

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**FERÎK AHMED MUHTAR PAŞA'NIN MALÛMÂT
DERGİSİ'NDEKİ YAZILARININ HARP TARİHİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Eda ÇAPARLAR**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Sacit UĞUZ**

Hatay-2019

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**FERÎK AHMED MUHTAR PAŞA'NIN MALÛMÂT
DERGİSİ'NDEKİ YAZILARININ HARP TARİHİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Eda ÇAPARLAR**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Sacit UĞUZ**

Hatay-2019

ONAY

EDA ÇAPARLAR tarafından hazırlanan FERÎK AHMED MUHTAR PAŞA'NIN MALÛMÂT DERGİSİ'NDEKİ YAZILARININ HARP TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ adlı bu çalışma jüri tarafından Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği ile *TARİH ANABİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ* olarak kabul edilmiştir.

03/05/2019

JÜRİ ÜYELERİ	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Sacit UĞUZ (Tez Danışmanı-Başkan) (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)	
Dr. Öğr. Üyesi Işıl IŞIK BOSTANCI (Üye) (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)	
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÇABUK (Üye) (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)	

Eda ÇAPARLAR tarafından hazırlanan *FERÎK AHMED MUHTAR PAŞA'NIN MALÛMÂT DERGİSİ'NDEKİ YAZILARININ HARP TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ* adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini *onaylarım*.

Doç. Dr. Mustafa Onur KAN
Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile “**Ferîk Ahmed Muhtar Paşa'nın Malûmât Dergisi'ndeki Yazılarının Harp Tarihi Açısından Değerlendirilmesi**” konulu tez çalışmamda yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyân ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyân ederim. (03/05/2019)

İmza

Eda ÇAPARLAR

ÖNSÖZ

XVII. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin başlatmış olduğu reformların amacı devletin bozulan kurumlarını yeniden işlevsel hale getirmektir. Bu girişimlere askeri alandaki düzenlemeler ile başlayan Osmanlı Devleti, bazen kurumları ıslâh etmek bazen de toptan ilgâ yoluna giderek, yeni kurumlar tesîs etmiştir. Osmanlı bürokrasisi, reformlardan verim almak ve nitelikli eleman ihtiyacını karşılamak amacıyla Avrupa'nın çeşitli merkezlerine, eğitim alması için öğrenci/subay göndermiştir. Bu amaçla doğrultusunda, Sultan II. Abdülhamid tarafından vazifelendirilen Ferîk Ahmed Muhtar Paşa, Osmanlı modernizasyon sürecinde aldığı eğitim ve tecrübeyi hocalık yaptığı okullarda dersler vererek ve askeri teknoloji hakkında neşriyâtlar yaparak görevini îfâ etmiştir.

Latin Alfabesi'ne transkript edilen bu metinler, Pangaltı Mekteb-i Harbiyye'de muallimlik yapan ve birçok devlet kademesinde görev aldıktan sonra Müze-i Askerî (Askeri Müze)'yi te'sîs edip, bu müzede yöneticilik yapan Ahmed Muhtar Paşa tarafından yazılmış olup, 23 Mayıs 1895-20 Ağustos 1903 tarihleri arasında Mehmed Tahir (Baba Tahir)'in sorumluluğundaki *Malûmât*'ta yayınlanmıştır.

Söz konusu bu çalışmanın *Birinci Bölümü*'nde Ahmed Muhtar'ın Osmanlı ve çağdaşı olan devletlerin askeri sistemlerine dâir yazmış olduğu yazıları Latin Alfabesi'ne transkript edilmiştir. Bu yazılarda, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren askerî alandaki faaliyetleri, Osmanlılar'da kale savunması, top döküm teknolojisi, Avrupa Devletleri'nin silah teknolojisi karşısında Osmanlı Devleti'nin modernleşme çabası ele alınmıştır. Ayrıca Osmanlı Askeri tarih literatürü hakkında açıklamalı bibliyografya verilmiştir. *İkinci Bölüm*'de ise Ahmed Muhtar'ın askeri sisteme dâir yazılarının genel bir değerlendirmesine yer verilmiştir.

Tez konumun belirlenmesinden sonuçlanmasına kadar desteğini esirgemeyen, hazırlanan metni engin bir sabırla inceleyip, gerekli uyarılarıyla çalışmanın şekillenmesini sağlayan, tez danışmanım, saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Sacit UĞUZ'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca çalışmam süresince, her zaman yardım ve desteğini gördüğüm meslektaşım, sevgili eşim Ahmet ÇAPARLAR'a müteşekkirim.

Antakya-2019

Eda ÇAPARLAR

FERİK AHMED MUHTAR PAŞA'NIN MALÛMÂT DERGİSİ'NDEKİ YAZILARININ HARP TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Eda ÇAPARLAR

Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019, viii+492 s.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sacit UĞUZ

ÖZET

Rönesans ve reform ile Avrupa'da fikirsel anlamda meydana gelen radikal değişimlerin yanı sıra bilim, sanayi ve askeri alanlardaki gelişmelerin etkisiyle XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde başlayan ıslâhât hareketlerinin amacı devletin yozlaşan kurumlarını düzenlemek ve çağın gereksinimlerine göre yeniden yapılandırmaktır. Osmanlı Devleti'nde, bu ıslâhâtların askeri alanda başlatılması ordunun önceliğine işaret etmektedir. Yapılan ıslâhâtlar ile modern askeri kurumların inşâsı beraberinde bu kurumlarda istihdam edilecek nitelikli eleman ihtiyacı problemini doğurmuştur. Bu probleme binâen Osmanlı Devleti'nde modern askeri sisteme geçişin öncülerinden biri olan Ferik Ahmed Muhtar Paşa gelmektedir. Hayatının tamamını ordu içinde geçirmesine rağmen kıt'a savaşlarına katılmamış olan Muhtar Paşa, askeri kimliğinin yanı sıra ilim ile uğraşmayı da şîâr edinmiş, eşine ender rastlanan bir asker olarak tarihe geçmiştir. Yazmış olduğu sayısız yazı ve kitaplar ile Osmanlı askeri sistemini dizayn etmeye ve çağdaş askeri teknolojiyi Osmanlı Devleti'ne uyarlamaya çalışmıştır.

Ferik Ahmed Muhtar Paşa, Osmanlı askeri sistemini, geçmişi ve mevcut haliyle değerlendirmiş ve bu husûstaki fikirlerini II. Abdülhamid Dönemi'nin önde gelen yayın organlarından *Malûmât*'ta yayınlamıştır. Ahmed Muhtar, 1895-1903 arasında sekiz yıllık bir yayın hayatı olan söz konusu bu dergide belli başlı askeri sistemdeki sorunlarını ele alarak ve çağdaşı olan devletlerin askeri teknolojisi ile kıyaslayarak değerlendirmektedir. Değerlendirmelerini yaparken de askeri teknolojinin önemini sık sık vurgulayan Muhtar Paşa, askeri teçhizatın en ayrıntılı teknik detaylarını dahi açıklamaktan geri durmamıştır.

Malûmât'ta yaklaşık sekiz yıl yazan Muhtar Paşa, Osmanlı Askeri sistemini, Osmanlı silah teknolojisi, Erkân-ı Harb, Osmanlı topçuluğu, kale istihkâmâtı, Avrupa'daki ateşli silah teknolojisi, kendi döneminde meydana gelmiş olan Çin-Japon Muharebesi'nde kullanılan askeri silahları vb. birçok konuyu incelemiştir.

Netice itibariyle Muhtar Paşa, *Malûmât*'daki yazılarının genelinde, askeri sistemin önemini vurgularken, bir devletin bekâsının ve mevcut düzen içerisindeki konumunu askeri gücün belirlediğini ifade etmektedir. Bu sebeptir ki devletin askeri sisteminin her zaman çağa ayak uydurmasının gerektiğini ve devamlı olarak güncel silah teknolojisi ile donatılmasının zarûr olduğunu savunmaktadır. Bütün bunlara ek olarak askeri tarih şuurunun önemine dikkat çekerek, günümüz askeri tarihçiliğinin temellerini atmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Ferîk Ahmed Muhtar Paşa, Malûmât, askerî silâhlar, topçuluk, Harp Akademileri

**EVALUATION OF THE WRITINGS OF FERİK AHMED MUHTAR
PASHA'S IN THE MALÛMÂT JOURNAL IN TERMS OF THE HISTORY
OF THE WAR.**

Eda ÇAPARLAR

History Department, Master's Thesis, 2019, viii+492 p.

Supervisor: Asst. Prof. Sacit UĞUZ

ABSTRACT

As a result of the Renaissance and Reformation movements, developments have been recorded in the fields of science, technology, industry and military, as well as radical changes in the thought and belief structures of the European countries. Depending on these developments the aim of the reform movements, which started in the 17th century among the Ottoman Empire, was to fix corrupted institutions of the state and to restructure them according to the needs of the age. In the Ottoman Empire, the initiation of these reforms in the military field indicates the priority of the army and the construction of modern military institutions led to the need for qualified personnel to be employed in these. Due to this need, one of the main pioneers of the transition to the modern military system in the Ottoman Empire was undoubtedly Ferik Ahmed Muhtar Pasha. Muhtar Pasha did not participate in front battles, despite spending most of his professional life in army. Along with his military identity, he has been interested in science and has gone down in history as a rare soldier. He tried to design the Ottoman military system with his numerous articles and books and to adapt the modern military technology to the Ottoman Empire.

Ferik Ahmad Muhtar Pasha evaluated both the Ottoman military system in the past and its current state, publishing his ideas about this subject in the Malûmât magazine, one of the leading media organs of the period of Abdülhamid II, as well as a journal with an eight-year publishing life between 1895-1903. Muhtar Pasha studied the major problems in military systems and made evaluations by comparing them with the military technology of the contemporary states and emphasizing its importance. He did not even refrain from explaining the most technical details of military equipment.

Muhtar Pasha had been writing for eight years in Malumat magazine examining many subjects like the Ottoman military system, Ottoman weapon technology, military

academy, Ottoman artillery, fortress fortification, firearm technology in Europe, military weapons used in the Chinese-Japanese War of 1894-1895 and so on.

Muhtar Pasha underlined that survivability of a state and its position depend on the military power. For this reason, the military system of the state should always keep up with the era, advocating the necessity to follow the current weapon technology. He also contributed to today's military historiography with his works written to draw attention to the importance of military history consciousness.

KEY WORDS

Ferîk Ahmed Muhtar Pasha, Malumat, military weapons, artillery, Military Academies

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	İ
ÖZET.....	İİ
ABSTRACT.....	İV
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FERÎK AHMED MUHTAR PAŞA'NIN MALÛMÂT DERGİSİ'NDEKİ YAZILARININ TRANSKRİPSİYON METNİ

1. Müsâbakat-ı Kalemîyyeden.....	8
1.1. Osmanlılarda Askerlik.....	8
1.2. Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlılar'ın Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet.....	26
2. Fünûn-ı Askeriyye.....	62
2.1. Yalu Muhârebesi.....	62
2.2. Top Fabrikaları ve Zamân-ı Hâzır Topları.....	75
2.3. Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı.....	97
2.4. Serî Ateşli Sahrâ Topları.....	161
2.5. Eski Osmanlılarda Top Dökmek Sanâtı.....	252
2.6. Avrupa'da Erkân-ı Harblik.....	267
2.7. Osmanlı Bahriye Topçuluğunun İmalatı.....	358
3. Edebiyat-ı Askeriyye.....	371
3.1. Bibliyografya Yahut İlm-i Ahvâl-i Kütüb Denilen İlmin Ehemmiyet-i Fevkalâdesi Hakkında Bir İki Söz.....	371
3.2. Bibliyografya-yı Askerî-i Osmanî Külliyyatı.....	380
4. Takdîr-i Âsâr.....	404
5. Makale-i Mahsûsa.....	425
6. Askerliğe Dâir Muhtelif Yazılar.....	438

İKİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

1. Müsâbakat-ı Kalemîyyeden.....	452
2. Fünûn-ı Askeriyye.....	457
3. Edebiyat-ı Askeriyye.....	474
4. Takdîr-i Âsâr.....	478
5. Makale-i Mahsûsa.....	480
6. Askerliğe Dâir Muhtelif Yazılar.....	481
KAYNAKÇA.....	484
EKLER.....	489
ÖZGEÇMİŞ.....	493

KISALTMALAR LİSTESİ

B.	Receb
C.	Cemâziyelâhir
C.	Cilt
CA.	Cemâziyelevvel
L.	Şevval
M.	Muharrem
N.	Ramazan
R.	Rebûlâhir
RA.	Rebûlevvel
S.	Safer
s.	Sayfa
S.	Sayı
ss.	Sayfa sayısı
Ş.	Şâban
TDVİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan(lar)
Z.	Zilhicce
ZA.	Zilkâde

GİRİŞ

Ferik Ahmed Muhtar Paşa, 1861 Yılında, İstanbul Davutpaşa’da Kolağası Hasan Efendi’nin oğlu olarak dünyaya geldi. İlk eğitimini Bayram Paşa Mekteb-i İbtidâîsi’nde aldıktan sonra 1870’te Kuleli’deki Mekteb-i İdâdî’ye ve ardından ise Mekteb-i Harbiyye’de tahsiline devâm etti. Ardından 1877 senesinde Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn’dan mezun olduktan sonra, 1880 senesi Ramazanı’nda Topçu Erkân-ı Harbiyye Mülâzımı rütbesine nâil olmuş ve bir sene daha tahsil ettikten sonra mülazım-ı evvelin rütbesiyle Mekteb-i Harbiyye’ye tekrar dâhil olarak iki sene daha Erkân-ı Harbiyye derslerini tahsil etmiştir. 1883 senesinde Topçu Erkân-ı Harbiyye Yüzbaşılığı rütbesiyle mektepten neş’et eylemiş ve mekâtib-i askeriyede on bir seneye varan bir hizmet göstermiştir¹.

1885-1894 yılları arasında kolağası ve kaymakam rütbeleriyle Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn ve Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne’de Osmanlı askeri sistemi ve topçuluğu hakkında dersler verdi. Mirâlây rütbesine yükseldikten sonra okullardaki hocalık görevine ek olarak 1895 yılında Umûm Topçu ve İstihkâm Komisyonu Âzalığı’na tayin edildi. 1902’de Mîr-livâ ardından 1906’da Ferik rütbesine yükselen Ahmed Muhtar Paşa, II. Abdülhamid tarafından Osmanlı Ordusu’nun yeniden yapılandırılması ve ordu techîzâtı temîni için Almanya, Avusturya ve Fransa gibi Avrupa ülkelerine gönderildi².

Ahmed Muhtar Paşa, asker olmasına karşın görevini askeri kışlalarda veya savaş cephelerinde değil daha çok askeri personel (subay) yetiştirmek ve askeri sistemin yeniden yapılandırılması görevlerinde bulunmuştur. Yetiştirmiş olduğu subaylar arasında Türk Tarihi’nde önemli hizmetleri olan Gazi Mustafa Kemal Paşa ve Şehit Enver Paşa gibi subaylar da yer almaktadır. Askeri okullardaki hizmetinin yanı sıra Ahmed Muhtar’ın asıl ün kazandığı faaliyeti, günümüzde de halen varlığını sürdüren Askerî Müze’nin kurucusu ve ilk idarecilerinden biri olmasıdır. 1908 Yılında II. Meşrutiyet’in ilânından sonra İstanbul’da Askerî Müze’nin kurulması için görevlendirilen Ahmed Muhtar, bu kurum için daha önceleri silâh deposu olarak kullanılan ve Topkapı Sarayı’nın avlusunda yer alan Aya İrini Kilisesi’ni seçmiştir. Uzun uğraşlar ve fedâkârlıklar netîcesinde oluşturulan müzeye, İstanbul ve

¹ [Yazar Yok], “Ahmed Muhtar Bey Efendi”, *Malûmât*, No. 61 (12 B 1314/ 17 Aralık 1896), s. 265; Tülin Çoruhlu, “Ahmed Muhtar Paşa, Ferik”, *TDVİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, C. 2, İstanbul 1989, s. 106-107

² Çoruhlu, “Ahmed Muhtar Paşa”, s. 106-107; Reşat Ekrem Koçu, “Ahmed Muhtar Paşa”, *İstanbul Ansiklopedisi*, Tan Matbaası, C.1, İstanbul 1958, s. 397-398.

Anadolu'nun çeşitli vilâyetlerinden toplanan Osmanlı askeri sistemine dâir silâh, kıyafet vs. malzemeler getirilerek sergilenmeye başladı. Ahmed Muhtar'ın müzedeki faaliyetleri ve müzede sergilediği eserler, kendisiyle berâber müze çalışanı olarak görev alan oğlu Sermed Muhtar (Alus) tarafından bir rehber olarak hazırlanan ve Türkçe-Fransızca yayımlanan Askeri Müze rehberinde ayrıntılı olarak gösterilmiştir³. Sultanahmet'teki Yeniçeri kıyafetlerini de buraya nakl eden Ahmed Muhtar, ayrıca Yeniçeriler'in ilgâsından sonra kıymetini kaybeden Mehterhâne Bandosu'nu yeniden canlandırdı. Bizzât kendisi tarafından iki marşın güftesi yapılarak, Mehterhâne, Askeri Müze bünyesinde yeniden canlandırılmıştır⁴.

1926 yılında 65 yaşında iken vefat eden Ahmed Muhtar, gösterişli ve adına yakışır bir cenaze merâsimi ile kalabalık devlet ricâlinin hazır bulunduğu bir cemaat eşliğinde defn edilmiştir⁵. Uzun seneler emek vererek hizmet ettiği Mekteb-i Harbiyye karşısında kurulan Ahmed Muhtar'ın cenazesinde Erkân-ı Harbiyye Mektebi Müdürü Mîrâlây Ahmed Sedat Bey aşağıdaki nutku okuyarak merhûma vefâ borcunu şu şekilde dile getirmiştir:

“Paşalar, beyler!

Muhtar Paşa merhûm pürüzsüz, şaibesiz bir hayat-ı mesâi ile çalıştı. Memleketin kurtuluşunda, istiklâlinde merhûmun büyük hissesi vardır. Bugünün ekâbiri de dâhil olduğu halde bütün zâbitânına ve Erkân-ı Harbiyyesi'ne üstâdlık eden, yalnız fûnûn-ı askeriyye değil insanlık vazifesini ve memleket uğrunda fedakârlığı öğreten, bu husûstaki kudretlerimizi inkişâf ettiren merhûm idi. Bugün diyeceğim ki Muhtar Paşa ölmemiştir. O kalbimizde yaşıyor. Ordunun neferinden kumandanlarına kadar onun ismi dâima hepimize kuvvet verecektir. Merhûmu takdis için ne kadar söylesem azdır. Kendisini, hâb-gâh-ı ebedisine götüren tabutu karşısında hürmetlerle eğilir, mektebim nâmına en derin ve samimi taziyetlerimi arz ederim”⁶.

Ahmed Muhtar, hayatı cephe savaşlarında değil daha çok askeri okullarda geçen istisnai askerlerden biri olmuştur. Bu sebeple olmalıdır ki ömrünü okullarda öğrenci (subay) yetiştirmek ve ilimle uğraşmakla geçirmiştir. Özellikle de Türk Askeri Tarihi alanında kaleme almış olduğu eserleri, kendisini askeri tarihçiliğinin öncülerinden biri haline gelmiştir. Yazmış olduğu eserler hem askeri okullarda ders kitabı olarak okutulmuş hem de dönemin askeri malzemelerinin bir değerlendirmesi özelliği taşımaktadır. İlim yapmanın ve kitabın önemini şu cümleleriyle

³ Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Kırım Harbi'nde Silistre Müdafası 1853-54 Tuna Seferi*, (Yay. Haz. Gültekin Yıldız-Fatih Tetik), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2004, s. XV; Sermed Muhtar, *Müze-i Askerî-i Osmanî Züvvârına Mahsûs Rehber*, Necm-i İstikbâl Matbaası, İstanbul 1920.

⁴ Taha Toros, “Sermet Muhtar Alus”, *Tarih ve Toplum*, S. 122 (Şubat 1994), s. 36-37.

⁵ “*Muhtar Bey ve Rûfekâsının Cenâze Merâsimi*” başlıklı belgede Muhtar Paşa'nın cenâzesinde başta Üçüncü Ordu ve Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa olmak üzere kalabalık ricâlin bulunduğu törenin hazırlıkları ve düzeni konusunda yapılan açıklamalar için bk. Ek-2.

⁶ Taha Toros (TT) Arşivi, No: 507313.

vurgulamaktadır: “*Kitâbsız beşeriyet rûhsuz bir vücûda benzer; nimet-i hayât-ı insâniye ile cidden mütenaim olmak isteyenler kitâblanmalıdır. Kitâblanmak, kitâbı sevmek, kitâba rağbet etmek, kitâbı okumak demektir*”⁷.

Çok sayıda eser kaleme alan Ahmet Muhtar’ın eserlerinden başlıcaları arasında şunları zikr etmek mümkündür: Osmanlı topçuluğunu ele aldığı “*Osmanlı Topçuları (1898)*”, İstanbul’un Fethi’ni anlattığı “*Fethi-i Celile-i Kostantiniyye (1926)*”, ayrıca 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı’nı ele alan iki ciltlik “*Türkiye Devletinin En Mühim ve Meşhur Esfârından 1244-1245 H. (1828-1829 M.) Türkiye - Rusya Seferi ve Edirne Muahedesi Yâhûd, Vakitsiz Seferin İbret ve İntibah Dersleri*” adlı eseri bunların başlıcalarıdır. Bunun dışında dönemin gazete ve dergilerinde de sürekli askeri sisteme dâir yazılar kaleme alan Ahmet Muhtar, bir asker olmasının yanı sıra aynı zamanda önemli bir düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserinde “*Külliyât-ı Muhtar’ı Teşkil Eden Telîf ve Tercüme Âsâr-ı Muhtelif ve Mütenevvasından*” başlığıyla verilen eserlerinin listesi ve basıldıkları matbaalar şu şekilde belirtilmektedir⁸.

Matbû Kitâbları

1. *Eslihâ*, Erkân-ı Harbiyye sınıflarına tadrîs edilmiştir (Mekteb-i Harbiyye Matbaası);
2. *Düvel-i Muhtelif Topçulukları*, (Mekteb-i Harbiyye Matbaası);
3. *Fenn-i Eslihâ-i Sakîle-Litografla* (Mekteb-i Harbiyye Matbaası);
4. *Külliyât-ı Fenn-i Eslihâ*, 1. Cilt (Bağdatlıyan Matbaası);
5. *Külliyât-ı Fenn-i Eslihâ*, 2. Cilt (Karabet Matbaası);
6. *Külliyât-ı Fenn-i Eslihâ Albümü* (Karabet Matbaası);
7. *Büyük Çapta Serî Ateşli Toplar* (Mekteb-i Harbiyye Matbaası);
8. *Serî Ateşli Sahrâ Topları* (Malûmât Matbaası);
9. *Osmanlı Topçuları*, 1. Cilt (Mekteb-i Harbiyye Matbaası);
10. *Dumansız Barutlar* (Matbaa-i Askeriyye);
11. *Ahvâlnâme-i Müellifât-ı Topçuyân* (Malûmât Matbaası);
12. *Külliyât-ı Fenn-i Remy* (Çeviri) (Mühendishâne Matbaası);
13. *Dâhilî Balistik* (Mekteb-i Harbiyye Matbaası);
14. *Hâricî Balistik* (Mekteb-i Harbiyye Matbaası);

⁷ Mîr-alây Ahmed Muhtar, “Bibliyografya Yâhûd İlm-i Ahvâl-i Kütüb Denilen İlmin Ehemmiyyet-i Fevkalâdesi Hakkında Bir İki Söz”, *Malûmât*, No. 33-34 (18 ZA 1312 /7 Mayıs 1895), s. 723.

⁸ Ferîk Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye Devleti’nin En Mühim ve Meşhûr Esfârından 1244-45 (1828-29) Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhedesi “Vakitsiz Seferin İbret ve İntibâh Dersleri”*, Büyük Erkân-ı Harbiye Reisliği Ankara Matbaası, Ankara 1928, C. 2, s. 231-234.

15. *Mülahhas Balistik* (Çeviri) (Matbaa-i Askeriyye);
16. *Avrupa Devletleri'nin Sahrâ ve Cebel Topları ve Topçu Malzemesi Albümü*, (Mekteb-i Harbiyye Matbaası);
17. *Feth-i Celil-i Konstantiniyye*, 1. Cilt (Malûmât Matbaası);
18. *Sen Gotar'da Osmanlı Ordusu* (Kitâphâne-i İslâm ve Askerî Matbaası);
19. *Muhârebât-ı Meşhûre-i Osmâniyye Albümü*, 1. Cilt (Mekteb-i Harbiyye Matbaası);
20. *Baltacı Mehmed Paşa'nın Prut Seferi*;
21. *Mücmel 1870-71 Seferi* (Çeviri)
22. *1270 Osmanlı-Rus Tuna Seferi ve Bunun Nihâyetindeki Silistre Müdâfaa-i Kahramân-nâmesi* (Necm-i İstikbâl Matbaası)⁹;
23. *1244-45 Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhede* (Matbaa-i Askeriyye);
24. *Zamân-ı Hâzır Kılâ' ve İstihkâmâtı*;
25. *Terakkiyât-ı Askeriyye-i Osmâniyye* (Malûmât Matbaası);
26. *Avrupa'da Erkân-ı Harblik* (Malûmât Matbaası);
27. *Rehber-i Muzafferiyât-ı Bahriyye*, (Karabet Matbaası)¹⁰;
28. *Rehber-i Ümran* (Malûmât Matbaası);
29. *Tersîmât-ı Riyâziyye* (Mekteb-i Mülkiyye Matbaası);
30. *Mesâil-i Hayâtiyyemizin En mühimlerinden Açık Türkçe Hakkında Mektûblar Koleksiyonu*;
31. *Ulviyyât-ı İslâm*;
32. *Hamr Yâhûd Sarhoşluk* (Necm-i İstikbâl Matbaası);

Gayr-ı Matbû Kitâblar

1. *Külliyât-ı Târih-i Eslihâ*;
2. *Muaddel Külliyât-ı Fenn-i Eslihâ*;
3. *Sahrâ Topçu Tabiyesi* (Çeviri);
4. *Topçu Hidemâtı Rehberi*;
5. *Türk Topçuları*, cild-i sâni (Osmanlı Topçuları adlı eserin ikinci cildir);
6. *Külliyât-ı Fenn-i Eslihâ*,

⁹ Eserin latin harfleriyle yeniden yayınlanmış nüshası için bk. Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Kırım Harbi'nde Silistre Müdafaası 1853-54 Tuna Seferi*, (Yay. Haz. Gültekin Yıldız-Fatih Tetik), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

¹⁰ Eserin latin harfleriyle yeniden yayınlanmış nüshası için bk. Mirâlây Ahmed Muhtar Paşa, *Bahriyede Zafer Rehberi* (Rehber-i Muzafferiyat-ı Bahriyye), (Yay. Haz. Ali Fuat Örenç), Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

7. *Endâht Cetvelleri Mecmûası*
8. *Türkiye Devleti Târih-i Askerî-i Kebîri*, (*Mücâhidîn-i Türkiye Târih-i Kebîri Fenniyyesi*, 1. Cilt);
9. *Türkiye Devleti Târih-i Askerî-i Kebîri*, (*Mücâhidîn-i Türkiye Târih-i Kebîri Fenniyyesi*, 2. Cilt);
10. *Türkiye Devleti Târih-i Askerî-i Kebîri*, (*Mücâhidîn-i Türkiye Târih-i Kebîri Fenniyyesi*, 3. Cilt);
11. *Türk Muhârebât-ı Meşhûresi Albümü*, (*Muhârebât-ı Meşhûre-i Osmâniyye Albümü* adlı eserin 2. Cilt);
12. *Feth-i Celîl-i Konstantiniyye*;
13. *Yeni Ordularda Disiplin Yâhûd İnzibât Askerî*;
14. *Balkan Devletleri Orduları*;
15. *Kolordu Grupları'nın İstimâline Mûteallik Tabiyye Mes'alesi* (Çeviri).
16. *Asya-yı Türkî'de Bir Cevalân*;
17. *Avrupa Seyahatim Hâtırâtı*;
18. *Hâdîd*;
19. *Ulviyyât-ı Cenâb-ı Fahr-i Âlem*;
20. *Türk Millet-i Muazzaması ve Bunun Lisân ve İstikbâli*;
21. *Muhâceret ve Sefâlet*;
22. *Baltacı Mehmed Paşa* (Prut Vak'ası'na dâir Ferah Tiyatrosu'nda sahnelenmiştir);
23. *Târihe Müstenid Vatan Yâhûd Silistre Piyesi* (Namık Kemal'in piyesinin değiştirilerek sahnelenmiş halidir);
24. *Manzûmâtü'l-Muhtar*;

Yazmış olduğu onlarca eser ve önemli hizmetlerine rağmen ne yazık ki günümüzde hak ettiği kıymeti göremeyen Ahmed Muhtar, özellikle de isim benzerliği sebebiyle yine çağdaşı olan Gazi Ahmed Muhtar Paşa ile karıştırıldığı görünmektedir. Yazmış olduğu eserler ise eskiye nazaran son dönemlerde ilim camiası tarafından yayına hazırlanmaya başlaması¹¹, hem Ahmed Muhtar'a karşı bir vefâ borcu olması hem de akademik literatüre kazandırılması açısından son derece önem taşımaktadır.

¹¹ Ahmet Muhtar'ın yayına hazırlanmış eserleri için bk. Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Muhârebât-ı Meşhûre-i Osmanîyye Albümü* (*Meşhûr Osmanlı Muhârebeleri Albümü*), (Bugünkü dile çeviren: Öğ. Alb. Kemal Yılmaz), Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1971; *Feth-i Celîl-i Konstantiniyye*, Bedir Yayınları, İstanbul 1994; *Sen Gotar'da Osmanlı Ordusu*, (Yay. Haz. Raif Karadağ), Emre Yayınları, İstanbul 2005; *İstanbul'un Fethi 1453*, (Yay. Haz. Yakamoz Yayınları), İstanbul 2012.

Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde, ilim, fen ve edebi içerikli konuları ele alan haftalık bir basın-yayın organı olan Malûmât Dergisi, 23 Mayıs 1895-20 Ağustos 1903 tarihleri arasında, Mehmed Tahir (Baba Tahir¹²) tarafından çıkarılmış olup, yayın hayatı boyunca toplamda 423 sayı olarak yayımlanmıştır. Geniş bir yazar kadrosuna sahip Malûmât'ta Ahmed Midhat, Ebuzziya Tevfik, Ahmed Rasim, Ahmed Refik, Süleyman Nazif gibi dönemin önde gelen şair, yazar, siyasetçi ve asker kökenli yazarlar başta olmak üzere her kesimden fikir ve düşünce beyân edenler bulunmaktaydı. Haftalık yayımlanan Malûmât'ın şüphesiz ki başyazarlarından biri de Ferik Ahmed Muhtar Paşa idi¹³.

Bu araştırmaya konu olan Ahmed Muhtar Paşa'nın yazıları, yapılan incelemeler neticesinde askeri sistem ile alakalı yazılarının 15. İle 346. Sayı arasında yayımlandığı tespit edilmiştir¹⁴. Haftalık olarak birbirinin devâmı niteliğindeki bu yazılarda, genel olarak dönemin askeri sistemi ele alınmıştır.

Ahmet Muhtar Paşa'nın bu çalışmaya konu olan makalelerinde; genel olarak Osmanlı Devleti'nin askeri teşkilatı ele alınmaktadır. Söz konusu askeri teşkilat, evveliyatı ve mevcut hali ile değerlendirilirken yapılması gereken değişimler çerçevesinde sistemin yapılandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Malûmâtta yıllarca başyazarlık görevini üstlenen yazarlardan biri olarak, askeri teşkilat hakkındaki fikirlerini yayınlamakla kamuoyu ile paylaşma yoluna gitmiştir. Ele almış olduğu konulardan da anlaşılacağı üzere, Ahmed Muhtar Paşa'nın hem bir araştırmacı kimliği ile yazılar ele aldığı hem de askeri konularda bir mühendis kadar hâkim olduğu görülmektedir. Yazılarının genelinde tarih bilgisinin önemine vurgu yapan Ahmet Muhtar Paşa, geçmişten ibret alınması ve gençlerin eğitimi bir şekilde yetiştirilmesine dikkat çekmektedir.

Osmanlıca matbu yazılarda vurgulanmak istenen kelimeler ve özel adlar çoğunlukla parantez içine alınarak vurgulanır. Söz konusu Malûmât'taki yazılarda vurgulanmak istenen kısımlar parantez içine alınmıştır. Yine Osmanlı alfabesinde büyük-küçük harf ayrımı olmadığı için şahıs, kurum veyâ yer adı cinsinden özel

¹² Ayrıntılı bilgi için bk. Hatice Aynur, "Mâlûmatçı Mehmed Tâhir (1864-1912)" *TDVİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, C. 27, Ankara 2003, s. 545-546.

¹³ Abdullah Uçman, "Ma'lûmât", *TDVİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, C. 27, Ankara 2003, s. 543.

¹⁴ Yapılan araştırma neticesinde *Malûmât Dergisi*'nin 11., ; 344., 393., 395., 396., 397., 398., 401., 402., 403., 404., 405., 406., 407., 409., 410., 411., 412., 413., 414., 415., 416., 417., 418., 419., 420., 421., 422. ve 423. Sayılarına ulaşamamıştır. Dolayısıyla söz konusu bu sayılarda Ahmed Muhtar'ın herhangi bir yazısının olup olmadığını tespit edilememiştir.

isimlerde Osmanlıca metindeki gibi ayrıca tırnak içine almak biçiminde özel bir vurguya gerek yapılmadan; sadece baş harflerinin büyük yazılması uygun görülmüştür. Uzun heceler â, û, î harfleriyle belirtilmiştir.

Türkçede yaygın olarak kullanılan yabancı yer ve şahıs adlarında ise Türkçe kullanımı esas alınmıştır. Vurgulanmak istenen bir kitâb adı ise sadece italik yazılması vurgu için yeterli görülmüştür. Hicri tarihler Türk Tarih Kurumu web sitesindeki elektronik tarih çevirme klavuzu esas alınarak çevrilmiştir.

Çeviriyazısında isimleşmiş veyâ çok kullanıldığı için âdeta birleşmiş Arapça, Farsça terkiplerde kullanılacak apostrof ve tire işaretleri kullanılmamıştır. Türkçe kelimelerin -özellikle fiil kökenli kelimelerin- sonlarında Osmanlı metinlerinde genellikle b harfi ve diğer bazı kelimelerde c ve d harfleri kullanılırsa da çeviriyazı çalışmalarında p, ç, t şeklindeki sert-sessiz harfler kullanılmıştır¹⁵.

¹⁵ Çeviri, Türk Tarih Kurumu'nun "*Çeviri Yazı Metinlerde Uyulacak Esaslar*" başlıklı açıklamaları esas alınarak hazırlanmıştır (Erişim: 24.10.2017, <http://www.ttk.gov.tr/eser-surec/eser-yayin-surec/>).

BİRİNCİ BÖLÜM

FERÎK AHMED MUHTAR PAŞA’NIN MALÛMÂT DERGİSİ’NDEKİ YAZILARININ TRANSKRİPSİYON METNİ

1. Müsâbakat-ı Kalemîyyeden

1.1. Osmanlılarda Askerlik

Şems-i İslâmiyyet Diyâr-ı Arab’da nûr-ı efşân-ı medeniyyet ve ma’delet olmaya başladığı bir sırada idi ki aktar-ı cihân-ı zullam cehl ve fesâd içinde zebûnpençe-i zulm ve i’tisaf idi. Milel ve akvâm, beşeriyyet için bir nimet-i uzmâ-yı Cenâb-ı Rabb-i müteal olan saâdât-ı mütenevvia-i fikriye ve mâneviyyeden bâis-i asâyiş ve huzûr-ı an’am olan kavânîn ve ahkâm-ı adilenin âdem-i mevcûdiyyet ve mergûbiyyetinden dolâyı her nevi’ sükûn ve istirâhât-ı maddiyeden min külli’l-vücûh mahrûm idi. Sükkân-ı arz için rahmet min’indallah olan Furkan-ı mübin, rehber-i sahib-i nass “*ve ma ersalnâke ille rahmeten lil-âlemin*” ile âlem-i insâniyyet için ni’m-i hayat-i ebediyye itlâkına sezâ olan saadât gün-â-gün tehiyye ve ihzâr itmiş ve azîmrâh-ı Hüdâ ve hidâyet olanlar için ebvab-ı Firdevs ‘izz ve safa her an küşâda bulundurulmuştur.

Ahkâm ve teceliyyât-ı adile-i ilahiyye-yi akvâm ve cemaata harb ve darbsız anlatmaklığın âdem-i imkânı yine muktezâ-yı takdîrât-ı ilâhiyeden bulunmasına ve hukûk-ı mukaddese-i İslâmiyye’yi muhâfaza ve menbâ-ı fellâh-ı beşer itlâkına şayeste olan şeriât-gurrâ-yı Ahmedîyye’yi idâme için îcâbında harbden başka bir vasitâya mürâcaatın hâric ez-imbân olacağı bedihiyyatdan olmasına binâen râh-ı hidayetin bütün salikleri “*ve câhidu fî-sebillillah bi-emvaliküm ve enfüsiküm...*” fermân-ı celiline itba’a mecbûr tutulmuşlar ve “*vellezine ma’ahu eşiddae alel-küffar ruhema-i beynehüm...*” nass-ı şerîfiyle medh ü sena buyurulmuşlardır.

Buna binâen dir ki Âlem-i İslâmiyyet’de askerliğin zuhûru tulu’-ı nur-ı vahdet ile berâber olmakla ol vakitden beri guzât-ı muvahhidin Bahadırın-ı mücahidin-i dini saha-i ‘izz ü şanda nice nice gazavât ve muhârebât icrâ eyleyerek meyâdin-i cenk rûzgârı hem-reng-i lâle-zâr etmişler ve sahâyif-i tevârih-i askeriyyede silinmez, unutulmaz nâm ve şânlar bırakarak İslamiyyet’in şeref-i müstelzimü’li-fellâhını isâl-i tak-ı eflâk eylemişlerdir.

Akvâm-ı Arab “ker ü fer” usûlü üzere muhârebe ide gelmişler ise de vakt-i saadetde ashab-ı kirâm huzerânı saf üzere harbe memûr olmuşlar ve fenn-i harbde pek ziyâde ilerlemişler ve az vakit zarfında içlerinden Halid (b.) Velid (radıyallâhu anh)

Hazretleri gibi fevkalâde mahir-i ümerâ-yı askeriyye yetişmekle hemen bütün dünyaya gâlebe eylemişlerdir.

Bazı düvel-i İslâmiyye’de talîmât-ı askeriyyeye ve bi-tahsîs meşk ve idmân-ı askeriyye itinâ olunur idi. Ancak “*Veaddu ileyhim mastatatum min kuvveti ve men ribatü’l-hayr...*” fermân-ı âlîsine itbâen ekser-i düvel-i İslâmiyye’de süvârîye itibâr olunur idi. Bu cihetle Ehl-i İslâm içinde pek mahir cündiler zuhûr etmiş olub Fatmiler, Kölemenler, Osmanlılar bu zümredendir. Ale’l-husûs Mısır Kölemenleri inzâr-ı akvâmında dünyanın en birinci süvârîsi add olunmuşlardır.

Ecdâd-ı izâmımız olan eski Osmanlılar dahi bidâyet-i zuhûrlarında sırf süvârî olarak Maveraünnehir’den gelmiş bir kavm-i necib olmakla şecere-i devlet-i ebed müddet-i Osmaniyye mürûr-ı zamân ve dühûr ile kesb-i azâmet ve ittisâ ettikçe süvârîye ve talîmât ve terbiyesine pek ziyâde itinâ buyurularak Osmanlı Süvârîsi cihânın her köşesinde kesb-i şân ve şöhet etmiş ve şu kadar ki ileride tafsîl olunacağı üzere muntazam sâir asker ocakları dahi tertîb ve tesîs edilerek Yeniçeri, yani piyâde, topçu, lağımcı, humbaracı, cebeci vesâire ocaklarına ve bunların terbiye ve talîmâtına dahi fevkalâde dikkat ve itinâ kılınmakla Osmanlı Askeri bugün olduğu gibi dünyanın en muntazam, en birinci askeri sırasına geçmişler idi.

Eski Nemse (Nemçe) generallerinden meşhûr Monte Kukoli Devlet-i Aliyye ordularının nizâmına ihâle-i nazar-ı dikkat ederek mukabele-i bil-mesel kâidesince böyle dâima talîm ile meşgûl olur ve dâimi sûretde hâzır ve müheyya bulunur bir nevi‘ asker tanzîm etmedikçe nefîr-i ‘âmm askeriyle Devlet-i Aliyye’ye mukâbele kâbil olmayacağını cezm ile bir nevi‘ muntazam ve muallem asker tertîb etmiş ve hatta fenn-i harbe dâir olan kitâbında Devlet-i Aliyye ile kendi devleti beyninde vuku bulan muhârebâtı ta‘dât ve tafsîl ve her mülhimeyi zamân ve mekânıyla ve ser-asker ve asâkirini isim ve resimleri ve keyfiyyet ve kemmiyetleri ile şerh ve beyân ve Devlet-i Aliyye’nin muvazzaf ocaklarını ve efrâd-ı askeriyyesinin rüesâsına olan inkıyâd ve itaatlerini reşk-aver olarak averde-i zebân edip böyle muntazam ve muvazzaf askere mukâbele olmayacağını isbât ve tahkîk birle gerek kendi devletini ve gerek düvel-i sâirenin Devlet-i Aliyye’ye mukâbele kaydına düşenlerini tasfiye ve tahmik ve devletini Devlet-i Aliyye Askeri’nin nizâmına tergib ve teşvik etmiş ve Asâkir-i Osmaniyye’ye takliden kendisi müceddeden bir takım asker tertîb ve tanzîm edip bu askerle 1070 târihinde Köprülü Oğlu Fazıl Ahmed Paşa’nın bir fırka-i askeriyyesini Rapa Nehri karşısında bozmakla rüşte-i musâlahayı der-dest eylediğini makâm-ı temeddüh ve mübahatda nakl ile isbât-ı müddeâ eylemişlerdir. Maa-hâzâ Monte

Kukoli'nin bu gâlebesi yalnız kendisinin kuvve-i nizâmiyesi eserî olmayarak bunda Asâkir-i Osmaniyye'de yeni başlamış olan iğtişâş-ı nizâmın dahi sebebiyeti var idi ve çünkü ol-vakit Asâkir-i Devlet-i Aliyye'nin bozulup düzeldiği zamân olup Monte Kukoli Yeniçeri nizâmının nihâyet kemâliyle bidâyet-i zevaline erişmiş olduğundan akdemce görüp bildiği Asâkir-i Osmaniyye ile bu kere bozduğu askerin beyninde fark-ı küllî mevcûd idi.

İfâdât-ı marûza ile müsbetdir ki edvâr-ı salîfede Ordu-yı Hümâyûn Avrupa orduları tensikât ve teşkilâtı için numûne ve model olacak sûretde muallem, muntazam olduğu gibi umûm efrâd ve zâbitân ve ümerâ-yı Osmaniye padişahlarına kemâl-i sadâkatle berâber hamîyyet-i diniyye ile muhâbbet-i vataniyyeyi mezc ve terkîb eylemiş birer kahramân bi-misâl olduklarından Ordu-yı Hümâyûn her ne tarafa teveccüh eylese arûs gül-çehre-i gâlebe ve zafer derhâl arz-ı dîdâr şevk-aver eyler idi.

Selâtin-i Osmaniyye edamallahu izzehüm ve ikbalehum huzerâtı men'indallah kemâl-i cesâret ve fetânete mâlik ve adâlet ve hamîyyet ile meftûr ve muttasîf olduklarından Ordu-yı Hümâyûnlar'ın bunca muvaffakiyât-ı azîmesinin sebep-i yegânesi padişahân-ı uzzam huzerâtıdır. Osmanlı padişahlarında görülen fard-ı cesâret ve bülend-i himmet sâir hükümdâran-ı zamânın hiçbirinde görülemez. Hatta selâtin-i sâbika-i Osmaniyye'den bazıları emsali irâe olunamayacak sûretde ibrâz-ı satvet ve iktidâr eylemişlerdir ki Tevârih-i Osmaniyye de bu husûsu müsebbet ve müeyyed birçok vekâyî ile mâlidir. Bu kulumuzu isbât zımında Sultan Süleyman Hân Kânûni Hazretleri tarafından Fransa Kralı Françisko'ya yani Fransuva'ya 932 târihinde mersûl nâme-i hümâyûnunun bazı fukârâtını âtiye aynen takrîr eyledik: “... Bizim aba-yı kirâm ve ecdâd-ı izâmımız nevverallah merkadühüm dâima def'-i düşmân ve feth-i memâlik için seferden hâli olmayıp biz dahi onların tahrîkine salik olup her zamânda memleketler ve sa 'b ve Hüseyin kaleler feth eyleyup gece ve gündüz atımız eğerlenmiş ve kılıcımız kuşanılmıştır. Hakk sübhânehu ve teâlâ hazretleri hayırlar müesser eyleyip meşîyyet ve irâdâtı neye müteâllık olmuş ise vücûda gele...”*

* Kânûni Sultan Süleyman Hazretleri Zamânı'nda Devlet-i Aliyye ile Fransa Devleti beynindeki münâsebet pek ziyâde ve bu muhâdenet üzere olup hatta sultan-ı müşarûn-ileyh hazretleri ol vakit Fransa Kralı bulunan sâbikü'l-beyân Françisko yani Birinci Fransuva'nın istimdât ve tâleb-i muâveneti üzerine Fransa sularına donanma sevkiyle muâvenet-i fiiliye-i askeriyede dahi bulunduğu muhakkakât-ı târihiyyedendir. Devleteyn beyninde öteden beri cari olan münâsebet-i hâsene hakkında Netâyic'ül-Vukuat'da görülen fukara şevket-i Osmaniyye'yi muşaar'ın ve münâsebet-i marûzayı muarref olmasına binâen haziz-i ehemmiyet olmakla aynen âtiye derc edilmiştir: “Fransa Devleti saltanat-ı seniyye ile Sultan Süleyman asrından biri -silik- ve müttefik olup fakat bazı Avrupa târihlerinin beyânına göre güyâ Dersaadet'te mukim Fransa Elçisi Köprülü Mehmed Paşa'nın sadâretinde mutâd olan hediye itâda müsamaha eylemiş ettiğinden Köprülüler Hânedanı'nın nihâyetine kadar nazar-ı itibârdan iskâd olunmuş olup, bizim târihlerin verdiği malûmât ise bunun hilâfına mülabis ve hattâ 1084 Târihi'nde

Ve yine selâtin-i salife-i Osmaniyye'den Bağdat Fatih-i Sâni'si'nin Musul'dan Şah Safi'ye irsâl buyurduğu nâme-i hümâyûn padişahlarımızın fard-ı cesâret ve uluvv-i himmetini ve mânend-i cenân olan mübarek vatanımızın her kabza-i hâkını muhâfaza husûsunda göstermiş oldukları fedâkârlıkları ve kahramânlıkları isbât eden müesser-i celileden olduğundan aynen âtiye derc edilmiştir: “Şah Safi Bahadır erşedehu Allahü'l-kadir nâme-i hümâyûnum vusûlünde malûm ola âdemlerinden Halife Maksud'u gönderip sulh-i merâm etmişsin. İlçığı bir mikdâr eğlendirmekden merâm bazı işgâlimiz var idi. Evvel işgâlimizi ber-taraf eyledik. İmdi sulh-i merâm ise ecdâd-ı izâmım zamânlarında taht-ı hükûmet ba-saadetimize dâhil olan memleketleri beyler beylerimize teslîm eylesin asâkir-i zafer müesirim varıp zabt eyleyeler ve âdetâ verilegelen hedâyâ ve pişgeşi sal bisâl irsâl ve isâl eylesin eğer itmez isen bu serhadlara kışlayıp evel baharda asker-i derya misâl ile il ve memleket ki varmam mukarrerdir er isen meydâna gel. Serverlik davasında olanlara perdenişinlik nasezadır. Ondan korkan ata binip kılıç kuşanmak hatâdır. Ezelde azalda mukadder olan zuhûra gelir. Elem çekmeyip karşı gelesin ves-salam alamen emba'il-hedi fi şehri ramazan sene seman ve erbâin ve elf¹⁶.

(On beşinci nüshâdan mâ-bad)

Tevârih-i Osmaniyye cennet-mekân padişahân-ı Osmaniyyân hüzerâtından nâm ve şânlarını madam'ül-ekvan idâme edecek daha nice nice âsâr-ı vatan-perverâne ile lebriz olduğu ve ale'l-husûs cedd-i emced hazret-i hilâfet penâhi cennet-mekân Sultan Mahmud Hân-ı Adlî Hazretleri'nin Rusya Seferi'nde ve valid-i kesirü'l-Muhammed hazret-i cihânbanî firdevs-i aşiyân sultan Abdülmecid Hân Hazretleri'nin Kırım Seferi'nde ve hala erike pirâ-yı saltanât-ı Osmaniyye olan sevgili padişahımız Abdülhamid Hân-ı Sâni efendimiz hazretlerinin geçen Sırbıya ve Karadağ Rusya Muhârebeleri'nde göstermiş oldukları ferd-i hamiyet ve cesâret bütün cihânın malûmu bulunduğu cihetle bu bâbda artık tatvîl-i makâle lüzûm göremedik.

Ordu-yu Hümâyûn'un el-yevm olduğu gibi edvâr-ı evveliyede dahi ber-vech-i

Köprülü Oğlu Fazıl Ahmed Paşa Sadâreti'nde Fransa Devleti ile müceddeden ticâret muâhedesi akd olunduğu ve 1104 târihinde Köprülü Oğlu Fazıl Mustafa Paşa Sadâreti'nde Kudüs-i Şerîf'de vâkî Kamame Kilisesi'nce Fransızlılara bazı müsaadât itâ kılındığı edile-i müslimedendir. Fakat Girid Seferi'nde Fransızlar'ın adeta donanma ve ordu sevkiyle Venedikliler'e iâne eylemeleri Devlet-i Aliyye'nin iğbirârını mücib olmuş iken muahharan saltanât-ı seniyye düvel-i erbaa ile meşgûl harb ve sitiz olduğu hâlde Fransalunun bunlara kafadâr olmaması Devlet-i Aliyye'ce mucebi memnuniyyet olduğu *Fındıklı Târihi*'nde mestûrdur”.

¹⁶ Ahmed Muhtar, “Bir Makale-i Târihiyye- Osmanlılarda Askerlik”, *Malûmât*, No. 15 (14 R 1313/ 4 Ekim 1895), s. 302-303.

marûz tensikât ve nizâmât-ı mükemmeliyye mâlik olması ve Asâkir-i Osmaniyye'nin fikr-i hamîyyet ve diyanâtla ve vacibe-i inkıyâd-ı ve itaâtı ve padişahlarına karşı harikulâde sadâkati cem' eylemiş efrâddan teşekkül ederek her biri bir kahramân itlâkına size ser-gerdeler ve kahramânlar kahramânı olan padişahân-ı izam-ı hüzerâtı taraflarından kuvve-i fenn-i harbe ve ihtiyâcâd-ı asr ve zamâna muvaffak sûrette idâre ve kumanda olunması sâikasılıdır ki yirmi otuz padişahlık memâlik-i havza-i hükûmet-i Osmaniyye'ye ithâl edilmiş ve birçok krallık, hânlık, beyliklerin ruesâ ve hükümdârâne taraf-ı Devlet-i Aliyye'den nasb ve azl olunmaya başlamış ve pîşgâh-ı satvet-i Osmaniyyân'da lerze-nâk olmakta bulunmuş idi.

Devr-i Sultan Mahmud Hân Adlî'den bugüne kadar güzârân eden zamânda ve bilhâssa asr-ı güzîn Hazreti Sultan Abdülhamid Hân-ı Sâni'de masruf buyurulan bunca ikdâmât ve himemât-ı fevkalâde sâyesinde Şevket-i Osmaniyye tekrâr derece-i kemâle itilâ eylemiştir.

Ordu-yu hümâyûn ber-vech-i meşrûh intizâm ve teâlisi ile nâil olduğu muzafferiyât-i âliyye ve mütetebiânın bâis-i müstakil-i bir muktezâ-i Kur'an-ı mubini şeriât gurra-ı Ahmedîyye olan tevessül-i azîmdir. Taht-ı zelâlinde her dâim nûr-ı adâlet rû-nümâ olan seyf-i İslâmiyyet Ordu-yu Hümâyûn'u hamîşe el-muzaffer dâima sırrına mazhâr eylemiştir.

Meşhûr Monte Kukoli Devlet-i Aliyye-i Serdâr-ı Ekremleri'nin fazl ve hüner ve istidâdlarını tezyîd ve tecdîd eden bir sebebin dahi emr-i diyânet bulunduğu ve çünkü Osmanlılar'ın itikâdlarınca cenklerde fevt olanların şehit olduğunu ve her ferd için ecel-i mükadder ve vakt vesâiti meczum ve mukarer ve ne yüzden gideceği alnında muhârrer olup tahvîl-i kazâ ve kader müstahil bulunduğunu fen-i harbe dâir yazmış olduğu kitâbta tahrîr ve beyân etmiş ve eser-i mezkûrda Osmanlı serdârlarının sevk ve haheş ile tiz-rev ve tiz-dest olmalarına bir sebep dahi fâil-i muhtar olmaları husûsî idüğünü ilâvâten tezkîr ve iddiâ yolunda hemerân bahs ve makal olmutur.

El-hâsıl Osmanlılar bidâyet-i zuhûrlarında ber ü dâima bir fik-i diyânet-perverâne ile perver-şiyâb olmuş ve şeriât din-i mübine temessük ve temessül ile kesb-i iştihâr etmiş olup Kosova, Varna, Mohaç, Eğri Muzaferiyetleri misillü en meşhûr, en şânlı muzafferiyât-ı Osmaniyye'nin imdâd-ı ruhâniyyet cenâb-ı seyid'ül-mürselin ile kazanılmış galebât fevkalâdeden oldukları erbâb-ı târihce müsbet hakayikdandır.

Vaz'-ı esâs Devlet-i Osmaniyye olan Sultan Osman Hân-ı Gâzî ile peder-bezir ile guvarları Ertuğrul Gâzî Zamânî'nda erbâb-ı harb ve darbdan olan bi'l-cümle ahâlî-i İslâmiyyet'e îcâb ettikçe sefere giderler idi. Ol-vakit Osmanlı Ordusu muntazam bir

ordu olmayıp muhârebe esnâsında tecemmu ve hitâm-ı muhârebede işi başına avdet eden birtakım gönüllülerden tereküb eder. İki Memâlik-i Osmaniyye tevessü ettikçe işbu gönüllü mücahidlerin âdedi gittikçe tezâyüd eylemiştir. Hizmet-i askeriyye hayvân üstünde îfâ olduğundan Asâkir-i Osmaniyye kâffeten süvârî (akıncı) nâmıyla mevsûm olarak bu asâkirden başka merkez hükûmette muhâfız ve hâdeme-i hâssa olarak asâkir-i sâire dahi mevcûd idi.

İşte bu gibi asâkir ile Hüdâvendigâr Sancâğı'nın nısfından ziyâdesi fetih olunarak Devlet-i Ebed Müddet-i Osmaniyye tesîs buyurulmuştur.

Devr-i Sultan Orhân Gâzî de evvela yalnız vakt-i seferde ulufeli bir nevi' asker tertîb kılınmış ise de iş bu asâkirden matlûb ve cehle istifâde kılınmadığına ve memâlik pey-der-pey kesb-i vüsat edip ahâlîde kesret hâsıl olmasından dolâyı cuyûş-ı muntazama ve müzafaa-i tertîb-i lâzımeden görüldüğüne ve bundan başka memâlik-i meftuhânın ekser ahâlîsi isevi ve taksir-i nüfûs-ı İslâmiyye mâddesi ise pek lâzım ve muktezi idüğüne binâen her türlü makasıdı câmi'a olmak üzere (devşirme kânûnu) vaz' edilerek Rikâb-ı Hümâyûn'da kışlanışın olmak üzere Yeniçeri nâmındaki asâkir-i müdâfaa ve muntazama ihdâs buyurulmuş ve işte en evel kışlanışın asâkir-i muntazama ve muvazafa tertîb eylemek şerefini vech-i marûz üzere Osmanlılar ihrâz eylemiştir.

Devşirme çocuklarından pek çok ümerâ ve vüzerâ ve ale'l-husûs Mehmed Paşa, Rüstem Paşa, Sokullu Mehmed Paşa gibi uzmâ zuhûra gelmiş olmakla Hristiyan ahâlî çocuklarını kendi rızâ ve belki ricâlarıyla vermeğe başladıkları muhakkât-ı târihiyyedir.

Yeniçeri Askeri piyâde olmasına ve asâkir-i mezkûre gibi muvazzaf süvârî askeri tertîb-i lâzımeden görülmesine binâen Devr-i Hüdâvendigâr Hân-ı Gâzî'de Timurtaş Paşa nâm himmetiyle ebnâ-yı sipahiyân bölüğü tanzîm ve tertîb kılınmış ve bu bölüğün devşirme çocuklarının güzidelerinden ve muhârebâta alınıp saray-yı padişahîde ve vüzerâ hizmetlerinde terbiye olunmuş esrâttan teşkil kılınmıştır. İşte Devlet-i Aliyye-i Osmaniye bidâyet tesessüsünde bir taraftan şu sûretle vazîfeli ve muntazam piyâde ve süvârî askeri ve daha sonraları bunlar tarzında muvazzaf ve muntazam asâkir-i sâire tertîb ve ihdâs eylemiş olduğu gibi bir taraftan dahi vakt-i sulhda kendi memleketlerinde ikâmet ederek hengâm-ı seferde Ordu-yu Hümâyûn'a iltihâk eden ve türlü türlü sınıf ve tabakâta taksîm edilmiş bulunan piyâde ve süvârî asâkirinden müşekkel bir nevi' milis asâkiri tesîs buyurmuş ve daha doğrusu silâh istimâline muktedir bütün Osmanlılar nev'-i-mâ asker edilmiş olduğundan Ordu-yu

Hümâyûn hângi tarafa teveccüh etse silâh-ı satvetinin kahr ve celâdetine hısımlarına anlatmağa muvaffak olur idi.

El-hâsıl devletin umûm kuvve-i berriyesi ulufeli ve ulufesiz efrâddan ibâret olmak üzere iki kısma münkâsım ve her kısım dahi piyâde ve süvârî olarak iki kısım-ı mahsûsa müferrez idi.

Piyâde de Kapıkulu denilen asâkir-i muvazzaf yani ulûfeli, Serhad Kulu denilen sınıf ulûfesiz olduğu gibi süvârîde dahi kapıkulu efrâdı muvazzaf ve zuemâ ve tîmârlı tesmiye kılınan erbâb-ı tîmâr ve zeâmet ulûfesiz idi. Ulûfesiz efrâdın hazîne-i devletten maaşları yok idi ise de bunlara birer ikişer karyenin aşar-ı şerriyesi ve bazı arazi ve memleket hâsılatı bedel-i hizmet olarak tevcih ve tahsîs kılınmış olmakla bunlar dahi hisse men'nim-i devlet idi.

Edvâr-ı evveliyde dahi gerek ulûfeli ve gerek ulûfesiz asâkirin nizâm ve intizâmları pek mükemmel idi. Yeniçeriler'in hâzır ve seferde dâima padişahân-ı izâmın maiyyetinde bulunmaları nizâmları iktizâsından idise de sonraları bunların serdar maiyyetine memûriyetleri bi't-defaât vaki olmuştur.

Kapıkulu denilen Bâb-ı Sultanî'de bulunan Asâkir-i Hâssa demek olduğundan Yeniçeriler kapıkulunun en büyük kısmını teşkil eder idi. Kapucu, bostancı vesâire gibi saray-ı hümâyûnda müstahdem olan bendegân ile Yeniçeri nâmzedlerini teşkil eden Acemi Oğlanları dahi kapıkulu zümresinden idi. Kapıkulu denilen tavâif-i askeriyenin piyâdesi olan Yeniçeri Ocağı'na sonraları topçu, top arabacı, humbaracı, lağımcı, cebeci bölükleri ilhâk kılınmış olduğu misillû süvârîsi bulunan sipâhî ve silâhdar bölüklerine dahi ulufeciyan-ı yemin ve yesâr ve gurebâ-i yemin ve yesâr bölükleri nâmında dört bölük ilâve kılınmış ve daha sonraları topçu ve top arabacı ve ha-kezâ bölükleri müstakil birer ocak şekil ve sûretine ircâ kılınmıştır.

Edvâr ve âsâr-ı muhtelifede Osmanlı piyâde ve süvârîsini teşkil eden asâkirin münkâsım olduğu sınıf ve tabakât-ı âtîde bir sûret-i mülhâzâ beyân edilmiştir.

Piyâde asâkir-i hümâyûnun berriye piyâdesi ve bahriye piyâdesi olarak iki sınıfı mevcûd olduğu gibi berriye piyâdesinin dahi kapıkulu piyâdesi, serhad kulu piyâdesi olarak iki kısım-ı mahsûs var idi. Yeniçeri nâmzedlerini teşkil eden Acemi Oğlanları, Yeniçeriler, Topçular, Top Arabacılar, Cebeciler, Humbaracılar ve Saka denilen bir nevi' asâkir-i kapıkulu piyâdesini teşkil ettiği gibi Azebler, İcareliler, Seymenler, Lağımcılar, Müsellemler dahi Serhad Kulu Piyâdesi'ni teşkil eder idi.

Süvârî Asâkir-i Hümâyûn'un dahi Sipah ve Silâhdar Ocağı'nı teşkil eden Kapıkulu Süvârîsi ile Topraklı Süvârîsi, Serhad Kulu Süvârîsi, Sarraçlı Süvârîsi olarak

başlıca dört büyük sınıfı ve Akıncı Asâkiri nâmıyla bir de sınıf mahsûs mevcûd olduğu gibi bu sınıflardan beherinin dahi aksâm ve kıt'aât-ı muhtelifesi var idi*.

Memâlik-i Osmaniye tevessü ettikçe tîmâr çoğalıp tîmâr tekessür ettikçe eyâlet askeri olan tîmârmarlı sipâhîsi tezayüd eylemekle saltanat-ı seniyye herhângi tarafa olsa kolaylıkla yüzbin muntazam asker sevkine muktedir idi. Bâ-husûs Ümmet-i İslâmiyye'nin kuvve-i bedeniyye sahipleri ale'l-umûm cihâd ile memûr ve mükellef olduklarına ve Rumeli'nin ekser taraflarında tavtin olunmuş olan Türk va Tatar kabileleri ve Arnavudluğun bazı mevâki-i ahalisi Osmanlılık mesleğinde yani vüzere ve ümerâ dâirelerinde mahiyelü olarak hizmet-i askeriyyede ve bir takımı dahi serhaddatda mukim akıncı beyleri maiyyetlerinde bulduklarına mebni Ahali-i İslâmiyye'nin kısım-ı küllisi askerlik ve silâhşorlukla me'lûf olduklarından Devlet-i Aliyye bunlardan dilediği kadar asker tertîb ve ihzâr edebilir idi. Velhâsıl eslihâ-i nâriyye günden güne ıslâh ve tedil ve istimâli teshil kılınarak cüyüş-u Osmaniye yeni yeni silâhlarla teslih kılınmağa saltanat-ı seniyye orduları âsâr-ı evveliyede bugünkü gibi hem asâkir-i muvazafa ve muâlimeyi ve hemde eslihâ-i cedîdeyi hâiz olup düvel-i mütecevirede ise evvel zamânlar henüz asâkir-i muvazafa teşkîl ve eslihâ-i cedîde tedârik ve tanzîm olunmamış olduğundan Mevkib-i Osmanî dünyanın en muntazam ordusu denmeye lâayık ve şâyân idi¹⁷.

(On altıncı nüshâdan mâ-bad)

Şimdiye kadar i'tâ etmiş olduğumuz malûmâtta müstebân olur ki asâkir-i Osmaniye mine'l-kadîm nizâm ve intizâm, talîm ve terbiye, itâât ve inkiyâd, şecâât ve metânet, istikâmet ve diyânet gibi her birisi başlı başına bir ordunun zafer ve galebesine bâdî olabilen envâ-ı evsaf hâsene-i askeriyyeyi cem' ile askerliğin bir derece-i fevkalâdesine vâsıl olmuşlardır.

Biraz da Avrupa'nın terakkîyât-ı askeriyye-i mütevelliyesi hakkında -bazı me'haz-ı makbule ve sahihadan ahz ve istiâre tarîkiyle- hâme-rân-ı bahs ve makal olmağı mütemmim-i malûmât olmak üzere münâsib gördük:

Malûmdur ki harb ve dârb hilkât-ı âdem ile birebir zuhûr-ı ibtidâ edip muhârebât-ı teselsül ve tevâli ettikçe askerlik gittikçe kesb-ı terakkî eylemiş ve her

* Edvâr-ı sâbıkadaki Osmanlı piyâde ve süvârî ve topçu asâkirinin aksâm ve sınıf muhtelifesi hakkında malûmât ve tafsilât-ı kâfiye yakında neşr-i müsammam olan *Osmanlı Târih-i Askeriyyesi* nâmındaki eserimizde mevcûd olunmakla eser-i mezbûru şimdiden tavsiye ederiz.

¹⁷ Ahmed Muhtar, "Müsâbakat-ı Kalemîyyeden- Osmanlılarda Askerlik (On beşinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 16 (21 R 1313/ 11 Ekim 1895), s. 322-323.

kavim ve hükûmet mülkünü muhâfaza için asker tertîb ve istihdâmına ve mizâc-ı kavmiyetiyle hasmının usûl-ı müttahize-i askeriyyesine göre usûl ve kavâid-i askeriyye tertîb ve ittihâzına mecbûr olmuş olup hattâ bu mecbûriyyet sâikasıyladır ki ekser düvel ve hükûmet tûl-ı müddetden beri asker beslemeye gelmiş ve milel-i muhtelifê kuvâ-yı askeriyyeleri tarafından türlü türlü usûl ve kavâid-i askeriyye vaz‘ ve istimâl edilmiştir.

Eski Yunanlılar’dan büyük İskender’in babası Filip’in vaktine gelinceye kadar askerin muhârebeye keyfiyyet-i istihdâmı bir kâide ve usûl tahtında değil idi.

İbtida bunu kâide tahtına Filip koyup kırk bin kadar muâllem ve muntazam asker tesîs ve ibda’ etmiş idi ki oğlu büyük İskender bu askerle Yunanistan’dan kalkıp Hind’e kadar feth ve tesîr-i memâlik etmiş ve bu süratle eski Yunanlılar içinde *ilm-i harb* nâmıyla meydâna gelen bir ilim çıkıp milel-i sâireye anlardan münteşir olarak gitdikçe tevessü ve tekemmül eylemiş ve bu ilim sâyesinde eski Romalılar pek çok galebâta nâil olmuştur.

Lâkin her zamânda askerin harbce nizâmına dâir olan kâideler ol-vakitte kullanılan eslihâya göre olmak lâzım geldiğinden mezkûr ilm-i harbin ihtiva eylediği kavâid-i harbiye şimdiye kadar türlü süratlere girmiş olup gerek Yunanlılar, gerek Romalılar’ın silâhları esâsen kılıç, mızrak, ok ile sapandan ibâret olmasıyla bunların ittihâz ve istimâl eylemiş oldukları usûl ve kavâid-i harbiye şimdikine asla benzemez ise de maa-hâzâ milel-i mezbûre kullandıkları silâhlarına göre yine ilm-i harbde mertebe-i kemâle resîde olmuşlar idi.

Romalılar’dan sonra Avrupa’nın hali başkalaşarak öyle dâimi ve mahiyeli asker beslemek usûlü metruk olup hîn-i hâcâdda bir medet-i mevkûda için gönüllü asker toplanılarak kullanılmaya karâr verilmekle ilm-i harb büsbütün zayii olmak derecelerine gelmiş idi. Ol-vakitler ehâd-nass zümresi asilzâdegân takımının etbâ-ı gibi olmakla asilzâdegânın asıl silâhları olan mızraktan başka zırhları ve atları dahi olup kendileriyle beraber sefere giden halkın ise sapan ile oktan gayrı silâhları ve bârgîrleri olmadığından böyle nizâmsız ve uygunsuz piyâde askeri öyle âlâ atlıya dayanamamakla hâangi tarafın süvârîsi çok ise ol-tarafın galip olageldiği görüldüğüne ve kavâid-i harbiye dahi bilmediğine binâen hakikatta gâlebe süvârî askerine mahsûs zan olunarak pek çok süvârî kullanılır ve piyâde askeri esâslı bir asker yerine konulmayıp herkes indinde asıl kuvve-i askeriyye süvârîden ibâret zann olunur idi.

Usûl-ı harb hayli vakit bu minval üzerine cari olduktan sonra Avrupa’nın hali oldukça nizâm bularak târih-i hicretin 860 Seneleri’nde yani İstanbul’un fethinden üç

sene sonra Fransa'da –Asâkir-i Muntazama ve muvazzafayı en evel yeniden tertîb ve ihdâs eden Osmanlılar tarzında- mahiyyeli olmak üzere 16.000 piyâde ile 9.000 süvârî tertîb olunmuş ve piyâdelerin çoğuna mızrak verilerek bunların ağır piyâde teşkil olup kusûrunun silâhı ok sapan olmakla bunların dahi hafif piyâde gibi kullanılması usûl-ü ittihâz kılınmış idi. Düşmân karşısında mızraklı piyâdeler 8 vela-akal 6 sıra üzerine tertîb edilip hafif piyâdeler dahi anların önlerine ve yanlarına avcı hayetinde dağıtılır ve süvârîlerin cümlesi mızrak ve zırh ile teslih olunarak bunlar dahi sırada kullanılır ve kendilerine ağır süvârî hizmeti gördürülür idi.

Fransa'da ber-vech-i marûz Asâkir-i Muntazama tertîbinden sonra Avrupa'nın sâir yerlerinde dahi yavaş yavaş böyle muntazam asker tertîbine başlanılmış ise de piyâde askerinin cenkde süvârîden ziyâde işe yaradığını pek çok kimseler teslim ve itirâf etmediklerinden –ve daha doğrusu süvârînin piyâdeye galibiyet ve fâikiyyeti fikri hemen herkesde el-ân payidâr olmakla süvârîden edilecek istifâdât-ı azîme-i mahsûsa bilinmeyerek asâkir-i mezbûrenin piyâde asâkiri yerine istihdâmından fayda beklendiğinden- yine kadîmde olduğu gibi piyâdeye nisbetle iktizasından ziyâde süvârî kullanılır idi. Eğerçe süvârî asâkirinin piyâdeyle karşı karşıya geldiğinde gereği gibi iş gördüğüne şübhe yok idi ise de maa-hâzâ asâkir-i mezbûrenin -gerek kendilerinin ve gerek atlarının üzerlerinde olan zırh vesâir ağır takımlardan dolâyı-keşif ve tecessüs ve takip hidemâtına yani muhârebece lâzım gelen mahalleri dolaşıp yoklamak ve düşmân askerini takip etmek gibi sürat ve sebk-barlığa muhtaç olan hizmetlere el vermedikleri giderek anlaşılmağa öyle memûriyyetlere gönderilmek için kılıç ve ok kullanılır hafif süvârî askeri tertîb kılınmış idi.

Eğerçe topun icâdı Sultan Murad Hüdâvendigâr Hazretleri'nin zamân-ı saltanatlarına müsâdif olan 780 Senesi'ne doğru ise de 800 târihine (yani Timurlenk vak'asından dört sene evveline) değin topraklar yalnız muhâsaralarda kullanılıp sonraları ali cenklerde dahi istimâl olunmaya başlamıştır. Hatta ol-vakitler Fransızlar tarafından birkaç defa İtalya'ya gönderilen askerle beraber külliyyetli top var idi.

910 Senesi'ne doğru (yani sultan Bayazid-i Sâni Devri'nde) şimdiki tüfenklerin taslağı olmak üzere elde taşınır sagîr ve hafif top şeklinde tüfenkler yapıldıkda hafif piyâde askerinin birazına bu tüfenklerden verilerek bir vakit ok ve sapan atanlar ile tüfenkiler birlikte kullanılmış ve sonraları tüfengin iyiliği bi't-tecrûbe meydâna çıkmakla ok ve sapan büsbütün ref ve ilgâ kılınarak hafif piyâde askerinin cümlesi tüfenkliden bi't-teşkîl sahâ-i istimâlde tüfenk ile mızraktan başka silâh kalmamıştır.

Mezbûr hafif piyâde askeri kemâfi's-sâbık yine avcı çıkarı ile gelip ancak

tüfenklerin vech-i marûz üzere çoğalmas ve muhârebede en ziyâde zev-gürûn ağır piyâde (yani saff-ı piyâde) askeri iken asâkir-i mezbûrenin yalnız mızraklıdan ibâret olarak ateşe dayanamaması hesabıyla daha sonraları ağır piyâde askerinin dahi birazına tüfenk verilerek işbu asâkirin ileride olan iki sırasının tüfenkli ve geride bulunan üç dört sırasının dahi yine mızraklı olmasına karâr verilmiş ve bu sûrette tüfenkliler mızraklıları korudukları gibi mızrak tüfenkten uzun olmak hâsebiyle mızraklılar dahi tüfenklileri muhâfaza eylediklerinden bir eyyâm dahi bundan âlâ nizâm olmaz deyü itikâd olunmuş iken daha sonraları ağır piyâde (yani saff-ı piyâde) askerinin mızraklıları beş altı sıra üzerine tertîb olunmak ve tüfenkliler dahi onların yani başına birleştirilmek münâsib görülmüş ve 1110 târihine doğru asâkire süngülü tüfenk verilip sıralar ibtidâ dörde ve bir müddet sonra dördüncü sıranın hiçbir faydası görülmeyerek dörtten üçe indirildikten başka hafif piyâde ile ağır piyâdelerin silâhları bir olmaktan nâşî ikisinde bir sûrette talîm ettirilerek ve her biri icâbına göre gâh sırada ve gâh avcı hizmetinde kullanılarak birbirinden farklı sadece lafzda kalmış ve bu cihetle asker gerek silâhça ve gerek nizâmca şimdiki hali bulur gibi olmuş ise de usûl ve kavâid-i harbiye ol-zamânlar terakkî edemeyerek lâ-şey mesâbesinde bulunmuş ve daha sonraları bazı Avrupa cenklerinde ilm-i harbce yalnız bazı ıslâhât-ı sathiyeye icrâ edilmiş idi.

Bu sıralarda meşhûr Monte Kukoli zuhûr ederek bundan mukaddem teşrih ve tafsîl kılındığı üzere ol-vakit ki âsâr-ı Osmaniyeye'ye takliden Avrupa'da Asâkir-i Muntazama ve malûme tertîb ve ihdâsına ve Osmanlılar'ın ittihâz eylediği usûl-i askeriyyenin kabûlüyle intişâr ve tamîmine hizmetle usûl-i harb hakkında nizâmât ve kavâid-i cedîde vaz' eylemiş ve bunu müteakit Prens Ojen dahi zuhûr ve talîmât-ı askeriyye ile usûl ve kavâid-i harbiyenin ıslâh ve ikmâline sa'y-i mevfur eylemiş ve daha sonraları Fransa'da Konda, Toren, Prens Ayiken, Vuban gibi fenn-i harbde mahir zatlar zuhûr ederek kavâid-i harbiyyenin ikmâline sırf mesâî eylemeleriyle usûl-i harb bir büyük fen ve sanât hey'etini alarak Avrupa'da şüyû ve intişâr bulmuştur.

Fransa'dan protestanların tard ve teb'îdlerinde her fen ve sanâтта mahir kimseler etrâfa dağılmış ve bunların çoğunu evvel avanda Prusya Krallığı'nı tahsil eden Frederik Kiyom celb eylemiş olmakla bunun zamânında Prusya ülkesi menbâ-i maârif ve sanayi olmuş idi. Mezbûr kralın oğlu olan İkinci Frederik -ki büyük Frederik (ve min el-kadîm Osmanlılar nezdinde koca Frederik) ünvanıyla maruf ve meşhûr olan zattır – anifen beyân olunan ashab-ı malûmât içinde neşv ü nûma bularak sanât-ı harbde üstad-ı küll derecesini ihrâz eylemiş ve askerinin sevk ve tabiyeleri umurunda

pek çok dekâyık-ı harbiyeye kesb-i itlâ ile ilm-i harbi hayliden hayli ilerletip süvârî topçusunu dahi icâd ve ihdâs eylemiştir.

1200 târih-i hîcrisinden sonra fenn-i harb refte refte bir mertebe daha ilerlemiş ve ale'l-husûs sahâ-i cenk ve cidâlin bir afat semavisi itlâkına sezâ olan Napolyon Bonapart bi'z-zuhûr esrâr-ı fenn-i meydâna koyup muhârebât için kavânin-i katiyye itlâkına sezâ ve el-yevm ahkâmı meriyyü'l-icrâ pek çok usûl ve kavâid-i harbiyye vaz' ve tesîs olarak gerek Napolyon Devri'nde ve gerek andan sonraki edvârda kesretle vukua gelen tecârüb-i harbiyye fenn-i harbin günden güne terakkîsine bâdî olmuştur.

Yakın bir zamânda nev'-icâd Şişhâneler (yani ağızdan dolar yivli tüfenkler) yapılarak müstakilen taburlar teşkîl ve küşâdı ile bunlara mezbûr şişhâneler verilerek yeniden hafif piyâde askeri tertîb ve tesîs olunmuş ve 1270 sene-i hîcrisinde asâkir-i mezbûrenin pek çok muhâsenâtı görülmüş ise de mukaddema hafif piyâde ile ağır piyâdenin birbirinden bayağı farkı kalmamış iken bu vech ile bunlar arasında yeniden silâhça ve esâsıca bir fark hâsıl olmuş ve ba'dehû eski tüfenkler müteâkiben ibtal olunarak yerlerine kâfi asâkire ağızdan dolar şişhâneli tüfenkler ve daha sonraları kuyrukatan dolar iğneli tüfenkler verilerek bunlar hakkında dahi tadîlât-ı külliye icrâ edilmiş ve nihâyet umûm asâkire mükerrer ateşli tüfenkler verilmekle beraber devr-i ahîrede topçulukça dahi harikulâde denilebilecek derecede terakkîyât-ı azîme husûle getirilmiş ve top ve tüfenkte istimâl kılınmak üzere dumansız barut ve yalnız toplara mahsûs nev' icâd parâlâyıcı dâne dahi icâd kılınmış olmakla her devir ve zamânda eslihâya bir tabiyyet-i katiyye ile tabi ve merbût bulunan usûl ve kavâid-i harbiyye (usûl-i tabiye) dahi min külli'l-vücûh dûçâr-ı tebeddül ve terakkî olarak bir derece-i alü'l-âle suud ve itilâ eylemiştir.

İşte vech-i marûz üzre ilm-i harb: gerek tecâvüz ve gerek tahaffuz için mühim olan mevâkiin intihâbından bâhis olan strateji yani sevkü'l-ceyş ile lede'l-müsâdeme muzafferiyeti müceb olacak imâl ve tedâbîrin icrâsından bâhis olan taktik yani tabiyetü'l-ceyş fenlerinden ibâret başlıca iki fen lâzımü'l-itinâyâ münkâsım bir büyük sanât haline gelmiş ve ordu kumandan ve erkân ve ümerân ve zâbitânın birçok ulûm-ve tahsil ettikten sonra bu fenlerde mahir olmaları ferâiz-i haliyeden, zarûret-i mübrimeden olmuştur.

Fi'l-asl Devlet-i Aliyye serdâr ve ser-askerleri fûnûn-ı mezbûrenin ihtivâ eylediği tedâbîr-i askeriyye ve usûl ve kavâid-i harbiyyede tecrübe ve amelîyyât kuvvetiyle kesb-i maharet ederlerdi. Bunca memâlik-i meftuha, dillerde dasitan olmuş bulunan satvet ve şevket-i Osmaniyye bu müddeâmızın şahid adlîdir; Bazı Osmanlı

serdârları erbâb-ı fenn-i harbe rehnümâ olacak nice nice harekât-ı sevkü'l-ceyşiye, bütün kumandanlar için meşk ve model ittihâz olunabilecek türlü türlü tertîbât-ı tabiiye icrâ ve ibrâzına muvâffak olmuşlardır¹⁸.

(On yedinci nüshâdan mâ-bad)

Fenn-i harb ve ber-vech-i marûz tabiyetü'l-ceyş ve sevkü'l-ceyş fenlerine münkâsım gâyet büyük ve mühim bir ilm-i mahsûs sûretine girerek bunun tahsili evvelce nice nice ulûm ve fûnûnun öğrenilmesine ve nice nice talîmât-ı askeriyeye ve manevraların icrâsıyla tatbîkat ve amelîyyât-ı fûnûn-ı harbiyyede behere ve kemâl-i tahsiline ve vâbeste kalmaya başladığı son devirler bidâyetinin yani bundan hemen birçok asır mukaddemlerinde idi ki Osmanlı ser-askerân ve serdârları ihyânen vukua gelen muhârebâta nizâmsız, itaâtsiz, talîmsiz askerle ettikleri tecrübelerin hâsıl ettiği netâyic-i gayr-ı sâlimeden gayr-i atyin edecekleri harblerde destûr ve esâs ittihâz edecek hiçbir vasitâyâ dest-res olamamaya başlamakla müşârun-ileyhimin tertîbât sevkü'l-ceyşiesinde isâbet ve sur tabiyelerinde sıhat ve selâmet görülememeye ve esbâb-ı sâireye şu sûret-i sevk ve tabiyenin tesîr-i teellümkârânesi inzimâmıyla nev'-i Rus gâlebe ve zafer elden kaçırılmasına başlanmış idi.

İşte gerek marû'z-zikr kumandada âdem-i isâbetin tesîrât-ı vehimesinden ve gerek edvâr-ı ahîrede bir taraftan ulûfe alışverişi ve diğer taraftan her isteyenin yeniçeri olabilmesi gibi binâ-yı metîn-i askeriyi tazyîk ve tahrîb eden bidâtların zuhûrundan dolâyıdır ki 1182 Senesi'nde bed' olunarak Kaynarca Muâhedesi'yle hitâm bulan Rusya sefer-i azîminde kuvve-i askeriyemiz pek kesvetli ve Rusyalıların kuvveti daha az iken yine Devlet-i Aliyye Orduları mühim iş görememişlerdir.

Ve'l-hâsıl fenn-i harb ber-minvâl-i meşrûh Avrupa'da terakkî ettikçe Asâkir-i Osmaniyye'nin hüsn-i intizâmı ve kumandanlarının kumandadaki isâbet ve iktidârî refte refte tenezzül etmekle 1100 târihlerinden sonra harekât-ı seferiyyenin taraf-ı İslâmiyyan'a müceb hâsâr olduğu tahakkuk eylemiş ve li-hâzâ artık harb-i daiyyesi ber-taraf edilerek ve sulh ve musafat yoluna gidilerek düvel-i sâire ile muâmele bi'l-cümle yolunda bulunarak lâzime-i hâlden görülmüş olup bu sûrette ise müddet-i medide askerinin metrûkiyyeti hâsebiyle Devlet-i Aliyye'nin meleke-i askeriyesine zaaf ve füturdârî olmuş olduğundan muahharan küşâd olunan seferlerde zâiyât-ı külliyyeye dûçâr olunmuştur.

¹⁸ Ahmed Muhtar, "Müsâbakat-ı Kalemîyyeden- Osmanlılarda Askerlik (On altıncı nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 17 (28 R 1313/ 18 Ekim 1895), s. 350-352.

Ber-vech-i marûz yek-dîğeri takip ve tevâlî eden hâller üzerine Ordu-yu Hümâyûnlar'ın Avrupa orduları tarz-ı sûretinde teşkîl ve tensîk kılınması ve ser-askerân ve sâir ümerân ve zâbitân-ı askeriyenin dahi askerliğe mutallık fûnûn şitânın nazariyât ve ameliyyâtında kesb-i mülke ve maharet-i tammâ eyledikçe Avrupa usûlü üzere müretteb olan muntazam ordulara asla kumanda edemeyecekleri bir sûret-i katiyyede anlaşılmış ve binâberin Devlet Ebed-müddet-i Osmaniyye minel-kadîm şöhreti alemgir olan eski asker ocaklarıyla usûl ve adat-ı askeriyeye-i kadîmesini bi'z-zarûr ref' ve ilgâ ile yerlerine tıpkı Avrupa orduları şekil ve sûretinde müretteb ordular ve Avrupa'da desturü'l-âmel tutulan usûl ve kavâid-i askeriyeye tarzında usûl ve kâideler kabûl ve ittihâzına kattan karâr vermiş idi.

Tadîlât ve ıslâhât ve teceddüdât ârzûları vaktiyle âsârını göstermeğe başlayarak ıslâhât ve teceddüdata esâs olacak kavânin ve nizâmâtın vaz' ve ittihâzına hizmet yolunda sarf-ı mesâi edilip bu mesâinin âsâr-ı fiiliyesi Devr-i Sultan Selim Hân-ı Sâlis'de husûl-nümâ olarak Nizâm-ı Cedîd Askeri tesîs buyurulmuş ve türlü türlü tanzîmat ve icrâata teşebbüs edilerek ordu-yı hümâyûn Avrupa ordularına mânen bir sûrette bir tarz-ı cedîde ifrağ olunmuş ve bunun ilk semarât-ı nafiâsı iktitâf bile edilmiş ise de nihâyet mücedded-i sâni cennet-mekân Sultan Mahmud adli-i ebed-i şöhret hazretleri zamân-ı saltanatında kadîm asker ocakları bi'l-külliyeye ref' ve ilgâ olunarak yerlerine Avrupa usûlüne tevfiken Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye âlâyaları teşkîl ve ibdâ ve bunlarla muhârebâta her nevi' gâlebe ve muzafferiyeti tahsile kafil türlü türlü kavâid ve nizâmât tesîs ve ihdâs kılınmış ve bu sûretle devlet-i ebed-karîn-i şevket ve madelet-i hayât taze bulmuştur.

Kadîm asker ocaklarımızın edvâr-ı ahîresindeki ahvâli ne kadar dâi-i teessüf ve teneffür ise hengâm-ı izz ve ikbâli demek olan edvâr-ı evveliyesindeki etvâr ve mişvârı –hulefâ-yı cenab-ı resul-i kibriya olan padişahân-ı izam huzerâtının delâlet ve kumandalarıyla bu ümmet-i münciya İslâmiyye ve bu devlet-i ebed-şevket-i Osmaniyye'ye bahş ve ihdâm eyledikleri pek şanlı esmâr-ı muzafferiyât sâikasıyla ol-derece bâis-i surûr ve inbisât-ı fuardır. Mezkûr ocakların her nevi' ahvâlini, muhârebât-ı vâkıada gösterdikleri yararlılıkları, kazandıkları bunca muzafferiyât ve galebatı bilmek ve işbu muvaffakiyât ve galebatın esbâb-ı asliyye ve esâsiyyesine kesb-i vukûf ile ecdâd-ı izâmımızın ne gibi has-ı fevkalâde-i askeriyeye sayesinde cihân-ı askeriyenin en parlak düvel ve hükümatına bi'l-defaât galebeler çalarak askerlik âlemine asırlarca fermân-fermâ olduklarına kesb-i vukûf eylemek asker oğlu asker ve padişahlarına kemâl muhib ve sadakatle şöhret-âver bulunan bütün

Osmanlılar'a ve bî-tahsîs bi'l-cümle zâbitân ve ümerâ ve erkân-ı askeriyemize farz aynı mesabesindedir¹⁹.

(On sekizinci nüshâdan mâ-bad)

İstitrâd

Bunca fütûhât-ı Osmaniyye eski ser-askerân ve serdârlarımızın fûnûn ve sanayi-i harbiyye ile amelîyyât ve tatbîkât-ı askeriyedeki meleke ve maharetleri, asâkir-i Osmaniyye'nin meftûr oldukları fard-ı şecceât ve gayret ile usûl ve kavâid-i askeriyeye rağbet ve riâyetleri semiresi olmakla kumandanlarımızla askerimiz ahvâl ve evsaf-ı sâbıkâsı hakkında tafsîlât-ı âtiyyenin itâsı münâsib görülmüştür.

Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye bidâyet-i zuhûrundan 1151 senesinde akd olunan Belgrad Muâhedesi'ne yani bundan bir buçuk asır evveline gelinceye kadar ale'd-devâm seferber hâlde bulunup zamân-ı hâzır itlâkına sezâ olmak üzere geçirdiği müddet belki on seneyi metecâviz olmamakla sevkü'l-ceyş ve tabiyetü'l-ceyş fenleri daha ol-zamânlar asrımızda olduğu kadar pek ziyâde terakkî ve tevessü' etmemiş olmakla berâber birer fenn-i mahsûs hükmünde olarak ümerâ-yı Osmaniyye'ye bir sanât-ı melûfe hükmüne girmiş idi.

Osmanlılar'ın ve bilhâssa ümerâ ve erkân-ı Osmaniyye'nin fûnûn-ı hükmiye ve siyasiyyede olduğu kadar umûr-ı askeriyeye ve harbiyyede dahi terakkîyâtın uc ilâsına vâsıl olmuş oldukları bin türlü âsâr ile müsebbetdir: pek az bir zamân içinde asâkir-i muntazama tertîb etmekle beraber bütün efrâd-ı ümmeti kemâl-i muvaffakiyetle harb ve darba kadar bir ordu hey'etine ifrağ eylemek, bunca memâlik-i vesîâyî feth ve teshir etmek, barutun zuhûrunu müteâkib top ve tüfengi kabûl ve cümleden evvel humbara denilen havân alet-i nâriyyesini imâl ve icâd ile topları bi'l-cümle devletlerden evel meydân-ı muhârebede (Kosova muhârebesinde) ve havânları dahi kâffe-i akvâmdan mukaddem-i muhâsara muhârebelerinde (birinci defa olarak İstanbul muhâsarasında) kullanmak, âsâr-ı sâlifede men külli'l-vücûh mûcib-i intizâm ve müstelzem mehasin-i adide fellah-ı tam olan kavânin-i mühimme-i mülkiyye ve askeriyeye vaz' ve tesîsiyle akvâm-ı mütecavireyi fevc fevc rayet-i adâlet-i Osmanî altına celb ve cem' eylemek Osmanlıların fûnûn-ı hükmiyye ve siyasiyyede, fûnûn ve maârif-i askeriyede ve asıl mertebe-i kemâl olduklarını isbât eylemez mi?

Husûsât-ı marûza Osmanlılar'ın sahâyif-i tevârihi tezyin eden şanlı

¹⁹ Ahmed Muhtar, "Müsâbakat-ı Kalemiyyeden- Osmanlılarda Askerlik (On yedinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 18 (6 CA 1313/ 25 Ekim 1895), s. 371-374.

muvaffakiyetlerinden değil midir? Kuvvet ve şevket devleti, refâh ve mamûriyyet memleketi müstelzem olan işbu muvaffakiyetlerden her devir ve zamânda ihyâ-i devlete rehber ve hadım olmuş bulunan padişahân-ı izâm huzerâtının envâ-i fezâil ve kemâlâtı ve kendilerinin vesâit-i icrâiyesi demek olan vükelâ-yı saltanatın gayret ve mesâi-i bişmarı istidlâl olunmak ve muhârebât ve gazâvât-ı vakıâdaki bunca galebât ve muzafferiyâtdan dahi Ordu-yı Hümâyûnların birer kumandan akdes ve zişânı olan padişahân-ı izâm huzerâtıyla ifâl ve harekâtını evamir-i padişahân-ı izâma tevfiğ ile vâsıl-ı muvaffakiyât-ı uzemâ olmuş bulunan serdârlarımızın ve bilhâssa ordu seraskeri, beğlerbeği vesâire gibi nâmları hâiz-i ruesâ ve umerâ-yı askeriyemizin tanzîm-i mehâm-ı umûr-ı askeriyeye ve harbiyedeki behere ve iktidâr-ı fevkalâdeleri istihrâc kılınmak tabii değil midir?

Öteden beri vüzerâ ve ümerâ-ı devlet umûmen gaza ve cihâd içinde neşv ü nüma bulduklarından fûnûn-ı harbiyye ve harekât-ı askeriyede kesb-i meleke mahâret etmişler ve tanzîm-i umûr-ı seferiyeye ile tertîb-i harekât-ı sevkü'l-ceyşiyede, tertîbât - ı tabiyye ahzında mazhâr-ı muvaffakiyât-ı tammâ olarak devlet-i ebed-müddet-i Osmaniyye'ye fevkalâde hidemâtı sadıkâne ibrâzına muvaffak olmuşlardır.

Meziyyât-ı askeriyemizin fevkalâdeliğini sahayif-i tevârih-i âlemde sabit-i hakayıkdan olduğu üzere vaktiyle acaba bugün Almanlar vesâir akvâm-ı askeriyeye Osmanlılar'ın vaktiyle vasıl olmuş oldukları terakkîyât-ı fevkalâde-i askeriyeyi acaba münkir midirler? Şânlı Osmanlı seferleri, meydân muhârebeleri en meşhûr fenn-i harb müeliflerinin bile âsârına cevalângâh olmamış mıdır?

Payitahat-ı saltanat-ı seniyyeden ta Viyana, Mısır, Bağdad gibi mevâki-i baideye cesîm ordular sevk olunabilmek, kuvve-i bahriye irsâliyle Afrika sahillerini teshir ettirmek, Süveys'de süfûn-ı harbiye inşâsıyla Hind Denizleri'ne ve Hindistan'a doğru donanma izâm etmek ve yine süfûn-ı harbiye ve asâkir-i berriyye irsâliyle İspanyollar'ın burunlarının dibinde olan Afrika sahillerini yeddi istilâlarından tahlis eylemek, Venedik ve müttelikleri donanması gibi bütün Bahr-i Sefid'e hâkim donanmaya defaâtle galebeler çalmak, bütün Avrupa'ya zabt etmek istidâd-ı katisini göstermekten dolâyı bi'd-defaât marûz olduğu Avrupa hükûmât-ı muhtelifesi infâklarını kuvve-i kahîre ile devir devir tesîrsiz ve neticesiz bırakmak, bugünkü Avrupa askerliğinin en mühim esâslarını vaz' ile Almanya, Avusturya, Rusya ordularınca el-ân desturü'l-âmel tutulan birçok usûl ve kavâid-i harbiyyeyi en evvel vaz' ile birçok muhârebâtda saha-i tatbîk ve icrâya koyup muzaffer olmak ve'l-hâsıl gerek sultan Süleyman Hân-ı Kânûni Asrı'nda ve gerek andan sonraki bazı devirlerde

vukua gelen İnan Seferleri'nde olduğu gibi yüz yüz elliler bin kişilik orduları - muntazam yolların, telgrafların, bugünkü sair teshîlât-ı medeniyyenin olmadığı ve hele şimendüferlerin hiç bulunmadığı o devirlerde- berren sevk ile dârü'l-harblerde hüsn-i idâre etmek, hâl-ı refah denilebilecek bir derecede hüsn-i iaşe etmek, dârü'l-harekâtlar, meydân-ı harbler, üzerlerinde usûl ve kavâid fenn-i harb dâiresinde sevk ve tabiyye ile mazhâr-ı muvaffakiyet-i tammâ olmak gibi ahvâl ve harekât-ı tayîne kifâyet eder.

Husûsât-ı mezkûrenin ne kadar kuvvet ve mükennete ve ne derecelerde maârif ve intizâmât-ı mülkiyye ve askeriyyeye muhtaç olunduğu en ednâ bir mülâhaza ile malûm olur.

İşte ser-askerân ve serdârlarımız haklarında bir hüküm ve karâr verilmek için husûsât-ı mezkûreden beherinin ayrı ayrı ve inceden inceye hadde-i tedkîkden geçirilmesi ve müşârûn-ileyhim haklarında verilecek hüküm ve karârların eserden müessire intikâl kâidesince verilmesi îcâb eder. Bugün olduğu gibi vaktiyle dahi kumandanların hâl ve şân ve edvâr ve mişvârlarını, her nevi' harekât-ı sevk'ül-ceyşiyeye ve tertîbât-ı tabiyelerini usûl ve kavâid-i funu-ı harbiye dâiresinde bir sûret-i muntazamada hıfz tahrîr ve icrâ etdikleri her nevi' sahrâ ve muhâsâra ve kale muhârebelerinin -resimleriyle planlarıyla beraber olmak üzere- her türlü vekâyi-i ceriyyesini kayd ve zabt ile zamânımız kütüb-i askeriyyesine mânend kitâblar vücûda getirmek adet olsa ve bu nevi' kitâblar ol-vakit mazhâr-ı rağbet olmuş bulunsa idi emin olmalıdır ki bugün cihân askerinin en parlak, en şanlı askeri kitâbları Osmanlılar'da bulunacak ve (Kitâbhâne-i Askeri-i Osmanî) el-yevm bütün cihânın en kıymetdâr, en şanlı bir dârü'l-kütüb askeriyesi olacak idi.

Katiyyen emin olmalıyız ki ecdâd-ı izâmımızın usûl ve kavâid-i fevkalâde-i askeriyyelerinin pek çoğu zabt ve tahrîr olunmamış olmakdan dolayı zâyî olmuş olmakla vaktiyle pek ekmel olan usûl ve kavâid-i mezbûreyi bugün kemâl-i sıhhât ile takdîrden aciz bulunuyoruz.

Kont de Marsigli, Hammer gibi müverrihîn-i meşhûrenin Târih-i Osmanîleri bile hakâyık-ı marûzayı bi'l-bedâhe irâe etmekde olup gerek mûmâ-ileyhim ve gerek sair ekser-i Avrupa müverrihîn-i askeriyyesinin ordu-yu hümâyûnun ahvâl ve teşkilât ve tensikâtı, her türlü usûl ve kavâid-i harbiyyesi hakkında bir takım perde-i ağraz ile nim-mestûr olarak verdikleri malûmât kemâl-i dikkât ve itinâ ile sencide-i mizân tadkîk ve itinâ buyurulur ise Osmanlı Askerliği'nin -cidden askerliğe pek de vakıf olmayan- esker Osmanlı müverrihleri tarafından yazılmış Târih-i Osmanî Kitâbları'nın irâe ettiği derecenin bile bin kat fevkinde olduğu görülecek ve min

küllî'l-vücûh zamânımız askerliğine üssü'l-esâs olmuş olduğuna hiç şübhe kalmayacaktır. Dük Döbadların, Dük Dolorenlerin, Prens Ojenlerin ve'l-hâsıl Monte Kukoli gibi en meşhûr fenn-i harb müelliflerinin bile mekteb-i harbleri hemen kâffeten Osmanlılarla ettikleri muhârebâtdır.

Marsigli'nin, Hammer'in ve daha sâir bazı Frank müverrihînin esâsen Osmanlı Askerliği'nin meziyât-ı harîkulâdesini isbât ve irâe eden târih kitâblarıyla Monte Kukoli'nin Osmanlılar'ın Usûl-i Harbi'nden bâhis olan eserîne, kavuzların birçok muhârebât-ı sâlife-i Osmaniyye'den bâhis olan kitâbına, Jomini'nin fenn-i harbden bahs eden eserîne ve hele geçenlerde Wilhelm nâmında bir Almanyalının Sen Gotar Muhârebesi hakkında nemse muharrirîn-i askeriyyesinin birçok mübalağalarını meydâna çıkararak kitâbına ve'l-hâsıl ekser-i Avrupa lisânlarında Osmanlılar'ın usûl ve kavâid-i askeriyye ve harbiyyelerinden bâhis olmak üzere yazılmış ve her birisi şân ve sâtvat-i Osmaniyyân için birer hüccet-i ebediyye sûretinde milel-i muhtelif kütübhâne-i askerîlerinde hıfz edilmekte bulunmuş olan âsâr-ı askeriyyeye mürâcât edilsin görülecektir ki Osmanlılar'ın usûl ve kavâid-i askeriyyesi tevârih-i Osmaniyyemizin irâe ettiği derecenin mâ-fevkinde olup zamânımız askerliğinin esâslarını teşkîl eylemektedir.

Usûl ve Kavâid-i Askeriyye-i Osmaniyye'nin vazı'ı dârü'l-harbler üzerinde her nevi' icrâat sevkü'l-ceyşiyeye ve harbiyenin amir ve fâili bulunan ümerâ ve erkân-ı harbiyyemiz haklarında vech-i marûz üzere bir fikr-i selim husûle getirildikten sonra inzâr-ı dikkat ve itinânın efrâd-ı asâkir-i Osmaniyyeye tevcihi tabii olur:

Efrâd-ı Osmaniyye hâss ceng-âver-ânelerini her vakit irâe ve isbât etmişler umûr-ı askeriyye ve harbiyyede padişahân-ı izâm hüzerâtının semer-i uluvv-i himmedleri olarak Köprülü, Sokullu gibi müktedir vüzerâ idâresine geçdikçe yeni bir tarîk-i terakkîyye dâhil olarak yeni başdan envâ-ı muvaffakiyât ve muzafferiyâta nâil olmuşlardır.

Serdârlar sevk-i asker ve tertîb-i levâzımât sefer-i husûslarında tecrübeleri sebkât eylemiş zevâtdan olduklarından ve bâ-husûs serhâd ümerâsı ahvâl-i düşmânı ve tarîk ve maâbirin vaziyet-i keyfiyyetlerini pek âlâ bildiklerinden akd olunan mecâlis-i harbiyyenin müzâkerâtı semere-i nafiâ hâsıl eder ve serdârlar dahi akıl ve dirâyetleri mertebesince bu gibi mecalis müzâkerâtından istifâde eyler idi.

Nizâm-ı Cedîd'in kabûlüyle tensîkât-ı lâzıme-i askeriyyenin icrâası sırasında

idi ki hükûmet-i seniyye ile Rusya Devleti arasında 1244-45 Seferi açılmış idi*²⁰.

1.2. Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlılar'ın Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet

Mücâhidîn-i din-i mübîn, gazat-ı şecâat-ı Müslim'in ki bir elde kânûn-ı medeniyyet-i sahiha ve ma'delet itlâkına bi-hakkın sezâ olan kitâb-ı münif-i şeriât ve dîğer elde seyf-i sârim-i celâdet olarak rayet-i hidâyeti şark ve garba doğru rub-ı mezkûrun en mühim iklim ve bilâdına rekz eylemiş ve “ve alemu enne'l-cennete tahte'z-zıllallüsyuf” sûretindeki hikmet-i harikai izz ve fellâhı düstûr esâsı ittihaz ile sâha-i cenk ve cidâlin her köşesinde birer behişt-i saâdet-i cavidâniye nâil olagelmekte bulunmuştur. Anların bir fırka-i naciyesi dahi hulefâ-yı sürûr-ı enbiyâ olan salatin-i Osmâniyye hâzıranı taraflarından müretteb (Osmanlı askeri) değil midir ki o rayet-i hidâyetin şânını her gittikleri yerde ila ile İslâmiyyet'in mehâbet ve azametini şimâlde vâkî Lehistan ve Macaristan Sahrâları'yla Viyana önlerinden cenûbda kâin Umman ve Hind Denizleri'ne ve diyâr-ı şarkta bulunan Bahr-i Hazar sevâhiliyle Tebriz ovalarından cihet-i garbide vâkî İtalya kıyılarına, muntehâ-yı Bahr-ı Sefid'e kadar tesâdüf olunan bi'l-cümle ekâlim ve denizlerde îsâl-ı derece-i âlü'l-âl eylemekle bahtiyâr ve belde-i muazzama-i Kostantiniyye'yi feth ederek nâili medh ve senâyiş-i Cenâb-ı Resul-i Kibriya olmakla da beynel mücahidîn mahbud ve serfirâz olmuşlardır.

Osmanlılar'ın satvetli silâhları tesirâtından zahmkîr olmamış hâangi mücavir bir kavm tasavvur olunabiliyor ki o mübarek silâhların saye-i celâdetinde temevvuc-nüma-yı izz ihtişam olan şânlı Osmanlı Sancâğı'nın asırlarca afaka velvele endâz olan Porto'ya azîmet ve ikbâline atf-ı inzâr-ı havf ve hayret eylemesin?

Eslihâ-i Osmaniye'nin bir takım Avrupa akvâmına gûn-â-gân vermiş olduğu darâbât-ı hevl-nâk -ki nice nice gulebât ve muzafferiyât ve envâ-ı muvaffakiyât ve fütühatımızın esbâb-ı asliyesidir- milel-i merkûme taraflarından unutulmak kabîl midir? Bugüne kadar nice yüzlerce milel-i mezbûre kütübhânelerini imlâ eden ve hala pey-der-pey tab' ve neşr olunmakta bulunan birçok müellifâtı askeriyyenin vekâyi-i sâlîfe-i harbiyemizden bâhis bulunanları hep o darabâttan, hep asâkirimizin vaktiyle

* Bu seferde evel hükûmet-i Osmaniye ile Rusya Devleti arasında başlıca altı sefer daha vukua gelmiştir ki anlar dahi: 1123, 1148, 1182, 1201, 1221, 1224 Seferleridir. Osmanlı ve Rus seferlerinin yedincisini teşkil eden 1244-45 Seferi'nden sonra Devlet-i Osmaniye Ruslarla iki sefer daha icrâ etmiştir ki anlar dahi 1269-1271, 1294 seferleridir. Husûsât-ı sâbıkadan müstebân olur ki Osmanlılarla Ruslar beyninde şimdiye kadar dokuz sefer vukua gelmiş ve bunların ekserîsi bir iki sene devâm eylemiştir.

²⁰ Ahmed Muhtar, “Müsâbakat-ı Kalemîyyeden- Osmanlılarda Askerlik (On sekizinci nüshâdan mâbad)”, *Malûmât*, No. 19 (13 CA 1313/ 1 Kasım 1895), s. 394-395.

kazanmış olduğu muzafferiyât ve gulebattan bahs ile* esfar ve muhârebât-ı vakaamızdan birçok netâyic-i harbiye istihtâc eyliyor: layık mıdır ki bunca gulebât ve fütühâtımızın vasitâ-i müstakilesi selatin-i sâlife-i Osmâniyye hâzırının ümmet-i Osmâniyye'ye birer hibe-i mahsûsası bulunan o kadîm şanlı, satvetli silâhlarımızı guşe-i ihmalde bırakalım; unutmak derecelerine gelelim?

Gazâ ve cihâda ve ale'l-husûs eslihâ ile fenn-i remye müteallik bulunan bunca ayat-ı kerime, ahadis-i şerife ki her birisi mücahidîn-i din-i mübîne mevhûb men indallah olan birer kânûn-ı mühim-i askeridir nazar-ı dikkat ve intibâha alınır ve eslihânın ve bilhâssa anlar meyânında eslihâ-i ramiyenin hâiz olduğu ve pey-der-pey kesb edeceği ehemmiyet fevkalâdeyi bundan bin üçyüz sene evvel bir mucize-i mahsûsa sûretinde ümmet-i necibe-i İslâmiyye'ye ihbâr ve tefhîm eyleyen "el-ân el-kuter remihyy" sûretindeki Hadis-i Şerif -ki askerlikteki harikulâde iktidâr ve maharetinden dolâyı Avrupa'yı alt üst etmiş, zamânımız usûl harbinin vazî-i esâsisi gibi kabûl edilmiş bulunan meşhûr Napolyon Bonapart'ın "herşeyi yapan eslihâ-i nâriyyedir; bakisi hiçbir şey değildir" kelâm-ı meşhûru andan mütefaddır- tedkîk ve mütâlaa ediliyor ise şüphesiz anlaşılacaktır ki her devir ve zamândaki eslihâya müteallik malûmât ve tedkîkat herhâlde hâiz-i ehemmiyet fevkalâdedir. Filhakîka edvâr-ı mazide vukua gelen bunca esfar ve muhârebât haklarında en sahih ve kati olarak bir karâr vermek her türlü usûl ve kavâid-i cedîde-i askeriyeyi bir esâs-ı sahih ve salime istinad ettirmek ancak -hal ve istikbal için birer mirat-ı ibret olan- edvâr-ı maziyenin hemen cümlesinde kullanılan eslihâ-i mütenevvia ile eslihâ-i mezbûrenin usûl ve kavâid-i harbiyyede badi olduğu tebeddülât ve tahavvülâtı azîmeyi arîz ve amîk hade-i tedkîke çekmek ile ancak mümkün olabilir.

Beyânât-ı sâbika her türlü eslihâ-i kadîme meyânında eski Osmanlı silâhlarının dahi hâiz olduğu ehemmiyet-i mahsûsayı isbât ve irâeye kâfi olup bâ-husûs ki ecdâd-ı uzzâmımızın asırlarca askerlik âleminde fermân-ferma olması ve li-hâzâ silâhlarının mertebe-i kemâlde bulundurulması* ve bunun husûlü içinde eslihâ-i mütenevviaya ehemmiyet fevkalâde verilmek keyfiyyetinin nezd-i Osmâniyyan'da mutâd olması

* Daha geçenlerde Peşte'de "Osmanlı ve Macar Muhârebâtı" nâmıyla Nemse Lisanı üzere bir eser neşr olunmuştur ki mündericâtı Macarlarla olan kâffe-i esfâr ve muhârebâtımızdan bahis olup gâyet mükemmel birçok harîta ve planları hâvidir.

* 1) ileride beyân olunacağı üzere Osmanlılar Avrupa'da birinci defa olarak (yani bi'l-cümle devletlerden evvel) Kosova Meydân Muhârebesi'nde top kullanmışlar, Çaldıran Muhârebesi'yle Mısır'ın fethinde hasımlarında bulunmayan bir nevi eslihâyı yani topları istimâl ile iktisâb-ı galebe ve zafer eylemişler ve İstanbul Muhâsarası'nda dünyanın en büyük toplarını istimâl ve havân toplarını icâd ve endâht ile nâil-i muvaffakiyât-ı azîme olmuşlardır ki bunlara müşâbih daha birçok vekâyî eski Osmanlı silâhlarının âsâr-ı sâlifede karîn-i mürettebe-i kemâl olduğu isbât ve irâe eylerler.

sebebiyle bugün bile eski silâhlarımızın cihânın kıymetdâr silâhlarından add edilmesi eslihâ-i mezbûrenin ehemmiyet-i aliyyesini bir kat dah mertebe-i vuzuha îsâl eyler.

Husûsât-ı marûzaya binâen bidâyet-i zuhûr al-i Osman'dan Nizâm-ı Cedîd'in ihdâsına değin eski Osmanlılar'ın edvâr-ı muhtelifede kullandıkları eslihâ-i mütenevviyanın (yani kadîm her nevi' Osmanlı eslihâ-i carihasıyla her türlü Osmanlı tüfenk ve toplarının) şu makalemizde ta'dâd ve beyân ve îcâbına göre tafsîl ve teşrihi muvafık-ı fikr-i hizmet görülmüş ve Nizâm-ı Cedîd'in ihdâsından bugüne kadar geçen zamânda kullanılan Osmanlı eslihâ-i mütenevvia-i cedîdesi ekser-i fenn-i eslihâ ve topçuluk kitâblarımızda mezkûr ve münderic olduğundan* anlar hakkında burada malûmât ve tafsîlât itâsından sarf-ı nazar kılınmıştır²¹.

(Otuz yedinci nüshâdan mâ-bad)

Eski Osmanlı silâhları hakkında malûmât-ı umûmiye* Yeniçeriler'in bidâyet tesîsinde eslihâ-i müstâmele ok ve yay, kılıç, külüng gibi şeyler olup sonraları barutun icâdıyla eslihâ-i nâriyyenin daha ziyâde işe yaradığı görüldüğünden evvel zamânın ihtiraâtından olarak el-yevm dahi ceziretü'l-Arab'da kullanılmakta olan bir nevi' fitilli tüfenkler ve daha sonraları çakmaklı tüfenk ve tabancalar ve bunlarla birlikte istihkâmâta mahsûs bir nevi' metris tüfenkleri istimâline başlanmıştır ki bunlar hakkında atide itâ-yı tafsîlât olunmuştur.

Kâffe-i neferât evkât-ı mahsûsada bu silâhların istimâlini talîm ederler ve bilhâssa rûz-ı hâzırdan rûz-ı kasım hülûluna değin Topkapı hâricinde Seğirdim Mahallesi'nde ve Sadâbad yani Kağıthâne'de talîme sa'y ve müdavemet eylerler ve kuvve-i bedeniyyeyi îcâb edecek yolda ağır yük kaldırmak, kuvvet taşı atmak, yek-dîğeriyle güreş tutmak, tokmak oynamak gibi idmanlarda dahi bulunurlar idi. Maa-hâzâ intizamât-ı askeriyyeye refte refte hâle geldikçe efrâd-ı askeriyye talîmden feragât etmeye ve evvelden bi-kâr kışlalarında mütemekkin ve sanât-ı mukaddese-i askeriyyeden başka sanâta gayr-ı salik oldukları hâlde sonraları teehhül etmeye, diledikleri sanâtı tutup kışlalarda yatmamaya koyulup emr-i talîm ve taallüme hiç

* 2) Bu bâbda malûmât-ı kâfiye almak arzu edenlere bilhâssa Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn ilk Hâcelerinden Hüseyin Rıfki ve İshak Efendi merhûmların topçuluğa müteallik eserleriyle Hâci Hüseyin Paşa Hazretleri'nin *Topçuluk Fenni* nâmındaki eserine, *Târih-i Eslihâ*, *Külliyat-ı Fenn-i Eslihâ* nâm eserlerimizde, Mirâlây izzetlü Mehmed Bey Efendi'nin *Topçu Mâlzemesi* nâm eseriyile devr-i ahirde yazılan sâir bi'l-cümle *Fenn-i Eslihâ* kitâblarına mürâcaati tavsiye eyleriz.

²¹ Mirâlây Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet", *Malûmât*, No. 37 (10 Z 1313/ 23 Mayıs 1896), s. 777-778.

* Kont Dö Marsıglı'nın yazmış olduğu *Devlet-i Aliyye'nin Ahvâl-ı Askeriyyesi* nâm eser ile *Devlet-i Aliyye Târih-i Askerisi* vesâir bir takım kütb-i tevarih-i efrenciye ve Türkiye me'haz-ı ittihâz kılınmıştır.

ehemmiyet vermemeye başlamışlardır.

Eski Osmanlıların edvâr-ı muhtelifede kullanmış oldukları silâhları yakından ve uzaktan istimâl olunmalarına nazaran başlıca iki sınıfa ayrılır:

1) Yakında istimâl olunan eski Osmanlı silâhları

Yakından istimâl olunan eski eslihâmızın eslihâ-i taarruziyye ve tuhfeziyyeden ibâret olarak iki nevi' var idi. Yakından istimâl olunan eski eslihâ-i taarruziyyemiz şunlardır: Gürz veya topuz denilen silâhlar (adi gürzler, şeşber ve kamcı denilen gürzler), meçler (adi meçler, şiş denilen meç, gadara denilen meç), kılıç envâ-ı (pala denilen doğru kılıç, eğri Osmanlı kılıcı, Acem kılıcı, yatağan denilen kılıç), hânçer, kama, külüng, balta ve teber envâi (el baltası, âdi teberler, tırpanlar, haleli bâridler), mızrak envâi (adi mızrak, kostaynçe nâm mızrak, kargı, zıpkın, çatal) süngü.

Yakından istimâl olunan eski eslihâ-i tuhfeziyye veya tedafiiyemiz dahi kalkan, miğfer nâm dîğerle zerrin külâh zırh takımlarından ibârettir ki mezkûr takımlar dahi: küçük halkalardan veya bu halkalarla beraber müstatilü'ş-sekl madeni levhâlardan imâl olunan zırh gömlek ile (zırh gömleğin vücûdun muhataralı kısımlarını setr ve hıfz edecek yerleri ekserîya elvâhtan yapılır idi) zırh göğüslük, kolçak, zırh eldiven, dizçik, hayvânlara mahsûs zırh alınlık ve sağrı zırhı nâm kıt'aattan müteşekkildir. Hayvânların boyunlarını muhâfaza için kullanılan ahşap boyunluk dahi eslihâ-i tuhfeziyyemizden madud idi.

Marü'z-zikr eslihâdan ok, yay, kılıç, yatağan hânçeri piyâde asâkirine mahsûs başlıca silâhlar olduğu gibi süvârî askerinin kullandığı başlıca: eslihâ dahi kalkanlar, maa-teferruat zırh takımları, miğferler, hayvânlara mahsûs boyunluktan ibâret eslihâ-i tedafüiyye ile kargı, mızrak, cirit, gürz, balta, eğri kılıç, mec, pala nâmımdaki eslihâ-i taarruziyye idi; maa-hâzâ Osmanlı piyâde ve süvârî asâkirinden kısım-ı azami kadîmen kılıç ve meç ve yatağan envâ-ı ile teslih olunarak ez-cümle Yeniçeriler ile serhad kolu asâkirinden azepler vesâir bir takım sınıf-ı askeriyye kılıç ile müsella bulunur idi.

Gürz veya topuzların ağırları süvârî ve hafifleri piyâde asâkiri tarafından kullanılmak tabii olup Kont Dö Marsigli yazdığı târihinde Osmanlı süvârîsinden gürz istimâl edenlerin gürzlerini eyerek soluna astıklarını beyân eylemiştir.

Eski Osmanlılar kullandıkları meç ve kılıç envânını ekserîya bugün Rusya ve ceziretü'l-Arab'da olduğu gibi boğazlarına iki gaytan ile âsârlar veyâhûd silâhlıkları üzerine bellerine takarlar idi. Kılıç süvârî asâkiri tarafından pek mahirane bir sûrette istimâl olunmak umûr-ı adiyeden sayılarak keskin cündilerin beş on kattan otuz kata kadar timur teller üzerine sarılmış ıslak kar keçesini kılıçlarını vurarak iki pare

eyledikleri çok kereler görülmüştür.

Hânçer ve kama envânını eslaflı Osmâniyyan bellerinin ön tarafına âsârlar idi ve bu silâhlar piyâde askerine mahsûs gibi olup balta ve teber envâ-ı dahi asâkir-i mezkûreye mahsûs idi. Yeniçeri Asâkiri'nden bazılarınım hânçerleri olup ekserîya şehir derûnlarında ve karagahlarda bunları bellerine takarlar idi.

Osmanlı Sûvârîsi mızrak ve kargı envâıyla teslih olunur. Ale'l-husûs serhad kolu sùvârîsi ekserîyetle Kostaynçe nâmındaki mızraklar kapıkulu sùvârîsi ile Anadolu Osmanlılar'ı dahi kargı nâmındaki mızraklar ile müselleh bulunur idi.

Zıpkın, çatal gibi eslihâ-yı eski Osmanlılar'ın bâ-husûs kale müdâfaalarında mühacimini kale duvarlarından aşağı düşürmek husûsunda istimâl ederler idi.

Ordu-yı Hümâyûn'da eskiden süngü mevcûd ve müstâmel değil idi; mîlâdın bin yediyüz otuz sekiz senesinde Yeniçeriler'in Avrupa Asâkiri misillû bir tüfenk ve bir kılıç ve bir de süngü ile teslih olunması emr edilmiş olduğunu ve İran Seferi esnâsında biraz asâkire bu silâhlar ile talîm ettirmiş idüğünü bu târihlerde ordu-yu hümâyûnda muâllimlik ile istihdâm kılınmış olan Bonneval nâm Avrupalı yazmış olduğu mecmua-i hâtıratına kayd ve tahrîr eylemiş olduğundan buna nazaran Osmanlılar'ın nezdinde en evvel süngü istimâline sene-i mezkûrede (yani bundan takrîben bir buçuk asır mukaddem) bed' olunduğu müstebân olur, maa-hâzâ Tott Beyzâde nâmıyla şöhret bulan Baron Dö Tott nâm zatın yazdığı *Mecmua-i Hâtırat*'ta dahi Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis Hazretleri zamânında kendisinin süngü ile biraz topçu askeri teslih eylediği ve Yeniçeriler'de evvel vakit süngü bulunmadığı muharrer olduğundan Bonneval vaktinde kabûl olunan süngünün Yeniçeriler'in muhalefetleriyle sonraları lağv olunup muahharan defa-i sâniye olarak kabûl edildiği müstebân olur.

Kalkanlar piyâde askeri tarafından istimâl kılınmak usûlden olup zırh takımları sùvârîye mahsûs idiyse de bazı piyâdeler dahi zırh iktisâ ederlerdi; bilhâssa Yeniçeriler'in bazıları göğsü muhâfazaya mahsûs bir nevi' zırh göğüslük kullanırlar ve karna gelecek ciheti dâire şeklinde müdevver olan bu zırhlı tokalarla arkaya rabt eylerler idi.

Kadîmen Osmanlı Sùvârî Askeri ve bilhâssa bunlardan Tatar Sùvârîsi hayvânlarının boyunlarını muhâfaza zımnında -kitâb şeklinde olarak ağaçtan mamûl- bir nevi' kalkanı zırh makâmında pek ziyâde kullanıp ve bunu hayvânın boynuna taktıktan sonra tokalarla rabt ve bend ederler ve maa-hâzâ asâkir-i mezkûre ekserîyaya yalnız boyunluk vasitâsıyla hayvânlarının boyunlarını muhâfaza ile iktifâ etmeyip

anların baş ve sâgırlarını dahi setr ve muhâfazaya itinâ ile bu bâbda alınlık ve sagır zırhlı denilen zırhları kullanırlar idi.

Bâlâda beyân olunan zırhlar ile miğferlerin esâsen süvârîye mahsûs olduğu umûr-ı malûmeden ise bütün Osmanlı süvârîsinin zırhlı olmayıp içlerinden pek azının böyle zırhla müselleh olduğu menkulat-ı târihiyedendir²².

(Otuz dokuzuncu nüshâdan mâ-bad)

2) Uzaktan istimâl olunan eski Osmanlı eslihâsı

Uzaktan îrâs-ı hâsâr etmeye mahsûs kadîm Osmanlı eslihâsının dahi eslihâ-i sadme ile eslihâ-i nâriyyeden ibâret olarak iki nevi' vardır:

a) Eslihâ-i sadme

Eslihâ-i sadme: sapan, ok ve yay (tîr ve keman). Âdi veya ateşli Tatar Okları, cirit envâ-ı (adı cirit, kalemlî tabir olunan cerit, hışt nâmındaki cirit) labut envâ-ı ile mancınıklar ve arade nâmındaki küçük mancınıklardan ibârettir.

Osmanlılar nezdinde sapan dokuzuncu asr-ı hîcriye kadar istimâl kılınmıştır.

Osmanlılar tarafından ok ve yay pek kesretle istimâl olunmuş ve Osmanlı kemankeşleri bütün cihânda iştihâr eylemiştir. Osmanlılar'ın 1000 târih-i hîcrisine yani bundan takrîben üç asır evveline gelinceye kadar ok ve yay istimâl ettikleri ve târih-i mezkûrden sonra mahsûs tir-endazlar kullanmadıkları rivayet-i târihiyedendir. Kosova muhârebe-i meşhûresinde pîşdâr makâmında iki bin nefer tir-endaz kullanılmış idi. Varna melhâme-i küberâsında ve Mısır ve İnan Seferleri'nde vesâir bazı muhârebâtta Osmanlı kemankeşleri hidemât-ı mühimme ibrâzına muvaffak olmuşlardır. İstanbul'da ok atmak talîm ve teallümü bir takım merasim ve âdât ile icrâ olunur idi ki âdât ve merâsim-i mezbûre yakın vakte kadar payidar olmuştur.

Edvâr-ı evliyyede Yeniçeriler'den bir takımı ok ve yay ile müselleh olarak bunlar mevâsim mahsûsasında ok atmayı talîm ederler idi. Kemankeş olan Yeniçeri neferi derûnuna ok doldurulmuş tirkeş nâmında bir okluğu arkasında taşır idi. Bu sıralarda Anadolu asâkirinin dahi kısm-ı azamı tir-endaz idi. Sonraları ok ve yay ile arbalat denilen Tatar Okları'nın istimâli solak denilen asâkire ihale olunmuş ve Yeniçeriler münhasıran tüfenk ve kılıç istimâline başlamışlar idi. Tatar oku denilen arbalatlar Osmanlılar'a Tatarlar'dan intikal eylemiştir. Tatar oklarının hafifleri piyâde

²² Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet (Otuz yedinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 39 (24 Z 1313/ 24 Haziran 1896), s. 830-831.

askeri tarafından kullanıldığı gibi bunların tavil ve sakilleri yani büyükleri metrislerde istimâl kılınır idi.

Vaktiyle Osmanlılar nezdinde cirit kullanmak -hatta yakın vakitlere kadar- pek muteber olup selatin-i izâm huzerâtıyla vüzerâ, halkı buna teşvik ederler ve ale'l-husûs vükelâ ve küberâ-yı devlet bile cündiler (yani hayvâna binmeyi ve üzerinde cirit oynamayı maharetle icrâ eden bir sınıf-ı Osmanlı süvârîsi) ile cirit oynarlar idi. Cirit envâ-ı süvârîye mahsûs olup bunu piyâde kullanmazdı. Cirit pek uzak yerlere kadar endâht olunur ve bununla birkaç kalkanı delmek misillü tesîr-i azîm-i ibrâz olunabilir idi. Cirit temrenleriyle mızrak temrenleri arasında fark yok idi.

Osmanlı süvârîsi hayvân üzerinde cirit makâmında kefrete labut dahi kullanırlar idi. Labut bir zîra mikdârı bir tûlda kalın bir cobdan ibâret olup pazuya kuvvet vermek ve cirit atmayı hadd-i kemâle götürmek gibi menâfii hâsıl rder idi. Mancınıklar ileride hâsseten beyân olunacağı üzere derûn-ı kallada ve kalelere karşı top makâmında istimâl olunur idi.

b) Eslihâ-i Nâriyye

Eski Osmanlı eslihâ-i nâriyyesinin hafif ve sakil olarak iki nevi' mahsûsi olup bunlardan eslihâ-i nâriyye-i hafife tüfenk ve tabancalardan ve eslihâ-i nâriyye-i sakile dahi top envâından ibârettir.

Edvâr-ı muhtelifede eski Osmanlı tüfenklerinin fitilli veya çarhlı ergübüz, fitilli veya çarhlı (zemberekli) müsket ile kısa müsketün, uzun ve kısa çakmaklı tüfenk envâı, metris tüfengi denilen ağır istihkâm tüfenkleri (bu tüfenklerin fitilli metris tüfengi, muylulu ve çakmaksız metris tüfengi, muylulu metris tüfengi ha-kezâdan ibâret envâ-ı muhtelifesi var idi), karabine envâ-ı, erenbudkari karanfil tüfengi nâm silâhlardan müteşekkil envâ-ı muhtelifesi ve kadîm Osmanlı tabancalarının dahi muhtelif neveleri var idi. Eslihâ-i mezbûre alelumûm piyâde asâkirine mahsûs ise de bazı süvârî asâkiri filinta nevinden hafif ve kısa tüfenkler ve tabancalar dahi istimâl eder idi.

Edvâr-ı evliyede Osmanlı piyâdesinin müselleh olduğu fitilli müsketler pek eğir idi; bu tüfenkler takriben İspanyol tarz ve sisteminde olup 906, 12, 15, 25 dirhem sıklığında kurşun endâht ederler idi.

Bâlâda beyân olunan eslihâdan karabine nâmındaki silâhların boyu gâyet kısa ve çapları ağır ağız taraflarında başka ve iç taraflarında başka idi. Sâir bazı tüfenkler gibi bunların dahi metris karabinesi nâmıyla metrislere mahsûs büyükleri olup küçükleri bugünkü filintalar makâmında süvârîlere mahsûs idi.

Osmanlılar kesretle tabanca istimâl eyleyip Osmanlı süvârîsinin kısm-ı azamı gibi yeniçeri asâkiri dahi tabanca ile müselleh idi. Süvârîler tabancalarını bârgîrlerindeki kuburluklara kurulur ve piyâde asâkiri anları yan taraflarına âsâr veya bellerine takarlar idi. Osmanlı tabancaları 8,604 dirhem ağırlığında kurşun atarlar idi²³.

(Kırkinci nüshâdan mâ-bad)

Serhad Kolu Asâkiri'nden Azebler bir adet Aragbos veyâhûd tüfengi hamil bulunurlar idi. Bundan başka asâkirimiz buranın birer de kılıcı var idi. Simn denilen asâkir ol kadar hâiz-i ehemmiyet olmadıklarından mevcûd silâhların en fenaları bunlara verilir ve bu cihetle asâkir-i mezkûre fena bir hâlde bir çarhlı Aragbos veyâhûd tüfenk ile müselleh olarak bundan başka kendilerine birer de kılıç itâ kılır idi. İşbu silâhlar fena bir hâlde olmakla beraber yek-dîğèrinden tahallûf dahi ettiğinden ellerinde bu gibi eslihâ mevcûd olan marû'z-zikr en ehemmiyetsiz bir asâkir ile muhârebâtta bi't-tâb iyi bir iş görülemez idi.

İcareliler hudut şehirlerinde müstahdem bir nevi' topçu askeri olduğundan bunların eslihâ-i siyasiyesi top envâından ibâret idiyse de maa-hâzâ îcâbında bunlara dahi tüfenk ve emsali eslihâ-i nâriyye verilir idi. Müsellem denilen ve bugünkü istihkâm asâkirinin neziri bulunan kazmacı asâkirinin bir baltadan başka tüfenk veya sâir silâhları olmayıp şu kadar ki kazma kürek ve emsali avadanlıkları var idi.

Yeniçeriler'in eslihâ-i adiyesi bir adet fitilli mûsket ile bir kılıçtan ibâret olup* asâkir-i mezkûreden bazıları bu silâhlardan başka bir tabanca ve bir de hânçeri hamil bulunurlar idi. Yeniçeri Asâkiri İstanbul'da veya karârgahlarda buldukları zamân yalnız hânçer ile tabanca taşır ve eslihâ-i mezkûreyi bu gibi mahallerde kendilerini müdâfaadan ziyâde süs ve ziynet için istimâl edip selamlık ve bu gibi eyyam-ı resmîyede dahi bu silâhlar ile müselleh bulunurlar ve bundan başka bir de ellerine küçük beyaz bir değnek alırlar idi.

Osmanlılar'ın pek çok sınıf ve tabakata müferrez ve münkâsım ve kesretli bulunan milis asâkiri imâlathânelerinin silâh yetiştirmesi mümkün olmadığından

²³ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet (Otuz dokuzuncu nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 40 (29 Z 1313/ 11 Haziran 1896), s. 866-867.

* Edvâr-ı sâbıkada Ordu-yı Hümâyûn ile hemen dâima muhârebe halinde bulunan Avusturya Hükûmeti 1684 târihinde Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye ile ettiğî muhârebe esnâsında peyk denilen piyâde mızraklarını ref ve ilgâ ile bunların yerine süngülü tüfenk ve kırk fişenk istiab edecek sûrette fişenklikler vermiş olup hâlbuki Osmanlılar bu nevi tüfenkleri bir hayli sonra kabûl eylemiş olduğundan bu târihe kadar gûzaran eden müddet zarfında Avusturyalılar eslihâca faik olmalarıyla bir takım muvaffakiyate nâil olmuşlardır.

nezd-i Osmaniyyân da ekserîya herkes silâhını kendi tedârik eder ve bundan başka Asya'da bulunan asâkirten kısm-ı azamının eslihâ-i nâriyye ile müselleh olmayıp da mızrak ve kargı ve kılıç gibi eslihâ-i cariha ile müselleh olması dahi eslihâ-i nâriyyeye olan ihtiyacı taklil ve tehvin eyler idi. Husûsât-ı mezkûreye binâen Osmanlı eslihâ-i nâriyyesinin çapları birbirinden pek ziyâde tahallûf eylediği ve imâlathânelerde bunlar için kurşun imâliyle yetiştirmek gayr-ı mümkün olduğu ecilden Osmanlılar cephâne arabaları üzerinde kurşun çubukları nakl ederek asâkire tevzi ederler ve mûmâ-ileyhimden ekserîsinin nezdinde kalıplar olmakla ya bunlardan kurşun dökerek kullanırlar veyâhûd mezkûr çubukları balta ile keserek istimâl ederler idi.

Sâbıkan tadâd ve beyân olunan eslihâ ve bilhâssa eslihâ-i nâriyyenin ekserîsi ashâbının malı idi. Uzun menzilli tüfenkler pek ağır olduklarından bunlar sahrâda beraber götürülemez ve çatalsız (yani sehbasız) atılamaz idi ise de lakin Osmanlılar bilhâssa Mısır Yeniçerileri eslihâ-i mezbûreyi omuzlarında nakil ile çatalsız olarak kemâl-i maharetle endâht ve istimâl ederler ve şu kadar ki endâht zamânında geri tepme tesîrini tadîl ve tenkis için geriye doğru bir çarh hareketi icrâ eylerler idi.

Osmanlı eslihâ-i nâriyye-i hafifesinin pek çoğu ve bilhâssa Mısır Yeniçerileri'nin eslihâsı gümüş, sedef, mercan, fildişi ile ve bunlardan bir takımı dahi bazı âyat-ı celîle-i Kur'aniyye ile müzeyyen idi. Tüfenklere gâyet iyi su verildiğinden bunlar ekserîya kendi kurşunlarının ağırlığı kadar bir sıklette barut ile doldurulmakla menzilleri büyük ve tesîrleri ziyâde idi. Maa-hâzâ silâh kullanmayı meşk ve talîm etmeyenlerden bazıları barut çok olunca kurşun uzağa gider diye lüzûmundan ziyâde barut koyupta tüfengi yarâlâyarak sakatlık ettikleri dahi çok kereler görülmüştür.

Anifen beyân olunan tüfenklerden ağırları ve bilhâssa metris tüfenkleri birer sehba üzerinde atılır ve bunlar ekserîya pek ağır olmaları sebebiyle arabalar ile nakl olunarak metris ve tabyalar içine konulmakla hizmetleri birkaç adam tarafından îfâ kılınır velhâsıl bunlar ekserîya muylulu ve kundak tarzında birer sehba üzerine mevzû bulunmaktan dolâyı bir nevi' küçük çaplı top makâmında istimâl olunur idi. On ikinci Asr-ı Hicri nihâyetinde anlardan bir haylisi kullanılmıştır. Eslihâ-i mezbûrenin dahi üzerleri ekserîya envâ-ı tezyinâd ve yeşil kaplamalar ile tezyin kılınır idi.

Eslihâ-yı paslanmaktan muhâfaza zımnında üzerlerine bakır levhâ kaplamak usûlü eski Osmanlı tüfenklerinin ekserîsine tatbîk edilmiştir. Osmanlı tüfenklerinin ağır olanlarından bazıları -kundaklarına merbut ucu sivri bir timur çubuk vasitâsıyla-yere saplandığından hemen geri tepmez gibi idi.

Osmanlı tüfenklerinin hafiflerinden bazılarının ağız tarafı ejder ağzı biçiminde

olarak bunların üstü ejder cildini göstermek üzere bir takım kaplama tezyînat ile müzeyyen idi.

Osmanlıların bir nevi‘ çakmaklı hafif el havânları var idi ki bunları dahi mevki muhârebelerinde ağır tüfenkler meyanında istimâl ederler idi.

Şimdiye kadar tadâd olunan eslihâ-i nâriyye-i hafife namlılarının kısm-ı azâmından çapın azamisi 35 ve asgarisi 23 milimetre, femden faaliyyeye kadar olan tûlun azamisi 2,8 ve asgarisi 1,5 metre sıkletin azâmisi 31 ve asgarisi 5,5 kıyye idi*.

Eski Osmanlılar’ın edvâr-ı muhtelifede kullanmış oldukları eslihâ-i nâriyye-i sakileye gelince: eslihâ-i mezbûrenin top, humbara (havân), obüs ve ha-kezâ nâmlarında envâ-ı adidesi olup muharrirîn-i askeriyye-i Osmâniyye’nin her nasılsa himemât kalemiyyesinden mehcûr kalmış olan eslihâ-i mühimme-i mezbûrenin tafsilân beyânı lâzımeden görülmekle ber-vech-i zîr mufassalen tarîf ve beyânlarına müsâraat olunur²⁴.

(Kırk ikinci nüshâda mâ-bad)

2) Eski Osmanlıların eslihâ-i nâriyyesi ve bilhâssa kadîm Osmanlı topları hakkında tafsilât:

a) Malûmât-ı Umûmiye:

Osman Gâzî asrında edevât-ı kal‘a-giri mertebe-i kemâle vasıl olmadığından Bursa ve İznik misillü ol-vakte göre müstahkem olan kalelerin feth ve teshiri zımnında müddet-i medide muhâsaradan başka çare olmamasıyla mezkûr kalelerin civârlarına istihkâmât binâ ve içlerine asker vaz olunup onar on beşer sene taht-ı muhâsarada tutulmuş ve bi’l-ahîre vîre ile alınmış iken Hüdâvendigâr Gâzî Asrı’nda ulûm ve maârif ve haseten fûnûn-ı askeriyye terakkî ederek erbâb-ı hüner ve maârifin himmetiyle az müddet mürûrunda daha yeni münteşir olmakta olan eslihâ-i nâriyye tedârik olunmuştur.

Avrupa’da en evvel Osmanlılar’ın eslihâ-i nâriyye istimâl ettikleri menkûlât-ı târihiyyedendir. Kosova Muhârebesi’nde top ve tüfenk istimâl kılındığı bazı târihlerde mestûr olduktan başka ol-bâbda astar ve Bursa’ya irsâl olunan fetihnâmede dahi muhârrerdir*. Osmanlılar Avrupa’da etmiş oldukları harblerde bizzât kendi

* Eski Osmanlı eslihâ-i nâriyye-i hafifesi hakkında daha ziyâde malûmât almak arzu edenlere evvelce tab‘ olunmuş *Târih-i Eslihâ* nâmı eserimiz ile der-dest tab‘ ve temsil olan *Külliyat-ı Târih-i Eslihâ* nâmı eserimize ve *Târih-i Askeri-i Osmâni*’ye mürâcaat buyurmalarını tavsiye ederiz.

²⁴ Mirâlây Ahmed Muhtar, “Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet (Kırkinci nüshâdan mâ-bad)”, *Malûmât*, No. 42 (14 M 1314/ 25 Haziran 1896), s. 931-932.

* *Netâyic ‘ül-Vukuat*, cilt 1, sahife 20 mürâcaat.

tecrübeleriyle eslihâ-i nâriyye kullanmasını öğrenmişler ve bâ-husûs Girit'te Kandiye muhâsara-i meşhûresinde eslihâ-i nâriyye istimâlinece istihsâl ettikleri netâyici Viyana'nın ikinci muhâsarasında tatbîk eylemişlerdir.

Efrâd-ı Hristiyanıyye'den bazılarının gerek akçe tamı ve gerek kin ve gazez sâikasıyla eslihâ-i nâriyye istimâlini Osmanlılar'a öğretmiş oldukları ve şu sûretle vukua gelen bir hıyânet üzerine Osmanlılar nezdinde eslihâ-i nâriyyenin şüyû bularak istimâline başlandığı ve benâberin eslihâ-i mezbûre istimâlinin Osmanlılar'a Hristiyanlar'dan intikâl eylemiş olduğu ve bundan sonra Osmanlılar'ın Avrupa'da Avrupalılar ile ettikleri birçok muhârebâtta tecârîb-i lâzimeyi bi'l-icrâ eslihâ-i nâriyye istimâli usûlünü ileri götürmüş buldukları Devr-i Sultan Mehmed Hân-ı Râbi'de Kont Dö Marsigli tarafından Fransız ve Latin Lisânları üzere yazılmış olan *Devlet-i Aliyye'nin Ahvâl-ı Askeriyyesi ile Terakkîyât ve İnhitâtı* nam-ı eserde muhârrer ise de kitâb marûzunun birçok yerlerinde Osmanlılar hakkında husumet-i politikıyye ve diniyye ibrâzından azade kalmamış olan müellif mûmâ-ileyhin rivâyât-ı mesrûdesi şâibe-i agrazdan beri değildir: bir nevi' ateşli borular demek olan pek kadîm ateşli silâhlardan sarf-ı nazar olunduğu hâlde asl eslihâ-i nâriyyenin en evvel Avrupa'da zuhûr etmiş olmasına binâen eslihâ-i mezkûrenin ehemmiyet fevkalâdesini, lüzûm-ı istimâlini Osmanlılar'ın Avrupa'da anlamış olmaları tabii ise de eslihâ-i mezkûreyi muhârebâtta en evvel istimâl edenler Osmanlılar olduğundan bu silâhların sur istimâliyyesini bilakis Avrupalılar'ın Osmanlılar'dan öğrenmiş olması ve bu husûstaki usûl ve kavâidi Osmanlılar'la ettikleri harblerde gördükleri tesîrât ve netâyic üzerine vaz' etmiş bulunması daha tabii ve bir takım târih kitâblarının rivâyâtı da bunu müeyyittir.

Kışla-nişin asâkir-i muntazama ve muvazzafayı birinci defa olarak ibdâ ve ihdâs ile âlem-i askerıyye tavl-i müddet-i müveddel ve numûne olmuş ordular tesîs eden, Avrupa'nın askerlik âleminde pek çok zamânlar fermân-fermâ olarak birçok usûl ve kavâid-i harbiyye ile havân alet-i nâriyyesi gibi asrımızda bile fevkalâde mühim görülen eslihâ-i nâriyyeyi hiç yoktan ibdâ ve ihtirâ etmiş ve rûy-ı zemînin hemen en büyük topunu isâga ile İstanbul Muhâsarası'nda kullanmış bulunan Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin âsâr-ı kadîmedeki kuvvet ve iktidâr ve her husûsta olan terakkîyât ve azîmet bişmârını mûmâ-ileyh Kont Dö Marsigli cenâblarının nazar-ı dikkat ve itinâyâ almayarak eslihâ-i nâriyye gibi ehemmiyet fevkalâdesi bedîhi ve âşikâr olan eslihânın Devlet-i Aliyye nezdinde kabûlünü hıyânetle ithâm etmek istediği birkaç şahıs Gayrimüslim'in vesâtâtına isnâd eylemesi ve evvel zamânlar dilediği eslihâyı ârzû

eylediği anda kemâl-i yesr ve seh ve suhûlet ve türlü türlü vesâite mürâcaât ile tedârik ve imâl eylemek iktidâr aziminde bulunan Osmanlılar'ı birkaç şahıs Gayrimüslim'e minnetdâr göstermesi men külli'l-vücûh makarîn-i hakîkât olmadığından biz Osmanlılar'ın eslihâ-i nâriyyeyi Avrupa'da zuhûru üzerine kendi tahkîkât ve tedkîkât-ı umka ve tecârüb mahsûsaları vesâtâtıyla imâl ile muhârebât-ı vâkıada ettikleri tecrübelerde tarz ve sûret-i istimâlini terakkî ettirmiş oldukları ve vaktiyle şu sûretle topçuluk terakkîyâtının gâyet ilgâyatına varmış olmalarıyla Avrupalılar'ın topçuluğa müteallik birçok husûsâtta kendilerine taklid-i harekete mecbûr olmuş buldukları mütâlaasındayız. Osmanlılar'ın sâha-i icâda koymuş ve hatta yakın vakte kadar her yerde şeklini muhâfaza eylemiş bulunan salifü'z-zikr havân alet-i nâriyyesi ile el-yevm Tophâne-i Âmire'de ve Kal'a-ı Atîka ve metrûkede bulunup bütün ecânibin bugün bile hayret-i fevkalâdesini celb eden eski toplarımız ve bunlardan başka Voliç, Viyana ve ha-kezâ müzeleri gibi Avrupa'nın en meşhûr askeri müzelerinde şu anda bir mevki ali-al tutmakta bulunan bazı efvâh nâriyye-i kadîmemiz ve bunlara ilâveten Monte Kukoli gibi Avrupa muharrirîn-i askeriyye-i kadîmesi meşâhirînden bazılarının bazı âsâr ve müellifât-ı askeriyyeleri isbât-ı müddeamıza hizmet edecek burhânlardan olup ve vebanın mevâzilerle kaleye takarrüb usûlünü Osmanlılar'dan almış olması, muhârebe lağımını hemen en evvel Osmanlılar'ın tadbîk ve istimâl ile sur istimâliyelerini pey-der-pey ileri götürmüş bulunması vesâire hakkında Avrupa kütb-i tevârih-i muteberesinde görülen akvâl dahi esâsı top ve lağım istimâline müstenid olan muhârebât-ı kal'adaki terakkîyât-ı kadîmemizin burhân-ı kat'i zümresinden olmakla Marsigli'nin kitâbı gibi bazı âsâr-ı askeriyye mütâlaasıyla Osmanlılar'ın ahvâl ve usûl-ı askeriyyelerine müteallik husûsâtta bir takım hakkında mügayîr hakîkat fikir peydâ etmiş olanlara şu vâdîlerde icrâ-yı tedkîkât ve tettebbuât eylemelerini ihzâr eyleriz.

Marsigli eslihâ-i nâriyyenin ne vechle istimâl olunması lâzımgeleceğini Kandiye Muhâsarası Osmanlılar'a pek güzel bir sûrette tefhîm eylemiş olduğunu ve Osmanlılar'ın bu muhâsarada istihrâc ettikleri usûl ve kavâidi Viyana Muhâsarası'nda tatbîk ve istimâl ile kesb-i iştihâr eylediklerini inkâr edememekle berâber Viyana Muhâsarası'nın imtidâdı esnâsında Osmanlılar'ın ol-vakte kadar aslâ kullanmadıkları diğer birçok nevi eslihâyı dahi müteâkiben istimâle başladıklarını beyân ve işbu silâhların sûret-i istimâlini dahi kendilerine Hristiyanlar'ın öğretmiş olduklarını dermiyân ediyor ise de mütâlaât-ı sâbıkamıza binâen biz bu rivayetleri dahi kabûlde mütereddidiz: Kara Mustafa Paşa kumandası ile Viyana'yı muhâsara eden Osmanlı Ordusu bazı hatîât-ı hizbiyye ve siyasiyyeden dolâyı nâil-i emel olamamış yani

Viyana'yı zabta ramak kalmış iken elde edememiş ise de ol-zamânlar Ordu-yı Hümâyûn mezkûrun teşkilât ve eslihâ ve teçhîzâtı pek yolunda ve hasmın eslihâ ve teçhîzâtına faik olduğu ve ordu-yı mezkûrun kale pîş-gâhında gösterdiği âsâr-ı ihtişâm ve satvet ve kuvve-i müdhîşe-i Osmâniyye'yi mahsurine göstermek üzere resm-i geçit tarzında icrâ ettirdiği türlü türlü harekât-ı mehâbet mükemmeliyet-i mezkûreyi tamâmen bi'l-irâe müdafîine ve bütün Avrupalılar'a ilkâ-yı dehşet pişmâr ederek Viyana'nın zabtını müteâkib bütün Avrupa'nın Osmanlı eline geçmesine mâni olmak üzere her taraftan Frenkler'in Viyana'nın imdadına hitâbân olmalarına bâdî bulunduğu umûr-ı malûmeden olmakla Marsigli'nin emarü'l-beyân rivâyâtı muhtâc-ı tedkîk ve teemmüldür.

Malûmdur ki barutun icâd olunması akabinde eslihâ-i nâriyye dahi icâd kılınmıştır. Barutu istimâl için timur ve maâdin-i sâireden (ve hatta turabdan) cisimler derûnuna koymuşlar ve ecsâm-ı mezkûreyi imâl için bunların nisbet ve cesâmât-ı muhtelifede olmasını nazar-ı mütâlaaya almışlardır. İşte bu vechle eslihâ-i nâriyye nâmını alan ecsâm-ı mezkûrenin yalnız bir âdem tarafından kullanılabilir küçüklüğü (yani tüfenkler) ve hizmeti bir kaç âdeme muhtâc olan daha büyükleri (yani metris tüfenkleri) ve isterler, bâr-gîrler veyâhûd öküzler ile cerr ve nakl edilecek en büyükleri (yani toplar) imâl kılınmış ve bu sûretle tekkevvün eden ağır silâhların zuhûruyla kendilerinin hizmet ve istimâline muktezi olan topçular ve matlûba muvafık sûrette endâht ve istimâllerine rehber ve hadim olan topçuluk fenn-i zuhûr etmiş olup milel-i sâire ordularına nazaran Osmanlı Ordusu'nda topların pek erken tekessur ederek kemâl-i keremi ile istimâllerine başlanması şâyân-ı dikkat ve hayret-i vekâyî-i askeriyeye-i kadîmemizdendir.

Barutun ber-vech-i marûz âlât-ı harbiyye derûnuna vaz' ve istimâlinde topçuluk zuhûr eylemiş olduğu gibi sonraları madde-i mezkûrenin tahtü't-turâb açılan bazı mecef malahallere vaz'ıyla üzerlerinde bulunan istihkâmât vesâirinin barutgazları kuvvetiyle ber-hevâ edilmesi yani zir-i zemînde açılan mecef mahallerden dahi top sûretinde istifâde edilmesi ârzû ve tecrübe edilmiş olmakla bu sûretle dahi zir-i zemîn lağımları denilen lağımlar ve bu lağımların hüsn-i tertîb ve tanzîm ve istimâline hadim lağımcılık fenn-i zuhûr ve tekevvün eylemiş olup bidâyette bu fende dahi Osmanlılar'ın mücavirlerine tefevvuk eylemeleri şâyân-ı takdîr-i vekâyî askeriyeye-i Osmâniyye'dendir.

Topların icâd ve zuhûru şüyû buldukda Osmanlılar bu silâhları derhâl kabûl ederek en mükemmellerini cümleden evvel bi'l-âmal muhârebât-ı adidede istimâl

eylemiş ve bu sûretle toplar Osmanlı Ordusu'nda milel-i sâire ordularına nazaran pek evvel tekeffur etmiş olmakla beraber ilk devirlerde asâkir-i Osmâniyye eslihâ-i mezkûre ile birlikte kadîm remy makinelerini (mancınıkları) dahi kullanmışlardır²⁵.

(Kırk üçüncü nüshâdan mâ-bad)

Cehd ve gayret olunduğu cihetle bunların mevcûdu tim olduğu malûm olamayarak hemen her devlet bu icâd-ı mühimmi kendisine atf ve isnâd eylemekle müftehirdir. Eski Şişhâneli Toplar'dan sarf-ı nazar edildiği hâlde farizan bizde Hafız Paşa merhûm 1258 târihinden beri Şişhâneli Top imâline çalışarak bu bâbda muvaffak dahi olmuş olduğundan biz de Şişhâneli Top Hafız Paşa icâdıdır denildiği gibi Fransızlar efvâh-ı nâriyye-i mezkûrenin kendi taraflarından icâd olduğunu vesâir bazı devletler dahi bu topların birer nâm ile kendi eser-i ihtiraları bulunduğunu iddiâ etmektedirler. Hafız Paşa ihtirâ-ı olan Şişhâneli Toplar Kırım Muhârebesi esnâsında Erzurum'da Deveboynu nam-ı mahalle vaz olunmuş ise de Rusyalılar ol-vakit oralara gelmediklerinden istimâl olunamamış olup bu topları gören bazı Fransız Mühendisîni'nin bunlardan aldıkları fikre müsteniden muahharan Fransa'da şişhâneli efvâh-ı nâriyye imâline muvaffak olmuş oldukları mervîdir. Filhakîka Şişhâneli Toplar'ın birinci defa olarak meydân-ı muhârebede 1857 sene-i mîlâdiyesinde (yani hicretin 1273 senesinde) vukua gelen İtalya Seferi'nde Avusturyalılar'a karşı olmak üzere Fransızlar tarafından kullanılmış olmasına ve hâlbuki bu zamândan on beş sene mukaddem Hafız Paşa Şişhâneli Topları bi'l-icâd imâl ettirmiş bulunmasına bakılırsa Fransızlar'ın mezbûr topları imâl için lâzım gelen fikri Hafız Paşa toplarından almış olmalarına küllî ihtimâl verilebilir.

b) Kadîm Osmanlı toplarının envâ-ı muhtelifesi

Osmanlılar devr-i Hüdâvendigâr Gâzî'den (791'de vukua gelen Kosova Muhârebesi'nde Yeniçeriler'in zamân-ı ilgâsına değin mürûr eden edvâr-ı muhtelifede top nam-ı umûmisi ile yâd edilen eslihâ-i nâriyye-i sakilenin pek muhtelif ve mütenevvi cinslerini imâl ve istimâl* ve hatta bunlardan bir takımını yeni baştan tasavvur ve icâd eylemiş olmalarıyla edvâr-ı sâlifedeki Osmanlı toplarının envâ-ı pek kesirdir. Ekserîsi âdi top ve humbaradan ve havândan ibâret olan işbu efvâh-ı nâriyyenin pek çok numûne ve modelleri el-yevm Kal'a-ı Atîka ve metrûkede ve

²⁵ Mirâlây Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet (Kırk ikinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 43 (20 M 1314/ 1 Temmuz 1896), s. 938-939.

* Asıl top 762 sene-i hicriyesinde icâd olunmuştur.

bilhâssa Bahr-i Sefîd Boğazı ve Cezayir Bahr-i Sefîd istihkâmât-ı atîka ve metrûkesinde mevcûd ve bunlardan pek garîb ve acîp ve tezyînât-ı tarz-ı imâli latif bir takımı dahi el-yevm Tophâne-i Âmire'de meşhuddur: Osmanlı ustalarının çire desti-i himmeti, kendi mahsul fikir ve amelleri olan işbu zi-kıymet efvâh-ı nâriyye-i nefise ve cesîmenin ulûm ve fûnûnun ve daha doğrusu madenciliğin henüz ilerlememiş olduğu zamânlara müsâdîf olan hengâm-ı izâhalarında nasıl imâl olunmuş türlü türlü oyma ve kabartma tezminat ne sûretle tezihin kılınmış olduğu bugün bile en mahir üstadların fikirlerine hayret-bahş olmakta ve dâhili balistik kavâidi daha henüz teessüs etmediği zamânlarda bunların -zamânımız topları misillû katr-ı meceflerine nazaran en kısa tuldan olanlarından bed' ile 45 ve 50 çap derecelerine kadar en uzun tûlda olanlarına varıncaya kadar maksâd-ı istimâle muvafık muhtelif tulu hâvî- envâ-ı muhtelifesinin ne sûretle ve kangı kavâide tevfikân imâl edilmiş bulunduğu topçularca pek ziyâde müstelzem acîb ve hayret bulunmaktadır.

Atîk Osmanlı topları asıl muhârebâta kullanılan efvâh-ı nâriyye-i esâsiye yani toplar, humbaralar (havânlar), obüsler ile mirtalyözler (yani müteadid metris tüfenklerinin bir sehba üzerinde cemile teşkîl kılınan bir nev-i serî ateşli silâhlar), el havânları, çakaloz topları, mükerreren atılır bir nev-i revolver topları, müteaddid mücefleri hâvî bir nev-i serî ateşli arganun topları husûsî modellerde kuyruktan dolar bazı âlât-ı nâriyye-i kadîme gibi bazı ahvâl-ı mahsûsa ve istisnasiyede kullanılan efvâh-ı nâriyye-i müteferriadan ibârettir. Buna binâen eski Osmanlı toplarını ve efvâh-ı nâriyye-i esâsiye ve efvâh-ı nâriyye-i müteferria nâmıyla başlıca iki büyük sınıfa taksîm eylemek bizce en münâsib görülmüştür.

Eslihâ-i mezkûre ve bilhâssa bunlardan âdi toplarla humbara (havân) ve obüsler topçu ve humbaracı ve cebeci asâkiri tarafından meydân muhârebeleriyle kale ve muhâsara cenklerinde istimâl kılınır ve eslihâ-i muaveneden bir takımı (ve meselâ kadîm bir nev-i mitralyözler) îcâbında bazı mevâki-i mahsûsada ve bilhâssa metrislerde Yeniçeri vesâir piyâde asâkiri tarafından dahi kullanılır ve daha Çakaloz Topları sehlü'l-nakil olmalarına binâen bilhâssa süvârî askeri tarafından istimâl edilir idi.

1) Efvâh-ı nâriyye-i esâsiye

Bâlâda beyân olunduğu üzere Osmanlılar'ın muhârebât ve gazavat-ı vâkıada kullandıkları asıl toplardan ibâret efvâh-ı nâriyye-i esâsiyye başlıca üç sınıfa münkâsımdır ki anlar dahi toplar, humbaralar (havânlar) ile obüslerdir.

Osmanlılar nezdinde en evvel topların istimâline başlanılarak bunlardan sonra

kendi eser-i îcâd ve ihtirâları olan humbaralar (havânlar) istimâl kılınmağa başlamış ve en sonra obüsler istimâl olunmuştur²⁶.

(Kırk altıncı nüshâdan mâ-bad)

Karitobos'un eserini yazdığı târihten 12 sene sonra yani 1479 sene-i mîlâdiyesinde Fatih Sultan Mehmed Hân Hazretleri'nin İşkodra Kalesi'nin hîn-i zabtında istimâl eylediği muhâsara topları 14 kıt'a olup bunlardan en hafifi 370 lira*, ikisi 500 lira, diğeri ikisi 750 lira, keza ikisi 850 lira, biri 1200 lira, beşi 1500 lira biri 1640 lira yani 820 kilogram sıkletinde mermi endâht eder idi ki asr-ı hâzırda imâl olunan 80 tonalık topların mermileri 1700 lira ve 100 tonalık topların ki 2000 lira ve 110 tonalıkların mermileri ise -süratleri ziyâde olmak üzere- 1800 lira sıkletindedir. Devr-i ali-i cenab-ı Fatih'in âsâr-ı ulviyyet dinarından olan mezkûr cesîm topların taş mermilerinin katırları 20-32 pos (yani 52-80 santimetre) idi.

İşkodra Muhâsarası'nda işbu 14 kıt'a toptan 2534 adet mermi endâht olunmuş ve bu mikdâr mermiyyâtın -katr-ı vasâtileri 24 pos itibâr edildiğine göre- bir sath-ı müstevi üzerine bir sıra dizilmeleri halinde 33000 kadm (yani 10055 metre) merba-ı mahâl-i istiab edeceği âşikâr bulunmuştur. Bu mikdâr mermi civârdaki kayalardan koparılıp imâl ve bu maksâd için bin tona taş ihrâc edilmiş ve bu yolda sarf olunan barut ise 250 tonaya balığ olmuş idi. Hizmet-i saltanat-ı seniyyeye dehaletle 1770 sene-i mîlâdiyesinde Çanakkalesi'nde bulunarak orada mevcûd ve tunçtan mamûl topları muayene etmiş ve muahharan bu bâbda bir mecmua-i hâtîrât dahi yazarak neşr eylemiş bulunan Baron Dö Tott nâm zat işbu toplardan bazılarının 1100 lira (yani takrîben 550 kilogram) sıkletinde olan mermilerinin 330 lira (yani takrîben 165 kilogram) barut ile endâht olunduğunu ve hîn-i endâhtta topun gerisindeki duvarın arkasında durduğu hâlde hareket-i arz oluyormuşçasına tahâssül eden bir taraka-i hevl-engir netîcesi olarak ihtizârât-ı azîme hissettiğini ve kellerlerin 800 yarda* (yani takrîben 730 metre mesâfede) üç parça olup karşı sahile yakın denize düşerek mahuf mevceler hâsıl eylediğini yazmıştır**.

Osmanlılar topları birinci defa olarak sultan Hüdâvendigâr Gâzî Hazretleri'nin zamân-ı saltanatlarında vukua gelen Kosova mülhime-i küberâsında istimâle

²⁶ Mirâlây Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet (Kırk üçüncü nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 46 (26 S 1314/ 6 Ağustos 1896), s. 1019.

* Bir lira 0,45359 yeni kıyyeye yani takrîben yarım kilograma müsavidir.

* Bir İngiliz yarası 0,9143 metredir.

** Cerîde-i Bahriye: beşinci sene, numru 109.

başlamışlar ise de Osmanlı topçuluğunun esâsen Devr-i Fatih Sultan Mehmed Hân Gâzî'de teessüs eylemiş olmasına binâen topçuluğumuz mebdeinin devr-i itibâr olunması tabiidir. Bâ-husûs ki havân denilen efvâh-ı nâriyye dahi -İstanbul Muhâsarası esnâsında Galata önünde mestûr bulunan Ceneviz gemilerini Haliç Dersâdet'ten makûs muharrikler ile atılan mermiyyât ile tahrîb zımnında- devr-i mezkûrda icâd ve ihtira olunmuştur. Vaktiyle Osmanlılar'ın topçulukta vâsıl-ı derece-i kemâl olduklarını isbât eden vekâyiden biri de mûmâ-ileyhimin büyüğü yani Şişhâneli efvâh-ı nâriyyeyi milel-i mütemeddinenin hemen cümlesinden evvel imâl ve istimâle muvaffak olması ve belki ilk Şişhâneli efvâh-ı nâriyyenin Osmanlılar tarafından icâd olunmuş bulunmasıdır: Tophâne-i Âmire'de mahfûzkar kadîm iki kıt'a Şişhâneli efvâh-ı nâriyyemiz şu ifâdemizi müsebbit ve müeyyittir: âlât-ı nâriyye-i mezbûrenin yivleri şimdiki yivler gibi helezoni olmayıp mihver-i mücevvef muvazi ve vitovert yivleri şekil ve sûretindedir. Mezbûr silâhların üzerinde "Mucit Hadin Mustafa Ser-kürkiyan 1162" yazısı muhârrer olmakla bu yazıdan bundan birçok asır mukaddem yani Sultan Mahmud Hân-ı Evvel İbn Sultan Mustafa Hân-ı Sâni Zamânı'nda imâl olunmuş olduğu anlaşıyor.

İstidrâd

Şişhâneli Toplar'ın icâd ve ihtirâma ekser-i düvel taraflarından bir zamânda cehd ve gayret olunduğu cihetle mucidi kim olduğu malûm olunamayarak hemen her devlet bu icâd-ı mühimmi kendisine atf ve isnâd eylemekle müftehirdir²⁷.

(Kırk yedinci nüshâdan mâ-bad)

Mancınıkların arâde nâmında bir nevi' sâgiri dahi mevcûd ve bunların dahi ok ve taş endâhtı husûsunda müstâmel idi.

Cennet-mekân Fatih Sultan Mehmed Hân Hazretleri'nin devrine kadar Osmanlılar muhtelif muhâsaralarda mancınıkları kullanmışlardır: hatta toplarla beraber mancınık ve aradeler İstanbul Muhâsarası'nda dahi istimâl olunmuş* ve devr-i mezkûrde vukua gelen Rodos Muhâsarası'nda mancınıklar ile cesîm taşlar atılıp kale

²⁷ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet (Kırk altıncı nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 47 (4 RA 1314/ 13 Ağustos 1896), s. 1029-1030.

* Bu husûsa müteallik olarak *Evrâk-ı perîşân* da muharrer bir fikra-i târihiyye hâiz-i ehemmiyet görülmekle aynen âtiye derc edildi: "hazret-i padişahın fetânet ve ihtiyâtı İstanbul'un fethi gibi bir emri azîmi daha tecrübesi görülmemiş bir vasıtânın tesîrine hasr edemediği cihetle muhâsarayı birçok mancınıklar dahi getirmiş ve içine oklu ve tüfenkli asker ve düştüğü yerde ateş alarak etrafı ihrâk eder bir nevi iczâ ile memlû şişeler vazıyla kale üzerine sevk olunmak üzere tekerlek ile yürür dört kale yaptırmış idi".

bedenleri döğüldüğü gibi mahsurîn tarafından dahi yine böyle mancınıklar istimâl edilmiş ve Osmanlılar'ın attıkları cesîm taşlar kullanılarak Yeniçeri metrisleri döğülmüştür.

Osmanlılar nezdinde topçuluk pey-der-pey terakkî ettikçe mancınıkların tesîrâtı pek dûn görülmeye başlamış ve bu cihetle sonraları eslihâ-i mezkûre bi'l-küllîye terk olunarak muhârebât-ı vâkıada münhasırân toplar istimâl kılınmış ve daha sonraları nezd-i Osmâniyyan'da topçuluk vâsıl-ı derece-i kemâl olmakla cihân-ı askerinin en müdhîş ve müessir, en kıymetdâr, en büyük, en şânlı topları Osmanlı hünerverânı tarafından isâga ve imâl olunmuş ve bu terakkîyât ilcaatından olarak Osmanlılar ordugâhlarda ve hatta bazen harekât-ı askeriyye esnâsında bile top isâga ve imâline muvaffak olmalarıyla Osmanlılar'ın topçuluktaki avaze-i şöhreti bütün cihânı tutmuştur.

Husûsât-ı marûzayı müsebbet birçok rivâyet ve vekâyi-i târihiyye mevcûd olmakla bunlardan bazılarını alâ vechi'l-lahîs âtîde zikr ve beyân eylemeyi vecibeden add eyledik:

“Fatih-i merhûmun İstanbul Muhâsarası için döktürdüğü iki adet büyük top ki evvel asıra kadar emsali görülmemiştir. Birisi *Urban* nâmında bir Macar Mühendisi'nin ve diğeri *Saruca* isminde bir Yeniçeri'nin ameliyyât-ı mahirânelerinden olduğu mufassalât-ı tevârihte muharrer olduğu misillû hakan-ı müşârun-ileyhin isâga-i kavalîb-i iktidâr eylediği toplardan bir haylisi el-ân Kale-i Sultaniyye'de mevcûd ve birisi vidalı geçme ve gâyet musamma idi ki meşhûr olup humbara (yani havân) icâdı dahi Fatih-i müşârun-ileyh mesned ve İşkodra Muhâsarası'nda imâl ve istimâl kılındığı rivâyet kirde-i takattır”*

Feth-i İstanbul için yapıldığı bâlâda beyân olunan iki toptan büyüğünün 12 karış katranda ve 10 kantar sıkletinde taş gülle endâht ettiği ve 50 çift sığır ile tebdîl-i mekân eylediği ve hizmeti için 700 kişiye ihtiyaç gösterdiği ve li-ecli't-tecrûbe Edirne'de bir kere atıldıkta bütün camların kırılmış ve eski binaların yıkılmış ve barut dumanının bütün beldeyi ihâta eylemiş olduğu ve li-hâzâ büyük bir topun misli târihte nâ-mevcûd bulunduğu cümle-i menkâlât-ı târihiyyedendir.

Ve yine İstanbul'un fethinden sonra vuku bulan muhâsaraların ekserinde Osmanlılar'ın pek büyük çapta toplar istimâliyle kale duvarlarının hedm ve tahriblerine muvaffak oldukları ve ez-cümle miladın 1455 târihinde vukua gelen

* *Netâyic 'ül-Vukuat*: cild 1, sahîfe 73.

Belgrad Muhâsarası'nda Osmanlılar'ın kale-i mezkûre pîş-gâhında mevcûd maiyetleri bulunan 300 kıt'a efvâh-ı nâriyyeden 22 kıt'asının beheri 11 arşın 6 parmak tûlunda olduğu ve 1472 senesinde vukua gelen İşkodra Muhâsarası'nda kale-i mezkûre pîş-gâhında bulunan Osmanlı toplarından 11 kıt'ası mecmû'unun her defada 83 kantar güleler attıkları ve 1480 sene-i mîlâdiyesinde Rodos'un esnâ-yı muhâsarasında Hazret-i Fatih'in mevki-i mezkûrede 16 kıt'a muhâsara topu isâga ettirdiği ve bunlardan beherinin mermisinin katrı 3-2 kadem (0,61-0,91 metre) olduğu ve Osmanlılar'ın işbu büyük çaplı toplar ile kale-i mezbûrenin pek metîn ve müstahkem bulunan duvarlarından vasi berşler (gedikler) açtıkları ve yine Rodos Kalesi'nin muahharen 1522 târih-i mîlâdisinde muhâsara ile zabtı zamânında mevcûd maiyyetleri bulunan kesirü'l-mikdâr toplardan 72 kıt'asının ağır olup bunlardan ikisinin 66 parmak muhitinde olduğu yani takrîben 7 kantar ağırlığında taş gülle endâht ettikleri ve 1543 sene-i mîlâdiyesinde Tuna sâhilinde kâin Geran Kalesi'ni muhâsara zımnında taraf-ı saltanat-ı seniyyeden irsâl kılınan kırk pare ağır topun küçükleri 1 ve büyükleri üç kantarlık gülle attıkları ve 22 parmak katrında *kemerlik* tabir olunan üstü kemerli gazamatlar derûnuna vaz' kılınan topların dahi istimâl kılındığı kütb-i tevârihde mukayyedir*.

Fatih Sultan Mehmed Hân Hazretleri'nin bir sûret-i fenniyye ve maharetkârânede vücûda getirdikleri toplar adadında olarak yakın bir zamâna kadar Bahr-i Sefid Boğazı istihkâmâtında bulunan kadîm Osmanlı topları Avrupa mühendislerinin ve leh-hayretini istifâdelerini müceb olmakla bunlardan pekçok müntesibin ilim ve marifet bilhâssa gelip mezbûr toplara nasb-ı inzâr takdîr-i ehemmiyyet eylerler idi: Ale'l-husûs 1868 senesi haziranında mezkûr topları hadde-i tedkîkde imrar eylemiş olan General Leh Fervi tahiri eylediği mecmuÂ-i hâtıratıta Meh-Mevari'de âsâr-ı kadîmede Osmanlılar'ın imâl ve isâga ettikleri toplara muadil bir cesâmette hiçbir tarafta top dökülmediğini ve eslihâ-i mezbûrenin târih-i mezkûrde bile eslihâ-i mühimme ve müessireden madûd olduğunu beyân ve bunların her biri Osmanlılar'ın sanât-ı isâgadaki uluvv-i hüner ve maharetlerine birer enmuzic bî-misâl idüğünü isbât etmiştir. Bu topların mermisiyle otunun (yani barut hakkının) cesâmet ve sıklığı calib-i nazar-ı dikkat bir sûrette olup Rum müverrihlerinden Kritovulos 1468 sene-i mîlâdiyesinde yazmış olduğu bir eserde efvâh-ı nâriyye-i mezkûrenin ne vechle

* Hacı Hüseyin Rıfka Paşa Hazretleri'nin *Topçuluk Fenni* nâm eserlerine mürâcaat buyurula.

imâl olunduklarına dâir malûmât-ı mufassala itâ etmiştir²⁸.

(Elli ikinci nüshâdan mâ-bad)

İşbu üç sınıf efvâh-ı nâriyyeden beher sınıf dahi bir takım âlât-ı nâriyyeyi şâmildir bunlar dâima kendi sınıflarının ism-i umûmîsi ile yâd edilmeyip örf ve âdet-i zamâna göre türlü türlü isimlerle yâd ve tevsîm kılınmış olduğundan ileride görüleceği pek muhtelif nâmlarda Osmanlı efvâh-ı nâriyyesi tekevün eylemiş ise de esâsen bunların cümlesi marû'z-zikr sınıf-ı sülûseye dâhildir.

Beyân olunan efvâh-ı nâriyyenin hemen kâffesi kavval ve cümlesi ağızdan imlâ olunur idi (Bunların şişhâneli veyâhûd kuyruktan imlâ olunur bazı neveleri mevcûd idiye de anlar efvâh-ı nâriyye-i muâveneden olduklarından ileride bahs mahsûsunda beyân olunacaklardır).

Mezbûr topların bir takımı timurdan ve bir takımı dahi tunçdan mamûl idi. Eski Osmanlı topları envâ-ı muhtelifesinden madûd birtakım toplar Tophâne-i Âmire Talîmhânesi'nde ve bazı kal'a-ı atıkada mevzû işgâh-ı inzâr ehl-i dikkat olmakla bunların tedkîkatından vaktiyle Osmanlı topçuluğunun vâsıl olmuş olduğu mertebe-i kemâl bi'l-suhûle istinbât kılınabilir.

Eski Osmanlıların beyninde muhtelif nâmlar ile yâd edildiğini bâlâda beyân etmiş olduğumuz topların başlıcaları: Ejder Dehn Toplar, Martin Toplar, Şahi Harbazanlar, Balyemez denilen toplar, Kalanburna denilen toplar, Saçma topları, Humbaralar (Havânlar), Şapka Topları ve hâkezâ nâmlarındaki efvâh-ı nâriyyedir.

Efvâh-ı nâriyye-i mezkûreden bir takımının tulları ve binâenaleyh menzilleri uzun olduğundan bunlara uzun menzilli veya uzak sürer deniridi (Rivâyete nazaran Viyana'nın 935 sene-i hîcriyesinde vukua gelen birinci muhâsarasında kalenin zabt olunmamasına başlıca sebep uzun menzilli büyük topların beraber alınmaması olmuştur).

Efvâh-ı nâriyye-i mezkûre ile bir takım mermiyyât endâht olunur idi ki anlar dahi: Peşrev (Saçma veya Salkın), Zincirli Gülleler, Âdi Gülleler vesâireden ibârettir. Bunların barutları barut kisesi denilen kiselere konur idi.

Martin ve Ejder Dehn Toplar gülle atıp İstanbul Muhâsarası'nda ve 1005 Senesi'nde vukua gelen Eğri Muhârebesi'nde vesâir muhârebâta istimâl

²⁸ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet (Kırk yedinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 52 (10 R 1314/ 18 Eylül 1896), s. 77-78.

olunmuşlardır (Eğri muhârebesinde olduğu gibi bu toplarla bunlara mümâsili olan efvâh-ı nâriyye için ahşap kazaklar imâl olunup bu kazaklar -üzerlerine toplarla cephâne ve muhimmatları bi't-tahmîl- inekler ve öküzler vasıtâsıyla cerr edilir ve mezbûr kazakların arza mümâsil olan tarafına iç yağı vesâir yağlar tıla' olunur idi. Mahall-i muhârebeye varıldıkda âlât-ı harbiye ve cephâne ber-muceb defter ashabına verilir idi).

Balyemez Topları'nı Osmanlılar'ın pek çok muhârebâta pek kesretle ve hatta yakın bir zamâna kadar istimâl etmişlerdir. Bunların kendilerine mahsûs kundakları mevcûd idiyse de esnâ-yı nakilde toplar ayrıca nakl olunup sonra kundakları üzerine bindirilir idi, Balyemez Topları gülle ve peşrev atar idi. Edvâr-ı evveliyede barutun fenâlığından dolâyı efvâh-ı nâriyyenin ve bâ-husûs marü'z-zikr Balyemez Topları'nın falyaları pek ziyâde açılır ve hatta bazen yumruk sığacak derecede kesb-i tevessü eylerdi. Balyemez Topları'nın yaralandıkları bi't-defaat görülmüştür (1048 sene-i hîcriyesinde vukua gelen Bağdat Muhâsarası'nda efvâh-ı nâriyye-i sâire ile beraber 10 kıt'a Balyemez Topu mevcûd idi. 1056 sene-i hîcriyesinde vukua gelen Suda ve Kandiye Muhâsaraları'nda vesâir muhârebâta dahi Balyemez Topları kesretle kullanılmıştır).

Kalanburna denilen topların 5 ve 7 ve 9 kıyyelik neveleri var idi (Sevde ve Kandiye Muhâsaraları'nda Balyemez Topları'yla beraber bunlar dahi istimâl kılınmış ve Kandiye'de düşmân bu toplara karşı saçma topları, humbaralar (havânlar), 16 kıyyelik şapka topları istimâl ederek mermiyyât-ı muhtelif ve zincirli gülleler endâht eylemiştir).

Kalanburnalar dahi öküzler ve bâr-gîrlere ile çekilir idiyse de maa-hâzâ Sevde ve Kandiye'de olduğu gibi bazen asker işbu topları palamar baylayıp bizzât dahi çektiklerinden pek yorulurlar idi (Gerek Kalanburna ve Balyemezler'i ve gerek sâir efvâh-ı nâriyyeyi cebeli askeri salıye eder idi).

Ekser-i kal'a ve bilhâssa Bahr-i Sefid Boğazı Ka'la'ı, Aka Kalesi ve hâkezâ misillû kal'a-ı bahriye toplar, humbaralar (havânlar) ve bunlara muktezî cephâne ve muhimmât ile teçhîz edilmiş idi. Hîn-i müdâfaada efvâh-ı nâriyye-i mezkûre mermiyyât-ı mahsûsalarını endâht ettikten başka el humbaraları, taş vesâire dahi endâht olunur idi.

Eski Osmanlı toplarının namlularıyla kundaklarının tertîbât ve tarz-ı imâl ve eşkâli muhtelif devir ve zamânlarda bi't-tâb yek-dîğlerinden farklı idi. Maa-hâzâ bunlardan en son devirlerde isitmâl olunan efvâh-ı nâriyye Şişhâneli Toplar zuhûr

edinceye değin asr-ı hâzırda istimâl olunan kavval-ı efvâh-ı nâriyyeye müşâbih oldukları cihetle bunlar hakkında tafsîlât itâsından sarf-ı nazarla eski asırlarda kullanılan Osmanlı toplarının tarz ve eşkâli hakkında ber-vech-i âtî malûmât itâsı vecibeden add edilmiştir²⁹.

(Elli üçüncü nüshâdan mâ-bad)

Fatih Sultan Mehmed Hân Hazretleri İstanbul Muhâsarası'nda istimâl kılınmak üzere üç kıt'a cesîm top imâl ettirmiştir ki bunlardan biri en büyük (bundan mukaddem itâ kılınan malûmâta mürâcaât) ve diğêr ikisi andan küçük idi. İşbu iki küçük toptan birisi mezkûr muhâsarada istimâl kılınmış ve patlamamak için her endâhtda zeytinyağı ile yağlanmış ise de nihâyet pârelenerek sâni'ini dahi şehîd eylemiş idi. Diğêr topun bir resmi *Topçuluğun Terakkîyatıyla Hâl-i Hâzır* nâmıyla geçenlerde İngiltere'de basılan İngilizler'ce bir topçuluk kitâbında müsâdif-i inzârımız olmuş olup tezyînâtından sarf-ı nazar olunur ise ileride resmi itâ olunan 120 livrelük timur Osmanlı topuna müşâbihtir. Mezkûr top tunçtan mamûl olup 25 İngiliz posi çapında $\frac{2}{4}$ 18 tonilata sıkletinde, $\frac{3}{4}$ 204 pos yani $\frac{3}{4}$ 17 kadem tulundadır.

1093 târih-i hîcrisinden evvel Osmanlılar tarafından isitmal kılınan toplardan iki kıt'asının resmi âtîde itâ olunmuştur: Bu resimlerden birincisi 120 livre (yani 60 kilogram) ağırlığında taş gülle endâht eden bir timur topu irâe eder. Alet-i nâriyye-i mezkûre muyluları hâvî olmayıp bunların yerine hazîne payının kısm-ı muahharından iki adet timur kulp mevcûd olmakla bu kulplardan geçirilen halatlar kundak yan tahtalarına rapt edilerek namlı ile kendi kundağı arasında irtibat husûle getirilir idi.

İşbu topun şekil ve tertîbâtı nazar-ı tedkîk ve muayeneden geçirilerek olur ise havânların bidâyet-i icâdlarında ne hâl ve sûrette buldukları bi's-suhûle fehm ve tefekkur olunabilir.

1093 târihine doğru nezd-i hükûmet-i seniyyede ve ba'dehu Viyana'nın ikinci muhâsarasında bulunmuş ve bir de *Devlet-i Osmâniyye'nin Ahvâl-i Askeriyyesi* nâmıyla bir eser tahrîr eylemiş bulunan Kont Dö Marsigli bu nev' bir topa birçok zamânlar Osmanlılar'ın bir merkez vilâyeti olan Budin'de tesâdüf eylemiş ve bu topun şehri mezkûrde Tuna tarafına vaz' ve tabiye kılınmış bulunduğunu ve aynı tarz ve

²⁹ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet (Elli ikinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 53 (17 R 1314/ 25 Eylül 1896), s. 92-93.

terfîbinde dîğêr bir topu dahi sıga-sighetde görmüş olduğunu kitâb-ı mezkûre kayd ve tahrîr eylemiş ve maa-hâzâ bunların Osmanlılar'ın eser-i icâd ve imâli olmadığını ilâve eylemiş ise de mezkûr toplardan daha mükemmel nice efvâh-ı nâriyyenin evvel zamândan daha çok müddet evvel Osmanlılar tarafından imâl ve istimâl ve hatta icâd edilmiş olduğu bütün müverrihîn nezdinde musaddak ve bâ-husûs-ı mebhûs topun Devr-i Fatih'de yapılan toplara müşâbeheti muhakkak olduğundan Marsigli cenâblarının şu ifâdesi kitâb-ı mezkûrun her tarafında Osmanlılar aleyhinde göstermekten çekinmediği kin ve garezinden başka bir şeye isnad olunamaz.

1093 târihinde evvel istimâl kılındığı bâlâda beyân olunan iki nevi' toptan ikincisi dahi ileride irâe olunmuştur. Osmanlıların kal'a ile meydân muhârebelerinde istimâl ettikleri tunç topların kısm-ı küllîsi mezbûr topun Âyât-ı Celîle-i Kuraniye tahrîr ederler ve padişahân şeklinde idi. Alet-i nâriyye-i mezkûre 12 livrelilik bir toptur. Kont Dö Marsigli İstanbul Dökümhânesi'nde yapılmakta olduğunu gördüğü dha küçük çaplı bir takım efvâh-ı nâriyye ile vaktiyle bir merkez-i vilayet-i Osmâniyye olan Budin Şehri'nde müsâdîf nazar-ı dikkati olan kırk livrelilik daha büyük çaplı topların cümlesinin tıpkı mezkûr topun şekil ve tertîbinde olduğunu ve şu kadar ki bunların tûllarıyla çaplarının bi't-tâb muhtelif bulunduğunu mezkûr kitâbında zikr ve beyân eylemiştir.

Anifen beyân olunan topun Piyersardi nam-ı şahsın resmi mücebince İstanbul'da isâga olunmuş olduğu ve mûmâ-ileyhin -Kandiye Muhâsarası esnâsında İstanbul Dökümhânesi'ne hidemat-ı mühimmesi sebk eden bir İtalyan'dan gayrı bir şahıs olarak- Osmanlı topçuluğuna hayli mühim hizmetleri görüldüğü ve hatta Türkçe'ye tercüme olunmuş bir de topçuluk kitâbının mevcûd olduğu cümle-i merviyâttandır.

Eski Osmanlılar'ın kendi top namlularının üzerlerini muasırları olan milel-i efrenciye misillû armalar ve bunlara mânend resimler ile tezyin eylemeyip efvâh-ı nâriyye-i mezkûrenin üstlerine ve muyluların biraz ilerisinde olmak üzere kuyruk payı fevkine Hatt-ı Osmânî ile bazı îzâm-ı hâzıranı haklarında bazı medayih yazarlar idi. Bunlardan başka tezyînât olarak bazı kabartma ve oyma çiçekler ve nakışlar şişhâne ve oluklar kullandıkları dahi olur idi.

Osmanlılar'ın feth ve zabtına muvaffak oldukları kal'ada oldukları efvâh-ı nâriyyeyi bi't-dikkat ve ihtimâm-ı muhâfaza eyledikleri bazı kütb-i ecnebiyye de

muhârrerdir³⁰.

(Altmışıncı nüshâdan mâ-bad)

Cennet-mekân Sultan Ahmed Hân-ı Sâlis hazretlerinin devirleriyle andan sonra güzerân eden bazı edvârda Osmanlı hüner-verânı taraflarından gâyet mükemmel bir takım efvâh-ı nâriyye isâga olunmuş olup işbu toplar gerek eşkâl ve tertîbât larındaki tenâsüb ve gerek üzerlerine mahkuk ve menkuş olan envâ-ı âyât-ı celîle ve yazılar ve türlü türlü oyma veya kabartma tezyînât cihetiyle pek ziyâde şöhret bulmuşlardır.

Efvâh-ı nâriyye-i mezkûreden bir takımı el-yevm Tophâne-i Âmire'de mevcûd olmakla anların tedkîk ve muâyenesinden bunlar hakkında bir fikr-i sahîh hâsıl edilebilir.

Osmanlı Toplarının Kundakları

Hamil oldukları âlât-ı nâriyyenin cins ve nev'ine göre muhtelif ve müterbeddil ve bunlardan en ağır top kundakları şeklen pek acîb ve garîb idi. Mezkûr kundaklardan bir tanesi bâlâda şekl-i mahsûsuyla irâe kılınmıştır.

Eski Osmanlılar kundakları gâyet kavî ve metîn ağaçlardan imâl ederler ve şimdiki tekerlekler gibi büyük katârda tekerlekler imâlini itiyâd etmemiş olduklarından yaptıkları kundaklarda daha sagîr katarda olmak üzere pek muhtelif tarz ve tertîbde tekerlekler istimâl eylerler idi.

Eski Osmanlı kundaklarının münhatt tekerlekli olmasından ve li-hâzâ diz siperlerinin az irtifâda olmasını müstelzem bulunmasından dolâyı bazı muhârebelerde bu kundaklarda hayli İstifâde edilmiş olduğunu Marsigli kendi kitâbına tahrîr eylemiştir.

Sâgirü'l-katr olan marü'z-zikr tekerlekler el-yevm Anadolu'da kağrı denilen arabalarda müstâmel olan ahşap son tekerleklere müşadîh olarak şekl-i mahsûsunda gösterildiği vechle yek-dîğerine bend ve rabt edilmiş tahtalardan müteşekkîl ve kundağa merbuttur.

Osmanlı kundaklarında müstâmel âhar bir nevi' tekerlek dahi bâlâda şekl-i mahsûsunda irâe kılınmış olup yek-pare olmak üzere varil şeklini hâiz olan işbu tekerleğin ortası ile başlarına timur kaplanmıştır.

Şekl-i mezbûrun bir tekerleği irâe ettiği Marsigli'de münderic ise de anın

³⁰ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet", *Malûmât*, No. 60 (3 B 1314/ 8 Aralık 1896), s. 241.

Osmanlı sistemi nde bir tekerlek başlığını göstermesi daha muhtemeldir.

Vech-i marûz üzere küçük katârda tekerleği kundanlar üzerine bindirilmiş olan topları Osmanlılar vak‘a güçlkle endâht ve istimâl ederler idiye de efvâh-ı nâriyye-i mezkûreyi oyacakları bataryaların siperlerini pek ziyâde yükseltmeye mecbûriyyet hâsıl olmamak için endâht ve istimâldeki müşkîlâta ehemmiyet vermeyerek sâgirü’l-katr tekerlekler istimâl ederler idi*. Sâbıkü’l-beyân Osmanlı kundaklarında kullanılan dingillerin şekil ve tertîbât-ı bâlâdaki eşkâl meyanında *f* ile gösterilmiş olup bunlar kesif timurdan yani döğme timurdan imâl olunurdu.

Budin Şehri’nin zabtından sonra Osmanlılar diğere bir nevi‘ kundak îcâd ve imâl eylemişler idi: mezbûr kundağın şekil ve tertîbât-ı âtîde irâe kılınmıştır. Resminden müstebân olacağı üzere işbu kundak yüksek parmaklıklı tekerlekler üzerine mevzû olup ön düzeni (toparlağı) ile birlikte bir sahrâ arabası teşkîl etmektedir; mezbûr araba zamânımızda mütâmel sahrâ top arabalarının esâsını teşkîl eden arabalardandır.

Avusturya sefer toplu esnâsında Segedin Kalesi’ne imdâd eylemek isteyen Sadrazâm Süleyman Paşa ile General Veterani arasında vukua gelen muhârebeye Nemselilere karşı Osmanlılar birçok 8 livrelilik top kullanmışlar idi; işbu toplar - meviluleri kundakta vâkî iki timur çatal üzerine oturmak üzere- dört tekerlekli olan marû’z-zikr kundaklar üzerine bindirilmiş idi.

Osmanlılar bazı muhârebâta el-yevm esterler ile nakl olunan cebel toplarına muadil gâyet hafif bir nevi‘ efvâh-ı nâriyye istimâl etmişlerdir ki anlar dahi develer ile nakl olunan îcâbında deve üzerinde iken endâht ve istimâl kılınabilen deve toplarından ibârettir.

Avusturya sefer toplu esnâsında ve 1690 sene-i mîlâdiyesinde Asâkir-i Osmaniye ile Nemseliler arasında vukua gelen Patasen (Patacin) Meydân Muhârebesi’nde Osmanlılar birçok develerin semerleri üzerine ikişer adet üç livrilik toplar vaz ve tamîl eylemiş ve her deve de mezkûr iki topun gerisine bunları istimâl eylemek için bir Osmanlı topçu neferi bindirmiş idi (Şekl-i mahsûsuna bakıla) tertîb-i mezkûrun netâyic-i hâsene itâ edemediği ve hayvânât-ı mezkûrenin kâfi derecede seyr-i serî ile hareket eyleyemediği bu muhârebeye görülmüş ve li-hâzâ muahharan bu usûl

* Geçen nüshâ ile hakkında itâ-yı malûmât eylemiş olduğumuz nevi-icat serî ateşli Şınayder Topu’nu dahi kundağı az irtifâide ve li-hâzâ dahi irtifâ-i dahi kalîl olduğu eelden vaktiyle Osmanlılar’ın sahrâ kundaklarında sâgirü’l-katr tekerlek istimâl eylemelerinin bu bâbdaki en son kâideye muvaffak olduğu tezâhür eder.

terk edilmiştir³¹.

(Altmış üçüncü nüshâdan mâ-bad)

Bombardıman usûlünü (yani milel-kadîm bombard veya humbara denilen havânlarla kalenin sûret-i tahrîbi) Osmanlılar'ın ecnebilerden öğrenmiş olduğu ve hatta Venedik Cumhuriyeti bombardiyelerinden (havâncı veya humbaracılarından) birinin Müslümân olmakla Devlet-i Aliyye humbaracılarına büyük bir maaş ile reîs ve amir tayîn kılınarak Osmanlılar'ın nezdinde humbaracılık sanâtını ıslâh ve derece-i kemâle isâl eylediği Marsigli'nin cümle-i merviyâtından ise de havan veya humbara denilen topları cümleden evvel Osmanlılar icâd ve imâl ve istimâl eylemiş ve bu nev' efvâh-ı nâriyyenin istimâli Frenkler'e Osmanlılar'dan münteşîr olmuş bulunduğu Marsigli'nin şu rivâyetini dahi şâibe-i agrazdan beri göremeyiz.

Osmanlı havânlarıyla endâht olunan humbara ve taş gülleler muhtelifü'l-cesâme idi. Bunlar ekser ahvâlde pek de sûret-i matlûbede endâht edilemez ise de maamâfih hedefe tesadüflerinde mikdâr-ı kifâye tesîr hâsıl eyleyler idi*. Nitekim mermiyât-ı mezkûre kadîmen Avusturyalılar eline geçmiş olan Belgrad Kalesi'nin tahlis muhârebâtında derûn kaledeki cephâneyi (yani barut mağazasına) ateşledikleri zamân hüsn-i endâht ve istimâlleri halinde tesîrât-ı kâfiye hâsıl etmekte olduklarını cümleye göstermişlerdir.

Topçuluğumuzun mebbe-i teessüsü ve en şaşalı zamânı devr-i Fatih Sultan Mehmed Hân-ı Gâzî hazretleri olup bu devirden devr-i Süleymanî'ye doğru ve daha sonralara kadar topçuluğumuz anen fennen gittikçe kesb-i terakkî ve tekemmül etmiş ise de zamân geçtikçe sınıf-ı askeriyeye tarı olan inhitattan bi't-tâb topçularımız, topçuluğumuz dahi hissedar olup Sultan Hamid Hân-ı Evvel ve ba'dehu Sultan Selim Hân-ı Sâlîs hazretlerinin zamân-ı saltanatlarında artık bütün askerliğimiz ve bi-tahsîs topçuluğumuz hakkında teceddüdât ve ıslâhât-ı külliye icrâsı lüzûmu tahakkuk eylemiş olmakla icrâ-yı îcâb-ı maslahata müsarâet olunarak devr-i Sultan Hamid Hân-ı Evvel'de sûrat topçuları tesîs ile Ordu-yı Hümâyûn'a sûrat topları (yani şimdiki sahrâ efvâh-ı nâriyyesi misillû vesâir efvâh-ı nâriyye) kabûl edilmiş olduğu gibi devr-i Sultan Selim Hân-ı Salis'de ve 1220 sene-i hîcriyesinde umûm sınıf-ı askeriyeye hakkında tanzîmat ve tensîkât yapıldığı sırada topçuluğumuzun dahi tanzîm ve

³¹ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet", *Malûmât*, No. 63 (26 B 1314/ 31 Aralık 1896), s. 302-303.

* Öteden beri efvâh-ı Osmaniyanı mütedâir olan "atması marifet - urması kaza" darb-ı mesel-i askerisi eski kavval havânlar hakkındadır denilebilir.

tansîkine himmet olunarak şeref-sudûr eden hatt-ı hümâyûn mücebince Mühendishâne-i Berr-i Hümâyûn fuzelâ-yı hâcegânından meşhûr Hâce Hüseyin Rıfka Efendi merhûm sene-i muzkûrede topların müceddeden tertîb ve tanzîmine memûr edilmiş ve müşârûn-ileyh tarafından yeni Osmanlı toplarının aksâm ve envâ-ı evvel zamânlar düvel-i sâirede isitmâl olunan topların aksâm ve envâna ve tûl ve suhnları dahi düvel-i mezkûrenin bi't-tecrûbe tavlen ve suhnen verdikleri nizâma tatbîk kılınmıştır³².

(Yetmiş birinci nüshâdan mâ-bad)

İşbu topların hedm ve darb husûslarına kabiliyetli ve müdâfaada sehlü'l-istimâl olması ve çapları enva'ının oldukça kalîl bulunması muktezî görüldüğüne binâen berren istimâl olunan efvâh-ı nâriyye 9 ve 7 kıyyelik muhâsara, 5 ve 3 kıyyelik kale, 5 ve 3 ve 1,5 kıyyelik ordu toplarından ibâret olmak üzere üç sınıf ve muhtelif yedi nev'e taksîm edilmiştir. Bunlardan büyük çaplarda olan âlât-ı nâriyye nakil ve tesyirleri ta'b ve meşakkati ve efrâd-ı kesîreye ihtiyâcî müstelzem olduktan başka batîü'l-istimâl ve mâsârif-ı kesîreyi müceb olduklarından terk kılınmışlardır. 5 ve 3 ve 1,5 çaplarında üç nevi' ordu topunun vezin ve sıkletleri nisbeten kalîl ve boyları kale toplarının boylarından kasir olarak bunlar hasbe'l-iktizâ maiyyet-i asâkirde seyyar olarak istimâle mahsûs olduklarından sürat topları veya zamânımızda olduğu gibi sahrâ topları denilen efvâh-ı nâriyye zümresinden idi.

Bahren sefâinde istimâle mahsûs olan toplara gelince: bunların dahi 14 ve 9 ve 7 ve 5 çaplarında olmak üzere dört nevi' mevcûd olup 14 çapında top üç anbarlı vesâir kebir kalyonlara, 9 çapında top kapak kaldırır kebir kalyonlara mahsûs idi. 7 çapında olan topun tûl cihetiyle uzun ve kısa olarak iki nevi' olup uzununu kapak kaldırır kalyonlara, kısası firkateynlere mahsûs idi. 5 çapında olan topun dahi uzun, vasât, kısa tûlda olarak üç nevi' mahsûsî olup tuylu kalyonlara, vasâtı firkateynlere, kasiri korvetlere mahsûs idi.

Efvâh-ı nâriyye-i mezkûrenin resimlerini tersîm için Hâce-i Şehir Hüseyin Rıfka Efendi merhûm kendi semere-i tasavvûrâtı olarak bir takım kavâid-i hendesiyye vaz' etmiş ve emr-i tersîmi teshîl maksâdıyla bazı cedvellerde tertîb ve tanzîm eylemiş idi*.

1220 senesi ittihâz ve kabûl edilmiş olan tertîb ve nizâm üzere isâga ve berren

³² Mirâlây Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet", *Malûmât*, No. 71 (23 N 1314/ 25 Şubat 1897), s. 469.

* Müşârûn-ileyhin *Mecmuatü'l-Mühendisîn* nam eser-i ber-güzinlerine mürâcaat oluna.

istimâl olunacak toplara mahsûs kundakların dahi resim ve imâllerine bâ-irâde-i aliyye hace-i müşârun-ileyh memûr edilmekle kundakların hüsn ve nizâmı husûsuna sa'y ve dikkat ve cedavil-i lâzimesini tertîb ve tanzîme sarf-ı mükennet ederek ve ba'dehu imâl olunacak kundaklara destûr ve esâs olmak emniyesiyle bazı kavâid vaz' ve beyân eylemiştir (işbu kundaklar karaağaçtan ve bunların yastıkları meşeden imâl kılındığı gibi dört kuşe olan dingilleri muhâsara ve kale toplarında kuru ve budaksız ağaçtan, ordu toplarında katmersiz timurdan yapılırdı).

Devr-i Sultan Selim Hân-ı Sâlis'de mevcûd ve müstâmel olan efvâh-ı nâriyye bi't-tâb Devr-i Sultan Mahmud Hân-ı Sâni'de dahi istimâl olunmuş ve hakan-ı müşârun-ileyhimin cülûsları 1223 senesine ve Yeniçeriler'in ilgâsı 1241 târihine müsâdif olmakla bidâyet-i cülûslarından Yeniçeriler'in zamân-ı ilgâsına değin mürûr eden on sekiz sene zarfında vâkıa topçulukça ol-kadar terakkîyât husûle getirilememiş ve evvel sıralarda topçu muâllimi bulunan İtalyalı Sinyor Piyetro'dan bir türlü istifâde kılınmamış ise de Nizâm-ı Cedîd topçularının ihdâsından sonra Osmanlı topçuluğu padişah-ı azimü'l-iktidârın ikdâmât-ı mütevaliyye-i fevkalâdeleri ve ol-vakit topçu muâllimi bulunan Almanyalı müteveffa Nadir Paşa'nın himemât-ı mütevaliyesi semeresi olarak harikulâde bir süratle terakkîye başlamıştır.

Mühendishâne-i Berr-i Hümâyûn Baş Hâcesi Fazıl-ı Şehir Hâce İshak Efendi merhûmun Devr-i Sultan Mahmud Hân-ı Sâni'de tercüme ve telîf ve 1250 târih-i hîcri-i kamerisinde tab' ve tensîl ettirmiş olduğu *Usûlü'l-istihkâmât* nâm eserde o devirde kullanılan âlât-ı nâriyye dört nevi' olarak gösterilmiştir ki anlar dahi tüfenkler ile toplar, obüsler, havânlardan ibârettir. Eslihâ-i mezbûre hakkında müşârun-ileyhin itâ ettiği malûmâtın hülâsası âtiye derc edilmiştir:

Tüfenklerin âdi Tüfenk ve Metris Tüfengi nâmıyla iki nevi' olarak gaye-i menzillerin mütenâzıran 230 ve 450 metre idi topların 1.5, 3.5, 7.9 çaplarında beş nevi' olup gaye-i menzilleri 3000-4200 metre idi. Obüslerin üç çapında ve kebîr ve sagîr iki nevi' olup gaye-i menzilleri mütenâzıran 2300 ve 2100 metre idi. Havânların dahi 8,5 ve kebîr ve sagîr 10,12 parmak katarlarında dört nevi' ile taş ve salkım atan bir nevi' mevcûd ve bunlardan başka ayrıca el humbaraları dahi müstâmel idi. Dört nev havânın gaye-i menzilleri 1160-2800 metre olduğu gibi taş havânının gaye-i menzili 62.100 metre ve el humbaralarının menzili dahi 30 metre idi.

Efvâh-ı nâriyye-i mezkûreden 9 ve 7 çapında toplar muhâsara, 5 ve 3 çapında toplar kale, 5 ve 3 ve 1.5 çapındaki toplar dahi ordu (yani sahrâ) topları idi.

Mezbûr toplardan 9 çapında topu hamil arabaya beş çift bâr-gîr, 7 çapında top

ile mahmûl arabaya dört çift bâr-gîr, 12 parmak katarında top veya havân ile yüklü arabaya üç çift bâr-gîr koşulduğu gibi 5 çapında topa üç çift ve 3 ve 1,5 çaplarında toplara dahi icâdına göre üç veya iki çift bâr-gîr koşulur ve 3 çapında ve daha küçük çaplı seyyar toplara Ordu Topu denir idi. 5 çapında kale topu ile ordu topunun yek-dîğerinden farkı olup kale topu ordu topundan hayli uzun idi.

Hâce İshak Efendi merhûmun kitâb-ı marûzunda ol-vakit ki topçu parkları ve topçuya müteallik husûsât-ı sâire hakkında itâ eylediği malûmât mühim ve şâyân-ı dikkat olunmakla alavechid-telhîs atîye derc edilmiştir³³.

(Yetmiş ikinci nüshâdan mâ-bad)

Hengâm-ı harbte teşkîl olunan topçu parklarına Tophâne denildiği gibi büyük parka büyük tophâne ve küçük parka dahi küçük tophâne denir idi. Esâsen topçu idâresinde olmak üzere cephâne ve ihmâl ve iskâlin nakli husûsâtına bir takım arabalar tahsîs edilmiş idi ki anlar dahi: yük arabası, küçük mühimme arabası, timurcu ocak arabası, köprü takımı yük arabası, tombaz yük arabası, kayık yük arabası, küçük gülle arabası somun tekerlekli açık yük arabası, cephâne arabası ve ha-kezâ nâmlarındaki arabalardır; bunlardan yük ve küçük mühimme ve küçük gülle arabalarına iki çift, timurcu ocak arabasına üç çift, köprü takımının yük arabasına dört çift, tombazın yük araba sına beş çift, kayık yük arabasına üç çift, somon tekerlekli açık yük arabasına yine üç çift bâr-gîr koşulmak nizâmından idi.

Bu devirde elli bin kişiden mürekkep bir ordunun maiyyetine tahsîs kılınan topçu askeri asâkir muhâfazasıyla beraber bir başbuğ maiyyetinde bir fırka ser-askeri, üç mirlivâ, bir âlây piyâde, zâbitleriyle beraber 6 tabur top arabacısı, bir âlây süvârî topçusu ile iki bölük erbâb-ı harfdan (yani esnâf-ı askeriyeden) terekküb eder idi.

Hâce İshak Efendi merhûm ordulara verilen topların mikdâr ve nevi hakkında dahi kâide-i atîyeyi kitâb-ı marûzuna tahrîr eylemiştir: Bir orduya tayîni lâzım gelen toplar mikdârının hesabında ekser bin nefere üç kıt'a top hesap edilmek ve bu vechle elli bin kişilik bir orduya 150 kıt'a top verilmek iktiza eder. Maa-hÂzâ müşârun-ileyh hazretleri devletlerin bin nefere iki ve bazen bir kıt'a top hesap etmeleri dahi vâkî olduğunu* ve bir de orduya tahsîs olunan efvâh-ı nâriyye envâ-ı muhtelifesinin nisbet-

³³ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslîhâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet", *Malûmât*, No. 72 (30 N 1314/ 4 Mart 1897), s. 493-494.

* El-yevm nezd-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'de bin nefere 1-2,5 top isâbet etmek teşkîlât-ı hâzıra icâbından olmakla beraber bazen vakt-i harbde nisbet-i mezbûrenin 1,5 mikdârına tenzil ettiği de vardır. Almanya ve Fransa'da el-yevm bin kişiye dört top, Avusturya'da 3-3,5 top, İtalya'da ancak 2 top isâbet eylemekte olduğu gibi Rusya'da dahi şimdiki teşkîlât mücebince bin nefere hemen dört topa yakın

i muine üzerine olmayarak envâ-ı mezkûrenin ahvâl-i memlekete, merâm ve maksâda, askerî idâre eden kumandanın niyatına tabi bir keyfiyet-i berr idiğini ve maamâfih bir ordu toplarının üç rubu piyâde topçularının ve bir rûbu süvârî topçularının maiyyetine tahsîs kılındığı ve topçuların bir fırkası (bir bataryası) 6 kıt'a top, bir bölük piyâde veya süvârî ile top arabacısı taburundan tereküb ettiğini ve işbu fırkaya (bataryaya) cem'an 200 adet nefer ile 27 araba ve 222 adet bâr-gîr iktizâ ettiğini mezkûr kitâba derc ve tahrîr eylemiştir.

Devr-i Sultan Mahmud Hânî'de istimâl kılınan efvâh-ı nâriyye Cennet-mekân Sultan Abdülmecit ve Abdülaziz Hân hazretlerinin zamân-ı saltanatlarında dahi kısmen mevcûd ve müstâmel idiye de bunlar meyânına bir takım efvâh-ı nâriyye-i cedîde ve mükemmele dahi ilâve kılınmış ve mevcûd ve müstâmel efvâh-ı nâriyye, cebel, sahrâ, muhâsara-i kale, sevâhil ve gemi toplarından ibâret olarak sınıf ve tabakât-ı muhtelifeye taksîm kılınmış ve hele Kırım Seferi'nden sonra Avrupa'da esâsen Hafız Paşa'nın eser-i icâdı olan ağızdan Dolar Şişhâneli Toplar'ın şüyû ve istimâli üzerine bunlar dahi Ordu-yı Hümâyûn'a kabûl ve ithâl kılınmış olduğu gibi daha sonraları kuyruktan dolar efvâh-ı nâriyye zuhûr eylemekle bunların dahi pey-der-pey ıslâh ve ikmâl kılınan ve tunç veya timur veyâhûd ki çelikten mamûl bulunan envâ-ı muhtelifesi memâlik-i ecnebiyeden mübaaya veyâhûd kendi fabrikalarımızda imâl edilmeleri sûretiyle bi't-tedârik Ordu-yı Hümâyûn topçularına verilmiş olmakla kavval olan Sâbıkü'z-zikr atık efvâh-ı nâriyye pey-der-pey istimâlden -silik- edilmiş ve el-yevm bile bunlardan birçoğu kal'a ve istihkâmât-ı atıkada mevcûd olmakla beraber mühimmât ve cephâneleri artık yapılmadığı cihetle el-yevm metrûk add olunmakta bulunmuştur (zamânımızda Ordu-yı Hümâyûn'da mevcûd ve müstâmel olan topların envâ-ı topçularımızın zamân-ı hâzırda her nevi' ahvâlinde bâhis olan ve el-yevm Mekteb-i Harbiye Matbaası'nda tab' edilmekte bulunan *Osmanlı Topçuları* nâm eserimiz ile her nevi' silâhların tarifâtını câmi ve usûl-ı endâht ve her türlü sur-ı istimâliyelerini mübeyyen ve muarraf bulunan *Külliyat-ı Fenn-i Eslihâ* nâm kitâbımızda ber-tafsîl-i beyân edilmiş olmakla bu bâbda ahz-ı malûmât için mezkûr kitâblara mürâcaatı tavsiye ederiz).

Eski Osmanlı sūfūn harbiyesinde* müstâmel efvâh-ı nâriyyeye gelince: edvâr-

efvâh-ı nâriye isâbet ettiği kabûl olunabilir.

* Târih-i fenn-i harbde beyân olunduğu üzere Osmanlılar İstanbul Şehri'ni zapt ettikten sonra Yunan sularında birçok müstemlikata mâlik bulunan Venedikliler ile ara sıra harbe mecbûr olmalarından nâşi birçok sefâin-i harbiyye inşâsıyla az müddet zarfında bir de dehşetli kuvve-i bahriye vücûda getirmişler idi. Osmanlı çektirmeleri İtalyan çektirmelerine müşâbih idi. Mukaddema bir korsan iken muahharan

1 evliyyede her Osmanlı galerinde üç adet top bulundurulur ve bunlardan biri ortaya konarak diğer ikisi baş ve kıçlara vaz' edilir idi (şimdi dahi ekser zırlı süfün harbiyeye şu sûretle üç kıt'a cesîm ve bizâtihi müteharrik top konulmaktadır).

Mezkûr toplardan biri uzun olarak 12 kıyyelik ve diğerleri 10 kıyyelik gülle endâht eder idi. Her galere ber-mutâd 20 kentel mikdârı barut verilir ve îcâb eden barutlar Mısır'dan celb olunur idi (bir kentel nam-ı diğer kantar 50 kilogram veya 44 kıyye-i atîk olmakla bir gemiye verilen barutun mikdârı 880 kıyye-i atîk veya 1000 kilogram demek olur).

Galeas denilen Osmanlı gemileri cem'an 21 ve bazen 24 kıt'a tavîle teslîh edilir idi; bunlardan 4 adedi 16 okkalık toptan, 4 adedi Fukonto nâmındaki efvâh-ı nâriyyeden, 6 adedi Piyerbe denilen taş gülle atar havândan ve mütebakîsi sâir nev-i efvâh-ı nâriyyeden ibâret idi.

Osmanlı süfün harbiyesi gittikçe kesb-i cesâmet ve intizâm eyledikçe bunların derûnuna vaz' olunan efvâh-ı nâriyye dahi pey-der-pey büyütülmüş ve sonraları kal'a ve istihkâmâtta müstâmel efvâh-ı nâriyyeye mânend toplar sefâin-i harbiyede dahi istimâl olunmaya başlanmıştır³⁴.

(Yetmiş dördüncü nüshâdan mâ-bad)

Efvâh-ı Nâriyye-i Müteferria

Şimdiye değin zikr ve beyân olunan topları Osmanlılar muhârebât-ı vâkıada ve kal'ânın muhâsarât ve müdâfaâtında efvâh-ı nâriyye-i asliyye ve esâsiyye makâmında istimâl ederler idiyse de Osmanlı topları yalnız eslihâ-i mezbûreden ibâret olmayıp gerek bu toplar ile birlikte ve gerek anlardan bi'l-küllüye müferrez ve münferit olarak bir takım âlât-ı nâriyye-i husûsiyye daha kullanırlar idi ki anlar dahi bu kitâbta *Efvâh-ı Nâriyye-i Müteferria* nâmını verdiğimiz silâhlar olup eslihâ-i mezbûre: bir nev-i atîk mitralyözlerden, el havânlarından, çakaloz toplarından, kar-ı kadîm revolver toplarından, müteaddîd mecefli bir nev-i Aragnon Topları ile husûsî modellerde kuyruktan dolar bazı âlât-ı nâriyye-i kadîmeden ibârettir.

Atik Mitralyözlerimiz

Eski Osmanlılar'ın muhtelif devirlerde efvâh-ı nâriyye-i müteferria tarzında

Tunus Beyi olmuş ve 1547'de dar-ı cenâna rihlet buyurmuş bulunan gâzî Hayreddin Paşa'nın kaptan Paşalığı zamânında Osmanlı Donanması derece-i kemâle vâsıl olmuş, bütün düvel bahriye donanmalarını titretmekte bulunmuş idi.

³⁴ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet", *Malûmât*, No. 74 (14 L 1314/ 18 Mart 1897), s. 522-524.

kullandıkları âlât-ı nâriyye-i acîbenin bir takımı (Atîk Osmanlı mitralyözleri) ıtlâkına olur sezâ olan bir nev-i serî atılır efvâh-ı nâriyyedir ki bunlar bugünkü mirtalyözlere esâs olmuştur denilebilir. Mezbûr silâhlar afâk-ı vaziyette yan yana götürülmüş ve bir sehba üzerine vaz‘ ve tertîb edilmiş on iki tüfenk namlusundan müteşekkil olup işbu namlular sehba üzerinde falya tarafları birbirine yakın ve ağızları yek-dîğerinden açık olmak üzere yelpaze şeklinde mürettebidir. Sağ yan tarafında olan namlunun hâricinde bir adet çakmak takımı müretteb olmakla mezkûr namlunun falyası işbu çakmak takımı vasitâsıyla ateşlenir ve bu ateş dîğer falyalara dahi sirayet edebilmek için falyaların gerisinde bir oluk yapılmış olduğundan mezkûr oluğa dökülen barut birinci falya cihetinden gelen ateş ile yanmaya başlayarak tekmîl namluların barut haklarını tutuşturur idi. Silâh-ı mezkûrun kundağı demek olan sehbası zemînden yarım metre mürtefi ve nefsi kundak dahi dört adet sagîr somun tekerlek üzerine mevzû idi.

Silâh-ı mezkûrun bir de 24 namluyı hâvî olan nevi‘ yani iki kat namlulu olup bu silâhta üstteki namlular ayrı ve alındakiler dahi ayrı olarak ateşlenir idi; maa-hâzâ esâs tertîb bâlâda mezkûr yalın katlı silâhta olduğu gibidir.

Kundağın el ile tutulacak veya çekmek için ip bağlanacak bir sapı olmakla bunun vasitâsıyla alet-i nâriyye istenilen yere kolaylıkla getirilebilir idi. Tophâne-i Âmire numûnesi hânesinde silâh-ı mezkûrun iki cinsi dahi mevcûddur.

Mezkûr atîk mitralyözlerden dört kıt‘ası dahi harbiye anbarı antikahânesinde bulunuyor. Bunlar da mevcûd olan 38 kıt‘a tüfenk namlusu yek-dîğerine mevâzi iki sıra üzere müretteb olup bir çakmak vasitâsıyla namluların cümlesine birden ateş verilebilir.

Eslihâ-i mezbûrenin tertîbât-ı mevcûdelerinden istihkâm müdâfaalarında istimâl olundukları anlaşılakta ise de üzerlerinde yazı ve târih olmadığı cihetle hângi zamânda imâl olundukları bilinmiyor; fakat Osmanlılar tarafından imâl ve istimâl olundukları muhakkaktır.

Osmanlılar’ın bir nev-i kadîm mitralyözleri daha vardır ki bunlar dahi Hafız Paşa icâdı olan ve bir kundak üzerine mevzû şîşhâneli namlulardan müteşekkil bulunan Hafız Paşa Mitralyözleri olup bunun bazı numûneleri Tophâne-i Âmire’de mevcûddur*.

El havânları, gâyet suhûletle nakl ediliyor pek küçük çaplı hafif havânlardan ibâret olup Osmanlılar bu nev-i havânları muhârebâta ve bilhâssa kale ve muhâsara

* Hafız Paşa merhûmun şîşhâneli efvâh-ı nâriyyeyi mütekâid iken Sultan Selim’deki hânesinde düşüne düşüne icâd ettiği mesmû‘umuz olmuştur.

cenklerinde el ile süratle bir mahâlden mahall-i ahara nakl ederek istimâl ederlerdi (zamânımızda Krupp Fabrikası bu tarzda gâyet küçük kuyruktan Dolar Şişhâneli Havânlar imâl etmeye başlamıştır).

Çakaloz Topları, gâyet hafif ve süvârî ile beraber nakl ile îcâbında istimâl kılınmaya gâyet müsait hafif toplardan ibâret olmakla Osmanlı Süvârî Asâkiri bu topları ekserîyetle istishâbında götürerek istimâl eylerler idi. Anın içindir ki beyne'n-nâs ismi müteârifdir.

Bir nev-i Revolver Topu, atık ve acîb Osmanlı topları meyânında bir de el-yevm revolver topu itlâkına sezâ olan bir nev-i serî ateşli efvâh-ı nâriyye vardır ki cümlenin bildiği yeni tabancaların (revolverlerin) esâsı bundan alınmıştır denilebilir: Alet-i nâriyye-i mezkûre bir top namlusunun gerisine müteaddîd hazineleri hâvî dâirevi bir çarhın rabtıyla husûle gelmiş olup namlu muhavver yine amon bir muhavver etrâfından müteharrik olan mezkûr çarhın hâvî olduğu hazineler müteâkiben mecef istikametine götürülebilmekle bu hazinelerin imlâsıyla îcâbında silâh-ı mezkûrun mükerrer bir sûrette endâht edilmesi kabîl olur.

Tophâne-i Âmire'de bu nev' toplardan 12 defa atılır ve tunçtan mamûl tahmînen bir çapında bir kıt'a top mevcûd ise de bunun dahi üzerinde yazı ve işâret olmadığı cihetle târih-i imâli nâ-malûmdur.

Müteaddid Mecefli Bir Nev-i Aragon Topları

Bâlâda beyân olunan toplardan başka Osmanlılar nezdinde büyük çapta ağızdan dolar ve timur gülle atar bir nev-i serî ateşli toplar daha var idi ki bunlar dahi Aragon Topları itlâkına sezâ olan bir nev-i kadîm Osmanlı topları olup gerek bunlar ve gerek sâir emsalleri zamânımızın Höçkis ve Gatalag Mitralyözleri gibi en meşhûr silâhlarına esâs olmuştur. Âlât-ı nâriyye-i mezkûrenin dahi bazı numûne ve modelleri Tophâne-i Âmire'de mevcûdudur.

Mezkûr toplar mermiyyâtının cümlesi hep birden endâht olunabilmekle bunların muhâsara ve kale muhârebelerinde cemiyetli asâkir ve düşmân süfûn-ı harbiyesi üzerine endâht için imâl ve istimâl kılındıkları ve vaktiyle -Avrupa'da dahi Ork Topları nâmıyla bunlar tarzında efvâh-ı nâriyye imâl olunmuş olmasına binâen* bu topların anlara takliden veya anlardan evvel imâl kılındıkları zan olunur. İşbu topların tophânede mevcûd bazı numûne ve modelleri üzerlerinde bulunan nakış ve tezyînâta ve bunlar için sarf edilen emeklere ve târih-i imâllerine atf-ı inzâr dikkat

* *Târih-i Eslihâ* nâm eserimize mürâcaat buyurula.

edilir ise eslihâ-i mezkûre fevâidinin vaktiyle Osmanlılar nezdinde katiyyen tasdik olunmuş ve zamân-ı istimâllerinde bunlardan pek çoğunun imâl ve istimâl kılınmış olduğu yani bugün serî ateşli toplara verdiğimiz ehemmiyetin vaktiyle bunlara verilmiş bulunduğu kesdirilebilir.

Sâbıkü'z-zikr topların Tophâne-i Âmire'de mevcûd olan biri üzerinde el-Sultan Mustafa Hân İbn el-Gâzî Mehmed Hân -amel-i Hasan- Serdihtegân Dergâh-ı Âli 1109 top on iki ağızlı -elli yedi buçuk kantar sekiz karış- çap yirmi sekiz parmak üçer kıyye ibâresi mukayyedir. Çap yirmi sekiz parmak üçer kıyye tabirinden merkezde vâkî namlunun yirmi sekiz parmak çapında olduğu ve etrâfında bulunan meceflerin dahi üçer kıyyelik mermi atıkları anlaşılır.

Tophâne-i Âmire'de mevcûd olan bu nev'den âhar bir topun üzerinde dahi ibâret-i âtiye mukayyedir: El-Sultan Ahmed Hân ibn el-Gâzî Mehmed Hân -amel (amil) Mustafa Serdihtegân Dergâh-ı Ali 1116 top kırk yedi kantar -sekiz karış- çap dokuz parmak bir kıyye.

İbâre-i mezkûreden bu topun Devr-i Sultan Ahmed Hânî'de Dökmeci Başî Mustafa Usta vasıtâsıyla 1116 târihinde isâga ve imâl kılındığı ve 47 kantar sıkletinde ve sekiz karış tulunda olduğu ve topun hâvî olduğu müteaddid meceflerden orta mecefın dokuz parmak katarında bulunduğu ve yan meceflerin dahi bir çapında yani bir kıyyelik mermiler atıkları müstebân olur.

Bu nev'den dîğer bir topda dahi top on bir ağızlı -on iki kantar on iki kıyye -beş karış- on bir kıyye iki yüz dirhem- 1126 ibâresi mukayyed ve muhârrerdir³⁵.

(Yetmiş beşinci nüshâdan mâ-bad)

Kuyruktan Dolar Atık Toplar, garîb ve acîb olan atık Osmanlı efvâh-ı nâriyyesinin iki nev-i dahi kuyruktan dolar bir alet-i nâriyye ile bir nev-i çenberli Osmanlı topu olup bunlardan birincisinin şimdiki kuyruktan dolar efvâh-ı nâriyyeye ve ikincisinin dahi bugünkü çenberli toplara esâs olmuş efvâh-ı nâriyye adadında oldukları vazihattandır.

Mezkûr toplardan başka ecdâd-ı izâmımızın daha birçok husûsî tarz ve sistemde efvâh-ı nâriyye-i müteferriyası mevcûd idiyse de ol-kadar meşhûr olmadıklarından anlardan bahse lüzûm görülmedi.

³⁵ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet", *Malûmât*, No. 75 (21 L 1314/ 25 Mart 1897), s. 541-543.

İstitrad

Bâlâda tarif ve beyân olunan kadîm toplarımız ile sâir türlü efvâh-ı nâriyye-i atîkamızın birçok numûne ve modelleri Tophâne-i Âmire’de el-yevm mevcûd olduğu gibi bunlardan bir takımları fevkalâde denilecek sûrette ehemmiyet-i târihiyyeyi ve binâberin pek büyük değeri ve kıymeti hâiz bulunduğu ve li-hâzâ bütün ecânibin hayret ve takdîrlerini celb eylemekte olduğu cihetle gerek -her birisi nice nice gazavat ve muhârebât-ı sâbıkamızda satvet-i kavmiyyemizi âlâ ve namûs-ı İslâmiyeti muhâfaza ve ibkâ eylemiş olan- mezbûr topların ve gerek edvâr-ı salifede müselsel ve muttasıl vukua gelen Nemse Seferleri’nde Nemseliler, Brandburglular, Macarlar vesâir milletlerden isâle-i hun-i hamiyet ederek harben zabt etmiş olduğumuz pek çok kıymetli toplarla İran Orduları’ndan Ordu-yı Hümâyûn’a geçmiş birçok kıymetdâr efvâh-ı nâriyyenin ve anlara mânend olmak üzere el-yevm harbiye anbar-ı antika hânesinde bulunan pekçok ve pek kıymetli kadîm eslihâ-i nâriyye-i hafife cariha vesâire numûne ve modellerinin sûret-i mahsûsada inşâsı lâzımeden bulunan bir müze derûnuna vaz‘ ile bütün devletlerde mevcûd bulunanlara takliden bir Osmanlı eslihâ müzesi veya darü’l-ihtîşâm-ı Osmânî vücûda getirilmesi min külli’l-vücûh dâ-i mahsenât olacağı aşikârdır. Bu ümmet-i necibe-i İslâmiyye’ye mevhûb min indallâh olan padişahımız Gâzî Abdülhamid Hân-ı Sâni satvet-mekîn efendimiz hazretleri böyle bir darü’l-ihtîşâmın lüzûm-ı tesîsini cümleden evvel teferrûs buyurarak geçenlerde ana müteallik proje ve resimlerde tertîbini ve mahallinin tayîn ve intihâbını emir ve fermân buyurmuşlardır. Askerlik nokta-i nazarından ehemmiyetine hadd ve payan olmayan böyle bir müzenin tesîsi ile de içinde bulunmakla bahtiyar olduğumuz şu devr-i dilaray-ı hazret-i Sultan Abdülhamid hân-ı azamın mağbût edvâr-ı sâbık olacağı vâreste-i kayd ve beyândır.

Eski Osmanlıların Muhâberatta Kullandıkları Envâ-ı husûsî Fişenkler ve Ateşler

Osmanlıların âsâr-ı sâlifede kullandıkları husûsî muhârebe fişenklerinin kısm-ı âzamı baruttan terkîb ve imâl edilir ve pek sade ve basit olan mezbûr fişenkler yalnız bir mahalli tenvîr etmek veyâhûd ihrâk-ı bi’n-nar eylemek husûsâtında istimâl kılınır idi.

Mezbûr fişenklerin envâ-ı muhtelifesi işbu sahîfedeki eşkâlde irâe kılınmıştır:

Levhâ-i mezkûre³⁶ nin hâvî olduğu eşkâlden } harfiyle gösterilen şekil ucunda

³⁶ Bahsi geçen levha için bk. Ek-4.

sivri iki timur bulunan bir çubuğun baş tarafına rabt edilmiş bir ihrâk kavânini irâe eder. Çubuk bir ağaca sapladıldıkda ihrâk kavâninden hurûc eden ateş-i mezkûr ağacı yakar idi. Osmanlılar bu nev' çubuklu ihrâk kavanlarını sûret-i mahsûsada gemiler üzerine endâht ve istimâl ederler idi.

ﺏ Harfiyle gösterilen şekil ateşli Tatar Oku'nu irâe edip mezkûr okun hâvî olduğu res kıt'ası yani temreni etrâfına küçük ağaç parçalarıyla ok sarılmıştır. Mezbûr ok kükürtlü bir fitil vasitâsıyla ateşlenir idi. Osmanlılar bu nev okları -bâ-husûs Macaristan'da- bir yay vasitâsıyla hânelerin sakflarına atarak anları tutuşturmaya sa'y ederler ve sâbıkü'z-zikr ihrâk kavânî çubuğun vâsıl olamayacağı yerlere karşı bunları kullanırlar idi.

ﺙ Harfiyle gösterilen şekil kezâllik bir ateşli oku gösterip mezbûr ok resminde gösterilen şekilde madde-i müştâileden mürekkebe kereye yakın küçük bir res kıt'asını hâvîdir. Asâkir-i Osmaniye bunu hânelere karşı endâht eyleyerek anları ihrâk eylerler idi (Osmanlılar'ın Avusturya'da icrâ ettikleri bir akın esnâsında bu nev okları kullandıklarını bizzât görmüş olduğunu ve hatta kendisinin dahi bu sırada Osmanlılar eline esir düşmüş olduğunu Marsigli yazmış olduğu Devlet-i Aliyye Târih-i Askerîsi'ne kayd ve tahrîr eylemiştir).

ﺕ Hariyle gösterilen şekil el-yevm dahi istimâl olunmakta bulunan işâret harîkleri tarzında alet olup işbu harîk baş tarafında derûnî kükürtlü fitiller ile memlû oddan bir demeti hâvîdir. Tatarlar bu nev' harikeleri icrâ ettikleri akınlar esnâsında hâneler üzerine atarak anları tutuştururlar idi.

Osmanlılar mezkûr harîk tarzında diğer iki harîk daha istimâl ederler idi ki anlar dahi ﺏ ve ﺟ harfleriyle irâe kılınmış olup bunların ikisi dahi uçlarına konan mevâdd-ı müştâile vasitâsıyla ordugâh ve karârgâhları ve esnâ-yı müşeyyed yolları tenvîr için istimâl edilir idi. Bunlardan ﺏ harfiyle gösterilen harîk resimde derûnu katran ve ot ile memlû bir adet ateş-danı (yani askaravarî tas) hâvî olup el-yevm Anadolu'da bazı eyyâm-ı mahsûsada istimâl kılınan meşalelere müşâbih bir nev-i meşaledir. Ordu-yı hümâyûn harekete başlayacağı sırada bârgîrlerin koşum ve eyer takımları urulmak ve hamal ve eskâl tahmil kılınmak için bu nev-i meşaleler ordugâhın müteaddîd mahallerine rekz olunarak iş'âl ve istimâl edilir idi ki el-yevm dahi Avrupa ordularında bu misillû avanda ve bilhâssa asâkirin şimendüferlere bindirilmesi zamânlarında bu tarzda ve fakat gâyet mükemmel meşaleler istimâl kılındığı umûr-ı malûmedendir. ﺟ Harfiyle irâe kılınan harîk dahi baş tarafında bir muşamma' feneri

hâvî olup omuzda taşınır ve fenarının derûnuna mum dikilerek iş‘âl olunur idi. Ordu-yı Hümâyûn esnâ-yı leyde meşîyyet-i askeriyye icrâ ettiği vakitlerde yolları tenvîr zımnında bu nev‘ fenarlı harîklerden birçoğu kullanıldığı gibi ordu-yı hümâyûnun ilerisinde giderek köprüleri, hendekleri velhâsıl ordunun hareket ve meşyetini dûçâr-ı avk ve tehîr eyleyecek bi’l-cümle husûsâtı vakt ve zamânıyla hâber vermek vazifesiyle mükellef olan kalagozlar dahi bu nev-i fenarlı harîkleri hâmil bulunurlar idi.

Osmanlı kalelerinden birinin düşmân tarafından muhâsarası halinde derûnundaki Asâkir-i Osmâniyye muhasirîne karşı üç nev-i ateş istimâl ederlerdi: bunlardan birincisi **ا** harfiyle mer’î şekilde olduğu gibi kale duvarlarının hâricine rabt ettikleri bir çubuğun ucuna asılan ve derûnî katran ile memlû bulunan bir tavanın derûnundaki katranın iş‘âl kılınmasıyla hâsıl olan ateştir. Osmanlılar’ın bu nev‘ ateşleri ortalığı tenvîr ederek hasmın takarrübünü görmek ve etrâfı dumana boğarak teneffüs ve takarrübü müşekkel kılmak maksâdıyla istimâl eylerler idi. Marû’l-beyân ateşlerden ikincisi kendilerine bi’l-suhûle ateş verilebilecek sûrette gâyet kuru ve kükürt ve katran ile mahlût küçük ağaç parçalarının (çalı çırpının) yakılmasından tekkevvun eyleyen ateş olup Osmanlılar bu nev-i ateşleri rah-ı mestûr ile hendeğin müteaddîd mahallerinde aynı maksâdı hâsıl eylemek zımnında iş‘âl ve istimâl eylerler idi (**ح** harfli şekle mürâcaât). El-yevm dahi îcâbında kârbânda çalı çırpı yakarak bir mahalli tenvîr etmek Osmâniyyân’ın adet-i melûfesindedir.

El-hâsıl sâbıkü’l-beyân üç nev‘ ateşten üçüncüsü dahi ortalığı tenvîr zımnında Osmanlılar tarafından endâht ve istimâl kılınan derûnları madde-i müştaile ile memlû bulunan bir nev‘ güllelerin (yani şavk güllelerinin) husûle getirdiği ateştir ki kal‘a-ı Osmâniyye’de yakın vakte gelinceye değin mezbûr güllelerden istifâde edilmiştir. (**ع** harfli şekle mürâcaat)³⁷.

2. Fünûn-ı Askeriyye

2.1. Yalu Muhârebesi

Yalu muhârebe-i bahriye-i meşhûresinden zamânımız eslihâ-i tedafüiyye ve taarruziyyesi hakkında istihrâc olunan netâyic-i mühimmeyi müstemildir.

Geçenlerde Çin ve Japonya Hükûmetleri arasında vukua gelen muhârebenin - kuvvet-i bahriye-i nokta nazarından- en mühim vak‘ası Yalu muhârebe-i bahriye-i

³⁷ Mîrâlây Ahmed Muhtar, “Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet”, *Malûmât*, No. 76 (28 L 1314/ 1 Nisan 1897), s. 563-565.

meşhûresidir. Muhârebe-i mezkûre bidâyet-i seferde Japonya kuvvet-i bahriyesi için bahr-ı asfarda husûl-i tevaffuk ve tahaddümü müstelzem olmuştur.

Por Artur ile Vay-hay-vay Limanları'nda Japonya Filosu Çin tabyalarının topa tutulmasına iştirâh etmiş ve Çin kuvvet-i bahriyesinin tahrîbine muvaffakiyetle sâbikü'l beyân iki tersânenin berriye ordusu tarafından zabtına muâvenet eylemiştir.

Maamâfih Çin ve Japonya Filoları arasında muhârebe-i bahriyye-i katiyye Yalu munsabbında vukua gelmiştir. Bu muhârebe hakkında şimdiye değin evrâk-ı havadis ve resâil-i mevkuta ile -gerek memleketimizde ve gerek memâlik-i ecnebiyede- birçok makalat neşr edilmiş olduğundan biz burada yalnız harb-i mezkûrde mevcûd ve müstâmel olan eslihâ-i tedafüiye ve taaruziyyeyi nazar-ı tedkîkden geçirerek bunlar hakkında istihsâl edilmiş olan bir takım netâyic ve mukarrerâtı tari'in-i kirâmın pîş-gâh inzârına vaaz ile bu yolda tevsî-i malûmâtlarına hizmet eyleyeceğiz:

Bir Çin gemisinin sıklığı bir Japonya sefinesi sıklığının altı misli idi. Lakin bu keyfiyet Peçulu Filosu'na bir murecehiyet-i hakîka-i itâsına kifâyet edememiştir. Mâlzemenin hali, serî ateşli topların fîkdâni, eşhâstaki malûmât ve terbiyye-i askeriyenin killet ve noksânı Çinliler'i pek vâzıh ve muhakkak bir sûrette Japonyalılar'ın mâ-dûnunda bulunduruyor idi.

Sefîn-i Harbiyye'nin Kok denilen tekneleri: Yalu Muhârebesi'nde bulunan sefâin-i harbiyye teknelerinin aksâm-ı metînesine nispeten- az hâsâr-dîde olmuşlar ise de lakin aksâmiyetisi ile Timur musakkafat ve ordular ve Matmiliter yani (sutûn askeri) denilen kule tarzında ahbâd direkleri kalbur gibi delik deşik edilmişlerdir. Efrâd-ı askeriyeye mermi parçalarından ne kadar yaralanmışlar ise gemi teknesi parçalarından dahi ol nisbette cerihadar olmuşlardır.

Bi'l-cümle musakkafat ve örtüler parçaların teksîr ve düşmân için ibâd hedefi tevfiik etmekte ve bunların âdem-i vücûdu halinde bi'l-mazarat geminin fevkinden geçecek mermiyyâtı patlatmaktadırlar. Binâberin mezbûr örtülerle makafâtın kabil-i iskân ve denizde harekete iyice mütevaffik bir sefine vücûda getirilmek şartı ile kabil-i tevfiik bir harb-i askerîye değin tasgiri lâzım gelmektedir.

Sefâinin muhtelif mahallerinde ve bilhâssa kömüran bağlarında pek kefretili yangınlar vukua gelmiştir. Sefâinin tefrişatında ahşap ve akmeşe ve halı ve kağıd gibi kabil-i iştiâl mevâdd-ı istimâlından mümkün olduğu kadar içtinab kılınmasına lüzûm görülüyor. Sefînenin muhârebeye ihzâr-ı zamânında yatak takımlarına müteallik bi'l-cümle eşya ve mevâddın zırhlı guverte tahtına indirilmesi lâzım geleceği Japonya zâbitânının harb-i mezkûrde istihsâl ettikler mukarrerat ve netâyic zümresindedir.

Buna binâen bu maksâdı îfâ etmek üzere sefâinde husûsî ambarlar tesîsi lâzım gelmektedir.

Husûle gelecek yangınları itfâ etmek üzere el-yevm sefâinde mevcûd bulunan vesâit gayr-ı kâfi görülmektedir.

El-hâsıl bir sefinenin emr-i inşâsında kullanılan mevâdd ve mâlzeme-i esâsiyyenin ahvâl ve evsafına verilmesi lâzım gelen ehemmiyyet-i fevkalâde dahi harb-i mezkûrde pek açık ve vâzih sûretde tebeyyün ve tezahür etmiştir.

Yumuşak madenden mamûl olan saçlar ile kuşaklamalar yarılmamış ve parça parça olmamış ve lakin tağir-i teşkil eylemiştir. Bu keyfiyet gemi dâhilinde veyâhûd tersânelerde mevcûd vesâit ile icrâ olunan tamîrât-ı sathiyenin kemâl-i sûrat ve suhûlet ile icrâsına müstelzem olmuştur.

Japonya sefine-i harbiyesinde Fransa dest-gâhlarında inşâ kılınmış olan Matsushima nâm zırhlı sefine-i* Japonyalılar vech-i marûz üzere tamine muvaffak oldukları zamân husûs-ı marûz bilhâssa mûmâ-ileyhim tarafından nazar-ı dikkat ve itinâyâ alınmıştır. İşbu sefine pek ziyâde hâsâr-ı dîde olmuş olmakla beraber bunun mâlzeme-i inşâiye ve esâsiyesinin ahvâl ve evsafı pek ziyâde takdîr ve tahsin olunmuştur. Daha sert bir maden ile inşâ olunmuş sâir sefâin üzerinde maden-i mezkûr yarılmış ve parçalanmış ve binâberin yapılması îcâb eden bazı tamîrât kemâl-i müşkilât ile icrâ kılınabilmiştir.

Sefâinin Zırh İle Himâyesi: Yalu Muhârebesi'nde zırh şüphesiz mühim bir hizmet îfâ eylemiş, serî ateşli topların mermiyyâtını tevkiye muktedir olmuştur. Zırh ile mahfûz ve mestûr olmayan bi'l-cümle hedefler -zan ve ümîd edildiği vech üzere- harab ve hürde-hâş edilmiştir.

Lakin geminin bütün irtifâınca mümted olan zayıf sahânlı zırh muhakkaktır ki büyük sahn-ı hâvî zırh kuşağına nispeten daha ziyâde hizmetler görmüştür. Bu kaziyeye-i müstakbelde Melins ile memnûdânelerin sefâin-i harbiyede istimâli ne kadar kiremid kesbeder ise ol-derece kesb-i sıhhat edecektir; sefâinin su kesimlerine mermiyyâtdan pek azının isâbet etdiği ve atılan mermiyyât isâbet vasâtisinin su kesiminden bir hayli

* Mezbûr sefine ile buna mânen olan İtsukuzhima nâm sefine Berten nâm zatın planına tevfiken (Lagal) nam-ı zat tarafından 1890 ve 1889 târihlerinde Ferere-i Şantiye nâm Fransız şirketinin dest-gahlarında inşâ olunmuş nâm ve Japonyalılar'ın bunlar tarzında olan Hashidate (Hasindate) nâm kruvazörü dahi 1891 târihinde Yokoska nâm Japonya Tersânesi'nde inşâ kılınmıştır. Beyân olunan üç kruvazöre Japonyalılardan üçünün ismi verilmiş üçünün dahi üç güverteye ve az çilgintili mahmuzu hâvî olmak üzere aynı lana tevfiken çelikden inşâ edilmiştir. Mezbûr üç sefine 99 metre tolunda, 16 metre arzında, 17 mil sûratında olub, herbiri 1 adet sistemi nde ve 40 çap tolunda 32 santimetrelik bir top ile 11 adet 12 santimetrelik serî ateşli Armstong topunu, 5 adet serî ateşli Hoçkiz Topu, 12 adet mitralyöz, 4 adet torpil, endâht kovanını, 400 adamı hâvîdir.

yukarısında tahâssül edegelmekte olduğu meşhûr olmuştur. Bundan mâ-adâ ahvâl-ı harbiyenin ahvâl-ı ehliye ve mukannen eden sûret-i umûmiyede tahalûf eylemesi sebebiyledir ki mermiyyâtın zırha olan mikdar-ı nüfûz-ı amelileri makadir-i nazariyenin küllî madûnunda kalmıştır.

Zırh istihzal netîceyi temîne kifâyet etmiyor. Çünkü Japonya gemileri Çin Filosu sefâinine nisbetle zırh-i ile pek dûn mertebede hafs ve himâye edilmiş oldukları hâlde netîceyi bunlar ihtisâb eylemişlerdir.

Zırh istimâlinden münbâis atıl ve gayr-ı mütaharrîk sıklet-i meyyite-i azîme top istimâlîne hasr ve tahsîs edildiği hâlde sıklet-i mezbûreden daha faydalı ve müessir sûretde istifâde olunabileceği muhakkak görülmektedir.

Bir sefînenin aksâm-ı meyyitesi tahrîb edilmiş ve fakat metînesi turallarını kulelerinin, zırhlı güvertelerinin sağlam kalmış olmasından dolayı muhârebeye devâm edebilmesi farz-ı vâhî ve bi-esâstır. Aksâm-ı meyyitesi tahrîr edilmiş bir gemi vâkia yüzer ise de lakin manevraya gayr-ı muktedîr bir hale konulmuş gibi farz olunabilip muhârebeden feragata mecbûr olması lâzım gelir.

Zırhlı güğerteler sûret-i dâimede büsbütün mütemenniü't-tahrîb değildirler: bir Çin sefînesinin zırhlı güğertesi bir kısım-ı arizafî üzerinde otuz iki santimetrelik kane usûlünde bir Japonya topu tanesinin tesfîriyle kesr ve tahrîb edilmiş olduğundan sefîne-i mezkûre geçenlerde Suriye açıklarında gark ve telef olmuş bulunan Victorya Zırhlısı gibi devrilerek gark ve nâ-bedîd olmuştur. Zırhlı güğertelerin işbu kabil-i tahrîb olması keyfiyet -sefâindeki setreleri delüb geçtikten sonra mezbûr güğertelerin fevkinde yaralanan- melinisli dâneler istimâlî halinde daha ziyâde muceb-i tahdiş-i izhân olur.

Bundan mâ-adâ şu da şâyân-ı kabûl ve tasdîktir ki eğer Çinliler kendi sefînelerinin inşâsından usûl-ı hîcreviye daha ziyâde riayet etmiş olsalar idi daha az sefîne zâyî edeceklerdi.

Sefîn-i harbiyeden hiçbirisi nikeli çelikden veyâhûd bu tarzdan sâir yeni bir çelikden elvâ-ı cedîdeyi hâvî değil idi³⁸.

(On beşinci nüshâdan mâ-bad)

Vapur kömürüne gelice: mezkûr kömür sefâin hakkında güzel bir himâye ibrâz eylemiş olup verilen raporlar mümdericâtına nazaran zırhlı olmayan bir çin sefînesinde büyük çaplı bir mermiyi tevfiğe kifâyet eylemiştir.

³⁸ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Yalu Muhârebesi", *Malûmât*, No. 15 (14 R 1313 /4 Ekim 1895), s. 312-313.

Sefâinin Mahmuzları: Harb-i mezkûrda sefin-i harbiyenin baş taraflarında bulunan mahmuzlardan hiçbir sûretle istifâde olunamamış ve bu bâbda birçok teşebbüsata kıyâm edilmiş olmakla beraber gemiler beyninde hiçbir çatışma (rampa) vukua gelmemiştir. Maamâfih bundan mahmuzların nef'i ve fâidesinin şüphede kaldığına zihâb olunmamalıdır. zîra toplar ve torpiller vasıtâsıyla manevraya gayr-i müktedir bir hale getirilmiş olan bir sefine veyâhûd ki kendi toplarının tesîr ve iktidârsız kaldığını his eyleyen bir gemi daha iyi bir sûretde müselleh ve fakat fena bir tarzda müteharrik bulunan bir hasma karşı mahmuz-ı vasıtâsıyla cesûrâne bir darbe icrâsıyla son himmetini tecrübe edebilir.

Sefâinin Sürati: Bahsi saadedinde bulunduğumuz muhârebede sefin-i harbiye sürat-i siyerlerinin fevkalâde bir fâide ve ehemmiyete mâlik olduğu tezâhür etmiştir.

Amiral Ayto sürat-i sefâince olan faîkiyyâtından dolayı Çin sefine-i harbiyesinin etrâfında dolaşarak kendisini ale'l-devâm Çin toplarının mermiyyâtına az marûz olmak için bulunulması lâzım gelen mesâfede tutabilmeye muvaffak olmuştur. Muhârebe mesâfesini bizzât kendisi tanzîm etmekte ve münâsib gördüğü mesâfeden taarruza kıyâm eylemekte idi.

Yalu Muhârebesi bir sürat-ı muhakîkada irâe eylemiştir ki serû's-seyr ve iyice müselleh sagîr bir sefine büyük bir zırhlı ile muhârebeye girişmeğe her dâim mutedirdir. Kuvvetli bir süratde teslîh edilmiş serû's-seyr kruvazörler istimâli tarafdarının sıhat ve selâmet fikirleri harb-i mezkûr ile de teyyud etmiştir. Sürat-ı seyrin sefin-i harbiyeye bir anda tecâvüzü ve hemde tedafü-i birinci derecede bir silâh olmak istihdâdını vermeye harb-i mezkûre değin daha ol-derece ve azıh ve aşkar bir süratde tahakkuk ve tezâhür etmemiş idi.

Çin sefâin-i harbiyesi kendi zırhlarına nizbetle Amiral Ayto'nun kendisini bulundurduğu mesâfenin büyüklüğünden daha büyük bir fâide ve himâyet görmüşler ise de maamâfih li-ecli't-tahaffuz iltizâm kılınacak büyük mesâfede ale'd-devâm manevra ve hareket icrâsı küllî mikdârda kömür sarfıyatını istilzâm eylemektedir. Dâire tesîri nısf-ı katarının büyük olması lüzûmu ile husûsât-ı marûzada derece-i sübûta vermiştir.

Tüfenk Ateşi: Yalu muhârebe-i bahriyesinde tüfenk ateşinin hemen hiçbir mühim hizmeti görülmemiştir. Harb-i mezkûrda anlaşıldığına göre mitralyözler bazı o anda naf'i ve lâzım olabilmekte iseler de çok eşhâsı gayr-ı mütehamik bir hale koymakda olan tüfenklerin bi'l-cümle mesâfâtda ve bilhâssa muhârebenin en büyük kısmı esnâsında sefâinin bulunduğu mesâfelerdeki tesîrât-ı mitralyözlerin aynı

mesâfâda hâsıl etdikleri tesîrâta nisbetle hiç menzilesindedir.

Torpil Denilen Deniz Lağımları: Bizâtihi müteharrik torpiller ancak pek fena bir hizmet-i îbrâz ve îfâ edebilmişlerdir. Toplar vasıtâsıyla bataryalar derûnuna enva-i haşarat verildiğinden torpil endehat kovanları derûnunda torpillerin vucûdî dâimi ve pek hakîki bir tehlike hâsıl ediyor idi.

Japonyalılar kendi torpillerini sûret-i umûmiyyede sefinelerinin kumanya anbarlarında bırakmışlardır. Birçok Çin sefin-i harbiyesi işbu mühellek âlet-i harbiyeden kurtulmak için bunları denize atmaya mecbûr olmuşlardır.

Tahtü'l-bahr kullanılan kovanlarda muhâzır-i meşrûda mevcûd olmayıb fi-mâbad büyük sefin-i harbiyede yalnız bunların istimâl olunabileceği ümîd edilmekte ise de maamâfih işbu müşkil mes'elenin büsbütün mestelzemi memnûnniyet bir haline dest-res olunmamış olmakla bu bâbda yapılacak birçok tecrübeler daha vardır.

Torpillerin manevra aletleri fena sûratde işlemiş ve bu keyfiyet bazı zâbitânı sâbit kovanların aleyhinde bulunmağa sevk ve mecbûr eylemiştir.

Çinliler birçok Japonya gemilerini ve ale'l-husûs ihâta etmiş oldukları sefâin-i sagîre kümesini torpil endâhtıyla tahrîb etmağî tecrübe ettiler. Seksen metre mesâfeden atılan torpiller hedefden inhirâf eylemiş ve bunlardan hiçbirisi düşmânın sefin-i harbiyesine isâbet eylememiştir. Evvel-i emîrde bir torpil istambotu ve ba'dehu bir kruvazör ile istihsâl edilmiş olan işbu netâyic endehat usûllerinde mevcûd olan büyük nakayis ve tecrübesizliği meydâna çıkarmıştır. Bir de endehat mesâfesinin -torpile bir meyl-i ibtida itâ eden kovanlar istimâlinde- pek zayıf olduğu görülmüş ve çünkü bir torpil (akacı/akagi) nâm sefinenin tahtından merûr eylemiştir. Bu keyfiyet az meyilli ve su kısmına mümkün olduğu merteye yakın kovanların nef ve fâidesini isbât ve izâhar eden delailendir. Şu dahi bir sûrat-i ciddiye ve hakîkiyyede olarak tezâhür etmiştir ki eğer mezkûr muhârebede Japonyalılar nezdinde torpi piyor denilen torpil istambotarı bulunmuş olsa idi mûmâ-ileyhim Çin Donanması'nda daha büyük hâsârat vukuna sabit verebilecekler idi.

Kezâllik Japonya Filosu Çinliler'in muhâbil-i torpil istambotlarına karşı koymağa muktedir bu nevi' istambotlara mâlik olmuş olsa idi mezkûr filo dûçâr-ı haşarat olmuş olmakla beraber ihtimâline esnâ-ı layde saha-cenk ve cidali terk etmeye mecbûr olmayacak idi.

Toplar: Harb-i mezkûrede topaların îfâ ettiği hizmet azîm ve pek mühimdir. Kesdirme olarak denebilir ki Çin Donanması'nı mağlûb ve perîşân eden topdur. Düşmân gemilerini denizin haline merbut ve tabi olmayarak darb ve tahrîbe müsaid en

âlâ bir silâh var ise o dahi topdan ibâretidir.

Mes'ele-i marûza hakkında mukarrerât-ı sahîha ve salimeye vâsıl olmak ârzû buyurulur ise anın pek tefsîlâtlı bir sûrette tedkîk ve muâyenesine ve binâberin mevâd-ı müessire-i muhtelifeden her birinin ayrıca teftîş ve mütâlaasına lüzûm ve ihtiyâc hâsıl olur.

Büyük Toplar: Çin Donanması'ndan kullanılan en büyük çaplı top 30,5 santimetrelik Kurpp Topu ve Japonya sefîn-i harbiyesindeki topların en cesîmi dahi 40 çap tûlunda 32 santimetrelik Kane Topu idi ki işbu topun tesîri 100 ve 110 tonilatalık eski Krupp Armstong Topları'nın tesîrine muâdil ve müsevvidir.

32 santimetrelik Kane Topu'yla endehat olunan bir aded dane zırhlı bir Çin sefinesinin bir tarafından girip öbür tarafından çıkmış ve zırhlı güvertesinin ortasını yarmışdır. Sefine-i mazrûbe birkaç dakika sonra geri tarafından suya batarak gark ve nâ-bedîb oldu.

Dîğer cihetden 30,5 santimetrelik Krupp Topları'nın dâneleri Matsushima nâm Japonya zırhlısının Turhal barbet denilen barbiteli kulesini tahrîb eylemiş idi ki evvel esnâda bunun içindeki 32 santimetrelik top yalnız dört endehat icrâ edebilmiş bulunuyor idi.

30,5 santimetrelik bir aded dane Matsushima nâm bataryasında patlayıp bir yangın husûle getirmiş ve 80 kişiyi cerh ve telef ederek harbe gayr-ı müktedir kılmıştır.

30,5 ve 32 santimetrelik topların -üzerlerine icrâ-i endehat ettikleri zırhlara vasât-ı bir sahn verilmiş olmaktan dolayı- ifrat derecede azîm bir tesîr husûle getirdikleri aşîkâr ise de maamâfîh büyük bir sûretle endehat olunan büyük çaplı dânelerin -bir çelik levhâ üzerine olan asıl tesîr ve nüfûzları mes'elesinin hâricinde olarak- geçtikleri mahallerdeki bi'l-cümle mevâddı mahv ve harab ederek tesîrât-ı tahrîbkarane ve müdhîşe husûle getirdikleri dahi muhakkaktır³⁹.

(On altıncı nüshâdan mâ-bad)

Keyfiyyet-i marûza ne cesîm toplar tarafdarına ve ne de anların muârizlarına hak verdirmemişlerdir. Maa-hâzâ bu sürede zaten malûm bir husûsun tedkîk ve teftîşi mümkün olmuştur ki o dahi cesîm bir mermi istimâliyle mesudkarane bir sûrette icrâ olunan tek bir endâhtın bir sefînenin gark olmasına kifâyet eylesidir. Kaldı ki 32 santimetrelik Kane Topu'nun sıhhat-ı endehatı dahi pek büyük idi.

³⁹ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Çin-Japonya Muhârebesi (On beşinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 16 (21 R 1313/ 11 Ekim 1895), s. 329-330.

Cesîm topların hareket ve manevralarınca olan basitliğin birinci derecede hâiz-i ehemmiyyet bir madde-i müessire olduğu harb mezkûrede ezher-i cihet tahakkuk ve tezâhür etmiştir.

Bi'l-cümle cesîm topların doldurulması bi'z-zurûre oldukça ağır ve batidir. Toplardaki hidrolik alâtı (yani meyili basğı alanlar) bidâyetde pek güzel işlemişler ise de maamâfih -bunlar henüz 3 veyâhûd 4 endehat icrâ etdikleri sırada idi ki- dane parçaları âlât-ı mezbûre borularını parçalamış ve Monte Şarj denilen atım çıkarmaya mahsûs âlât ile nişân alanlarını istimâl olunamayacak bir hale getirmiş idi. Bundan sonra hidrolik alâtını terk ile topları el ile tahrike mecbûriyyet hâsıl olmuşdur ki turalların muvazereeti, topların îcâbında makine ile ve îcâbı takdîrine dahi el ile kabil-i icrâ çifte manevralı olması, mâ-hâzâ bunlardan pek nazik ve manevra için ziyâde mugalatalı olan borular vesâire bazı alât-ı müteferriyanın ref'i ve ilgâsı tarafdarına hak kazandıracak başlıca delail ve berahininden birisi dahi husûs mezkûrdur.

Elektrik ile hareket ve manevra icrâ eden toplar dahi hiçbir vech ile haşarat-ı malhuzadan masûn değiller ise de maamâfih elektriğin toplarca pek fâideli basitlik husûlüne müsâid ve hadm olduğu dahi gayr-ı kabil-i inkârdır.

Elektrik istimâli tarafdarını -hidrolik (yani meyili baskı aleti) ile hareket eyleyen topların mahzûrlarından biri olmak üzere- hararet dûn derecede olduğu vakirde manevra alâtı derûnunda suyun dâima incimadını irâe etmişlerdir. Çin ve Japonya Muhârebesi bu fikir ve müteâlaayı tasdik ve tesîs etmiştir; zîrâ resmi raporlardan biri büsbütün ihticaca sahîh olan malûmât-ı âtiyeyi itâ etmektedir: (hidrolik ile tahrîk sistemi aşağı derece-i hararetlerde tural derûnunda ve âlâtların etrâfında ale'd-devâm ateşlileri bulundurulmasını istilzâm ederek büyük endişe ve gaile tekevvününe bâdî olmaktadır. Elektrikli muharriklerin ve bilhâssa kul ile tahrîk olunan muharriklerin daha nafi ve mürecceh oldukları zan ve tahmîn olunmaktadır).

Çin sefînelerinin 30,5 santimetrelik topları turallar derûnune çift çift mevzû-ı idi. Ekser zamânlar bunlardan biri âdî bir dane ile memlû olduğu hâlde diğeri bir keser danesi (yani zırh danesi) ile amel eylemiş bulunuyor idi.

Topların müttehiden yani bir anda endahtına hiçbir sebep ve mahal olmadığı hâlde anların bu sûretle endehat edilmesi sefîne teknesinde pek azîm ihtizazın husûlüne ve binâberin nefsi sefîne derûnunda türlü hâsâratın vukuna sebebiyyet vermekte idi.

Serî Ateşli Toplar: Yalu muhârebe-i bahriyesinde tali harb mes'elesini hall ve fasl eden bir madde var ise de o dahi serî ateşli toptur. Mezkûr muhârebede bu nevi'

topların hizmet-i fâika ve mühimesi görülmüştür. İşbu toplar muhârebenin bidâyetinde Japonyalılar'ın Çin sefâini aksâm-ı meyitesini mermiyyât ile kalbur gibi delik deşik etmelerine müsâid ve hadm olmuştur.

Bu husûsda Japonyalılar eslihâ-i nokta-i nazarından Çinliler üzerine gayr-ı kâbil itiraz bir müreccihyete mâlik edilir. Çinliler nezdinde serî ateşli efvâh-ı ile beraber manevrası pek çok batı olan kamalı kapağı hâvî toplar dahi var idi.

Şunu dahi ilâve edelim ki tarafeyn-i muhârebeynden beheri nezdinde vasât çaplı topların endehatı sıhhatden külliyyen âri kaldığı gibi bu topların cephâne sarfiyatı dahi azîm idi.

Bir de üç Japonya sefinesi filodan ayrıldıkları zamân Çinliler sefâin-i mezbûreyi ateşleri tahtında tutup anları harab ve perîşân eylemeye de muvaffak olacaklar idi; lakin Japonyalılar kendi sefineleri halkının cesâreti ve icrâ ettikleri manevraların selâmet ve emniyeti sayesinde firâr etmeye muvaffak olmamışlardır.

12 santimetrelik Japonya topları ile atılan birçok zırh mermiyyâtının Çin sefâinindeki zırhlar dâhiline pek derin bir sûrette nüfûz etmedikleri tezâhür ve tahakkuk etti. Muhârebe mesâfâtında mezbûr toplar ancak nispeten zayıf bir tesîr-i nüfûz ile bir tesîr-i zindeye mâlik idi.

Temîn ve tasdik olunabilir ki Japonya Donanması'nda bulunan efvâh-ı nâriyyeden İngiliz fabrikaları mamûlâtı olan serî ateşli toplar mihdar-ı kifâyede büyük bir sürat-ı ibtidaiyeye mâlik değil idi. Sürat-ı mezbûre 700 metreden dûn idi. Eğer mezbûr serî ateşli toplar bu tarzda olan kane topları gibi 800 metre raddesinde bir büyük sürat-ı ibtidaiyeye mâlik olmuş olsa ve muharikleri bir büyük yatıklığa mâlik bulursa idi tesîrleri büsbütün başka bir tarz ve sûrette rû-nümâ olacak idi.

İşbu mülâhazât uzun toplar ve büyük sürat-ı ibtidâlar tarafdarına hak verilmektedir; zîra bu misillû alât-ı harbiye istimâlinde yine cesîm tesîrât-ı tahrîbiyye hâsıl edebilmekle beraber muhârebe mesâfât-ı hakîkiyesi gibi telakkî ve mülâhaza olunması lâzım gelen 2000 metre raddesindeki mesâfâtda hedef-i vehmi endâhtına takarrub olunmak* (yani topa irtifa verilmeksizin icrâ-i endâht edilmek) kabîl olur.

12 santimetre mikdârı çapın pek âlâ bir çap olduğu ve bu çapta topların pek kullanışlı ve kruvazörleri teslîh ve teşhîze pek salih bulunduğu zaten malûm olduğu gibi muhârebe-i mezkûre ile de bir kat daha teyîd ve tezâhür eylemiştir.

* Malûmdur ki bir silâha hiçbir irtifâ verilmeksizin yani tabii nişân hattı ile endâht icrâsında muharrikin nişân hattını kat' eylediği noktaya Beyaz Hedef veya Hedef-i vehmi ve bu sûretle icrâ olunan endâhta dahi Hedef-i vehm endâhtı tesmiye olunur.

Mermiyyâtın Tesîrâtı: Sefâinin zırhlı aksâmı üzerine endâht olunan zırh dâneleri (sert döküm veya çelik dâneler) meyanında bu nevi‘ mermiyyâtın nef‘ ve fâidesini isbât zımnında kayd ve işâra sezâ hiçbir mermi yoktur. Çinlilerin 30,5 santimetrelilik topları kesret üzere âdi dane endâht eylemişlerdir.

Sefîne derûnuna nüfûz etdikden sonra patlayabilen bi’l-cümle dâneler zırhlı olmayan sefâine karşı atılmalarına hiçbir sebep bulunamayan zırh dânelerine nisbetle daha çok hâsârat hâsıl eylemekde idi.

Yalu muhârebe-i harbiyesi mevâdd-ı müşteile-i müessireyi hâvî büyük tesîrli dânelerin tesîrâtı hakkında itâ-yı malûmât etmemektedir; zîrâ tarafeyn donanmasından hiçbirisi bu nevi‘ mermiyyâta mâlik değil idi. Lakin âdi dânelerin görmüş olduğu hizmete kıyâsen bunların fiil ve tesîri hakkında bir hüküm verilebilir.

Cephânenin Top Yanında Bulundurulması: Poligonlarda yapılan tecrübeler büyük bir mahzur tevlid olunmaksızın serî ateşli toplar için cebehânenin evfâh-ı nâriyye yanında bulundurulabilmesi imkânını göstermiş ve bu fikre binâen cebehânenin vaz‘ ve istifine mahsûs olarak sefâinde bir takım tertîbât-ı cedîde yapılmış idi⁴⁰.

(On yedinci nüshâdan mâ-bad)

Maa-hâzâ Çin toplarıyla atılan 30,5 santimetrelilik bir adet dane Matsushima nâm-ı zırhlı dâhilinde bir redovî içine mevzû‘ olan 12 santimetrelilik evfâh-ı nâriyye cephânesini ateşleyerek ber hava etmiş bu keyfiyet topların yanında cephâne içtimâ ve terakimi pek mühlik ve dâi-i muhâtara olduğunu isbât ve irâe eylemiştir ki husûs-ı mezkûr evvelce zan ve tahmîn edilememişti; mes’ele-i marûza el’an sûret-i muvazzaha ve memnuniyet-karanede hall ve tefsîr edilememiştir. Kâffe-i ahvâlde topların yanında yalnız mermiyyât ile yek-dîğerinden müfrez ve müteferrik bazı kovanlar bulundurulmak ve dîğer atımlar ihtiyac-ı vekâyi oldukça tadrîcen tehiyye ve ihzâr edilmek mümkün ise de lakin bu hâlde dahi serî ateşli toplar için barut hakkının mermiden ayrılmasından inbiâs edecek mahâzîri kabûl eylemek icâb eylemektedir.

Topların Cephâne Sarfiyatı: Japon yalılarının büyük çaplı toplarının cephâne sarfiyatı oldukça kalildir.

Gard-kuvvet yani sâhil muhâfızı denilen zırhlı kruvazörlerden üç Japonya zırhlısı ile cem’an 12 adet 32 santimetrelilik dane endâht edilmiş olmakla mezbûr

⁴⁰ Ahmed Muhtar, “Fünûn-ı Askeriyye- Çin-Japonya Muhârebesi (On altıncı nüshâdan mâ-bad)”, *Malûmât*, No. 17 (28 B 1313/ 14 Ocak 1896), s. 363-364.

zırhlıların beherinden vasâti olarak 4 adet dane endâht edilmiş demek olur. Buna karşı serî ateşli topların cephâne sarfiyâtı pek ziyâdedir. 12 santimetrelik yalnız 1 top ile 200 endâht icrâ edilmiş olduğu mervîdir. Matsushima zırhlısı dâhilinde dakikadan biraz ziyâde bir zamân esnâsında 12 santimetrelik 11 adet serî ateşli Armstong Topu'yla yüz kadar mermi icrâ edilmiş olmakla mezbûr topların beheriyle dakikada 7-8 endâht icrâ edilmiş demek olur. Geçenin hulûlünde Japonyalılar'ı sahâ-i cenk ve cidâli terk ve tatil eylemeye mecbûr eden esbâbdan birinin dahi serî ateşli toplara mahsûs cephânelerinin kâmilten bitmiş olması idüğü iddia edilmektedir ki bu keyfiyet oldukça sıhhata mukarimdir.

Çinliler tarafına gelince: Mûmâ-ileyhimin istishâblarında bulunan 8 kıt'a 30,5 santimetrelik Krupp kari top ile cem'an 197 endâht icrâ edilmiş olmakla mezbûr topların beheriyle 24-25 mermi atılmış demek olur.

15 santimetrelik Çin Topları'yla 268 mermi endâht olunmuş ve bu cihetle bunların beheriyle 67 endâht icrâ edilmiştir. Maamâfih işbu 15 santimetrelik efvâh-ı nâriyye serî ateşli değil idi. Çinliler evvel emîrde âdî dânelerini endâht etmiş ve işbu dâneler -zırh dânelerine (sert döküm veya çelik dânelere) nazaran- Japonyalılar'a daha büyük bir hâsâr vermiş ise de lakin nihâyetde ellerinde zırh danesinden başka dane kalmamış olmasına binâen bu nevi' mermiyyâtı endâht ve istimâle mecbûriyet görmüşlerdir. Maa-hâzâ nihâyetde zırh dânelerinden başka mermiyyâta mâlik olmadıklarından işbu mermiyyâtı endâht ve istimâl etmişlerse de mermiyyâtın mezbûre zırhlı mermiyyât-ı mezbûre zırhlı olmayan Japonya gemilerine âdi dâneler kadar icrâ-yı tesîr ve hâsâr edememişlerdir.

Bilhâssa Çin filosunda ihlâk-ı hakîki denebilecek derecede pek çok cephâne sarf edilmiş olduğundan Çin toplarının cephâne sarfiyâtı hakkında bi't-tamâm kat'î ve sahîh bir karâr ve netîce istihsâli müşkîl ise de maamâfih Çin sefineleri ve bâ-husûs düşmânı mütevâlî hücûmlarla yormak ve bilâ-fâsıla hareket ve manevra icrâ etmek mecbûriyyetinde bulunan Çin kruvazörleri dâhilinde serî ateşli Çin toplarından beherinin asgarî olmak üzere hemen 150-200 endâht icrâ etmiş oldukları mülâhaza ve kabûl olunabilir.

Husûsât-ı sâbıkaya binendir ki fi-mâbad mühimmât-ı nâriyye meyânında zırh dânelerinin (sert döküm dânelerde çelik dânelerin) adedini taklîl eylemek mümkün olacaktır.

Muhârebe Mesâfesi: Yalu Muhârebese deniz cenklerine müteallik muhârebe mesâfesi hakkında fâideli malûmât itâ eylemektedir.

Çinliler top ateşine 4000 metre mesâfeden (ve bazı raporlar mündericâtına nazaran 5000 metreden) başlamışlardır ki bu mesâfe sûret-i mutlakata lüzûmundan ziyâdedir. Japonyalılar ise endâhta ancak 3000 veyâhûd 3500 metre mesâfeden başlamışlardır.

2000 metre mesâfede top muhârebesi bir sûret-i şedîdede vukua gelmiştir. Bilâ-fâsıla manevra ve harekât-ı bahriyye icrâ eden ve kendi sefineleri süratini hasımları sefâini süratine fâik ve mürecceh olmasından dolayı muhârebe mesâfesini kendi ârzûlarına tevfiken tanzîm eylemekte serbest ve müstakîl bulunan Japonyalılar harbin ahvâl ve îcâba-ı muhtelifesine göre kendilerini Çin sefâin harbiyesinden 900 ile 1400 arasında mütehavvel mesâfede tutmakta idi. 1500-2000 metre mesâfe muhârebe mesâfesinin bir vasâti-i âdîsi gibi kabûl olunabilir.

Binâenaleyh efvâh-ı nâriyyenin ahvâl ve şerâit balistikiyesini tayiin için mesâfât-ı mezbûre üzerine endâhtın esâs ittihâz kılınması lâzımeden görülmektedir. İşbu mesâfelerde hedef vehmi üzerine endâhta (hedef ve vehmi endâhtına) müsâid ve pek büyük bir sürat ile büyük bir muharrik yatıklığına mâlik toplara mâlik olmağın ne derecelerde fâideli olacağı.

Ve mesâfât-ı mezbûre bilâ-fâsıla tebeddül eylediğinden eğer bunlar üzerine endâhtda her an nişângâh irtifamı tebdil eylemek lâzım gelir ise tanzîm-i endahdın ne dercelerde müşkîl bulunacağı edna mülâhaza ile malûm olur.

Bundan mâ-adâ icrâ olunan harekât ve manevralar birçok defalar iki taraf filolarının sefinelerini yek-dîğèrinden 80 ila 100 metreye kadar yaklaştırmış ve binâenaleyh sefâin-i mezbûrenin hemen burda bu raddeye gelmesi hali rû-nümûn olmuşdur. Bi't-tamâm kabûl olunabilir ki bu gibi avanda iki veyâhûd üç dakika kadar-beher dakika kadar -beher dakikada 6-8 endâht derecesinde- gâyet süratle icrâ-yı endâhta müsâid topların elde bulunmasının fevâid-i katiyyesi görülecektir. Binâenaleyh topların kuyruk mekanizmasıyla kundağın manevra ve istimâlce müceb olduğu süratin derecesi nazar-ı dikkatden devr tutulacak kabil-i ihmal bir şey değildir.

Zırhlı sefâine hücum için mevâdd-ı müştâile-i müessireyi hâvî olan vazif ve zayıf sürat-i ibtidâiler endâht olunan dâneler ile küçük mesâfeden muhârebe icrâsı ifrâd derecede medh ve sena olunuyor. Keyfiyet-i marûzanın zayıf sürat-i ibtidaiyyeye mâlik eski toplardan pekâlâ bir nef' ve fayda harb faydacar istihsâline müsâade olduğu dahi muhakkak ve sahîhdır. Maa-hâzâ işbu tabiiye zırhlı sefâinden müşkîl iki filo hakkında pek faydalı ve sahîh olabilip lakin elde kendini uzakda tutabilen serî' s-seyr kruvazörler bulunduğu hâlde muharriki ziyâde yanık efvâh-ı nâriyyenin vücûdu la-büd

ve zarûrî olacaktır.

Bundan mâ-adâ 400-500 metre mikdârı bir sûrat-i ibtidâiye mâlik toplarla ancak küçük bir mesâfeden muhârebe icrâsına muktedir olabilecek bir sefine daha kendi efvâh-ı nâriyyesini müessir sûretde istimâle muktedir ve muvaffak olmazdan düşmânın serî ateşli topları tarafından kemâl-i sûratle tahrîb ve dâire-i harbden ihrâc ve tebîd kılınabilir.

Binâberin Yalu muhârebe-i bahriyesi gerek tabiiye ve gerek balistik nakta-i nazarından ziyâde büyük sûrat-ı ibtidâiyeler tarafdarına hak kazandırmış gibidir.

Bahsi sadedinde bulunduğumuz Yalu muhârebesinden muktebes ve müstahrec netyic-i mühimmeyi âtîde telhîs eyledik: Muhârebe-i mezkûre sefâin-i harbiyede mevcûd: Ahen-i musakkıfat ve örtülerin, kabil-i iştiâl bi'l-cümle mevâddın, redevî dâhiline mevzû efvâh-ı nâriyye tertîbâtının çifte toplu torellerin, bataryalar derûnunda ve bâ-husûs bölmelere munkâsım olmayan bir batarya dâhilinde külliyetli cephânenin efvâh-ı nâriyye yanlarına cem' ve idhârı keyfiyetinin pek büyük mahâzîri hâvî olduklarını meydân-ı bedahate vaz' eylemiş ve kezâ: Sefine-i harbiye mahmuzlarıyla torpillerin (pek fena bir sûretde istimâl olunmuş olmalarından veyâhûd-ı hud ahvâlin istimâllerine müsâid olmamış bulunmasından dolayı torpillerden kısım-ı azamının), tüfenk ateşinin hemen hiçbir hizmet göremediklerini göstermiş ve bundan başka: Vasâti kuvvette serî ateşli toplara karşı zırhların mukâvemet gösterdiğini (bu keyfiyet asla bâis-i taacüb değildir) hücrevî bölmelerin izmiyetini efvâh-ı nâriyyenin cephâne ve mühimmâtını tezyîd etmenin eşed-i lüzûmunu sefine-i harbiyenin inşâsında müstâmel mevâd-ı esâsiye ahvâl ve evsafının ehemmiyetini, tertîbât -ı harbiyenin pek müdekikâta ve mutabasırâne bir sûretde nazar-ı dikkate lüzûmu tefhîm ve irâe eylemiştir.

Yalu Muhârebesi'nde bir takım husûsâtın dahi fevkalâde nef' ve fâidesi görülmüş ve ezcümle: Topların ve bilhâssa serî ateşli efvâh-ı nâriyyenin, lâ-akall 2000 metreden ibâret mesâfâtdan serî ateşli efvâh-ı nâriyye mermiyyâtı tesîrât-ı şedîdelerinin (kuvve-i zindelerinin), efvâh-ı nâriyye muharrikleri yatıklığının ve aynı mesâfelerde eslihâ-i mezbûre sıhhat-endâhtlarının zırh danesi denilen dânelerden ziyâde çok parça husûle getiren dânelerin, gerek taaruz ve gerek müdâfaa için bir madde-i esâsiyye olan sûrat-i sefinenin, hareket ve manevraca olan suhûlet ile bir dâire-i tesîr nısf-ı katarı büyüklüğünün fevkalâde mühim ve şâyân-ı râğbet ve itibâr oldukları istintâc kılınmıştır.

Bedîhi ve aşîkârdır ki zırh ile ve bâ-husûs zırh kuşaklar vasîtâsıyla takviye ve

tahkîm olunmuş sefîn-i harbiye derûnunda atıl bir hâlde bulunan cesîm sıkletler sefinenin istiâb tunası (yani istiab ve nakl edebileceği sıklet mikdârı) sabit ve müsavî kalmak şartıyla topları tezyîd ve sefinenin sûratiyle dâire-i tesîri nısf-ı katarını tevfir emrinde katendrak daha fâideli olarak istimâl olunabilir.

Husûs-ı mezkûr mevki-i fiile konulmadığı takdîrde muhârebe-i bahriye hiçbir zamân kanlı ve elîm bir harb sûretinden gayrı bir sûretde rû-nümâ olamayacak ve böyle bir muhârebede her sefine büyük zarar ve hâsâra uğramış ve istimâl olunamayacak bir hale gelmiş bulunduğu hâlde harb-ı mezkûrdan -denize açılmaya gayr-i muktedir ve galebe ve zaferden muhakkikan mahrum bir hâlde- geri çekilmeye mecbûr olacaktır.

Pek doğru olarak söylenmiş bir söz vardır ki bahsimize müteallik olmasına binâen anınla hatm-i makal eyleyelim: Eslihâ-i tedafüye hezimetî tehir eder fakat galebe ve zafer yalnız eslihâ-i taarruziye ile istihsâl olunur⁴¹.

2.2. Top Fabrikaları ve Zamân-ı Hâzır Topları

Muhâfaza-i hukûk-ı ümmetten başka pîşesi, neşr-i envar-ı adl merhametten mâ-adâ endişesi olmayan sürûr-ı salatin-i Müslimîn, hâlife-i rûy-ı zemîn sevgili ve mukaddes padişahımız Sultan Abdülhamid Hân-ı Sâni-i adalet-karîm efendimiz hazretlerinin en büyük emel ve ârzû-yu hümâyûnları ordu-yı şahânelerini Avrupa'nın en mükemmel, en muntazam, en müdhîş ordularına reşk-âver olacak bir derece-i fevkalâdeye irtikâ ettirmek cihetine matûf ve münhâsırdır ki bu keyfiyet bi'l-cümle asâkir-i sadıka kulları ile askerliğimizin her türlü umûr ve husûsât-ı muhtelifesi haklarındaki ta'dât ve tavsif-i gayr-ı kabîl bunca eltar ve enâm ve inayât-ı şahâneleriyle müsebbet ve müstedleldir.

Ulurv-i himmet cihân-kıymet cenab-ı Sultan Abdülhamid Hân-ı Sâni âsâr-ı celâdet-i bahşasındandır ki bugün Ordu-yı Osmânî cihân-ı askerinin en mükemmel, en müdhîş silâhlarına mâlik, mükemmel tensîkâta, en ali intizâmâta mukarrindir. Padişah-ı İskender-i siret efendimiz hazretleri her zamân askerliği gibi zamânımız askerliği essü'l-esâsının dahi eslihâdan ibâret olması hikmet ve hakîkatine çok zamândan beri kasb-i vukûf buyurmuş olduklarından eslihâ-i harbiyeye pek büyük ehemmiyet vermişler ve eslihâ-i mezbûre meyânında mesâil-i harb ve darbı en kat'î ve kestirme bir sûretle halle vasıtâ olduğu son harblerde min küllil-vücûh tahakkuk eylemiş bulunan eslihâ-i nâriyye-i sakileyi yani topları ve toplarca son zamânlarda lâ-yenkâtî

⁴¹ Ahmed Muhtar, "Çin-Japonya Muhârebesi (On yedinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 18 (6 CA 1313/ 25 Ekim 1895), s. 379-382.

husûle gelmekte bulunan terakkîyât-ı harikulâdeyi hiçbir zamân nazar-ı kimya eser-i Eflatun pesend-ânelerinden devr tutmamışlardır: bu bir hakîkattır ki topçuluğumuzun terakkî ve teâlîsi hakkında lâyük kıt'a masrâf buyurula gelen himemât-ı malûn-nihâyet-i tacdari hep anı müşâar ve muarref ve Avrupa'da topçuluğun terakkîyât-ı cedîdesini tedkîk zımmında vakit vakit memâlik-i ecnebiyeye komisyonlar izân olunması, îcâb ettikçe hey'et-i fenniye vasıtâsıyla kendi memleketimizde efvâh-ı nâriyye-i muhtelifenin tecârüb-i mukemmelelerinin icrâsına, en yeni efvâh-ı nâriyyenin en muazzam devletlerden evvel tedârik ve mübaayasına emr ü fermân buyurulması hep o hakîkati müsebbet ve musaddıktır.

Badî-i terakkîyât-ı Osmâniyye olmak için mevhûb min-indallâh gayûr ve şefik padişahımız efendimiz hazretleri tarafından topçuluğumuzun teâlîsi hakkında hermas masrûf buyurula gelmekte bulunan himemât-ı mütevaliye-i malûn-nihâyeden karürü'l-ayn ibtihâc olmaklığımız sâikasıyladır ki bugün Avrupa'da fevka'l-gaye terakkî eylemiş bulunan top fabrikalarıyla bugün düvel-i muhtelifenin teşhîzât-ı harbiyelerinin kısm-ı mühimini teşkîl eden zamân-ı hâzır topları hakkında şu makaleyi bi't-tahrîr karîn-i kirâmın ve bi't-tahâssus bütün asker arkadaşlarımızın inzâr-ı istifâdelerine vaz' ile mübahı bulunuyoruz.

Devr-i hâzır askerliğinin ihtiyâcâtıyla mütenâsib olan has-ı fevkalâdeye mâlik çelik toplar imâli keyfiyeti yirmibeş otuz sene akdem yegâne bir fabrikaya (yani Krupp Fabrikası'na) nasip ve müyesser olmuş olmakla beyne-düvel böyle toplar imâli âlem-i ilm ve marifetin halli en düşvar bir mes'ele-i müşkîl-güşâsı sûretinde rû-nümâ olmakta iken mes'ele-i mezkûre bir müddet sonra her tarafda ber-vech-i delhah hal edilmiş ve ol-zamândan beri ulûm ve fûnûnda ve bilhâssa madencilik sanâtında husûle gelen terakkîyât-ı fevkalâdeden nâşîdir ki bugün Avrupa'da çelik top imâli keyfiyeti birçok fabrikalar tarafından kemâl-i muvaffakiyetle icrâ kılınan bir ameliyât-ı âdiye-i sînâiye şekil ve sûretini almıştır.

On beş yirmi seneden beri Avrupa memleketleriyle memâlik-i sâirede sivil (yani gayr-ı resmi) veyâhûd resmi birçok dökme çelik top fabrikaları türemiş ve ekser eski top fabrikaları dahi bu nevi' topları yapmaya başlamış olmakla bugün devletler kendi toplarını dilediği ve işittiği bir fabrikada ve ale'l-ekser kendi sanayi-i dâhiliyelerine mürâcaatla kendi memleketleri fabrikalarında imâl ettirmek gibi kendi kavimlerinde türlü türlü müceb-i istifâdât-ı azîme olan bir sûreti iltizâm eylemektedir*.

* Bu bâbda isbât-ı müddeamıza en kat'î bir delil olmak üzere zamânımızın topçuluğa dâir olan bi'l-cümle kitaplarına ve ale'l-husûs Chicago sergisinde münâkid mühendisler kongresi için kalma alınarak

Topların dâhil-i memlekette yapılmasındaki menâfila-tuhsa öteden beri nezd-i saltanat-ı seniyyede meczûm ve müteâfir olduğundan sayet-i kudret sermâye-i hazret-i padişahîde şimdiye kadar bizde dahi pek çok toplar imâl kılınmış ve son zamânlarda mücerret semere-i lutf âlülâl cenab-ı hilâfet penâhi olmak üzere Tophâne ve Tersâne-i Âmire dest-gahlarında yeniden dökmeçilik toplar isâgah ve imâline de başlanmıştır.

Zamânımızda her devlet nâmına top imâl eden sivil fabrikaların en meşhûrları Almaya'da vâkî Krupp Fabrikası'yla İngiltere'de vâkî Armstrong, Fransa'da kâin Kruzov, Kane Fabrikaları Rusya'da vâkî Obuhuf Fabrikası'dır. Bu cesîm fabrikalardan başka bugün âlem-i askerîde top imâlatıyla meşgûl ve zamânımız efvâh-ı nâriyyesini imâl ve isâgaya muktedir resmi ve gayr-ı resmi ve sagîr ve kebîr onbeş kadar daha meşhûr fabrikalar vardır ki ileride beyân olunacaktır.

Krupp Fabrikası el-yevm âlem-i medeniyetin en mükemmel, en zengin, en nâmdâr fabrikalarından biri olup şimdiye kadar düvel-i muhtelife nâm ve hesabına olarak imâl etmiş olduğu büyük küçük efvâh-ı nâriyyenin mikdârı belki yirmi bin râddesindedir.

Acéries de Fried Krupp isminden dahi müstebân olacağı üzere mezkûr fabrika esâsen bir çelik fabrikası olup derûnunda her nevi' top ve bunlara muktezi her nevi' mermiyyât ve mühimmât imâl kılınmakla beraber (lâzım gelen barutlar başka fabrikalardan mübaaya olunur) şimendifer rayları ile sâir şimendifer âlât ve edevâtı gemi inşâsına mahsûs timur ve çelik sac elvâhı, zahmetli sefâini kaplamaya mahsûs muhtelifu'n-nevi' âdî ve çelik zırh elvâhı, sefâini-i harbiye ve tüccâriyenin dumanlarıyla kıt'aat-ı sâiresi yani bunların imâl ve inşâsına müteallik ve muktezi kıt'aat ve aksâm-ı mühimme, inşât ve mimaride ve sanayi-i muhtelife-i sâirede müstâmel envâ' portreler ve timur ve çelik çubuk ve levhâlar velhâsıl el-yevm bi'l-cümle sanayide müstâmel her nevi' timur ve çelik kıt'aat dahi imâl olunmaktadır. Yani mezkûr fabrika münhasırân top imâl eder bir fabrika olmayıp imâlathânelerinden bir kısım-ı mahsûsu top ve mühimmât-ı harbiye imâline ve kısım-ı küllisi timur ve envâ-ı muhtelifede çelik istihsâliyle mevâd-ı sâire imâline mahsûs ve münhasırdır.

Krupp Fabrikası'nın gerek Essen Şehri ile civârında bulunan ve gerek Almanya'nın sâir mahallerinde bulunarak mezkûr fabrikaya cihet-i taalluk ve münâsebeti olan imâlathânelerinde ve mezkûr fabrikanın İspanya'da vâkî timur

daha geçenlerde Fransa'da tab' ve neşr edilmiş olan ve fi zamânına Avrupa'nın bütün memâlikinde topçulukça husûle gelen terakkiyât-ı fevkalâdeyi ve hatta müstakbel toplarının tertîbâtını şerh ve beyân eyleyen onu el-zikr kitâbı irâe eyleriz. Vue Général Sur Fartillerieactuelle. Par: Gaston. Paris. 1895 Berger Levrault.

madenlerinde istihdâm eylediği bi'l-cümle memûrîn ve âmelenin mikdârı hemen onsekiz bin raddesindedir. Maa-hâzâ gerek imâlathânelerden ve gerek memûrîn ve âmeleden bugün top imâline mahsûs ve münhasır olanların mikdârı sâir timur ve çelikçilik sanayiine mahsûs olanlara nisbetle hayli dûn-ı mertebededir. Binâberin Krupp Fabrikası'nın ibtidâr ve azâmet-i hâzırasını şu nokta-i nazardan bi'l-muhakeme top imâlatını sâir fabrikaların imâlâtı ile ana göre mukayese etmek îcâb eder.

Krupp Fabrikası bir vakit top çelikçiliği âleminde fermân-fermâ olarak ekser devletlerin top siparişlerini kendine celb eylemiş ise de bâlâda beyân olunduğu üzere muahharan sâir fabrikaların dahi türemesi veyâhûd çelik top imâline muvaffakiyeti düvel-i muhtelifte top siparişlerinin bu fabrikalar meyânında inkısâmına badî olmuştur.

Krupp Fabrikasının cesâmet ve iktidârı gazetelerimizin çok müddet sermaye-i bahs ve makalî olduğu ve çend-sene akdem (nev-sal-i mârifet) nüshâlarının birinde mezkûr fabrika hakkında küllî tafsîlât dahi verilmiş olduğu cihetle cümlelerin malûmu olan bu fabrika hakkında daha ziyâde itâ-yı malûmât ve tafsîlâta lüzûm görülmemiştir.

Armstrong Fabrikası cihân-ı medeniyetin her bir tarafında tasdik olunur ki Fransa'da vâkî Kruzov Fabrikası'yla İngiltere kâin Armstrong Fabrikası dâhil-i âlem-i askerinin gayr-ı resmi büyük top fabrikaları olup âtîde itâ edeceğimiz tafsîlâtta dahi müstebân olduğu üzere arzın en büyük top siparişlerini kendi üzerlerine celb etmişler eski imâlâtlarından kat'ü'n-nazar ve düvel-i ve hükûmâta en son tarz ve sistemde olmak üzere dökme çelikten mamûl ve kuyruktan dolar pek çok top yapmışlardır.

Armstrong Kruzov Fabrikaları imâlâtlarının nefaseti ve cesâmet ve azâmet-i hâzıraları itibârıyla hiçbir vakit Krupp Fabrikası'nın madûnunda değildirler. Bu fabrikalardan Armstrong Fabrikası'nın binlerce âmele-i müstagedmesi, vesâit-i imâliyesi, ahîren yapmakta bulunduğu kuyruktan dolar çelik toplarının nefaseti son zamânlarda min külli'l-vücûh tezâhür eylediği ve serî ateşli armstrong toplarıyla tevkîr toplarıyla kuruktan dolar sâir Armstrong Topları'ndan binlercesinin el-yevm düvel-i muhtelifte sūfün harbiyesinde vücûdu cümlelerin malûmu bulunduğu ve husûsât-ı mezkûreyi musaddak ve müeyyed olarak ileride birçok malûmât-ı mahsûsa dahi itâ kılınmış olduğu cihetle bu fabrika hakkında artık daha ziyâde malûmât itâsından sarf-ı nazarla yalnız mezkûr fabrikada el-yevm yapılmakta bulunan topların envâ'ını ve ba'dehu Fransa'da kâin Kruzov Fabrikası ve anın imâlâtı hakkında bazı malûmâtın itâsını vecîbeden add eyledim.

El-yevm Elsvik'de kâin Armstrong Fabrikası'nda 12 muhtelif çapta kuyruktan dolar tarz-ı cedîdde efvâh-ı nâriyye imâl olunmaktadır ki anlar dahi 17, 16, 13.5, 12,

11, 10, 9, 2, 7, 8, 6, 5, 4, 72 postluk toplardır. İşbu çaplardaki efvâh-ı nâriyyenin dahi muhtelif tuğda nevlere olduğundan el-yevm Armstrong Fabrikası'nda mezkûr çaplarda olarak 36 nevi' top imâl kılınmaktadır. Bunlardan başka mezkûr fabrikada 17 postluk diğer üç nevi' top ile 6, 5,5, 4, 72 postluk ve 30 ve 6 livrelilik yedi nevi' Armstrong husûlünde serî ateşli top dahi imâl olunmakta bulunduğundan bu hâlde el-yevm Armstrong Fabrikası'nda 46 nevi' kuyruktan dolar ve dökme çelikten mamûl çemberli efvâh-ı nâriyye imâl edilmekte demek oluyor.

Kruzov Fabrikası kâinatın en cesîm çelik ve top fabrikalarından biri olup gerek kendisinde ve gerek şuebâtından olan fabrikalardaki âmele-i müstahdemesi on bini mütecâvizdir.

Fransa'da 1885 târihine kadar sivil fabrikaların mükemmel top imâl eylemesi memnuattan iken târih-i mezkûrda bu bâbdaki müsâadeyi hâvî bir kânûnnâme neşr edilmiş olduğundan o vakte kadar Fransa'daki çelik fabrikaları düvel-i muhtelife nâm ve hesabına olarak yalnız çelik yop taslakları yapabilmekte iken târih-i mezkûrdan sonra her bir aksâm ve edevâtı mükemmel top imâl etmeye dahi başlamışlardır.

Buna binâendir ki Kruzov Fabrikası dahi târih-i mezkûre kadar düvel-i muhtelife nâm ve hesabına olarak hidemât-ı muhtelifeye mahsûs küçük ve vasatî çaplı ve sâhil müdafaalarına ve gemilere mahsûs büyük çaplı olmak üzere pek çok topların yalnız taslaklarını isâgah ve imâl ile iktifâ eylemekte iken andan sonra tesîs eylediği mükemmel top fabrikasında kendisine mahsûs bir sistemde yani Şınayder sistemi nde en küçük çaptan en büyük çapa kadar her cins efvâh-ı nâriyye imâline başlamış ve şu bir iki sene zarfında yaptığı âlât-ı nâriyye ve bilhâssa 12 santimertelik sahrâ obüsü ile 7,5 santimetrelik serî ateşli ve geri tepmesi kalîl sahrâ topu bütün âlem-i askerînin tahsîn ve aferinini kazanmış ve daha evvel Çinliler için yapmış olduğu 24 santimetrelik uzun tûlda sâhil topları ise mükemmeliyetleri cihetiyle inzâr-ı erbâb-ı fennde birer mevki-i mümtaz tutmuştur.

Kruzov Fabrikası'nın 1889 târihine kadar olan top imâlatına tedkîkât-ı mahsûsamız sayesinde kesb-i vukûf eylemiş olduğumuzdan bu bâbda iktisâb ettiğimiz malûmâtı âtîde itâ eyledik, bu târihten bugüne kadar güzerân eden altı sene zarfında böyle cesîm bir fabrikanın gerek Fransa Devleti'yle düvel-i sâire ve gerek muhtelif fabrikalar nâm ve hesabına birçok top taslakları veya mükemmel top isâgah ve imâl eylemiş olduğu muhakkak ve malûm bulunduğundan âtîde itâ olunan erkâmın mikdâr-ı hakîkisinden hayli dîn olduğu be-dîdârdır.

Kruzov Fabrikası 1875'den 1879 târihine kadar güzerân eden dört sene

zarfında Fransa bahriyesine 319 kıt'a dökme çelik top taslağı imâl ve teslîm eylemiştir: bunlardan 22 adedi 65 milimetrelik, 30 adedi 90 milimetrelik, 104 adedi 10 santimetrelik, 82 adedi 14 santimetrelik, 36 adedi 16 santimetrelik, 6 adedi 24 santimetrelik, 13 adedi 27 santimetrelik, 22 adedi 34 santimetrelik, 4 adedi 37 santimetrelik toptur* bu toplardan mâ-adâ mezkûr zamânda Fransa bahriyesine 167 kıt'a top taslağı daha isâgah ve teslîm eylemiştir ki bu toplar rihte timurdan (fontdan) mamûl olup çelik çenberlerle takviye edilmiştir.

Kruzov Fabrikası 1889 senesine kadar olan tevârih-i muhtelifede sâir birçok devletlerin bahriyelerine dahi çelik top taslakları imâl eylemiştir: Ez-cümle 1881 târihinde General Hontorya İspanya bahriyesi için Kruzov Fabrikası'nı 24 aded 32 santimetrelik Hontorya Topu isâgah ettirmiştir (zamânımızda Almanya Devleti'nin bile en büyük toplarınının 30,5 santimetre olması ve 32 santimetreden büyük çaplara meyil ve heves olunması sebebiyle mezbûr toplar şu zamânın en büyük çapına mâlik olarak İspanya'nın kavâid-i lâzımeye tevaffuk eden en iyi toplarındandır)⁴².

(On sekizinci Nüşâdan mâ-bad)

Kruzov Fabrikası 1882'den 1889 senesine kadar güzerân eden müddetde İspanya topçularına 36, İtalya topçularına 9 ve 1884'ten 1889 senesine kadar güzerân eden zamânda Japonya topçularına 74 kıt'a efvâh-ı nâriyye isâgah eylemiş olup sâbıkü'l-beyân 36 adet İspanya topundan 2 adedi 32 santimetrelik, 2 adedi 28 santimetrelik, 2 adedi 25 santimetrelik, 5 adedi 16 santimetrelik, 2 adedi 15 santimetrelik, 25 adedi 12 santimetrelik top olduğu gibi 9 İtalyan topundan 8 adedi 12 ve 15 ve 19 ve 21 santimetrelik top ve obüs ve 1 adedi General Russe'nin projesi mûcebince yapılmış bulunan ve küre-i arzın en cesîm toplarından madûd olan 100 tonilatalık Russe topudur. 74 aded Japonya topundan dahi 3 adedi 19 santimetrelik, 3 adedi 24 santimetrelik top, 15 adedi 24 santimetrelik havân, 35 adedi 28 santimetrelik obüsdür.

Bundan başka 1889 târihine kadar Kruzov Fabrikası muhtelif zamânlarda

* El-yevm Almanya'da devleti muhtâc olduğu toplardan tunç veyâhûd gövdesi tunç mecefi çelik olan topların gayrı bi'l-cümle çelik efvâh-ı nâriyyenin Krupp Fabrikası'ndan veya sâir Alman çelik fabrikalarından taslaklarını alarak bunları Şapandav Top Fabrikası'nda ne vechle mükemmel top haline irca etmekte ise Fransa dahi Kruzov'dan aldığı mezkûr top taslaklarını kendi resmi top imâlathânelerinde evvel ol vechle mükemmel top haline ircâ eylemiştir ki el-yevm dahi bu tarz ve sûrette hareket eylemektedir.

⁴² Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Top Fabrikaları ve Zamân Hâzır Topları", *Malûmât*, No. 18 (6 CA 1313/ 25 Ekim 1895), s. 377-379.

düvel-i muhtelifê nâm ve hesabına olarak 6735 kıt'a Hoçkis Topu'nun taslaklarını imâl eylemiş olup efvâh-ı nâriyye-i mezkûreden 5850 adedi Hoçkis usûlünde ve muhtelif çapda Revolver Topu, 847 adedi Hoçkis usûlünde serî ateşli top, 38 adedi Hoçkis usûlünde 42 milimetrelilik cebel topudur

1889 târihinde Kruzov Fabrikası Çin Hükûmeti nâm ve hesabına olarak sâhil müdâfaasına mahsûs olmak üzere 4 kıt'a 24 santimetrelilik Şınayder sistemi nde her bir aksâmı mükemmel top imâl eylemiş olup bu toplar 30 ve 36 çap tûllarında ve son modelde merkezden mihverli sâhil kundakları üzerine mevzû' olmakla zamânımızın en mükemmel toplarındandır. Bunlardan başka Çin Hükûmeti Kruzov Fabrikası'na model olarak iki kıt'a da mükemmel 65 mililitrelilik cebel topu imâl ettirmiştir.

Kruzov Fabrikası el-yevm Fransa berriye ordularında mevcûd ve müsta'mel bulunan Banj usûlünde berriye toplarından evvel emirde dört binden ziyâdesinin taslaklarını isâga ve imâl ile hükûmete teslîm eylemiş ve mezbûr fabrikanın Fransa berriye toplarından imâline iştirâk eylediği efvâh-ı nâriyyenin adedi 1889 Mayıs'ında 5551 adede ve daha sonraları bir mikdâr külliye resîde olmuştur.

Bundan başka 1870 târihinde vukua gelen Fransa ve Almanya Muhârebesi zamânında Fransa Hükûmeti sivil fabrikalara mürâcaat eylemiş olmakla bu devirde dahi Kruzov Fabrikası Fransa Orduları'na az bir zamân içinde her bir levâzımı mükemmel 250 aded top imâl eylemiş olup bunlardan 138 adedi reffi usûlünde tunç ve 12 adedi reffi usûlünde çelik top ve 100 adedi Kurşun Topu denilen bir nev' mitralyöz'dür. Muharebe resîde-i hitâm oldukda Kruzov Fabrikası teşkîl olunan topçu asâkiri için olmak üzere Fransa Hükûmeti'ne her bir levâzımı mükemmel bir kaç yüz kıt'a top imâl ile teslîm eylemiştir. Mezkûr efvâh-ı nâriyyenin itâsından sonra ayrıca 22 ve 24 santimetrelilik toplarla 22 ve 27 santimetrelilik birçok kuyruktan dolar havân isâgah ve imâliyle bunları dahi Fransa berriye topçularına itâ etmiştir.

Malûmât-ı sâbıkadan müstebân olur ki Kruzov Fabrikası 1870'den 1889 târihine kadar güzerân eden on dokuz sene zarfında en küçük çaptan en büyük çapa kadar âdî ve serî ateşli olmak üzere on iki bin kıt'adan ziyâde efvâh-ı nâriyyeyi taslak hey'etinde veyâhûd her bir aksâmı mükemmel olarak imâla muvaffak olmuş olduğu gibi her çapda berriye ve bahriye toplarına mahsûs olarak 1889 târihine kadar 2225 kıt'a kundak ve sahrâ toplarına mahsûs olarak ayrıca 330 aded kundak ile birçok cephâne ve demirci arabaları ve pek küllî mikdârda mermiyyât ve mühimmât imâl ve teslîm eylemiş olmağla 1889 târihinden bugüne kadar güzerân eden altı sene zarfında böyle cesîm bir fabrikanın imâl eyleyeceği küllî mikdârda top vesâirenin mikdârı dahi

bâlâda irâe olunan makadire zam olunur ise mezkûr fabrikanın Kurupp Fabrikası'ndan çok zamân sonra işe girişmiş olduğu hâlde aninkine yakın efvâh-ı nariyye imâl eylediği zâhir olur ve böyle vesâit-i harbiyeyi imâl edebilmek üzere fabrikada bulunması lâzım gelen makineler imâlathâneler, destgâhlar temül edilirse Kruzov Fabrikası'nın azamet ve iktidârı hakkında en sahîh bir fikir hâsıl edilebilir.

Bundan başka mezkûr fabrikanın âhir fabrikalardan hiçbirine haraç-güzâr olmayarak kendi maden ocaklarında madenlerini, kömür ocaklarında lâzım gelen vapur kömürlerini istihsâl ve ihrâç eylemekte olması ve bu cihetle kullandığı demir ve döğme çelik envâ'ının kendisine mahsûs olarak bâ-husûs çeliğinin (Kruzov Çeliği) nâmıyla bütün dünyada ve hatta huseması memleketlerinde bile marûf olması dahi ayrıca şâyân-ı dikkatdir.

*Kane Fabrikası'*na gelince, İş bu fabrika çend-sene mukaddem Furjie Şantiye şirket-i cesîmesi tarafından Haver Şehri'nde tesîs edilmiş bir top fabrikası olup mezkûr şirketin imâl ettirdiği süfün-i harbiye ile düvel-i muhtelifte nâm ve hesabına top yapmaya mahsûsdur. Bu fabrikada imâl olunan ve topçuluk âleminde bir âlem-i cedîd meydâna çıkararak Kane Topları zamânımızın sâir-i cedîd efvâh-ı nâriyyesi misillü cidden nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınmaya sezâdırlar.

Kane Fabrikası'nın küşâdı zamânından beri çok bir zamân geçmemiş olduğu ve daha doğrusu mezbûr fabrika Fransa'da 1885 Kânûnu'nun neşrinden sonra açılmış olduğu hâlde el-yevm bugün büyük top fabrikalarına rekâbet göstermekte ve Kane Topları'yla Armstrong ve Kurpp Topları'nın mukâyesâtı mübahasâtı el-yevm bütün mahafil-i askeriyeyi işgâl eylemekdedir.

Kane Fabrikasında yapılmakta bulunan Kane sistemi nde efvâh-ı nâriyyenin envâ-ı muhtelifesi mevcûddur: Mösyö Kane mühre mühendisîn-i asriyyeden olup 37, 34, 32, 30, 27, 24, 22, 19, 16, 15, 14, 12, 10, 9, 84, 7. 5 santimetrelik âdî ateşli efvâh-ı nâriyye ile 16, 15, 14, 12, 10, 9, 7. 5, 6. 5, 7. 5 santimetrelik serî ateşli efvâh-ı nâriyyeden ibâret olarak cem'an (4. sü) 25 cins efvâh-ı nâriyyenin resim ve planlarının tertîb ve bunlardan kısm-ı azamına Furjie Şantiye Şirketi'nin kendi taht-ı idâresine vermiş olduğu top fabrikasında imâl ettirilmiştir. İşbu top nevelerinden - birinciden itibâren- on dördünün 30, 36, 34, 50 çap tûllarında dört nev' olduğu gibi 84 ve 75 milimetrelik topların uzun ve kısa ağır ve hafif olarak yedi nev' ve serî ateşli efvâh-ı nâriyyenin dahi 45, 60, 80 çap tûllarında on sekiz nevi' mevcûddur. Bu hâlde mühendis-i mûmâ-ileyh cem'an 81 nevi' topun tertîbât ve projelerini tertîb ve bir takımını âtî'z-zikr düvel ve hükûmât nâm ve hesabına olarak imâl ve teslîm eylemiştir.

Âtîde mezkûr fabrikanın dokuz sene zarfındaki imâlâtını beyân ile imâlât-ı mezbûre ve bu imâlâtın mükemmeliyeti üzerine celb-i inzâr eyleriz.

Müddet-i mezkûre zarfında Kane Fabrikası Fransa, Çin, Japonya, Yunan, İspanya, Portekiz, Haiti, Danimarka, Şili, Brezilya, Fas, Meksika, Rusya, cemahir-i müttefike hükûmetleriyle bazı fabrikalar nâm ve hesabına iki bin iki yüze karîb en yeni modelde efvâh-ı nâriyye imâl eylemiştir. Ez-cümle 1889 târihine kadar Fransa Hükûmeti'ne 1800 adet, Çin Hükûmeti'ne 12 adet, İspanya Devleti'ne 130 adet, Portekiz Hükûmeti'ne 10 adet top imâl etmiş olduğu gibi 14 adet dahi Nordenfeld usûlünde serî ateşli top ve 6 adet bizâtihi müteharrîk Maksîm Topu yapmıştır.

Bunlardan başka müddet-i mezkûre esnâsında Japonya Hükûmeti için 12 adet top imâl eylemiş olup bu topların 3 adedi 32 santimetrelik (66 tonilatalık) dır*.

Mezbûr toplardan sâhil müdâfaasına mahsûs olan 27 santimetrelik bir top 216 kilogram sıkletinde mermi atar ki bu merminin süratı 570 metreden ibârettir.

Yunan Hükûmeti ahîren inşâ ettirmiş olduğu Sepeciya, Pesera, Heydera nâmlarında olan tarz-ı cedîdde de üç zırlı için Kane Fabrikası'na 24 adet top imâl ettirmiştir. Bu toplardan 9 adedi 27 santimetrelik yani (36 tonilatalık), 15 adedi 25 santimetrelik topdur. Gâyet mükemmel olan bu topların mermilerinin süratı 700 metredir.

Kane Fabrikası, Haiti Hükûmeti'ne de 5 adet top imâl etmiştir: Bu toplardan biri Tussent Luverture nâm-ı avizunun teçhîzâtından 30 çap tûlunda 16 santimetrelik topdur.

Son zamânlarda Fransa Hükûmeti Buvin nâm-ı zırlının teslîhine mahsûs olmak üzere Kane Fabrikası'na 55 çap tûlun da 9 adet serî ateşli 10 santimetrelik top imâl ettirmiş ve bu nev' den mahâl-i sâire için dahi Kane'ye 30 adet top yaptırmıştır. Amerika ve Rusya Hükûmetleri dahi Kane Fabrikası'na model makâmında olarak serî ateşli bazı toplar sipariş eylemişlerdir. Son zamânlar da mezkûr fabrikanın yeniden bir takım toplar yapmakda olduğu mervîdir. Efvâh-ı nâriyye-i mezkûreden başka Kane Fabrikası Fransa Hükûmeti'ne 100 adedi 24, 27, 32 santimetrelik Kane usûlünde büyük çaplı sâhil toplarına mahsûs olmak üzere 1400 adet kundak imâl ve teslîm eylemiş olduğu gibi Çin Hükûmeti'ne 14, Japonya Devleti'ne 14, Haiti Hükûmeti'ne 5, Portekiz Hükûmeti'ne 37, İspanya Devleti'ne 130, Yunan Hükûmeti'ne 21 adet kundak ve bunlardan başka 4 adet topçeker Fransız gemilerinin 27 santimetrelik

* Yalu muhârebe-i bahriyesi hakkında derc etmiş olduğumuz makaleye mürâaat buyrula.

toplarına mahsûs devvar kuleli ve barbatalı kundak imâl eylemiş olduğu gibi Fransa, İspanya, Japonya, Yunan zırhlılarına vaz‘ olunan büyük çaplı (yani 27, 28, 32, 33 santimetrelik) toplara mahsûs olarak dahi 14 adet kuleli ve barbatalı kundak imâl eylemiştir.

Furjie Şantiye Şirketi gerek sefâin-i harbiye imâlâtına mahsûs dest-gâhlarında ve gerek top imâlâthânelerin de hâlât-ı âdîyede 7000-8000 âmele istihdâm etmekte ve her sene 200-600 efvâh-ı nâriyye imâl edebilecek bir iktidâr da bulunmaktadır. Eğer şirket-i mezkûre mâlik olduğu makine imâlathânesini dahi top imâlathânesine tahvîl ederse bi'l-suhûle ayda 8-10 batarya top çıkarabilir.

Obuhuf Fabrikası, Rusya’da bulunan Obuhuf Fabrikası el-yevm âlem-i askeriyyenin en büyük top fabrikalarıyla rekâbet edebilmek iktidârını hâiz olup vüsat ve cesâmeti, amel-i müstahdemesi, hâvî olduğu vesâit-i imâliyesi ve bâ-husûs timur ve çelik dökmeye mahsûsu bulunan Martu Pilon nâm-ı cesîm şahmerdânları min külli'l-vücûh hâiz-i ehemmiyyet fevkalâdedir.

Obuhuf Fabrikası St. Petersburg civârında olup esâsen sivil bir fabrika ise de Rusya Devleti tarafından kendisine muâvenet-i nakdiyede bulunulmakta ve bilhâssa Rusya Bahriye Nezâreti mezkûr fabrikayı himâye eylemektedir*. Obuhuf Fabrikası muhârebe-i mündefia esnâsında büyük olmakla beraber ol-kadar hâiz-i ehemmiyyet bir fabrika değil iken bugün âlem-i askeriyyenin en muktedir, en cesîm fabrikaları

* Rusya Devleti’nin top imâline mahsûs olmak üzere mâlik olduğu St. Petersburg”, Bryansk, Kiev, Toplaneleri’nden iki evvelkisi birdir. Dökümhâneyi hâvî olduklarından hâiz-i ehemmiyetdirler. Bu iki fabrika her aksâmı mükemmel olarak tunç ve font efvâh-ı nâriye imâl eyledikleri gibi kısm-ı azamı Obuhuf Fabrikası’nda ve bir takımı meşhûr Perm Dökümhânesi’yle Ural ve Pitroza Vodski Fabrikaları’nda taslak halinde kısmen imâl edilen çelik efvâh-ı nâriyyeyi itmâm ve ikmâl dahi eylerler. Perm ve Obuhuf Fabrikaları Rusya Hükûmeti’ne berri ve bahri her cins ve çabda efvâh-ı nâriye ve bâ-husûs büyük çaplı sâhil ve gemi topları imâl eylemekde olub el-yevm Krupp Fabrikası’yla rekâbet edebilecek bir hâlde buldukları erbâbının malûmudur. Rusya Devleti topçu mâlzemesi tedârîki için bundan evvel bazı ahvâlde ecnebi fabrikalarına ve bilhâssa Krupp Fabrikası’yla Belçika fabrikalarına mürâcaat eylemiş ve zamânımızda dahi bir sûret-i istisnâiyede olmak üzere bazı ecnebi fabrikalarına efvâh-ı nâriye imâl ettirmiş yani Bahr-i Siyah’da inşa ettirdiği üç zırhlının bizâtihi müteharrik 30,5 santimetrelik birkaç topunu Krupp Fabrikası’na ve büyük ve orta çaplı kırk elli kadar efvâh-ı nâriyyeyi Kane ve Kruzov Fabrikaları’na yaptırmış ise de bunlar müstesnâ toplar olub bu gün bi'l-cümle Rus efvâh-ı nâriyesi Moskov fabrikalarında yapılmaktadır. Bizim ile olan 1294 Muhârebesi başladığı sırada Rus fabrikaları mikdâren kifâye âlât ve makinelerle mücehhez olmadığından Rusyalılar Krupp Fabrikası’na bi'l-mürâcaata bir hayli sahrâ topu mübâya eylemiş iselerde ba‘de’l-muhârebe bu fabrikadan hiçbir sahrâ ve kale topu mübaaya eymeyib Obuhuf Fabrikası’yla Perm Fabrikası Rusya sahrâ bataryalarının teçhîzi için elzem olan çelik topların mütebâkisini kemâl-i muvaffakiyetle imâl ile ikmâl-i nevakis eylemiş ve muhâsara ve kale topları dahi tazyik edilmiş sert bir tunçdan ibâret olan Lavrof tuncundan ve sonraları ve çelikden imâl kılınmış ve andan sonra her türlü efvâh-ı nâriyenin hatta gerek sâhil ve gerek gemi toplarının ve bilhâssa serî ateşli efvâh-ı nâriyenin Rusya fabrikalarında imâline muvaffakiyet-i tâmmе hâsıl olmuştur. El-hâsıl Rusya Devleti -icâb etdikçe bazı ecnebi fabrikalarına imâl ettirdiği husûs modelde bazı büyük çaplı efvâh-ı nâriye müstesnâ tutulduğu hâlde-el-yevm berri ve bahri bi'l-cümle toplarını kendi fabrikalarında imâl ettirmektedir.

sırasına geçmiştir. El-yevm Rusya Devleti'nin berri ve bahri toplarından kısm-ı azamı Obuhuf Fabrikası'ndan isâga ve imâl edilmektedir. Rusya Devleti son zamânlar da Krupp-kârî kamalı kapakları ekser efvâh-ı nâriyye ve bilhâssa bahriye topları için terk ile yerlerine sehlü'l-istimâl ve menâfi-i mahsûsayı hâvî olan Fransız-kârî vidalı kapakları kabûl eylemiş ve bu nevi' kapaklı birçok efvâh-ı nâriyye Obuhuf Fabrikası'nın imâl ettirmiştir (Obuhuf Fabrikası'nın topları daha kuvvetli olmak üzere ale'l-ekser Krupp Topları tarz ve sistemi nde imâl olunmakta ve bunların kısm-ı azamı kamalı kapağı hâvî bulunmakta ise de mezkûr fabrikada sâir sistemlerde dahi olarak yeniden imâl olunan ekser efvâh-ı nâriyye vidalı kapağı hâvîdirler).

Rusya Devleti son zamânlarda 57 ve 75 milimetrelik, 12 santimetrelik, 6 posluk Kane usûlünde serî ateşli topları kabûl eylemiş olup bu topların bir kaçı numûne ve model olmak üzere Fransa'da imâl kılınmış ise de mütebâkisi kâmilen Obuhuf Fabrikası'nda imâl olunmuş ve imâlata el-ân devâm edilmekde bulunmuştur⁴³.

(On dokuzuncu nüshâdan mâ-bad)

Obuhuf sistemi nde olan efvâh-ı nâriyyenin sahrâ ve muhâsara ve kale muhârebelerine sevâhil müdâfaasına ve sūfûn-ı harbiyeye mahsûs envâ-ı müteaddidesi ve bu nevilerin muhtelif çapta ecnâs-ı muhtelifesi olup bunların cümlesi çenberli olmak üzere döğme çelikten (Obuhuf Çeliği'nden) mamûldür. Efvâh-ı nâriyye-i mezkûrenin en cesîm ve mühimleri sâhil ve gemi topları olmasına binâen mezkûr topların çapları âtîde beyân edilmiştir:

Obuhuf usûlünde sâhil toplarının 9 nev' vardır ki anlar dahi 1877 modeli 14 posluk, aynı modelde 11 posluk, aynı modelde 9 posluk, 1867 modeli 8 posluk, aynı modelde 6,03 posluk, 6 posluk, 1877 modeli 6 posluk toplarla 1877 modeli 9 ve 11 posluk kuyruktan dolar obüslerden ibârettir.

Obuhuf usûlünde gemi toplarının dahi 9 nev' vardır ki bunlar dahi uzun 12 posluk, 1877 modeli 12 posluk, 1867 modeli 11 posluk, 1877 modeli 11 posluk, 1867 modeli 9 posluk, aynı modelde 8 posluk, 6 posluk, uzun 9 livrelük toplardır.

Müşarü'l-beyân büyük çaplı Obuhuf Topları'nın cümlesi Ohta Fabrikası mamûlâtından prizmatik barutuyla endâht olunmakta ve yalnız Kane sistemi nde imâl edilen serî ateşli Obuhuf Topları dumansız barutla atılmaktadır.

İşte âlem-i askerînin en meşhûr top fabrikalarından olan Obuhuf Fabrikası dahi

⁴³ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Top Fabrikaları ve Zamân Hâzır Topları -(On sekizinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 19 (13 CA 1313/ 1 Kasım 1895), s. 401-404.

şu sûretle malûm olduktan sonra kariîn-i kirâm huzerâtının inzâr-ı dikkatlerini cihân-ı askerînin sâir top fabrikalarına ve ale'l-husûs İngiltere Devleti'nin meşhûr Vuloviç Tophânesi ve bi'l-cümle cedîd çelik toplarını bir tarz-ı mahsûsda olmak üzere münhasırân kendi fabrikalarında imâl ettirmekte bulunan cemahîr-i müttefike-i Amerika Hükûmeti'nin fevkalâde terakkî eylemiş top fabrikaları ile Belçika Hükûmetinin Liyej'de bulunan ve zamânımızın en yeni, en mükemmel toplarını imâl eylemeye başlamış ve Belçika Hükûmeti'nin cedîd kuyruktan dolar toplarını yapmaya muvaffak olmuş olan Kokaril Fabrikası'na ve bilhâssa yeni türemiş sâir Fransız ve İngiliz fabrikalarına tevcîh ve imâle eyleriz:

Fransa'da kâin gayr-ı resmi Sen Şamon, Sen Etyen, Holzer, Mardel, Şatillon ve Komatzi, Firmini ve hâ-kezâ nâmlarındaki imâlathâneleri ile Kaeyl, Hoçkis, Maksim-Nortfild ve hâ-kezâ fabrikaları ve Fransa Devleti'nin Tarb, Poto, Burj ve hâ-kezâ imâlathâneleri misillû müteaddîd top fabrikalarıyla Borg Dökümhânesi ve Ruel, Neveres, Sen Cori Bahriye Top Fabrikaları misillû resmi fabrikaları el-yevm top imâlâtıyla meşgûl ve mütevaggil oldukları gibi Almanya'da dahi Krupp Fabrikası'ndan başka resmi veya gayrı resmi bazı fabrikalar dahi top imâl eylemekte ve İngiltere'de vâkî sâbıkü'l-beyân resmi Vuloviç Top Fabrikası'yla Vitogret Fabrikası ve Londra'da kâin Vavasvar Top Fabrikası ve Kamiles, Bravens ve hâ-kezâ misillû top imâl eder sâir İngiliz fabrikaları, Viyana Tophânesi, Turin ve Napoli Tophâneleri ve Rusya'da Obuhuf Fabrikası'ndan başka mesbûkü'l-zikr Sen Petersburg, Briyank, Kiev vesâire tophâneleri, Peren Dökümhânesi el-hâsıl Danimarka, İspanya, Flemenk, Portekiz ve hâ-kezâ hükûmetlerinin top fabrika ve imâlathâneleri el-yevm top imâlâtında isbât-ı ehliyyet ve iktidâr eylemişlerdir.

Gerek husûsât-ı sâbika ve gerek âtî'z-zikr malûmât ile müsebbettir ki el-yevm cihân-ı medeniyetin pek çok fabrikalarında top imâl kılınmakta ve bu vechle devletler berri ve bahri en mühim esbâb-ı müdâfaa ve tecâvüzî teşkîl eden efvâh-ı nâriyyeyi tedârik için zarûret-i katiyye istilzâm ettikçe Krupp, Kruzov, Armstrong Fabrikaları gibi büyük imâlathânelere mürâcaat etmekle beraber toplarını esâsen kendileri yapmağa sa'y ve gayret eylemektedirler.

Ne-hacet el-yevm Çin ve Japonya Hükûmetleri'nin bile birer mükemmel tophâneleri mevcûd olup kendilerine lâzım olan toplardan bir kısm-ı küllisini burada imâl ettirmektedirler: Çin Hükûmeti'nin Kianguaa Top İmâlathâneleri'nde el-yevm iki sistemde efvâh-ı nâriyye imâl olunmakta olup bunlardan birinci sistemde olan efvâh-ı nâriyye kâmilten döğme çelikten imâl kılınan toplar ve ikinci sistemde olan efvâh-ı

nâriyye ise gövdesi çelikten ve jaket ve çenberleri timurdan yapılan toplardır.

Japonyalılar dahi kendilerine lâzım olan topların bir takımını Usaka Tophânesi'nde imâl ettirmekte olup bu fabrikada cebel ve sahrâ ve muhsara ve kale ve sâhil topları imâl kılınmakta ve derûnunda 10 adet buhar makinesi mevcûd bulunmaktadır.

Düvel-i mevcûdenin berri ve bahri toplarını vech-i marûz üzere tedârik ettiklerini katiyyen isbât ve irâe zımında şimdîye kadar itâ eylediğimiz malûmâtı bir derece daha takviye için el-yevm Avrupa Devletleri'nin berriye ordularıyla sefâin-i harbiyesi derûnlarındaki muhtelifü'l-cins efvâh-ı nâriyyenin cins ve nev'ileri hakkında en muteber me'hazlardan iktibâs ettiğimiz malûmât-ı âtiyyeyi ber-vech-i âti itâ eylemeyi vecibeden eyledik:

Evvel emirde düvel-i muhtelifenin berriye toplarını ve bunlar meyanında en evvel en kesîr ve müstâmel olan cebel ve sahrâ toplarını nazar-ı tedkîkden geçirelim:

Fransa Devleti el-yevm mâlik olduğu pek küllîce muhsara ve kale ve sâhil toplarından kat-ı nazar yalnız sahrâ ve cebel muhârebeleri için bugün tarz-ı cedîdde kuruktan dolar 2760 adet sahrâ topuyla 120 adet cebel topuna mâlik olup bunların cümlesi Banj sistemi nde ve Fransız mamûlâtıdır.

İngiliz Devleti'nin mâlik olduğu kuyruktan dolar 636 adet sahrâ topuyla 60 cebel topu hep İngiliz fabrikalarında yapılmış ve İngiliz sistemi nde vidalı kapaklıdır.

Avusturya Hükûmeti çelik tuncu denilen Ohacyos Tuncu'ndan ve Viyana Tophânesi mamûlâtından 2248 adet sahrâ ve cebel topuna mâliktir: Bunların 2128 adedi sahrâ ve 120 adedi cebel topu olup cümlesi kuyruktan dolar ve tarz-ı cedîddedir.

Sırbîye Hükûmeti'nin çend-sene akdem Fransa'dan mübâyaa ettiği sahrâ ve cebel topları kâmilen Banj sistemi ndedir: Hükûmet-i mezkûre piyâde ve süvârî bataryaları 396 adet 80 milimetrelik sahrâ ve cebel topuna mâliktir.

Norveç Hükûmeti Fransız sistemi nde 8,4 milimetrelik 132 adet sahrâ ve cebel topuna mâlik olup bu toplar vidalı kapağı hâvîdir.

İtalya Devleti 1188 adet sahrâ topuna mâlik olup bu topların kısm-ı azamı 8 santimetrelik olmak üzere İtalya fabrikalarında sert tunçtan imâl edilmiştir.

Rusya Hükûmeti'nin 3760 adet sahrâ topuyla 156 adet cebel topu mevcûd olup bu topların kısm-ı azamı Lavrof Tunçu'ndan olmak üzere Obuhuf Fabrikası'nda ve bir takımları (8 santimetrelikleri) çelik ve vidalı kapaklı olmak üzere yine Obuhuf Fabrikası'nda imâl olunmuş ve bir takımı bundan 17 sene evvel Krupp'tan alınmış ise de muahharan Ruslar Krupp Fabrikası'ndan hiçbir sahrâ ve kale topu mübaaya

etmeyip lâzım gelen çelik topları evvelce beyân olunduğu vech üzere Obuhuf vesâir Rus fabrikalarında imâl ettirmişlerdir.

İsveç Hükûmeti'nin 228 adet sahrâ topu mevcûd olup bu toplar 8,4 ve 7,5 santimetre çapındadırlar. Piyâde bataryaları ile ihtiyât bataryalar 1881 modeli 8,4 santimetrelik toplarla mücehhez olup bunların bazıları Krupp'tan alınmış ise de kısm-1 küllîsi dâhil-i memlekette imâl edilmiştir. Süvârî bataryaları 1888 modeli 7,5 santimetrelik Banj Topları'yla müsellehdir.

İspanya Hükûmeti'nin mâlik olduğu 72 kıt'a cebel topu Plasansia sistemi nde ve vidalı kapaklıdır. Hükûmet-i mezkûrenin mâlik olduğu 306 kıt'a sahrâ topundan kısm-1 azamı Stomayer sistemi nde vidalı kapaklı 8 santimetrelik çelik top ile aynı çapta Krupp Topu ve bir takımı 9 santimetrelik tunç sahrâ topu ve bir takımı dahi yine bu çapta Krupp Topu'dur.

Belçika Hükûmeti mâlik olduğu 240 kıt'a kuyruktan dolar sahrâ topunu son zamânlarda döğme çelikten olmak üzere kendi imâlathânelerinde (Kokaril Fabrikası'nda) imâl ettirmiştir.

Portekiz Hükûmeti 216 kıt'a 8 ve 9 santimetrelik sahrâ topuna mâlik olup bunlar Krupp'tan alınmış ise de hükûmet-i mezkûrenin mâlik olduğu 84 kıt'a 7 santimetrelik tunç cebel topu dâhil memlekette imâl olunmuştur.

Amerika Hükûmeti sahrâ ve cebel toplarının kısm-1 azamı Fransız-kârî vidalı kapaklı toplardır.

Düvel-i sâire bir takımı sahrâ ve cebel bataryaları için Krupp Topları'nı kabûl eylemişler ise de bunlardan bir takımı dahi memleketleri dâhilinde veya sâir fabrikalarda imâl kılınmış tunç veya çelik efvâh-ı nâriyyeye mâlikdirler.

Fas Hükûmeti Kane usûlünde sahrâ toplarını kabûl eylemiştir.

Malûmât-ı sâbıkadan müstebân olur ki el-yevm Avrupa Devletleri'nden birçoğunun ebedi-i istimâlinde bulunan sahrâ ve cebel toplarının kısm-1 küllîsi muhtelif fabrikalar mamûlâtı ve büyük bir kısmı dâhil fabrikalar hâsılatıdır.

Avrupa düvel-i muhtelifesinin kale ve muhâsara toplarına gelince: Bunlar dahi hemen sahrâ ve cebel topları tarzında olup kısm-1 küllîsi muhtelif fabrikalarda (sahrâ toplarının imâl kılındığı fabrika bu imâlathânelerde) imâl olunmuş ve pek çoğu tunçtan isâga kılınmıştır. El-yevm Almanya devlet-i muazzamasının bile kale ve muhâsara top ve kısa top ve obüs ve havânlarının kısm-1 azamı tunçtan mamûl ve Şapandav dökümhâne-i kralîsi mamûlâtından olup son zamânlarda Almanya kılâ'ıyla muhâsara trenlerine mahsûs topların -gövdeleri sert tunçtan mecefleri çelik birer borudan ibâret

olmak üzere- bir tarz-ı mahsûsta imâllerine bed' ve mübâseret olunmuş olmakla bu toplar Krupp Topları'na asla benzemez.

Düvel-i muhtelifede sâhil müdâfaalarında veyâhüd sefâin-i harbiye derûnlarında istimâl olunan toplara gelince: Bunlar kebir çaplı efvâh-ı nâriyye-i cesîmeden ibâret olduklarından düvel-i muhtelifenin toplar hakkındaki teâmülü asıl bu toplardan anlaşılacağı cihetle mezbûr topların ber-vech-i âtî mufassâlan beyânını vecibeden add ile bu toplar üzerine inzâr-ı dikkati celb ederiz:

El-yevm Rusya gemilerinde ve Rusya'nın sevâhil-i istihkâmâtında 14, 12, 11, 9, 8.5, 8, 6.03, 6 posluk ve 9 ve 4 livrelik kuyruktan dolar ve çelikten mamûl çenberli ve kovanlı Obuhuf Toplarıyla 11 ve 9 posluk Obuhuf usûlünde kuyruktan dolar obüsler ve 6 (15 santimetrelik) posluk ve 12 santimetrelik ve 75 ve 57 milimetrelik serî ateşli Kane Topları ve 57 milimetre çapında Maksim Nortfild usûlünde serî ateşli toplar mevcûddur.

Rusya Hükûmeti Armstrong, Grayzon, Krupp, Kane Fabrikaları'na komisyon gönderip tedkikat ve tecârüb-i lâzime-i fenniyyeyi icrâdan sonra umûm Rus Donanması'na vaz' olunacak serî ateşli toplar için Kane sistemi ni kabûl eylemiştir. Rusya bahriyesine mahsûs olan kane topları serî ateşli 57 ve 75 milimetrelik ve 12 santimetrelik ve 6 posluk toplardır. Bunlardan bazıları evvelcede denildiği üzere Kane Fabrikası'nda imâl olunmuş ve mütebâkisi Obuhuf Fabrikası'nda yapılmıştır⁴⁴.

(Yirminci nüshâdan mâ-bad)

Obuhuf Fabrikası'ndan bahs olunduğu sırada denildiği üzere Rusya Devleti en büyük ve en mühim toplarını teşkîl eden sevâhil ve gemi toplarını dahi bizzât kendi fabrikalarında (ekserîsini Obuhuf Fabrikası'nda) imâl ettirmektedir.

Fransa Donanması'yla Fransa sevâhil istihkâmâtında istimâl olunan Fransız topları 420, 370, 340, 320, 305, 300, 274, 240, 194, 164, 138, 100, 90, 65 milimetrelik muhtelif modelde ve bedeli kapaklı efvâh-ı nâriyye ile 164, 139, 100, 65 milimetrelik serî ateşli Kane ve bahriye toplarından ve 47, 37 milimetrelik Hoçkis usûlünde serî ateşli toplarla 47, 37 milimetrelik Hoçkis usûlünde Revolver Topları'ndan ibâettir. Fransa Hükûmeti'nin sevâhil ve sefâinde kullandığı ekser topları Ruel'de kâin bahriye top dökümhânesinde imâl olunmaktadır.

İngiltere bahriyesinde (İngiliz sevâhil ve sefâininden) el-yevm mevcûd ve

⁴⁴ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Top Fabrikaları ve Zamân Hâzır Topları- (On dokuzuncu nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 20 (20 CA 1313/ 8 Kasım 1895), s. 423-425.

mustâmel olan toplar Vuloviç Tophânesi'yle Elsvik'de vâkî Armstrong Fabrikası'nda imâl olunmaktadır.

1890 târihine kadar İngiltere Devleti hizmet-i bahriyesinde bulunan ve son modelde kuyruktan dolma olarak İngiliz sistemi nde imâl kılınmış olan topların adedi serî ateşli toplarla mitralyözler müstesnâ olmak üzere 1410 adet idi.

1890 senesi esnâsında İngiltere'de sâir mahaller için yapılanlar müstesnâ olmak üzere yalnız İngiltere Devleti'nin bahriyesi için cem'an 240 kıt'a top imâl kılınmıştır ki efvâh-ı nâriyye-i mezkûre 10, 12.5, 15, 23, 25, 33.7, 40.6 santimetrelik toplarla 12 ve 15 santimetrelik serî ateşli toplardan ibârettir. Bunlardan 134 adedi serî ateşli 12 santimetrelik (4.72 posluk) toptur.

Bizâtihi müteharrik maksim topları İngiltere Hükûmeti tarafından resmen kabûl edilmiştir. Bu toplar mükerrer ateşli tüfenk kurşunu remyeder ve dakikada 600 kurşun atar. 37 milimetre çapında olan ve dakikada 350 mermi endâht eden bizâtihi müteharrik maksim topu dahi İngiltere Hükûmeti tarafından kabûl olunmuştur.

Avusturya sefâin-i harbiyesinde Krupp Topları varsa da bu gemilerin derûnunda birçok 7, 9, 12, 15 santimetrelik Ohaçyos Topları dahi mevcûd ve bu topların Viyana Tophânesi mamûlâtıdır. Avusturya harb gemilerinin bir takımlarında 18 ve 22 santimetrelik Armstrong Topları vardır.

Avusturya Devleti Sikoda usûlünde serî ateşli bir topu resmen kabûl eylemiş ve bundan başka 8 milimetre çapında bizâtihi müteharrik Maksim Nordenfeld usûlünde bir top dahi ahîren hükûmet-i mezbûre cânibinden kabûl olunmuştur.

Danimarka Hükûmeti'nin sefâin-i harbiyesinde mevcûd topların bir takımı Krupp usûlünde ise de kısm-ı azamı 8, 9, 10 posluk Armstrong ve 5 ve 6 posluk Fenspong toplarıdır.

Şili Hükûmeti'nin Prezidant Errazori, Prezidant Pinto nâm kruvazörleri 45 çap tûlunda 12 ve 15 santimetrelik serî ateşli Kane Toplarıyla müsellehdirlir. Gerek mezkûr kruvazörler ve gerek Kapitan Prat nâm kruvazör 31 tonilata sıkletinde ve 40 çap tûlunda 24 santimetrelik Kane Topları'yla da mücehhezdir. Bu topların dumansız barutla atılan 169 kilogram sıkletinde mermisinin sürat-ı ibtidâiyyesi yani bir sâniyede kat ettiği mesâfe 830 metreyi mütecâvizdir. Mezbûr toplar zamânımızın terakkîyât-ı hâzirasına tamâmen muvaffik olarak yapılmış olup cephâne tedâriki, topun her türlü manevra ve harekâtı, nişân ahzı amelleri elektrik kuvvet ve âlât-ı vasîtâsıyladır.

İtalya Devleti kendi sâhil toplarıyla gemi topları için şimdiye kadar dâima Armstrong Fabrikası'na mürâcaat etmiştir; maa-hâzâ ara sıra Krupp ve Kruzov

Fabrikaları gibi sair ecnebi fabrikalarına mürâcaatı dahi vardır. İtalya Harbiye Nezâreti sevâhil müdâfaasına mahsûs topları bizzât İtalya'da yaptırmış ve netâyic-i müstahsala müstelzem memnuniyyet olmuş bulunduğundan İtalya dâire-i bahriyesi dahi bu misâle tebiyyete karâr vermiştir. El-yevm İtalya'nın gemi toplarının hemen kâffesi Armstrong usûlündedir.

İtalya sâhil topları dahi 100 tonilatalık top müstesnâ tutulduğu hâlde Fransız sâhil toplarına benzer.

El-hâsıl el-yevm İtalyan gemilerinde ve İtalya sâhil istihkâmâtında mevcûd olan toplar Rosse usûlünde 45 santimetrelik top ile Armstrong, Krupp, İtalyan sistemlerinde toplardan ve Armstrong ve İtalyan usûllerinde kuyruktan dolar obüslerden ibârettir.

İsveç sevâhil ve sefâininde 27, 25, 24, 17, 15, 12, 8, 6.5 santimetre çaplarında ve İsveç veyâhûd Armstrong usûlünde kuyruktan dolar toplarla 42 milimetrelik serî ateşli İsveç Topları vardır.

Norveç gemilerinde 27, 23, 20 santimetrelik Armstrong Topları'yla 17, 15 santimetrelik Pallizer Topları'yla ve 12, 15, 16 santimetrelik Krupp Topları vardır.

Flemenk Hükûmeti'nin sefâin-i harbiyesi 18, 23, 28 santimetrelik Armstrong Topları ve 12, 7 santimetrelik Flemenk sistemi nde toplar ve Krupp Topları ile mücehhezdir.

İspanya sūfūn-ı harbiyesiyle sevâhil-i istihkâmâtında Huntorya, Armstrong, Ordone, Krupp sistemlerinde efvâh-ı nâriyye mevcûddur:

İspanya Hükûmeti sevâhil ve gemi toplarını Almanya ve İngiltere ve Fransa fabrikalarından almakta ise de maa-hâzâ Huntorya usûlünde İspanyol toplarını dâhilde kâin Trobya Top Fabrikası'nda veyâhûd Kane Fabrikası'nda imâl ettirmektedir.

İspanya Harbiye Nâzırı yeniden yapılacak sūfūn-ı harbiyenin Krupp Topları yerine Ordone Topları ile teşhîz edilmesine karâr vermiştir.

İspanya Hükûmeti kendi sefâin-i harbiyesi için 10, 12, 14, 15 santimetrelik serî ateşli Kruzov Topları'nı (Şınayder Topları'nı) kabûl eylemiştir.

Cemahir-i müttefike-i Amerika Hükûmeti'nin sefâin ve sevâhilde kullandığı gemi topları kısmen Washington'da vâkî Novy-yard Fabrikası'nda ve kısmen dahi gayrı resmi fabrikalardan Koldispring'de vâkî Seotuh-Bosto ve Bethlehem İron Conpany ve Vest-point Dökümhâneleri'nde imâl olunmaktadır. Yeni imâl olunan toplar çelikten mamûldür.

Mezkûr Amerika Hükûmeti'nin sevâhil ve sefâin topları yeni model denilen

veyâhûd muhtelif marka ve işâretlerle tavsif edilen 3, 4, 5, 6, 8, 10, 12, 13, 16 posluk kuyruktan dolar Amerika topları ve Hoçkis usûlünde serî ateşli toplar ve Revolver Topları ile 12 ve 15 posluk bizâtihi müteharrik Zalenski Topları'ndan ve 12 posluk Somarin denilen toplardan ibârettir.

Düvel-i muhtelifenin gerek berriye ve gerek bahriye topları hakkında vereceğimiz malûmât burada hitâm bulmuştur. Malûmât-ı mezbûreden müstebân olur ki el-yevm bütün düvel ve hükûmet toplarını kendine en muvaffık gelen bir tarz ve sûrette olmak üzere muhtelif fabrikalara imâl ettirmiş ve ettirmekte ve hiçbir zamân bütün devletler yalnız bir fabrikaya mürâcaata kendini mecbûr görmemektedir.

Devletleri muhtelif fabrikalara ve kendi sanayi-i dâhiliyelerine mürâcaata sevk eden ahvâl ve âsâr pek kesirdir:

Belgrad Müsâbakası'nda Banj Topları müsâbakayı kazanmıştır. Cemahir-i müttefike-i Amerika'da, Brezilya'da, Şili'de, hatta Hadım Köyü'nde yapılan tecârüb-i fenniyede Banj Topları rakibi olan toplar kadar kuvvet ve iktidâr göstermiştir.

Ruslar bâlâda denildiği gibi Krupp, Kane vesâire sistemlerinde serî ateşli toplarla tecârüb-i mükemmele icrâsından sonra Kane Topları'nı en iyi bularak süfûn-ı harbiyeleri için kabûl eylemişlerdir.

Norveç Hükûmeti ahîren Krupp Fabrikası'na sipariş eylediği sahrâ toplarını Banj usûlünde imâl kılınmak şartıyla sipariş etmiştir.

El-yevm aynı çapta Kane, Armstrong, Krupp, Kruzov vesâire sistemlerinde yeni topların sahat-ı endâhtlarınca pek his olunacak sûrette fark ve tahallüf-i küllî bulunmadığı bi'l-cümle yeni topçuluk kitâblarının mündericâtıyla müsbettir.

Anen-fe-anen terakkî eylemekte bulunan müteaddid top fabrikaları mamûlâtının mükemmeliyetini ve her tarafa Amerika'ya ve hatta bir taraftan dahi Hint ve Çin ve Japonya'ya kadar taammüm etmiş olduğunu evvelce itâ ettiğimiz malûmât men külli'l-vücûh irâe ve isbât etmiş olduğu gibi hakikat-ı mezkûre bi'l-cümle kütüb ve resâil-i cedîde-i askeriyede ve bilhâssa Amerika, Fransa, İngiltere'de ve hatta Atina'da tab' olunan yeni topçuluk kitâblarının belki en adisinde bile mezkûr ve münderictir.

Brezilyalılar son zamânlarda toplarla yaptıkları mukayese tecrübelerinde Fransız-kârî topları pekâlâ bulmuşlar ve bunu müsbet olarak bir de İspanyolca koca bir kitâb neşretmişlerdir.

Şimâli Amerika ve Şili Hükûmetleri'yle sâir Amerika Hükûmetleri'nin kuvve-i berriye ve bahriyelerinin ekseriyetle Krupp Topları'yla mücehhez bulunduğu bazı

tarafardan der-miyân olunmakta olup vâkıa bazı Amerika Hükûmeti Krupp'tan hayli top mübaaya eylemişler ise de biz bundan akdem hükûmet-i mezbûreden bir takımının gemi ve sevâhil toplarının Amerika ve Kane sistemlerinde olduğunu irâe ve isbât etmiş olduğumuzdan ve Amerika Hükûmetleri'nde ekserîyetle Fransız-kârî toplar mevcûd bulunduğundan ve hatta Amerika-yı şimâli hükûmetinin bi'l-cümle cebel ve sahrâ ve muhâsara ve kale efvâh-ı nâriyyesi Hoçkis sistemiyle Fransız toplarına müşabîh vidalı bir sistemde bulunduğundan ifâde-i marûzayı mübalağalı görürüz.

Bir vakitler döğme çelikten mamûl kuyruktan dolar topları hemen yegâne olarak Krupp Fabrikası yapabilmekte iken bu fabrikanın mamûlâtı kadar ve belki de daha ziyâde hâss-ı haseneyi câmi top isâga ve imâli sonraları pek çok fabrikalara müyesser olmuş ve düvel-i muhtelif topları hakkında itâ eylediğimiz malûmât-ı sâbika zannımıza göre bunu pek güzel isbât ve irâe eylemiştir⁴⁵.

(Yirmi birinci nüshâdan mâ-bad)

Malûmât-ı mestûre ile müstedleldir ki muhtelif çaplardaki Krupp Topları el-yevm Avrupa, Asya, Amerika Hükûmetleri'nden bazılarının berri ve bahri teşhîzât-ı harbiyelerinin bir kısmını teşkîl eylemekle beraber teşhîzât-ı mezkûrenin kısm-ı küllîsi sâir fabrikalar mamûlâtından müşekkel bulunmakta olup hatta Fransa, İngiltere Hükûmetleri gibi bazı büyük hükûmetlerde bir dane bile Krupp Topu yoktur.

Almanlar, Fransızlar, İngilizler, Amerikalılar zamânımız topları için belli başlı dört meslek vücûda getirmişlerdir ki bu mesleklerdeki efvâh-ı nâriyye tesîrâtça yek-dîğesine pek yakın oldukları hâlde tertîbât ve imâlat nokta-i nazarından birbirinden hayli fark ve tahallûf ederler. İş bu mesalik-i erbaa-i cesîme topçuluğun devr-i hâzırdeki terakkîyât-ı harikulâdesinin netâyic-i fenniyesindedir.

Krupp Fabrikası yirmi yirmi beş sene evvel top imâlatı âleminde femân-fermâ idi. Top denildiği zamân hatırlara mutlak Krupp Fabrikası gelir ve Krupp Fabrikası'ndan başka bir fabrikada yapılan bir top iyi patlamaz (iyi tesîr hâsıl etmez) ve nitekim İngiliz dest-gâhlarında yapılan zırlı sefâin-i harbiyeden gayrı bir sefine yürümez, yüzemez zan olunur idi. Ol-vakitler bu zanlar belki de doğru idi çünkü terakkîyât-ı hâzıra evvel avande ve re'y-i perde-i hufade mestûr ve maktum idi. Filhakîka döğme çelikten topları Krupp Fabrikası'ndan gayrı başka bir fabrika yapamıyor idi. Ol-vakit dünyanın en iyi toplarının Krupp Topları denebilir idi. Bu

⁴⁵ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Top Fabrikaları ve Zamân Hâzır Topları-(Yirminci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 21 (27 CA 1313/ 15 Kasım 1895), s. 442-446.

cihletle o devirde hükûmet-i seniyye sâir ekser hükûmetler misillû mezbûr fabrikaya bi'l-müracaa Krupp sistemi ni kabûl eylemiştir.

“Bir hükûmetin kendi top sistemi ni zarûrat-ı katia-i zamâniye icbar etmedikçe değiştirmeğe kıyam etmesi hemen bir afet denecek derecede muzır olacağı” kâide-i fenniyesine teb’an hükûmet-i seniyye fennin icâbatına bi’t-tamâm muvaffik sûrette hareketle Krupp sistemi ni takipte devâm buyurmakta ve Tophâne-i Âmire Fabrikaları’nda yapılan toplarla Krupp’tan alınan toplar hep bir tarz ve sistemde olmak için tophâne mamûlâtı olan toplar Krupp sistemi nde yapılmakta ise Devlet-i Ebed-Müdded-i Osmâniyye kendi toplarından bir kısm-ı mahsûsunu sâir sistemlerde dahi olarak Tophâne-i Âmire Fabrikaları’nda yaptırmak ve Hoçkis ve Nordenfeld Mitralyözleri gibi bazı efvâh-ı nâriyyeyi sâir fabrikalardan mübâyaa etmek sûretiyle de türlü türlü menâfi-i mahsûsa istihsâl eylemiş ve sâir Avrupa düvel-i muazzaması gibi icâbat-ı feniye dâiresinde ahyanen sâir fabrikalara vesâir tarz ve sistemlere mürâcaât buyurabileceği bedîhiyaddan bulunmuştur.

Nitekim yeniden tesîs buyurulmakta olan Tersâne-i Âmire Top Fabrikaları’nda yapılacak topların bir tarz-ı dîğerde inşası karârgîr olarak bugün bu fabrikalar levâzımından bazıları memleketimizde tedârik ve imâl ve bir takımı dahi İngiltere’ye sipariş edilmiş ve donanma-yı mehabet-makrun-ı hümâyûn için yapılacak tarz-ı cedîdde serî ateşli efvâh-ı nâriyyenin Armstrong veyâhûd Kane usûllerinde yapılacağı ve çünkü bunların havâss-ı matlûbeyi daha ziyâde temîn etmekte bulunduğu mertebeye i sübûta varmış ve hatta bu sebebe mebnîdir ki daha birkaç sene akdem İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya ve hatta Japonya Hükûmetleri tarafından en son yapılan zırhlı sefâin için mezkûr sistemlerde serî ateşli toplar kabûl edilmiştir.

Saye-i terakkîyât-vâye-i hazret-i padişahîde fabrikalarımızın netâyic-i hâsene itâ etmekte olduklarını, gerek Tophâne-i Âmire ve gerek Tersâne-i Âmire’de yapılan çelik toplarımızın matlûba muvafık hâsılat verdiklerini ve biraz daha himmet olunduğu hâlde her nev’ çelik efvâh-ı nâriyyenin bizde dahi imâllerine muvaffakiyet-ı kâmile hâsıl olacağını maal-iftihar beyânile sevgili ve mukaddes padişahımız Sultan Abdülhamid Hân-ı Sâni efendimiz hazretlerinin bu yolda dahi sarf buyurdıkları bunca mesâi ve ikdâmât-ı seniyyelerini kemâl-i men ve şükân ile zîr u zebân musadakât eylerim.

“Krupp Fabrikası’nın gayrı bir fabrikada iyi top yapılamaz; her devlet oraya mürâcaat ediyor ve etmeye mecbûrdur” sûretinde ara sıra gazetelerimizde görülen neşriyyât gayrı sahiha saye-i hazret-i padişahîde çelik top yapmaya muvaffakiyet

husûlünden dolayı kulûb-ı Osmâniyyân'da hâsıl olan sürûr ve inkısâd ile kabil-i tevfiik değildir. Fabrikalarımız müntesiplerinin kesr-i cesâretleriyle bütün fabrikalarımızın hâl-i atalete gelmesine ve îcâbında top fiyatları hakkında hiçbir tenzîlât ve rekâbet icrâ olunamamasına velhâsıl ecnebi fabrikalarının iktisâb-ı nef' ve fâidesine sebep olacak sûrette bazen gazetelerimizin idâre-i lisân etmesi de elbette tecvîz olunamaz.

Âsâr-ı sâlifede Osmanlılar cihân-ı medeniyetin en cesîm, en müdhîş toplarını yollarda ve hatta harb meydânlarında kendileri isâga ve imâl etmişler ve havân topları gibi her devir ve zamânda pek büyük ehemmiyetle kullanılmış ve son zamânlarda min külli'l-vücûh kesb-i ehemmiyet eylemiş olan efvâh-ı nâriyyeyi icâd etmek gibi harîkalar göstermişler ve bu cihetle topçuluk ve top imâlâtı târihinin en parlak sahîfelerini işgâl eylemişlerdir*.

Otuz kırk sene evveline gelinceye kadar Tophâne-i Âmire'de ve Hasköy Dökümhânesi'nde merasim-i mahsûsasıyla türlü türlü nevlerde pek çok efvâh-ı nâriyye isâga ve imâl edildiği ve hatta Kırım Muhârebesi esnâsında Tophâne-i Âmire Fabrikaları bütün düvel-i müttefike ordularına top ve cephâne ve mühimmât yetiştirmekle kesb-i işân ve şeref eylediği ve devr-i bi-adil hazret-i Sultan Abdülhamid Hân-ı Sâni'de Zeytinburnu Fabrikası'nda bundan evvel büyük ve küçük çaplı yüzlerce tunç top ve son zamânlarda dahi muhtelifü'n-nev çelik top isâga ve imâl kılındığı malûm olup fakat yirmi beş otuz sene akdem döğme çelik topların en evvel Almanya'da Mösyö Krupp'un imâlathânesinde imâline muvaffakiyet husûlü ve bu topların ol-vakit bi'l-cümle Avrupa memâlikinde olduğu gibi nezd-i hükûmet-i seniyyede dahi -kemâl-i derece çalışılmış olmakla beraber- imâllerine çare bulunamaması* sebebiyle dünyanın en iyi silâhlarını, toplarını en evvel tedârik etmekle şöhret bulan devlet-i ebed-şevket-i Osmâniyye sâir devletler gibi Krupp Fabrikası'na mürâcaata lüzûm görmüş idi.

El-yevm düvel-i muazzama kendi toplarını kendileri yapmakta veyâhûd Kayye dö Şarj denilen mukâvele nâme-i mahsûsalar şerâiti kâideten temîn edilmek üzere taslak hey'etinde olarak kıt'aâtını veyâhûd ki hey'et-i mecmuâlarını diledikleri sivil fabrikalara yaptırmakta ve bu husûsta Almanya Devleti ile Fransa ve İngiltere ve Rusya ve İtalya ve şimâli Amerika Hükûmetleri pek güzel birer misâl ve örnek teşkîl

* Yakında neşr-i sadedinde bulunduğumuz *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Târih-i Askerîsi, Külliyyât-ı Târih-i Eslihâ* nam eserlerde bu husûsa müteallik birçok malûmât mûnderic olduğundan bu kitapları kariîn-i kirâm huzerâtına şimdiden tavsiye ederiz.

* Evvel zamân Zeytinburnu inşâ olunan gâyet mükemmel ve cesîm çelik ocakları bugün züvvarların veleh ve hayretini dâî bulunmaktadır.

eylemekte bulduklarından her hâangi bir devletin fi-mâbad toplarını fennen ârzû ettiği fabrikalarda yaptırabileceği (nitekim hükûmet-i seniyye toplarını Krupp ve Tophâne-i Âmire Fabrikaları'na yaptırmakla beraber Hoçkis ve Nordenfeld ve Gatlang Mitralyözleri'yle kuyruktan dolar Brodol Topları gibi bazı evfâh-ı nâriyyeyi sâir fabrikalara imâl ettirmiştir) veyâhûd yapılması düşvâr en büyük çaplı topları en meşhûr top fabrikalarına siparişle mütebâkî topları kendi fabrikalarında imâl ettirebileceği ve bu topların dahi taslaklarını kendi dökümhânelerinde veyâhûd şerâit ve usûl-i mahsûsasına tevfi ken bugün Avrupa'da pek ziyâde tekessür eylemiş bulunan çelikhânelerde isâga ettirebileceği velhâsıl el-yevm tüfenk namlularını imâle muktezî olan çelik ne sûretle ârzû olunan çelik fabrikalarından mübâyaa edilmekte ise top taslaklarının dahi ol-vechle istenilen fabrikada imâl ettirilmesiyle ba'dehu bunların top fabrikalarında mükemmel top haline irca olunabileceği bedîhi ve aşikâr ve topçuluk fenninin usûl-i kavâid-i hâzırası bunu müstelzem olduğu bedîdâr olup umûm devletlerin ve hatta top imâliyle şöhret bulan bazı top fabrikalarının top tedârik ve imâli husûsundaki teamülü şu kâideye muvafık olmakla isbât-ı müddeamıza medar olacak en büyük delailendir.

El-hâsıl her hâangi bir devlette topçulukça husûlü ârzû olunan terakkîyâtın şu yirmi yirmi beş sene içinde topçulukça husûle gelen terakkîyât-ı fevkalâdece edilmesi zarûrî tettebbuât âsârına istinat ettirilmesi lâzım gelmektedir.

Fransa Devleti'nin -70 Seferi'nden şimdye kadar güzerân eden- yirmi beş sene zarfında topçulukça husûle getirdiği terakkîyât-ı harîkulade herhâlde devletlere numûne-i imtisâl olmuş ve olmalıdır ve çünkü 70 Muhârebese'nde pek aşağı derecede olan ağızdan dolar timur ve tunç toplarla Prusyalılar'ın çelik toplarına ve şişhâneli havânlarına karşı harb eden Fransızlar bugün cihân-ı askerînin en mükemmel, en müessîr toplarına mâlik bulunmaktadır. El-yevm Fransa'da devlet fabrikalarından katü'n-nazar birçok sivil fabrikalar bile -bâlâda beyân olunduğu üzere- mükemmel toplar imâl eylemekte olup yirmi beş senelik şu terakkî-i azîm mücerret sa'y ve gayret mahsûlü olmakla herhâlde sezâ-vâr-ı takdîrdir.

Fransızlarla İngilizler'den katü'n-nazar Ruslar'ın, İtalyanlar'ın, İspanyollar'ın, şimâli Amerikalılar'ın, Belçikalılar'ın vesâir bazı hükûmetin çelik toplarını kendi fabrikalarında yapmağa başlaması edille-i terakkîyât add edilse sezâdır.

Cenab-ı Mevlâ-yı müteal vücûd-ı mukaddeslerini ve mübarek ve pak kalb-i hümayûnlarını her türlü ekdar ve ıztrâbât-ı künyeden masûn ve mahfûz buyursun bütün İslâmiyyet'in hâmîsi ve ecdâd-ı izâmları mülk-i mamûrînin vâris-i meşru-i

hâlife-i rûy-ı zemîn efendimiz hazretleri devlet-i muazzamalarının esbâb-ı kudret ve şevketini her sûretle âlâ edecek en küçük vesâite takdîr olunamayacak derecede azîm ehemmiyetler vermekte olmalarıyla mücerret kendi fabrika-i hümâyûnlarında dahi her vechle matlûba muvafık top imâl olunabilmek maksâd-ı Eflatun pesendanesiyle Fransa ve Almanya’da bulunan top ve mühimmât ve harbiye fabrikalarına taraf taraf müsteâd zâbitân irsâl buyurmuş ve el-ân mûmâ-ileyhim mezkûr fabrikalarda top ve mühimmât-ı harbiyye imâli sanâtlarını lâyıkıyla tahsîl ve taallüm ile âtiyen vatanımızda en mükemmel toplar yapmak gibi memleketimizce muceb-i menâfi’i’l-tuhsa olacak esbaba tevessüle hâzırılmakta bulunmuş olmakla yakın bir zamânda gayr-ı turan mûmâ-ileyhimin avdetlerinde bunların dahi delâletiyle zaten şehrâh-ı terakkîde kemâl-i süratle ilerlemekte bulunan fabrikalarımızın bir kat daha tekemmül edeceği ve Ordu-yı Hümâyûn’un fi-mâbad muhtâc olacağı her cins ve çapta ve envâ-ı tarz ve sistemde topların büsbütün kendi fabrikalarımızda imâline muvaffakiyetle saye-i hazret-i padişahîde memleketimizce envâ-ı fevâid-i azîmenin istihsâl kılınacağı bedâhet-i katiye denilecek hakikatlerdendir.

Hemen Cenab-ı Mevlâ-yı müteal Padişah Hamid el-hâsıl efendimiz hazretlerini nice nice muvaffakiyet-i Aliye’ye nâiliyyetle taht-ı âlîbaht-ı Osmânî’de ebed-nişin buyursun (âmin)⁴⁶.

2.3. Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ’ ve İstihkâmâtı

Medhal

“Osmanlılar’ın kılâ’ ve istihkâmât-ı atîka ve cedîdesi hakkında malûmât-ı esâsiyyeyi, zamân-ı hâzır-ı kılâ’ ve istihkâmâtına mütedâir malûmât-ı evveliyyeyi şâmildir”.

Ecdâd-ı izâmımızın kemâl-i muvaffakiyet ve baht-i yarî ile bahadırâne icrâ eyledikleri parlak ve şanlı muhâsara ve kale cenklerinin vukuâ geldiği devirlerde idi ki kılâ’ ve istihkâmât ol-zamânın eslihâsına nazaran fevkalâde metin ve muhkem sayılmakla beraber zamânımız kılâ’ ve istihkâmâtına nazaran büsbütün bambaşka bir şekil ve sûrette rû-nümâ olmakta idi.

Kale denildiği zamân sûret-i umûmiyyede etrâfi ariz bir hendek ile nukat-ı adîdesinde burç veya baru tesmiye olunan yüksek ve gâyet metin bedenleri hâvî bir veyâhûd birkaç hat üzere pek kuvvetli bir sûrette müretteb mazgallı duvarlar

⁴⁶ Mîrâlây Ahmed Muhtar, “Fünûn-ı Askeriyye- Top Fabrikaları ve Zamân Hâzır Topları -(Yirmi birinci nüshâdan mâ-bad)”, *Malûmât*, No. 22 (4 C 1313/ 22 Kasım 1895), s. 467-471.

(bedenler) ile muhat bir şehri müstahkem anlaşılır (İstanbul Suru tefekkür buyurula) ve nukat-ı mühimme-i askeriyye üzerlerinde yalnız bir ciheti bedenlerden müşekkel olmak üzere yapılan küçük kalelere hisar tesmiye olunur (Anadolu ve Rumeli Hisarları tasavvur oluna) ve bir mevzi-i askerîde veyâhûd kaleler pîşgâhında veyâhûd ordugâhlar etrâfında li-ecli't-tahaffuz zemînin kazılarak çıkan turabın ön tarafa yığılmasıyla teşekkül eden hendek ve siper mecmu'una metris ve metrisi teşkil ve tesîs eylemek ameline metris alma ve metrisler derûnuna asâkirin girerek muhârebeye başlamasına metrise girme ve düşmânın hücum ve tasallutunu men' eylemek için etrâfına metris açılan ordugâhlara metrisli ordugâh veya müstahkem ordugâh denilir* ve nukat-ı askeriyye üzerinde eşkâl-ı muktelifede olmak ve her ciheti dövebilecek sûrette bulunmak üzere tertîb olunan kapalı metrislere tabya ve bir nokta-i mühimme-i askeriyyeyi muhâfaza zımnında inşâ olunan ve mazgallı ve müdâfaalı olmak üzere üstvane veya menşur şeklinde yapılan kârgîr inşâta kule ve kezâ mukat-ı mühimme-i askeriyye üzerlerinde usûl ve kavâid-i mahsûsasına tevfiken ağaç gövdelerinden ve şaranpol kazıklarından hendekli ve mazgallı olmak üzere eşkâl-ı muhtelifede inşâ kılınan üstü açık ve etrâfi kapalı inşât-ı tedafüiyeye palanga tesmiye olunur idi ki sırf Osmanlılar'ın eser-i icâdı olan ve Macaristan'da ve Sırbistan ve Romanya ve Transilvanya'nın vesâir memâlik-i meftuha-i kadîmemizin birçok yerlerinde birçokları inşâ kılınmış ve bazıları yalnız tüfenk ve bir takımları hem top ve hem tüfenk müdâfaasına mahsûs bulunmuş olan işbu palangalardan vaktiyle ecdâd-ı izâmımız pek çok istifâdeler eylemiş ve bunlar sonraları memâlik-i ecnebiyyeye ve bilhâssa Avusturya'nın sâir yerlerinde dahi rağbet bularak inşâ ve istimâl olunmaya başlamıştır. (El-yevm Sırbistan'da ve Maaristan'da ve muhâl-i sâirede palanga, ak palanga, bella palanga, lom palanga ve hâ-kezâ nâmlarında mevcûd olan birçok kasabât vaktiyle Osmanlılar'ın palanga inşâ etmiş oldukları nukat-ı mühimme-i askeriyyedir).

İşte ecdâd-ı kiramımız zamânlarında mevcûd olan ve barutun icâdını ve topun vesâir eslihâ-i nâriyyenin şüyû-ı istimâlini müteâkib pey-der-pey yeni yeni bedenler ilâvesiyle ve arkalarına dökülen veya mevcûd duvarlar aralarına doldurulan topraklar vasitâsıyla ve sur-ı muhtelif-i sâire ile mutevaliyen takviye ve tahkîm ve ıslâh ve tanzîm kılınan kılâ' ve istihkâmât inşât-ı mezkûreden ibâret olup bunlar -sonraları sırf turab yığınlarıyla bazı husûsî duvar ve kârgîr inşâtından müşekkel olmak üzere

* İkinci Viyana Muhâsarası'ndan sonra Osmanlılar ile Avusturyalılar arasında vukuâ gelen ve on yedi sene devâm eyleyen sefer-i tavilde Osmanlılar'ın tesîs eylemiş oldukları Usak, Nissa, Salankamin, Poti Varadin, Zanta müstahkem ordugâhları pek ziyâde kesb-i iştihâr eylemiştir.

müceddeden ve bir tarz-ı mahsûsda inşâ olunan cedîd-i istihkâmât ve kale bedenleriyle beraber- ağızdan dolar şişhâneli topların zuhûr ve icâdına kadar ehemmiyetlerini oldukça muhâfaza etmişler ve bu topların zuhûrundan sonra dahi kılâ' ve istihkâmât-ı mezbûreden ekserîsi eşkâl ve tertîbât -ı mevcûdeleriyle yakın bir zamâna kadar nazâr-ı itibârdan kâmilen iskât edilmemişler ise de son devirlerde (kuyruktan dolar şişhâneli topların muhârebâtta ilk istimâline müsâdif 1870 Senesi'nden sonra) fevkalâde denebilecek sûrette topçuluk fenninde husûle gelen terakkîyât-ı azîmeden dolayı ehemmiyetlerini men külli'l-vücûh zâyî ederek el-yevm piyâde asâkirine îcâbında metrislik etmekten mühim bir hizmet ibrâzına gayr-ı muktedir bir hale gelmişlerdir.

Vaktiyle İstanbul, Belgrad, Rodos, Temeşvar, Budin, Kanije, Sigetvar, Viyana Kaleleri gibi cihân-ı askerînin en metin kaleleri sayılan mevâki-i müstahkeme kaffeten vech-i marûz üzere duvar inşâtıyla müşekkel iken sonraları Kandiye Kalesi gibi duvarlı hendekleri, kuvvetli kazemâtları, koltuk müdâfaalarını hâvî ve cesîm turab bedenlerden müşekkel olan ve binâberin hücûmlara ve top ve top darabâtına tûl-ı müddet mukâvemete muktedir bulunan İtalyan vesâire mesleklerinde yeni kaleler türemiş olmakla savlet-i Osmanîye bu gibi kılâ'-ı müstahkemeye marûz olmaya başlamış ve maa-hâzâ Osmanlılar Kandiye'de olduğu gibi bu nev' istihkâmât önlerinde dahi hasımlarına silâh satvetlerinin kahr ve celâdetini öğretmişlerdir.

Herhâlde Osmanlı târih-i askerîsinin en şânlı sahîfelerinden birçoğunu dahi birçok muhâsara ve kale muhârebeleri işgâl eylemektedir. Osmanlılar Kandiye Muhâsarası'nda vesâir muhâsara ve kale cenklerinde kendi mahsûl-ı himmet ve eser-i fetânetleri olarak istihsâl eyledikleri netâyic-i harbiyyeyi Viyana Muhâsarası'nda vesâir bazı mühim muhâsaralarda tatbîk ve istimâl ile amelîyyât-ı muhâsara ve müdâfaât-ı kılâ' fennlerinin esâslarını vaz' eylemiş* fenn-i istihkâmın bugünkü derece-i tekemmülü bulunmasına pek büyük hizmetler eylemişlerdir.

Osmanlılar zabt ettikleri kılâ'-ı mühimmenin birçoğunu tamîrât-ı lâzîmesini icrâ ile hâl-i asliyesinde kullanmışlar ise de pek çoğunu dahi bir meslek-i mahsûs-ı Osmanîye tevfiken tadîl ve ıslâh ile zabt olunamaz bir hale ircâ eylemişler ve sıçan yolları ile kılâ'a takarrüb usûlünü ve tahtü'z-zemîn lağım dehlizleri açarak zîr-i zemîn lağımları yapmak fenn ve sanâtını (muhârebe lağımlarını) en evvel tadbîk ve istimâl eyleyerek Fransız mühendis-i meşhûru ve Voban'ın mevâzilerle kaleye takarrübden ibâret meşhûr meslek hücûmunun -müşârun-ileyhin tasdîk ve itirâfi vechle- esâslarını

* Osmanlılar'ın Kandiye Muhâsarası bazı Avrupa mekâtib-i âliyyesinde el-ân tadrîs olunmaktadır.

vaz' ve ibdâ eylemişlerdir.

Eslihâ-i nâriyye anan-fanan tevfir-i şiddet eyledikçe kılâ' ve istihkâmâtta duvar inşâtının pey-der-pey takliline, duvar irtifâatının tenkısına ve duvarların yerine kesretle turab yığınları (seğirdimler) istimâline ve derûn-ı kılâ' ve istihkâmâtta üstleri kemerler ve mevâdd-ı muhtelif-e-i sâire ve turab yığınları ile mestûr ve düşmân tarafından endâht olunan mermiyyâtın tesîrâtından mahfûz muhâl-i mestûre ve mahfûza teşkiline himmet olunmuş ve kale ve istihkâmât önlerinde açılan hendekler pey-der-pey tâmik ve yan satırları (istar ve istara mukabil) duvarlar ile setr ve iksa kılınarak kale ve istihkâmât bedenlerinin top envâ-ı misillû yatık muharrikleri silâhlarla obüs ve havân envâ-ı gibi mukavves ve pek dik muharrikli evvâh-ı nâriyye mermiyyâtının tesîrât-ı tahrîb-kâr-ânelerinden masûn olmasına itinâ olunmaya başlamış ve işte sur-ı marûza dâiresinde kılâ' ve istihkâmât pey-der-pey ıslâh ve ikmâl kılınarak ve şişhâneli topların zuhûruna kadar müselsel ve muttasıl dûçâr-ı tadîlât ve terakkîyât olarak kale muhitlerinin turab bedenlerden müşekkel ve eşkal-ı muhtelifede olmak ve burçları ve ay tabyaları ve istihkâmât-ı hârice ve muhriceyi hâvî bulunmak ve mesâfât-ı bâideden top mermiyyâtına hedef olacak sûrette yüksek ve havâle bulunmak üzere imâl ve inşâlarına himmetle İtalyan Mesleği, Voban Mesleği, Kormonten Mesleği, Meziyer Mesleği, Montalamber Mesleği ve hâ-kezâ nâmlarında birçok da mesâlik-i mükemmele-i istihkâmiyye vücûda getirilmiş velhâsıl kılâ' ve istihkâmâtta duvar inşâtı yerine bir tarz-ı mahsûs ve mükemmelde bi'l-hândese teşkîl ve ihdâs kılınan turab yığınları kâim olarak umûmen kılâ' ve istihkâmât bedenleri kazamatlar, kapunyer, tedaffü-i kışlalar, cephânelikler vesâir muhâl-ı mahfûza gibi bazı kârgîr inşât müstesnâ olarak kâmilen turabdan bi't-teşkîl üzerlerine ve derûnlarındaki muhâl-ı mestûreye pek kesretli evvâh-ı nâriyye vaz'ıyla istimâl olunmaya başlamış ve sırf turab-ı siper ve hendekten müşekkel sahrâ istihkâmâtının istimâli daha ziyâde taammüm ederek sahrâ harblarında, meydân muhârebelerinde muntazamân yapılan avcı metrisleri pek kesretle istimâl olunmaya başlamış ve bir kalenin muhâsarasında açılan âdî metrisler yerine sûret-i muntazamada olarak turuk-ı takarrubiyeler, mevâziler açılmaya başlayarak kılâ'a bir sûret-i mestûre ve mahfûzada olarak hatve-be-hatve hücum için müttehaz ve müstâmel olan muntazam hücum usûlleri ve bilhâssa hafriyat usûlleri ile kılâ' ve istihkâmâtı dövmek için yapılan hücum bataryalarının tarz-ı inşâları hakkında terakkîyât-ı külliyye hâsıl olmuş ve îcâbında sırf turabdan olmak üzere sahrâ ve muhâsara muhârebelerinde murabba ve muhammes ve hâ-kezâ şekillerinde yapılan vâsî tabyalar kesretle inşâ ve istimâl olunmaya başlayarak

bunlara da redot ismi verilmiş ve etrâf ve havâlisi envâ-ı redotlar vesâir sahrâ istihkâmâtı ve avcı metrisleriyle tahkîm kılınan geniş mevâzi-i tedafüiyye birer muhkem ve mahfûz ordugâh demek olduklarından bunlara müstahkem ordugâh nâmı verilip kadîmen müstâmel mustahkem yani metrisli ordugâhların derûnlarındaki asâkirin hârice hurûc ve hücûmunu bi'l-küllîye tâsir ve tasib eylemek mahzurları vech-i marûz üzere ber-teraf edilmiş ve istihkâmât ve kılâ'ın sur-ı muaddilesi birçok memâlikte mevki-i tatbîk ve icrâyâ konularak tadîlât ve ıslâhât-ı mahbusa dâiresinde hayli devirler birçok muhârebeler dahi icrâ kılınmış ise de kavvâl-ı efvâh-ı nâriyyenin menzil ve sahat isâbetleri nisbeten pek dûn ve kalîl olduğu ve bunlarla endâht olunan mermiyyâtın tesîrâtı edvâr-ı ahîrede mermiyyâtının tesîrâtına nisbeten lâşî müşâbehesinde bulunduğu (ve daha doğrusu kavval-ı efvâh-ı nâriyyenin ve bilhâssa bunlardan –silik- havânların atılması, vurması kaza nev'inden olduğu) cihetle tesîrleri men küllî'l-vücûh kalîl ve mahdûd olan bu silâhlara nazaran edvâr-ı evveliyyede kılâ' ve istihkâmâtca pey-der-pey husûle gelen ıslâhât ve terakkîyât-ı külliye fenn-i muhârebât-ı kılâ' ve fenn-i istihkâmca kâideten pek mühim ve azîm görülememeye başlamak ve hele şîşhâneli topların zuhûrundan sonra büsbütün ıslâhât ve terakkîyât-ı muarrefe temîn-i maksâda kifâyet edemeyip son devirlerde kılâ' ve istihkâmâtca husûle gelen terakkîyât ve tebeddülât, ıslâhât ve ihtirâât karşısında belki de hiç münzilesine inmiştir⁴⁷.

(Yirminci nüshâdan mâ-bad)

Ağızdan dolar şîşhâneli topların zuhûru fenn-i inşâ-yı kılâ' ve istihkâmâtca yeniden bir büyük hatve-i terakkî atılmasını müstelzem olmuş ve kuyruktan dolar şîşhâneli müessir topların zuhûru ise fenn-i istihkâmı, usûl-i muhârebât kılâ'-ı alt üst ederek ileride ber-tafsîl-i beyân olunacağı üzere kılâ' ve istihkâmâtın büsbütün başka bir şekil ve sûret ahz eylesini müstelzem olmuş ve şehirlerin bombardımandan masûn ve mahfûziyeti nazar-ı dikkat ve itinâyâ alınarak şehirleri muhit olan kalebendlerinin bir hayli ilerisine müferrez tabyalardan (surlardan) müşekkel bir istihkâmât-ı müfreze hatt-ı tertîbiyle muhasîrinin kale muhit-i aslîsinin hayli uzağında tevkîfî ve bu sûretle şehirlerin bombardımandan tahlîs çareleri düşünülmüş ve şu sûretlerle de fenn-i istihkâmât ve hücûm ve müdâfaât-ı kılâ'ca bir hayli terakkîyât husûle geldikten sonra düvel-i mevcûde nice nice milyarlar sarfıyla şu terakkîyâta

⁴⁷ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı" *Malûmât*, No. 20 (20 CA 1313/ 8 Kasım 1895), s. 425-427.

terdifen memleketleri dâhillerinde ve hudutları üzerlerinde yeniden nice nice cesîm-i kılâ' ve istihkâmât ve müstahkem ordugâhlar inşâ ve tesîs eylemiş* ve nihâyet topçuluk fenn-i en son zamânlarda men külli'l-vücûh terakkî ederek ve cedîd mevâd-ı müştâile ile memlû ve nev-i icâd uzun dâneler icâd kılınarak bunların tesîrât-ı müdhîşesine istihkâmât-ı mevcûde ve cedîde dahi artık mukâvemet ve kifâyet edememeye başlamakla kılâ' ve istihkâmâtta beton ve zırh ve türlü türlü zırhlı kuleler kullanılmaya ve en nihâyet mevcûd usûllerin ekserîyet üzere terkiyle yeni yeni bir takım usûl ve kavâid-i cedîde-i istihkâmiye saha-i tatbîk ve icrâya vaz' olunmaya başlayarak devletlere kendi memleketlerini usûl-i cedîde dâiresinde yeniden tahkîm ve muhâfaza zımında yeni baştan milyarlar sarf eylemek kapıları açılmış ve el-yevm Fransa, İsviçre, Romanya, Belçika gibi bazı hükûmet -mâsârıf-ı harikulâdeyi göze aldirarak bir müddetten beri en yeni usûl ve kavâid-i istihkâmiyyeyi memleketleri dâhilinde mevki tatbîk ve icrâya vaz' eylemeye müsaraât etmişlerdir*.

Pek yeni olan ve zırhlı kulelerle kopullar, zırhlı bataryalar, seyyar vagonlar üzerine mevzû kesufî kundaklı serî alarmı veya âdî toplar, kesufî zırhlı kuleler, kesufî zırhlı kuleli elektrik fenerleri, zırhlı kundaklar küçük çaplı serfû'r-remi toplarıyla çakıl ile yapılmış beton harçları, beton kayaları el-hâsıl betonlu ve zırhlı kuleli safi zîr-i zemîn mağaraları istimâli esâsına müstenid bulunan usûl-i hâzıra-i istihkâmiyeden şimdilik muvakkatan kat-ı nazar edipte fenn-i istihkâmın, fenn-i muhârebât-ı kılâ'ın usûl ve kavâid-i mecmua-i sâiresine atf-ı inzâr dikkat eyler isek göreceğiz ki Osmanlılar her devir ve zamânda fenn-i istihkâma pek büyük ehemmiyet vermişler ve usûl-i hücum gibi usûl-i mudafaayı dahi hemîşe seve seve mevki-i fiil ve tatbîke vaz' eylemişlerdir: Osmanlılar'ın vaktiyle Macaristan'da, Tuna boyunda, Beserebya ve Lehistan'da yeniden inşâ ettikleri veyâhûd mahv ve isbât tarîkiyle tadîl ve ıslâh eyledikleri birçok kaleler ve ez-cümle Budin, Temeşvar, Özi, İsmail, Silistre, Vidin, Rusçuk, Şumnu, Varna, Kars, Erzurum, Beyazid Kaleleri ile Suriye, Girit, Cezayir-i Bahr-i Sefid, Mora, Arnavutluk, Bahr-i Siyâh ve Sefid Boğazları kılâ' ve istihkâmâtı kale ve istihkâm inşâsı emrinde dahi vaktiyle vâsıl-ı derece-i kemâl olmuş olduklarını müsebbet âsâr-ı azîmeden oldukları gibi müdâfaat-ı kılâ'da vesâir müdâfaa cenklerinde Osmanlılar'ın gösterdikleri fard-ı metanet ve celâdet dahi bütün Avrupa akvâmı dillerinde destan olmuş maser celîle-i Osmaniyye'dendir: Esfâr-ı vâkıa-i

* Âtî'z-zikr kitâba mürâcaat buyurula

* Âtî'z-zikr kitâba mürâcaat buyurula

kadîmemizin birçoğunda ve meselâ Avusturya, Rusya, Leh, Venedik Hükûmetleri'ne (ittifâk-ı mukaddese) karşı on yedi sene bilâ-fâsıla devâm eden ve İkinci Viyana Muhâsarası'nı takip eyleyen Avusturya sefer-i tavili esnâsında pek şanlı ve kanlı bir sûrette kendilerini müdâfaa eden ekser kılâ'ımızın müdafîni kâmilen nâil-i izz-i şehâdet olmadıktan sonra kalelerini düşmâna terk etmemişler ve İsmail, Özi, Kanije, Aka, Silistre Kaleleri gibi birçok kılâ' müdâfaatında ve geçen harbde Plevne'de Osmanlılar hiçbir milletin yapamayacağı bir sûrette düşmânlarının müdhîş hücumlarını tevkîf ile kılâ' ve istihkâmalarını müdâfaa ederken nasıl birer ateş-pâre-i celâdet kesildiklerini düşmânlarına ve bütün dünyaya anlatmışlardır*.

Muhâsara ve kale muhârebâtıyla inşâ-yı kılâ' ve istihkâmât umurunda Osmanlılar'ın devir devir göstermiş oldukları behere ve kemâl ile bu bâbda ittihâz ve istimâl eylemiş oldukları usûl ve kavâid vaktiyle milel-i mevcûdeye numûne nümâ-yı imtisâl olmuş ve sonraları âlem-i askerînin her tarafında kemâl-i hayret ile takdîr ve tahsin kılınmış olup teşrih ve tafsîlleri cildlerle kitâb tahrîrine vâbeste olmaktan dolayı gerek usûl ve kavâid-i mezkûrenin ve gerek Avrupa'da pey-der-pey terakkî ve tevessü eden ve zamân zamân devletlerin nice nice milyarlar sarfıyla yaptırdığı kılâ' ve istihkâmâta esâs olmuş bulunan usûl ve kavâid-i istihkâmiye ile hücum ve müdâfaa usûl ve kavâidinin kuyruktan dolar şişhâneli topların zuhûrundan evvelki ahvâlini -el-yevm külliyyen ehemmiyetlerini zâyî eylemiş olmalarına binâen- karîn-i kirâmın mütâlaât ve tedkîkât-ı mahsûsasına havâle ile* işbu makale-i acîzânemde mezbûr şişhâneli efvâh-ı nâriyyenin zuhûrundan (1870 sene-i mîlâdiyyesinden) bu zamâna gelinceye kadar geçen müddetlere yani devr-i hâzırda kılâ' ve istihkâmâtça Avrupa'da husûle gelen terakkîyât-ı mütevaliyye-i fevkalâdeyi ve bî-tahsîs milyonlar sarfıyla vücûda getirilen kılâ' ve istihkâmât-ı mevcûde ile bunlardan pek çoğunu ehemmiyetten bilâ-iskât belki de karûn-ı evveli vustânın şatoları, karûn-ı vustânın duvardan müşekkel kaleleri münzilesine indiren ahvâl ve hadîsât-ı mütenevviayı nazar-ı tedkîk ve muayyeneden geçirmeyi ve en son zamânlarda garîb ve acîb bir sûret almış ve tesîs-i inşâları ekseriyet üzere zırh istimâli inşâsına müstened bulunmuş olan

* Grandük Mişel'in harb-i ahirdeki Kars hücum-ı cebrisine dâir olan resmi raporunda muharrer fikra-i âtiye şâyân-ı dikkattir: "...Kars istihkâmâtındaki eslihânın mükemmeliyeti, asâkir-i muhâfazanın son dereceye kadar ısrar ve mukâvemet husûsundaki azîm ve niyeti, asâkir-i Osmaniyye'nin muhâsaralarda müsellemler olan metaneti velhâsıl ihâta-i askeriyemizin hân ve harekâtına îrâs-ı müşkilât-ı azîme eden vaziyetin her türlü suûbeti neticesini tahmîn etmek bile pek güç olan hücum muntazam icrâsına asla müsâade edemez..."

* Bu bâbda malûmât-ı lâzime edinmek arzu edenlere Goltz Paşa hazretlerini *Muhârebât-ı Kılâ* nâm-ı eser-i mükemmellerini tavsiye ederim.

zamân-ı hâzır-ı kılâ' ve istihkâmâtı hakkında karîn-i kirâm huzerâtına en son, en yeni malûmât itâ eylemeyi velhâsıl tahkîm-i şuhur ve mevâzi-i askeriyye husûsunda zamânımızın en meşhûr mühendisîn-i askeriyyesinin teklifât ve mesalikini bast ve beyân ile beraber kılâ' ve istihkâmât-ı mevcûdenin terakkîyât-ı hâzırının îcâbatına tavfiken tadîlât ve ıslâhâtı hakkında olan teklifât ve kavâidi zikr ve tasrîh etmeyi vecibeden add eyledim. Ve bihineste'in.

-Birinci Kısım-

Kuyruktan dolar şişhâneli topların zuhûrundan nev-icâd tesîrli uzun dânelerin icâdına kadar mümted olan devirde (1870-1885) kılâ' ve istihkâmâtın ahvâli

1. İlk Şişhâneli Topların Fenn-i İstihkâma Tesîri

1859 sene-i mîlâdiyyesinde Fransızlar ile Avusturyalılar arasında vukua gelen İtalya seferinde (Üçüncü Napolyon'un İtalya Muhârebâtı'nda) zuhûr ile ilk defa olarak sefer-i mezkûr muhârebelerinde istimâl kılınmış olan şişhâneli toplar (yani lahit usûlünde ağızdan dolar şişhâneli efvâh-ı nâriyye) fenn-i istihkâmda bir tebeddül-i kâmilin husûlünü müstelzem olmuştur. Maamâfih yapılması lâzım gelen tadîlât ve ıslâhâtın lüzûm-ı icrâsı ibtidâ-yı emirde derk ve teferrüs olunamadı. Sonraları Fransa ve Almanya'da bu husûsta tecrübeler icrâsına kalkışılmış ise de lakin bu tecrübeler etrâflı olarak yapılmadığından netâyic-i matlûbeyi itâ edemedi. Bununla beraber işbu tecârüb yeni topların bazı hâssını meydân-ı vuzûha çıkarmıştır ki bu haseler dahi: Mezbûr topların istimâli halinde menzilin tezâyüd etmesi, büyük zaviyeler tahtında endâht icrâsı halinde bile sıhhat-ı endâht ile tesîrin tezâyüdü keyfiyetleridir. El-hâsıl tecârüb-i mezbûre bilhâssa yakından muhârebe zımnında inşâ kılınmış olan istihkâmât-ı atıkanın zaafiyetini meydâna çıkarmıştır.

Ağızdan dolar şişhâneli topların istimâliyle 2000 metreden 7000 metreye kadar tezâyüd etmiş olan menziller kale muhitlerini arkadan dövmeğe veya anfilada almaya (yani tuğlani olarak dövmeye) ve şehirlere top tutmağa (yani bombardaya eylemeye) müsait olmuş ve oldukça büyük bir zaviye-i sükût tahtında olmak üzere bi'n-nisbe daha sahîh olarak icrâ kılınan endâhtlar ol-târihine kadar inşâ kılınmış olan açık veyâhûd havâleden cüzî setr edilmiş bi'l-cümle kârgîr inşâtın kafesini darb ve tahrib eylemek imkanını sâha-i husûle getirmiş olduktan başka hem daha suhûletle ve daha büyük mesâfeden gedik açmaya ve hem de topları endâht zımnında avâriz-ı zemîn köprülerinde setr eylemeye müsait olmuş velhâsıl ol-zamân yapılan cedîd dânelerin (yani derûnları mecef uzun mermilerin) patlama hâssı ve bu hâssa ilâveten en direkt endâhtlarının (yani mestûr hedeflere karşı görmeyerek icrâ kılınan hâilli endâhtların)

hüsn-i tatbîk ve icrâlarına muvaffakiyet husûlü inşât-ı mezkûreyi gerek eşhâs ve gerek toplar için elde tutulamaz bir hale getirmiş idi⁴⁸.

(Yirmi birinci nüshâdan mâ-bad)

Ahvâl-ı mesrudeye çare-sâz olmak için müstakbelde bazı husûsâtın mevki-i fiil ve tatbîke vaz'ı lâzım ve lâ-büd olduğu bu sıralarda taht-ı karâra alınmış idi ki anlar dahi: Evvelâ, kaleleri bombardımandan masûn ve mahfûz tutmak zımında bunları müferrez tabyalardan (fevrlerdan) müşekkel bir muhit-i hârici vasıtâsıyla setr ve himâye eylemek, sâniyen kârgîr aksâmdan yalnız pek lâzım olanlarını ibkâ ve muhâfaza ile beraber astar duvarlarının tepelerini (yani kordon hattını) oldukça kuvvetli bir meyil tahtında (yani $\frac{1}{4}$ nisbetinde veya 15 derecelik bir meyil ile) gelen mermiyâta karşı havâleden setr eylemek, sâlisen eşhâs ile topçu mâlzemesi ve bilhâssa ihtiyâten elde bulundurulacak husûsî bir topçu kuvveti için üstü kemerler ile mahfûz birçok mestûr mahaller tesîs ve ibdâ eylemek, râbien siperleri havâleden setr için ara siperleri tesîs etmek gibi husûsâtan ibârettir.

Efkâr ve ârâ-yı cedîdeye tatbîken gerek Fransa'da ve gerek sâir-i memâlik-i ecnebiyyede bir takım istihkâmât ve tabyalar inşâ kılınmış ise de işbu tabyaların cümlesi -icrâ kılınan tecrübelerin gayr-ı kâfi olmasından dolayı- kemâl-i derece şüphe ve tereddüt ile inşâ olunmuş ve işbu tabyalar ol-vakit tertîbât ve inşât-ı istihkâmiyece husûle gelmiş olan tereddüt ve karârsızlıklarla bu bâbda vukua gelen tedkîkat ve taharriyât-ı meşkukeye güzel birer burhân teşkîl eylemekte bulunmuştur.

Mes'eleyi bir sûret-i sahihede hall için bir harb-ı cedîde lüzûm var idi ki ânın dahi vukuu teahhur etmemiş ve bu harb dahi Fransızlarla Almanlar arasında vukua gelen yetmiş seferi olmuştur.

2. Kuyruktan Dolar Şişhâneli Topların Fenn-i İstihkâma Tesîri

1870 senesinde vukua gelen Almanya-Fransa sefer-i azîminden biraz evvel Prusyalılar topları için cümleden ulm kuyruktan doldurma usûlünü kabûl ile kendi şişhâneli toplarını (ağızdan dolar şişhâneli efvâh-ı nâriyyelerini) ıslâh ve bir hâl-i mükemmele îsâl eylemişler idi. Sefer-i mezbûrun başladığı sıralarda idi ki kuyruktan doldurma usûlü sahat-ı endâht ile menzil ve kuvve-i tahrîbiyyenin ve bunlara ilâveten sürat-i endâhtın küllî tezayüdünü müceb olmak gibi netâyic-i nafia ibrâz ve itâ eylemekte idi.

⁴⁸ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Yirminci nüshâdan mâ-bad)" *Malûmât*, No. 21 (27 CA 1313/ 15 Kasım 1895), s. 446-447.

70 Seferi'ndeki yeni toplarla topçu mâlzemesini terkîb ve teşkîl eyleyen pek kesretli mâlzeme-i sâirenin nakli zımnında şimendüferlerin istimâli Almanlar tarafından Strasbourg, Mec, Paris misillü en büyük kalelerin az müddet zarfında bi'l-ihâta taht-ı muhâsaraya alınmasına bais-i müstakil ve pek ziyâde suhûlet-bahş olmuştur.

Sefer-i mezbûru müteâkib bi'l-cümle Avrupa Hükûmeti nezdinde ve ale'l-husûs Fransa'da kuyruktan dolar şişhâneli topların husûle getirdiği matalîb-i cedîde ile mütenâsib bile müdâfaa sistemi yani usûl-i istihkâmiye tesîsi maksâdıyla sûret-i katiye ve ciddiyede bir takım tedkîkat ve tahrîbata kalkışılarak yeniden bir takım usûl ve kavâid-i istihkâmiye teklîf ve bunlar pey-der-pey mevki-i fiil ve tatbîke vaz' kılınmıştır.

3. Kuyruktan Dolar Cedîd Topların Menzil ve Sıhhat-ı Endâhtları ile Kuvve-i Tahrîbiyelerinin ve Büyük Zaviye-i Sükûtların İstihkâmâta Tesîrleri

Kuyruktan dolar şişhâneli cedîd topların azîm ve şâyân-ı dikkat olan sıhhat-ı endâhtlarına inzimâm eyleyen (büyük menziller) şerâit hüçûmu hemen esâsından tebdîl eylemek gibi bir netîce-i mühimme hâsıl eylemiştir. Bu topların zuhûrundan sonra hacimin (muhasırın) bâlâda beyân olunduğu vechle en münâsib nukât üzerinde olmak üzere büyük mesâfâta yerleşerek şehirleri bombarda etmeye (yani topa tutmaya) muktedir olmuş ve kendi bataryalarının (yani birinci ve ikinci topçu mevzileri bataryalarının) mevzilerini tabdil etmek ve anları mevâziler ve tac mevâzi derûnlarında tertîb ve inşâ eylemek mecbûriyetinden kurtulmuş velhâsıl evvelce anfilad endâhtından asla korkmayan bazı istihkâmât yüzlerini anfilada almaya da muktedir olmuş idi.

Mezbûr topların kuvve-i tahrîbiyelerine gelince: Mermiyyâtın sûrat-ı ahîreleri büyük bir nisbette tezayüd eylemiş olduğundan bu keyfiyet mikdâr-ı nüfûzların ol-vakte değin işitilmemiş birer mikdâra vusûlünü müstelzem olmuş ve dânelerin turab envâ-ı derûnuna 3 ve 4 metre mikdârı bir umka değin nüfûz ettikleri ve 1500'den 2000 metreye kadar olan mesâfâta endâhtlarda kârgîr inşât derûnlarına olan mikdâr-ı nüfûzun 1,20 ile 1,30 metreye vasıl olduğu görülmüş ve mermiyyâtın parçalanmasıyla husûle gelen pek azîm intişâr-ı tesîrinin dahi tesîrât-ı marûzaya inzimâmından dolayı 6 metre tahtında siperlerin açık ve turab ile gayr-ı mestûr kârgîrlerin mezbûr topların kuvve-i tahrîbiyelerine mukâvemete gayr-ı muktedir oldukları anlaşılmıştır.

Yeni topların hâsıl ettikleri (büyük zaviye-i sükûtlar) siperler arkasında bulunan insanlarla topların daha suhûletle dövülmesine müsait olmuş ve sâniyeli (yani

sânîyeli tapa ile mücehez) olarak endâht olunan mermiyyâtın pârelenmesiyle husûle gelen huzme-i mahrutî dahi işbu hasayı tezyîd ve tevfir eylemiştir. Diğer cihetten mezbûr büyük zaviye-i sükûtlar hacminin ârzû ettikleri hâlde kendilerini müdafîin nazarından setr eden zemîn dalgaları veyâhûd setreler gerisinde yerleşebilmelerine ve hatta erzâk ve mühimmât tedârikâtı suhûletli olmak için ittisâlât hatları civârında nisbeten münhatt nukâtı işgân edebilmelerine müsait olmuş ise de maamâfih mezbûr büyük zaviye-i sükûtların müceb-i tekevvünü olan kus endâhtının en büyük hâssa ve faydâsı astar duvarları münâsib bir meyil tahtında gelen mermiyyâtdan mahfûz ve mestûr olmadıkları takdirde bu duvarlardan gedik küşâdına imkân vermesidir.

Hâssa-i mezkûrenin manîn (istihkâmın) profili şekline büyük bir tesîri vardır: (Bir gedik kabil-i mürûr olmak için astar duvarının kendi nısf-ı irtifaında bir kısmı tahrib edilmelidir) sûretinde bi't-tecrûbe müstahsil bir kâide nazar-ı dikkatte tutularak*. Gedik küşâdı mümkün olmamak için astar duvarının resimde vâkî kordon hattını hângi meyl taktında gelecek mermiyyâttan setr eylemek lâzım geleceği taharri edilmiş ve netîce-i tahribat olarak kabûl edilen meyil -sırt-ı satire (yani şiv sahrâ sırtına) temas ederek geçen ve hatt-ı mezkûre amud bulunan bir hatt üzerinde mesaha edilmek üzere- ¼'den ibâret bulunmuştur. Vâkıa daha büyük bir meyil tahtında gelen bazı mermiyyât estarın nısf-ı âlâsını pek âlâ dövebilirler ise de lakin bu derecede yatıklığı az yani inhinas ziyâde olan bir muharrik -merminin bir netîce-i mühimme husûlü için kâfi bir kuvve-i zindeye mâlik olmasına müsait olamaz.

4. İstihkâmât-ı Cedîdenin Temîn Etmesi Lâzım Gelen Şerâit-i Umûmiye

İstihkâmât hakkında Fransızlar'ın pek ziyâde iltizâm ve çok müddet istimâl eyledikleri (usûl-i tabyavî) ile son devirlerde Almanlar tarafından ihdâs ve en evvel kılâ ve istihkâmâtta enfe' vechle tatbîk ve istimâl kılınan usûl-i zü-kesîrî'l-ızla'ı'dan hângisini intihâb eylemek iktizâ edeceği bir zamân âlem-i askerîyi hayli işgâl eylemiş ise de nihâyet gâlebe ve tefevvuk usûl-i sânde kalmıştır. Biz burada mezbûr usûller hakkında beyân-ı mülâhazâta girişmeyerek yalnız topların tesîrât-ı cedîdesi vasîtâsıyla taayyün etmiş ve bâlâda zikr ve beyân kılınmış olan şerâit-i umûmiyyeye ber vech-i âtî teşrîh ve tafsîl eylemeyi münâsib gördük: Evvelâ -muhârebeyi mümkün olduğu kadar çok bir zamân esnâsında uzaktan yani büyük mesâfeden icrâ ettirebilmeleri için müdafîinin kesretli ve düşmân mermiyyâtına karşı imkân-ı müsâit olduğu kadar hüsn-î sûretle mestûr toplara mâlik olması îcâb eder.

* Şiv sahrâya kadar gelinebilirse astar duvarının kendi irtifaı sülûsanı kadar bir irtifadaki kısım-ı fevkanisini hedm ve tahrib eylemek kâidedendir.

Sâniyen -siperlerin (bedenlerin)- mail-i endâht veya anfilad endâhtı ile atılan mermiyyâta karşı -ara siperleri vasitâsıyla muhâfaza kılınmış varâka endâhtlarından korkulan bir cümle ahvâlde bu nevi' endâhtlara karşı dahi arka siperleri vesâtatıyla hıfz ve himâye edilmiş olması lâzımedendir.

Sâlisen, kolaylıkla kabil-i tahrîb ve muhâsara esnâsında gayr-ı kabil-i tamîr bulunan meşhûf kârgîrler kullanılmaması veya bunların pek nadiren istimâl kılınması îcâb eder.

Râbien, istihkâmât dâhilinde gerek eşhâs ve gerek mâlzeme için birçok mestûr mahallerin bulunması lâzımedendir.

Hamisen, müdafîin-i muhâsaranın sonuna değin koltuk müdâfaasına mahsûs olan mevâdd-ı muhtelifeyi (istihkâmât ve topçu mâlzemesini) hüsn-i muhâfaza eylemelidir.

Sadisen, kaleleri bombardımandan masûn ve mahfûz kılmak için bunları müferrez tabyalardan müşekkel bir kuşak yani bir mıntıkâ-i sa ile ihâta ederek başlıca muhârebenin vukua geleceği mahallî ileriye sürmek îcâb eder.

İşbu şerâitten beş ülküsü istihkâmâtın aksâm-ı mürekkibesine ve altıncı şart büyük kaleler hey'et-i umûmiyesinin teşkîl ve tanzîmine müyeallıktır. Mesâil-i mezbûre ekser yeni isithkâm kitâblarında kemâl-i itinâ ile hadde-i tedkîkten geçirilmiş, ber-tafsîl-i mezkûr ve münderic bulunmuş olmakla bunlar hakkında malûmât-ı mufassala almak ârzû edenlere kütb-i mezkûreye mürâcaâtı tavsiye ederiz*.

5. Büyük kaleler hey'et-i mecmuasının tertîb ve tanzîmine müteallik malûmât-ı umûmiyye

Zamânımızın büyük kaleleri: Bir mevki-i sevkü'l-ceyşi işgâl eden ve sûret-i umûmiyyede ilerisinde müferrez tabyalardan müşekkel ayrıca bir devreyi hâvî olmak üzere bir devre-i muttasıla (yani bir muhit-i aslî) ile ihâta edilmiş bulunan -müstahkem şehirlerden ibârettir.

Malûmdur ki şehirleri bombardımandan mahfûz bulundurmak için hücûm topçusunu (muhasırînin hücûm bataryalarını) büyük mesâfede tutmak lüzûmu, müdafîini müferrez tabyalardan müşekkel bir hatt-ı müdâfaa tesîs ve inşâsına mecbûr eylemekte ise de (müfrez tabyalar yek-dîğerinden 3/5 kilometre ilerisine inşâ kılınmaktadır) maamâfih müfrez tabyaların îfâ edecek dîğer mühim bir hizmeti daha vardır ki o dahi fi-mâbad bedenlerin doğrudan doğruya müdâfaasından evvel icrâsı

* Kütb-i mezkûrenin ahîren Fransa'da tab' ve neşr edilmiş olan bir mükemmeli âtîde mündericdir.

katiyyen lâzım ve lâ-büdd görünen müdâfaa-i hârice-i mütehharrikeye nokta-i istinâd makâmında istimâl olunabilmeleridir.

Müdâfaa-i hârice-i mütehharrike veyâhûd müdâfaa-i hârice-i müteaddiyyeden maksâd mümkün olduğu kadar uzun bir müddet esnâsında kalenin düşmân tarafından ihâta edilmesine muhalefet eylemek, düşmâna dâire-i ihâtasını mümkün olduğu mertebe uzakta tesîs ettirmek, hacminin kaleye takarrüb için vücûda getirmek mecbûriyyetinde olduğu tesîsat ve inşât-ı muhtelifeyi ve amelîyyât-ı mütenevviayı her türlü vesâit îanesiyle men' ve tehîr eylemek husûsâtından ibârettir. Netâyic ve hâsılâtı pek kesîr ve vesi' olan kâide-i mühimme-i mezkûrenin bir hayli müddetten beri saha-i tatbîk ve istimâle vaz' olunduğu malûm ve bu keyfiyyet târih-i muhâsaratta mezkûr ise de maamâfih kâide-i mezbûre devr-i ahîrde (70 Seferi'nde) bir sûret-i mahsûsa ve mükemmele de olmak üzere kemâl-i zekâvet ve fiiliyyât ile Balfuor Muhâsarası'na tatbîk edilmiş ve işbu muhâsaranın bu bâbda itâ ettiği fikr-i mühim el-yevm sûret-i umûmiyede kabûl kılınmıştır: Tabyalar hattı: Hatt-ı müdâfaa-i esâsiyyeyi tabîr-i ahârla müdâfaa-i esâsiyyeyi teşkîl yani asıl kale muhârebese mevzi-i irâe ve tayîn eder. Müfrez tabyalar mevzi-i mezbûrun istinâd noktalarıdır. Bu noktalar îcâbı halinde kendi aralıklarında tesîs ve inşâ olunan bir takım bataryalar vasitâsıyla taht-ı himâyeye ve muhâfazaya alınarak bir sûret-i mükemmeleye ifrağ olunabilirler ki bu bataryalar dahi hücum topçusu ile olacak muhârebeyi himâyeye edebilecek bir hâlde bulunmaları için bir takımları büyük çaplı toplarla teslîh ve teşhîz kılınan aralık bataryalarından redut-battery denilen batarya redutlarından ibârettir. Bundan mâ-adâ bizzât müfrez tabyalar hattı üzerinde düşmâna karşı bir mukâvemet-i muindâne ibrâz olunabilmek için hatt-ı mezkûru îcâbı halinde bir sûret-i mükemmeleye ifrağ eylemek lâzım gelir ki bu dahi istihkâmâtın münâsib bir mesâfe ilerisinde ve bunların taht-ı himâyesinde -istihkâmât-ı hafife vasitâsıyla himâyeye kılınmış- bir piyâde hattı tertîb ve teşkîl ederek ve bizzât müfrez tabyalar hattı dahi istihkâmât-ı muvakkata ve sahrâ istihkâmâtı vasitâsıyla tahkîm ve takviye eyleyerek hîz-i husûle getirilir.

Bundan başka müfrez tabyalar hattı ile kıt'a-i merkeziyye devresi yani muhit aslı arasında -yalnız hücum mıntıkâsı dâhiline münhasır olmak üzere- esnâ-yı muhâsarada bir ikinci hatt müdâfaa veyâhûd bir mevzi-i istinad teşkîl ve ihdâsı lâzımedendir. Mevzi-i esâsinin (yani müfrez tabyalar hattının) istinadına mahsûs olan bu mevziinin kâideten mevzi-i esâsîdekine mânend aksâm-ı mürekkebden (istihkâmâtın) teşekkül etmesi lâzım gelir yani işbu mevzide dahi istinâd noktaları makâmında olarak bazı istihkâmât-ı cesîme bulundurulabilir ise de lakin bu husûs

ekserîya dâî-i külfet ve suûbet olacağından mevzi-i mezbûr üzerinde bilhâssa istihkâmât-ı muvakkatanın bir sûret-i vesîada tatbîk ve istimâl kılınması îcâb eder.

El-hâsıl düşmân topçusunun müdafîin topçusuna ve bunun dâimi olan (yani istihkâmât-ı cesîmeden müşekkel bulunan) istinâd noktalarına karşı müesser sûrette harb için gelip yerleşebileceği nakat üzerinde ve müfrez tabyalar hattının 2000-3000 metre mesâfe mikdârı ilerisinde bir ön mevzii tertîb ve ihzârı edilmek kâidedendir. İşbu mevzii tıpkı mevzi-i esâsinin piyâde hattı gibi tertîb ve teşkîl olunur ve bunun mevzi-i esâsiye iyice müstened olması lâzım gelir. Ön mevziin müdâfaa haline vaz‘ı ameliyyâtına ancak kale için hâl-i muhâsara ilân olunacağı vakitte mevki-i icrâya vaz‘ olunması kâideden ise de maa-hâzâ düşmâna en marûz olan hudud kalelerinde eşcarın kat‘i (vakt-i harbde istimâl olunacak demet ve sepet vesâirenin bi‘l-imâl ihzârı), elzem olan ittisâlâtın tesîsi misillû mühim ve oldukça uzun vakte muhtaç bazı işlerin vakt-i sulhde icrâsı lüzûmu anlaşılmıştır. Zikr olunan hatt-ı müdâfaa-i hârice vech-i marûz üzere hareket olunduğu hâlde müfrez tabyaların himâye-i hâsenesine mazhâr olur. Hatt-ı mezkûr muhâl-i münâsebe ve ale‘l-husûs tedafîi olarak tertîb ve tanzîm kılınmış muhall ve emâkin vasıtâsıyla tesîs olunmalı ve bu husûsun icrâsı gayr-ı mümkün olur ise de boğazı açık istihkâmât îânesiyle vücûda getirilmelidir. Hatt-ı mezbûr muhasırînin istifâde edebileceği arka tarafların kâffesini, mestûr ve muhfi mahallerin cümlesini dövebilmelidir: Hatt-ı mezbûr üzerinde hafif toplar için bazı diz siperleri tesîs olunması ve işbu siperlerin yollar ile düşmân tarafından ictimâ mahalleri olmak üzere kullanılabilecek nukât-ı baideyi dövecek vechle inşâ kılınması lâzımedendir.

Husûsât-ı sâbıkadan müstebân olacağı üzere bir büyük kalenin aksâm-ı mürekkibesini bi‘t-teşkîl böyle bir kaleyi vücûda getirmek husûsunda tesîs ve istimâl olunan istihkâmât-ı cesîme masnuât ve inşât muhtelifesi başlıca beş kısma münkâsımdır ki anlar dahi:

Evvelâ, istihkâmât-ı müfrezeden müşekkel bir hatt veyâhûd mevzi-i müdâfaa-i esâsiye

Sâniyen, ikinci bir hatt-ı müdâfaa veyâhûd istinad mevzi‘i

Sâlisen, bir muhit-i aslî ile muhatt-ı asıl kale yani müstahkem bir kıt‘a-i merkezî

Râbien, elzem olan ebniye-i askeriyeye

Hamisen, mükemmel ve emniyetli ittisâlat misillû mevâdd-ı muhtelifiye-i istihkâmiyeden ibârettir. Aksâm ve kıt‘aat-ı mezkûrenin tertîbât ve teşkîlâtına müteallik tafsîlât yeni istihkâmât-ı cesîme kitâblarında mükemmelen mukayyed ve

muhârrer olduğu ve bunların mütemmimatından olan sahrâ istihkâmâtının yani istihkâmât-ı hafifenin tesis ve inşâlarına müteallik husûsât ve bunlara mütedâir her nevi‘ ameliyât dahi devr-i hâzırın istihkâmât-ı hafife kitâblarında münderic ve mestûr bulunduğu cihetle bunlar hakkında tafsîlât almak ârzû edenlere kütüb-i mezkûreye mürâcaâtı tavsiye ederiz⁴⁹.

(Yirmi ikinci nüshâdan mâ-bad)

İkinci kısım

Nev-i icâd tesîrli uzun dânelerin ihtirâ‘ından mîlâdın 1885 senesine müsâdif olan 1303 sene-i hîcriyyesinden bugüne değin geöen müddette kılâ‘ ve istihkâmâtın ahvâlî*.

Fasl-ı Evvel

1303 târihinden evvel inşâ kılınmış olan kılâ‘ ve istihkâmâtın tahvîli lüzûmu

1) 1303 târihinde topçuluk ile kılâ‘ ve istihkâmâtın ahvâlî

Topçulukça husûle gelen terakkîyât

1291 ile 1303 seneleri arasında güzerân eden inşât ve istihkâmîyye devri esnâsında topçuluk dahi kendi tarîk-i terakkîyyâtında âdem-i tevakkufla hayli mesâfe kat‘ etmiştir; 1277’den 1291 târihine kadar istimâlî makbûl ve müstahsen görülmüş ve saha-i harb ve cidâli uzaktan keşf ve rüyetle dövmek için yüksek bedenler inşâsını istilzâm eylemiş bulunan düz kûs endâhtı devr-i mezkûru müteâkib ehemmiyetini zâyî eylemekle 1292’den 1303 senesine kadar mümted olan devirde endâht-ı mezbûr yerine (saplatıcı endâht) yani kûs endâhtı kâim olarak kesb-i ittisâ mükemmeliyet eylemiştir.

Devr-i ahîr-i mezkûrde topçulukça husûle gelen terakkîyât şunlardır:

Evvelâ, sahat-ı endâht tezayüd etmiştir. Zîra büyük çaplı toplar ile 4-5 kilometre mikdârı bir mesâfeye kadar ne derecelerde bir sahat-i remy ile icrâ-yı endâht olunmakta ise küçük çaplı efvâh-ı nâriyye ile dahi mesâfât-ı mezkûreye aynı sıhhat ile icrâ-yı endâht eylemeye muvaffakiyet hâsil olmuştur.

Sâniyen, 2500 metre mesâfeye kadar sıhhat-i tâmmeye ile saplatıcı endâht yani kûs icrâsına muktedir ve kısa toplar ile şîşhâneli havânlardan ibâret müesser ve hafif toplar icâd ve ihtirâ olunmuştur.

Sâlisen, dâneler üç çaptan ziyâde yani altı çapa kadar bir tûlde olmak üzere

⁴⁹ Ahmed Muhtar, “Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ‘ ve İstihkâmâtı (Yirmi birinci nüshâdan mâ-bad)”, *Malûmât*, No. 22 (4 C 1313/ 22 Kasım 1895), s. 471-474.

* Âtîde muharrer târih-i hîcricilerin cümlesi kameridir.

bi'l-imâl tatvil edilmişlerdir; bu vechle bunların pâreleme barutları ziyâdeleşmiş ve kuvve-i nüfûziyyeleriyle kevv-i tahrîbiyeleri tezâyüd eylemiştir.

Râbien, eşhâsa karşı Fransa'da *obüsa mitraille* yani peşrev danesi denilen ve hem dane ve hemde şarampel hizmetini gören nev-i icâd bir danenin yani tevhid danesinin ve Almanya'da dahi şarapnellerin istimâli taammüm eylemiş ve mezbûr mermileri pek mühlik kılan ve siperlerin hıfz ve himâye etmek hasalarını tenkîz eyleyen sâniyeli endâht ıslâh kılınmıştır.

Hamisen- nişân ahzı ve bilhâssa en direkt endâhtı (hailli endâht) için nişân alınması usûlleri ıslâh ve ikmâl olunmuş ve bu keyfiyet âtiyen yüksek bedenler istimâlini bî-lüzûm kılmıştır.

İstihkâmât hakkında olan netâyic

Mezkûr ikmâlât ve ıslâhât-ı cesîmenin netâyici 1292'den 1303 senesine kadar mürûr eden devir esnâsında inşâ kılınan kılâ' ve istihkâmâtı gayr-ı kabîl-i inkâr bir hâl-i süfliyete vaz' ve ilkâ eylemeye kifâyet etmiştir. Maa-hâzâ tertîbât ve teşkilât mevcûde-i istihkâmiyye bu zamâna kadar hem eşhâs ve mâlzeme (toplar) için hengâm-ı muhârebede bazı mertebe temîn-i himâye edebilmekte ve hemdeistirâhat devirlerinde anlara her türlü emniyet itâ eyleyebilmekte olduktan katü'n-nazar vâkî olan teşebbüsât ve tedâbir-i muvakkata-i teshiliye ile icrâ kılınan bazı tadîlât ve ıslâhât-ı müteferria dahi şüphesiz istihkâmât-ı tedafüiyeden beklenen derece-i mukâvemetin büyük bir kısmını bunlara tekrar verebilmeye müsait ve kâfi olmuş idi; fakat devr-i mezkûrun nihâyetine doğru dânelerin (nev' icâd tesîrli uzun dânelerin) imlâsı için kabîl-i istimâl mevâdd-ı müştâile-i cedîdenin keşf ve icâdi devr-i mezkûrun nihâyetine doğru müşkilât-ı mevcûdeyi bir kat daha tezyîd ve teşdîd ile mühendisîn-i askeriyenin efkâr ve ezhânına bir sûret-i umkada ilkâ-yı dehşet ve teşvişat etmiş ve filhakîka ol-zamâna değin istimâl edilen mermiyyâta nazaran bir sûret-i diyerde müesser olan işbu mermiyyât-ı cedîde kendilerine güvenilmekte bulunan vesâit-i tahaffuziye tesettüriyenin değer ve kıymetine küllî îrâs-ı nakîsa ile bunları hemen safara ircâ eylemek derecelerine getirilmiş ve bu sûret-i kabûl olunmasa bile ileride beyân olunacağı üzere anları hiç olmazsa bir sûret-i müdhîşede düçâr-ı hatr ve tehlike eylemek sûretiyle tehdit eylemiştir.

Vâkıa müdafîin topçusunun dahi muhteriât ve ıslâhât-ı mezbûreden istifâde edeceği iyice zahir ve aşikâr ise de lakin mezbûr topçunun hüçûm topçusu derecesinde anlardan müstefid olamayacağı dahi bedîdârdır. El-hâsıl kûs endâhtının istimâli ve ale'l-husûs dânelerin uzatılması hüçûm topçusuna itiraz kabûl etmez bir sûrette

rechâniyet bahş olmuştur.

1292'den 1303 senesine kadar inşâ kılınan istihkâmâta isnâd olunan başlıca mahâzîr ve nakayıs ber-vech-i âtî telhîs olunabilir:

Evvelâ, istihkâmât-ı mezkûre gâyet mer'î bir hedef teşkîl etmektedirler.

Sâniyen, mezbûr istihkâmîlar kûs endâhtı icrâ eden toplara mukâvemet zımnında tesîs ve inşâ kılınmış olduklarından kûs endâhtından ziyâde hâsâr-dîde olurlar.

Sâlisen, istihkâmât-ı marûza eşhâs ve mâlzeme için pek dar ve tehlikeli bir sahayı hâvîdirler.

Râbien, müfrez tabyalar (yani forlar) arasında bulunan büyük aralıklar müfrez tabyalar hattının zaafiyetine badidirler.

İşbu mahâzîr ve nevâkısdan beherini nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alarak bunların kıymet ve derece-i ehemmiyetleriyle hâsıl ettikleri netâyici tedkîk ve muayene eylemek lâzımeden ise de bunlar yeni istihkâm kitâblarında ber-tafsîl-i mezkûr ve münderic olduğundan âtîde yalnız hâiz-i ehemmiyet-i azîme olan bazıları hakkında tafsîlât itâsıyla iktifâ olunmuştur.

Müfrez tabyalar üzerine kûs endâhtının tesîri

Kûs endâhtının sahhat ve tesîri fevkalâde ziyâdedir; şu sûretteki eğer zâyiât-ı ciddiye ve külliyyeye uğranılmak istenilmez ise siperlerin, ara siperlerinin, arka siperlerinin bahş ettiği himâye ve mahfûziyet büsbütün gayr-ı kâfi görülmek iktiza eder. Toplar muşaarlanmalarına (yani bazı işâretler ianesiyle görülmeksizin ateş altına alınmalarına) muvaffakiyet husûlü halinde -hatta havâleden sûret-i hasenede setr edilmiş oldukları hâlde bile- kûs endâhtı ile sûratle tahrîb ve istimâlden ıskât edilebilirler; bundan mâ-adâ sâniyeli olarak sûret-i hasenede (kûs endâhtıyla) atılan ve bu hâlde setr-i havâle mıntıkâsını yani mıntikâ-i mahfûzayı tenkîs eylemek hasasına mâlik bulunan peşrev danesinin istimâli -topun yan taraflarında hafr edilmiş hendekler istimâli halinde bile- muhârebe esnâsında numru neferâtını top dõşemeleri yanında durmaya gayr-ı muktedir kılacaktır.

Kûs endâhtına karşı ehemmiyetleri dûçâr-ı tenakus olan büyük bedenler ve ara siperleri inşâ ve istimâline sarf-ı nazar edildiği hâlde sâbikü'l-beyân mahzurlar yalnız setreler vasitâsıyla mahv ve ber-taraf edilemez bu sebebe mebnî mes'elenin ancak en direkt endâhtı bataryaları, zırhlı bataryalar veyâhûd kopullar (yani zırhlı kuleler) istimâli vasitâsıyla halline imkân bulunabilir. Maamâfih mevâdd-ı marûza vesâireden müşkîl kesretli bir mâlzeme ile eşhâsın bir müfrez tabya sathı kadar dar bir

satih dâhilinde içtimâ'ı dahi zaafiyete başlıca bir sebep olduğu badidardır. Buna binâendir ki bu bâbda tertîbât -ı sâirenin iltizâm ve ihtiyât kılınmasına mecbûriyet hâsıl olmuş olup bu bâbda ileride malûmât-ı kâfiyye itâ kılınacaktır.

Kûs endâhtı ıslâhâtının, dâneler derûnuna konan barut haklarının ziyâdeleşmesinin bir netîcesi dahi gedik kuşadı ile umûmen kârgîr-i aksâm tahrîbi husûsunun kesb eylediği suhûlettir. Kısa toplar veyâhûd obüsler ile şişhâneli havânlar havâleden sûret-i hasenede setr edilmiş duvarları döverek nisbeten kısa bir zamân içinde bunları devirmeye müsait oldukları gibi 3 metreden ziyâde sahnında turab ile mestûr olmayan kömürler dahi eslihâ-i mezbûre tesîrâtıyla zarar-dîde ve harap olmaya pek müsteaddidirdiler. Bundan mâ-adâ kûs endâhtının terakkîyatı sebebiyle topları demonte etmek (yani tahrîb eylemek), seğirdimlerle piyâde kademelerini alt üst eylemek için eskiden olduğu gibi evvel emirde siperleri hedm eylemeye lüzûm olmadığı gibi mani meşy ve hareket olacak derecede kesir topçu mâlzemesini evâilde olduğu gibi birlikte kılâ' ve istihkâmât önüne görünmeye dahi lüzûm kalmamıştır⁵⁰.

(Yirmi üçüncü nüshâdan mâ-bad)

Almanlar 1885 senesinden (yani 1303 sene-i hîcri-i kamerîsinden) bir hayli ol kûs endâhtına verilmesi lâzım gelen ehemmiyeti anlamış olduklarından kendi muhâsara ve teçhîzâtları (muhâsara trenleri) meyânına dâhil olan kısa top ve havânların nisbetini tezyîd etmişler ve hatta Fransızlar'ın 70 Seferi'nden sonra kendilerine karşı inşâ etmiş oldukları tevkîf tabyalarına* karşı şiddetli hücum icrâ edebilmelerine mahsûs olmak üzere hafif ve müesser teçhîzât-ı husûsiyye (yani âlât-ı nâriyye-i mahsûsa) bile îcâd ve imâl eylemişlerdir.

2. 1303 sene-i hîcri-i kamerîsinden (1885'den) sonra topçuluk ile kılâ' ve istihkâmâtın ahvâli

1303 senesinden bugüne kadar topçuluğun terakkîyatı

1303 senesine değin efvâh-ı nâriyyeden müstâmel dânelerin imlâsı için âdi siyah barut istimâline mecbûriyyet var idi ve çünkü bu zamâna kadar malûm olan barutun gayrı sâir pâreleyici mevâdd-ı müştâile bozulmaya pek müstead olduktan başka hatarlı ve hatta topun mecefi dâhilinde bile mermiyi ateşleyerek paralamaya müstead idi. Buna binâendir ki efvâh-ı nâriyye mermiyyâtının imlâsına mahsûs

⁵⁰ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Yirmi ikinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 23 (11 C 1313/ 29 Kasım 1895), s. 495-496.

* Bunlar hakkında ileride malûmât verilecektir.

dayanıklı, kuvvetli yeni bir madde-i müštaile istihsâli maksâdıyla birçok müddetten beri tedkîkat ve taharriyat icrâ edilmiş ve madde-i mezkûrenin imâl ve istimâl cihetiyle tehâlükten azade olması, kendi kendine ateş almaktan vâreste bulunması matalib ve şerâit-i esâsiyyeden olmak üzere der-meyan kılınmış idi.

Tedkîkât ve taharriyât-ı muhtelifeden sonra Almanya Devleti tazyîk edilmiş folmikoton veyâhûd pirokzilin nâm maddeye mürâcaâtla bunu kabûl eylemiş olduğu gibi Fransa Devleti (Fransa Harbiye Nezâreti) dahi muhterîât-ı ahîreden olan Fransa ve Almanya matbûatında bi't-defaat semaye-i bahs ve makal olmuş bulunan (melinit) nâm barutu kabûl eylemiştir. Zannedildiğine göre madde-i ahîre-i mezbûre folmikoton kuvvetine biraz faik bir kuvvete mâlik ve hüsn-i muhâfaza, emniyet imâliyle husûslarına müteallik her nevi' hâss-ı lâzımevi câmi'dir.

İşbu mevâdd-ı müštailenin zamân-ı kabûlünden (yani 1303 târihinden) sonra düvel-i muhtelifede nezdinde mezbûr maddelerin hâss-ı tarzında hasalara mâlik ve anlara müşabih sâir-i mevâdd-ı müštaile dahi tecrübe edilmiş ve bu tecrübeler muvaffakiyetle hitâm bulmuştur. Avusturyalılar akraziyet nâm maddeyi bi't-tecrübe kabûl eylemiş oldukları gibi İngilizler dahi roborit nâmındaki barutu kabûl etmişlerdir.

Sâbıkü'z-zikr mevâdd-ı müštaile ile imlâ edilen top dânelerinin hâvî olduğu madde sûret-i mahsûsada müretteb olan meşal nâmındaki bir cism-i vasîtâsıyla işâl olunur ve bu cisim dahi bir saniyeli tapanın veyâhûd sükûtu esnâsında merminin icrâ eylediği sadmenin tesîri vasîtâsıyla ateş alır. Meşallerin bati tesîrlisi dahi vardır: Bu cisimler an müsadememesinden bir müddet sonra mermiyi ateşlemekle bu müddet esnâsında mermi icrâ-yı tesîr edeceği madde yani istihkâmât derûnuna bir mikdâr muayyen kadar duhûl ve nüfûz edebilir.

Yaralama barut hakları ziyâde olmak için bahsettiğimiz mevâdd-ı müštaile ile imlâ olunan mermiyâtın tûlları tezyîd kılınmış ve efvâh-ı nâriyyenin âdî mermiyâtı 2,5-3 çap mikdârı bir tûlda (yani tûlları kuturlarının 2,5-3 misli olmak üzere) yapılamakta iken bunlardan bazılarında çapının yani kendi kutur-ı hâricisinin beş ve bazen dahi altı misline müsavî bir tûl itâ kılınmış* ve keza aynı sebebe mebnîdir ki mermiyât-ı mezbûrenin cidârları (yani madenlerinin eni) dahi ziyâdesiyle

* Ahîren Ruslar'ın kabûl eylemiş oldukları bu nev'î mermiyâttan bir takımları beş çap tûlundadır. Rusya Devleti'nin pamuk barutuyla imlâ edilmek üzere birçok dane mübaaya ettiği ve müceddeden bir takımlarını dahi sipariş eylediği muhakkak olup yeniden sipariş edilen 15 santimetrelilik nev-icâd dânelerden her biri tapası ve barut hakkı dahil olmadığı hâlde takriben 30 kilogram sıklığında ve 5 çap tûlunda olarak 7,3 kilogram povder koton denilen pamuk barutunu hâvî olduğu gibi 12 santimetrelilik nev-icâd tesîrli bir dane dahi tapası ve barut hakkı dahil olmaksızın takriben 19,5 kilogram sıklığında ve 5 çap tûlunda olarak derûnuna 3 kilogram povder koton imâl olunur.

inceltiştir. Bu vechle tekevvün eden ve efvâh-ı nâriyye-i muhtelif ve bilhâssa obüs ve havânlarla atılan mermiyyât memâlik-i ecnebiyede muhtelif nâmlar obüs-torpil ve bazı defa obüs-min nâmları ve şu zamânlarda obüs eksplozif nâmı ile yâd edilmiş ve işbu makalemizde mermiyyât-ı mezkûre (nev-icâd tesîrli uzun dane) nâmıyla yâd ve tevsîm kılınmıştır.

Anifen beyân olunan mermiyyât el-yevm ekser devletler ve bilhâssa düvel-i muazzama tarafından resmen kabûl edilerek sahrâ ve muhâsara ve kale ve bazı devletlerde sâhil ve gemi topçu teçhîzâtı meyanına ithâl edilmiş ve bu bâbda evvelâ Fransa ve ba'dehu Almanya Devletleri en evvel ileriye giderek mermiyet-ı mezbûreyi kabûl ile muahharan İtalya, Avusturya, İngiltere ve Rusya Devletleri'yle Romanya, Bulgaristan gibi bazı hükûmet-i sagîre mezkûr iki devletin eserîne tebiyete mecbûriyet görmüşlerdir. Müstakbel muhârebâtında mermiyyât-ı mezkûrenin istimâliyle kılâ' ve istihkâmât üzerine tesîrât-ı şedîde icrâ olunacağı muhakkaktır*.

El-hâsıl ekser devletler tarafından kabûl edilmiş olan mermiyyât-ı mezkûrenin icâd ve kabûlü topçuluğun terakkîyât-ı fevkalâdesinden madûd olduğu gibi bu hâdiselerin vûkuu sırasında topçulukça gâyet mühim bir takım terakkîyât daha husûle gelmiştir: Kemâl-i sürat ve fevkalâde sıhhatle icrâ-yı ateş edebilen serî ateşli topların zuhûru ile bataryalar mevkiinin tanınmasını müşkîl kılan ve şu kadar ki kılâ'da kazamatlar altında endâht icrâsını teshîl eyleyen dumansız barutların zuhûr ve icâd terakkîyât-ı marûzanın en ziyâde şâyân-ı tezkâr olanlarındandır. El-yevm serî ateşli efvâh-ı nâriyyenin Armstrong, Kane, Krupp, Krayzon, Hoçkis, Maksim -Norfilid, Şınayder ve hâ-kezâ sistemlerinde ve büyük ve küçük muhtelif çaplarda olmak üzere envâ-ı muhtelifesi mevcûd olduğu gibi dumansız barutların dahi bugün otuza karîb envâ-ı muhtelifesi ve her nev'in dahi tüfenklere ve efvâh-ı nâriyye-i sagîre ve kebîreye mahsûs ecnâs-ı adilesi türemiş olup en meşhûrları veyil barutu, BN barutu, 89 Modeli Nobel Barutu, Kordayt Barutu, Vetteren Barutu, Şolze Barutu, Yaprak Barutu (Pikranlı Barut), Şivab Barutu, Balistik Nobel denilen barut, Mezenohta Barutu, Apirit nâm barutu ile Dumansız Osmanlı Barutu'dur*.

* Mermiyyât-ı cedîde-i mezkûrenin her nev'i ahvâl ve tesîrâtı, bunlarla memâlik-i muhtelifede yapılan tecârüb-i mütenevvia netâyici ile onların kılâ' ve istihkâmâtça bâis oldukları tebeddülât ve tahavvülât-ı müşîrân-ı izâmdan ve meşâhir-i muharrirîn-i askeriyeden devletlü Goltz Paşa hazretlerinin âsâr-ı makbule-i askeriyyesinin hemen en mühimmîni teşkîl eden ve bu cihetle daha geçenlerde mazhâr-ı takdîr cenab-ı hilâfet-penâhi olarak tercüme ve tab' ve temsîli hizmet-i fiiliyesinde bulunanları nâil-i mükafaat cenâb-ı padişahî kılmış bulunan muhârebât-ı kılâ' nâm-ı eser nefis-i askerîde ber-tafsîl-i muharrer olduğundan (sahîfe 309-317 nazar oluna) bu bâbda malûmât-ı mükemmele ve tafsîlât almak arzu eden zâbitân ve ümerâ-yı Osmaniyyeye kitâb-ı mezkûru tavsiye ederiz.

* Serî ateşli toplar hakkında malûmât-ı kâfiyye edinmek arzu edenlere *Çapı Büyük Serî Ateşli Toplar*

Nev' icâd tesîrli mermiyyât ile Almanya ve Fransa'da ("Kummersdorf" ve "Malmezon"de) yapılan ve istihkâmât-ı cedîde hakkındaki usûl ve kavâid-i hâzıra ile muhtelif teklifât ve tamimatın vaz' ve tekevvününe badi-i müstakil olmuş bulunan tecârüb-i mütenevvia askerlik nokta-i nazarından men külli'l-vücûh hâiz-i ehemmiyet-i azîmedir.

General Briyalmon 1888 târihinde neşr etmiş olduğu *Yüksek Kûs Endâhtıyla Nev-icâd Mermiyyâtın İstihkâm Üzerine Tesîri* nam-ı eserinde diyor ki: Kummersdorf poligonunda ve malmezon istihkâmında kubbeler, kemerler, iksalar, munfasıl duvarlar üzerine icrâ edilen endâht tecrübelerinde nev-icâd dâneler badema netîceli bir sûrette müdâfaaya muktedir istihkâmlar inşâsının mümkün olduğuna herkesi şüphede bırakacak derecede tesîrât-ı azîme göstermişlerdir.

Muhârebât-ı müstakbelede mermiyyât-ı cedîdenin husûle getireceği tesîrât-ı şedîde hakkında şimdiden malûmât-ı külliye ve efkâr-ı mahsûsa itâ etmesinden ve kılâ' ve istihkâmâtça hâiz-i ehemmiyet bulunmasından dolayı tecârüb-i mezkûrenin ber-vech-i âtî zikr ve beyânı münâsib görülmüştür.

Almanya'da Yapılan Tecrübeler

Mevâdd-ı müştâile-i cedîdeyi hâvî mermiyyâtın istihkâmât üzerine icrâ edebileceği tesîrâtı tayîn etmek maksâdıyla memâlik-i muhtelifede ve bilhâssa en evvel Fransa ve ba'dehu Almanya Harbiye Nezâretleri'nin emir ve tensibi üzerine birçok tecrübeler icrâ olunmuş ve tecârüb-i mezkûreden Almanlar'ın yaptıkları tecrübeler Almanya'da vâkî Kozel-Cosel ve Kummersdorf-Cummersdorf mevkillerinde icrâ kılınmıştır. Vâkıa mezbûr tecrübelerin netâyici pek hafî ve mektûm tutulması sebebiyle netâyic-i mezkûreye itlâ-ı tâmm hâsıl olamamış ise de bunlar hakkında bazı muharrirîn-i meşhûre-i askeriyenin her nasıl ise bi'l-istihsâl yeni eserlerine kayd ve tahrîr eylemiş oldukları malûmât men külli'l-vücûh hâiz-i ehemmiyet-i azîme olmakla âtiye derc ve tahrîr kılınmıştır⁵¹.

(Yirmi dördüncü nüshâdan mâ-bad)

22 kilogram folmikoton (yani pamuk barutu) ile memlû 15 santimetrelik tek

nâmında olarak birçok eşkâl ve fotoğrafları hâvî olduğu hâlde gâyet ehven bir fiyatla Mekteb-i Harbiyye Matbaası'nda satılmakta bulunan kitâba mürâcaatı tavsiye eder ve dumansız barutların envâ-ı muhtelifesi ve zamânımız usûl-i harbine tesîrâtı hakkında malûmât-ı mahsûsa ahz-ı sadedinde bulunanlara dahi Matbaa-i Askeriyye'de tab' ve tensil kılınmış olan *Dumansız Barutlar* nâm-ı eserimize mürâcaatı tavsiye ederiz.

⁵¹ Mirâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Yirmi üçüncü nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 24 (18 C 1313/6 Aralık 1895), s. 518-519.

bir Alman danesi deşarj kömürlerini (kazamatlarını) hâvî bir astar duvarının bir kısmını ber-heva etmiştir.

21 santimetrelik kuyruktan dolar şişhâneli Alman havânının 19 kilogram folmikoton ile memlû tek bir danesi: Üzerinde 0,80 metre sahnında bir beton tabakası ile anın üstünde 1,00-1,5 metre sahnında bir turab tabakasına hâvî olan bir metre suhnunda iyi cins kârgîr kömürleri (yani Fransız kılâ' ve istihkâmâtına bulunan kazametli mestûr mahaller ile barut mağazaları vesâirenin kemerlerine müşâbih kömürleri) delip geçmiştir.

Tesîri betaetlendirilmiş bir tapa ile teşhîzleri halinde sâbikü'l-beyân mermiyyâtın kumlu turab derûnuna 4 metre mikdârı nüfûz ile orada dört metre mekabına müsavi hacimde bir huni açacakları ve eğer nokta-i şikest ile kemerler arasında bir metre sahnında bir turab tabakası bulunur ise işbu kemerlerin pek mahsûs bir tesîre dûçâr olmayacakları Kummendorf tecrübelerinde mertebe-i sübuta varmıştır.

Fransa'da Yapılan Tecrübeler

Fransa Devleti tarafından 1886 senesinde (yani 1304 sene-i hîcriyyesinde) melinit ile memlû yeni dânelerle Malmezon-Malmaisen tabyasında (Forande) yaptırılan tecrübelerde kılâ' ve istihkâmâtın tertîbât ve tarz-ı inşâlarına tesîr-i bahş-ı azîm olacak birçok netâyic-i mühimme istihsâl kılınmış olup işbu netâyic son derecede bir itinâ ve dikkat ile düvel-i muhtelif memûrîn ve ataşelerine mektum tutulmuş ise de yine devletlerce netâyic-i mezbûrenin mühimleri hakkında istihsâl-ı malûmâta muvaffakiyet hâsıl olmuş ve anların şüyû' bulan bazıları kılâ' ve istihkâmât-ı cedîdece fevkalâde mühim olmasına, kılâ' ve istihkâmât-ı hâziramızca husûl-ı tekemmüle rehber ve hadım olabilmesine binâen âtiye kayd ve tahrîrleri münâsib görülmüştür:

Netâyic-i marûzanın en garîb ve acîb görülmüş, efkâr ve ezhâna en evvel hayret-bahş olmuş bulunanı merminin pârelenmesi zamânında husûle gelen sada-yı şikestin tesîridir: Tesîr-i mezbûr büyük bir mesâfeden hissedilmiş ve yakın mesâfede yalnız mezbûr sada bile hâsarat-ı ciddiye husûlüne kâfi görülmüştür. Malmezon tecrübelerinde sâir bir takım netâyic daha istihsâl edilmiştir ki anlar dahi: Bir tabyanın Fork dar olan meydânına sükût eden nev-icâd bir danenin patlamasıyla cephe duvarını esâs bölme duvarlarına doğru sürmesi, mezbûr dane munfasıl bir duvarın civârına sükût eylediği hâlde o duvarı oldukça cesâmetli bir tûl üzerinde dağıtması (yıkması) veya devirmesi, danenin parçalanmasıyla husûle gelen parçaların pek büyük bir kuvvetle atılmasından dolayı bunların istihkâmâtta açık mahallerin üstünü örtmekte istimâl olunan çifte başlıklı şimendüfer raylarını kat ile delip geçmesi husûsâtından

ibârettir.

Bundan mukaddem ba-irâde-i seniyye-i cenâb-ı padişahî makâm-ı hilâfet-i uzmaya celb buyurulmuş olmak sûretiyle de isbât-ı meziyyet eylemiş ve Belçika ve Romanya istihkâmâtına ettiği hizmet ve bunca makbul ve muteber âsâr ve müellifât ile her tarafta şöhret kazanmış bulunan meşahir-i mühendisîn-i askeriyyeden Belçikalı General Briyalmon'un çend-sene akdem neşrettiği bir eser-i mühiminde itâ eylediği malûmâta nazaran 33 kilogram melinyit ile memlû 22 santimetrelik nev-icâd bir Fransız danesi (yani 220 milimetrelik kuyruktan dolar banj-kârî Fransız havânıyla endâht olunan nev-icâd tesîrli bir dane) 3 metre sahnında turab ile mestûr baş cephe kaponiyerinin üzerine bir vaziyet-i merkeziyye de vâsıl oldukda orada 8 metre katarında bir gedik açmış ve yine böyle bir mermi 4 metre sahnında turab ile mestûr bir barut mağazası (cephâne) üzerine düştükte fevkânî açıklığı 4 metre merbâ'ı sathında bir huni küşâd eylemiş ve aynı nev'den dâneler deşarj kemerlerinden (kazamatlarından) mürekkebb astar ve astar mukabili eksalarının gerilerinde patlayarak oralarda 12-15 metre arzında gedikler açmıştır.

Sûret-i umûmiyyede olarak denebilir ki mevzûu bahs olan nev-icâd dâneler her ne zamân istihkâmâtın kârgîr kısımlarını mecef mahallere doğru sürmek üzere aksâm-ı mezkûre üzerine müessir olurlar ise hâsıl edecekleri tesîrât dâima pek hâsârlı ve afet-i engiz olur.

Mezbûr mermilerden istinâd duvarlarının gerisine büyük bir meyil tahtında sükût edenler bâ-husûs mezbûr duvarları himâye ettikleri turab dahline oldukça derin olarak nüfûz ettikten sonra duvarın civârında patladıkları takdîrde -daha büyük tesîr hâsıl ederler zîra bu hâlde turab: Sıkışmaya dũçâr olmakla bu vasitâ ile duvar tarafında danenin fiilini his olunur sûrette tezyîd eyler. Buna binâendir ki kârgîrler üzerine bindirilmiş turab yığınları mermiyyât-ı mezbûreye karşı faydalı olmaktan ziyâde mazarratlıdır.

Tarz-ı inşâlarından dolayı tesîrât-ı ihtizaziyye ile mütehâssıs yani kabil-i ihtizaz olan kaponiyerler kendi civârlarına sükût eden yeni mermiyyâttan ziyâde hâsâr görecekları gibi kendi üzerlerine isâbet eden mermiyyât vasitâsıyla da bile şüphe ve kemâl-i sũratle tahrîb olunabilirler.

Nev-icâd bir dane istihkâmât kemerlerinin ne kadar yakınında paralanır ise mezbûr danenin işbu kârgîr-i aksâm üzerinde şakûlî endâht vasitâsıyla husûle getireceği tesîrât ol-kadar azîm olur; maamâfih eğer nokta-i şikest ile kârgîrin (kemerin) sath-ı hâricisi arasında bir metre mikdârı sahna mâlik turab mevcûd olur ise

dane-i mezkûrun tesîri küllî tenakus eder. Tesîri bataetlendirilmiş bir tapa ile mücehhez 220 milimetrelilik nev-icâd bir danenin nüfûzu pek ziyâde olmakla bu nev-i mermiyyâtın istimâlinde tarz-ı atikteki imlalar (yani hala kılâ' ve istihkâmâtta bulunan büyük turab yığınları) süratle yerle yeksan edilebilecekleri gibi mühlik huzmeler tarzında ileri atılmak mahzurunu dahi hâvî olurlar, bundan mâ-adâ anlar derûnunda mermiyyâtın patlaması halinde turabın sıkışmasıyla kârgîr aksâm üzerine icrâ-yı tesîr eylemesi dahi mezkûr yığınlar için ayrıca bir mahzur-ı mühim teşkîl eyler.

Hâss-ı marûzadan başka melinitin pek müdhîş olan mani teneffüs olmak hâssı dahi şâyân-ı tezkardır.

Mîlâdın 1886-87 târihinde (yani 1304-1305 târih-i hicrisinde) Fransa'da vâkî Borj mevkiinde icrâ kılınan tecrübelerde mertebe-i sübuta varmıştır ki istihkâmâtta bulunan âdî kârgîrler sahânları neden ibâret olur ise olsun -nev-icâd dâneler vasıtâsıyla tahrîb yani parça parça edilebilirler.

Muhtelif mâlzemededen bi'l-inşâ taht-ı tecrübeye vaz' ile haklarında tecârüb-i adîde icrâ kılınmış olan muhtelifü'n-nev'î mestûr mahallerden yalnız bir danesi müstelzem memnuniyet-i netâyic itâ etmiştir ki o dahi evvelce Fransa'da Gaver komisyonu tarafından dahi taht-ı tecrübeye vaz' kılınmış olan bir madde yani Simon Betonu ile yapılan mestûr mahaldir (madde-i mezkûre hakkında ileride malûmât-ı lâzime itâ kılınacaktır).

Salifü'z-zikr tecrübelerde anlaşılmıştır ki:

Evvelâ malinit ile memlû dânelere karşı simon betonu için 2,5 metre mikdârı bir sahn maa-ziyâde kâfidir. Buna binâen evfâh-ı nâriyye tesîr ve kuvvetinin âtîyen mümkün olan tezayüdü dahi nazar-ı itibâra alınarak böyle bir tezayüde karşı dahi vaktiyle hâzırlıkta bulunmuş olmak için Simon Betonu örtülerinin, *sâniyen* gerek patlama tesîrâtını yalnız merminin patladığı mahalle münhasır kılmak ve ihtizazatı mahv ve izâle etmek ve gerek mermiyyâtın nüfûzunu taklîl ve tenkîs eylemek için kum veyâhûd çakıldan yapılan örtüler faydalı sûrette istimâl olunabilir.

Mermiyyâtın tesîrâtına marûz olmak üzere zemîn-i tabiinin fevkinde tesîs edilmiş bir beton kütlesi aksâmının bi'l-vürûd patlayan mermiyyât vasıtâsıyla dipleri oyularak açılmaması keyfiyetinin taht-ı emniyette olması için kütle-i mezbûrenin kenar taraflarını tahtüz-zemîn 2,5 veyâhûd 3 metre ve bazı defada 5 metre mikdârı bir umka değin dâhil zemîne doğru temdid eylemek icâb eder. Bundan mâ-adâ beton kütesinin kenarlarında kumdan ve bunun âdem-i vücûdu halinde çakıldan âhar bir kütle tertîb ve tesîs edilir ise kütle-i mezkûre vürûd eden mermiyyâtın beton kütesinin

altını oymak tesîrâtına karşı bir muhâfaza duvarı hizmetini görür.

Nev-icâd dânelerin zuhûrundan ol-dahi General Briyalmon mağaza ve kazamatlar gibi kemerli ve mahfûz mahallerin kafesini beton ve kumdan mürekkebe pek kuvvetli örtüler ile muhâfaza etmek lâzım olduğunu beyân etmiş ve işbu mahfûz mahaller dânelerin tesîrâtına mukâvemet edebilmek için bunların üzerine evvelâ betondan 1,5 metre sahnında bir kubbe ile (kemer ile) anın üstüne sahnı 5 metreden az olmamak üzere bir kum tabakasının vaz'ını ve kum istimâli kabîl olamayan mahallerde betonun üstüne granit ve porfir taşlarından 80 santimetre sahnında bir tabakanın istimâlini tensip ve tavsiye eylemiş idi. Nev-icâd dânelerin zuhûrundan sonra ise bunlarla icrâ edilen tecrübeler hakkında malûmât-ı resmiye ve sahîhanın mevcûd olmamasından dolayı -müşarun-ileyh kemerlere ve betonlu örtülere verilecek sahânları sûret-i katiyede tehdit etmek istemeyip diyor ki: "... Yeni mürekkebatın tarz-ı tesîrine dâir ifşa ve ilân olunan bazı esrara istinaden 2,5-3 sahnında beton tabakasının husûl-i maksâda kifâyet edebileceğini zan eyleriz". Bundan mâ-adâ Briyalmon iki kısımdan mürekkebe bir nev-i kemerleri (yani kârgîr ve betondan ibâret olan iki kat arasına bir metre sahnında kuru kum tabakası vaz' etmekle hâsıl olan kemerleri) teklif ve bunların mütecanis yani bir mâlzeme-i inşâiyeden mürekkebe olarak yapılan tarz-ı malûmdaki kemerlere ezher-i cihet faik olduğunu iddia eylemiştir.

Tecrübelerin netâyici ve tasmîm kılınan tadîlât ve ıslâhât

Netâyic-i marûza tecrübelerin bidâyetinde pek müdhîş ve harikulade görülmüş ve buna binâen badema mermiyyât-ı cedîdeye mukâvemet edebilecek ne bir siper ve ne de mestûr bir mahal bulunamayacağından artık istihkâmâtın hiçbir değer ve ehemmiyetleri kalmadığı zan olunmuş ise de maa-hâzâ çok zamân geçmeksizin bu mübalağalı zanlar tadrîcen derece-i itidâli bularak nev-icâd mermilerin zuhûrundan dolayı halin pek ziyâde vehamet ve kesb-i müşkilât etmekle beraber çaresiz ve devasız olmadığı dahi anlaşılmıştır.

Bu husûsta icrâ edilen tedkîkat ve taharriyyat üç nev-i efkârın tekevvün ve husûlüne badi olmuştur ki anlar dahi:

Evvelâ, mermiyyât-ı cedîdenin tesîrine mukâvemet edebilmeleri için aksâm-ı istihkâmiyyeye mikdâr-ı kifaye sahn itâ eylemek (yani siperlerle kârgîr-i aksâm sahânlarını tezyîd etmek).

Sâniyen, kalilü'l-mikdâr sahânlar, sahalar ile elzem olan mukâvemeti istihsâl için inşât mâlzemelerine cins ve tabiatini tebdîl eylemek, sâlîsen, istihkâmâtın usûl-i tertîb ve teşkilini ve bunların müdâfaa-i umûmiyede olan fiil ve tesîrleri tarzını tadîl

ve ıslâh eylemek husûsâtından ibârettir⁵².

(Yirmi beşinci nüshâdan mâ-bad)

Siper Sahnının Tezyîdi

Fransa'da kısmen siper sahnının tezyîdi yoluna gidilmiş ise de lakin bu keyfiyetin müstelzem olduğu turab atılma, yer kaplama mahzuru sebebiyle ecnebi mühendislerinin -bilhâssa Fransa ve Almanya'da bulunan mühendisîn-i meşhûre-i askeriyyenin- ekserîsi bu usûlü kabûl etmeyerek andan büsbütün sarf-ı nazar eylemiştir. Maa-hâzâ turab sahnının tezyîdi kabîl ise de lakin taht-ı tecrübeye vaz' edilen sahîn kârgîrler netâyic-i hasene itâ etmemiş ve çünkü kendilerini setreden turabın atılmasıyla meydâna çıkmâlarını müteâkib dâneler bunların üzerinde 0,60 ilâ 0,90 metre umkunda ve 3,50 ilâ 4 metre katarında huniler küşâd eylemiş olduğundan kârgîrlerin tezyîd-i sahnı faydasızdır. Bundan mâ-adâ nev-icâd mermiyyâtın tesîrâtıyla gayr-ı mütecanis kârgîrler dâhilinde uygunsuz bir takım ihtizazlar hâsıl olur ki işbu ihtizazlar infikakatı sûret-i mahsûsada teksîr ve tamîm eylerler.

Mâlzeme Tabiatının Tebdîli

Bâlâda denildiği vechle burj tecrübelerinde anlaşılmıştır ki Simon Betonu kârgîrleri âdî harçlı kârgîrlere nazaran mermiyyât-ı cedîdeye daha iyi mukâvemet ettikleri gibi kumdan örtüler dahi mermiyyâtın duhûl ve nüfûzunu tenkîse medâr olmak üzere patlama tesîrâtını şikestin vukua geldiği mahâlde münhâsır kılmak, ihtizazatı mahv ve ifnâ eylemek için faydalıdırlar.

İstihkamat-ı tertîbât ve teşkîlâtının tadîl ve ıslâhı

1870-71 seferinden sonra kılâ' ve istihkâmâtın tertîbât ve teşkîlât-ı esâsiyyesi hakkında bir takım tadîlât ve ıslâhât icrâ olunduğu sıralarda idi ki inşât-ı bahriyyeye takliden kalelere zırhlı bataryalar ile zırhlı kuleler, zırhlı kopullar (itâ ettiğimiz şekillerine mürâcaât buyurula), sâir zırhlı imâlât dahi ithâl edilmiş ve zırhlı bir topun blendajlı olmayan 6-8 ve hatta 10 topa karşı mukâvemet edebileceği ferazyâtı meydân almış olduğu gibi müdaafiin topçusu mikdârca kalîl olduğu hâlde bile anın zırhlı inşât sayesinde mağlûb olmaz bir hale getirilebileceği itikâd olunmaya ve maa-hâzâ hücum-ı cebrîden muhâfazaları için zırhlı kulelerle kopullara toprak ve kârgîrden tabyalar inşâsı lüzûmuna binâen istimâlleri nisbetsiz derecede pahalı olacağından yalnız topçu ile takviye edilmeye ziyâdesiyle muhtaç olan en mühim noktalarda istimâllerine karâr

⁵² Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Yirmi dördüncü nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 25 (25 C 1313/ 13 Aralık 1895), s. 540-543.

verilen eslihâ-i mezkûre müdâfaanın en son kuvvetli ihtiyâtı makâmında kullanılmaya başlamıştır (el-yevm bu usûl fâidesizliği cihetiyle terk edilerek zırhlı torel metanet ve mukâvemetlerinden nâşî bilakis birinci hatta bulundurulmaktadır).

Velhâsıl zırhlı torel ve kopullar Fransa'da kesretle ve hatta beher tabyada (meselâ tevkîf tabyalarında) sekize kadar kullanılıp Almanya'da zırhlı inşât nadiren, Belçika'da Fransa'da olduğu gibi kesretle Rusya ile Avusturya'da dahi nadiren kullanılmış ve işte zırhlı kulelerin müfrez tabyalarda vech-i marûz üzere tatbîk ve istimâliyle el-yevm mevcûd bulunan ve timur inşât ile takviye edilmiş olan müstahkem ordugâhlı yeni kaleler tahâssül ve teessüs eylemiş idi.

Bu sıralarda nev-icâd tesîrli dâneler zuhûr etmiş ve bunlarla icrâ olunduğunu bâlâda zikr ve beyân eylemiş olduğumuz tecârüb-i mütenevvia ile bu tecârübün itâ ettiği netâyic-i muhtelifte istihkâmâtın tertîbât ve teşkîlât-ı esâsiyyesini ber vech-i âtî tadîl ve ıslâha katiyyen lüzûm göstermiştir.

Sur icrâiyyesini akdemce keşide-i silk-i sûtûr eylemiş olduğumuz tecârüb-i adide ve muhtelifede: Üstü açık sabit topların (yani kılâ' ve istihkâmât-ı mevcûde bedenlerinde âdî döşemeler üzerine vaz' ve tabiye olunmuş üstü açık her nev-i efvâh-ı nâriyenin) fi mâ-bad mermiyyât-ı cedîde ile vaktinden evvel tahrîb olunabilmek ve belki de bidâyet-i harbte istimâlden ıskât edilebilmek mahzur-ı azimini hâvî oldukları ve binâberin şâyân-ı red ve takbîh buldukları katiyyen ve bedaheten mertebe-i sübuta varmış ve fil-hakika son zamânlarda anen fe anen kesb-i terakkî eden saplanıcı endâht ile ahîren pek kesretli misket ve parçaları hâvî olan obüs ve havân şarapnelleri ve fi zamânına tesîr ve şiddet-i fevkalâdeyi hâiz nev-icâd mermiler endâhtının bu misillû üstü açık efvâh-ı nâriyye üzerine pek azîm ve mühlik tesîrât icrâ eyleyeceği muhakkak ve aşîkâr bulunmuş olmasına binâendir ki mezbûr topları setr ve hıfz eylemek için zırhlar ve bilhâssa zırhlı kuleler (yani atiz-zikr zırhlı toreller ve kopullar) haklarında yeni baştan bir takım tecrübeler icrâsına mecbûriyet hâsıl olmuş ve bu tecrübelerden istihsâl kılınan netâyic-i müstelzem-i memnuniyet olarak tertîbât -ı mahsûsa-i mezkûrenin (yani zırhların, zırhlı torel ve kopulların) istihkâmâtın büyük mesâfeden icrâ-yı tesîr için hâvî olacağı bazı toplara bir himâye-i kâfiye bahş ve temîn edebileceğini isbât ve irâe eylemiştir.

Maamâfih bir taraftan zırh ile mestûr ve mahfûz birçok zırhlı efvâh-ı nâriyyenin tedâriki zımnında ihtiyârı lâzım gelen mâsârîf-ı azîme ve diğerk cihetten bâlâda mezkûr mahâzîr-i muhtelifte (istihkâmât hakkındaki netâyic ser-levhâsıyla evvelce yazılmış bahse mürâcaât oluna) mühendisîn-i askeriyyeden bazılarını arîz ve

amîk düşündürerek bunları kılâ' ve istihkâmâtın tertîbât ve teşkîlât ve sûret-i müdâfaası hakkındaki usûl-i umûmiyyeyi -bazı husûsâtta bi'l-küllîye esâsından olmak üzere- tadîl ve ıslâh etmeye ve yeniden bir takım usûl ve mesâlik-i istihkâmiyye vaz'ıyla tadîlât ve ıslâhât-ı lâzîmenin bunlara (yani kendi tasmiât ve teklîfâtlarına) tevfiken yapılmasını teklif eylemeye sevk etmiştir.

Kılâ' ve istihkâmât hakkında icrâ edilecek tadîlât ve ıslâhâta dâir vukû' bulmuş ve ihtimâl ki az veya çok bir derece-i mükemmeliyette olarak vücûda getirilmiş olan teklîfât yalnız iki nev'-i efkâra müsteniddir ki anlar dahi bundan akdem yani tecrübelerin netâyic-i ve tasmi kılınan tadîlât ve ıslâhât ser-levhâlı bahsinde zikr ve beyân edilmiştir. Âtîde teklîfât-ı mezbûreden yalnız mesâil-i mevzûaya en iyi tevafuk edenleri bir sûret-i icmâliyyede olarak nazar-ı tefîş ve muayeneden geçirilecektir.

-Fasl-ı Sâni-

İstihkâmât-ı Cedîde

1. Mâlzeme-i istihkâmiyye cins ve tabiatının tebeddülünden münbais ıslâhât-ı müteferria yahut istihkâmât-ı cedîdenin aksâm-ı mürekkebisi

Aksâm-ı mürekkebe-i melhuza

Bâlâda denildiği vechle ıslâhât-ı vâkıa başlıca beton ile zırhların istimâlinde inbiâs eylemiş olmakla işbu maddeler el-yevm kılâ' ve istihkâmâtın aksâm-ı mürekkebisi üzerine azîm müesser ve hükme-fermadırlar.

Maa-hâzâ kuyruktan dolar şîşhâneli topların zuhûrundan nev-icâd tesîrli uzun dânelerin zuhûruna kadar geçen devirdeki usûl-i istihkâmiyye hakkında istihkâm kitâblarında münderic ve bir takım kavâid-i umûmiyyeye mübeyyen usûl-i tarifi burada takip eylemek yani bahsi sadedinde bulunduğumuz muhtelif aksâm-ı mürekkebe-i istihkâmiyyeyi devr-i mezkûre müteallik olanlar haklarında olduğu gibi bir tafsîl nazar-ı tedkîk ve mütâlaadan geçirmek mümkün değildir; çünkü inşâta rehber olacak katî numûneler, modeller el-ân mevcûd olmayıp her mühendis kendi eser-i ibdâ'ı olan bir takım numûnelere (modellere) mâlikiyetle anları teklif ve tavsiye etmekte ve her devlet dahi takip ettiği inşât-ı istihkâmiye ile yeniden başladığı inşât-ı istihkâmiye umuru hakkındaki ısrarı bir itinâ-yı fevkalâde ile muhafazaya çalışmaktadır. Buna binâendir ki ancak bir istihkâmın her nev-i tarz-ı teşkîl ve tensîki nazar-ı tedkîk ve mütâlaadan geçirilmek üzere teferruatın şekli (aksâm-ı mürekkebenin tarz ve sûreti) hakkında bir hülâsa, bir kâide beyânı mümkün olabilir⁵³.

⁵³ Mirâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Yirmi beşinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 26 (3 B 1313/ 20 Aralık 1895), s. 564-566.

(Yirmi altıncı nüshâdan mâ-bad)

Simon betonu

İstihkâmât-ı cedîdede istimâl olunan beton batî tutan Simen Harcı yani kum ile karışık çimento ile çakıl taşlarından mürekkebe bir mahrût olup çakıl taşları îcâbı halinde büyücek daneli olarak kırılır ve istimâl olunacağı vakit turab veya çamurdan tathîr ve tasfiye edilir.

Kumlu simen harcı ile çakıllı beton ecza-i mürekkebe nisbetleri mahâl-i istimâllerine bilhâssa beton kütlelerinin hal ve mevkiine nazaran tebeddül eder. Fransa'da Şalon Sahrâsı'nda tecrübeleri icrâ edilmiş olan torellerin (yani zırhlı kulelerin) kolleret-collerette denilen boyunlukları için kullanılan betonun ecza-i mürekkebe nisbeti şâyân-ı dikkat ve kabûldür. Mezkûr betonun beher metre mikâbı: Bir metre mekabı kırma taş veya çakıl taş, 0,350 metre mekabı simen çimento ile 0,300 metre mikâbı kumdan tereküb etmiştir (çimento ile kum: Taş parçaları arasında kalan mecef mahalleri imlâ eyler).

Hânebert nâm müellif-i meşhûrun Frontieresde'de France nâm-ı kitâbında beton ile bunun ecza-i mürekkesi beyindeki nisbet hakkında mukayyed ve münderic bulunan malûmât dahi ber-vech-i âtî itâ olunur:

Yeni zırhlı istihkâmâtta kullanılması lâzım gelen beton: Cesâmeti bir yumurta büyüklüğünü tecâvüz etmeyen silisli çakıl taşı ile turab ve kili hâvî olmayan silisli kum ve Portland Çimentosu'ndan mürekkebe bir mahlûtur. Âtî'z-zikr ecza-i mürekkebe nisbeti kabûl edilerek azami kesafet ve gîlzette bir beton istihsâl kılınabilir: Bir metre mikâbî taş için sülüs metre mekabi silisli kum, rub metre mekabi Portland Çimentosu. Beton hacm-i asgarisini almak için bunun betonniyer denilen beton imâline mahsûs yerden ihrâcından sonra fontdan (dövme timurdan) mamûl tokmaklar ile iyice ve kuvvetlice dövülmesi lâzımedendir.

Bir tarz-ı umûmîde beton kütleleri mermiyyâta ancak ba'de'l-isâbe sekmelerini müstelzem olacak sutuh-ı müdevvire ve firâriye (yani kubbe satırları gibi müdevver ve arkaya doğru meyilli satırlar) arz etmelidir. Beton kütleleri turab derûnuna gömülmüş buldukları taktîrde -mermiyyâtın bi'l-nüfûz patlamaları vasıtâsıyla altları oyularak yukarı doğru mündefi ve merfû olmaları için zemîne derince olarak nüfûz etmiş olmak ve bunlarda tamîr görmüş mahaller yani beton fasl-ı müşterekleri bulunmamak lâzımedendir. Her hâlde beton blokları (külçeleri) mütecanis ve yek-

vücûd olmalıdır.

Her nev-i mestûr mahallerle kazamatların ayakları, kemerleri 2,50 metreden dûn bir sahında betonu hâvî olmamalıdır.

Kopul-Couple veya torel-tourelle nâmiyla yâd edilen zırhlı kuleler*.

Zırhlar, zırhlar el-yevm eşkâl-i muhtelifede ve bilhâssa zırhlı kuleler yani toreller ve kopullar şekil ve sûretinde olarak istimâl olunmakta iseler de maamâfih bunlar bazı mestûr mahallerle top kazamatlarının, tarassud-gâhların, kapunyerlerin ve bunlara mânend mahallerin kabîl-i cerh ve tahrîb olan aksâmını takviye için dahi istimâl olunurlar.

Yakın vakte kadar her sûretle müstelzem-i memnuniyet bir kopul numûnesi bulunamamış olduğundan bu nev-i âlât-ı harbiye bazı devletlerde (bilhâssa Fransa'da) yakın bir zamâna gelinceye değin yalnız tevkîf tabyalarında (fevrlisinde)* veyâhûd bunlardan olan maksâda müşabih bir maksâdı temîn eyleyen istihkâmatta istimâl olunmuş iseler de lakin şu son senelerde Fransa'da Şalon Sahrâsı'nda icrâ kılınan tecrübeleri müteâkib nev-icâd tesîrli dânelerin kopullara karşı olan tesîrâtının eski mermiyyât vasıtâsıyla anlara karşı husûle getirilebilen tesîrden büyük olmadığı (yani mermiyyât-ı müdhîşe-i cedîde dahi bunlar üzerine âdî dâneler tarzında müesser olduğu) mertebe-i sübuta varmış ve binâberin vesâit-i tedafüye-i mezkûre ez ser-i nev bir ehemmiyet-i mahsûsa kesb eylemiştir.

Husûsât-ı marûzaya binâen bu nev-i zırhlar (kopullar) istimâlinin fî-mâ-bad daha ziyâde taammüm edeceği aşikâr olmakla anların şimdiki derece-i makbuliyet ve ehemmiyete sûud ve itilâsına sebebiyet vermiş olan tecrübelerle mezbûr kulelerin her

* Zırhlı kulelerden üstleri düz olarak üstüvane şeklinde bulunanlara bir kuleye benzedikleri için küçük kule manasına olan torel nâmi verilmiş olduğu gibi mezkûr kubbelerden üzerleri kaplumbağa kabuğu tarzında muhaddab olanlara dahi kubbeye benzedikleri için kubbe veya kûnbet manasına olan kopul ismi ve zırhlı kulelerin pek küçük olan nev'lerine büyüklerden tefrik kılınmaları için ileride beyân olunacağı üzere zırhlı kundak nâmi itâ kılınmıştır.

* 70 Seferi'nden sonra Fransa'da tevkîf tabyaları nâmiyla bir takım tabyalar ihtirâ ve istimâl olunmuştur ki büyük bir takım kaleler ve müstahkem ordugâhlar (yani müfrez tabyalardan mürekkeb bir muhite mâlik olan tarz-ı cedîd üzere müstahkem mevâzi) anlara ricad-gâh mesâbesinde bulunur. Bu yolda bir takım tertîbât ve inşât-ı istihkâmiye ile kâmilen bir darü'l-harekâtı tahkîm etmek misâlini âlem-i askeriyye en evvel Fransa Devleti irâe eylemiştir. İşbu tevkîf tabyalarından maksat Almanya'dan Fransız toprağına dâhil olan yolları kat ve o sûretle Almanya'nın bir taarruzu hengâmında Alman ordularını evvelce malûm ve muayyen olan ve harekâta irâs-ı sübet ve müşkilât eyleyen birkaç istikâmette harekete mecbûr etmektir. Tevkîf tabyalarının gerek musattah ve gerek profillerini hal ve tabiiyet-i araziye tamâmıyla muvafık bir sûrette tertîb ve inşâya fevkü'l-hadd himmet olunarak teferruat-ı sâiresi müfrez tabyalar tertîbâtının aynı olarak vücûda getirilmiştir. Bidâyet-i emirde 25 topluk ve 150-250 neferlik küçük tevkîf tabyaları inşâ olunmuş ise de ba'dehu 50-60 topluk ve 1000-1200 kişilik ve nihâyetü'l-emr 80-100 topluk ve 1500-2000 neferlik daha büyükleri inşâ olunup bunların ekserisi zırhlı blendajlar ile techîz kılınmıştır. Tevkîf tabyalarıyla tahkîm edilecek olan bir hat 800 kıt'a top ile 18000 asâkir-i muhâfazaya lüzûm hâsıl etmektedir (*Muhârebât-ı Kılâ'*, sahîfe 195'e mürâcaat).

nev-i ahvâl ve hâssı hakkında istihsâl malûmât-ı mükemmele eylemek bütün ümerâ o zâbitân-ı Osmaniyeye ve bî-tahsîs mühendisîn-i askeriyyemize (yani istihkâm zâbitânımızda) da levâzım-ı katiyye mertebesine resîde olmuştur. Buna binâendir ki malûmât-ı mezkûrenin en mühimleri âtîde oldukça vazih sûrette beyân olunmuş ve malûmât-ı mütebâkîye ümerâ ve zâbitân mûmâ-ileyhimin kendi tedkîkat ve mütâlaâtına bırakılmıştır:

Gerek tecârüb-i mezkûre hakkında malûmât-ı lâzıme edinmek ârzü eyleyenlere ve gerek torel ve kopullara müteallik husûsât-ı muhtelife yani anların tertîbât ve teşkîlât-ı umûmiyyesiyle şekli, intihâb madeni, toplarının adedi, kundakları, mekanizmaları misillû haklarında tedkîkat-ı mükemmele icrâsıyla el-yevm hemen bir derece-i mükemmeliyete îsâl kılınmış mevâdd haklarında istihsâl-ı malûmât eylemek ârzü edenlere *Nouveanu Manuel de Fortification Permanente* nâm-ı eser-i nefisin istihkâmât-ı cedîdeden bâhis olan kısmına (bilhâssa kısım-ı mezkûrun 367-370 ve 372 ve 374 ve müteâkibi numaralı maddelerine), Laydner nâm müellif-i şehri tarafından geçenlerde Alman lisânı üzere Viyana'da tab' ettirilmiş ve el-yevm istihkâmât-ı cesîme kitâblarının hemen en birinciliği şerifini ihrâz eylemiş bulunan istihkâmât-ı cesîme kitâbına ve âsâr-ı Türkiye'den dahi devletlü Goltz Paşa hazretlerinin *Muhârebât-ı Kılâ'* nâm-ı eser-i nefisinin mesalik-i cedîde-i istihkâmiyyeden bâhis olan üçüncü kısmına bilhâssa sahîfe 305 ve ma-bâdına mürâcaâtı tavsiye ederiz.

Zırhlı kulelerin yani torel ve kopuların istimâli

Müdâfaa topçusunun temîn etmesi lâzım gelen birçok makasıt ve şerâit torel ve kopulların iki sınıf-ı mahsûsasına mürâcaâta mecbûriyet hâsıl eylemiştir: Birinci sınıftan olanlar büyük mesâfeden düz kûs endâhtına mahsûs torel ve kopullar olduğu gibi ikinci sınıftan bulunanlar dahi ancak en direkt endâhtı (mestûr hedeflere karşı hailli endâht) icrâ edecek yani yakından olacak topçu muhârebesini sûret-i husûsiyede himâyeye eyleyecek torel ve kopullardır.

Tecârüb-i vâkıyı müteâkib mer'î olan her nev-i torellerin pek az bir zamânda tahrîb olabileceği mertebe-i sübuta varmıştır. Bundan dolayı torellerin kûsûfi olmaları (yani gâh mer'î gâh münkesif olabilmek hâssasına mâlik bulunmaları) ve bu sûretle yalnız kendi hedeflerini dövebilecekleri vakitte tertîb-i mahsûs vasitâsıyla yani mihâniki olarak yukarı kalkarak Kurb ve civârlarında bulunan veya kendilerine mûlasık olan siperler üzerinden bir çıkıntı peydâ etmeleri ve hâlât-ı sâirede sath-ı alaları siperle bir tesviyede olarak hiç görünmemeleri lâzım görünerek şerâit-i esâsiyye sırasına ithâl edilmiştir.

El-hâsıl ksofi toreller diye bir mihver merkezi etrâfında sağa ve sola olan hareket-i devriyesinden başka ateş etmedikleri esnâda mazgalları ve bütün kuleyi setr eylemeye müsait bir de hareket-i şakûlîye ile müteharrik olan torellere denir.

Bu nev-i torellere mürâcaât edilir ise mazgalı düşmân mermiyyâtından mahfûz tutmak husûsu daha ziyâde mümkün ve muhtemel olur; zîra bir defa nişân tanzîm olunduk da bunlar ancak endâht icrâsı için elzem olan birkaç sâniye esnâsında kendilerini gösterip sâir zamânlarda kâmilen mestûr ve düşmân ateşinden mahfûz bulunurlar.

Kılâ'-ı berriye ve bahriyede bilhâssa boğaz ve sâhil istihkâmâtında kullanılan elektrik fenerleri açıkta tertîb edildikleri hâlde bunlar düşmânın gerek âdî ve gerek serî ateşli toplarının ateşiyle pek az bir zamân içinde tahrîb edilerek gayr-ı kâbil-i istimâl bir hale vaz' olunabileceğinden el-yevm Avrupa düvel ve hükûmet-i muhtelifesi elektrik fenerlerini dahi ksofi toreller dâhiline vaz' ile istimâl ederek en müşkil ve muhataralı zamânlarda bunların tahrîb olunamamasına çare bulmuşlardır. Binâberin böyle ksofi torelli elektrik fenerleri kılâ' ve istihkâmât-ı Osmaniyye için dahi men külli'l-vücûh tavsiyeye sezâdırlar.

Ksofi torellerin fevâidi büsbütün müsellemler ve gayr-ı kâbil itiraz ise de lakin bunların müstenid olduğu kâideyi yani ksofi olmak hâssasını ibtidâ-yı emirde ancak küçük çaplı toplar, revolver topları ile mitralyözlere mahsûs olan kopullarda temîn ve hâsıl etmeye muvaffakiyet hâsıl olabilmiş ve hasa-i mezkûrenin büyük çaplı toplara tatbîkine bir takım müşkilât-ı hayluliyet ve mümânaat eylemekte bulunmuş idi. Sonraları işbu müşkilâta da galebe olduğundan Fransa'da düz kûs endâhtı yani yalayıcı ateş ile noktayı dövecek veyâhûd kısa topların menzilinin âdem-i müsâadesinden nâşî bu toplarla düvülemeyecek pek uzak nukâtı herhâangi bir nev-i endâht ile darb edecek olan uzun topları setr ve muhâfaza eylemeye mahsûs bi'l-cümle kopulların Ksofi Sistemi'nde imâl ve inşâsına karâr verilmiş ve iyice mestûr ve hafy mevâzii işgâl eylemeleri lâzım gelen âdî usûldeki eski torel ve kopulların (yani ksofi olmayan zırhlı kulelerin) dahi yakın bir mevziin mukavves ateşler ile ateş altında tutulması lâzım geldiği hallerde kullanılmak üzere ihtiyât sûretinde bulundurulmaları tensib kılınmıştır.

Torel ve kopulların envâ'ı

Kopulların pek çok nev'leri mevcûddur; imâllerinin müstenid olduğu kâideye

nazaran bunlar âti'z-zikr bir takım sınıfa tefrîk olunabilirler⁵⁴.

(Yirmi altıncı nüshâdan mâ-bad)

Evvelâ, bir veyâhûd müteaddid toplu kopullar;

Sâniyen, Ksofi veya gayr-ı Ksofi kopullar;

Salisân, uzun toplara veyâhûd âdî toplara mahsûs kopullar;

Râbien, serî ateşli toplara mahsûs kopullar;

Hamisen, mitralyözlere, revolver toplarına mahsûs kopullar;

Sadisen, Şişhâneli obüs ve havânlara mahsûs kopullar.

Sâbıkü'z-zikr kopullarla bir takım tecrübeler icrâ kılınmış ve tecârüb-i mezkûre memâlik-i sâireye nisbetle Almanya ve bilhâssa Fransa'da daha mükemmel, daha etrâflı bir sûrette icrâ kılınmış ve Bükreş tecrübeleri dahi hayli iştihâr eylemiştir.

Bu kopulların envâ-ı muhtelifesi ve hiç olmazsa beher-nev'in bir numûnesi ve lâzım gelen tarîfât ve malûmât topçuluk ve istihkâm ve muhâsara muhârebâtı kitâblarında (ez-cümle evvelce tavsiye ettiğimiz kitâblarda) mezkûr ve münderic olduğu gibi husûsât-ı mezkûre torel ve kopul imâl eden fabrikaların neşrettikleri katalog ve risâlelerle icrâ kılınan tecârübü muarref olmak üzere tab' ettirdikleri kütüb ve resâilde dahi ber-tafsîl-i muhârrer bulunduğu kopul ve torel envâ-ı hakkında esâslı malûmâta âsâr-ı mezkûreye mürâcaâtla dest-res olunabilir. Torel ve kopul ve enva-i el-yevm başlıca: Krupp-Krayzon, Sen Şamond, Şanillon Kommantri, Kruzov, Hoçkis, Kane, Kokaril vesâire fabrikalarında imâl olunmakta olmakla bunlar hakkında tafsîlât ve malûmât-ı husûsiye mezbûr fabrikaların neşr etmekte oldukları albüm ve atlas ve kataloglarla kütüb ve resâil-i mahsûsada maa-ziyâde bulunabilir.

Torel ve kopulların sistemlerine nazaran ecnâs-ı muhtelifesi

Zırhlı kopul ve toreller meyânında bir takımları son zamânlarda iktisâb-ı şöhret ve ihrâz-ı ehemmiyet-i azîme eylemiş ve bunlardan birçoğu: bâlâda beyân olunduğu üzere düvel-i muhtelifede memâlikindeki fabrikalarda ve ez-cümle Almanya'da vâkî Grayzon, Fransa'da vâkî Sen Şamon, Belçika'da Kâin Kokaril ve ha-kezâ fabrikalarında bi'l-imâl bunları kabûl eylemiş olan düvel ve hükûmet-i muazzama ve sagîrenin kılâ' ve istihkâmât-ı mühimmesi ve nukât ve hutût-ı müdâfaa-i esâsiyyesi üzerlerine ez-cümle üç hat üzerine olmak üzere Fransa'nın şark hududuna (Almanya hududuna), Almanya'da Kolonya Kalesi gibi bazı kılâ'-ı mühimmedeki nukât-ı

⁵⁴ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Yirmi altıncı nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 27 (10 B 1313/ 27 Aralık 1895), s. 588-589.

mühimme üzerlerine, Belçika'da Anors Kalesi gibi bazı kılâ' ve istihkâmât-ı meşhûreye, Romanya'da Bükreş müstahkem ordugâhında ve Rusya hudûdunun muhâfazası için yeniden tesis edilen hatt-ı müdâfaa (siret hattı) üzerinde kâin nukât-ı mühimmeye, İsviçre'de birçok nukât-ı mühimme-i askeriyye üzerlerine İtalya'da bazı kılâ' ve istihkâmât-ı meşhûre ile nukât-ı tedafüyyeye vesâir bazı düvel ve hükûmete dahi en mühim bazı kılâ' ve istihkâmât derûnlarına, nukât-ı tedafüyye-i mühimme üzerlerine vaz' kılınmış olmakla bunlar el-yevm kılâ' ve istihkâmâtteki âlât-ı tedafüyye-i harbiyenin hemen gayr-ı kabîl-i tahrîb en mühim ve müdhîşlerini teşkil eylemekte bulunmuştur*.

Mezbûr zırhlı kalelerin derûnlarına konulan efvâh-ı nâriyyenin adediyle cins ve nev'ine nazaran envâ-ı muhtelifesi olduğu gibi bu nev'lerden hemen her birinin dahi düvel-i muhtelifedeki mühendisîn-i askeriyyenin efkâr ve arasına, teklif eylediği tarz ve sisteme nazaran yapılmış ecnâs-ı muhtelifesi vardır: Meselâ 15 ve 12 santimetrelik toplara mahsûs kopulların Alman, (Grayzon), Fransız (Mojen) ve hâ-kezâ sistemlerinde olmak üzere müteaddid nev'leri mevcûdudur. Torel ve kopulların tarz ve sistemlerine nazaran olan ecnâs-ı muhtelifesinden başlıcaları âtîde tâdad kılınmıştır: 1885 târihinde (yani 1303 sene-i hîcri-i kamerîsinde) vuku bulan Bükreş tecrübeleri esnâsında kullanılmış biri Alman ve diğeri Fransız sistemi nde iki kopul yani 15 santimetrelik iki kıt'a krupp-kârî top ile teşhîz kılınmış olan Grayzon Kopulu ile Fransa istihkâm binbaşlarından Mojen tarafından bi'l-icâd üstüvânî olması sebebiyle torel yani kule nâmıyla yâdd ve tevsîm olunmuş ve banj sistemi nde 155 milimetrelik iki kıt'a top ile teşhîz kılınmış bulunan Mojen Toreli ve bunlardan başka kumandan Mojen'in cedîd torelî, Mîrâlây Bussiyer'in Ksofi Toreli, Fransa istihkâm binbaşlarından Galivyen nâm mühendis tarafından icâd olunan Galopen Toreli, Mîrâlây Suryo'nun Torel Hidrostatik denilen meyilli torelî, keزالık Binbaşı Mojen'in Kopul Ossillanet denilen salıntılı kopulu, Almanya isithkam kaymakâmılarından ve mühendisîn-i meşhûre-i askeriyyenin ser-firazânından meşhûr Şomen'in enva'-ı

* Prusya, Bavyera, Avusturya, İtalya, Flemenk Hükûmetleri kendi zırhlı kopullarını Grayzon Fabrikası'na imâl ettirmiş oldukları gibi Belçika Hükûmeti kopullarından bir takımını Grayzon Fabrikası'na ve bir takımını Fransız fabrikalarına ve kısm-ı küllisini Belçika'da vâkî Kokaril Fabrikası'na imâl ettirmiş ve Romanya Hükûmeti zırhlı kopullarını kısmen Grayzon ve kısmen Sen Şamond Fabrikası'na ve zırhlı kundaklarını kâmilen Grayzon Fabrikası'na imâl ettirmiş ve İsviçre Hükûmeti zırhlı kundaklar ile kopullarını Grayzon Fabrikası'na yaptırmış ve Fransa Hükûmeti pek kesretli olarak imâl ettirmiş olduğu zırhlı torel ve kopullarını Fransız fabrikalarına ve bilhâssa Sen Şamond Fabrikası'na yaptırmış ve düvel-i sâireden zırhlı torel ve kopul mübaaya ve tedârik edenler dahi kısmen Fransız ve kısmen Alman fabrikalarına (bilhâssa Grayzon ve Sen Şamond Fabrikaları'na) mürâcaat eylemişlerdir.

muhtelifede âdî ve Ksofi Zırhlı Kundakları (yani küçük kıt'ada zırhlı kuleleri) ile havânlara mahsûs zırhlı anbilasmanı, avcı metrislerine ve bu gibi mahallere mahsûs olan kabîl-i nakl zırhlı kundakları (yani îcâbında muhâsara topları gibi tekerlekli husûsî arabalar üzerinde bârgîrler ile bir mahâlden mahall-i ahara nakl edilerek mahsûsen ihzâr edilen anbilasmanlar derûnlarına bi'l-vaz' istimâl kılınan ve bu cihetle îcâbında kemâl-i sûratle bir müstahkem ordugâh tesîsine bile müsait bulunan serî ateşli sagîr bir topla mücehhez küçük zırhlı kuleleri) zamânımızda kesb-i şöhret-i azîme eden torel ve kopul enva'ını teşkîl eylemektedir.

Şoman'ın zırhlı kundakları son zamânlarda İsviçre arazisini müdâfaa için kabûl edilmiş oldukları gibi Romanyalıları tarafından dahi şark hududunu (Rusya hududunu) muhâfaza için -îcâbında kendileriyle seyyar bir müstahkem ordugâh dahi tesîs ve teşkîl kılınabilmek faydasından istifâde edilmek kastıyla- mezbûr kundaklar kabûl edilmiş ve ahîren Almanya sonbahar manevralarında istimâllerinde işbu kundakların lede'l-iktizâ pek büyük hizmet görebilecekleri anlaşılmasına binâen bunlardan bir haylisi Almanya Devleti tarafından dahi mübaaya ve tedârik kılınarak îcâbında kullanılmak üzere anbarlarda hıfz edilmiştir.

Marû'z-zikr torel ve kopullardan başka zırhlı kaponiyerlerin, zırhlı kazamatları, zırhlı bataryalar, zırhlı rasadgâhlar, zırhlı fenerler (zırhlı elektrik fenerleri) ile zırhlı torel ve kopulların etrâfını muhâfaza zımında kullanılan ve sahânları yukarıdan aşağıya tenakus eyleyen halka şeklinde zırhlı kule siperleri (yani -Avanlcuirasse denilen ön zırhları) dahi zamânımızın kemâl-i ehemmiyetle istimâli teklif ve tavsiye kılınan zırhlı vesâit-i tedafüyesindendirler.

Kopul ve torellerin inşâsı hakkında şerâit-i mahsûsa

İlk modelde zırhlı kopul ve toreller imâl olunarak ariz ve amîk tecrübeleri icrâ kılındık da bunların bir takım mahâzîr-i harbiye ve ameliyeleri görülmüş ve binâberin tadîl ve islâhları ile mahzurdan salim beyilerinin imâl ve inşâsı lâzımeden add edilerek bunlarla yeniden tecrübeler icrâsına karâr verilmiş olup pey-der-pey icrâ kılınan tecârüb ve bu tecrübelerden muktebes netâyic ianesiyle mahâzîri men külli'l-vücûh az kopul ve toreller imâline ve yeniden yapılacak kopul ve toreller hakkında dahi nihâyet âtî'z-zikr bir takım şerâit-i umûmiyenin vaz'ına muvaffakiyet hâsıl olmuştur:

Evvelâ, bir kopulda topların uzun payı zırhın dışârisına çıkmamalıdır;

Sâniyen, aynı bir kopulda vâkî iki toptan beherinin kundağı müstakil olmalıdır;

Sâlisen, topa ateş itâsı, kopul derûnunun tenvîri elektrik vasîtâsıyla olmalıdır;

Râbien, kopul derûnundaki hava bir sûret-i matlûbe ve mükemmelede olarak

teceddüd edebilmelidir;

Hamisen, kopulun tahrik ve manevrası yalnız kol ile olmalı (yani hidrolik ve elektrik tertîbât-ı bi'l-suhûle bozulduğundan kopul münhasıran el ile tahrik edilmeli) ve tahrik ve manevra husûsu mümkün olduğu kadar az adama muhtaç bulunmalıdır. Ve hâ-kezâ⁵⁵.

(Yirmi sekizinci nüshâdan mâ-bad)

Fransa'da evvelce imâl ve inşâa kılınmış ve birçoğu mevâki-i lâzımelerine vaz' ve tabiye kılınmış olan torellerden gayrı olarak bâlâda mekuz son şerâite tevfiken bi'l-imâl Fransa hükûmetine takdim kılınmış olan torel numûneleri (modelleri) meyânında ikisi intihâb edilmiştir ki anlar dahi direkt endâhtına (hailsiz endâhtına) mahsûs olan Five-Lille/ Fives-Lalle Sistemi'ndeki Ksofi Torel ile en-direkt endâhtına mahsûs olan ve Fransız şirketlerinden Şantillon-Kommentari Şirketi tarafından imâl kılınmış bulunan bir toreliden ibârettir. Maamâfih işbu numûneleri tasdik ve kabûl ile desturü'l-amel ve model tutacak yerde Fransa meclis-i ali-i askerîsi kânûn-u sâni, sene 1892 târihinde yani bundan üç sene mukaddem bunlarla da yeniden tecrübeler icrâ ettirmeyi tasmi eylemiş ve icrâ kılınacak tecrübelerde gerek anların ve gerek tecrübesi münâsib görülecek sâir kopul ve torellerin mer'î olması ve bunlardan her biri ile 500 mermi endâht eyledikten sonra dahi ilk icrâ ettikleri harekât-ı devriyenin aynını icrâ edebilmeleri şart koşulmuş idi. Bu bâbda icrâ kılınan tecrübelerin dahi netâyic-i hâsene ile netîce-pezîr olduğu cümle-i mesmû'âtımızdandır.

Torel ve kopullar hakkında hülasa

Yakın vakte kadar katiyyen kabûl edilmemiş ve şu kadar ki icâbat-ı zarûriyyeden olarak memâlik-i muhtelifede ve bilhâssa Fransa'da bir sûret-i istisnâiyyede olmak üzere mevâki-i mukteziyyede istimâl kılınmış olan kopullar nihâyet zamânımızda en mühim eslihâ-i tedafüiyye sırasına geçerek kabûl ve istimâlleri fennen her tarafta katiyyen taht-ı karâra alınmış ve bir müddetten beri kuvve-i mâliyesi müsait olan ekser devletlerce bu karârın icâbını icrâya müsâraat olunmaya başlamıştır. Bais oldukları birçok tecrübeler ile müsebbet ve muhakkaktır ki kopullar el-yevm mermiyyât-ı cedîdenin (bilhâssa nev-icâd tesîrli mermiyyâtın) tesîrâtına mukâvemet edebilecek hâlde olup el-yevm topları ancak bunlar bir sûret-i matlûbe ve müessirede hıfz ve himâye edebilirler. Tecârüb-i marûzadan imâlatın (yani

⁵⁵ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Yirmi altıncı nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 28 (17 B 1313/ 3 Ocak 1896), s. 612-613.

torel ve kopulların) şekil ve teferruatına müteallik olan husûsât-ı âtîyyenin dahi istinbâd ve istihrâcına muvaffakiyet hâsıl olmuştur:

Evvelâ, zırh için en iyi maden şimdilik haddeden çekilmiş timur ise de mermiyâtın icrâ ettiği müsademeler ile şikest olmayan çelik levhâların karîben vücûda getirilmesi memûl ve muntazar olmakla buna muvaffakiyet halinde haddeden çekilmiş timur yerine elvâh-ı mezkûrenin kabûl ve istimâl kılınacağı tabiidir. Fiyatça ehveniyet husûlü kasdıyla ön zırhlı (yani avan-küviras) için sert font (sert dökme timur) istimâl olunuyor.

Sakf zırhları için 0,20-0,25 metre mikdârı bir sahnının kâfi olduğu isbât ve tasdik olunmuştur. Ön zırhı takrîbi olarak 1,30 metre mikdârı bir irtifâda olduğu hâlde yutard tarafında takrîben 0,32 ve aşağısında dahi aynı vechle 0,24 metre mikdârı bir sahnına mâliktir.

Sâniyen, ehveniyet-i fiyat husûsu sûret-i umûmiyede olarak iki toplu kopulların bir toplu kopullara tercih olunmasına bais olmuştur.

Sâlisen, kundakların zırha merbut olmaması lâzım ve şu kadar ki bunların asgâri mazgal kundağı olmaları, tehdit ve tenkîs edilmiş bir seğirdme (geri tepme mikdârına) mâlik bulunmaları, endâhttan sonra kendi kendilerine yani bizâtihi ileri hareketle vaziyet-i asliyelerini almaları muktezidir.

Râbien, mekanizma sade ve basit olmalı ve hem Pivol denilen mihverlerden (millerden) ve hemde hidrolik aletlerinden tecrid edilmiş bulunmalıdır.

Hamisen, kopullar gerek direkt ve gerek endirekt nişân ahzı (yani gerek mer'î ve gerek gayr-ı mer'î hedef üzerine nişânın tevcîhi) kabîl olacak, elektrik vasîtâsıyla da toplara ateş verilebilecek, hareket ettikleri esnâda dahi icrâ-yı endâht olunabilecek sûrette müretteb olmalıdırlar⁵⁶.

(Yirmi dokuzuncu nüshâdan mâ-bad)

Sadisen, Ksofi Toreller daha ziyâde faydalıdırlar; ehveniyet-i fiyat aranması, mekanizmalarının muğalatalı bulunması Fransa'da bunların kabûlüne mani olmuş ise de bu gibi maahâzır Galopen/ Galopin usûlündeki Ksofi Torel'de hemen yok gibidir.

2. Kılâ'ın tertîbât ve teşkîlât-ı umûmiyyesince tasmîm ve teklif olunan tadîlât ve islâhât

Malûmât-ı umûmiye

⁵⁶ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Yirmi sekizinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 29 (8 Ş 1313/ 24 Ocak 1896), s. 640-641.

Bâlâda görüldüğü üzere sûret-i münasebe ve fenniyede terkîb edilmiş beton ile hüsn-i tertîb ve imâl kılınmış zırhların (zırhlı kopul ve törellerin) istimâli vasıtâsıyla devr-i hâzır-ı kılâ‘ ve istihkâmâtına men külli’l-vücûh zayi ettikleri derece-i mukâvemeti bir dereceye kadar tekrar iade ve itâ eylemek mümkündür. Bundan başka kılâ‘ ve istihkâmât-ı mevcûdeyi -kendilerinden beklenen hidematı îfâ eyleyebilmelerine müsait olacak bir sûrette- tahvil ve tebdîl eylemek dahi kabîl olup buna ne vechle muvaffak olunabileceği ileride zikr ve beyân edilecektir. Maamâfih büsbütün maddi olan tadîlât ve ıslâhât-ı mezbûre ancak ikinci derecede bir fayda ve ehemmiyeti hâizdirler; bi’l-cümle ümerâ ve zâbitân için bilinecek husûsât-ı mühimmedendir ki müdafîn -muhterîât-ı ahîreden bir takım eslihâ ve mühimmât-ı nâriyye ve sâirenin kabûl ve ithâlinden dolayı zamânımızda külliyyen zayi eylemiş olduğu kuvveti anifen beyân olunan mevâdın tatbîk ve istimâlinden ziyâde usûl-i müdâfaanın bir sûret-i madelesinde yani aksâm-ı mürekkibe-i istihkâmiyenin gayrı olan bir takım husûsâtın münâsib ber-vech ile içtimâ ve ittihâdında bularak tekrar iktisâb-ı kuvvet ve iktidâr eyleyebilecektir.

1885 târih-i milâdisinden (1303 sene-i hîcriyesinden) beri icrâ kılınmış olan tecârüb-i muhtelifenin itâ ettiği bunca netâyic-i sahîhaya müsteniden mühendisîn-i askeriyyece katiyyen tasdik ve itirâf olunmuştur ki üstü açık olarak (yani kılâ‘ ve istihkâmât bedenleri üzerinde her türlü vesâit tesettüriyeden âri bulunarak) mevzû ve müretteb sabit toplar fî-mâbad ibtidâ-yı muhârebede bi’t-tahrîb istimâlden iskât edilebilmek mahzur-ı azîm ve vahimi ile fennen mahkûm ve merduddurlar. Hâlbuki müdâfaanın en ziyâde kuvvet ve tesîri, en büyük itibâr ve haysiyete mâlik silâhı her devir ve zamânda olduğu gibi devr-i hâzırda dahi dâima toplar olduğundan anları vesâit-i hücum ve taarruzun pek ziyâde kesb-i tekemmül eylediği şu zamânda maziye nisbetle hüsn-i hıfz ve himâye eylemek daha ziyâde lâzımdır. Bu netîceye vüsûl için pek çok tasmîmât ve teklifât vukua gelmiştir:

Mühendisîn-i meşhûre-i askeriyyeden bazıları topları hıfz ve himâye eylemek için katiyyen zırha rechâniyet veriyorlar; mühendisîn-i müşârun-ileyhinden bir takımları ise bu hıfz ve himâyenin -topların dağınık bulundurulması ve kabîl-i tahrik olması (yani kemâl-i sûrat ve suhûletle bir mevkidenden mevki-i ahara sevk ve nakl edilebilmesi) vasıtâsıyla temîn ve istihsâl edilmesi fikr-i mühimindedirler.

Müdâfaanın muhtelif devirlerinde muhârebeye iştirâk edecek toplarla gerek istihkâmât derûnlarına ve gerek bunların aralıklarına tevzî ve taksîm edilecek olan topların en nafi, en âlâ bir sûrette taksîm ve tevzî ve setr ve muhâfaza edilebilmesi

mesâili şimdiye değin usûlen ariz ve amîk hadde-i tahkik ve tedkîkden geçirilmiş ve mesâil-i mezbûrenin birçok sûret-i halli bulunmuş olmakla beraber en nafi bir sûret-i hallin istihrâcına el-ân cehd ve ikdâm ve bezl-i ihtimâm-ı tâmm olunmaktadır.

Vech-i marûz üzere tahâssul ve tekevvün eyleyen mesâil hakkında bir fikr-i selim husûle getirilebilmek için saha-i tedkîk ve kabûle vaz‘ kılınmış olan en mühim tasmîmât ve teklifâtı âlâ tarikü'l-hülasa âtîye derc ve tasdîr eylemeyi münâsib gördük:

Kumandan Mojen'in usûl-i müdâfaası

Şu son senelerde fenn-i istihkâmca saha-i vücûd ve husûlde müteâkiben ve mütevaliyen ser-nümâ olan birçok mesâil-i muhtelifeyi hal ve fasl eylemeye muvaffak olarak Fransa kılâ‘ ve istihkâmâtına harikulâde hidemâtı sebkât eylemiş ve mesâil-i mütekevvine-i istihkâmiyeyi hal ve fasla amade olduğunu hemîşe irâe ve izhâr eylemiş bulunan meşahir-i mühendisîn-i askeriyyeden ve Fransa istihkâm binbaşlarından Kumandan Mojen nev-icâd tesîrli uzun dânelerin zuhûrunu müteakip tekevvün eyleyen mes'ele-i istihkâmiyenin halline teşmir sak-ı ihtimam ile bulunduğu bir sûret-i halli meydâna koymuş ve bu sûret-i halli o sıralarda neşretmiş olduğu *Mevâdd-i Müstaile-i Cedîde ve İstihkâm (Les nouveaux explosifs et la fertificâdion)* nâm kitâbında ifrat derecede meth ve sena eylemiş idi.

Mûmâ-ileyh tertîb eylediği usûl-i müdâfaasında istimâlini tavsiye ettiği efvâh-ı nâriyye iki fırkaya ayırmıştır ki anlar dahi müteharrik toplar ile sabit toplardan ibârettir: Birinci fırkayı teşkil eden efvâh-ı nâriyyenin hatt-ı müdâfaanın üzerine tevzî ve taksîm edilmesi ve efvâh-ı nâriyye-i mezkûrenin 3 metre mikdârı bir irtifaa ve zayıf bir sahna mâlik basit bir perde teşkil eden ve bütün hatt-ı müdâfaa imtidâdınca mümted olan şiv sahrâ tarzında basit bir şiperin karpundan (arkasından) geçen dâirevi bir timur yol üzerinde seyr ve hareket eylemesi mühendis-i müşârun-ileyhin cümle-i teklifâtındandır. Mezbûr topların beheri tekerlekli yani kabîl-i tahrik bir döşeme (seyyar bir platform) üzerine mevzû Ksofi bir kundak üstüne vaz‘ edilmiştir. Mezbûr döşemelerden her biri şimendüferlerde vagonları bir hattan dîğer hatta almak için kullanılan plakturant yani duvar aktarma levhâsı tarzında bir kurs mevcûd ve müstâmel olmaksızın tertîbât -ı mahsûsaları îcâbatından olarak bir zaviye-i kâime mikdârı tebdîl-i istikamet edebilir*. Tertîb-i mezbûr müteharrik topların kâffesini

* Mezkûr döşemeler Nerok denilen bir nev-i kenarsız vagon şekil ve sûretinde olup asıl döşeme ile tekerlekli vagon kısmından yani esâsen iki kısımdan müteşekkildir: Asıl döşeme vagon kısmının üstüne bindirilmiş ve bir mihver ile ortasından ana merbut olmakla anın üzerinde ve mihver-i mezbûr etrafında sağa ve sola doksan dereceye kadar devr edebilir. Vagon kısmı timur yolu üzerinde bir tertîb-i mahsûs vasıtâsıyla nisbiyet kılınabildiği gibi asıl döşeme dahi vagon üzerinde sabit tutulabilir. Ksofi kundak

düşmânın dûçar-ı hecemâtı olan veya olması memûl bulunan bir hücum noktası üzerine kemâl-i süratle cem ve tahşid etmeğe ve düşmân endâhtından ziyâdesiyle hâsâr gören harb nizâmındaki topların mevkilerini tebdil ile hâsârat-ı vâkıanın men' ve tehîrine müsaittir.

Topların endâhtına îrâs-ı sûbet ve müşkilât olunmaksızın her türlü harekâtın (her nev-i sevkiyat ve nakliyatın icrâsı mümkün olmak için batarya mevzi'î ittihâz olunan mahallerin ön tarafında ayrıca husûsî birer endâht hattı yani endâht timur yolunun mevcûdiyeti lâzımeden görülür. Arkada bulunan diğer hat hizmet hattı yani hizmet timur yolu nâmıyla hatt-ı mezbûrdan fark olunur.

Şunu dahi beyân edilmeye Kumandan Mojen seyyar döşemeler üzerine mevzû Ksofi kundaklı müteharrik kale toplarının istimâlini teklif ve tavsiye etmiş olduğu gibi bunların yerine Zırhlı Batarya (Batterie Cuirassee) ismini vermiş olduğu seyyar bataryaların dahi pekâlâ istimâl olunabileceğini der-meyân eylemiştir. İşbu bataryalar her tarafı zırh ile muhat-ı âdî bir şimendüfer vagonu tarzında olup mezbûr vagonun dahline üç adet büyük çaplı kale topu konmuş ve mezkûr vagon dokuz çift tekerlek üzerine bindirilmiştir. Zırhlı vagonun gerisinde mevcûd nerd-i banlar vagon üzerine çıkılıp inilmeyi teshib ederler. Bu nev-i zırhlı bataryalar (vagonlar) Fransa'da vâkî Sen Şamond Fabrikası'nda imâl kılınmış ve Mojen Sistemi'nde seyyar zırhlı batarya nâmıyla kesb-i iştihâr eylemiştir. Bu nev-i bataryalar hakkında daha ziyâde malûmât edinmekl arzû edenlere General Briyalmon *Zamân-ı Hâzır İstihkâmâtı* nâm-ı eseriyle Hannebert'in evvelce beyân olunan *Fransa'nın Hudutları* nâm eser-i nefisine (sahîfe 288) mürâcaâtı tavsiye ederiz⁵⁷.

(Otuzuncu nüshâdan mâ-bad)

Kumandan Mojen'in usûl-i müdâfaasında kullandığı topların ikinci fırkasını teşkil eyleyen sabit toplar üstü açık eski istihkâmâtta (el-yevm mevcûd turab-ı istihkâmâtta) bedenler üzerine mevzû ve emniyet topları nâmıyla mevsûm olan toplar

döşemenin üstüne mevzû ve ana merbut olmakla döşeme sağa ve sola hareket ettikçe mezbûr kundak ve binaberin hâsıl olduğu top dahi sağa ve sola hareket eyler. Bu tarzda ksofi kundaklı seyyar döşemeler üzerine mevzû kale topları çend seneden beri Krupp Fabrikası'yla sâir bazı fabrikalarda ve bilhâssa Fransa'da vâkî Sen Şamond Fabrikası'nda imâl kılınmış olup şu kadar ki Sen Şamond Fabrikası'nın bu nev-i toplarında Ksofi kundak seyyar bir döşeme teşkil eden vagonun sath-ı alası üzerine rabt edilmiş dâirevi bir rayın üstünde ve bir mihver merkezi etrafında müteharrik olmakla 360 derece mikdârı devr edebilir. Platform Rolant denilen ve Sen Şamond Fabrikası mamûlâtından olan Mojen Sistemi'nde seyyar döşemeler (platformlar) hakkında daha ziyâde tafsilât almak arzu edenlere her nev-i yeni usûl-i istihkâmiyeden bahis olan ve müellif-i şehîr Hannebert tarafından tahrîr kılınmış bulunan *Fransa'nın hudutları* (*Frontieres de France*) nâm-ı esere (sahîfe 263 ve müteâkibi) mürâcaâtı tavsiye ederiz.

⁵⁷ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye-Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Yirmi dokuzuncu nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 30 (16 Ş 1313/ 1 Şubat 1896), s. 656-657.

gibi* emniyet teçhîzâtını (toplarını) teşkîl ederler.

Mezbûr topların: Şimdiki müfrez tabyaların (fevrlerin) yerine inşâ olunmaları lâzımeden görünen tarz-ı cedîdde sagîr müfrez tabyalar yani küçük fevrler dâhilinde vaz' ve tertîb edilmesi ve zırlı toreller vasıtâsıyla hıfz ve himâye olunması sâir ekser mühendisîn-i meşhûre gibi kumandan Mojen'in dahi cümle-i teklifâtındandır.

Kumandan Mojen tarz-ı cedîdde sagîr müfrez tabyaların kendi eser-i ibda' ve icâdı olan bir tarz-ı mahsûstaki tabya tarzında tesîs ve inşâsını teklif eylemektedir ki işbu tabya Kumandan Mojen'in zir-i zemîn tabyası veya müstakbel tabyası nâmıyla kesb-i iştihâr eylemiştir (şekl-i mahsûsuna mürâcaât oluna).

Mojen Sistemi'nde müfrez tabya gâyet azîm bir Simen Beton (çimentolu beton) kütesinden müteşekkil olup mezbûr kütlelerin derûnuna uzaktan düşmâna icrâ-yı tesîr ve hâsâr etmeye mahsûs büyük çaplı toplar için iki veya üç adet torel ile aralıkların (yani tabyaların mabeyniğnde kalan fasılaların) müdâfaasına mahsûs serî ateşli toplar için birkaç adet ksofi küçük toreller gömülmüştür. Mezbûr tabyalar ne hendeği ve ne de koltuk müdâfaası için bir kısım-ı mahsûsi hâvî değildirler; bunlarda methal makâmında yalnız bir delik mevcûd olup bu dahi müteharrik bir zırh vasıtâsıyla setr edilir. Tabya derûnunda husûsî makineler mevcûd olup bir mağara tarzında olan tabya derûnunun tenvîri, tabya içindeki havânın tecdîdi, torellerin tahrîk ve istimâli

* Şiştâneli topların zuhûrundan bugüne kadar geçen zamânda hemen ekser Avrupa Devletleri nezdinde adet olduğu üzere âdî bir kalenin topları (teçhîzâtı) bazı nev'lere ayrılır: Bunlardan birincisi emniyet teçhîzâtı yani emniyet toplarıdır; bu toplar vakt-i sulhde dahi kalenin bedenleri üzerinde harb nizâmında bulunurlar. İkincisi müdâfaa teçhîzâtı yani müdâfaa toplarıdır; bu toplar me hacimatin tevessü ve kesb-i ehemmiyet eylediği nukât üzerinde emniyet teçhîzâtınca görülecek nevâkısı ikmâl etmek ve muhâsara esnâsında ahvâle göre yapılan bataryaları teslîh eylemek için bir nev-i evfâh-ı nâriye ihtiyât-ı umûmisi teşkîl kılınmak maksâdıyla elde bulundurulur. İşbu teçhîzâtı terkip eden evfâh-ı nâriye ile mâlzeme ve cephâne vakt-i sulhden beri kalede mevcûd olur ise de bunlar yalnız muhârebe zamânında ve bilhâssa düşmânın hücum noktası bi'l-bedahe malûm olduğu vakitte harb nizâmına vaz' olunurlar. Üçüncüsü hurûc bataryalarıdır; bu bataryalar kale müstahfizinin olan asâkir-i seyyareyi huruclarda himâye eylemek maksâd-ı esâsisi ile elde bulundurulur. Dördüncüsü yedek evfâh-ı nâriye olup bunlar istimâl olunamayacak bir hale gelen evfâh-ı nâriyenin yerlerine vaz' olunmağa mahsûs olmakla top ihtiyât-ı husûsisini teşkîl eyleyler. Mârû'l-beyân topların derhâl ve bilâ-tereddüt harb nizâmına konmasını mümkün kılmak için her kalede sulh zamânında evfâh-ı nâriyenin sûret-i taksîm ve tevzi'ini ve bunlardan olan maksâdı gösteren bir "techizat planı" tanzîm ve ihzâr edilir. İşbu plana bazı haritalar rabt ve leff olunur ki anlardan birincisi en ilerideki istihkâmâtın tahmînen 10 kilometre ilerisine değin olmak üzere kaleyi ve bunun civârını irâe eden 1/20000 mikyasında bir haritadan ikincisi nefsi-i kale ve bunun dış taraflarını gösteren 1/5000 mikyasında bir haritadan, üçüncüsü dahi harici tabyaların yani forların 1/2000 mikyasında mersum haritalarından ibâret olup ahîren beyân olunan iki harîtâ üzerinde emniyet teçhîzâtı ile müdâfaa teçhîzâtının (toplarının) mahalleri irâe olunur. Bi'l-suhûle anlaşılabilir ki evvelce ihzâr olunmuş olan işbu evrâk vasıtâsıyla zamân-ı ihtiyacta teçhîzâtın kâffesi bi'l-suhûle mahallerine vaz' olunabilir. Bundan mâ-adâ kezalik vakt-i sulhde kemâl-i derece dikkat ve itinâ ile bir seferberlik planı tertîb ve ihzâr edilir ki işbu plan -topçu hizmetine taalluk eden husûsâtta müdâfaanın sûret-i mükemmelede tertip ve tanzîmi için- hâl-i sefer-i berride yevmen fe-yevmen yapılacak işlerin sırasını gösterir. Kezalik mezkûr planın, her kıt'ada ve her istihkâm-ı dâhilîde kumanda edecek topçu kumandanlarına taalluk eden kısımlarının dahi haritalar ve zeyl planları ile birlikte olmak üzere mümâileyhim için vakt-i sulhde ayrı ayrı kopya ve ihzâr ettirilmesi kavâid-i harbiye icâbatındandır.

kâffeten mezbûr makineler vasıtâsıyladır. El-hâsıl bu tabyalar düşmânın tecâvüz ve tasallut edebilmesine, hüçûm ve iktihâmına medar olacak her türlü açık ve mekşuf mahallerden azade olup zîr-i zemîne gömülmüş ve zemîn ile bir tesviyede gâyet cesîm yalçın kayalar şekil ve sûretindedirler.

Kumandan Mojen'in mevzû-i bahs olan sagîr tabyası enva'-ı esâsen uzaktan olacak muhârebeye iştirâk ederler ise de maa-hâzâ mezbûr tabyalar timur yollar üzerinde müteharrîk ve seyyar toplara karşı şiddetli hüçûmla vuku bulacak her nev-i tecâvüzat ve tasallutâtı men' için aralıkları (yani kendi mabeyinlerinde bulunan fasılaları) koltuk müdâfaasına almak vazifesini dahi hâizdirler. Bundan mâ-adâ bu gibi ahvâlde müdâfaaya memûr seyyar piyâde asâkirinin dahi harbe girişerek hasmın hareketine mani olacakları bedîhi ve aşikârdır.

Kumandan Mojen'in müstakbel tabyası ile usûl-i istihkâmiyesi hakkında dest-res olduğumuz bazı malûmât-ı mahsûsa husûsât-ı marûzayı şarih ve musaddak bulunduğu cihetle âtiye derc edilmiştir*:

Bu icâd tesîrli dânelerin tesîrâtına karşı istihkâmâtı takviye için zırhlı imâlat ile beton istimâli hakkında General Briyalmon ile dîğer birçok tarafdaranı tarafından matbûat-ı askeriyye vasıtâsıyla birçok mütâlaât ve münâkâşât neşr ve beyân olunmuş ve General Briyalmon *Saplanıcı Endâhtın Tesîri* nâm eserinde anlara dâir itâ-yı malûmât eylemiştir. Mûmâ-ileyhimden ve Fransa istihkâm ümerâsından Kumandan Mojen'in müstakbel tabyası vech-i marûz üzere vücûd-pezîr olan birçok misâller, teklifler arasında kesb-i iştihâr eylemiştir.

Mojen'in müstakbel tabyasının esâsı: Zemîn-i tabiinin tahtında 10 metreye kadar nüfûz eden ve 50 metre tûlunda ve 30 yahut 40 metre arzında olan çimentolu betondan gâyet cesâmetli bir kaya olup bunun en yüksek zaviye-i hâricesi zemîn-i mezkûrdan itibâren üç dört metreden ziyâde mürtefi değildir. Kayanın şekl-i hâricisi çıkıntılı bir sırt teşkîl etmeyecek ve kat-ı nâkıs mücessen biçiminde bir başlık şeklini andıracak sûrette tanzîm ve tesviye olunur. Mezkûr başlığın merkezi üç zırhlı kale ile teşhîz edilir ki anlardan birisi banjkari 155 milimetrelik iki adet uzun topu ve dîğer ikisi yine 155 milimetrelik iki adet banj-kârî kısa topu hâvîdir. Mezkûr topların mabeynine beheri iki adet Revolver Topu'nu muhtevi dört adet Ksofi kule vaz' ve tertîb olunmuştur. Dört rasatgâh ile müteaddid elektrik fenerleri dahi tabyanın mütemmimatından bulunmakla anlar vasıtâsıyla esnâ-yı leyde etrâf ve eknafda

* *Muhârebât-ı Kılâ'*, sahîfe 334 mürâcaat.

bulunan bi'l-cümle istikâmetlere kuvvetli ziya huzmeleri tevcîh olunur⁵⁸.

(Otuz ikinci nüshâdan mâ-bad)

Kulelerin her birisi ile rasadgâhlar, fenerler zırhlı cidarlara mâlik dâirevi bir hafire üzerinde yerleştirilmiş olup bu hafire ise -sakfları 6 metreden dûn olmayacak derecede sahin çimentolu bir beton tabakasıyla örtülmüş olan- zîr-i zemîn mahall-i mestûre ve mahfûzasına müntehâ olur. Zîr-i zemîndeki mahall-i mezkûrenin bir kısmı erzâk ve cephâneye mahsûs mağara hizmetinde kullanılıp bakileri ise bir fabrika haline konur. Tecdîd-i havayı kopulların hareketi ksofiyesiyle hareket-i deveranilerini ve cephâneyi yukarı çıkaracak asansörlerin hareketini tanzîm edecek makineler ve el-hâsıl fiil-i mihânikiye muhtaç bi'l-cümle tertîbât ile kopulların ve zîr-i zemîndeki mahallerin derûnunu gece gündüz tenvîr eden ve arâzî-i mücavireyi geceleyin iza'e eyleyen mücemme'-i elektrikileri vesâire hep mezkûr fabrikada bulundurulur.

Böyle bir tabyanın muhafızları sık sık tanzîme muhtaç olan bunca makinelerin hizmetine elzem ve gâyet malûmâtlı ve ashâb-ı ihtisâzdan otuz kırk adet makinistten ibârettir. Suni Kayalar ismiyle yâd edilen böyle tabyalardan mürekkebe mevzi-i müstahkemin muhiti mezkûr tabyalardan beherinin 200 metre gerisinden geçmek üzere inşâa edilen bir de şimendüfer hattına mâlik olup mezkûr şimendüfer hattı 3 metre irtifaında bir siper ile setr ve muhâfaza olunur ve mezkûr mevzi-i müstahkeme müteallik işbu muhit üzerine dahi muhâsara parklarının en büyük çapına muadil büyük çaplı toplar (yani müteharrik ve seyyar platformlara mahmûl Ksofi kundaklar üzerine bindirilmiş efvâh-ı nâriyye) vaz' ve tabiye kılınır.

Bâlâda itâ eylediğimiz malûmât-ı mahsûsa ve izâhattan dahi müstebân olur ki kumandan Mojen'in müstakbel tabyası cedîd vesâit-i müdhîşe-i harbiyyenin zamânımız efvâh-ı nâriyye-i müessiresi ile direkt ve indirekt endâhtı usûlleriyle atılan ve tesîrât-ı müdhîşesine açıkta dayanılmak müstahîl görülen yeni mermilerin yani pek hevl-engîz, pek kesîr parçalar ve misketler saçan nev-icâd tesîrli uzun dâneler ve büyük çaplı humbaralar ve şarapnellerin tesîrât-ı tahrîb-kârânesine mukâvemet zımnında fevkalâde sarf-ı efkâr ile yapılmış tahrîbi asîr bir nev-i zîr-i zemîn mağarasından ibârettir*.

⁵⁸ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Otuzuncu nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 31-32 (11 ZA 1312/ 6 Mayıs 1895), s. 677-679.

* Kurun-ı evvelinin ilk devirlerinde hayvânât-ı vahşiyenin hücum ve tasallutlarından, beni-nev'lerinin taarruzât ve tecâvüzâtından tahaffuz için insanlardan bir takımının tabii veya suni bir takım mağaraları melce-i ittihâz edilmiş oldukları sonraları gerek Amerika'da ve gerek sâir kıt'aat ve memâlikte keşf olunan birçok âsâr ve bilhâssa bu nev-i mağaraların el-yevm mevcûdiyetiyle müsebbet ve müstedleldir.

Müdâfaalarda kabiliyet-i seyir ve hareketin vücûdu (yani topların kabîl-i nakl ve tahrik olması) ve ale'l-husûs müdâfaa toplarının dağınık olarak vaz' ve tabiyesiyle istimâli kâidesinin kabûlü halinde husûs-ı mezbûrun müdâfaa-i kılâ'ın tadîlen veyâhûd yeni baştan tertîbi husûsunca menâfi ve hizmet-i azîme hâsıl edebileceğine amidler bir kemâldir. Filhakîka el-yevm müdâfaanın devâmı ancak topların adetçe ziyâdeliği halinde mümkün olabilip efvâh-ı nâriyye-i mezbûrenin sabit mevkilere ancak zırhlar vasitâsıyla hıfz ve himâyeleri şartıyla vaz'ı kabîl olacağı ve bu hâlde dahi tertîbât ve teşkilâtın pek ziyâde masrâfî dâî bulunacağı aşîkâr olduğu ecilden topları ber-vech-i meşru dağınık olarak istimâlden herhâlde azîm faydalar iktitaf olunabileceği yani müşkîl zamânlarda kesretli efvâh-ı nâriyye ile düşmâna karşı muhârebe etmeye muvaffakiyet hâsıl olacağı bedihidir.

Her şeyden evvel: Büyük müfrez tabyalar yerine Mojen'in müstakbel tabyası gibi gayr-ı kabîl-i tahrîb ve büyük tabyalara nisbetle az masrâflı küçük tabyalar (küçük fevrler) kabûl ve istimâli fikri fiyevmine haza Avrupa'da ve bilhâssa Fransa'da pek parlak ve faydalı görülmekte ise de lakin bunların düşmân toplarına karşı sûret-i mükemmelede mukâvemet edecekleri farz edilse bile civârdaki tabyaların ateşlerinden gayrı vesâit-i hıfz ve himâyeden mahrum kalan bu nev-i bir tabya kopullarından bir veyâhûd birkaçının mevâdd-ı müştaile-i cedîdeyi hamil olarak taraf-ı düşmândan tabya yanına kadar gelen birkaç kişi tarafından tahrîb edilmesi dahi müstabed değildir. Bundan mâ-adâ usûl-i müdâfaa-i mezbûrenin kabûlü halinde pek büyük olan tabya aralıklarının taht-ı nezârette bulundurulması dahi pek müşkîl olacaktır.

Belçikalı meşhûr General Briyalmon'un usûl-i istihkâmiyyesi

Belçikalı General Briyalmon devr-i hâzır istihkâmâtına dâir belki bir kütüphâne dolusu kitâb yazmış birçok kılâ' ve istihkâmât inşâ ettirmiş, en meşhûr bir askeri mühendisidir. Müşârun-ileyh *Zamân-ı Hâzır İstihkâmâtı* nâmıyla 1885 târih-i milâdîsinde (1303 sene-i hîcri-i kameriyyesinde) neşr ettiği kitâb-ı meşhûrunda ol-vakit nev-icâd mermiyyât henüz tesîrâtını göstermemiş iken bile -zırhlı inşâtı küllî iltizâm eylemiş ve andan sonra zırh istimâlinin en büyük mürevvici olmuştur. Müşârun-ileyh mevziin ziyâde ehemmiyeti hâiz olan bi'l-cümle topçu mevâkiinin herhâlde zırhlı olmak kâidesini tesîs ettikten başka evvelâ tabyaların bedenleri

Medeniyet-i hâzırının anen fe anen gittikçe terakkisi müstakbelde dahi insanları bu nev-i mağaralar tarzındaki istihkâmâta ve daha doğrusu anlardan kat endirekt kuvvetli melcelere ilticaya mecbûr edeceği kumandan Mojen'in müstakbel tabyasıyla istidlal olunuyor. Gaye-i medeniyetin muntec-i vahşet olacağı hakkında bazı Avrupa meşahir-i ferasesinin müddeiyatını binlerce sene evvelki tarz-ı ilticânın son zamânlarda rû-nümâ olmaya başlaması sûretiyle isbâta kalkışanlar elbette istihfaf olunamazlar.

üzerinde kullanılmak ve muahharan ric'atgâhın döşemeleri üzerinde istimâl edilmek üzere zırlı torel ve kopullar kullanılmasını teklif etmiş ve bunlardan tabya bedenleri üzerindeki doğrudan doğruya düşmânın topçusuyla muhârebe etmeğe ve bedeninin sırtında daha münhat olarak yerleştirilen dîğerlerinin ise yalnız endirekt endâhtı icrâ eylemeye memûr edilmesi müşârun-ileyh tarafından tensip kılınmış olmakla beraber bunların bidâyet-i muhâsarada bir takım bontlerle setr ve muhâfaza olunarak ve fakat demontir endâhtı yani topları tahrîb için düşmânın kaleye takarrübü zamânında mezkûr bontlerin ref ve ber-taraf edilmesi tavsiye edilmiş ve bunları tahrîb etmek güç olmakla beraber Briyalmon Şuman ve Mojen Sistemi'ndeki Ksofi zırlı kundaklar modeline muvafık ksofi kopulların istimâlini de tercih ve teklif eylemiştir. Briyalmon eser-i mezkûrunda Forten tabîr ettiği küçük tabyaları pek ziyâde meth eylemiştir ki bunlar üç adet kopul ile mücehhezdir. Hendeklerin koltuk atışlarına mahsûs olan kopuniyerler için dahi Briyalmon zırlı imâlatın istimâlini teklif etmiştir.

General Briyalmon tabyalar hattı muhitinin imtidadınca bir râh-ı mestûr inşâ ve istimâlinin taa 1865 târihinden beri Sivastopol müdafî-i meşhûru General Totleben tarafından* teklif olunduğunu der-miyân ve fakat öyle bir râh-ı mestûr inşâsının pek masrâflı olacağını itirâf ederek anın yerine inde'l-hace seyyar bataryaların istimâline fayda ve hizmeti olmak üzere yine boylu boyuna bir şiv sahrâ inşâsını teklif etmiş ve mevzi-i müstahkemin etrâfında yapılan bir şimendüfer vasîtâsıyla istenilen mahalle nakli mümkün bir takım müteharrik platformlar inşâ ile anları Sen Şamond'da tatbîk ve istimâl eden Binbaşı Mojen'in ol-bâbdaki tertîbâtının mezkûr şiv sahrâ için pek münâsib olacağını alkışlayarak beyân etmekte bulunmuştur. Bu yolda istimâl olunacak evvâh-ı nâriyye düşmânın ateşinden mestûr ve mahfûz bulunmak için bunlara mahsûs bir nev-i Ksofi kundağın imâl ve istimâlini dahi tavsiye ettikten başka müşârun-ileyh dahi Kumandan Mojen gibi 15 santimetrelik üç topla mücehhez ve şimendüfer hattı üzerinde harekete muktedir kabîl-i nakl bir zırlı bataryanın imâline kadar faraziyatını ileri sürmemiştir.

General Briyalmon âsârında obüslere mahsûs kopullar ile serî ateşli topların Ksofi kopulları için emniyet ve suhûlet-i hareket ve fiyatça ehveniyet şerâitinin kâffesini hâiz olan ve Mösyö Grayzon ile Şoman tarafından icâd edilmiş bulunan numûneleri tavsiye ettiği gibi sulu hendeklerin koltuk müdâfaası için dahi serî ateşli topları hâvî ksofi kopullar istimâlini teklif eylemiştir.

* Mes'ele-i mündefiada dahi Plevne'nin son muhâsara planını tertîb eden zat General Totleben'dir.

Briyalmon'un nev-icâd dânelerin zuhûrundan evvel kılâ' ve istihkâmât-ı cedîde hakkında olan efkâr ve tertîbâtı 1885 târihinde neşr etmiş olduğu *La Fortificâdion du Temps Present* nâm eserinde mükemmelen mezkûr ve musarrah olduğu gibi mezbûr dânelerin zuhûrundan sonra mühendis-i müşârun-ileyhin mevâzi-i müstahkemenin tertîb ve inşâtı hakkındaki efkârı dahi 1888 târihinde neşr etmiş olduğu: *Influence du tir plongeant et des obus-torpilles sur la fortificâdion, Paris* nâm eserîyle sâir âsârında mezkûr ve mûnderic olup tertîbât ve inşât-ı mezkûreyi kâmilten evvelki kitâbında serd ve tenhid ettiği sûret üzere ibkâ etmek ve yalnız tarz-ı inşât ile icrâatı bir mikdâr tadîl eylemek fikr ve tasmiinde bulunduğu sonraki eserlerinde müstebân olmuştur: Müşârun-ileyhin tertîbât -ı ahîre hakkında beyân ettiği efkar şu yoldadır: Tenevvü'-i ârâ ve ihtilâf efkârlarıyla bugünkü günde mühendisîn-i askeriyyenin ne derecede karışık bir vaziyette oldukları meydândadır. Fenn-i istihkâmın şimdiye kadar mâlik olageldiği ehemmiyeti muhâfaza eyleyebilmek için kârgîrli aksâmı ziyâdesiyle takviye etmek, tuğla ve yontma taşların mahalline çimentolu betonu sûret-i katiyyede kullanmak, üstü açık ve gayr-ı müteharrik teçhîzâtı ber-teraf ederek direkt ve endirekt ateşli kopulları Ksofi kopullara bi't-tercih kesretle istimâl etmek îcâb eder⁵⁹.

(Otuz dördüncü nüshâdan mâ-bad)

General Briyalmon Bükreş civârında kain Kotroçini Poligonu'nda icrâ olunan tecrübelere istinad ederek muhârebe efvâh-ı nâriyyesinin ön tarafı sert timurdan (sert fontdan) mamûl bir ön siper (ön zırhı) ve Portland çimentolu betondan bir çevre ve kumdan bir siper vasıtâsıyla hâricen himâye edilmiş Kervi kopullar derûnuna vaz'ını iltizâm edip Sâbıkü'z-zikr poligonda müsâbakât endâhtına ithal olunan ve muahharan pek çok ıslâhât ve ikmâlat gören Şoman'ın kopullarını esâsen kabûl etmiş (bu kopullar hareket-i devraniye ile müteharrik ve iki topu hâvîdir) ve öndeki arziyi dövmek ve düşmânın hücum-i cebirlerine karşı istihkâmâtı muhâfaza eylemek için yine Şoman'ın ve Grayzon'un projelerini yani şuman-kârî Ksofi ve sabit zırhlı kundakları kabûl ettiği gibi obüsleri yine Şoman'ın teklifâtına muvafık olarak kopullara ve havânları yine kopullara veyâhûd zırhlı siperlere vaz' etmeye karâr vermiş velhâsıl örtüler için 2.5 2.3 metre sahnında beton tabakasının kafi olduğunu bi'l-beyân kazamatlı koltuk bataryaları, zırhlı kaponiyerler, betonlu kaponiyerler ksofi kopullar, ara siperleri ile

⁵⁹ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Otuz ikinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 33-34 (18 ZA 1312 /7 Mayıs 1895), s. 708-710.

sert döküm timurdan kemerler ve kubbeler kullanarak muhtelifü'n-nev' ve müteaddid yeni istihkâmlar ve tabyalar modelleri tertîb ve teklif eylemiştir.

Müşârun-ileyhin ittihâz ve kabûl eylemiş olduğu bir takım kavâide tebiyeten tasavvur ve tesîs eylediği birçok tabyalar numûne-i esâsiyeleri içinde en ziyâde meşhûr olanı müselleş şeklindeki tabyasıdır ki (*Muhâberat-ı Kılâ'*, sahîfe 319 mürâcaât) ric'atgâhsız olan bu tabyasını ahvâl-i adiyede mürecceh add etmiştir. General Briyalmon bazı mülâhazat-ı mahsûsaya müsteniden daha ziyâde ıslâh edilmiş diğer bir tabya-i müselleşi numûne-i esâsiyesi dahi vaz' ve teklif eylemiştir.

General Briyalmon'un teklif eylediği muhtelifün-nev tabyaları meyanında büyük tabyaları hayli kuvvetli olup inzâr-ı dikkati calibdir. Briyalmon bu tabyalardan en ziyâde ay tabya şeklinde olanları medh etmektedir ki mezkûr tabyalar ikişer yüz metrelik cephelerle koltuklara yani cem'an dört yüz metre imtidat ve mikdârında bir ateş hattına mâlik olup cephe-i tabyevi şeklinde temdid edilen ve koltuk müdâfaası dört adet serî ateşli top vasitâsıyla temîn edilmiş olan boğaz hattı mikdâr-ı mezkûrdan hariçtir.

Marû'l-beyân tabyaların teçhizatı pek kuvvetli olup koltuk müdâfaasına mahsûs olan evfâh-ı nâriyye dahi dâhil hesap eylediği hâlde otuz beşi kopullar içinde olmak üzere mecmu teçhizat 59 kıt'a evfâh-ı nâriyyeden mürekkebdir. Bu tabyalar müşârun-ileyhin sâir bazı tabyaları gibi bir rasadgâh ve bir elektrik feneri ile telgraf dâirelerini, humbara tesîrâtından masun olarak boğaz hattında ve ric'atgâhın derûnunda inşâa olunan meskûn mahalleri ve mağaraları hâvî olup bi'l-cümle aksâm kemerli poterneler vasitâsıyla yek-dîğerine mevsul ve merbuttur.

İşte General Briyalmon yüksek kûs endâhtının ve nev-icâd tesîrli uzun dânelerin tesîrâtını anifen beyân olunan tabyalar (yani numûne-i esâsiyeler) vasitâsıyla mahv ve tenkîz eylemek istemiştir. İşbu numûne-i esâsiyeler ile müşârun-ileyhin nev-icâd dânelerin zuhûrundan evvel neşretmiş olduğu *Zamân-ı Hâzır İstihkâmâtı* nâm-ı eserinde mestûr ve mezkûr olan numûneler beynindeki fark ve tefavüt: Bi'l-cümle kârgîr-i aksâma muahharan verilen ibâdın bi'n-nisbe cesâmeti kaponiyerler ric'atgâhın tertîbâtınca yapılan tadîlât ve ale'l-husûs kesretli kopullar kullanmak esâsına müstenid olan siper tertîbâtı gibi şeylerden ibârettir.

Briyalmon tasvîr ettiği vesâit-i cedîde-i müdafaiye nazaran tevkîf tabyaları ile mütevassıt bataryaları dahi tadîl etmiş ise de müstahkem ordugâh hakkındaki tertîbâtının tadîline lüzûm ve ihtiyaç olamadığı fikir ve tahmîninde bulunmuş ve fakat muahharan aktar-ı müstahkeme ve bunların ekser *Avrupa Devletleri memâlikinin*

müdâfaasını tatbiki (Les regions fortifiees et leur applicâdion a la defense de plusieurs Etats europeens) nâm eser-i meşhûrunda bir takım istihkâm gruplarından mürekkebe olan âdî müstahkem ordugâhlardan dahi bahs etmiştir ki mezkûr gruplardan biri müstahkem ordugâh için büyük bir mevzi-i müstahkem esâsı teşkîl ettiği hâlde diğerleri dahi müstahkem ordugâhı ihâtaya kıyâm eden ve kuvvetçe fâik bulunan bir muhâsara ordusunun harekâtına mümânaat etmek üzere müdafîin ordusunun hurucuna müsâade edebilecek istinad noktaları mesabesinde bulunur. İşte Briyalmon'un Begions Fortifiees diye tarif ettiği aktar-ı müstahkeme bu gibi mevâzi-i tedafüiyeden ibâret olup müşârun-ileyh bunlar vasitâsıyla düşmânın takip etmesi muhtemel olan bi'l-cümle hututü'l-harekâtı -ister doğrudan doğruya ve isterse hattü'l-harekâtın Krupp ve civârında intihâb edilecek bir yan mevzi-i ile tehdit ederek- kat' eylemek mümkün olacağını der-miyân ile kabûl ve istimâllerini teklif ve tavsiye eylemiştir. Briyalmon'un her nev-i usûl-i istihkâmiyesi ve tabya numûne-i esâsiyyeleri hakkında malûmât-ı mufassala almak ârzû edenlere müşârun-ileyhin şimdîye kadar isimleri ta'dât ve beyân edilmiş müellifâtıyla *Muhârebât-ı Kılâ'* nâm-ı esere (sahîfe 306-323) mürâcaâtı tavsiye ederiz⁶⁰.

(Otuz altıncı nüshâdan mâ-bad)

Prusya istihkâm mîrâlâylarından Şoman'ın yeni usûl-i istihkâmiyesi

Şoman'ın usûl-i istihkâmiyesi mümkün olduğu kadar büyük çaplı efvâh-ı nâriyyenin adedini azaltmak ve anların yanlarına küllî mikdârda serî ateşli küçük çapta efvâh-ı nâriyye tabiye etmek ve bunların hey'et-i mecmuasını istihkâmât-ı muvakkatada kabûl ve istimâl oluna gelen mevani ile setr ve himâye eylemekten ibârettir. Zırhlı sipere mâlik serî ateşli ve küçük çaplı efvâh-ı nâriyyenin büyük çaplı toplara mahsûs kopullarla müştereken istimâlini iltizâm eden mûmâ-ileyh Şoman bi'l-cümle eşkâlinin araziye kabîl-i tatbîk olduğunu iddia ettiği kendi usûl-i istihkâmiyesi için bir takım numûne-i esâsiyyeler taharrîsine başlamış ve düşmân mermilerine karşı asgarî bir hedef teşkîl eden istihkâmâtını zemîn-i tabii üzerinde tertîb etmekle anların fevâidinden bir kat daha müstefid olmaya çalışmış ve bu vechle yine zemîn-i tabii üzerinde olarak sâir bir takım müdâfaa bataryalarının numûne-i esâsiyyelerini tertîb ve tanzîm ve zırhlı kundakları istimâl ederek asgari kuvvet ile azami mukâvemet hâsıl etmek hakkındaki istihkâm kânûn-ı aslîsini saha-i hakîkate isâle muvaffak olmuştur.

⁶⁰ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Otuz dördüncü nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 35-36 (2 Z 1312/ 27 Mayıs 1895), s. 744-746.

Bataryalar numûne-i esâsiyyelerinin terkîb ve teşkîli için Şoman'ın tasavvur ve teklif ettiği mâlzeme dört muhtelif nev'e taksîm olunabilir ki anlar dahi: 1 seyyar zırhlı kundaklar, 2 ksofî zırhlı kundaklar, 3 âdî zırhlı kundaklar, 4 zırhlı anbilasmanlardan ibârettir.

Umûmen zırhlı kundaklar (yani sagîr zırhlı kuleler) esâsen timur levhâlardan mamûl bir üstüvaniden müteşekkildir ki işbu üstüvaninin bir kapısı ile bir temeli mevcit ve üst tarafı takkiye şeklinde müteharrik bir sakf (örtü) ile kapalı ve mesduddur (eşkâl-i mahsûsalarına mürâcaât oluna).

Seyyar zırhlı kundaklar da asıl üstüvânî dört adet sagîr somun tekerlek üzerine mevzû bulunur ki işbu tekerlekler vasitâsıyla zırhlı kundak bir toparlağa (arabaya) bindirilir. Bu araba iki tekerlekli olup üzerine münâsib aralıklı iki adet ray merbut olmakla üstüvânî araba üzerine bindirildikde somun tekerlekleri bu raylara istinâd eder ve üstüvânî araba üzerinde vidalar ve çengeller vasitâsıyla tespit kılınır. Seyyar zırhlı kundaklara mahsûs olarak ihzâr edilecek bataryalarla anbilasmanlar bi't-tercih betondan yarım dâirevi yuvalı şeklinde inşâa olunur ve zemîn üzerinde zırhlı kundağın sagîr somun tekerleklerinin aralıklarıyla mütenâsib olarak iki raydan mürekkeb küçük bir tarîk yapılarak zırhlı kundak, arabası üzerinden bu tarîk üzerine kaydırılarak tesbit kılınır (şekillerine mürâcaât oluna).

Adi zırhlı kundaklar tamâmıyla seyyar zırhlı kundakların tertîbâtına müşâbih tertîbâta mâlik iseler de yalnız toparlakları (arabaları) yoktur.

Ksofî zırhlı kundakların örtüleri (sakfları) müteharrik bir sıklet ile muvâzenet peydâ eylemiş olup el ile tahrîk edilen bir manevle vasitâsıyla sıklet-i mezkûreyi kaldırıp indirmek kabîl ve binâenaleyh mezkûr örtünün ve bunun altındaki alet-i nâriyyenin suhûletle yükselip inmesi mümkündür. Ksofî kundaklar bi't-tab' seyyar olmadıkları gibi zırhlı bir ön siperi (ön zırhı) ile de setr edilirler.

Zırhlı anbilasmanlar havânlara mahsûstur. Grayzon Fabrikası'nda yapılan Şoman'ın havânları husûsî olarak kürreviyyü'l-şekildir. Havân bir dayak üzerine dayak dahi bi'l-cümle aksâm ve sıkleti hamil olan merkezi bir bütün üzerine mevzû olup müsademe tesîrâtını tenkîs ve izale eylemek maksâdıyla mezkûr sütun ahşap tabakalar üzerine vaz' ve tesbit edilmiştir.

Örtü timurdan mamûl ufkı ale'l-ade 12 santimetre sihâna mâlik olup 12 santimetrelik havânlara 65 santimetre katarında olan kısm-ı kürreviyi ihâta eder. Mezkûr örtü kârgîr veyâhûd beton ile muhat ve timurdan inşâa kılınmış bir mahal üzerine mevzûdur (şekillerine nazar oluna).

Şoman: Zırhlı kuleleri veyâhûd zırhlı kopullar isimleri yerine bi't-tercih zırhlı kundaklar ismini istimâl etmekle bunlardan sonra ağır ve harekete gayr-ı mümkün zırhlı mâlzeme imâl ve inşâa etmek fikrinde bulunmadığını meydâna koymuş ve fi'l-vâkî mûmâ-ileyh Almanya Generalleri'nden ve mesâlik-i mahsûsa-i istihkâmiye ashabından meşhûr Nebonzaver'in tasavvur gerdesi olan kopullardan müteşekkil muhitin merkezinde kullandığı 15 santimetrelilik çenberleri topu kendi usûl-i istihkâmiyesinde kabûl eylememiştir (*Muhârebât-ı Kılâ'* sahîfe 345 mürâcaât).

Son zamânlarda 12 santimetrelilik topun mahalline serî ateşli 12 santimetrelilik obüsler kullanmaya başladığından Şoman bir de bu obüse mahsûs bir zırhlı kundak teklif ve tavsiye eylemiştir (şekillerine mürâcaât oluna).

13 çap tûlunda olan mezkûr obüsü 12 santimetrelilik topa nazaran ziyâdesiyle hafif ve fiyatça daha ehven olduğu misillû indirekt endâhtına müsait olmaktan nâşi ana mahsûs olarak ksofi kundak imâl ve istimâline de lüzûm yoktur. Binâberin buna müteallik zırhlı kundak inşâtı gâyet sade ve gâyet hafif olmak gibi başlıca bir faydayı da hâvîdir. İşbu obüsü 5000 metre mesâfeye kadar gâyet sahhatli olarak dakikada on mermi endâht eder.

İşte Şomen kendi bataryalarının numûnelerini bâlâda ta'dât ettiğimiz vesâitten terkip ve teşkîl etmiş ve ol-bâbda başlıca iki misâl itâ eylemiştir. Şoman bataryalarının numûne-i esâsiyyeleri hakkında malûmât almak ârzû edenlere *Muhârebât-ı Kılâ'* kitâbına sahîfe 346 ve şumânkârî zırhlı kundak ve anbilasmanların her türlü ahvâli ve bunlarla yapılan tecârüb-i mütenevvia ile Şoman'ın usûl-i istihkâmiyesi hakkında malûmât-ı mükemmele ve mufassala ahz-ı sadedinde bulunanlara dahi Grayzon Fabrikası tarafından mevâdd-ı marûza hakkında neşredilmiş olan resâil-i nefise ve mükemmele mürâcaâtı tavsiye ederiz⁶¹.

(Otuz yedinci nüshâdan mâ-bad)

Rusya Mîrâlâylarından Veliçko'nun usûl-i istihkâmiyesi

Tertîbât-ı kılâ' için musammem olan tadîlât hakkında başlıcalarını bâlâda beyân ve işâr etmiş olduğumuz mesâlik-i muhtelif ve efkâr-ı mütenevviaya Rusya meşahîr-i mühendisîn-i askeriyyesinden Mîrâlây Veliçko Welitsehko'nun mesleğini dahi zam ve ilâve eylemek muktezidir. Az masrâflı olmak ve mesalik-i cedîde-i sâireye nisbetle basit ve daha sürat ve suhûlet ile kabil-i tatbîk ve icrâ bulunmak faydasına

⁶¹ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Otuz altıncı nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 37 (10 Z 1313/ 23 Mayıs 1896), s. 787-789.

binâen usûl-i mezbûrenin ber vech-i zîr-i tafsîl ve teşrîhi lâzîmeden görülmüştür:

Meslek-i mezbûr müdâfaa-i mütekarribe ile müdâfaa-i mütebaidenin yek-dîğerinden bi't-tamâm tefrîki esâsına müstenid bir meslek olmak sûretiyle mesalik-i sâireden fark ve temyiz olunabilmekle beraber usûl ve mesalik-i cedîde-i istihkâmiye içinde meslek-i mezbûru mesalik-i sâireden tefrîk ettiren keyfiyet-i esâsiye bu mesleğin el-yevm sâir mesleklerde kesretle kullanılan torellerden (zırhlı kulelerden) büsbütün azade olmak üzere tertîb kılınmış olmasıdır. Mezkûr usûlde müfrez tabyalar kâmilin müdâfaa-i mütekarribeye istinat noktaları teşkîl etmeye mahsûs olup yalnız hafif toplar ile mücehhez ve piyâde asâkirinden asâkir-i müstahfazayı hâvîdir.

Müfrez tabyaların biraz gerisinde ve anların aralıklarında hücum bataryalarıyla muhârebe eylemeye (müdâfaa-i mütebadiyeye) mahsûs ağır toplar, obüsler mürettep olup evfâh-ı nâriyye-i mezbûrenin kısmen -kılâ'in emniyet teşhizatı (toplari) makâmında olmak üzere- dâimi bataryalar (yani cesîme usûlüyle yapılan bataryalar) dahline konulması ve evfâh-ı nâriyye-i sâirenin dahi mahsûsan ihzâr edilen anbilasmanlar içerisine vaz' edilmesi sâhib-i mesleğin cümle-i teklifâtındandır. Bir timur yolun muhtelif bataryaları yek-dîğerine rabt eylemesi icâbat-ı meslekten olup mezbûr timur yolu ile bataryaların tarafında bir hâil (setre) teşkîl eylemek üzere gayr-ı muntazam şekilde bir şiv sahrâ vardır. Vaz-ı usûl hail-i mezbûre ve keza anınla kalenin aksâm-ı muhtelifesi arasında ittisâlat-ı hasene bulunmasına bir büyük ehemmiyet vermektedir.

Kıt'a-i merkeziye denilen asıl kale ihtiyât-ı umûmînin lâ-ekall yüzde ellisini iskân ettirmeye mahsûs ve humbara tesîrâtından masun ve mahfûz birçok mestûr mahalleri hâvî bir çevre-i daime (yani cesîme usûlüyle yapılmış bir muhit-i aslî) ile muhat olmak Mösyö Veliçko'ca lâzîmeden add olunmakta ve bundan başka mûmâ-ileyh kıt'a-i merkeziye ile müfrez tabyalar (forlar) arasında ikinci derecede bazı istihkâmât tesîs ve inşâsını teklif eylemektedir ki işbu istihkâmâttan maksâd dahi düşmân birinci hat istihkâmâtı arasından bir yol açarak yani hatt-ı mezbûru yarararak geçmeye muvaffak olduğu hâlde kıt'a-i merkeziyeye değin ilerleyememesi için anın ehm cephe ve hemde yandan dögülebilmesidir:

El-hâsıl meslek-i mezkûr pek güzel düşünülerek ibdâ edilmiş ve mesalik-i sâireye nisbeten kâide-i tâsâruffa daha ziyâde tevfiik kılınmış bir meslek-i amelî olup arazi bâ-husûs bu mesleğin tatbîk ve istimâline mahsûs bulunan Rusya arazisi gibi hüsn-i tatbîkine müsait şerâiti câmi olduğu takdîrde faydalı sûrette istimâl kılınabilir. Gerek Rusya arazisinin hal ve tabiatı (yani düz ve arızasız bulunması) ve gerek Rusya

ülkesinde timurcilik sanâtının daha henüz iyice revaç ve terakkî bulmamış olması keyfiyeti bazı mühendisîn-i askeriyeye taraflarından usûl-i istihkâmiye-i mezkûrede torellerin (zırlı kulelerin) büsbütün mevcûd ve müstâmel olmamasının bir sebeb-i aslîsi gibi gösterilmektedir. Binâberin meslek-i mezbûr hakkında bir karâr sûretinde olarak denebilir ki: Ancak ahvâl-i husûsiyede ve sanayi-i dâhiliyenin adem-i müsâadesine veyâhûd mûlahazat-ı ekonomikiyeye binâen torel istimâli ârzû olunmamak veyâhûd torel imâl ve istimâline imkân bulamamak gibi halatta bu usûlün tatbîk ve istimâli en münâsib olur.

Yeni toparlarla müdhîş sûrette icrâ kılınan endâhlarla (düz kûs, yüksek kûs, dik kûs ile atılan mermiyyât-ı cedîdeye ve bilhâssa çok misketli yeni şarapnellerle peşrev dânelerine, torpil dânelerine) mukâvemet olunabilmek maksâdıyla teklif edilen muhtelifü'n-nev' usûl ve mesalik-i istihkâmiye-i cedîde içinde mühendisîn-i askeriyemizin şimdilik kabûl ederek kemâl-i istifâde ile tatbîk ve istimâl edebileceği usûl-i istihkâmiye marû'l-beyân Veliçko mesleği olmakla bu usûle mühendisîn-i müşârun-ileyhimin nazar-ı dikkat ve itinâlarını celb eder* ve zırlı istihkâmât gibi bugün Avrupa'nın hemen bi'l-cümle devletleri tarafından esâsen kabûl edilmiş ve fakat anları kesretle kullanan Fransa, Belçika, Romanya gibi bazı hükûmetin gayrisi tarafından mûlahazat-ı maliyeden dolayı yalnız en mühim kılâ'ın en ehemmiyetli mevâki ve nukâtında istimâl olunmakta bulunan devr-i hâzır istihkâmât-ı metinesinin ancak geçit ve boğazlar gibi fevkalâde hâiz-i ehemmiyet olan nukât ve mevâki-i mühimme-i askeriyemizde istimâli lâzım geleceğini ve zaten timur istimâlindeki menâfi latuhza rehber rah-ı necatımız olan furkan-ı mübîn ile de bizlere bildirilmiş olmasına binâen her türlü umur ve husûsât-ı mülkiye ve askeriyede ve bî-tahsîs umûr-ı istihkâmiyede îcâbına ve kavâid-i fenn ve hükûmete tevfiken timura mürâcaât-ı müstelzem necat ve felahımız olmak tabii ettiğini ve timurcilik sanâtı gibi esâs binâyı medeniyet olan bir sanât-ı nefisenin memleketimizde hemen bir fırkaya münhasır gibi kalması men külli'l-vücûh dâi-i envâ-ı teessüf olmak lâzım geldiğini bir mütâlaa-i mahsûsa sûretinde ilâveten beyâna müsâraat eylerim*⁶².

* Veliçko'nun usûl-i istihkâmiyesine müteallik tafsilât ve eşkâl Laydner nâm müellif-i şehrin geçenlerde Viyana'da Alman Lisanı üzere tab' olunan istihkâmât-ı cesîme kitâbında mûnderic ve mersum olmakla usûl-i mezbûre hakkında etraflı malûmât edinmek arzu eyleyenlere her tarafta fevkü'l-hadd şöhret kazanmış bulunan eser-i mezbûru tavsiye ederiz.

* Timurun fevkalâde makbul ve muteber olduğunu ve istimâliyle şedîd, zorlu ve kuvvetli veya pek büyük bir mukâvemet göstermek mümkün bulunduğunu ve nâss için menâfi-i azîmeyi hâvî olduğunu ümmet-i naciyyeye bildiren ayet-i celîle âfide muharrerdir: Ve enzelnâ'l-hadid ilh...

⁶² Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Otuz yedinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 39 (24 Z 1313/ 24 Haziran 1896), s. 835-836.

(Otuz dokuzuncu nüshâdan mâ-bad)

Sâir-i mühendisîn-i meşhûre-i askeriyyenin usûl-i istihkâmiyeleri)

Usûl-i istihkâmiyelerini bâlâda keşide-i silk-i mestûr etmiş olduğumuz mehere-i mühendisîn-i askeriyyeden başka Avrupa düvel-i muhtelifesinin sâir bazı meşahir-i mühendisîn-i askerisi taraflarından dahi kılâ' ve istihkâmât-ı cedîdenin tertîbât ve tanzîmatıyla usûl-i müdâfaası hakkında bir takım meslekler (sistemler), projeler tasnîm edilmiştir ki anlar meyanında en ziyâde işihâr edenler: Flemenk istihkâm zâbitânından kaymakâm Vordvin Voorduin nâm zatın projesi (tertîbâtı), Almanya Generallerinden Çot-Sehott nam zatın teklifâtı Fransa isithkam Mîrâlâylarından Luren-Laurani nâm mühendisîn teklifâtı, Romanya istihkâm Kaymakâmlarından Granisyano-Crainiciano nâm istihkâm zâbitinin efkâr ve tasavvuratı, Bavyera Generallerinden olup istihkâmâta müteallik âsâr ve teklifâtıyla cihân-ı askerinin her tarafında ve bilhâssa Almanya'da pek ziyâde iktisâb-ı şöhret eden ve zırlı istihkâmâtın en kuvvetli mürevveçlerinden bulunan Fon Javer-Von Sauerin tasnîmât ve mülâhazatı ile Almanya istihkâm Binbaşlarından Şaybert (Scheibert) nâm mühendisîn teklifâtıdır*.

3. Fransa'da kılâ'ın tertîbât ve teşkîlât-ı cedîdesi hakkında tercih edildiği zan olunan en yeni terakkîyât-ı istihkâmiye.

Mühendisîn-i muhtelif-e-i askeriyyenin bundan evvel ta'dât ve beyân olunan teklifât ve tasnîmâtı meyanında bir münasibinin intihâbı -General Fon Javer ile mîrâlây Şoman'ın Fransa'da pek az terevvüc ve iltizâm olunan efkâr ve mütâlaâtından sarf-ı nazar olunur ise teklifât-ı sâirenin kâffesi aralıklarda istinâd noktalarını ve dağınık bataryaları hâvî bir hatt-ı müdâfaa kabûlü esâsına müsteniddir. Teklifât-ı marûza-i ahîre meyanında mevcûd olan başlıca ihtilafat bazı husûsâtta ibârettir ki anlar dahi:

Evvelâ, Briyalmon'un usûl-i istihkâmiyesinde olduğu gibi müfrez tabyalar uzaktan olacak muhârebeye de iştirak etmeli mi veyâhûd koltuk istihkâmâtı usûlünde (ve bilhâssa Veliçko mesleğinde) olduğu gibi anın hizmet ve vazifesi yalnız aralıkların koltuk müdâfaasına mı münhasır kalmalıdır?

* Mühendisîn-i muhtelif-e-i askeriyyenin kılâ' ve istihkâmât-ı cedîde hakkında olan efkâr ve mülâhazat ve tasnîmât ve teklifâtı yani umûma kabûl ve tatbîk ettirmek sâdedinde buldukları usûl ve mesalik-i istihkâmiyeleri -ki bazı düvel ve hükûmet taraflarından pey-der-pey mevki-i fiil ve tatbîke vaz' olunmaktadır (s. 894). Hakkında malûmât-ı mufasssala almak arzu edenlere Laydner'in bundan evvel beyân olunan istihkâmât-ı cesîme kitabıyla Fransa'da fenn-i istihkâma dâir şimdîye kadar tab' ve neşr edilen kitâbların en mükemmeli, en yenisi olan âti'z-zikr esere mürâcaatı tavsiye ederim: *Nouveau Manuel de Fortification Permanente, Par un Officier Superieur du Genie* 1895, Baudoin Paris.

Sâniyen, Müfrez tabyanın müdâfaa-i zatiyesi nasıl icrâ olunmalı? Mezbûr tabya koltuk ateşine alınmış hendekleri mi hâvî olmalı yoksa yalnızca tüfenk ateşine müstenit müdâfaa-ı müteferriayı (istihkâmât-ı hafifedekine manend mevani sun'ıyyeyi) mi muhtevi bulunmalıdır?

Sûretinde tertîb olunabilecek iki mes'ele-i mühimmenin suver-i muhtelifde hallinden inbiâs eylemektedir.

Fransa'da müfrez tabyaların toplarını setr etmekteki sûbet ve müşkîlât ile zırhların yüksek ve gali fiyatı nazar-ı itibâra alınarak -bütün topların hatt-ı müdâfaanın aralıklarına ince bir nizâmda dağıtılması lâzım iduğu kabûl olunmuştur ki işbu tertîb husûsât-ı marûzaca bahş edeceği menâfi-i azîmeden katü'n-nazar dövülecek hedefe düşmânın endâhtı tehlikeli olduğu zamân bataryalara tebdîl-i mevki ettirmek imkânına müteallik husûsâtta- müdafîni haciminin bulunduğu ahvâl ve şerâit dâhiline vaz' ve ithal eylemek faydasını dahi hîz-i husûle götürür; bundan mâ-adâ Fransa'da istihkâmât-ı müfreze hendekleri hakkında koltuk müdâfaasının elzemiyetine hükm olduğu cümle-i mesmuat ve tahmînatımızdandır.

Tertîbât -ı istihkâmiyenin aksâm-ı esâsiyesi tertîbât ve teşkîlât-ı tedafüiye bundan akdem* beyân ettiğimiz aksâmı yani:

Evvelâ, bir hatt-ı müdâfaa-i esâsiyeyi yani müfrez tabyalar hattına muadil bir hattı,

Sâniyen, bir hatt-ı istinadı yani müfrez tabyalar ile muhit-i asli arasındaki hatt-ı istinada muadil bir hattı,

Sâlisen, bir kıt'a-i merkeziyyeyi şâmil ve câmi olacaktır.

Maamâfih bazı bataryaların dahi icâbında muâveneti inzimam eylemek şartıyla hatt-ı müdâfaa-i esâsiyeye evvelce tahsîs ve tayîn kılmış olduğumuz vezâif ve hizmet-i muhtelifde el-yevm münferiden bazı kıt'aat-ı husûsiyeye intikal eylemiştir şöyle ki:

İhata kolları aleyhine icrâ-yı fiil tesîr etmek keyfiyeti müfrez tabyalar dâhiline konulmuş veyâhûd bunlar vasıtâsıyla taht-ı himâyeye alınmış büyük çaplı ve uzun menzilli toplara ihale edilecektir.

Müdâfaa-i hâriciye-i müteaddiye vâsî bir meydân muhârebe-i tedafüiye teşkîl eden ve hatt-ı müdâfaa-i esâsiyenin 2000 veya 3000 metre ilerisinde tertîb kılınmış bulunan bir hatt-ı müdâfaa-i hâriciyeye istinat ettirilecektir.

* 1870-1885'deki usûl-i istihkâmiyeye müteallik olarak çend nüshâ evvel derc ve tahrîr etmiş olduğumuz büyük kalelerin *Hey'et-i Umûmiyesinin Tertîbât ve Teşkilâtı* ser-levhâlî bahse mürâcaat.

Topçu muhârebese büyük ve vusta çaplı (yani 220 ve 155 ve 120 milimetrelık) efvâh-ı nâriyye bataryaları vasıtâsıyla himâye ve icrâ edilecek ve işbu bataryalar endâht-ı zatî (yani yalnız kendi müdâfaalarına mahsûs bir endâht) icrâ edeceklerdir.

Beyân olunan büyük ve vusta çaplı efvâh-ı nâriyye bataryaları iki sınıfa tefrîk olunabilir; bunlardan:

Birinci sınıf bataryalar düz kûs endâhtı yani yatık endâht icrâ edecek ve saklı olmak için sırtların hemen gerisine mevzû bulunacak olan bataryalardır ki bunlar bazı turab-ı istihkâmât vasıtâsıyla himâye edilecektir.

İkinci sınıf bataryalar kûs endâhtı icrâ edecek bataryalardır ki bunlar dahi geri taraflarda münhat-ı aksâm dâhilinde mikdâr-ı kifâye amîk olarak zemîne gömülebileceklerdir.

El-hâsıl hatt-ı müdâfaa-i esâsiyenin mukâvemeti hatt-ı mezbûrun taksîm kılındığı mıntıkâlardan beherine mahsûs mıntıkâ asâkiri ile mevzi topçusunun (yani asıl kale efvâh-ı nâriyesinin) iştirak ve muâveneti olmak üzere bilhâssa müfrez tabyalar vasıtâsıyla icrâ edilecektir.

Hatt-ı müdâfaa-i esâsiyenin aksâm-ı muhtelifesi, malûmât-ı sâbıkadan dahi müstebân olacağı üzere hatt-ı müdâfaa-i esâsiye bir takım kademeleri hâvî olmak lâzım gelir anlardan:

Birincisi, müfrez tabyalar veyâhûd istihkâmât-ı mütevassıta olup bunlar bir anda hatt-ı müdâfaa-i esâsiyeye istinat noktaları olmakla beraber hatt-ı müdâfaa-i mezkûre aralıklarının koltuk kaponiyerleri makâmına kâim olurlar; bunların aralarında olan mesâfe en ziyâde 3 kilometredir;

İkincisi, zemîne gömülmüş olan veya göze görünmeyen bataryalardır ki bu bataryalar asıl muhârebe teçhîzâtını (asıl kale toplarını teşkîl eden büyük çaplı toplarla mücehhez olup müfrez tabyaların aralıklarını işgâl ederler;

Üçüncüsü, hafif toplar için diz siperlerini hâvî piyâde metrisleri (istihkâmâtı) hudutudur. Hudutu-ı mezbûre bataryalar hattını hıfz ve himâye için hatt-ı mezbûrun ön tarafında tertîb edilir*⁶³.

(Kırk birinci nüshâdan mâ-bad)

* Bu bâhiste icmâlen beyân etmiş olduğumuz husûsât-ı muhtelif ve bunların teferruatı hakkında tafsîlât-ı kâfiye almak arzu edenlere geçen nüshâda dahi tavsiyesinde bulunduğumuz *Fortification Permenente Nouveau Manuel de Istihkâmât-ı Cesîme* kitâbına (sahîfe 283 ve müteâkibi) mürâcaat buyurmalarını teklîf eyeriz.

⁶³ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Otuz dokuzuncu nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 41 (8 M 1314/ 19 Haziran 1896), s. 894-898.

Fasl-1 Sâlîs

Kılâ' ve istihkâmât-ı mevcûdenin îcâbat-ı hal ve zamâna göre tadîl ve tahvîli
Malûmât-ı Umûmiyye

1870-71 felaketlerinden sonra Fransa'da en meşhûr generallerden teşkîl kılınan müdâfaa-i milliye komisyon-ı 'âlisinin tûl-ı müddet devâm eden mesâi fevkalâdesi semeresi olarak bir takım kılâ' ve istihkâmât-ı cedîde ve metine vücûda gelmiştir ki işbu kılâ' ve istihkâmâtın ekserîsi gün-a-gün zırh inşâtı ve bilhâssa zırhlı kuleler ve hemen kâffesi gâyet mükemmel kârgîr ve beton inşâtı ile mücehhez ve asl-ı hâzırın en mükemmel, en müdhîş eslihâ-i nâriyyesi (Banj vesâire sistemlerinde kuyruktan dolar döğme çelik Fransız topları) ile müsellehtir. İşte el-yevm Fransa'nın kılâ' ve istihkâmât-ı hâzırasını bunlar teşkîl eylemekte olup kılâ' ve istihkâmât-ı mezbûrenin son zamânlarda ve bilhâssa torpil dânelerinin zuhûrundan (1885 târihinden) sonra zuhûr ve tekevün eyleyen en yeni usûl ve kavâid-i istihkâmiyyeye tevfikeyen yeni baştan tertîb ve teşkîline yani müceddeden inşâsına daha çok zamân kalkışamayacağı muhtemelat-ı kavîyyeden olmakla beraber onların en son ihtiyacata, en yeni ihtiraata tevfikeyen tadîl ve ıslâhı yoluna gidilmek dahi Fransa gibi her türlü vesâit-i taarruziye ve tedafüiyyesini bir derece-i ekmeliyette tutan bir devlet için tabiidir. Bu sebebe mebnîdir ki zamânımızda Fransa'da kılâ' ve istihkâmât-ı mevcûdenin yeniden tadîl ve ıslâhı hakkında bir takım efkâr ve ârâ türemiş ve efkâr ve ârâ-yı mezbûre - tertîbât ve teşkîlât-ı cedîde fikirlerine nibetle bahsettikleri fevaid-i ameliye ve ekonomikiyyeye binâen- el-yevm daha ehemmiyetle telakkî edilerek mukteziyâtlarının icrâsına müsâraat kılınmıştır.

Düvel-i sâireye gelince anlardan dahi ekserîsi devr-i ahîrde eslihâ-i nâriyyece husûle gelen terakkîyât-ı fevkalâdeye yani kuyruktan dolar şişhâneli müessir topların îcâbatına nazaran kılâ' ve istihkâmâtlarını mâsârif-ı külliye ihtiyârıyla yeni baştan inşâ ve mevcûd olanlarını külliyyen tadîl ve ıslâh eylemiş olduklarından mezbûr devletlerin dahi kılâ' ve istihkâmât âlemi için bir afet-i zamân sûretinde telakkî olunabilen torpil dânelerinin zuhûruyla istilzâm eyledikleri en son terakkîyât-ı istihkâmiyyeye tevfikeyen yeniden kılâ' ve istihkâmât inşâsı yerine bit-tab' mevcûdların efkâr ve teklifât-ı cedîdeye tevfikeyen tadîl ve ıslâhı husûsuna daha ziyâde ehemmiyet verdikleri ahvâlden istinbât kılınmaktadır⁶⁴.

⁶⁴ Mirâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Kırk birinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 44 (12 S 1314/ 23 Temmuz 1896), s. 974.

(Kırk ikinci nüshâdan mâ-bad⁶⁵)

1. Müfrez tabyalar hattının tahvil ve tadîli

Tahvilat-ı cedîde hakkında bir fikr-i icmâli

Müfrez tabyalar hakkındaki tadîlât-ı umûmiye bir maksâdla icrâ olunmak lâzım gelir ki o dahi bundan mukaddem keşîde-i hadde-i tedkîk ve beyân etmiş olduğumuz tertîbâta müşabih tertîbâtı hatt-ı müdâfaaya tatbîk ve itâ eylemekten ibârettir.

Bu sebebe mebnî 1887 târihinden itibâren müfrez tabyalardaki topların kaldırılarak muhârebe toplarının (topçu muhârebesi edecek efvâh-ı nâriyenin) aralıklara taksîm ve tevzi edilmesi ve şu kadar ki bidâyette istimâli lâzım gelen uzun menzilli bazı toplar ve asıl müdâfaaya (yani müfrez tabyanın bizzât müdâfaasına) mahsûs efvâh-ı nâriyye ile koltuk toplarının bu bâbda müstesnâ tutulması teklif ve tasmi kılınmış ve fi-mâ-bad müfrez tabyaların ancak hâzırlanmış cephâneyi hâvî olarak ihzâr kılınmamış cephânedeki arî bulunması ve li-hâzâ bunlarda el işlerine müteallik bi'l-cümle mahallerdir, (-silik- mahalleriyle sâireden) sarf-ı nazar edilmesi lâzımeden add edilmiştir.

Husûsât-ı marûzaya mübtenidir ki müfrez tabyalar müstahfizînin dahi tenkisi îcâb etmekte ve anların mikdâr-ı mevcûdu efvâh-ı nâriyyenin adediyle istihkâmın ehemmiyetine göre hesap olunmak lâzım gelmektedir.

Herhângi iki müfrez tabya arasında olan mesâfe her ne zamân 3000 metreyi tecâvüz eder ise bunlar mabeynine (mütevassıt bir istihkâm) inşâsı kâideten kabûl edilerek işbu istihkâmın koltuk toplarını ve kalilü'l-mikdâr müstahfizinin için sûret-i basîtada inşâ kılınmış muhâl-ı mestûreyi hâvî olması lâzım ve münâsib görülmüş velhâsıl aralıklarda piyâdeye mahsûs istihkâmât (metrisler) ile münhat bataryaların (gömme bataryaların) inşâsı ve ittisâlatın tadîl ve ıslâhı husûsâtının dahi evvelce nazar-ı tedkîk ve mülâhazaya alınarak îcâb-ı halin icrâsı lâzımeden add edilmiştir.

Müfrez tabyaların tahvili, müfrez tabyaların tahvili keyfiyeti bir takım husûsât-ı mühimmeyi şâmilidir ki anlar dahi:

1. Mevcûd kapuniyerler ile astar duvarının ve ara siperlerinden ekserîsinin ve bazı mahallerin büsbütün ref' ve ilgâsı,

2. Astar-ı mukabilin tadîl ve ıslâhıyla beraber koltuk müdâfaasının astar-ı mezkûrda tesîs ve ihdâsı,

⁶⁵ Yazar, *kırk ikinci nüshâdan mâ-bad* şeklinde 42. nüshâya atıfta bulunulmuş fakat 42. Nüshâda bu makalenin devâmı bulunmamaktadır. Muhtemelen 44. Nüshâya atıfta bulunulmak istenmiştir.

3. Siper ile piyâde kademeleri sahnalarının tezyîd ve onların tahvil ve tebdîli,
4. Mahall-i mahfûzanın tadîl ve ıslâhı,
5. Yeniden bazı mestûr mahaller tesîs ve ihdâsı,
6. Tabya derûnuna endâhtı müteakip nazardan na-bedîd bir tarzda yani ksofi sistemde bazı kopullar (Ksofi zırlı kuleler) vaz'ı,
7. Koltuk bataryaları tesîsi misillû husûsâttan ibârettir.

Yeniden yapılan her türlü mestûr mahaller ile duvarlar bir sûret-i umûmiyede simon betonundan (yani çimentolu betondan) inşâ kılınmakta ve beton zaten mevcûd olan mestûr mahaller ile mahall-i mahfûzanın takviyesi emrinde dahi büyük bir hizmet îfâ etmektedir⁶⁶.

(Kırk altıncı nüshâdan mâ-bad)

2. İstihkamat-ı Mütevassıta

Tertîbât -ı Umûmiyye, istihkamat-ı mütevassıta: Müfrez tabyalar arasındaki en yüksek noktalar üzerine tesîs ve inşâ edilen istihkâmlardır. İş bu istihkâmât aralıkların koltuk müdâfaası ikmâl eylemeye mahsûs olup sûret-i umûmiyede yarım piyâde bölüğü için tertîb ve piyâde askeri tarafından kullanılan hafif toplar (yani revolver topları veyâhûd mitralyözler) ile teslih kılınırlar. Asâkir-i mezbûre îcâbı halinde bunları koltukların sırtlarına (ateş hatlarına) götürmelerine binâen mezbûr koltuklardaki piyâde kademelerine ziyâde arz verilmektedir.

Sâbıkü'l-beyân istihkâmât-ı mütevassıtanın musattahları takrîben nısf kat' şeklinde olup ön taraflarında tel örgülerinden iki sıra mevanî-i suniye tertîb olunmaktadır. Bu nev-i istihkâmât adam başına birer metre tûlunda bir ateş hattına mâliktir (bundan evvel tavsiye ettiğimiz Fransızca *İstihkâmât-ı Cesîme* kitâbında sahîfe 324'te mürâcaât oluna).

Piyâde istihkâmâtı, sâbıkü'l-beyân istihkâmât-ı mütevassıtanın ilerisinde ve birinci hatta bazı istihkâmât daha tertîb ve inşâ edilir ki anlar dahi piyâde istihkâmâtından ibârettir. Yalnız vakt-i harbde inşâ kılınan iş bu istihkâmât bundan evvel beyân olunan istihkâmât-ı mütevassıtaya müşâbih olup askeri sırtları civârında tertîb ve tesîs kılınırlar. İstihkamat-ı mezkûre betonlu mestûr mahalleri hâvî olmayıp anların yerine şimendüfer raylarından veyâhûd keresteden yapılan bazı mahâl-i mestûre ile mücehhezdirler ki mahâl-i mezbûre ancak mermiyyâtın neşrettiği misketlerle mermi parçalarına karşı bir siper teşkîl edebilirler. Bazı hudut kalelerinde

⁶⁶ Mirâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Kırk ikinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 46 (26 S 1314/ 6 Ağustos 1896), s. 1019-1020.

bu gibi istihkâmâtın ilan-ı harbi müteakip inşâsına vakit bulunamayacağı cihetle anların vakt-i sulhde inşâları lâzımeden olduğu bedihi ve aşikârdır.

Tertîbât -ı Mütemmîme, bâlâda beyân olunan istihkâmâtın mâ-adâ bir takım istihkâmât daha inşâ kılınır ki anlar dahi bir üçüncü hat teşkîl etmek üzere sırtların gerilerine ve mukabil meyiller üzerine inşâ kılınan nazardan mestûr bataryalar gömme bataryalardan ibârettir.

El-hâsıl mağazalar ile iskân olunacak mahaller daha geride ve avarız-ı zemîn ile mestûr olmak üzere dördüncü hatt-ı sedde bulunurlar. Barut mağazaları, cephâne ve mühimmât depoları veyâhûd imla mahalleri imkân-ı müsait olduğu merteye bir mağara sûretinde inşâ kılınırlar. Asâkir-i müstahfaza galeride, karyelerde veyâhûd barakalarda ve çadırlar altında beytuted ederler.

Muhtelifü'n-nev' ittisâlat dahi tadîl ve ıslâh olunurlar.

Hatt-ı istinâdın tadîline gelince ancak vakt-i ihtiyaçta inşâ olunması sebebiyle hatt-ı mezbûrun tadîlinden burada bahse bi't-tab' lüzûm olmayıp kaldı ki şimdiye kadar itâ ettiğimiz malûmât-ı esâsiye tatbîk kılınmak üzere icâbında bir kalenin eski tertîbde olan muhit-i aslîsini dahi iktizâ-yı hâl ve zamâna muvafık gelmek üzere tadîl ve ıslâh etmek mümkün olacağı zahir ve aşikârdır⁶⁷.

(Kırk yedinci nüshâdan mâ-bad)

Kılâ' ve istihkâmâtın yeniden tertîb ve tanzîmi husûsunda Almanların kabûl etmiş olduğu tertîbât

Hey'et-i umûmiyye-i istihkâmiyyenin tadîl ve ıslâhı, kılâ'-ı mevcûdeyi terk etmek esâsına müstenid olarak bir aralık Fransa'da bazı merteye revac ve devâmı görülmüş olan fikri Almanlar asla tervic ve kabûl etmemişlerdir.

Mûmâ-ileyhim her ne kadar muhârebe toplarının bir kısmını kendi müfrez tabyaları dâhilinde yine ibka ve muhâfaza etmiş iseler de lüzûmu takdîrinde müdâfaa-i müteharrikeye dahi efvâh-ı nâriyyece bir hisse-i vasia ifrazına hâzırlanmakta ve bu sebebe mebnî birçok mütevassıt batarya mahalleri tertîb ve ihrâz eylemektedirler.

Bundan başka Almanlar eşhâs ve cephâne için mahâl-i mestûre (mahfûz mahaller) dahi tesîs ve inşâ eylemektedirler.

Şoman usûlünde zırhlı kundakların Almanlar tarafından sonbahar manevralarında istimâl ve tecrübelerine devâm olunmasından ve bunlardan bir

⁶⁷ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Kırk altıncı nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 47 (4 RA 1314/ 13 Ağustos 1896), s. 1033-1034.

takımının ser-ânbar edilmesinden anlaşılmaktadır ki mezbûr seyyar zırhlı kulecikler ihtimâl ki Almanya’da bir sûret-i vasiada tatbîk ve istimâl kılınacaklardır.

Mestûr mahallerin takviyesi, kemerleri delinemeyecek bir sûret-i metineye vaz’ eylemek ve li-hâzâ bu bâbdaki tecârübü icrâ eylemek zımında Almanlar evvelâ zırhlara imâle-i mûlahaza efkâr eylemişler ise de lakin çok zamân geçmeksizin bu bâbda beton istimâlinde daha faydalı ve mürecceh olacağını anlayarak kemerleri - kendilerini setr eden turabı üzerlerinden kaldırdıktan sonra- 1 metre sahnında bir kum tabakası ile setr ve ihâta edip bu tabakanın üzerine bir tabaka çimentolu veyâhûd teraslı beton dökmüşler ve bunların hey’et-i mecmuası üzerini dahi 1-2 metre sahnında turab ile setr eylemişlerdir.

Usûl-i mezbûre bazen zemîn üzerinde istihkâm kabartılarının kabûl olunamayacak sûrette tezayüdünü müceb olmakta olmasına binâen bu gibi halatta Almanlar Sâbıkü’z-zikr kum tabakasından sarf-ı nazar etmekte ve şu kadar ki hâlât-ı mezbûreden beton tabakasının üzerine bir tabaka moloz taşı (ince taş kırıntısı) veyâhûd bazı defa vâkî olduğu üzere kapak taşından veyâhûd kesme taşdan bir nev-i döşeme vaz’ ve ferş eylemektedirler.

Almanlar tarafından îcâd kılınan mahâl-i mestûre-i cedîde bir kum tabakası vasitâsıyla yek-dîğlerinden müfrez iki beton tabakasından tesîs ve teşkîl kılınmaktadır.

Almanya’da vâkî kılâ’-ı mühimme müfrez tabyalarından bazıları zırhlı kopullar (yani Grayzon kârî zırhlı kuleler) ile teşhîz edilerek mukâvemetleri tezyîd ve tecdîd kılınmıştır⁶⁸.

(Elli birinci nüshâdan mâ-bad)

3. Kılâ’-ı sagîrenin tadîl ve tahvîli

Tevkîf tabyaları, torpil dânelerinin ve sahrâ ordularıyla birlikte harekete hâzır ve müheyya hafif muhâsara parkları teşkîli için 12 ve 15 ve 21 santimetrelik nev-icâd şîshâneli kuyruktan dolar obüs ve havânların kabûlü bilhâssa Fransa’da hudut-ı şarkiyye boyunca inşâ kılınmış olan tevkîf tabyalarının (bundan mukaddem bunlar hakkında itâ ettiğimiz malûmâta mürâcaât buyurula) kıymetini ziyâdesiyle tenkîs ve taklil eylemiştir. Bu sebepten mezbûr tevkîf tabyalarının ve bunlarla beraber ve belki bunlardan ziyâde müfrez tabyaların bir müddet-i kalile zarfında tahvil ve tadîllerine müsâraat olunması teklif ve der-miyân kılınmış ve bunların tahvil ve tadîlleri cihetine

⁶⁸ Mirâlây Ahmed Muhtar, “Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ’ ve İstihkâmâtı (Kırk yedinci nüshâdan mâ-bad)”, *Malûmât*, No. 51 (29 R 1314/ 7 Ekim 1897), s. 54.

gidilmediği hâlde büsbütün terk ve tahliye edilmeleri daha münâsib olacağına kadar fikirler ileri gitmiştir.

Mevani'e gelince: Bunlar hakkında yapılacak tadîlât müfrez tabyalar hakkında evvelce beyân olunan tadîlâta müşâbih olup siper ile mestûr mahallerin (mahâl-ı mahfûzanın) kezalik takviyesi ve bi'l-cümle ara siperlerinin ateş hattı (yani sırt-ı dâhili) tesviyesine gelinceye kadar traş edilmesi lâzım gelmektedir.

Topları setr eylemek için bi'z-zarûr zırh istimâline mürâcaât etmek ve binâberin mâsârıf-ı külliye ihtiyâr eylemek îcâb etmekte ise de maa-hâzâ bu hâlde topların adedini taklîl eylemek mümkün olacaktır; çünkü zırhlı kopul tahtında bulunan her topun -endâht meydânının gayr-ı mahdûd olmasından dolayı- âdî döşeme üzerinde bulunan üç top derecesinde faydalı ve müessir olacağı kabûl olunabilir. Direkt endâhtı (yani hailsiz endâht) icrâ edecek uzun toplara mahsûs Ksofi Toreller (Ksofi zırhlı kuleler) bi't-tercih beden üzerine vaz' ve tertîb olunacaklardır.

Serî ateşli toplar siper derûnuna gömülmüş veyâhûd sadece siper üzerine oturtulmuş ksofi toreller dahline vaz' olunacak ise de maa-hâzâ hâl-i sânde numru neferâtını (topçu efrat) dane ve şarapnel parçalarına karşı müteharrik sac levhâlar vasitâsıyla setr ve muhâfaza eylemek lâzım gelmekte ve piyâde asâkirini dahi bir nev-i kalkanlar veya müteharrik sac levhâlar vasitâsıyla hıfz ve himâye eylemek îcâb etmektedir.

Bi'l-cümle ikametgâhlar (beytutet mahalleri) ile mağazalar veya kazamatların takviye edilmesi ve tedafüini kışlaların cephe teşkîl eden iki göğde kısımları arasında mevcûdî meydânın dahi bir örtü altına alınması ve mağaza tarafından müretteb mestûr mahallerle (zîr-i zemîn mahâl-i mahfûzasıyla) îcâbında mahâl-i lâzımının ikmâl kılınması dahi cümle-i teklifât-ı cedîdedendir.

Marû'z-zikr tevkîf tabyalarının bi'l-cümle toplarını hemen zırh altına alıvermeye şüphesiz bütçe muhâssasatı müsâade etmeyeceğine binâen evvel emirde mevzû bahs olan tevkîf tabyalarının vezâif-i esâsiyelerinden olan men' ve tevkîf fiilini icrâ eyleyecek tevkîf toplarını zırhlı kopul altına (yani zırhlı kuleler içine) almaya başlanarak bunlardan sonra yakından müdâfaaya mahsûs olan topları ve en nihâyet sâir topları bâ-husûs düşmân bataryaları karşı muhârebe edecek efvâh-ı nâriyyeyi vech-i top mevkilerine marûz üzere setr etmeye (kopul altına almağa) karâr verilmiştir.

Yalnız bir devre-i mufassâlâyı hâvî olan kılâ', bombardımanlar müstakbelde daha fevkalâde bir sûrette icrâ-yı tesîrât-ı müdhîşe muhteribe edeceklerinden Fransa ile Almanya arasında vukua gelen 70 Seferi'ndeki Strasbourg vesâir bazı kaleler

misüllü yalnız bir devre-i muttasıla ile tahkîm edilmiş yani düşmânın topraklarını büyük mesâfede tutan müfrez tabyalardan müteşekkil bir devre-i hârice ile hıfz ve himâye edilmemiş bir şehrin pek az zamân içinde tahrib edilerek düşmânın yedd-i zabtına geçmesi muhakkaktır. Kılâ'-ı sagîre-i atıkanın tahvîl ve tebdîli pek masrâflı olacağını veya bunların hengâm-ı seferde ifâ edecekleri hizmet ol-kadar mühim ve faydalı olmadığına binâen Fransa'da 27 Mayıs sene 1889 târihiyle kabûl ve mevki-i tatbîke vaz' olunan bir kânûnnâmeye tevfikten hemen cümlesi eski mesalik-i istihkâmiyeye tevfikten inşâ kılınmış kârgîrli kazamatlı turab-ı istihkâmâtta müteşekkil olan iş bu kalelerden pek çoğu derhâl istimâlden iskât edilerek kılâ'-ı metruke meyanına ithal kılınmış ve kılâ'-ı mezbûreden yalnız Kuesnoy (Quesnoy), Konde (Conde), Peron (Peronne), Montmediy (Montmedy), Longvi (Longwy) Kaleleri müstesnâ olarak muhâfaza ve ibkâ edilmiş ve iş bu kalelerin büsbütün husûsî bir maksâdın husûlüne hadım olmaları ve nisbeten az ahaliyi hâvî bulunmalarıyla beraber tahvil ve tebdil husûsunda teshîlât-ı bahş olmaları bir sûret-i istisnaiyede olarak ibkâ ve muhâfazalarına sebep-i müstakil olmuştur.

Bu hâlde kılâ'-ı atıkanın bilhâssa bir sur-ı atıktan başka vesâit-i müdâfaadan mahrum olan en eski kalelerin büsbütün terk ve tahliyesiyle bunların mahallî hükûmetlerine bi't-teslim jandarma veya piyâde asâkiri vasıtâsıyla yalnız şehirlerin zabt ve rabtının ikmâli ve müşkîl zamânlarda bazı eşkiya cüsselerinin men-i taarruzatı zımnında piyâde asâkirine mahsûs metris makâmında istimâli ve bilâkis kılâ'-ı cedîde-i mühimmenin dahi topçuluk ve istihkâm fenlerinin en son terakkîyâtına mutabik sûrette yeni usûlde istihkâmât ve bilhâssa zırhlı ve betonlu istihkâmât (zırhlı torel ve kopullar veya zırhlı kundaklar) ve en yeni toplar ve bilhâssa nev-icâd kısa efvâh-ı nâriyye ve obüsü ve havânlar ile müceddeden tahkîm ve takviyesiyle zabt olunmaz bir hale ifrağı fenn-i istihkâmın icâbat-ı hâzırasına mutabik ve zaten düvel-i muazzamânın bu bâbdaki teamül-ı hâzırî bit-tamâm kavâid-i mesrudeye muvafıktır⁶⁹.

(Elli üçüncü nüshâdan mâ-ba'd)

İstihkâmât-ı Mutelîfe

İstihkâmât-ı Bahriye, her nev-i sâhil bataryalarıyla sevâhilde yapılan istihkâmât-ı sâire istihkâmât-ı bahriyeyi teşkîl eder. Her ne kadar bahriye topçularının pareleyici mevâdd ile memlû mermiyyâtı yani nev-icâd tesîrli torpil dânelerini yakın

⁶⁹ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı (Elli birinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 53 (17 R 1314/ 25 Eylül 1896), s. 93-94.

vakte kadar kabûl eylememiş olmakla beraber kısa toplara dahi mâlik olmadığı mervî ve memkûl ise de maa-hâzâ iş bu terakkîyâtın dahi hîz-i husûle geldiğinin görülmesi ve bunun bâis-i tekevvünü olacak vesâitin meşhud-ı uyun-ı intibah olması imkânı hariç az tasavvur ve ihtimâl değildir*.

İstikamat-ı berriye için olduğu gibi istihkâmât-ı bahriye hakkında dahi tadîl ve ıslâh-ı müdâfaa için üç sûret-i hâl-i mevcûdudur ki anlar dahi zırh istimâli, beton istimâli ile topların gömme bataryalar dâhilinde tertîbi sûretleridir:

Zırhlar, istihkâmât-ı berriyeye rağmen her ne kadar Fransa'da istihkâmât-ı bahriyeye için pek az mazhâr rağbet olmuş iseler de bazı ahvâl-i mahsûsada lâzım ve nafi ve belkide elzem olacakları bazı Fransız mühendisînin ve bilhâssa Belçikalı mühendis meşhûr General Briyalmon'un cümle-i mütâlaatındandır. İtalyanlar bazı nukat-ı mühimme-i bahriyenin (meselâ İspeçya Limanı'nın) sahil-i istihkâmâtında zırha mürâcaât etmişlerdir? Sâir devletlerden dahi bu yolda zırha mürâcaât edenler nadir değildir.

Kazamatlı bataryalar, sevâhilde beton istimâli usûlüne tevfiken tesîs ve tertîb kılındıkları hâlde ancak boğazların (geçitlerin) müdâfaası husûsunda müstâmel toplar misillü yalnız pek mahdûd bir saha-i endâhta mâlik olan efvâh-ı nâriyeye için istimâl olunabileceklerdir?

Bu nev-i bataryaların istimâli halinde kemerlerin inhidarda 4,5-5 metre mikdârı bir sihâna mâlik olmaları ve ayakların dahi 2,5-3 metre mikdârı bir sahında bulunmaları îcâb etmektedir. Kayalıklı zemînlerde kazamatlı bataryalar yerine (mağaza bataryaları-Batteries cavernes) faydalı sûrette istial olunabileceklerdir.

Gömme bataryaların nazarlardan mektum olmaları lâzım gelmekte olup bunların istimâli halinde mahâl-i mestûre ile mağazaların hariçte tertîb edilmeleri ve bunların dahi görünmemeleri îcâb etmekte ve pek mukâvemetli olmaları lâzım gelen düşmânların çimentolu betondan (simen betonundan) inşâ olunmaları muktezi görünmektedir.

Zîr-i zemînin tabiatı gömme bataryalar inşâsına müsait olmadığı takdîrde zemîn-i tabii üzerinde müretteb ve 15-20 metre sahnında bir kum siper ile mestûr döşemeli bataryalara mürâcaât edilmek mukteziyattan olup îcâbı halinde siper-i

* Bazı devletlerin son zamânlarda sufun-i harbiye için dahi torpil dânelerini kabûl eylediği ve ez-cümle Ruslarla Fransızların bahriye için bu nev-i mermiyâtı çend seneden beri kabûl ile birçoğunu imâl ve imla ve ihzâr ettirmiş olduğu ve düvel-i muazzama sufun-i harbiyesinden bir takımına (ez-cümle bazı Rus sefâinine) büyük çapta kısa efvâh-ı nâriye vaz' edilmiş bulunduğu cümle-i mütihakikat ve mesmuat-ı acîzânemizdendir.

mezkûrun çimentolu betondan tesîsi hâiz ise de bu hâlde 10-12 metre mikdârı bir sahna mâlik olması îcâb eder.

Mevcûd bataryalar, mevcûd sâhil bataryalarının ara siperlerine traş edilmesi, siperlerin sahnalandırılması veya sertleştirilmesi mestûr mahallerin (mahâl-ı mahfûzanın) takviyesi, hârici mağazalar tesîs ve ibdâ-ı misillû vesâite ve bilhâssa zırha mürâcaât tadîl ve ıslâh olunmaları mukteziyat-ı fenniyledir.

İstihkamat-ı muvakkata, istihkamat-ı muvakkata sûret-i umûmiyyede kaba ve âdî bir sûrette inşâ olunmak ve ahşap veya timura mürâcaâtla yapılan mestûr mahalleri ile koltuk müdâfaasına mahsûs kısımları oldukça süratle vücûda getirilmek gibi hâss muttasıf olmaları sebebiyle devr-i hâzırın îcâbat-ı tedafüyesine muvafık olmadıklarından bunların istimâlden sakıt olarak yerlerine istihkâmât-ı daimenin (istihkâmât-ı cesîmenin) veyâhûd bilakis sahrâ istihkâmâtının istihkâmât-ı hafifenin kaim olacağı mehere-i mühendisîn-i askeriyyenin cümle-i mütâlaât ve zanniyatındandır.

Bundan evvel beyân olunduğu üzere şimdiki istihkâmât-ı mütevassitâ betonlu bir mestûr mahallî hâvî olup iş bu mahal bi'z-zarûr vakt-i sulhde inşâ kılınacaktır. Müstakbelde bir muhâsaranın bed'inden biraz evvel inşâ olunacak istihkâmât yalnız turab bir siper ile müdâfaat-ı müteferriayı hâvî bulunarak siper ile hendek-i müselleşi bir profilde olacak ve toplar husûsî bataryalar dahiline konulacağından marû'z-zıkr istihkâmât yalnız piyâde kademesi dahi serî ateşli bazı hafif topların vaz'-ı için bazı mahallerde ariz yapılarak mezbûr toplar iş bu mahallere en son zamânda getirilecektir. Hendek dâhilinde veyâhûd şu sahrâ üzerinde tesîs edilen müdâfaat-ı müteferrianın mani makâmında bir büyük hizmet göreceklere ümit edilmekte olup mahâl-i mestûre nam-ı diğere mahfûz mahaller ile mağazalar imkân dâiresinde iyice nazardan ihfa edilmiş galeriler vasıtâsıyla tesîs ve teşkîl edileceklerdir.

Şoman veyâhûd Şaybert (Scheibert) müteharrik zırh mâlzemesine (seyyar zırhlı kundaklarına) müşabih bir mâlzemenin kabûlü kemâl-i süratle büyük bir kuvve-i mukâvemeti hâiz-i istihkâmât tesîs ve inşâsına müsait gibi görünmekte ve Romanya ve İsviçre gibi bazı hükûmetin mâlzeme-i mezbûreye ehemmiyet-i fevkalâde vermesi ve Almanya Hükûmeti'nin rivayete göre mâlzeme-i mezbûreden bir haylisini mubaaya ve tedârik ederek îcâbında kullanılmak üzere anbarda hıfz eylemesi husûsu mezkûreden neş'et eylemektedir (bir meydân muhârebesinde gûn hücum edilerek zabt edilemeyen bir mevzi-i askerinin mâlzeme-i mezkûre vasıtâsıyla ertesi günde ne kadar büsbütün gayr-ı kabîl kabîl-zabt bir mevzi-i müstahkem haline konabileceği son

zamânlarda Almanya’da yapılan sonbahar manevraları tecrübelerinde mertebe-i sübuta varmıştır).

Birinci hatt-ı müdâfaa sûret-i askerilerini teçhîz ve takviye edecek (piyâde istihkâmât-ı esâsiyesi) bundan akdem beyân ve irâe ettiğimiz kavâide tatbîken inşâ olunacaklardır.

Aralık gömme bataryaları, ancak muhâsara beden edeceği sıralarda inşâ olunarak anlar bu vechle nisf-ı hayme sûretinde birer istihkâm teşkîl eyleyecek ise de birinci hat kalelerinde keyfiyet ve merkezde olmayıp oralarda mezbûr bataryalar müstesnâ olarak vakt-i sulhde inşâ kılınacaktır⁷⁰.

2.4. Serî Ateşli Sahrâ Topları

-En son muhteraattan-

Şu birkaç sene zarfında serî ateşli sahrâ toplarının pek çok nevlere icâd ve ihtira’ olunmuştur. Mükerrer ateşli tüfenkler devr-i hâzırda bütün Avrupa devletleri ve daha doğrusu hükûmet-i mütemeddenenin kısm-ı küllisi taraflarından nasıl kabûl edilerek bu uğurda ne sûretle pek az zamân içinde milyonlar sarf edilmiş ise pek yakın bir zamânda serî ateşli sahrâ toplarının dahi düvel-i mevcûde taraflarından ol-vechle kabûlü memûl-i kavii olduğundan ve çünkü sahrâ topları hükûmet-i mevcûdenin en mühim, en kesretli, en masrâflı teçhîzât harbiyesini teşkîl edip bunlardan yenilerinin kabûlüyle mevcûdlarının tebdîli devletlerce milyarlar sarfını müeddi olacağından bugün serî ateşli sahrâ topu mes’alesi âlem-i askerinin en büyük, en mühim bir mes’alesi sûretini almış ve hemen Avrupa’nın ekser top fabrikalarının iştigâlât-ı hâzıra-i mühimmesi bu mes’ele-i azîmenin halline inhisâr eylemiştir.

Mes’ele-i marûza hakkında hey’et-i askeriyyemize âcizâne bir fikir icmâli vermek emniyesiyle cihân-ı askerinin en büyük, en iktidârlı, en şerefli top fabrikalarından madud ve yek-dîğere karşı rekâbet ve iddiâ-yı takaddümleri nâ-mahsur bulunan iki fabrikanın yani Almanya’da vâkî ve cümlece malûm ve müteârif Krupp Fabrikası ile anın kadar cesâmet ve vesâit-i imâliyye ve kudrete mâlik bulunan Fransa’da kâin meşhûr Kruzov Fabrikası’nın geçen sene yani 1895 sene-i mîlâdiyesinde bi’l-imâl devr-i hâzır topçuluğunun saha-i kemâlâtına vaz’ ettikleri yek-dîğere rakip iki nevi sahrâ topunun ahvâl ve hâss-ı fenniyesi hakkında bazı mertebe malûmât itâ etmeyi vecibeden add eyledik:

⁷⁰ Mîrâlây Ahmed Muhtar, “Fünûn-ı Askeriyye- Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ’ ve İstihkâmâtı (Elli üçüncü nüshâdan mâ-bad)”, *Malûmât*, No. 55 (1 CA 1314/ 8 Ekim 1896), s. 129-130.

Beyân olunan toplardan Alman topu 28 çap tûlunda 1895 modeli Krupp-kârî 7,5 Santimetrelik Serî Ateşli Sahrâ Topu nâmıyla be-nam olduğu gibi Fransız topu dahi 33 çap tûlunda 1895 modeli Şnayder-kârî 75 milimetrelik serî ateşli sahrâ topu ismiyle mevsûmdur.

İş bu iki cins efvâh-ı nâriyyenin mukayesesini teshil için anlara müteallik malûmât-ı mühimme-i adedîye cetvel âtîde itâ kılınmıştır:

		7,5 santimetrelik Krupp Topu	75 milimetrelik Şınayder Topu
Namlu	Çap Milimetre Tûl-ı Kamil “ Yivlerin (Cinsi, Adedi, Son Mili) Derece Ma-ı kapak takımı namlunun sıkleti Kilo Kapak takımının sıkleti “	75 2100=28 Çap Sağa yiv (Mevâzi) 28 Son hatve-i helezon=25 çap 400 30	75 2470=33 çap Sağa yiv 24 Son helezon zaviyesi=28 derece 330 15
Kundak	Dizar nefat Milimetre Nişân hattının tûlu “ Fevkâl-ufk azami zaviye-i remy Derece Tahtel-ufk azami inhitad zaviyesi “ Mükemmel kundağın sıkleti Kilo Namlu ve teşhizâtıyla beraber kundağın sıkleti “	910 875 18 -5 557 957	750 700 20 -5 630 957
Cephâne	Barutun nevi - Barutun hakkı Kilo Sûrat-ı iptidaiye Metre Mermisinin sıkleti Kilo Metalik hartuclu mükemmel merminin sıkleti (Kavan, barut hakkı, mermi) “ Femdeki kuvve-i zinde Tonometre	89 modeli dumansız barut 0,50 500 6,5 8 82,5	Dumansız BN barutu 0,850 560 6,5 9 104

Toparлак	Toparlağın hâvî olduğu atımları Adedi Memlû toparlağın sıkleti Kilo Memlû toparlağın ma-top sıkleti “ Sûrat-1 endâht -	30 813 1770 Dakikada 5:7 endâht	36 767 1727 Dakikada 10 endâht
----------	---	---	--

Topların her türlü hâss-ı fenniyesi hakkında hüküm ve karâr vermek ve anları yek-dîğeriyle bi'l-mukayese enfainı tayîn eylemek husûsunda müstâmel ve mezkûr iki rakip top hakkındaki mikdârları cetvel mahsûsunda münderic ve musarrah olan malûmât-ı esâsiyeyi esâs ittihâz ederek muharrirîn-i meşhûre-i askeriyeden birçoğu Kruzov fabrikasının serî ateşli topunu (bu nüshâda itâ olunan resm fotoğrafına mürâcaât buyurula) rakibi olan Krupp topuna faik ve mürecceh görmekte ve bu tefevvukun el-yevm sahrâ toplarından beklenen her türlü istimâl ve tabiyye hâssı nokta-i nazarından dahi kâfi derecede hâsıl olduğuna bütün erbab vukufca kanaat-ı kâfiye husûle gelmiş bulunduğunu der-meyan eylemektedirler. Binâberin sâbikü'l-beyân nev-icâd serî ateşli Şınayder topu el-yevm cihân-ı askerîde pek büyük bir şöhret almıştır*.

Sabikü'l-beyân Şınayder sistemi nde 1895 modeli 75 milimetrelik sahrâ topu bir takım evsaf ve şerâit-i cedîdeyi temîn etmek üzere tertîb ve imâl kılınmıştır ki anlar dahi:

Evvelâ, sıkletine nisbeten pek büyük bir kudret balistikiyeyi hâvî olması,

Sâniyen, yalnız bir hareketle yani yekden açılıp kapanan kapak takımına mâlik bulunması,

Sâlisen, kandisinde metalik hartuc (piyâde fişengi gibi mükemmel mermi) istimâl olunması,

Râbien, kundak sabit iken namlu ile yanlama nişân alınabilmesi,

Hamisen, namlunun dingil ortasından geçerek anı ikiye taksîm eylemesi,

Sadisen, bi'l-cümle zaviye-i remilerde geri tepmenin namlu mihveri imtidadınca vukua gelmesi,

Sabien, Rusyalı General Angelard (Engelhard) sisteminde ve yere saplanmaya

* Almanya muharrirîn-i meşhûre-i askeriyesinden General Wille'nin çend-mâh mukaddem neşretmiş olduğu *Fenn-i Eshihâ* Kitâbı ve âsâr-ı cedîde-i sâire ile Revodartillori, Revo Dolarme Belj gibi resâil-i mevkute-i askeriyenin bu sene içinde neşr olunan cüzlerinde bu top hakkında itâ olunan malûmâta mürâcaat buyurula.

mahsûs beche denilen bir kundak kuyruğu küreğine mâlik bulunması misüllü husûsâtta ibârettir.

Mezkûr topun fevaidi şunlardır:

Evvelâ, yalnız bir hareketle açılıp kapanan kapağın ve metalik hartucun istimâlinde dolayı topun süratle doldurulabilmesi,

Sâniyen, nişân ahzının topun doldurulmasına tabi olmaması keyfiyetinin sürat-ı endâhtı tezyîde müsait ve hadım olması,

Sâlisen, top merkez sıkletinin zemînden az itrifada bulunması husûsunun topa bir büyük sebat ve muvazenet vermesi ve tekerlekler arasındaki badım tankısına müsait olması,

Râbien, endâht zamânında nişânın pek az bozulması,

Hamisen, geri tepme mikdârının (seğirdimin) pek kalîl olması,

Sadisem, nişân alınmak şartıyla dakikada on mermi endâht olunabilmesi.

Mezbûr top 660 metre sürat-ı ibtidaiyye ve BN Barutu'ndan 0,850 kilogram barut hakkı ile 6,5 kilogram sıkletinde bir mermi endâht etmek ve sürat-ı endâhtı dahi dakika on olmak gibi hâss-ı fevkalâdeye mâlik olmakla miyâdin-i cenk ve cidalde bu topla ne derecelere kadar müdhîş ateş icrâ etmek mümkün olacağı edna mülâhaza ile malûm olur.

Gerek nev-icâd Şınayder topu ve gerek ana rakip ve manend olmak üzere sâir bazı milel ve hükûmet fabrikaları taraflarından son modelde olmak üzere icâd ve imâl kılınmış olan sâir nev-i cedîd sahrâ efvâh-ı nâriyyesi hakkında tedkîkat-ı umka icrâsıyla sahrâ topçuluğumuz için şimdiden bir parlak istikbal hâzırlamağa çalışmalarını topçularımıza âcizane tavsiyeye müsâraat eder ve ordu-yı hümâyûnun Avrupa orduları eslihâsına faik eslihâ-i cedîde ve mükemmele ile teslih ve teçhîzi husûsuna bilafasla bi-dirîğ lutf ve inayet buyura gelmekte olan sevgili padişahımız şevketli Sultan Abdülhamid Hân-ı Sâni efendimiz hazretlerinin asr-ı hümâyûnlarında bu nev-i silâhların dahi düvel-i muhtelif sahrâ topçularınca şüyû istiâllerini müteâkib derhâl tedârik ve imâllerine müsâraat kılınacağı bi-reyb ve gümandır⁷¹.

Mesâil-i hâzıra-i askeriyyenin en mühimlerinden olan serî ateşli sahrâ topu mes'elesi hakkında bazı mütâlaât

Otuz seneye yakın bir müddetten beri düvel-i muazzama taraflarından eslihâ-i

⁷¹ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Serî Ateşli Sahrâ Topları-", *Malûmât*, No. 61 (12 B 1314/ 17 Aralık 1896), s. 260-261.

nâriyye-i hafife hakkında pek çok tadîlât ve ıslâhât icrâ kılınarak eslihâ-i mezbûrenin bir mertebe-i kemâle vüsûluna son derecede sa'y ve gayret olunmuş ve tadîlât ve ıslâhât-ı mezbûreye Plevne muhârebât-ı müdhîşesinden sonra devletlerce pek süratle icrâ-yı endâht edebilen yeni bir tûfeng tedârîki şiddetle ârzû olunmak bâis-i müstakil olmuştur. Şu sûretle tekevvün eden (eslihâ-i nâriyye-i hafife mes'elesi) en nihâyet (çapın tenkîsi ve sürat-ı endâhtın tezyîdi) sûretiyle katiyyen halledilmiş olup çapın tenkîsine (yani 8-6 milimetre raddelerine kadar küçültülmesinde) barut ve merminin tebdîli yani dumansız barut ile zarflı (gömleklî) mermiyyâtın kabûlü vasıtâsıyla ve sürat-ı endâhtın tezyîdine dahi çapın tenkîsi ile beraber mükemmel bir mekanizmanın (bilhâssa paket sistemi nde orta hazineli mekanizmanın) tatbîk ve istimâliyle muvaffakiyet müyesser olmuştur. Binâberin devr-i ahirin meydâna çıkardığı mesâil-i mühimme-i askeriyyenin ehemmi itlâkına sezâ olan tûfeng mes'elesi bugün hemen ber-teraf olmuş gibi add olunabilir. Yeni baştan pek mühim bir ihtira-ı cedîd husûle gelmedikçe devletlerin bu mes'ele ile tekrar iştigale başlaması memul değildir.

Eslihâ-i nâriyye-i hakika hakkında ber-vech-i meşeruh ıslâhât-ı mütevaliye icrâ edildiği sırada topçuluk dahi bir hâl-i takarrürde kalmayıp bu bâbda da pek çok tebeddûlat ve terakkıyyât husûle gelmekle beraber sahrâ topları hemen bulunduğu hâlde kalmış ise de şu son senelerde eslihâ-i mezbûre arîz ve amîk hadde-i tedkîke çekilerek bunlar hakkında dahi tadîlât-ı mühimme ve tebeddûlat-ı külliyye icrâsı her tarafta ârzû olunmağa başlamış ve torpil dânelerinin ve anların derûnlarına vaz' olunan melinit, akrazit ve emsali mevâd-ı müştaile-i şedîdenin ve bilhâssa dumansız yeni barutların zuhûr ve icâdı ve eslihâ-i nâriyye-i hafifenin süratleriyle sıhhat-ı endâht ve menzillerinin fevkalâde tezayüdü keyfiyetinin sahrâ toplarınca dahi müstelzem ıslâhât ve tebeddûlat olması husûsu bu toplar içinde bir devr-i cedîd-i terakkî açılmasına vasitâ-i kaviyye olmak istidâdını göstermiştir.

Bir iki sene evvel Almanya'da *Müstakbel Sahrâ Topları* nâmıyla neşr edilen risâle -ki Prusya Generallerinden meşhûr Ville'nin eser-hame-i âlimanesidir- her tarafta kemâl-i ehemmiyetle mütâlâa olunarak eser-i mezbûrun muhteviyâtı ve müellifinin şöhret ve iktidârı umûmun ve bilhâssa Fransa ve İtalya devletlerinin pek ziyâde nazar-ı dikkat ve ehemmiyetini celb eylemiş ve anı müteâkib Avrupa matbûat-ı cedîde-i askeriyyesi meyanında kemâl-i ehemmiyetle görülmeye başlayan bu yoldaki sâir bazı âsâr-ı cedîde ve bilhâssa Fransa Mekteb-i Ali-i Askerîsinde (Erkân-ı Harbiyye Mektebi'nde) topçuluk muâllimi Mîrâlây Langlova'nın kemâl maharet ve iktidâr ile keşide-i silk-i telîf eylemiş olduğu sahrâ topçuluğu kitâbı -ki serî ateşli yeni

sahrâ topları hakkında pek çok malûmât ve mütâlaât-ı fenniyyeyi câmidir- her tarafta pek ziyâde bir dikkat ve itinâ ile okunmakla mezbûr topların kuvâdan feile ihrâcıyla kabûllerine yol açılmağa başlamıştır. Filhakîka daha evvelce Garizon'un serî ateşli sahrâ topu misüllü bazı sahrâ âlât-ı nâriyye-i cedîdesi imâl kılınmış olmakla beraber âsâr-ı mezbûrenin intişârını müteâkib anlarda bist u beyân olunan ve bazı meşahir-i müellifin-i askeriyyenin dûçâr-ı münâkâşât ve tenkîdat olduktan ve şu sûretle hayli tadîlât gördükten sonra bu yolda kavâid-i asliye ve esâsiyeden itibâr edilmeleri muvafık ve münâsib görünen bir takım kavâid-i cedîdeye tatbîken bazı meşhûr fabrikalar (ez-cümle Almanya'da vâkî Krupp Fabrikası'yla Fransa'da vâkî ve cesâmet-i fevkalâdesiyle müştahir Kruzov fabrikası, Sen Şamon fabrikası, Kane fabrikası ve İngiltere'de vâkî Armstrong fabrikası vesâire) tarz-ı cedîdde bir takım serî ateşli sahrâ topları imâline başlamışlar ve bu topları imâl için: Merminin barut hakkına rabtıyla vücûda getirilen metalik hartuclar istimâlini ve bunların sûratle alet-i nâriyye derûnuna konularak atılabilmeleri zımnında alet-i nâriyye-i mezbûrede sûratle tahrik ve istimâl kılınabilecek kapak takımlarının vücûdunu ve geri tepmenin büsbütün men edilemediği takdîrde hiç olmaz ise fevkalâde taklilini, dumansız barut istimâlini, küçük mikdârda (7,5 santimetre raddesinde) bir çap istimâliyle envâ-ı fevaidin istihsâlini şerâit-i esâsiyeden olmak üzere kabûl eylemişlerdir.

Mezbûr topların el-yevm düvel-i muhtelifte nezdlerinde tecarib-i amîka icrâsıyla tedkîkatına mübâşeret olunmuş ve hatta Almanya ve Fransa ve İngiltere devletlerinin bu nevdan bir top kabûl edilerek anları fabrikalarında kemâl-i keremi ile inşâ ettirmekte olduğu ve Bulgar hükûmetinin de çend-mâh mukaddem 7,5 santimetrelik Şınayder usûlünde serî ateşli sahrâ topunu bi'l-kabûl* bu nevi' toptan bir mikdâr-ı küllîsini Fransa'da vâkî Kruzov Fabrikası'na sipariş dahi eylemiş bulunduğu söylenmekte ve Avrupa sahaif matbûatında da bu yolda bir hayli makalata tesadüf edilmekte ise de mezbûr topların hükûmet-i mezbûrece bi'l-fiil istimâllerine başlanmadıkça bu bâbda kati birşey dinemeyeceği aşikâr ve bu topların daha bir hayli tadîlât ve ıslâhât görmek sûretiyle ancak ileride bir mertebe-i mükemmeliyete vasıl olabilecekleri de bedidar bulunmuştur.

Tarz-ı cedîdde serî ateşli bir sahrâ topunun bir orduya katiyyen kabûlü için bugün vesâit ve esbâb-ı harbiyyenin en mühim bir kısmını da hemen sahrâ toplarının teşkîl eylemekte olması arîz ve amîk-i teemmül edilmek en ziyâde gözetilecek

* 61 numaralı malûmâtta bu topun resmi ile hâss-ı fevkal-gaye-i fenniyesi mündericdir (sahîfe 255 ve 260 mürâcaat.

husûsâttan olup şu zamânda düvel-i mevcûdeden ekserînin 1000-2000 kadar ve hele bazılarının üç dört bin raddelerinde kuyruktan dolar çelik sahrâ topuna ve bunların endâht ve istimâllerine muktezi her nev-i cephâne ve mühimmâta ve mezbûr topların adediyle mütenâsib bir mikdârda yani pek kesretli sahrâ topçu arabasına mâlik olduğu teemmül olunur ve yeni modelde serî ateşli bir sahrâ topunun herhâangi bir devlette kabûlü halinde mevâdd-ı mezkûrenin hemen kâmilen tebdîl ve tecdidî ve şu sûretle yeni baştan milyarlar sarfı lâzım geleceği arız ve amîk düşünülür ise devletlerce serî ateşli bir sahrâ topu kabûlü keyfiyetinin en mühim ve nazik mesâilden olduğu ve her türlü tecarib-i fenniye hem de bir sûret-i amîkada olarak mükemmelen icrâsıyla mevcûd mâlzemeyi iptal ettirebilecek bir derece-i fevkalâde de müstahsen ve nafi netîceler istihsâl kılınmadıkça hiçbir devletin servet-i milliyesinden bir kısım-ı azimini yeni baştan bu nev-i toplar uğrunda sarf ve heba etmeyi göze alıramayacağı derhâl tezahür eyler. Bununla beraber bugün serî ateşli sahrâ topu mes'elesinin katiyyen hall olunmuş olduğuna bil-vücûh kani olan birçok fekkar ve aranın dahi mevcûd olmasına ve bazı mahâzîri olmakla beraber küllî menâfii dahi görünen eslihâ-i cedîdeyi -mazide bi'd-defaat emsali görüldüğü vechle- cümleden evvel kabûl ile bir takım muzafferiyât fevkalâdeye nâil olmak ekser devletlerin ve bilhâssa düvel-i muazzamadan bir kaçının teamülü kadîmi zümresinden bulunmasına binâen pek yakın bir zamânda serî ateşli sahrâ toplarının düvel-i mevcûde ve bilhâssa düvel-i muazzama taraflarından katiyyen kabûl ile saha-i istimâle vaz'ları da müstâb'ed görülemez.

Bahs olunan serî ateşli sahrâ toplarının devletlerce katiyyen kabûlü herhâlde çok zamân teahhur etmeyeceğine binâen bunlara mütedâir bazı malûmât ve kavâidin ber-vech-i âtî beyânına mübaderet olunur⁷².

(Seksen yedinci nüshâdan mâ-bad)

El-yevm serî ateşli bir sahrâ topundan 1. sehlül istimâl olmak, 2. hareket kabiliyeti pek ziyâde bulunmak, 3. kuvve-i balistikiyesi ziyâde olmak gibi üç mühim hâssa aranmakta ve iş bu şerâit-i mühimme-i selâseyi tabiye-i cedîdenin îcâbâtına bitamâmiha vefa edecek sûrette temîn eylemek pek ziyâde dai-i suubet görünmektedir; filhakîka bugün bir sahrâ topunun fenn-i harb nokta-i nazarından kendisinden beklenen hizmete tevafuk edebilecek bir sûrette imâl ve teşhîzi en müşkül bir mes'ele olup bu mes'ele-i mühimme bir muhteri, bir asker generali, bir top fabrikatörü, bir

⁷² Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Mes'ele-i Hâzır-ı Askeriyyenin En Mühimlerinden Olan Serî Ateşli Sahrâ Topu Mes'ele-i -", *Malûmât*, No. 87 (23 M 1315/ 24 Haziran 1897), s. 785-788.

topçu zâbiti taraflarından nazarı olarak ayrı ayrı halledilebilir ise de sûret-i halleri amelîyât-ı nokta-i nazarından yek-dîğèrinin aynı olmak değıil hatta birbirine takarrüb bile edememesi şâyân-ı dikkat, dai-i hayrettir: Bir top muhteri eser-i ihtirânın muhteriâtı mevcûde içinde en mühim bir mevki tutmasını ârzû eylemek ve li-hâzâ eserinde hâss-ı amelîye ve istimâliyeden ziyâde hâss-ı fevkalâde-i ihtiraiye aramak mecbûriyetinde bulunduğı hâlde bir asker generali olanca enzar dikkatini tabiyye ve tesîr cihetine ve bu sebepten topun hâss-ı amelîyesine tevcîh eylemek mecbûriyetinde ve bir top fabrikatörü topların imâlatça her türlü iyiliğini zâman add olunan en büyük bir sûrat-ı ibtidaiyyenin istihsâlini piş-e emel edindiğı hâlde topçu zâbitânı bugünkü efkâr-ı cedîdeye tebiyyetle sahrâ toplarında dane istimâlinden sarf-ı nazar kılınarak sûret-i umûmiyede şarapnel kullanılmak ve şarapnelin tesîrâtı ziyâde olmak içinde uzak mesâfelere atılabilmek ve bu mesâfelerde sûrat-ı ahîreleri büyük olmak teklifâtını ileri sürmek zarûretindedir.

Sahrâ toplarının âdî ve halkalı dâneleri kaldırılarak dane ile şarapnel hizmetini görececek bir tevhit mermisi makâmında olmak üzere tarz-ı cedîde bir şarapnelin kabûl edilmiş bulunması keyfiyeti şarapnel endâht mesâfesinin 2500 metreden hemen 4500 metre raddelerine kadar uzatılmış olmasının ve böyle büyük mesâfatta paralandıkları vakitte misketlerin bir tesîr-i kâfi hâsıl edebilmeleri zımnında sûrat-ı ahîrelerinin dahi tertîbât-ı mahsûsa sayesinde hayli tezyîd kılınabilmiş ve tarassud keyfiyetinin ise mermi derûnuna vaz' kılınmakta bulunan Fomijen nâmındaki ziyâde duman husûle getiren bir maddenin istimâliyle katıyyen temîn edilmiş bulunmasının bir netîcesidir.

Sûrat-ı ahîre bir dereceye kadar sûrat-ı ibtidaiyyeye tabi ise de merminin sıklığı ile mukatta arzanîsinin sathı, re'sinin şekli dahi sûrat-ı ahîre üzerine küllî tesîr icrâ ederler. Misâl olmak üzere 6 ve 7 santimetrelik (3 posluk) kuyruktan dolar çelik İngiliz sahrâ topunu nazar-ı tedkîke alalım: Bu topun kuvve-i zinde-i femiyesi 208 tonometre (707 kadem ton) olmak için mermisinin sıklığı 6,5 kilogram (14,34 libre) olduğı hâlde sûrat-ı femiyesinin 800 metre (2688 kadem) ve sıklık-ı mezbûre 9 kilogram (20 libre) olduğı taktîrde dahi 678 metre (2259 kadem) olması lâzım gelir. Mezbûr topun beyân olunan iki cins mermisi bâlâdaki sûrat-ı femiyeler ile mesâfât-ı muhtelifeye endâht olunurlar ise sûrat-ı ahîreler için kıyem-i âtiye istihsâl kılınır:

Merminin	Sûrat-ı	Sûrat-ı Ahîreler
----------	---------	------------------

Sıkleti	Femiyeler	1820 metrede	2130 metrede	3640 metrede	4550 metrede
6,5 kilogram	Metre	Metre	Metre	Metre	Metre
9 kilogram	800	471	360	297	261
	678	454	381	321	288

Şu cetvelde görülüyor ki 1820 metre mesâfedeki sürat-ı ahîreler hemen birbirinin aynı olduğu hâlde daha büyük mesâfâta ağır merminin sürat-ı ahîreleri daha büyük olmakla mesâfât-ı mezbûrede sürat-ı ahîre nokta-i nazarından ağır mermi kesb-i rechâniyet eyler. Maa-hâzâ mezkûr iki merminin kuvve-i zinde-i femiyeleri yek-dîğerinin tamâmen aynı olduğu hâlde ağır merminin sürat-ı femiyesi yüzde 15 nisbetinde daha devindir. Bundan başka ağır mermi daha büyük hacimde olmaktan dolayı daha çok adette misketleri ihtiva eder. Binâberin mermi-i mezbûr hem sürat-ı ahîrenin ziyâdeliği ve hemde misketlerin çokluğu misüllü iki kat fâideyi câmi bu cihetle bi't-tab' daha büyük tesîrâta mâlik bulunuyor.

Eğer bir top yerine kuvve-i zinde-i femiyeleri yek-dîğerine müsavi iki top mazar-ı teftişe alınırsa mezbûr toplar için dahi endâht ahvâlinin her iki silâhta yek-dîğerinin aynı olacağı kestirilemez ve çünkü mezbûr iki topun kuvve-i zinde-i femiyeleri müsavi iken mermilerinin muhtelif sıklıta yani birinin hafif ve dîğerinin ağır olması ve li-hâzâ sürat femiyelerinin muhtelif mikdârda bulunması kabîl olup bu hâlde ise mukâvemet-ı hava mermiyyât-ı mezbûre üzerine muhtelif tarz ve sûrette icrâyı tesîr edeceğinden anların muharrikleri muhtelif ve binâberin her iki top için endâht ahvâli mütebeddil olur.

Bâlâda beyân ettiğimiz ağır ve hafif iki mermiden hafif merminin kabûlü halinde bir bataryaya tahsîs kılınan mecmu cephâne ve mühimmât sıklıtin mikdâr-ı umûmisi sabit iken aded-i mermiyyâtın artması, top hizmetinin kesb-i suhûlet etmesi ve li-hâzâ daha sürat ve suhûletle icrâyı endâht kabîl olması gibi bir takım fevaid-i ameliye husûle geleceğinden cihet-i sevk ve tabiyeyi nazar-ı itinâyâ alarak bir asker generalinin iş bu mermiyi tercih edeceği ve hâlbuki el-yevm bir topçu zâbitinin ahas-ı amali düşmâna bâ-husûs mesâfât-ı baidede iken müessir ve sahih bir şarapnel endâhtı icrâ eylemek olacak ve bu hâlde ise bâlâda izâh olunduğu üzere ağır şarapnelin daha faydalı bulunacağı ve binâberin zâbit-i mûmâ-ileyh tarafından ağır şarapnele rechâniyet verileceği aşikâr ve bir top fabrikatörünün ise topların takdîr-i kıymet-i

i‘malîyesine en âlâ bir mikyas gibi istimâl olunagelmekte bulunan sÛrat-ı ibtidaiyyeye atf-ı nazar-ı ehemmiyet ederek anın her sÛretle ziyâde olmasına bais olan hafif mermiyi tercih ile beraber eslihâyı kuvve-i zinde-i femiyeler (veya kuvve-i mezbûrenin bazı makadir-i muineye taksîminden mütehâssıl randumalar) ile mukayese etmek cihetine gidildiği hâlde dahi -mermi-i mezbûrun büyük olan sÛrat-ı ibtidaiyyesi sayesinde matlûb kuvve-i zindeyi de itâ etmesinden (ve çünkü kuvve-i mezbûre mermiyyâtın sÛratlerinin merba-ı ve sıkletlerinin birinci kuvveti ile mütenâsib bulunmaktan) dolayı -anın kabûlünden kendisine bir mazarrat-ı ciddiye tekevvün eylemeyeceği bedihi ve aşikârdır.

Tarz-ı cedîdde imâl edilecek serî ateşli bir sahrâ topu bâlâda tadad ve beyân ettiğimiz husûsât ile anlara manend sâir birçok mevâdd-ı fenniye nazar-ı dikkatte tutulmak şartıyla ancak imâl olabileceğinden ve mevâdd-ı mezbûreden her birinin ise birer sÛretle şiddetle iltizâm olunabilmesine yollar bulunduğundan bu nev-i topun mamûlât-ı muhtelif ve mütenevvia teşkîl eyleyen ecnâs-ı adidesi yani yek-dîğerinden hayli farklı birçok numûneleri türemek tabiidir. Maa-hâzâ alınların şÛrût ve kavâid-i imâlîye-i asliyesi esâsen yek-dîğerine mütevacîf yani mühendisîn-i meşhûre-i askeriyenin bunlar hakkındaki efkâr ve ara-yı esâsiyesi birbiriyle hemen müttehid olduğundan son zamânlarda bu nevi‘ mamûlâtta kesb-i rağbet-i azîme eden bir takımları esâs itibâriyle birbirlerine pek yaklaşp yalnız teferruat cihetiyle yek-dîğerinden fark ve tahallûf eylemekte ve bu topların el-yevm bulunduğu hale müşâbih bir hâlde bulunan zamânımız mükerrer ateşli tüfenkleri milel-i mevcûde taraflarından ne vechle kabûl edilmiş iseler mezbûr topların dahi hükûmet-i mevcûde taraflarından yakın bir zamânda anlar gibi katıyyen kabûl olunacakları zann ve tahmîn kılınmaktadır. Binâberin şimdiki mükerrer ateşli tüfenkler misüllü yakında teşhîzât-ı harbiyenin en mühimleri sırasına geçmesi tabii ve ahîren Almanya, Fransa, İngiltere devletleri ve bilhâssa geçenlerde Bulgar hükûmeti tarafından kabûl edildiği mervi bulunan bu nev-i toplar üzerine umûm zâbitân-ı askerimizin ve bi-tahsîs topçularımızın inzâr-ı dikkatlerini şimdiden celbe şu makalemizi tavsit eder ve vakt-ı merhunı hulul edince bu nev-i toplarla da saye-i hazret-i padişahide ordularımızın teslih ve teşhîzi sÛretiyle muzafferiyât-ı atiyemizin katıyyen temîn kılınacağını şekk ve şÛpheden azade görürüz ve min Allahit-tevfîk⁷³.

⁷³ Mîrâlây Ahmed Muhtar, “Fünûn-ı Askeriyye- Mes’ele-i Hâzır-ı Askeriyyenin En Mühimlerinden Olan Serî Ateşli Sahrâ Topu Mes’alesi (Seksen yedinci nüshâdan mâ-bad)”, *Malûmât*, No. 90 (14 S 1314/ 25 Temmuz 1896), s. 836-838.

Halep'te yazılmıştır.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimesi ile bu mes'elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve mütâlaâtı şâmildir.

Târih bize gösteriyor ki serî ateşli top istimâli fikri pek kadîmdir: Top istimâlinin şuyuuyla milel-i muhtelifе tarafından envâ-ı adidesi icâd ve istimâl kılınmağa başlayan efvâh-ı nâriyye-i muhtelifе meyanında Aragnon topları nâmıyla bir takım silâhlar görülür ki bunlar âsâr-ı kadîmenin serî ateşli topları demek olup vaktiyle her tarafta ve bilhâssa nezd-i Osmaniyan'da bir sûret-i husûsiyede imâl ve istimâllerine sarf-ı himmet kılınmış ise de mugalatalı olmakla beraber ol-kadar faydalı olmadıklarından istimâlleri taammüm edememiş ve fakat asrımızın cümle-i muhteriatından bulunan ve pek çok nev'ler yapılarak milel-i muhtelifе taraflarından kabûl ve istimâl edilmekte olan mitralyöz nâmındaki serî ateşli silâhların icâd ve imâlleri için fikr-i ibtidai anifü'l-beyân Aragnon toplarından alınmış idi.

Aragnon topları gibi mitralyözler dahi dâima bir sûret-i husûsiyede kullanılarak sahrâ topları tarzında kabûl-i ammeye mazhâriyetle taammüm edemedi: Buna da küçük çaplı mermiyyât endâht etmeleri ve binâberin mermiyyât-ı mezbûrenin büyük menzillere mâlik ve tesîrât-ı matlûbeyi hâiz olamamaları sebab-i müstakbel oldu, hiçbir devlet bütün sahrâ bataryalarını bu yeni silâhla teşhîze meyl ve heves etmeyip bir sûret-i mahsûsa ve istisnaiyyede istimâlleriyle iktifâ olundu. Şu sûretle bidâyet icâdlarında büyük ehemmiyetle telakkî olunan mitralyözler sonraları rağbetten düşmekle bu nev-i eslihâ-i cedîdeyi vücûda getiren mucitler, muhteri'ler, anları imâl eden fabrikatörler mezbûr silâhlar için yeniden bir mevki istimâl tahrisine anları mühendisîn-i askeriyyeye bindirmek çarelerini aramağa başladı. Bu taharriyat ve müsai neficesinde anların istihkâmât-ı koltukları kapunyerler, koltuk ve hendek müdâfaaları için istimâli tavsiye olunmağa başlayarak devletlerce bu yolda bir hayli teşebbüsât ve tedârikât görülmüş ise de bu sûretle dahi mitralyözler müstehak oldukları rağbeti bit-tamâm bulamamış idi.

Şu kadar ki seyr-i serî ile müteharrik torpil sefinelerinin icâd ve ihtirayla milel-i bahriye taraflarından bunların en yeni ve müessir bahri bir harb silâhı makâmında olmak üzere pey-der-pey kabûl ve az müddet zarfında pek çoklarının inşâ ve istimâllerine başlanması mitralyözcülerin yüzünü hayli güldürmüştü idi. Torpil sefinelerinin inşât ve tedârikâtında terakkî hâsıl oldukça mitralyözler dahi hâiz olmağa başladıkları rağbeti artırıyorlar idi. Nihâyet Nordenfild, Hoçkis, Gatling, Gaddinr,

Maksim mitralyözleri gibi bir takım mitralyözler torpil sefinelerine karşı endâht ve istimâl kılınmak üzere hemen her millet nezdinde süfûn-ı harbiye için kabûl edilmiş, her tarafta istimâllerine başlanmış ve çünkü torpil sefineleri gibi pek serî bir seyr ile hareket etmekte bulunan süfûn-ı sâgireyi âdî ateşli yani pek batî endâht eden toplarla süfûn-ı harbiyyeden uzak tutmak, anları kark ve tahrîb etmek, üzerlerine ateş yağdırarak içindekileri dûçâr-ı hâsârat ve telefat-ı azîme eylemek gayr-ı mümkün görülmüş idi.

Vakâyi-i marûza sâhil topçularının, muhafızlarının evvel ve âhar nazar-ı dikkatini calib oluyordu; binâberin deniz lağımları (torpiller) ile hâl-i müdâfaaya konulan denizin, liman ve boğazların sevâhilindeki torpil istasyonları, sâhil tabyaları, sevâhil ve boğaz ve limanların asker ihrâcına müsait yerleri gibi düşmânın sandallarla, istambotlar ile asker dökebileceği yerlerin dahi tıpkı süfûn-ı harbiyye misüllü mitralyözler ile teslih ve teçhîz olunması münasib ve muvafık görülmekle düvel-i muhtelifede bu gibi mevâkiden bir haylisi bu silâhlarla teslih olunmuştur.

Mitralyözlerin şu sorunla cihet-i bahriyece revac-ı istimâli ve tesîrlerinin, menzillerinin tezyîdi için çaplarının büyütülmesine lüzûm hâsıl olması serî ateşli topların sebep-i zuhûru ve pey-der-pey bais-i terakkîsi olmuş ve bu cinsten olan ilk efvâh-ı nâriyye büyük süratle müteharrik ve sâgirü'l-ebâd bulunmaları hasebiyle ber-vech-i marûz âdî toplar ile bi'l-suhûle dökülemeyen torpil sefinelerine karşı süfûn-ı harbiyyede istimâl edilmek üzere 1883 sene-i milâdiyesine doğru icâd ve ihtira olunmuş ve çok geçmeksizin düvel-i bahriyenin ekserî tarafından kabûl edilmiştir. Düvel-i mezkûre iş bu topları süfûn-ı harbiyye ile derece-i istiabı büyük olan torpil sefineleri ve sâhil müdâfaaları için eslihâ-i muavene tarzında kabûl eylemiş ise de bu topların çapının hayli madûnunda olarak 6 santimetreyi hemen tecâvüz etmemekte idi.

Küçük çapta serî ateşli topların vech-i marûz üzere bil-ihтира istimâline başlanması anları icâd ve imâl eden mevcûdları, fabrikatörleri mitralyözler hakkında olduğu gibi bir hevese düşürdü ki o dahi bunları sahrâ muhârebeleri, istihkâmât müdâfaaları için kabûl ettirmek idi. Şu sûretle topçuluk âleminde yeni bir mes'ele uyandı: O da berriye orduları ve kalla-ı istihkâmât için mezbûr topların imâl ve kabûl olunup olunamayacağı mes'elesiydi. Bu mes'ele bütün mahafil-i askeriyyede envâ-i mübahasat ve münâkâşâtı dâî olmağa başladı. Bunu gören mevcûdlar fabrikatörler bu toplar çaplarını cesâmetlerini tadrîcen tezyîd ve tertîbât larını makasid-ı mezkûreye vefa edebilecek bir sorunda tadîle başladılar türlü türlü serî ateşli toplar vücûda getirdiler. Bunlara tevcîh inzâr-ı dikkat eden, mükerrer ateşli tüfenlerin bütün Avrupa

orduları tarafından kabûl olunmağa başladığını nazar-ı dikkate alan Plevne Muhârebâtı gibi muhârebât-ı şedîdede serîan icrâ-yı endâht edebilecek efvâh-ı nâriyyenin pek büyük hizmetler görebileceğini hiçbir vakit nazar-ı teemülden devr tutmayan mühendisîn-i askeriyye bunlara şiddetle taraftarlık etmeye başladı. Bu sûretlerle mezbûr topların imâlatında bir terakkî-i cedîd görülmeye başlayarak bunların çapları 7,5 ve 9,8 santimetreye vasil olmuş ve hatta daha ziyâde kesb-i tevessü eylemiş ise de hükûmet-i mevcûdeden hiçbirisi -çünkü geri tepme mes'elesi (kundak mes'elesi) bir sûret-i matlûbede hal olunamamış olduğundan- bu misüllü efvâh-ı nâriyyeyi sahrâ muhârebelerinde istimâl olunmak üzere seyyar ordulara kabûl için bir türlü bir karâr-ı kati verememiş, Grayzon fabrikasının bu bâbdaki azîm fedakârlıkları boşa gitmiş ve maa-hâzâ Briyalmon, Mojen ve hâkeza misillü mühre-i mühendisîn-i askeriyyenin efkâr ve arasına tevfiken kalelerde düşmânın şiddetli hücumlarına karşı müdâfaa, sâhil istihkâmâtında seyr-i serî ile hareket edebilmek hâssalarını iktisâb eden -süfûn-ı harbiyyeye serî ateş icrâsıyla mukabele zımnında tesri-i ateşe medar olacak tertîbât -ı muhtelifenin ittihâz ve kabûlüne ve ale'l-husûs mezbûr topların elektrik ve hidrolik kuvvetiyle süratle tahrik ve istimâline çareler aranmak yolları açılmış idi⁷⁴.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesi ile bu mes'elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmildir.

(Geçen nüshâmızdan mâ-bad)

Serî ateşli topların ber-vech-i marûz sahrâ muhârebeleri için kabûl edilmemiş olmasından münfeil ve münkesir olan imâlat mühendislerinin inzâr-ı dikkati tekrar bahriye topçuluğu üzerine teveccüh etmiş ve buna sebepte muhârebât-ı bahriyyede tesadüf olunan esâsen müteharrik ve serûs-seyr hedefleri (on yedi milden 24 ve 32 mil raddelerine kadar sürat-ı seyre mâlik muhtelifün-nev' süfûn-ı harbiyyeyi) döğmek için bahriye topçularının âdî toplardan ziyâde serî ateşli efvâh-ı nâriyyeye muhtaç olduklarının mertebe-i bedahete varması olmuş ve bu topların süfûn-ı harbiye dâhiline vaz'ları halinde kundak için bir nokta-i sebata tayîn ve tahsîsinin kabîl olması ve sıklete mütedâir şerâit cihetiyle bir haddi muayyen dâhilinde kalınmağa mecbûriyet bulunmaması sebebiyle serî ateşli top mes'elesi sahrâ topçuluğuna nazaran bahriye topçuluğunda daha sehli'l-hal görülmüştür.

⁷⁴ Ahmed Muhtar, "Serî Ateşli Sahrâ Topları", *Malûmât*, No. 173 (19 L 1316/ 2 Mart 1899), s. 1071-1072.

Suhûlet-i marûza taht-ı dikkat ve itinâda tutularak bu kerde sũfũn-ı harbiyyenin eslihâ-i muavenesini değil belki eslihâ-i harbiyye-i esâsiyesini teşkil eylemeğe mũsait bir mâlzeme vücũda getirilmek için anifen beyân olunan cedid topların tesir ve kuvvetini daha ziyâde tezyid eylemek elzem görünerek yeniden bir takım serî ateşli toplar icad ve imâl olunmuş ve işte şũ sũretle son zamânlarda -10, 12, 13, 14, 15, 16 santimetre çaplarına kadar vasıl olan ve ale'l-ade mukâvemetsiz imâlata ve sũfũn-ı harbiyyenin aksâm-ı meyyite ve eşhâs-ı gayr-ı mahfũza ve mestũreye karşı tesirâtı nafia husũle getirmekle beraber vasâtı sihânlı zırh elvâhı üzerinde dahi sũret-i müessirede fiilini icrâya muktedir bulunan envâ-ı muhtelifede- serî ateşli topların ve hatta en son zamânlarda her türlü zırh elvâhını delmeğe muktedir 21 ve hatta 24 santimetrelik serî ateşli efvâh-ı nâriyyenin icad ve imâllerine muvaffakiyet hâsıl olmuştur⁷⁵.

Kânũn-ı Askeriyye

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesi ile bu mes'elenin ahiren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlââtı şâmildir.

(Yüz yetmiş dördüncü nüshâmızdan mâ-bad)

Zamânımızda bu toplardan 10-24 santimetre çapında olan büyükleriyle daha küçük çapta olanlardan pek çokları devletlerin mâlik oldukları resmi top fabrikalarıyla erbâb-ı sanayiden olan fabrikatörlerin, şirketlerin taht-ı tâsarrufunda bulunan gayr-ı resmi top fabrikalarında ve bilhâssa, Armstrong -Vietovret, Kane- Şınayder, Krupp-Grayzon Hokisi, Obuhuf, Nordenfelt, Kokaril vesâire fabrikalarında pey-der-pey imâl edilerek şũ son seneler içinde düvel-i muhtelifte donanmalarına tevzi kılınmış olmakla bugün bütün milel-i bahriyyenin mâlik olduğu sũfũn-ı harbiyyenin hemen kâffesi serî ateşli toplarla afaka satvet endaz olmaktadır.

Büyük ve küçük çapta serî ateşli efvâh-ı nâriyyenin düvel-i mevcũde bahriyyesince hemen umûmen kabûl edilmesi ve Rusya, İngiltere, Almanya gibi bir takım devletlerin bu nev-i efvâh-ı nâriyyeden bir haylisini sevâhil-i tabya ve istihkâmâtına dahi pey-der-pey vaz' ederek emr-i müdâfaalarını teşdid ve tezyide itinâ eylemesi muhâsara ve kale topçuluğu nokta-i nazarından dahi tekrar bunlar üzerine dikkat ve itinâları calip olmakla bazı hükümetler tarafından serî ateşli muhâsara ve

⁷⁵ Ahmed Muhtar, "Serî Ateşli Sahrâ Topları (geçen nüshâmızdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 174 (26 L 1316/ 9 Mart 1899), s. 1089-1090.

kale toplarının tedârikine kıyam olunmuş ve kal'a ve istihkâmât-ı cedîdeye mevzû ve sûrat ateşleri efkâr ve ara-i cedîdeye tevfi ken ziyâde olmak üzere müretteb ve mamûl bulunan evfâh-ı nâriyyenin yeni yeni tertîbât ile büsbütün serî ateşliye tahvilleri esbabı istihzâr edilmiştir.

Serî ateşli top mes'elesinin ber-vech-i marûz bahriyye ve kısmen sâhil ve kale ve muhâsara topçuluklarına pey-der-pey tatbîki mes'ele si zaten bu mes'ele ile tabidâyetinden beri uğraşmaktan fariğ olmayan sahrâ topçularını yeniden gayrete düşürmüştür. Geçen şu son on sene zarfında pek çok mucitler muhteri'ler, pek çok fabrikatörler her türlü matalibi temîn üzere serî ateşli bir sahrâ topu vücûda getirerek bunu seyyar ordulara kabûl ettirmek için pek çok çalışmış ve Fransa topçuları meşahirinden Mîrâlây Langlova'nın meşhûr bir sözü yani sahrâ muhârebâtında ekser ahvâlde -asgari mikdârda cephâne ile değil, belki asgari bir zamânda- azami tesîr hâsıl eylemek lâzım ve lâbûd olur sûretindeki ifâdesi ile hâiz-i ehemmiyet olan bu yoldaki ifadat zamânımızda bütün topçuların, top imâl edenlerin calib-i dikkat fevkalâdesi olarak bu bâbdaki meşaileri artırmıştır.

Sahrâ toplarının her türlü arazide kullanılmaları için esâs olduğuna, külliyyetli cephâne birlikte taşınabilmek ve nakillerinde müşkîlât olmamak için hafif olmaları lâzımeden olmakla beraber tesîrât-ı matlûbeyi bî-tamâmiha hâsıl edebilmeleri dahi şerâit-i mukteziyeleri cümlesinden bulunduğuna ve li-hâzâ sûrat-ı ateşe badî-i müstakil olmak üzere geri tepmelerinin külliyyen imha edilmiş ve hiç olmazsa hayli tadîl ve taklîl kılınmış olması elzem görüldüğüne binâen serî ateşli sahrâ top mes'ele si hâss-ı fevkalâdeyi câmi bir kundak imâli mes'elesine müncer olmuş ve ashab-ı sanât ve marifet taraflarından envâ-ı adidesi vücûda getirilen kundakların hemen hiçbirisi yüküne kadar kâffe-i şerâiti bir türlü câmi olamadığından mes'ele-i mevzûanın halli uzadıkça uzamıştır.

Serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesinin halli ile iştigâl eden zevât-ı meşhûrenin başlıcaları: Almanya generallerinden olup topçuluğa müteallik âsâr-ı mühimmesiyle işti hâr eden Wille, Fransa topçuları meşahirinden olup ahîren neşr ettiğ i pek mühim bir topçuluk kitâbı ile cihân-ı askerinin calib-i inzâr-ı dikkati olan General Langlova ile çelik tel toplar vesâire hakkındaki âsâr ve müellifanıyla müstehir İngiltereli Longric, meşahir-i müellifin-i askeriyyeden Mîrâlây Sutomayor gibi zevât-ı meşhûre olup bunların her birisi kendi nâmlarına nisbet edilen serî ateşli birer sahrâ topunun muhteriidirler. Memâlik-i muhtelifedeki top fabrikatörleri gerek müşârun-ileyhimin tertîbât ve mesleklerine ve gerek kendi efkar ve mülâhazatlarına tevfi ken bir

takım serî ateşli sahrâ evfâh-ı nâriyyesi imâl eylemiş olup 7-8 santimetre ve ekserîsi 7,5 santimetre çapında olan iş bu evfâh-ı nâriyye: Garayzon, Krupp, Kane, Armstrong, Hoçkis, Şınayder, Şınayder-Kane (Kruzov), Nordenfeld, Maksim-Nordenfelt, Darmansiye, Vohinbelat, Maksim-Depkers vesâire usûllerinde olan serî ateşli sahrâ toplarıdır.

Hafif sahrâ toplarını bi'l-ilmâ umûm bataryaların ağır (8,8 santimetrelik) sahrâ topuyla teçhîzi, yani sahrâ toplarının tevhidî ve bazı ıslâhât-ı müteferria icrâsı sûretiyle işe başlamış ve nekelli çelikten bazı cedîd sahrâ topları inşâ ettirmiş olmakla beraber sahrâ topları gibi koşulur bir muhâsara mâlzemesi ibda' edilir⁷⁶.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesi ile bu mes'elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmindir.

(Yüz yetmiş altıncı nüshâmızdan mâ-bad)

Bu toplardan Grayzon usûlünde serî ateşli sahrâ topu ahîren Krupp Fabrikası'yla birleşmiş olan Almanya'da vâkî Grayzon Fabrikası'nın imâlatından olduğu gibi Kane usûlünde serî ateşli sahrâ topu FransA'da vâkî Fort Eşanye Şirketi ahîren Kruzov Fabrikası ile birleşmiş olan Haver'deki top fabrikası imâlatındandır. Serî ateşli Armstrong topu İngiltere'de vâkî Armstrong Fabrikası, Hoçkis topu Fransa'da vâkî Hoçkis Fabrikası Bulgarlar tarafından kabûl edilmiş bulunan Şınayder topu Fransa'da vâkî Şınayder ve şürekâsı şirketinin Kruz'da vâkî top imâlathâneleri, Kane Şınayder topu keزالik Şınayder'in Kruzov'daki imâlathâneleri*, Nordenfelt topu Paris'te vâkî Nordenfelt Fabrikası ile yine bu namda Londra'da bulunan top fabrikası, serî ateşli toplar meyanında bir mevki-i mahsûs ihrâz eden Maksim (Vikers) usûlünde serî ateşli sahrâ topu ahîren bu namda olarak İngiltere'de teşekkül eden cesîm ve mühim şirkete ait top fabrikası imâlatından olup Nordenfelt usûlünde vesâir usûllerde serî ateşli sahrâ topları Belçika'da Johân Kokaril şirketinin Sedang Şehri'nde kâin top imâlathânelerinde dahi imâl olunmaktadır.

⁷⁶ Ahmed Muhtar, "Serî Ateşli Sahrâ Topları (yüz yetmiş dört numaralı nüshâmızdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 176 (11 ZA 1316/ 23 Mart 1899), s. 1132.

* Fransa'da vâkî Şınayder ve şürekâsı şirket-i cesime ile Furje-i şantiye şirket-i azîmesi arasında geçenlerde husûle gelen bir itilaf neticesi olarak ikinci şirkete müteallik ve Haver Şehri'nde kâin Kane Top Fabrikası Şınayder ve şürekâsının Kruz'da bulunan cesim çelik ve top imâlathâneleri yerleştirilmiş ve şu sûretle her nevi mâlzeme-i harbiyye imâline muktedir ve Almanya'daki Krupp Fabrikası'na mütenâzir gâyet cesim bir top fabrikası vücûda getirilerek bu fabrikanın müdüriyetine Mösyö Kane nasb ve tayîn olunmuş olmakla meşhûr fabrikada el-yevm yapılmakta bulunan evfâh-ı nâriyye Şınayder-Kane usûlünde denilmektedir.

İşte şu son seneler zarfında serî ateşli sahrâ toplarının beyân olunanlarla sâir birçok nev'lerinden müteşekkil ecnas-ı muhtelif ve adidesi icâd ve ihtira olunmuş ve mükerrer ateşli tüfenklerin on on iki seneden beri bütün Avrupa devletleri ve daha doğrusu hükûmet-i mütemeddinenin hemen cümlesi taraflarından nasıl kabûl edilerek bu uğurda ne vechle pek az bir zamânda milyonlar sarf edilmiş ise muhtelif neveleri türeyen serî ateşli sahrâ toplarının dahi düvel-i mevcûde taraflarından tıpkı anlar gibi pey-der-pey kabûl olacağı pek ziyâde ümit ve tahmîn edilmeye başlanılmıştır.

Maa-hâzâ sahrâ topları hükûmet-i mevcûdenin en mühim, en kesretli, en masrâflı teçhîzât-ı harbiyyesini teşkîl edip bunlardan yenilerinin kabûlüyle eskilerin ve anlara muktezi her nev-i cephâne ve mühimmât ile cephâne arabalarının ve mâlzeme-i sâirenin istimâlden ıskatı nice nice milyonlar sarfını müeddi olacağından serî ateşli bir sahrâ topunun kabûlü mes'ele devletler tarafından öyle pekte kolayca halloluvabilecek bir mes'ele olmamakla bütün âlem-i askeri büyüklüğüne, ehemmiyetine had ve payan olmayan bu mes'ele ile cidden uğraşmaya başlamış ve Avrupa ve Amerika'nın en mühim sivil (gayr-ı resmi) top fabrikalarıyla düvel-i muhtelif topçularının, düvel-i mezbûre resmi top imâlathânelerinin bir müddetten beri iştigâlât-ı azîmesi hep bu mes'ele-i mühimmenin halline inhisar eylemiştir.

Muhtelif modellerde envâ-ı türeyen sahrâ efvâh-ı nâriyyesinden birini kabûl ile bu nev'den efvâh-ı nâriyyeyi elde mevcûd sahrâ topları yerine ordulara tevzi maksâdıyla bazı devletler çend sene mukaddem mâsârîf-ı azîmeyi göze aldırarak mütevaliyen birkaç seneler pek çok tecrübeler icrâ ettirmişler ve harbin bazı ahvâl ve edvâr-ı nazikesinde bu nev-i topların pek büyük işler görebileceğine atf-ı inzâr ehemmiyetiyle böyle bir topu gizlice kabûl ederek iğneli tüfenk mes'elesinde olduğu gibi ihrâz-ı takaddümle istihsâl-ı galebe ve zafer eylemek azm ve ârzûsuna düşmüşler ise de (ve çünkü kundak mes'eleleri yani sahrâ efvâh-ı nâriyyesinin geri tepmelerine bi'l-küllîye mümânaat olunmak sûretiyle de tesri-i ateşe imkân bulmak emr-i mühimi daha henüz hall ve tesviye olunamamış olduğundan) milyonlar sarfıyla sahrâ toplarını kâmilten tebdîl ve teçdide girişemeyerek evvel emirde elde mevcûd topların kundaklarına birer tevkîf altı tatbîki ve mezkûr toplarca bazı tadîlât-ı mümekkin icrâsı sûretiyle işe başlamışlar ve fakat bu tadîlât ile uğraşıldığı sırada sahrâ kundaklarının imâlâtından bir hayli terakkîyât daha husûle gelerek ve hatta bazı devletler nezdinde (ez-cümle Fransa'da) mezkûr kundakların geri tepmelerinin kâmilten menine bile muvaffakiyet hâsıl olarak artık yalnız tadîlât ile iktifâ olunmak münâsib olmayacağına hüküm olunmakla hükûmet-i mezbûre tarz-ı cedîdde serî sahrâ toplarını katiyyen

kabûl etmeye karâr vermişlerdir:

Serî ateşli sahrâ topu mes'elesini katiyyen hallettiğine kesb-i kanaat ile düvel-i muhtelîfenin kâffesinden mukaddem ordusu için mezbûr topu kabûl eden, yani mes'ele-i mezbûrenin hallinde bi'l-cümle devletlere takaddüm eyleyerek cümlesine numûne olan devlet Almanya Devlet-i fehimesidir:

Almanya Devleti 1870-71 Seferi'nden sonra kendi top fabrikalarında imâl ettirerek bütün sahrâ topçularına tevzi etmiş olduğu -187 modeli Mantelli sahrâ toplarının daha sonra Fransa orduları için Fransa fabrikalarında bi'l-imâl bütün Fransız bataryalarına tevzi olunan Banj usûlünde sahrâ toplarına faik olduğu ve hatta bazı Alman muharrirîn-i askeriyyesinin efkâr ve arasına nazaran bir takım husûsâtta anlar bir hayli madununda bile kaldığını anladığından sahrâ topçuluğunca ıslâhât icrâsına lüzûm-ı kati görerek evvel emirde bulunan -187 modeli Mantelli sahrâ topları hakkında bazı tadîlât ve ıslâhât icrâ eyleyerek -1872-91 modeli sahrâ topları denilen efvâh-ı nâriyyeyi vücûda getirmiş ve şu sûretle Almanya sahrâ topçuluğunca mühim bir terakkî hâsıl olmuş ise de bu terakkîyi kâfi göremeyen ve cümle devletlerden mukaddem ordusunu nev-icâd serî ateşli bir top ile teslih etmek sûretiyle de dehşetlendirerek âlem-i siyasette bir büyük nüfûz yürütmek azmine düşen devlet müşârûn-ileyha herçe bad-abad diyerek tûl-ı müddet tecrübesini icrâ ettirmiş olduğu 1896 modeli serî ateşli sahrâ topunu katiyyen kabûl ve bu toptan birçoklarını gizlice yaptırmağa başlayarak bir haylisi imâl olunduktan sonra ordularına tevzih etmeye başlamış, düvel-i muazzamânın cümlesinden akdem serî ateşli sahrâ toplarına işte şu sûretle mâlik olmuştur: Binbaşı Sekott (Sehot)'un verdiği malûmâta göre sene-i cariye-i efrenciyye nisanının birinde devlet-i müşârûn-ileyhânın birinci hatt-ı sahrâ topçularından kafesinin serî ateşli sahrâ topu ile teşhîzleri resîde-i haddi hitâm olmuştur⁷⁷.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesi ile bu mes'elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmildir.

(Yüz yetmiş altıncı nüshâmızdan mâ-bad)

Yakında bütün Alman topçu âlâylarının kâmilen mezkûr top ile müselleh bulunacağı aşikâr ve bu topun kabûlü keyfiyetinin Almanyaca serî ateşli sahrâ topu

⁷⁷ Ahmed Muhtar, "Serî Ateşli Sahrâ Topları (yüz yetmiş altıncı nüshâmızdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 189 (12 S 1317/ 22 Haziran 1899), s. 1388-1389.

mes'alesinin büsbütün olmasa bile zamânımız harblerine hemen vefa edebilecek bir derecede halledilmiş olduğuna kanaat husûlü netîcesi olduğu da bir emr-i bedidardır.

Almanya Devleti'ni müteâkib ve daha doğrusu bir devlet ile hemen beraber olarak Fransa Devleti dahi serî ateşli sahrâ toplarını kabûl eylemiş ve her ne kadar el-yevm Fransız sahrâ bataryalarının kafesi bu nev-i toplar ile mücehhez değil ise de mezbûr topların imâlat ve tevziatına keremi verilmiş olmakla pek yakın bir zamânda bütün Fransız sahrâ topçularının dahi serî ateşli top kullanacağı muhakkikattan bulunmuştur. Fransa'nın bu bâbdaki teamülü ber-vech-i âtîdir:

Fransa Hükûmeti son senelerde meydâna çıkan serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesini bir nazar-ı bî-kaydı ile baktı. Bir taraftan kendi resmi fabrikalarında en iyi bir serî ateşli topun nasıl yapılabileceğini bir dikkat-ı vatanperverâne ve âlimane ile teftişi ve tedkîk ettiriyor, mäsârîf fevkalâde ihtiyârıyla pek büyük tecrübeler yaptırıyor ve bir taraftan dahi Fransa'da 1885 târihinden beri âlâ toplar yapmaya başlayan birçok gayr-ı resmi top fabrikalarının ve çelikçilik, topçuluk fenlerinde cidden sahib-i vukuf ve kemâlât olan mühendisîn-i muktedirenin mahsul-ı tedkîkat ve tettebbüatları olan birçok modelden serî ateşli sahrâ toplarını tedkîk ettirerek ve memâlik-i ecnebiyede bu yolda husûle gelen terakkîyât fevkalâdeye dahi nasb-ı inzâr-ı itinâ eyleyerek muhtelif modeller içinde en nafi bir modelde topun kabûlü esbabını tavsiye ve ihzâr ediyor idi.

Fransa hükûmeti dahi tıpkı Almanya Devleti hareket ederek evvel emirde teçhîz eden sahrâ toplarına (Banj usûlünde 80 ve 90 milimetrelik efvâh-ı nâriyyeye) ipli bir baskı altı tatbîk etmek ve bu sayede geri tepmeli taklil ve tahdid ederek atışı tesri eylemek vesâir bazı islâhât-ı müteferria yapmak sûretiyle işe girişti. Fakat şu sûretle mezbûr topların sürat ateşlerinde hâsıl olan tezayüdü ve bundan başka 120 milimetrelik kısa topu sahrâ muhârebeleri için kabûl etmek ve bütün sahrâ efvâh-ı nâriyyesinde melinit ile mahlu yeni torpil 5 dânelerini istimâl eylemek sûretiyle dahi sahrâ topçuluğunca husûle getirdiği terakkîyi temîn-i maksâd için kâfi göremediğinden arîz ve amîk tecrübelerle fevkalâdeliği ezher-i cihet tahakkuk ve tezahür eyleyen 7,5 santimetrelik Depor usûlünde serî ateşli sahrâ topu katiyyen kabûl ile az zamânda bir haylisini imâl ettirerek bunları Almanya hududundaki kolordulara tevzie başladı ve bir taraftan dahi imâline germiyyet vererek zamân-ı kalîlde bütün Fransız sahrâ topçularının envâ-ı top ile teslih olunması esbabını ihzâr ve temîn eyledi.

Rusya ve Avusturya Devletleri yeni bir modelde en âlâ serî ateşli bir sahrâ topunun tedkîk ve kabûlü zımnında lâzım gelen vakti kazanmak için ellerinde bulunan

topların tadîl ve ıslâhı ile şimdilik iktifâ olunmağı münâsib görerek sahrâ topçularının efvâh-ı nâriyyesini tadîle başladılar.

Her iki devlet nezdinde fakat başka başka tertîb ve modelde olmak üzere kundakların kuyruğuna helezoni yaylı birer mahmuz (yani tevkîf altı) tatbîk edilmiş ve gerek böyle birer aletin tatbîk ve istimâl ve gerek toplarda ve arabalarda bazı ıslâhât-ı müteferria icrâsı sûretleriyle mevcûd sahrâ toplarının kabiliyet-i istimâliyesi tezyîd ve sûrat ateşleri tevkir olunmuştur. Maa-hâzâ bu iki devlet dahi serî ateşli sahrâ topu mes'elesinin er geç el-nafi bir sûrette halline azm etmiş olmakla her ikisi nezdinde el-yevm her nev-i serî ateşli sahrâ topları kemâl-i keremi ile tecrübe ve tedkîk olunmaktadır. Rusya Devlet-i fahimenin umûm topçu müfettişi General Angelard en münâsib bir serî ateşli sahrâ topunun Rusya Devleti'nce kabûlü için olanca mesâisi ile çalışmakta ve kendisinin eser-i icâd ve ibdâi olan ve 600 metre raddesinde bir sûrat-ı ibtidaiyyeye mâlik bulunan serî ateşli bir sahrâ topu Rusya Devleti'nce şimdilik en ziyâde nazar-ı dikkate tutulmaktadır. Kaldı ki Avusturya Devleti dahi sâir modelde serî ateşli efvâh-ı nâriyyeye atf-ı inzâr ehemmiyet eylemekte, anlarla arîz ve amîk tecrübeler yapmakta olmakla beraber Viyana Tophânesi muhteriat ve mamûlâtından olan ve nikelli çelikten veya ahîren icâd edilen bir nevi' tunçtan mamûl bulunan bir tarz-ı mahsûsta serî ateşli toplardan birini kabûle müsteid olduğu görülmektedir.

Avrupa düvel-i mevcûdesinden eslihâ mes'elesinde hiçbir vakit geçce kalmayan İsviçre Hükûmeti bu mes'eledede dahi ileri gidenlerle hemser olmak azmine düşüp el-yevm dört muhtelif modelde (Armstrong, Krupp, Sen Şamon, Şınayder usullerinde) serî ateşli sahrâ topunun tedkîkat fenniyesiyle meşguldür.

Şarkın Belçika'sı olmak azîm ve istidadında bulunan, eslihâ ve askerliği hemişe calîb-i inzâr-ı dikkat olmağa başlayan Romanya Hükûmeti serî ateşli sahrâ toplarının her nev-i ile Bükreş civârındaki poligonunda pek mükemmel necab-ı fenniye icrâ ederek bunlardan en nafi olduğu tahakkuk edecek topu kabûl eylemek azmindedir. Buna binâen el-yevm muhtelif fabrikalardan gelecek topları beklemekte ve yapılacak tecarib-i mükemmelenin planlarıyla iştilal etmektedir.

Cemahir-i müttefike-i Amerika, İspanya, Transval Hükûmetleri'yle Amerika hükûmet-i sagîresinde bazılarının dahi birer modelde serî ateşli sahrâ topu kabûl eyledikleri evrâk ve resâil-i fenniyyede görülüyor.

İngiltere Hükûmeti dahi serî ateşli sahrâ toplarını çend seneden beri kabûl ederek nefis-i İngiltere ile bazı müstemlekata bu nev-i topları kullanmağa başlamış Sudan Seferi'nde bu toplardan fevkalâde müstefid olmuştur. Bulgar Hükûmeti

Fransa'da kâin meşhûr Kruzov Fabrikaları'nda imâl kılınan Şınayder usûlünde bir takım serî ateşli sahrâ topları mübâyaa etmiş. Belçika Hükûmeti şu günlerde serî ateşli bir sahrâ topunun kabûlü için tedkîkata başlamış velhâsıl şu son zamânlarda her nezdinde bu nev-i toplara bir meyl-i cedîd ve azîm uyanmış olduğuna binâen pek yakın bir zamânda bi'l-cümle hükûmet sahrâ toplarının serî ateşli olacağı şimdiden kestirilebilir.

Her devirde eslihâsını düvel-i sâire silâhlarının ma-fevkinde bulundurmaya sa'y olan devlet-i ebedd müddet-i Osmaniyye bir müddetten beri serî ateşli sahrâ toplarını nazar-ı teftiş ve tedkîkinden devr tutmamakta olmakla Ordu-yı Hümâyûnları şan ve satvetinin arş-ı belkıs-ı kemâlâta doğru irtifası ahs-ı âmâl-ı mülükaneleri olan halife-i rûy-ı zemîn sevgili padişahımız Sultan Gâzî Abdülhamid Hân-ı Sânî efendimiz hazretlerinin saye-i ulûv-i himmetlerinde pek yakın bir zamânda Osmanlı sahrâ bataryalarından pek çoğunu bu nev-i topların en alalarıyla sûret-i mükemmelede mücehhez göreceğimiz gün gibi bedihi ve aşikârdır⁷⁸.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimesi ile bu mes'elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmildir.

(Yüz yetmiş altıncı nüshâmızdan mâ-bad)

-İstidrad-

Mükerrer ateşli tüfenkler Avrupa'da henüz kabûl ve istimâl olunmaya başladığı sıralarda Fransızların namlu altından hazineli ve 1886 modeli 8 milimetre çapında Lobel tüfengi ile ana mütenâzır olan 11 milimetre çapında 1871-84 modeli mavzer tüfengi ve Avusturyalıların 11 milimetre çapında ve sürgüsü yalnız bir hareket-i müstakime ile müteharrik olan Manliher tüfengi cihân-ı askeriyyenin en mükemmel silâhlarından add edilmiş idi. Fakat eslihâ aleminde yıldırım süratiyle husûle gelen terakkîyât çok zamân geçmeden bu tüfenkleri gerek çap ve gerek tertîbât ve mekanizma cihetiyle zamânımızın âdî birer harb silâhı münezzelesine indirdi ve 605 milimetre çapında yeni Manliher tüfengi gibi pek gerçek çapta hafif, pek sade ve basit 2 ucuz, tesîrâtı şedîd en yeni tüfenkler meydân alarak, fevkalâde itibâr bularak bunlar İtalya, Romanya gibi bazı devletler tarafından kemâl-i memnuniyetle kabûl edildi ve ordu-yı hümâyûnun kabûl ettiği mavzer imâli paket sistemi nde ortadan hazineli

⁷⁸ Ahmed Muhtar, "Serî Ateşli Sahrâ Topları (yüz yetmiş altıncı nüshâmızdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 190 (19 S 1317/ 29 Haziran 1899), s. 1410-1411.

tüfenkler men-küllî'l-vücûh rağbet bularak bâlâda beyân olunan namlu altından hazineli ve büyük çaplı eslihâ atık hükmünde add edilmek çağları geldi. Tüfenkler hakkında pek az zamân içinde vukuunu kemâl-i hayretle gördüğümüz şu hadisenin serî ateşli sahrâ topları hakkında dahi aynen husûlü, yani şimdi mevcûd olan nev'lerinin kariben icâd ve ihtira olunmaları pek tabi olan yeni nevlerine nazaran atık hükmünde kalması yani bunlarda da bir hayli tebdîlat ve ıslâhâtın vukuu pek memul olmakla Avusturya ve Rusya Devletleri gibi bazı devletlerin şu serî ateşli sahrâ topu mes'elesinde acele etmeyerek ve toplarının kundaklarına birer baskı altı tatbiki bazı ıslâhât-ı hafife icrâsı ile iktifâ ederek vakit kazanmaya ve şu sûretle sahrâ topçuluğu âleminde az vakitte husûle gelmesi pek memul terakkîyât-ı adideyi kâmilen gördükten sonra orduları için en nafi bir serî ateşli top kabûlüne himmet ve itinâları cidden sezavar-ı takdîr ise de bazı matla' fevkalâdesi meşhud olan eslihânın bir takım mahzurları olduğu hâlde bile -silik- ve muhataralı ahvâl ve evkatta orduya fevkalâde büyük hizmetler edebileceğinin hiçbirinin unutulmaması ve binâberin Fransa, Almanya aralarının cümleden evvel serî ateşli sahrâ toplarını kabûlde mazur olduklarının mûlahaza ve derhatır olunması dahi lâzımedendir.

Muhtereât-ı cedîde ve ahîreden olan serî ateşli sahrâ topları hakkında husûle gelen en son terakkîyâtı her türlü husûsât-ı askeriyeye dahi mikdâr-ı kifâye vukuf ve itlaları olması lâzımeden olan karin-i Osmaniyye'ye tahsîs o toplar hakkında malûmât-ı mükemmele ettikleri levâzım-ı katiyeden bulunan zâbitânımız ile umûm topçularımız, tefehhüm için mezbûr topları bazı devletler tarafından el-yevm kabûl edilmiş olan en mühim nev'leriyle Avrupa'da en meşhûr top fabrikalarının devletlere kabûl ettirmek üzere son derece sarf ve mesâi ve gayretle vücûda getirerek ahîren âlem-i askerî meydân marifetine vaz' eylemiş oldukları en mühim ve en yeni nev'lerinin atide sırasıyla zikr ve beyânı şu ve şu sûretle ordu-yı hümâyûna âcizane bir hizmet-i cedîde ifası münâsib görülmüş* ve Almanların ahîren milyonlar sarfını göz göze aldırarak bi'l-kabûl birçok âlâyalarına tevzi eylemiş olduğu serî ateşli sahrâ topu

* Muhtelif tarz ve sistemde serî ateşli sahrâ toplarına müteallik en mühim malûmât bu eserde itâ olunmuş ise de anlara mütedâir malûmât-ı mükemmele ve tafsîlât-ı zaide ittihâz etmek arzu edenler dahi bulabileceğinden zevât-ı müşârun-ileyhime âti'z-zikr bazı mühim eserleri tavsiye ederiz: Şu son senelerde neşr olunan cüzleri. Belçika'da neşr olunan *Revo Dolarme Belj*'ın, Meşhûr General Wille'nin iki sene mukaddem Almanya'da neşr olunan *Fenn-i Eslihâsı*, General Langlova'nın Fransa'da neşr ve Fransa mekteb-i ali-i askerisinde tadrîs olunan topçuluk kitâbı, *Jobrardon* nâm müellif-i şehîrin: *Organisation du Materiel d'artillerie*, Paris, 1896 nâmıyla neşrettiği topçuluk kitâbı, Almanya'nın en meşhûr Generallerinden Wille'nin *Schnellfeuer-Teldkananen (Canons de Campagne a Tir Rapide)* nâmıyla bu sene 1899'da Berlin'de tab' ettirdiği *Seri Ateşli Sahrâ Topları* kitâbı (en yeni, en mühimdir), *Canon de campagne de l'avenir*, par Gaston, Moclı Berger-Levrault, Paris 1892, *L'artillerie de campagne a tir rapide*, par Th. de Nordenfelt. Berger-Levrault, Paris 1892.

en evvel kabûl edilmiş. Düvel-i sâirenin dahi bu nev' topları kabûl eylemesine yol açmış. Mühim bir top olduğu ecilden mezbûr top ile anın cephâne ve mühimmâtı husûsât-ı sâiresi hakkında tetebbuat ve tahkîkât-ı amîka icrâsıyla istihsâl eylediğimiz malûmâtın evvel emirde beyân ve itası münâsib görülmüştür.

1. Almanya Devleti'nin 1896 modeli serî ateşli cedîd sahrâ topu ile bunun cephâne ve mühimmâtı ve ahvâl-ı muhtelifesi hakkında malûmât-ı mahsûsa* (resimlerine nazar buyrula)

Ahîren Almanya Devlet-i fehimesi sahrâ bataryalarından bir haylisine tevzi olunmuş olan 1896 modeli serî ateşli sahrâ toplarını müteallik olarak bugüne kadar mükemmel ve mufassal resmi tarif nâmeler neşr edilmemiş olmakla beraber ahîren Almanya'da tab' ve neşr edilerek satılmakta bulunan birkaç eser-i mühim yeni Alman mâlzemesine müteallik nakatın hemen kafesi hakkında tenbit-i efkâra hadm malûmât-ı kafiye hâizdir.

Âsâr-ı mezkûreden beri Yüzbaşı "Zwenger" tarafından neşr olunmuş ve sahrâ topçusu numara neferâtıyla arabacılarının talim ve terbiyesi hakkındaki rahnümaya zeyl edilmiş olan *97 Modeli Sahrâ Topçu Mâlzemesi** ünvanlı risâledir. Bu eserden başka Almanya'da mezkûr toplara dâir hayli malûmât itâ eden resmi iki eser daha neşr edilmiştir ki bunlardan biri 1898 kânûn-ı sâni târihli olup *1896 Modeli Mâlzemeye Müteallik Koşulmamış Top Talimnâmesi*'ni ve diğeri *22 Hâziran 1893 Târihli Sahrâ Topçu Endâht Talimnâmesinin 1896 Mâlzemesine Müteallik Tebeddûlatı*'nı hâvîdir.

İş bu üç eser ile memâlik-i muhtelifede bu yolda neşr edilen sâir bazı âsâr ve makalatın 96 modeli Almanya sahrâ topçu mâlzemesi hakkındaki malûmât-ı esâsiyeyi ahz ve iktibas ve yek-diğeriyle mezc ve terkib eyleyerek mezkûr mâlzemenin her türlü aksâm ve teferruatına müteallik olan iş bu tarifnâme-i umûmîyi vücûda getirdik. Tarifnâme-i mezbûrun hey'et-i umûmiyesi resmi ve en sahih âsâr ve malûmât üzerine müstenid olduğundan sıhatta şüphe edilmeyeceği bedidardır.

Das Feldartillerie-material C/96, Nachtrag zn Batsch, Leitfaden für denn Unterricht der Kanoniere und Fahrer der Faldartillere, Par le Capitaine Zwenger Berlin 1899, Liebel.

* Haşmetlû Almanya İmparatoru hazretleri tarafından veli nimet bi-minnetimiz padişahımız efendimiz hazretlerine ihda buyurulan Krupp Fabrikası mamûlâtından 1 santimetrelilik ateşli sahrâ topu burada –silik- ve beyânı sadedinde bulunduğumuz Almanya Devleti'nin –silik- fabrikası mamûlâtından 707 santimetrelilik resmi Alman topuna müşabih olmakla beraber iş bu iki yeni top ve onların cephâne ve mühimmât ve sâiresi beyninde hayli ihtilaf mevcûdudur.

*Bu kitâbın Almanca adresi âtiye derc edilmiştir.

Mezbûr topun namlu, kundak, nişângâh vesâir nişân aletleri ve cephâne ve tertîbât -ı sâiresi atide sırasıyla ve fakat bir sûret-i icmâliyede tarif ve beyân edilmiştir⁷⁹.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesi ile bu mes'elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmildir.

(Yüz yetmiş altıncı nüshâmızdan mâ-bad)

Namlu, Yeni Almanya sahrâ topunun namlusunu 77 milimetre çapında (yani sedler arasındaki katar kısmı 77 milimetre) olup tûl-ı kâmilî 27 çaptır.

Mezbûr namlu nikelli çelikten mamûl (namlu gövdesi) nâmında bir boru ile anı takviye eden mantel veya jaket nâmında bir zarftan ve birde namlu yakete rabt eden dişi ve bedeli ve irtibat halkası nâmını hâiz bir halkadan mürekkebirdir.

Bahs olunan namlu uzun yay, orta yay, dört köşe (veya menşur yayı) nâmında başlıca üç kısma münkâsımdır. Dört köşe yayı kamaya mahsûs bir bovveyi (kama yatağı) hâvîdir.

Topun doldurulmasını teshil için dört köşe yayının sol kısmı (yani imlâ deliğinin sol tarafı) kâmilî kat ve ihrâc olunmuştur. Nişângâhın takılmasına mahsûs olan nişângâh yatağı (nişângâh kılıfı) normal yan inhiraflarının (-silik- inhirâf-ı sesin) kendi kendine tashih olabilmesi için namlu jaketini vech-i muahharı sağına hafifce meyilli bir vaziyette olmak üzere tesbit edilmiştir.

Namlunun başında bir lale vardır. Namlu geri taraftan itibâren kendi tûlunun sülûs olsa doğrunun bir muyluyu hâvî olup bu muylu namlu mihverine amud ve namlu jaketinin isâgası zamânında düğümden mütehâssıldır. Mezkûr muylu bizzât kundağa merbut olan bir namlu yatağı (namlu beşiği) dâhilinde açılmış bir yerde içerisine duhûl ve nüfûz eyler. Bu tertîb kundağa nisbetle namlunun ve fakat azar azar olmak üzere birer mikdâr sağa ve sola hareket ettirilebilmesine ve şu sûretle yanılma nişânının ikmâl ve sıhhatle ahz olunmasına müsaittir. Mezkûr muylu hizasında ve namlunun sağında arpacık yatağı mevcûd olup arpacık bunun derûnuna vidalanır. Namlu yatağı baş tarafın yanlarında iki adet muyluyu hâvî olup bu muylular kundak yan levhâlarında vâkî muylu yataklarına dâhil olmakla bu vasitâ ile namluya irtifa ve inhitat vermek yani dikine nişân almakta mümkün olur.

⁷⁹ Ahmed Muhtar, "Serî Ateşli Sahrâ Topları (yüz yetmiş altıncı nüshâmızdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 191 (28 S 1317/ 9 Temmuz 1899), s. 1428-1429.

Namlu borusunun dâhilinde münzayidü'l-inhina 32 adet yiv vardır. Bu yivlerin en son meyli 7 derecedir. Yivli olan mermi hazinesi (mermi yatağı) bir ittisâl mahrut nakıs ile barut hazinesine merbuttur. Mermi namlu içerisine sürüldükde bakır çenberi ittisâl-ı mahrut nakısı üzerine istinad eyler.

Namlunun gerisini ufkî bir -silik- eder. Bu kama düz kama veya menşuri kama denilen kamalardır. Kama açılıp kapandığı vakit kemafî's-sâbık ufkı olarak hareket eder. İş bu kama ve daha doğrusu bahs olunan topun kapak takımı serî ateşli Krupp toplarının kapak takımına müşabih olup anlar gibi işlemekte, istimâl olunmakta olmakla uzun uzadıya tarifinden sarf-ı nazar olunmasına ve ana müteallik en mühim malûmâtın ber-vech-i âtî itâsıyla iktifâ kılınmıştır:

Kamada metalik hartûcu ateşlemeye mahsûs bir müsademe mili (iğne) vardır. Mezbûr bir helezoni yay vasıtâsıyla kendi kendine kurulur. Eski toplarda kama sola doğru çekilerek namlu ve re'si açılır iken yeni topta kama sağa doğru çekilerek açılır. Falya ipi kamaya çengellenerek rabt edilmiş olduğundan kama aksâmından maduddur. Mermilerden müferrez olan metalik hartûc kovanları gaz söveliği hizmetini dahi ifâ ettiklerinden namluda ayrıca gaz halka ve yaftası mevcûd değildir.

Kapak mekanizması ve tabir aharla kapak takımı bir emniyet altı ile mücehhez olup alet-i mezkûre kapak levhâsı üzerinde bulunan bir emniyet tetiği vasıtâsıyla istimâli olunur. Emniyet altı kapak takımını yağlamaya veya irtibatını fekk etmeye müsait ve topun hareketi esnâsında kamayı yerinde tutmak ve müsademe milinin arzı olarak iyileşmesi ve şu sûretle kaza vukuunu men eylemek husûsunda müstameldir.

Endâhtı müteâkib kamanın açılması zamânında namlu derûnunda kalan boş kovan hazine gerisinde bulunan bizâtihi müteharrik bir kovan çekici tabir-i aharla vasıtâsıyla dışârı cer ve def olunur. Kamaya merbut ve kapak levhâsı nâmını hâiz bir levhâ kapak takımı derûnuna toz vesâire girmesine mani olur. Kamanın dahi kısm-ı yesarı imlâyı ve boş kovanın atılmasını teshil zımında kûsvari olarak ziyâdece oyulmuştur.

Namlunun fem-i varâka mukattaları ve uzun yay ve jaket sath-ı hâricileri üzerinde bazı tezyînât ve yazılar vardır:

Tezyînât makâmında olarak namlunun sath-ı ilâsı ortasına ve uzun yay üzerine Latince *şan ve şeref ve vatan için (pro gloria et patria)* ibâresi ve anın gerisine Prusya kartal kuşu ve daha geriye çiçek tezyînâtı içine İmparator hazretlerinin ismine delâlet etmek üzere W. R. II. hurufatı hakk ve vaz' edilmiş ve daha geriye Latince *kralın son cevabı (Ultima ratis regis)* ibâresi yazılmıştır.

Dört köşe yayının arka sath-ı yukarisına topun numarası ve aşağısına 1896 ve Sapandau (Spandau) kelimeleri yazılmış olmakla bu topların Krupp Fabrikası mamûlâtından olmayarak Almanya Devleti'nin resmi bir top fabrikası olan Sapandau tophânesinde imâl olundukları anlaşılır.

Kundak, nev-icâd Alman topunun kundağı *kuyruk mahmuzunu hâvî salabetli kundak (crosse affût rigide a beche de)* denilen kundaklar familyasından olup yan levhâları geriye doğru yek-dîğerine mütekarrib ve çelik sacından mamûldür. Bu kundağın eski Alman kundağına müşabebet-i azîmesi vardır.

Kundak yan levhâları ortasında kemafi's-sâbık sagîr bir kundak sandığı vardır. Bunun derûnuna edevât-ı müteferria konur ve nişân ahzı esnâsında üzerine nişâncı nefer oturur⁸⁰.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesi ile bu mes'elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmidir.

(Yüz doksan dördüncü nüshâmızdan mâ-bad)

Kundağın nişân mengenesi eski kundaklarda olduğu gibi çifte ve bedeli olup kundak yan levhâları arasında bulunan kabzalı bir nişân çarhı (kabzalı dikine nişân pervanesi) devr edildikçe merbut olduğu kolun ucunda bulunan mahrutî bir dişli çarhı ve bu dahi hârici nişân vidasını çevirmek üzere anın üzerine bir tertîb-i mahsûsta geçirilmiş olan daha büyük katarda âhar bir mahrutu dişli çarhı tahrik eder ve şu sûretle hârici nişân ve vidasının hareketi topa irtifa ve inhitat verilebilmesine badi olur.

Kundak kuyruk manivelasi vasîtâsıyla kundak kuyruğu sağa, sola alınarak yanılma nişân alınır, fakat sağ kundak yan levhâsı hâricinde bulunan bir yanılma nişân çarhı (pervanesi) tahrik olunarak namlu kendi yatağı üzerinde azar azar yani ince hareketle sağa sola hareket ettirilmek sûretiyle yanılma nişân men-küllî'l-vücûh teshil etmek mümkündür. Yani yanılma nişân ahzı (ahten nişân ahzı) için dahi namlu kundak üzerinde sağa sola hareket-i sagîre icrâ edebilir.

Husûsât-ı marûzadan müstebân olur ki gerek irtifaen nişân ve gerek yanılma nişân -nişâncının elleri kurbuna tesadüf eden- nişân çarhları vasîtâsıyla bir anda ahz olunabilir.

Muyly mihverinin zemînde olan irtifaı (diz irtifaı) eski sahrâ toplarına nazaran

⁸⁰ Ahmed Muhtar, "Serî Ateşli Sahrâ Topları (yüz yetmiş altıncı nüshâmızdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 194 (19 RA 1317/ 28 Temmuz 1899), s. 32-33.

taklil edilmiştir, binâberin top toparlağına bindirilmek için kundak kuyruğu yukarı kaldırıldığı zamân namlu feminin zemîne temas etmemesine dikkat olunmak talîmnâmenin cümle-i ihtaratındandır. Muylu mihverinin fevkü'l-zemîn yüksekliği 0,95 metre yani eski irtifadan 0,20 metre mikdârı daha noksandır.

Dingil üzerinde numara neferâtına mahsûs olarak kemafi's-sâbık iki adet dingil iskemlesi var ise de bunlar süvârî bataryalarının toplarında mevcûd değildir. Mezbûr iskemleler şilte ve arkalık ve basamaklar ile mücehhez olup üstlerine oturan numara neferleri esnâ-yı harekette kundakda mahsûsen imâl edilmiş kabzaları tutarlar.

Kundak dingili meceftir. Tekerlekler 1,20 metre katarında olmakla 73 modeli kundak tekerleklerinden 0,20 metre mikdârı daha küçük bir katara mâliktir. Buna binâendir ki ateş irtifai aynı mikdârda tenakus eylemiştir.

Kundak -biri sağ ve dîğeri sol tarafta olmak üzere- iki adet ip ile mücehhez olup bu ipler icâbında ve bâ-husûs hâlât-ı müşkilede topu tekrar harb nizâmına getirmek, kundak kuyruk mahmuzu zemîne saplandığı zamân mezkûr mahmuzu suhûletle oradan kurtarmak husûsunda istimâl olunurlar.

Kundağın geriye seğirdimi, yani geri tepme mikdârı azdır: Çünkü geriye tepmesine mümanaat veya anı taklil için kendisinde iki alet-i mahsûsa vardır. Bunlardan biri (madeni ipli tevkîf altı) olup bu alet kundağın geriye hareketini tahdid eder. Ve Almanya Devleti'nin eski sahrâ toplarına sonraları tatbîk eylediği tevkîf aletine benzer, alet-i mezkûre hem endâht zamânında, hem de esnâ-yı müsberte istimâl olunur. Tevkîf aletlerinden ikincisi kundak kuyruğunda bulunarak (kundak kuyruk mahmuzu) nâmıyla binam olan sabanvari yaylı bir alettir. Alet-i mezkûre her vakit kullanılmayıp yalnız topun geri tepmesini taklil için tevkîf altı kifâyet etmediği ve serî bir ateş icrâsına lüzûm görüldüğü takdîrde istimâl kılınır⁸¹.

Topçuluğun en son muhteraatından sürat ve suhûletle kabîl-i nakl sôkülür sahrâ topu

Yeni yeni bir takım ihtiraat-ı fevkalâde ile âlem-i medeniyette teferrüd etmek raddelerine varan Amerikalılar bu kerede kale muhârebelerini müstakbelde bambaşka bir hale koyması memul olan büyük çapta ve fakat bi'l-suhûle kabil-i nakl ve istikbal yeni bir top icâd etmişlerdir. Belçika topçu zâbitânından birinin (zırhlı kaleler derûnuna mevzû kale topları ve bu topların Sonez istihkâmâtına tatbîki) ser-levhâsı

⁸¹ Ahmed Muhtar, "Serî Ateşli Sahrâ Topları (yüz doksan dördüncü nüshâmızdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 197 (10 R 1317/ 18 Ağustos 1899), s. 95-96.

tahtında bit-tahrîr Belçika mecmua-i fûnûn-ı askeriyyesiyle neşrettiği gâyet mühim bir makale-i askeriyyede* mezkûr topa dâir itâ ettiği malûmât hâiz-i ehemmiyet-i azîme olmakla bi't-tercüme âtiye derc edilmiştir:

Herkes bilir ki ağır muhâsara ve kale efvâh-ı nâriyyesinin nakli ve bunların mahallerine vaz'ı: Çok zamâna muhtaç ve bir kaleye hücum bulunduğu esnâda icrâları hemen de en müşekkel ve müteassir olan pek nazik iki ameliyâttır. Amerikalılar birçok zamândan beri bu mühim mes'elenin sûret-i hallini taharri etmektedirler.

Mûmâ-ileyhim bir sûret-i husûsiyede olarak ihzâr ve imâl edilmiş bir nevi' sert ve metin kavsâle ile efvâh-ı nâriyyenin üzerleri sarılarak çenberlenmesine mütedâir bir hayli tecrübeler icrâ edip bu bâbda oldukça nafi netîce istihsâl eylemişler ve şu sûretle muhâsara ve kale efvâh-ı nâriyyesinin sıkletlerini bir hayli tenkise muvaffak olmuşlar ise de son zamânlarda bahsi sadedinde bulunduğumuz büyük çaplı sökülür topun icâd ve ihtira olunması üzerine bütün inzâr dikkatlerini bu top üzerine tevcîh eylemişlerdir.

Bir Amerikalının mahsul-i fikr-i ihtirai olan mezkûr sökülür cedîd top herhâlde calib-i inzâr-ı dikkat müsemma bir modelde olmakla Amerikalılar tarafından el-yevm pek ziyâde medh ve iltizâm olunmaktadır. Itâ olunan resminden büyük çapta sökülür Amerika topu müstebân olacağı üzere alet-i nâriyye-i mezkûre çelik bir borudan müteşekkil olup iş bu boru üzerine ortaları meskûb dâirevî bir takım çelik levhâlar ve daha doğrusu yan sutuhu birbirlerine iyice muntabık sıravari bir takım halkalar geçirilmiştir. İş bu halkalar çember hizmetini görürler ve alet-i nâriyyenin kısım ve kuyruk taraflarına civatalar ile rabt edilmiş dört kıt'a çelik hatıl vasitâsıyla mahallerinde tesbit edildiklerinden mezkûr hatıllar sökülüp çıkarılmadıkça çelik boru bir sûretle hareket edemez.

Bahs olunan topun bir mahâlden mahall-i ahara nakli murad olundukda kemâl-i sûratle sökülmesi kabildir: Bunun için evvelâ çelik hatılların civata somunları çözümlenerek mezkûr hatıllar çıkarılır; ba'dehû çelik boru üzerine geçirilmiş olan çelik halkaların ihrâcıyla sökme ameliyâtına da nihâyet verilir.

Sökülmüş bir topun tekrar takılması da kemâl-i suhûlet ve pak sûratle yapılabilecek bir ameliyâttır.

Bahs olunan topun mâsârıf-ı imâliyesi aynı çapta âdî bir topun mâsârıf-ı imâliyesinden hayli dün olduğu temîn edilmekte ve âmelenin yapacağı el işlerinin kıt'aat-ı kebiyyeye nisbetle kıt'aat-ı sagîre üzerlerinde kemâl-i sûrat ve suhûletle icrâ

* *Revo Dolarme Belj* nâm Belçika mecmua-i fûnûn-ı askeriyyesinin geçen nisanda neşr olunan yirmi üçüncü seneliği cild-i hâmîsine mürâcaat buyurula.

olunabilmesi mâsârîf-ı imâliyenin ehveniyetine en büyük bir sebep gibi gösterilmektedir.

Beyân ettiğimiz Amerika topunun devletler tarafından ne yolda telakkî olunup ne vechle mevki-i tatbîk ve istimâle vaz' edileceğine şimdiden bir şey diyemez isek de zamânımızda sahrâ topları gibi muhâsara ve kale efvâh-ı nâriyyesinin dahi pek büyük hareket kabiliyetine mâlik olması ârzû edilmekte, kale toplarının îcâbında bir cepheden dîğêr bir cepheye az bir zamân içinde sÛratle sevk ve nakl olunması ve muhâsara toplarının istenilen hÛcÛm mıntıkâları üzerlerine kemâl-i sÛratle götürebilmesi el-yevm muhâsara ve kale toplarının imâlatında bir şart-ı esâs gibi telakkî olunmakta olmasına ve hatta harb olurken bu gibi nakliyata dÛcâr-ı müşkÛlat olmamaları için bir müddetten beri muhâsara ve kale topçularına düvel-i muazzama nezdinde beher sene kale manevraları bile yaptırılmakta bulunmasına binâen gerek mezkûr Amerika topu ile ana manend olarak yeniden yapılacak sÛkÛlÛr topların ve gerek zamânımızda bazı fabrikalarda yapılmakta bulunan sâir sistemde büyük çaplı sÛkÛlÛr muhâsara ve kale efvâh-ı nâriyyesinin ileride bir kat daha kesb-i rağbet ve itinâ edeceğine ve kalla-ı şahânenin efvâh-ı nâriyye-i cedîde ile emr-i teşhîz ve teslihi husûsunda bu nev-i efvâh-ı nâriyyenin dahi nazar-ı dikkat ve itinâdan devr tutulmayacağına iştibahımız yoktur⁸².

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesi ile bu mes'elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlââtı şâmildir.

(Yüz yetmiş altıncı nüshâmızdan mâ-bad)

Kundak kuyruk mahmuzunun istimâline lüzûm olmadığı vakit alet-i mezkûre bÛkÛlerek kundak kuyruğunun kısm-ı ilâsı üzerine kaldırılabilir. İş bu vaziyette mahmuz kundak kuyruk menivelası tarafından yerinde tutulur. Mafsallı olarak kundak kuyruğuna merbut olan mezkûr menivelası kemafi's-sâbık yürüyüşlerde öne doğru bÛkÛlerek kundak kısm-ı muahharı üzerine alınır.

Kundak kuyruk mahmuzunun sağ kolu bir zinciri hâvîdir; mahmuz aşağı indirildiği vakitte mezkûr zinciri hâvîdir; mahmuz aşağı indirildiği vakitte mezkûr zincir sağ kundak yan levhâsına tesbit edilmiş bir çengele takılır.

Mahmuzun istimâli, kundak kuyruk mahmuzunun istimâli hakkında yeni Almanya talimnâmesinin beyânatı hâiz-i ehemmiyet-i azîme olmakla aynen bi't-

⁸² Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Topçuluğun En Son Muhteratından SÛrat ve Suhûletli Kabil-i Nakil SÛkÛlÛr Sahrâ Topu-", *Malûmât*, No. 199 (24 R 1317/ 1 Eylül 1899), s. 131-132.

tercüme âtiye derc edilmiştir:

Madeni ipli tevkîf aleti, sert ve kaypıcı bir zemîn üzerinde, milli bir arazide ve ale'l-umûm serî ateşlerde vâkî olduğu üzere topun geriye seğirdimini tenkise kifâyet etmez ise batarya kumandanının emriyle mahmuz istimâl olunur. Maa-hâzâ takım zâbitinin veyâhûd top çavuşunun emri üzerine de her top mahmuz-ı istimâl edebilir.

Kundak kuyruğu zemîne ziyâde saplanır, yanılma nişân ahzı müşkîl olur ise top ileriye veya geriye götürülür.

Tekerlekler aynı tesviyede bulunmadığı ve bâ-husûs arazi meyilli olduğu vakitte mahmuzun istimâli için daha yüksek olan tekerlek altının kazılması elzem olur. Namlu kuyruğunun kundak -silik- nâzırından uzaklaştırılması mücanebet olunacak ahvâldendir.

Mahmuzun istimâlinde -bâ-husûs toplar yana doğru meyilli bir yer üzerinde buldukları zamân- kundak kuyruğu ziyâde derince olarak zemîne gömülüyor ve top endâht istikameti hâricine doğru ziyâdece sığıyor ise takım zâbitleri ile top çavuşları vakt-i münâsebette topların yerlerini tebdîl ettirmeye vakit ve itinâ ederler”.

Nişângâh, 96 modeli serî ateşli Almanya sahrâ topunun nişângâhı bir tarz-ı mahsûsta müretteb ve 5000 metreye değin mesâfe taksîmatını hâvî olup dâima topun üzerinde kalır.

Mezkûr nişângâh tesviye ruhlu bir tesviye aletini hâvî olup asıl nişângâh ile beraber nişân kûsu hizmetini dahi görebilen bu alet-i nişângâh ile yekvücûdudur. Mezbûr tesviye aleti vasîtâsıyla -top ile nişân alınmış iken- her zamân zaviye-i turab-ı kıraet olunmak ve anınla icrâ-yı tashihat edilmek kabildir. Tesviye aleti hedef iyice meri olmadığı veyâhûd arpacık ve nişân gözü vasîtâsıyla görülemediği vakitte -nişângâhın derece-i taksîmatı dahi kullanılmak üzere- irtifaen nişân ahzı husûsunda dahi istimâle olunabilir.

Bâhis olunan nişângâh karamayerlidir; nişângâhı ziyâde mikdârda olarak süratle tahrik etmek ârzû olunur ise bir kıt'a-i mahsûsa yani nişângâhın büyük hareket somunu (vidası) vasîtâsıyla karamayer ile dişli çarh arasındaki irtibat muvakkaten fekk edilebilir. Bu hâlde nişângâh yatağı derûnunda serbestçe yukarı aşağı çekilerek tahrik olunabilir. Nişângâhı yatağı üzerinde alelade yukarı aşağı hareket ettirmek için nişângâhın âdî hareket somununu (vidasını) tedvir eylemek kâfidir. Bu hâlde nişângâh tedricen yukarı aşağı hareket eyler.

İrtifa itası için karamayer vidası (nişângâh hareket vidası) üzerine icrâ-yı tesîr olunurken mütenâzır olan yan kerte-i aslı aynı zamânda ve kendi kendine itâ edilmiş

bulunur.

Eski nişângâhın başlık kovanı üzerindeki yan kerte taksîmatının beheri nişân hattı tûlunun binde birine müsavi ve bu taksîmatın sıfıra mütenâzır noktası 30 rakamını hâvî idi. Nişângâhın şu kâide-i taksîmesi yeni nişângâhta yine îfâ olunmuş ve lakin 30 rakamını hâvî olan nokta üzerine el-yevm 35 rakamı vaz' edilmiştir. Şundan: Nişângâh başlığı üzerinde nişân gözü saa-i hareketinin eski nişângâhtakine nazaran uzatılmış olduğu tezahür eder.

Nişângâh levhâları, yeni topta nişângâh levhâları ref ve ilgâ olunmuş ise de maamâfih anların kâide-i istimâli muhâfaza ve ibka olunmuştur: Mezkûr levhâların yerine nişângâh göğdesinin başına bir kıt'a müteharrik nişângâh kovanı -ilâve edilmiştir ki bu da taksîmatlı bir nev-i sürgüden başka birşey değildir. Mezkûr sürgü kumanda olunan mesâfeye mütenâzır nişângâh taksîmat çizgisinin hizasına getirilecek tesviye noktasını topa nisbetle yukarı kaldırmaya veya aşağı indirmeye müsaittir. İşte bu vechle nişângâha müteallik kumandaların hemen eski şekil ve sûretlerinde olarak ibka ve muhâfazalarına muvaffakiyet mümkün olmuştur.

Nişân kûsu, cedîd Alman topunda nişângâha bir tesviye aletinin ilâvesi nişân kûsunun ilgâsına müsait olmuş ve binâberin alet-i mezkûre el-yevm terk edilmiştir.

İstikamet levhâsı, bu namda olan alet kemafi's-sâbık en direkt nişân ahzında istimâl olunur. Alet-i mezbûre esâsen azadeli bir levhâdan müteşekkil olup namlunun arkasındaki takviye kısmı üzerine vaz' edilir; bu sebebe mebni kısm-ı mezkûr ana mahsûs iki çıkıntıyı hâvîdir. Şimdiki istikamet levhâsı (nam-ı dîğerle nişân sathı) eski istikamet levhâsının hemen aynı gibi olup yalnız bazı tertîbât-ı müteferria cihetiyle andan fark ve tahallûf eyler; alelhusûs yeni alette bulunan azade bir tertîb ile mücehhezdir ki eski alette bulunmayan iş bu tertîb-i azadeyi levhâya nisbetle gayr-ı müteharrik kılmağa müsaittir.

Zaviye mesaha aleti, âdî bir ruhlu terazu hizmetini ifaya mahsûs olan bu alet-i nişângâh taksîmatının gayesine mütenâzır 5000 metre mesâfeden büyük mesâfât için topa zaviye itası emrinde istimâl olunur.

Cephâne, dumansız barutta olan barut hakları metalik kovanlar dâhiline mevzû ve bu kovanlar diplerinde ağızotu makâmında bir mikdâr iştiâl barutunu hâvîdir. Mermiyât ile barut hakları fişenk sûretinde mükemmel hartûc teşkil edecek vechle yek-dîğerine merbut olmayıp birbirinden müferrezdirler; yani ayrı olarak nakil ve istimâl olunurlar (meşyetilerde mermilerin kovanlara iras-ı mazarrat edebilmesi ve sâire mülâhaza olunarak mermiler hartûclardan ayrılmıştır. Her endâhttan sonra boş

kovan kundağın civârına düşecek vechle sol kundak tekerleği üzerinden hârice atılır ve kullanılan kovanlar şu sûretle orada terakim eyler.

Serî ateşli cedîd Almanya sahrâ topunun iki nev mermisi vardır: Anlar dahi şarapnel ile pareleyici daneden ibârettir; birinci mermiye Almanya'da 96 modeli sahrâ şarapneli/ Feldschrapnel cI 96 ve ikinci mermiye dahi 96 modeli sahrâ danesi-Feldgranate cI 96 denilmektedir. İkinci mermi pareleyici dane ise de bu ber-vech-i marûz sadece sahrâ danesi denilmektedir.

Mezkûr mermilerin yalnız bir modelde tapası vardır ki o da (96 modeli zayıf tesîrli tapadan ibâret olup 50 metreden 50 metreye olmak üzere 5000 metreye kadar mesâfe taksîmatını hâvîdir (eski tapa yalnız 4500 metreye değin taksîmatı hâvî idi).

Peşrev büsbütün kaldırılmıştır. Sâbıkü'l-beyân mermilerden başka bahs olunan 96 modeli talîm mermisi denilen bir mermi daha mevcûd olup bu mermi bir müsademeli tapa ile mücehhezdir.

Bahs olunan topta üç nev-i metalik hartûc istimâl olunur ki anlar dahi ber-vech-i âtîdir:

96 modeli sahrâ muhârebe hartûcu (Feldkartusche cI 96).

96 modeli sahrâ manevra hartûcu (Manoever-Feldkartusche cI 96)

96 modeli selam hartûcu (Salut-Feldkartusch cI 96)

Mermiyyât, şarapnel ile danenin şekl-i hâricileri birdir. Bunlar da kısm-ı üstvani baş tarafı tedvir edilmiş olan tapa ile hüsn-i ittihad eder.

Mermiyyât-ı mezkûrenin baş taraflarında dökümden münbais halkavi bir merkezleme kabartması olduğu gibi geri taraflarında nuhas sevk çenberi vardır.

Her iki mermi hemen aynı tûlda (yani takriben 4 çap tûlunda) ve aynı sıklette yani tahmînen 6,800 kilogram sıklindedir.

Şarapnel arka hazineli olduğundan pareleme barut hakkı gerisindedir; Bunun derûnunda 300 adet kurşun misket vardır. Mermi-i mezkûr çelik bir taraftan müteşekkil olup res kıt'ası bunun üzerine vidalanır ve bu res kıt'ası üzerine de tapa takılır. Şikest zamânında res kıt'ası ayrılarak tapa ile beraber ileri fırlar.

Şarapnelin pareleme barutu ince daneli âdî siyah baruttan ibâret olup 300 adet olan misketler kesif duman husûle getiren bir mürekkebe ile mahlutan şarapnel derûnuna imla olunurlar.

Talîm mermisi, muhârebe mermiyyâtına müşabih olup bir müsademeli tapa ile mücehhezdir. Bunun sath-ı hâricisi merkezleme kabartması müstesnâ olmak üzere boz renge boyanmıştır. Bu nev-i mermiyyâtın beyaza boyanan kısm-ı beyzîleri üzerinde

üb markası vardır.

Talîm mermileri yalnız ilk ateş talimlerinde istimâl olunur. Bunlar muhârebe mermileri derecesinde tarassudata müsait iseler de hedefler üzerine ancak az bir tesîr icrâ edebilirler.

Metalik hartuçlar, muhârebe hartucu bir pirinç kovanından müteşekkil olup dip tarafından işial eczasını ve baş tarafında bir kapağı hâvîdir. Mezkûr kovan hâricen hafifçe mahrutu olup arkasında bir dip tabelasını hâvîdir.

Kovan dâhiline 580 gram mikdârı bir barut konulur ki bu barutun hâricen görünüşü Filit veya Kordayt denilen dumansız barutun görünüşünü andırır.

Manevra hartucu, hemen evvelce beyân olunan hartûc şeklindedir.

Selam hartucu, 96 modeli bir kovan çakıl barutundan ibâret bir barut hakkı ile bir mukavva kapaktan müteşekkildir. Esnâ-yı endâhtta mezkûr kapak gayr-ı muntazam küçük küçük parçalara ayrılarak bu parçalar fem-i alet-i nâriyyeden az bir mesâfeye sükût eyler. Ve bu hartûcların istimâlinde kuvvetli bir duman husûle gelir:

96 modeli zayıf tesîrli tapa, bu tapa iki kat mürekkebi hâvî tablalı bir tapa olup ahîren ordu-yı hümâyûn için kabûl buyurulmuş tapaya müşabihdir.

Mezkûr tapa bir tapa göğde tablası, iki adet tapa mürekkebi tablası, bir tapah vidası ile bir de emniyet milinden mürekkebidir⁸³.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesi ile bu mes'elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmildir.

(İki yüzüncü nüshâmızdan mâ-bad)

Bahs olunan zayıf tesîrli tapa mesâfe taksîmatı hâvîdir; bu taksîmat 400 metreden 5000 metreye değin mümted olur ve sağdan sola doğru okunur. Tapa üzerinde muhtelif irtifada taksîmat çizgileri vardır. Büyük çizgiler yüzer metre fasıllı mesâfâtı irâe ederler; küçük çizgiler mesâfât-ı mezkûre aralarındaki mütevassıt mesâfeleri gösterirler 8, 604 hâ-kezâ rakamları 400, 600, 800 ve hâ-kezâ metre mesâfâta mütenâzır çizgilerin üstlerine hakk olunmuşlardır.

Topaç vidasının başı muhaddebdir.

Emniyet mili hâvî olduğu bir tel halkası vasitâsıyla tapa üzerinden

⁸³ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Serî Ateşli Sahrâ Topları (Yüz yetmiş altı numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 200 (1 CA 1317/ 7 Eylül 1899), s. 151-154.

çıkarılmadıkça yani nakliyat esnâsında ve ateş olunmadığı zamânlarda tapanın kendi kendine ateş almasına mani olur.

Bu nev-i tapalar Siegburg (Spendav) ve Spendav (Siegburg) fabrikalarında yapıldığına göre üzerlerinde SB veyâhûd SP markalarını hâvî olur.

Emniyet mili topa vaz'ından evvel çıkarılır ve bunun için dahi hâvî olduğu tel halka istimâl edilir. Mağazalarda ve nakliyat esnâsında emniyet mili tapa başında kalacak vechle tel halkası vasitâsıyla oraya iyice rabt olunur.

Toparлак, 96 modeli serî ateşli Almanya sahrâ mâlzemesinin top ve cephâne arabaları için 96 modeli toparлак denilen yalnız bir nev-i toparлак istimâl olunur.

Bu toparлаğın dingil ve tekerlekleri kundaktakilerin aynıdır. Toparлак göğdesinin eskilerine müşabeheti vardır. Mezkûr toparлак kemafi's-sâbık hariç timuru çengellerine talik olunan müteharrik boncuklara (falkalara) ve ok başına takılan şivgar timuruna koşum kollarının rabtı sûretiyle cerr olunur.

Toparлак sandığının kapağı eskilerinde olduğu gibi arka taraftadır. Bu kapak aşağı doğru yatırılarak açıldıkta sandık açılmış olacağı gibi kapak açıldığı zamân sandık içindeki mühimmâtın kolaylıkla çıkarılmasına veya sandığın bil-suhûle imlasına müsait bir raf teşkîl eyler.

Toparлак sandığı üç bölmeye münkâsımdır: Yan taraflarda bulunan iki bölme cephâne sepetleri Munitions Kurbe içinde olmak ve her sepette 4 atım bulunmak üzere ceman 36 atımı hâvîdir; orta bölme mevâd-ı müteferriaya mahsûs olup ufkı bir raf ile iki göze ayrılmıştır.

Husûsât-ı marûzadan müstebân olur ki yeni Alman mâlzemesinde cephânenin sandıklar derûnunda nakli için kadîm mermi çekmeceleri yerine cephâne sepetleri müstâmel olup (îta ettiğimiz resimlere mürâcaât) bu sepetlerin kapakları bir sarım (kayış) vasitâsıyla tokalanır ve her toparlakta 36 atım bulunur.

Ateşe başlandığı sırada topların cephânesi mermiyyâtın münferiden getirilmesi sûretiyle değil belki sepet sepet getirilmesi sûretiyle tedârik kılınır.

Yeni bir Alman bataryasının sûret-i terekübü, serî ateşli yeni sahrâ topuyla mücehhez bir Alman bataryası eskisi gibi 6 top 9 cephâne arabası (bunun ikisi pareleyici dane ile memlûdur), 2 mühimmât arabası 10 timurcu arabası 10 yem arabası ile bir de mekulat arabasından mürekkebirdir.

96 modeli bir numaralı mühimmât arabasının toparлаğı tıpkı cephâne arabasının toparлаğı gibidir. 96 modeli iki numara ve mühimmâtlı arabası başlıca kendi toparлаğın arka arabasından ayrılamaması cihetiyle o bir numaralı mühimmât

arabasından tefrîk olunur.

Mekulat arabası yeni bârgîr ve yem arabası dört bârgîr ile icrâ olunur.

Bir bataryanın mecmu atımları (1008) olup bunun 216 atımı top toparlaklarında ve bütün 792 atımı 9 cephâne arabasında nakl olunur. İş bu 792 atımdan her cephâne arabasına 88 atım isâbet eder. Bu 88 atımdan 36 atım cephâne arabasının toparlağında ve 52 atım dahi arka arabasında (kapaklısında) nakl olunur.

73 modeli mâlzemeye müteallik eski usûlde bir top arabası 1995 kilogram sıkletinde idi; şimdiki top arabaları 1670 kilogram sıkletinde yani 325 kilogram daha hafif olmakla bunların manevra ve harekât-ı askeriyyeye kabiliyetleri elbette daha ziyâdedir⁸⁴.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesi ile bu mes'elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmildir.

(İki yüz yirmi üçüncü nüshâmızdan mâ-bad)

Başlıca malûmât-ı adediyye, serî ateşli yeni Alman topuna müteallik başlıca malûmât-ı adediyye âtîde itâ olunmuştur:

Topun çapı	77	milimetre
Çap cinsinden nalu tûlu	27	-
Yivlerin adedi	32	-
Kundak tekerleklerinin katarı	1020	metre
Harb nizâmında topun sıkleti	925	kilo
Süvârî topçunda top arabasının sıkleti	1670	kilo
Piyâde topçusunda top arabasının sıkleti	1700	-
Şarapnelin sıkleti	6,800	kilo
Çap cinsinden tûlu	4	-
Misketlerin adedi	300	-
Hatrûc barut hakkının sıkleti	580	gram
Sûrat-ı ibtidaiyye	465	metre

Endâhtın sürati, endâhtın sürat-ı azîmesi batarya ile dakikada 30 endâhttan ibârettir (eski toplarla bir batarya dakikada azami olarak 15 mermi endâht edebilirdi); binâberin eski mâlzeme ile bir top dakikada 2,5 mermi endâht edebilirken yeni toplarla mikdâr-ı mezkûr 5 endâhtta terfi eylemiştir.

Adî ateşte endâhtın sürat-ı vasâtiyesi evvelce olduğu gibi batarya ile dakikada 4 endâhttan ibârettir.

Yeni topun menâfi'i, Almanya'da anifen beyân olunan serî ateşli yeni sahrâ toplarının kabûlü ile menâfi-i âtîye temîn edilmiştir:

⁸⁴ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Serî Ateşli Sahrâ Topları (iki yüzüncü nüshâmızdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 223 (15 L 1317/ 16 Şubat 1900), s. 619.

Evvelâ, mâlzemenin kabiliyet hareketi ve manevraya olan istitaati tezyîd edilmiştir; birlikte nakl olunabilecek cephâne mürettebatının mikdâr-ı tevfir olunmuştur; topların kudret ve kuvvetinin artması: Muharrekin yayıklığı, menzil, endâhtın tesîr ve sürati nokta-i nazarlarından husûl-ı terakkîyâtı intâc etmiş ve bundan dahi eski toplardakine nazaran bi'l-küllîye daha kısa bir müddet esnâsında bir netîce-i katiyye istihsâli imkanpezir olmuştur.

Sâniyen, mâlzeme hakkında icrâ kılınan tebeddülâtın hadd-i asgarîlerine değin taklîl kılınması eski topların hizmeti ile ülfet ve niyet peydâ etmiş bir askerinin yeni mâlzeme manevra ve hizmetini pek süratle öğrenebilmesine müsait bulunmuştur. (Almanya'da hizmet-i askeriyeye müddetinin kalîl yani piyâde bataryaları, için iki ve süvârî bataryaları için üç sene olmasına binâen husûs-ı marûzun oraca büyük bir faydayı müceb olacağı bedîdârdır).

Sâlisen, nişân ahzına mahsûs aksâmın tertîbâtı hariç tutulur ise mâlzemenin inşâsında ziyâde basitlik vardır; maa-hâzâ aksâm-ı mezkûrenin gayr-ı kabîl-i ictinâb olan mugalatasının dâhil-i hesâb edilmesi Almanlarca mevâki muvafîk görünmekte ve çünkü bunların çavuşlar veyâhûd sûret-i mahsûsada talîm ve terbiyye edilmiş topçu efrâdı tarafından istimâl kılınacağı der-meyân olunmaktadır.

Netîce, bâlâda itâ olunan malûmâtta müstebân olur ki Almanlar eski sahrâ topçu mâlzemesinden nisbeten az tebaüd ve inhirâf etmişler yani yeni mâlzemelerini (yeni sahrâtoplarını) pek çok husûsâtta eski mâlzemelerine yaklaştırmışlar ve kendi topları için herşeyden evvel sadeliği muhâfaza etmek istemelerine binâen geri tepmenin cidden taklîl ve tenkisine badi olacak tertîbât tan vaz' geçmeye mecbûr olmuşlardır. Buna binâen her türlü evsafi yukarıdan beri ve telhisen beyân olunan serî ateşli yeni Alman topuna serî ateşli top demekten ise, ateşi tacil edilmiş bir top, demek daha münâsib olacağı ekser Avrupa muharrirîn-i askeriyyesinin cümle-i beyânat ve müddeiyatındandır; iş bu tacil keyfiyeti ale'l-husûs tadîlât-ı maddiye-i -silik- bir netîcesidir; tadîlât-ı mezbûre işin numara ve neferâtı meyânında daha iyi bir sûrette inkisâmına müsait ve hadım olmakta ve li-hâzâ imla ameliyâtlarında süratin hayli tezayüdünü temîn eylemektedirler.

2.Şınayder sisteminde 1895 modeli 75 milimetrelik serî ateşli sahrâ topu

Cihân-ı askerinin en büyük, en iktidârlı, en şöretli top fabrikalarından madud ve Krupp Fabrikası kadar cesâmet ve vesâit-i imâliye ve kudrete mâlik olmaktan dolayı anın en kuvvetli bir rakibi olmakla müteârif ve meşhûr olan Fransa'da vâkî Kruzov

Fabrikası* 1895 sene-i mîlâdiyesinde yani iki sene mukaddem serî ateşli mükemmel bir sahrâ topu icâd ve imâl ederek bunu devr-i hâzır topçuluğunun saha-i kemâlâtına vaz' etmiştir ki bu dahi 1895 modeli 33 çap tûlunda 75 milimetrelik Şınayder-kârî serî ateşli sahrâ topudur⁸⁵.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimesi ile bu mes'elenin ahiren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmildir.

(İki yüz yirmi beşinci nüshâmızdan mâ-bad⁸⁶)

Mezkûr top Avrupa'da meşhûr ve müteârif olan topçu mühendislerinden ekserîsinin ve hatta Almanyalı meşhûr General Wille'nin bile mazhâr-ı takdîri olarak hükûmet-i mevcûdeden birçoğunun calib-i inzâr-ı dikkati olmuş ve Bulgar ve Transuval Hükûmetleri gibi bazı hükûmet-i sagîre tarafından resmen kabûl olunmuştur*.

Mezbûr top dört bârgîr ile cerr ve nakl olunur ve endâht zamânında her türlü hizmeti dört neferle îfâ olunur. Alet-i nâriyye-i mezbûrenin endâht ve nakil zamânındaki tertîbât ve ahvâli resm-i fotoğraflerinden pek âlâ anlaşılır.

Mezbûr top dakikada on endâht edebilmekte ve mermisinin sıkleti 6,5 kilogram olup dumansız barutla itilmekte bulunduğundan îcâbında ve bâ-husûs meydân muhârebelerinde bununla az zamânda pek müdhîş tesîrât husûle getirilebileceği vazîh ve aşîkârdır⁸⁷.

* Forje-i Şantiye Şirketi'nin 1897 senesi kânûn-ı sânisinde vukua gelen bir ictimâ-ı umûmîsinde verilen karar üzerine iş bu şirkete müteallik olan Haver Şehri'ndeki top imâlathâneleri meşhûr Şınayder ve şurekâsının taht-ı tâsârufunda olan Kruzov imâlathâneleri ile tevhid edilmiş yani Şınayder ve şirketi tarafından mezkûr Haver imâlathâneleri satın alınarak mâlzeme-i harbiyye imâlî için bir büyük fabrikalar hey'eti vücûda getirilmiştir. Bu hey'etin top imâlâtı direktörlüğü Mösyö Kane ile ihâle edilmiş olmakla iki seneden beri yapılan mâlzeme Şınayder Kane markasını hâvîdir.

⁸⁵ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Serî Ateşli Sahrâ Topları (iki yüz yirmi üçüncü nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 225 (29 L 1317/ 2 Mart 1900), s. 659.

⁸⁶ Makalenin başlığı "225. Nüshâdan mâ-bad" olması gerekirken, (muhtemelen) baskı hatası sebebiyle "224. Nüshâdan mâ-bad" şeklinde devâm etmiştir. Bu sebeple başlık 225. Nüshâdan mâ-bad olarak düzeltilmiştir.

* Bu top birkaç sene evvel Bulgar Hükûmeti tarafından resmen kabûl olunarak bir takımı (bazı matbûat-ı ecnebiyye nazaran dört bataryası) sâir bazı muhâsara ve kale evfâh-ı nâriyyesiyle beraber Kruzov Fabrikası'na siparişi ve imâl ettirilerek teslim alınmış olduğu gibi mezkûr toplardan bir takımı (al-i rivayete mükemmel bir bataryası) dahi bundan mukaddem Afrika-yı Cenubi Hükûmeti (yani Transuval Hükûmet Cumhuriyesi) nâmına Kruzov'da imâl ve teslim edilmiş bulunduğundan el-yevm Boerler ile İngilizler arasında devâm etmekte bulunan harb-ı azîmde kemâl-i istifâde ile istimâl olunmaktadır.

⁸⁷ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Serî Ateşli Sahrâ Topları (iki yüz yirmi beşinci nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 228 (21 ZA 1317/ 23 Mart 1900), s. 727.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesi ile bu mes'elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmildir.

(İki yüz yirmi beşinci nüshâmızdan mâ-bad)

Mezkûr topun her türlü ahvâlini müşaar ve mübeyyin olan malûmât-ı esâsiye-i adediye âtiyen derc edilmiş ve mermisinin sıklığı 6,5 kilogram iken 560 raddesinde bir sürat-ı ibtidaiyyeye mâlik olması bu topa rakibi olan toplar meyanında bir mevki-i mahsûs kazandırmıştır (7,5 santimetrelilik en son modelde serî ateşli Krupp topunun mermisi altı kilogram sıklığında olmakla beraber 500 metre mikdârı bir sürat-ı ibtidaiyyeye mâliktir).

75 Milimetrelilik Şınayder kârî Serî Ateşli sahrâ Topuna Müteallik Malûmât-ı Adediyye:		
Namlu	Çap Tül-ı kâmili Yivlerin (cinsi, adedi, son mili) (Son helezon zaviyesi Maa kapak takımı namlunun sıklığı	75 milimetre 2470 milimetre = 33 çap Sağa yiv 24 7 330 kilo 15 “
Kundak	Diz irtifa-ı Nişân hattının tûlu Fevkal ufk azami zaviye-i remy Tahtel ufk azami inhitat zaviye-i remy Mükemmel kundağın sıklığı Namlu ve teşhizatıyla beraber kundağın sıklığı	750 milimetre 700 “ 20 derece -5 “ 670 kilo 957 “
Cephâne	Barutun nev-i Barutun hakkı Sürat-ı ibtidaiyye Mermisinin sıklığı Hartûclu mükemmel merminin sıklığı (Kovan: Barut hakkı, mermi) Femdeki kuvve-i zinde	Dumansız BNI Barutu 0,800 kilo 560 metre 6,5 kilo 9 “ 104 tonometre
Toparлак	Toparlağın hâvî olduğu atımların adedi Memlû toparlağın sıklığı Memlû toparlağın maa-top sıklığı Sürat-ı endâht	36 767 kilo 1724 “ Dakikada 10 endâht

Namlu, bahs olunan topun namlusu döğme çelikten mamûl ve çenberli olup şerâit-i matlûbe-i fenniye'nin kafesine mütevafıktır. Derûn mecefte sağa müteveccih 24 adet yiv helezoni mütehavvilü'l-inhâ ve son zaviye-i helezon 8 derecedir.

Kapak takımı, kapak takımı şekl-i mahsûsunda gösterildiği vechle gâyet sade ve basit olup cem'an dokuz parçadan müteşekkildir ve tek bir hareket ile açılıp kapanır⁸⁸.

⁸⁸ Mirâlây Ahmed Muhtar, “Fünûn-ı Askeriyye - Serî Ateşli Sahrâ Topları (iki yüz yirmi beşinci

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesi ile bu mes'elenin ahiren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmindir.

(İki yüz yirmi beşinci nüshâmızdan mâ-bad⁸⁹)

Kapağı açmak için ufkı olan dirsekli kapak manivelasi geriye ve sola doğru ufkı olarak çekmek kâfi olduğu gibi ânı kapamak için dahi aksi vechle mezbûr manivelâyı ileri sürmek kifâyet eyler. Kapak açıldığı vakitte sûret-i mahsûsada müretteb olan bir tırnak (kovan çekiciyi) boş kovana geriye doğru fırlatır.

Bir müsademe meylî hartûcun dibinde bulunan kapsülü bir yayın tesîriyle delerek topu ateşler.

Cephâne

Mezbûr top âdî dane ve peşrev danesi obus a mitraille nâmında bir şarapnel ve yerde peşrev endâht edip bu mermilerin üçü dahi 605 kilogram sıkletindedir. Mezbûr peşrev danesi her biri 10 gram sıkletinde 234 adet misketi hâvî olup parale barut hakkı 90 gramdır.

Mermiyâtan beherine mahsûs olan metalik boş kovan 10400 kilogram sıkletinde NB Barutu'ndan barut hakkı 0,800 kilogram olmakla mezbûr topun mermiyâtından beherinin maa-kovan sıklet-i kamilesi (yani mükemmel hartûcun sıkleti) 808 kilogramdır.

Kundak bir Fren hidrolik yani maya'lı tevkîf aleti ve bir de yaylı Rekoperator ile mücehhez olup birincisi namlunun geri tepmesine mani olduğu gibi ikincisi dahi geri teptikten sonra tekrar vaziyet-i asliyesine gelmesine haddir.

Bundan mâ-adâ kundağın geri tepmesine mani olmak üzere kundak kuyruğuna Anganado sistemi nde bir tevkîf mahmuzu nam-ı dîğerle (tevkîf sapanı) mevcûdudur. Namlunun kundağa nisbetle geri tepme mikdârı 30 santimetre olarak tahdid edilmiştir.

Kundak üzerinde bir beşik mevcûd ve namlu iş bu beşik dâhiline mevzûdur. Beşik tunçtan mamûl ve tevkîf silindirlerini şakûlî muylu yataklarını rekoperator ile nişângâh ve arpacık –silik- aksâmü'l-izmânı hâvîdir.

Kundak –silik- yol tevkîf aleti mevcûd olup alet-i mezbûre yollarda istimâle mahsûs olarak endâhtlarda îcâbat-ı katiyye olmadıkça istimâl olunmaz.

nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 231 (12 Z 1317/ 13 Nisan 1900), s. 791.

⁸⁹ Makalenin başlığı "225. Nüshâdan mâ-bad" olması gerekirken, (muhtemelen) baskı hatası sebebiyle "226. Nüshâdan mâ-bad" şeklinde devâm etmiştir. Bu sebeple başlık 225. Nüshâdan mâ-bad olarak düzeltilmiştir.

Toparlık, toparlık arkaya doğru açılır. 36 adet atımı hâvî bir sandığa mâliktir. Bunun tekerlekleri kundak tekerleklerinin aynıdır. Çelik sacından mamûl olan toparlık iskarmesi aletine iki peşrev rabt olunabilecek sûrette mürettebdır.

Toparlık sandığı üzerine ikisi ön ve ikisi arka tarafa olmak üzere dörder numara neferi oturabilir. Mezbûr toparlık cephâne arabası toparlığının aynıdır. Toparlığın devr-i zaviyesi 60 derecedir.

Top arabası - mezbûr top ile mücehhez bir top arabası (yani maa-top toparlık) cem'an 1724 kilogram sıkletinde olmakla 4 veya 6 bârgîr ile cerr olunur ve bu hâlde beher bârgîr ile cerr olunan sıklet 432 veya 288 kilogram olur.

Cephâne arabası, cephâne arabasının toparlığı top arabası toparlığının aynıdır. Cephâne arabasının kapaklısında iki sandık vardır. Bunlar aynı modeldir. Biri arkaya ve diğeri öne doğru açılır. Bu sandıklar üzerine dört numara neferi oturabilir. Mezbûr sandıkların arasına çantalar ve sâir eşya vaz' olunur. Kapaklı tekerlekleri kundak tekerleklerinin aynıdır⁹⁰.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesi ile bu mes'elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmildir.

(İki yüz otuz ikinci nüshâmızdan mâ-bad)

Cephâne arabasının arka kısmı yani kapaklı 72 atımı hâvîdir. Memlû olduğu hâlde iş bu kapaklı 1247 kilogram sıkletindedir. Binâberin buna toparlık dahi takıldığı hâlde cephâne arabasının sıklet-i kamilesi 1969 kilogram olup dört veya altı bârgîr ile cerr olunur ve bu sıkletten her bârgîre 483 yahut 328 kilogram sıklet isâbet eyler.

Topun hizmeti: Mezbûr topun hizmeti üçü numara neferi, ikisi mermi nakli, biri tapa nazımı olmak üzere cem'an beş kişi ve bir de küçük zâbit tarafından îfâ olunur.

Sûrat-ı endâht: numara ve neferâtı malûm olur ise bu topla behemahal dakikada nişân alınarak 8-10 endâht icrâ olunabilir.

Topun evsaf ve hâssı, Kruzov Fabrikası'nın serî ateşli iş bu topunu muharrirîn-i meşhûre-i askeriyeden bir takımı kaybî olan 30 çap tûlunda Krupp-kârî 705 santimetrelik serî ateşli sahrâ topuna faik ve mürecceh görmekte ve bu tefevvukun el-

⁹⁰ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Serî Ateşli Sahrâ Topları (iki yüz otuz birinci nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 232 (20 Z 1317/ 21 Nisan 1900), s. 811.

yevm sahrâ toplarından beklenen her türlü istimâl-i taaddîye havass-ı nokta-i nazarından dahi kâfi derecede hâsıl olduğuna erbâb-ı vukufca kanaat-ı kâfiye husûle gelmiş bulduğunu der-meyan eylemektedirler. Binâberin sâbıkü'l-beyân nev-icâd serî ateşli Şınayder topu el-yevm cihân-ı askerîde büyük bir şöhet almıştır.

Sâbıkü'z-zikr serî ateşli Şınayder Topu bir takım evsaf ve şerâit-i hadideyi temîn etmek üzere tertîb ve imâl kılınmıştır ki anlar dahi:

Evvelâ, sıkletine nisbeten pek büyük bir kudret-i balistikiyeyi hâvî olması,

Sâniyen, yalnız bir hareketle yani yekten açılıp kapanan kapak takımına mâlik bulunması,

Sâlisen, kendisinde metalik hartûc (piyâde fişengi gibi mükemmel mermi) istimâl olunması,

Râbien, kundak sabit iken namlu ile yanılma nişân alınabilmesi,

Hamisen, namlunun dingil ortasından geçerek anı ikiye taksîm eylemesi,

Sadisen, bi'l-cümle zaviye-i remylerde geri tepmenin namlu mihveri imtidadınca vukua gelmesi,

Sabien, Rusyalı General Angelard sistemi nde ve yere saplanmağa mahsûs becbe denilen bir kundak kuyruk mahmuzuna mâlik bulunması misüllü husûsâtan ibârettir.

Mezkûr topun fevaidi şunlardır:

Evvelâ, yalnız bir hareketle açılıp kapanan kapağın ve metalik hartûcun istimâline dolayısı ile topun süratle doldurulabilmesi,

Sâniyen, nişân ahzının topun doldurulmasına tabi olmaması keyfiyetinin sürat-i endâhtı tezyîde müsait ve hadım olması,

Sâlisen, top merkezi sıkletinin zemînde az irtifada bulunması husûsunun topa bir büyük sebat ve muvazenet vermesi ve tekerlekler arasındaki badın tenkisine müsait olması,

Râbien, endâht zamanında nişânın az bozulması,

Hamisen, geri tepmenin mikdârının (seğirdimin) pek kalîl olması,

Sadisen, nişân alınmak şartıyla dakikada on mermi endâht olunabilmesi,

Karâr, mezbûr top 60 metre sürat-ı ibtidaiyye ve BE Barutu'nda 0,850 kilogram barut hakkı ile 6,5 kilogram sıkletinde bir mermi endâht etmek ve sürat-ı endâhtı dahi dakikada on olmak gibi hâss-ı fevkalâdeye mâlik olmakla evvelce arz olunduğu vechle meyâdin-i cenk ve cidalde bu topla ne derecelere kadar müdhîş ateş icrâ etmek mümkün olacağı edna mülâhaza ile malûm olur.

-İstidrad-

Sâbıkü’z-zikr serî ateşli sahrâ topu Şınayder sistemi nde ise de mezkûr topun mevcûd sahibi olan Mösyö Şınayder ile mûmâ-ileyhin teşkîl etmiş olduğu büyük bir şirket evvelce beyân olunduğu üzere 1897 târihinde Furjei Şantiye Şirketi’nin Haver Şehri’nde ve Mösyö Kane’nin taht-ı idâresinde bulunan top imâlathânelerini mübâyaa ederek Şınayder Şirketi’nin meşhûr Kruzov imâlathâneleri ile Sâbıkü’z-zikr Haver top imâlathâneleriyle bi’t-tevhid büyük mâlzeme-i harbiyye fabrikaları hey’eti vücûda getirilmiş yani Almanya’da Krupp ve Grayzon ve İngiltere’de Armstrong ve Vitovret Top Fabrikaları’nın birleştirilerek birer cisim top fabrikası (ve daha doğrusu mâlzeme-i harbiyye fabrikası) vücûda getirilmesine karşı vech-i marûz üzere Fransızlar’ın dahi iki mühim top fabrikası birleştirilerek Şınayder-Kane top fabrika-i cesîmesi vücûda gelmiştir.

El-yevm bu cesîm fabrikanın imâlatına Şınayder-Kane sisteminde denilmekte ve fakat Sâbıkü’z-zikr Şınayder usûlünde serî ateşli sahrâ topu 1895 senesinde yani mezkûr fabrikalar birleşmezden akdem icâd ve imâl kılınmış olduğundan kemafi’s-sâbık Şınayder sisteminde 75 milimetrelik serî ateşli sahrâ topu nâmıyla yâd olunmaktadır⁹¹.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes’ele-i mühimmesi ile bu mes’elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev’den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmildir.

(İki yüz otuz üçüncü nüshâmızdan mâ-bad)

3. Kane usûlünde 1896 modeli serî ateşli sahrâ topları*

Kane usûlünde 1896 modeli serî ateşli sahrâ toplarının 65, 70, 75 milimetre çapında üç nev-i vardır.

1889 senesinden beri bilafasıla icrâ olunan mukayese tedkîkat ve tecârübü netîcesinde Mösyö Kane kendi sisteminde serî ateşli sahrâ topları için Elastiki sehmlî kundak nâmını verdiği tarz-ı cedîdde bir kundağı kabûl eylemiştir. 75 ve 70 milimetrelik topların ağır ve hafif olarak iki nev-i olup ağır olanlar 35 ve hafifler 34 çap tûlunda olduğu gibi 65 milimetrelik topun dahi biri 35 çap tûlunda ağır ve diğeri

⁹¹ Mîrâlây Ahmed Muhtar, “Fünûn-ı Askeriyye – Serî Ateşli Sahrâ Topları (iki yüz otuz ikinci nüshâmızdan mâ-bad)-”, *Malûmât*, No. 233 (27 Z 1317/ 28 Nisan 1900), s. 832.

* Bu nev-i efvâh-ı nâriyyeden bir takımları Transval Hükûmeti tarafından evvelce tedârik ve mübaaya edilmiş olmakla hükûmet-i mezbûrenin el-yevm İngilizler ile etmekte bulunduğu muhârebede kemâl-i istifâde ile istimâl olunmaktadır.

30 çap tûlunda hafif olarak iki nev-i vardır.

Efvâh-ı nâriyye-i mezbûreden uçünün dahi tertîbâtları esâsen birbirinin aynıdır.

Namlu, bunların namluları uzun bir jaket (mantel) ile takviye bulmuş bir çelik borudan müteşekkil olup mezbûr jaket kapak takımını hâvîdir. Namlunun üzerine iki çenber geçirilmiş olup bunun biri payende çenberi ve diğeri viloları hâvî olan muylu çenberidir. Kıt'aat-ı mezbûre kâmilten çelikten imâl olunarak döğülmüş ve yağ ile kendilerine su verilmiş ve ba'dehû birbirine rabt olunmuştur.

Kapak takımı, mezbûr toplar için Mösyö Kane üç türlü kapak takımı teklif eylemiştir ki bu kapak takımlarından herhângi biri bayilerin ârzûsuna göre bu topların üçünde tatbîk olunabilir.

Bunlardan birinci nev kapak takımı 70 milimetrelik topun resimlerinde görüldüğü üzere üstüvani vidalı olup namlu kuyruğun sağında bulunan bir manivela vasitâsıyla yalnız bir hareketle serîan açılıp kapanır ve kapak açıldığı vakitte namlu kuyruğunun altına merbut ufkı bir menteşe etrâfında ve bir sath-ı şakûlî derûnunda hareket etmek üzere geriye doğru açılır. Bu nev kapak takımı hem metalik kovan ve hem de Banjkari elastiki resdes istimâline müsaittir.

Kapak açıldığı esnâda bir tırnak boş kovana şiddetle dışarı fırlatır.

İkinci nevi kapak takımı üstüvani vidalı bir kapaktan (iki dilimi dişli ve iki dilimi kol bir üstüvaneden) müteşekkil olup aksâmın adedini mümkün olduğu kadar azaltmak ve alana muhtaç olunmaksızın el ile sökülebilmek maksâdıyla imâl edilmiştir. Kapağın açılması kapak manivelasının iki hareketiyle vukuu bulur ve bu hareketler yek-diğerini tevalî etmek ve manevra kabzası bırakılmamak üzere husûle gelir. Kapağı açmak için namlu -silik- sathının ortasında ve merkezinden yukarı doğru şakûlî duran kapak manivelasını bir sath-ı şakûlî derûnunda sola doğru doksan derece mikdârı devr edip ba'dehu bir sath-ı ufkı dâhilinde hareket etmek üzere geriye ve sağa doğru çekmek kâfi olduğu gibi kapak için dahi aksi vechle hareket olunmak yani manivelayı sath-ı ufkı dâhilinde sağdan sola ve ileri doğru sürüp namlu kuyruğuna dokundukda kuyruğa temas etmek üzere yukarı kaldırarak şakûlî vaziyete getirmek kâfidir. Bu -silik- dahi hem Banj-karî elastiki restes ve hem de metalik kovan istimâline müsaittir⁹².

⁹² Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Serî Ateşli Sahrâ Topları (İki yüz otuz üçüncü nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 237 (25 M 1318/ 25 Mayıs 1900), s. 916.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesi ile bu mes'elenin ahiren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmidir.

(İki yüz otuz dördüncü nüshâmızdan mabad)

Üçüncü nev-i kapak takımı kâmilen yeni olup şekl-i mahsûsunda gösterildiği vechle pek suhûletle tahrik ve istimâl olunur ve cem'an beş parçadan müteşekkil olup kapak manivelasının yalnız bir hareketiyle açılıp kapanır. Bu mekanizmada kapak (müttehidü'l-merkez dişli kapak) denilen bir yarım üstüvaneden müteşekkil olup dişler müttehidü'l-merkez ve nısf-1 dâirevi olmak üzere bu yarım üstüvanenin kâidelerine açılmış ve namlunun kuyruğunda bu kapağa mahsûs olarak yine nısf-1 üstüvane şeklinde bir yive küşâd edilmiştir. Bu yivenin yanlarında kapaktaki müttehidü'l-merkez dişlere mütenâzır olarak müttehidü'l-merkez nısf-1 dâirevi dışı vidalar vardır başları dişli bir nısf-1 makara tarzında olan kapağın sağa doğru mümted olan mihverine kaimen kabzalı bir manivela merbuttur. Kapak açık iken bu manivelanın kabzası aşağıya müteveccih ve şakûlidir. Mezbûr manivelaya bir sath-ı şakûlî derûnunda 90 derece mikdârı ileriye doğru bir devir icrâ ettirilir ise kapak kendi mihveri etrâfında rub' devir ederek namlu ve re'sini kapar. Bilakis manivelaya geriye doğru aynı mikdârda bir devir icrâ ettirilir ise namlu ve re'si açılır ve kapağın nısfı üstüvane şeklinde oyuk olan karnı mecef sath-ı hizasına gelerek tarak vasıtâsıyla boş kovanın dışârı atılmasına ve topun tekrar doldurulmasına müsait olur.

Nişân hattı, pek sade bir modelde olan bir nişângâh ve bir arpacık vasıtâsıyla müteşekkildir bunlar gece endâhtları için îcâbında elektrik ile de tenvîr olunabilirler.

Elastiki sehmi kundak, bu kundak başlıca iki kısma ayrılabilir: İş bu kısımlardan biri endâht esnâsında sabit olan kundak kuyruğu ile tevkîf mahmuzundan mevcûdtur alet-i mezbûre yollarda tekerleklerin tadîl harekâtı için kullanılarak endâhtlarda istimâl olunmaz.

Kundağın kısım-1 dâhilîsi (kare hidropenomatik) denilen* bir tevkîf aletini hâvîdir: Tazyik-i hava ve mayi esâsına müstenit olan alet-i mezkûrenin hizmeti geri tepmenin tesfîrâtına karşı koyarak topun geri gitmesini müteşekkildir; diğeri müteharrik olup bu kısım dahi geri tepme esnâsında kundak kuyruğu üzerinde kayarak hareket eden ve ba'dehu tekrar vaziyet-i asliyesine gelen kundak sehmi ile asıl kundak, dingil ve tekerleklerden mürekkebirdir.

* Fren Hidropenomatik ismi hava ve mayi tazyikli baskı aleti sûretiyle tercüme olunabilir.

Bir tertîb-i mahsûs (yanılma nişân mekanizması) sayesinde kundak üzerinde namluyu ufku olarak dört derece mikdârı sağ veya sol tarafa doğru tahrik eylemek mümkündür. Namlu kuyruğunun solunda müretteb ve mezkûr hareketi icrâya hadım olan yanılma nişân çarhının yanında bir de dikine nişân çarhı mevcûd olmakla bunun tahrikiyle alet-i nâriyyeye irtifa ve inhitad verilebilir. Nişâncı numara neferi sağ ve sol elleriyle bir anda mezbûr iki çarhı tahrik edebilmekle aynı zamânda hem irtifaen ve hem de ciheten nişân alabilir.

Kundakta bir de ayrıca yol baskı aleti tehdit etmek ve geri teptikten sonra tekrar vaziyet-i asliyesini almasına hadım olmaktadır.

Bir takım ecânibin gazezkarane türrehati hilafında olarak yapılan birçok tecrübelerde bu aletin netâyic-i fevkalâde itâ eylediği görülmüştür ve binâberin muahharan Fransa Hükûmeti tarafından dahi resmen kabûl edilmiştir.

Endâhtta başlandıktâ kundak kâmilen otomatik olarak yani bizâtihi hareket eyleyerek icrâ-yı fiil eyler. Tevkîf mahmuzu zemîne saplanır. Zemînin sertliğine, haline nazaran geri tepme muhtelif olur ise de bu ihtilafın ehemmiyeti yoktur ve çünkü geri tepme mikdârı 50 milimetreyi tecâvüz eylemez.

Kundağın teferrüatı iki parçadan ibâret yalnız bir tomardan ibâret olup bu parçalar süratle yek-diğerine rabt olunabilir. İş bu alet gerek topu yıkamak ve yağlamak ve gerek namlu derûnuna sürülerek fakat endâht edilmemiş bir mükemmel hartûcu topun ağız tarafından geriye sürmek için istimâl olunur.

Cephâne, 1896 modeli sahrâ toplarının cephânesi kâmilen yeni bir tarz ve sûrettedir. Mermiyyât ile metalik kovan nakliyat esnâsında sandıklarda ayrıca nakl olunur⁹³.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesi ile bu mes'elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmildir.

(İki yüz otuz beşinci nüshâmızdan mâ-bad)

Endâht esnâsında toparlak yanında bulunarak cephâne itâ eden numara neferi bir tertîb-i mahsûs sayesinde süratle mermiyi kovana rabt eyler. İşte mermiyyâtı kovanlardan ayırarak ayrı ayrı kullanmak veyâhûd mükemmel hartûc kullanmak

⁹³ Mirâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Serî Ateşli Sahrâ Topları (İki yüz otuz dördüncü nüshâmızdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 238 (2 S 1318/ 1 Haziran 1900), s. 939-940.

hakkında sert olunan menâfiin her ikisi dahi şu sûretle tahsil olunmuştur.

Mezbûr topların mermiyyâtla olan teçhîzâtına gelince yüz atım cephâneden doksan atımın (sahrâ tevhid mermisi) denilen Kane sistemi nde şarapnelden ve 10 atımının dahi büyük miktârda mevâd-ı müştâile-i şedîde ile memlû arkası salabetli (büyük tesîrli) çelik daneden müteşekkil yani torpil danesinden müteşekkil olması bu kanenin cümle-i tertîbâtındandır. Tapalar mezbûr topların tapaları tunç veyâhûd alüminyumdan mamûl olup başlıca iki modeldedir: Bunlardan birincisi büyük tesîrli dânelere (torpil dânelerine) mahsûs ve patlaması bataetlendirilmiş dib müsademe tapası, ikincisi şarapnellere mahsûs ve serî tanzîm olunur zaaf tesîrli baş tapası olup evvelkisi büyük tesîr dânelerin dibine, ikincisi şarapnellerin başına rabt olunur.

Barut bahs olunan serî ateşli sahrâ topları el-yevm mevcûd müstâmel olan dumanlı ve dumansız her nev-i barutlarla ve bilhâssa Fransa'da ticarete müstâmel olan dumansız barutlarla atılır.

Toparlak ve cephâne arabaları, sâbıkü'z-zikr Kane toplarının toparlakları ile cephâne arabaları en yeni bir takım tertîbât -ı husûsiyeyi hâvîdirler. Kane usûlünde toparlaklar top ve cephâne arabası için aynı tertîbâttir. Dingiller döğme timurdan mamûl ve tekerlekler kundak tekerleğinin aynıdır. Toparlak sandığı top ahşap olup sac kaplıdır veya mazruflarında kabzalı bulunup kısm-ı ulyasından açılır. Mermiyyât sandığın ortasında ve metalik kovan yanlardadır. Mezbûr sandık 35 mermi ve 35 kovan istiaab eder bunlardan başka toparlak sandığı alet ve edevât-ı mukteziyeyi dahi hâvîdir.

Cephâne arabasının kapaklısı toparlağa manend bir sûrette yapılmış olup sandığı derûnunda 60 atımı ve bazı teferruatı ve yedek kıt'aatı ve kazma kürek vesâireyi hâvîdir.

Mezbûr toplardan beheri dört bârgîrle cerr olunur.

Kane usûlünde 1896 modeli serî ateşli sahrâ toplarına müteallik bazı malûmât-ı adediyye atide itâ kılınmıştır:

Serî Ateşli Kane Topları	35 Çap tûlunda 70 milimetrelilik serî ateşli uzun sahrâ topu	30 Çap tûlunda 70 milimetre serî ateşli kısa sahrâ topu
--------------------------	---	--

Top	Kilo	380	330
Kundak	“	620	480
Harb nizâmında top	“	1000	810
Kane şarapneli	“	5	4,4
Misketlerin randumanı (*)	“	60%	55%
Büyük tesîrli dane	“	5	4,4
Yaralama barutunun sıkleti	“	0,400	0,350
Mükemmel hartûc	“	6,8	5,8
Boş toparlak	“	300	280
Berberinde bulunan atımların adedi	“	35	35
Memlû toparlak	“	540	485
Top arabasının sıkleti	Kilo	1540	1295
Her bârgîrin çektiği sıklet	(6 bârgîr olursa)	258	213
Her bârgîrin çektiği sıklet	(4 bârgîr olursa)	-	324
Namlunun tûlu	milimetre	2450	2100
Namlunun tûlu	çap	35	30
Mevilu mihveri irtifâı (diz irtifâı)	metre	1	1
Tekerleklerin katarı	metre	1,150	1,100
Azami ve asgari zaviye-i remy	derece	1,250	1,250
Sağa sola nişân ahzının haddi	“	15+:5-	15+:5-
Topun hizmetine mukteza numara neferâtının adedi	-	4	4
Sıklet mermi	kilo	5	4,4
Hizmet-i cariyyede sûrat-ı ibtidaiyye	metre	615	600
Menzil-i azami	metre	6800	5000 ⁹⁴ .

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes’ele-i mühimmesi ile bu mes’elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev’den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmildir.

(İki yüz otuz dokuzuncu nüshâmızdan mâ-bad)

4. İngiltere’de vâkî Vickers (Maksim) Şirketi’nin 2 ve 76 milimetrelilik serî ateşli sahrâ topu

Vickers (Maksim) Şirketi ve bu şirketin topları İngiltere’de top ve sâir mâlzeme-i harbiyye imâl eden iki mühim kumpanya yani Şhefild-Scheffield’de vâkî Vickers kumpanyası ile Londra’da vâkî Maksim Nordenfelt (Maxim Nordenfeld) Kumpanyası 1897 sene-i milâdiyesi esnâsında yek-dîğeriine kulb olunarak Vickers (Maksim) Kumpanyası nâmıyla bir büyük şirket vücûda getirilmiş ve iş bu şirket tarafından el-yevm muhtelif sınıftan efvâh-ı nâriyye ile bunlara muktezi her nevi kundaklar ve mühimmât-ı nâriyye imâl edilmekte bulunmuştur, efvâh-ı nâriyye-i mezbûre en küçük çapta otomatik yani bizâtihi müteharrik toplardan el-yevm hizmet-i muhtelif-i bahriyye için muktezi en büyük çaplı toplara (zamânımızın 30,5 santimetrelilik en

* Misketlerin randumanı diye misketler sıkletinin memlû şarapnelin sıklet-i kâmiline olan nisbetine denir.

⁹⁴ Mirâlây Ahmed Muhtar, “Fünûn-ı Askeriyye – Serî Ateşli Sahrâ Topları (İki yüz otuz sekizinci nüshâmızdan mâ-bad)-”, *Malûmât*, No. 239 (9 S 1318/ 8 Haziran 1900), s. 959-960.

büyük gemi toplarına) değin her nev-i toplardan müteşekkil olup Avrupa'nın en yeni tarz ve sistemde olan en makbul ve âlâ topçu mâlzemesi meyanında bir mevki-i mahsûs tutmağa başlamıştır.

Şu son senelerde Almanya'da Krupp ve Grayzon Fabrikaları'nın, Fransa'da Şınayder (Kruzov) ve Kane Fabrikaları'nın, İngiltere'de Armstrong ve Vitovret Fabrikaları'nın ikişer ikişer birleştirilerek cesim birer mâlzeme-i harbiyye-i fabrikaları vücûda getirilmesine karşındır ki Vickers ve Maksim-Nordenfelt Fabrikaları da bervech-i marûz birleştirilip top ve sâir her nevi' mâlzeme-i harbiyye ve bunların cephâne ve mühimmâtı imâl eden büyük bir fabrika vücûda getirilmiştir.

Vickers usûlünde efvâh-ı nâriyyenin büyük çaplı, vusta çaplı, küçük çaplı olmak üzere başlıca üç nevi' mahsûsi vardır.

Büyük çaplı efvâh-ı nâriyye, 40 çap tûlunda 304,8 milimetrelik (12 posluk) top, 42 çap tûlunda 254 milimetrelik (10 posluk) top, 45 çap tûlunda 233,68 milimetrelik (9,2 posluk) top, 45 çap tûlunda 203,2 milimetrelik (8 posluk) top büyük çaplı Vickers toplarını teşkil eder ki bu topların sürat-i ibtidaiyyeleri mütenâzıran 787,839 839,839 metredir.

Vusta çaplı efvâh-ı nâriyye, 40 ve 45 çap tûllarında 152,4 milimetrelik (6 posluk) toplar, 45 ve 40 çap tûllarında 120 milimetrelik (4,7 posluk) toplar, 45 ve 50 çap tûllarında 101,6 milimetrelik (4 posluk) toplar vusta çaplı Vickers Topları'nı teşkil eder; bu topların sürat-i ibtidaiyyeleri dahi sırasıyla mütenâzır olmak üzere 846 ve 793,772 ve 854,763 ve 824 metredir.

Küçük çaplı efvâh-ı nâriyye) şunlardır:

23,5 çap tûlunda 76,2 milimetrelik (3 posluk) top, sürat-i ibtidaiyyesi 518 metre.

45 ve 50 çap tûllarında 76,2 milimetrelik (3 posluk) toplar, sürat-i ibtidaiyyeleri mütenâzır 793 ve 824 metre.

10,7 çap tûlunda 75 milimetrelik top, sürat-i ibtidaiyyesi: 280 metre.

42,3 ve 50 çap tûlunda 57 milimetrelik toplar, sürat-i ibtidaiyyeleri mütenâzıran 702 ve 763 metre.

40 ve 47,2 çap tûlunda 47 milimetrelik toplar, sürat-i ibtidaiyyeleri mütenâzıran: 648 ve 732 metre.

30 ve 42,5 çap tûlunda 37 milimetrelik toplar, sürat-i ibtidaiyyeleri mütenâzıran: 549 ve 717 metre.

Sâbıkü'l-beyân toplardan 8 posluk (20,3 milimetrelik) toplar ile bu toplardan

daha küçük çapta olan efvâh-ı nâriyye kâmilen serî ateşlidir. Bu serî ateşli olmak keyfiyeti yalnız piyâde fişenlerinde olduğu gibi yalnız metalik hartûc kovanı istimâlinde inbias eylemeyip belki kundakların tertîbât ve sur-ı inşâiyesinden dahi tekevvün eylemektedir. Metalik hartûclar yalnız küçük çaplı efvâh-ı nâriyyede müstameldir.

Sâbıkü'l-beyân toplardan büyük çaplı efvâh-ı nâriyye ve bilhâssa en büyük çapa mâlik olan toplar yani 305 milimetrelik (12 posluk) toplar ve 254 milimetrelik (10 posluk) toplar, 234 milimetrelik (9,2 posluk) toplar ahîren icâd ve ihtira kılınan bir usûl-i cedîdeye tevfikeyen çelik tellerden (çelik şeritlerden) saye usûlüyle sûret-i mükemmelede imâl ve inşâ olunmakta ve hidrolik aleti ianesiyle veya el ile tahrik edilmektedirler; bir manivelanın basit bir devri vasıtâsıyla bir usûlden diğere ve meselâ hidrolik tertîbâtından el ile istimâl usûlüne geçilebilir. Çelik tel ve şeritlerden top imâlâtı meşhûr Longric'in cümle-i muhteriatından olup İngiltere ve Rusya'da resmen kabûl olunan bu usûlün her nevi çaplara pey-der-pey tatbîkine çalışılmaktadır.

12 posluk (30,5 santimetrelik) top 50 tonilata sıkletinde olup 94 kilogram dumansız Kordayt barutu ile 386 kilogram sıkletinde bir mermiye ber-vech-i marûz 840 metre sürat-i ibtidaiyye ile endâht eylemekle topçuluk âleminin en yeni, en müdhîş silâhlarındanır.

Enjine Erin nâmıyla İngiltere'de tab' ve neşr edilmekte bulunan risâle-i mevkûta-i fenniyyenin itâ ettiği malûmâta nazaran 12 posluk (30,5 santimetrelik) Vickers topu İngiltere Devleti'nin meşhûr Volvic tersânesindeki Volvic Tophânesi tarafından yeniden yapılacak efvâh-ı nâriyye için model ve numûne ittihâz olunmuştur.

Sâbıkü'z-zikr 12 ve 10 ve 9,2 posluk üç büyük toptan daha küçük çapta olan 8 posluk (20,3 milimetrelik), 6 posluk (152 milimetrelik) serî ateşli efvâh-ı nâriyye 45 çap tûlunda olup çapları nisbeten küçük ise de büyük tesîrli toplardan maduddurlar; bunların endâht-ı netâyici İngiltere matbûatı tarafından pek ziyâde meth ve sena edilmiştir.

Ahîren İngiltere Hükûmeti Vickers kapağını hâvî 6 posluk (152 milimetrelik) serî ateşli çelik tel toplardan 200 kıt'asını muhtelif top fabrikalarına sipariş eylemiştir: Bunlardan 90 adedi Vuloviç tersâne-i kıralisi tophânesinde ve 60 adedi Vickers-Maksim şirket-i cesîmesinin top imâlathânelerinde ve 50 adedi Armstrong-Vitovret top fabrikalarında imâl olunacaktır*.

* Bu malûmât İngiltere'de çıkan Enjine Erin risale-i mevkûta-i fenniyyenin 4 teşrin-i sâni 1898 târihinde neşr edilen 1714 numaralı nüshâsından muktebestir.

12 ve 9,2 pos çapında olan toplardan birçoğunun dahi İngiltere Hükûmeti tarafından Vickers-Maksim Şirketi'ne sipariş olunduğu risâle-i mevkute-i fenniyyede görülmüştür.

Vickers-Maksim Şirketi'nin imâl etmekte bulunduğu efvâh-ı nâriyyenin kapak takımları bu topların kafesi için hemen aynı tertîbte olup yalnız bazı teferruat cihetiyle birbirinden fark ederler. Mezbûr kapak takımı İsveç mühendislerinden Akzel Velen (Axel Welen) nâm zat tarafından tasavvur ve icâd olunarak İsveç'te 24 santimetrelilik sâhil toplarına 1894 senesinden beri tatbîk olunmakta bulunan kapak takımının bazı mertebe tadîli ile vücûda gelmiştir. Mezkûr kapak takımı terakkîyât-ı ahîreye göre ıslâhât-ı mühimme görmüş en mükemmel vidalı bir kapağı hâvî olup istimâli gittikçe taammüm eylemektedir⁹⁵.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimesi ile bu mes'elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmidir.

(İki yüz kırkıncı nüshâdan mâ-bad)

İngiltere'de çıkan meşhûr Times Gazetesi'nin 19 Temmuz 1898 târihli nüshâsındaki bend mahsûsundan müstebân olduğu üzere ahîren İngiltere Devleti Vickers-Maksim Şirketi'nin kapak sistemini kabûl eylemiş olduğundan fi-mâ-bad hükûmet-i mezkûrenin Voyoviç Tophânesi'nde ve konturato ile sâir fabrikalarda imâl ettireceği toplar ve bilhâssa şirket-i mezkûreye ısmarladığı 9,2 ve 12 posluk efvâh-ı nâriyye kafeten bu sistemde kapak takımı ile mücehhez olacaktır. Tedkîkat-ı vâkıadan müstebân olduğuna göre mezkûr kapak takımının kabûl ve icâdı ıslâhât ve tebeddülât-ı mühimmeden add olunarak bunun toplarda emniyeti tezyîd ve mukâvemet ve isâbet hâsselerini tevfir eyleyeceği tezahür eylemiştir.

Vickers-Maksim Şirketi'nin sâir efvâh-ı nâriyyesi meyanında 76,2 milimetrelilik (3 posluk) serî ateşli sahrâ topu ile 75 milimetrelilik serî ateşli ve sahile asker dökme ve Cebel muhârebelerine mahsûs Cebel topu pek ziyâde şâyân-ı dikkat olup ekser matbûat-ı ecnebiyenin mazhâr-ı takdîri olmuşlardır. Binâberin mezbûr topların âtîde ayrı ayrı olarak tafsîlen zikr ve beyânı münâsib görüldü.

1 - Vickers-Maksim usûlünde 76,2 milimetrelilik serî ateşli sahrâ topları

İş bu top muhteriat-ı ahîreden olan serî ateşli sahrâ toplarının en

⁹⁵ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Serî Ateşli Sahrâ Topları (İki yüz otuz dokuzuncu nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 247 (6 R 1318/ 3 Ağustos 1900), s. 133-134.

mühimlerinden biri olup aksâm-ı muhtelifesi tertîbât-ı âtiyeyi hâvîdir:

Namlu, mezbûr topun namlusu nikelli çelikten mamûl olup bu namlunun bir tertîb-i mahsûsunda olan nişângâhı namlu kuyruğunun solunda müretteb ve üstüvani bir çıkıntı teşkîl eden nişângâh yatağı içine sokulmuş ve sol tarafta müretteb dışlı bir çarh (fener) vasitâsıyla yukarı aşağı tahrik olunmakta bulunmuştur.

Arpacık sol muylu üzerindedir. Namlu feminde lale vardır. Mezkûr top Vikers-Maksim usûlünde bir kapak takımını hâvîdir.

Mezkûr kapak takımını namlu arasının sağ tarafına şakûlî bir mihver (menteşe) ile rabt edilmiş dirsekli bir kanat dâhiline mevzû ve aleti ve altüstü düz ve yanları dışlı bir vidalı kapaktan müteşekkil olup kapağın gerisine mevzû kabzalı ufkî bir manivela vasitâsıyla bir harekette açılıp kapanır: Yani manivela sola ve ileri sürüldükde kapak takımını kapandığı misüllü sağ el ile geriye ve sağa doğru cerr olundukda namlu açılır ve bu harekette bir kaşık şeklinde olan ve yine mihver-i şakûlî etrâfında müteharrik bulunan bir tırnak (fişenk atacağı) kapak açıldığı sırada kanat dirseğinin tırnak burnuna çarpmasıyla boş kovana dışarı fırlatır.

Mezbûr vidalı kapağın derûnunda başı sivri ve içinde helezoni bir yayı hâvî mecef bir müsademe mili mevcûd olup kapak sath-ı muahharını tecâvüz eden ve başı mezkûr mile merbut bulunan bir çengele falya ipi takılarak cerr olundukda yay bükülerek geri gelip mezbûr ip serbest bırakıldıkda yayın tesîriyle mil ucundaki iğne şiddetle hartûc kovasının dibindeki kapsüle bil-müsademe anı ateşleyerek topa ateş verir.

Kundak, Vikers usûlünde serî ateşli sahrâ topunun kundağı Darmansiye-(Darmancier) usûlünde 75 milimetrelilik serî ateşli sahrâ topunun kundağına pek müşabihdir. Ahîren kabûl edilen bi'l-cümle topçu mâlzemesinde olduğu gibi 76,2 milimetrelilik serî ateşli Vikers topunda dahi husûle getirilen ıslâhât ve tekemmülatın başlıcaları kundağın bazı kısımlarının gayr-ı müteharrik kılınması ve topun endâhttan sonra kendi kendine tekrar ateş vaziyeti almasının hız-ı husûle getirilmiş olması husûslarından ibârettir.

Bahs olunan serî ateşli sahrâ topunda yalnız karen hidrolikin (mayi'li tevkîf aletinin) arka nihâyetinde bulunan geniş bir (tevkîf mahmuzu) (şekl-i mahsûsuna mürâcaât oluna) zemîne istinad ederek sabit durur.

Mezbûr tevkîf aletinin silindiri kundak sehminin (sivri olan kundak kısım-ı muahhirinin) altında olup şeklinde iyice meridir. Tevkîf aleti pistonunun sapı kundağın ön tarafına rabt edilmiş olup mezkûr sapın etrâfına sarılı bulunan kuvvetli bir helezoni

yay kundak geri tepmiş iken anı tekrar ileriye sevk ve tahrik ederek kendisine vaziyet-i evveliyesini aldırarak bir rekoperatör (yani tanzîm aleti) hizmet ve vazifesini ifâ eyler.

Tevkîf mahmuzu iki zincir vasitâsıyla kundak sehmine merbuttur.

Topa ateş verilip de mermi gittiği vakitte tevkîf aletinin silindiri müstesnâ olmak üzere tekmil-i hey'et (ma-ı namlu kundak) tahmînen bir metre mikdârı geri gider ve bu esnâda helezoni yay önden arkaya doğru sıkışmakla bunun ileriye doğru icrâ edeceği tazyik alet-i nâriyye vaziyet asliyesine pek yakın bir vaziyete getirir (bu sıralarda sağ tekerlek hemen bir sûtret-i muntazamada icrâ-yı devr ve hareket eder ise de sol tekerlek sıçramalar icrâ etmektedir).

Top harb nizâmında bulunur iken tevkîf mahmuzunun zincirleri gergin olmamakla tevkîf aletinin istikametinde bir mikdâr tahallûf eden herhângi bir istikamette nişân ahzı mümkündür.

Mezkûr kundağın tertîbât-ı sâiresi âdî sahrâ kundaklarındakine müşabihtir: Kundak altında dingili ve yanlarında çatgı timurlarını ve dingil fevkinde kavsale kaplı ve basamaklı dingil iskemlelerini ve kuyruğunda kuyruk manivelasını hâvî olup sağ tarafı altına tomar ve sol tarafı altına dahi uzun saplı hartûc sürgüsü tertîbât-ı mahsûsasıyla rabt edilmiştir.

Mezbûr kundak sehpalı kundaklarda olduğu gibi bir sehpaye (beşiğe) mâliktir. Bunun fevkinde mevîlu yatakları bulunmakla namlu mevîluları vasitâsıyla üzerine oturtulmuştur. Kundağın solunda müretteb kabzalı bir çevirecek tedvir edildiği vakitte kundak sehpası (beşik) kundak göğdesi üzerinde sağa veya sola üç derece mikdârı hareket edebilir; binâberin yanılma nişân ahzında kuyruk manivela vasitâsıyla top sağa sola alınarak hedef istikametine getirilmekten sonra kundak sehpasının (beşiğin) kundak göğdesi üzerinde bir mihver etrâfında sağa ve sola tahriki vasitâsıyla ince hareketler bi'l-icrâ iyice nişân alınır.

Kundağın yine sol cihetinde ve sâbıkü'l-beyân yanılma nişân çevireceğinin hemen ittisâlinde bulunan kabzalı âhar bir çevirecek tedvir edilerek namluya irtifa vermek mümkündür. Binâberin sağ ve sol ellerden her biriyle mezbûr çevireceklerden biri devr ve tahrik olunarak bir anda hem irtifa ve hemde ciheten nişân ahzı kabildir.

Kundak kuyruğu kulpları kundak kuyruğu altına merbut müstatilî bir levhânın iki başlarındadır. Kundağın ön tarafında vusûl-i dingil iskemlesinin sağ önünde bulunan bir kabzalı bir manivela (çevirecek devr) edilerek tevkîf aletini sıkıştırmak veya kuşatmak (tanzîm eylemek) mümkündür.

Cephâne ve mühimmât, mezbûr top Kordayt nâmındaki dumansız İngiliz Barutu ile atılır: Şarapnel 5,675 kilogram, peşerdî 6,8 kilogram sıkletindedir. Bundan mâ-adâ mezbûr top ile 5,3 kilogram sıkletinde zaaf civârlı yerdane ile 9,1 kilogram sıkletinde uzun bir dane (torpil danesi) endâht olunur. Mezkûr topla dakikada 10-15 ve hatta numara neferâtı mahir olduğu hâlde daha hayli ziyâde 20 adet mermi endâht olunabilir.

Mezkûr topun şarapneli zaaf tesîrli bir tapa ile mücehhezdir. Yukarıdan beri mevzû bahs serî ateşli sahrâ topuyla anın cephâne ve mühimmât vesâiresine müteallik malûmât-ı adediye atide 75 milimetrelilik Cebel topunun tarifinden sonra itâ olunan bir cetvel-i mahsûsda mûnderic olmakla cetvel-i mezkûre mürâcaât olunabilir. Hartûclar metalik olup barut hakları metalik kovan dâhiline mevzûdur.

76,2 milimetrelilik Vickers-Maksim topuyla icrâ olunan tecrübeler netâyici

1898 sene-i mîlâdiyesi temmuzunun yirmi birinde Epensfort-Eynsfort'da sâbıkü'l-beyân serî ateşli Vickers Topu ile bir takım tecrübeler icrâ olunmuş ve bu tecrübelerden netâyic-i âtiye iktitâf ve istihsâl kılınmıştır.

Evvelâ, 13 1/2 sâniyede dört adet peşrev endâht olunabilmiştir:

Sâniyen, 1000 yarda 914 metre mesâfeye mevzû bir nişân tahtası üzerine müsademe tapalı yedi adet âdî danenin 44 1/2 sâniyede endâhtına muvaffakiyet hâsıl olmuş ve bu endâhtlardan beşi ber-vech-i dilhah hedefe isâbet eylemekle âlâ adv itibâr edilmiştir.

Sâlisen, tapaları evvelce tanzîm olunmuş olan 6 adet şarapnelin 27 sâniyede endâhtına muvaffakiyet hâsıl olmuş ve bu netîce müstelzem memnuniyet-i azîme olmuştur.

Râbien, bir hedef tebdîli hareketinin icrâsına kalkışılarak bir hareket -yeni endâht hattı istikamet-i evliye ile 45 derece zaviye ihdâs etmek üzere- 10 1/2 sâniyede icrâ olunmuş ve birinci merminin hedef-i cedîde isâbet eylediği görülmüştür.

Hamisen, bir tanzîm endâht tecrübesinin icrâsına başlanarak iş bu tanzîmin yalnız 24 sâniyede icrâsına muvaffakiyet hâsıl olmuş ve bu tanzîm topu dört mermi sarfıyla mevki-i fiile getirilmiştir.

Sadisen, tecrübelerde kundak hâiz-i metanet ve mukâvemet olduğunu isbât ve irâe eylemiş ve mezbûr kundakla pek zorlu meşy ve hareket-i tecrübeleri icrâsına kalkışılarak arzalı uzun mesâfeler kat edilmiş ise de kendisinde hiçbir arza ve fenalık eserî meşhud olmamıştır.

76,2 milimetrelilik Vickers topunun fiyatı

Bahs olunan topun dumansız barut hakları ve zaaf tesîrli tapaları ile beraber 100 şarapnelinin takrîben 275 İngiliz lirasına ve bu nev-i serî ateşli bir topun tahmînen 1603 İngiliz lirasına olduğu Revüdaritelluri'ye münderic bir makalede meşhudumuz olmuştur⁹⁶.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesi ile bu mes'elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmilidir.

(İki yüz kırk dokuzuncu nüshâmızdan mâ-bad)

Vikers-Maksim usûlünde serî ateşli sahrâ topunun İngiltere Hükûmeti tarafından kabûlü

İngiltere'de tab' ve neşr edilmekte bulunan: L'army and Navy Gazette nâmındaki gazetenin 18 ve 25 Şubat 1899 târihli nüshâlarında ve kezâllik İngiltere'de çıkan: Daily Chronice nâm gazetenin 30 ve 31 Mart 1899 târihli nüshâlarında itâ ettiği malûmâta göre İngiltere hükûmeti kendi sahrâ topçuları için Vickers top fabrikası tarafından takdim olunan serî ateşli bir sahrâ topunu -amîk ve arîz birçok tecârüb-i fenniye icrâsından sonra- resmen kabûl eylemiştir.

Vikers-Maksim usûlünde efvâh-ı nâriyye ve bit-tahsîs bunlar meyanında serî ateşli sahrâ ve Cebel topları Avrupa berriye ve bahriye topçulukları saha-i marifetinde pek büyük şöhret ve itibâr iktisâb etmiş ve hele İngiltere Hükûmeti'nin Vulovic Tophânesi gibi pek büyük bir tophâneye mâlik iken bu toplara rağbet ve itibârı şöhretlerini artırdıkça arttırmış bulunduğundan saye-i terakkîyât-vaye-i hazret-i hilâfet penâhide cihân-ı medeniyetin tarafındaki topçu terakkîyât hayret-bahşâsını nazar-ı teftiş ve tedkîkinden devr tutmayan Osmanlı topçularının bu toplar üzerine de atf-ı inzâr ve i'man eyleyeceklerini şekk ve şüpheden azade add ederiz.

-İstitrad-

Vikers-Maksim usûlünde serî ateşli sahrâ topu bahsine hitâm vermek için ahîren her tarafta kemâl-i ehemmiyetle telakkî edilen ve îcâbında hizmet-i muhtelifede ve hatta sahrâda bile infa'ı vechle kabil-i istimâl bulunan Vickers-Maksim usûlünde 75 milimetrelik serî ateşli Cebel topları hakkında dahi ber-vech-i âtî bazı malûmât itasını vecibeden add eyledik.

Vikers-Maksim usûlünde 75 milimetrelik serî ateşli Cebel topu

Cebel muhârebelerinde ve sefâinden karaya asker ihrâcî husûsunda istimâle

⁹⁶ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Serî Ateşli Sahrâ Topları (İki yüz kırkıncı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 249 (20 R 1318/ 17 Ağustos 1900), s. 180-182.

mahsûs olan ve munteriat-ı cedîdenin en mühimlerinden biri istimâl olunmakta bulunmuştur (Mısır Hidiviyyeti nezdinde bu topla mücehhez altı batarya mevcûdudur).

Namlu, bahs olunan topun namlusu nikelli çelikten mamûl ve sabit hatveli 30 adet yivi hâvî olup sert tunçtan imâl edilmiş bir jaket (zarf) dâhiline mevzû ve geri tepmesi zamânında anın içinde müteharriktir. Mezbûr jaket namluyu hemen bütün imtidadınca setr eder.

Arpacık ve nişângâh jaketin sol tarafı üzerine tespit edilmiş olduğundan iş bu nişân aleti namlu ile beraber geri tepmeyip jaket ile beraber sabit kalırlar; bu keyfiyet endâht esnâsında nişângâhın kendi mahallinde bırakılabilmesine müsaittir.

Jaketin her iki tarafında (sağ ve solunda) birer muylu tevkîf aleti (fren hidrolik) vardır bu tevkîf aletlerinin silindirleri hîn-i isagada jaket ile beraber dökülmüş olduklarından anınla yek-vücûdturlar. Her silindir derûnunda bir piston hareket eder. Bu pistonlardan beherinin sapı namlu kuyruğuna tespit edilmiş kulaklar vasıtâsıyla namlu borusuna peyda-yı irtibat eder. Pistonlardan beheri geri tepme esnâsında birer yayı sıkıştırır ve bu yayların sıkışması endâhttan sonra namlunun tekrar vaziyet-i evveliyesini almasını mâceb olur.

Muylu tevkîf aletlerinin silindirlerinden beheri derûnunda 3,78 litre revgan vardır. Bu yağın pistonların sath-ı muahharı üzerine olan tazyiki geri tepme tûl-ı kâmilî 35 santimetredir.

Vikers-Maksim usûlünde 75 milimetrelîk Cebel topunun kapak takımı Maksim-Nordenfelt usûlünde serî ateşli sahrâ toplarının kapak takımına müşâbih olup mezkûr kapak takımını açıp kapak pek kolaydır. İş bu kapak takımında bulunan yaylı bir müsademe mili metalik hartûcların dibinde bulunan kapsülû işal ederek topu ateşler. Mili ile müsademe yayı metanet-i lâzımeyle hâiz olmakla beraber îcâbında bunları -kapak takımını sökmeğe ihtiyaç hâsıl olmaksızın- 20 sâniyede tebdîl eylemek mümkün ve kabildir.

Kundak, bahs olunan topun kundağı adeta Cebel toplarının kundağına müşâbih olup anlar gibi sökölüp takılabilir. Kundak kuyruğunda bir tevkîf mahmuzu ve sahrâ kundaklarında olduğu gibi kabzalar ve kuyruk maniveleri mevcûd olup kundak kuyruğu kabzalar vasıtâsıyla bi'l-suhûle sağa sola alınabilir.

Nişân aleti vasıtâsıyla alet-i nâriyyeye azami olarak 27 derece zaviye-i irtifa ve 10 derece zaviye-i inhitad itâ olunabilir.

Adi Cebel kundaklarında olduğu gibi bu kundağa dahi bir çatal ok takılabilir: Kundak kuyruğunda madeni bir kovan mevcûd olup bunun derûnuna îcâb-ı hizmete

göre kuyruk nişân manivelasi veyâhûd içi boş çelik bir çatal okun nihâyetindeki bir dil sokulabilir.

Jaket kundağa merbut ise de îcâbında (nakliyat esnâsında) andan bi'l-suhûle tefrîk olunabilir. Dingil ve tekerlekleri dahi îcâbında kundak tefrîk etmek veya tekrar ana rabt eylemek sehildir.

Endâht esnâsında kundak tekerlekleri bir tevkîf ipi (köstek ipi) vasîtâsıyla kösteklenerek bunların hareketi men ve tahdid olunur kundak her endâhtta yan tarafa doğru biraz tebdîl-i mevki eder; bu hal ateşin sûratine bir mikdâr iras-ı mazarrat eyler ise de numara neferâtını izac eylemez.

Alet-i nâriyye-i mezbûrenin diz irtifâı pek zayıf (67 santimetre) olduğundan silâh-ı mezkûr düşmân ateşine sagîr bir hedef arz eder.

Cephâne, mezbûr topların mermiyyâtı şunlardır:

1. Zaaf tesîrli tapa ile mücehhez bir şarapnel
2. Liddit-Lyddit denilen madde-i nâriyye-i şedîde ile memlû ve müsademe tapası ile mücehhez bir parâlâyıcı dane ve nam-ı dîğêrle torpil danesi⁹⁷.

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesi ile bu mes'elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmildir.

(İki yüz elli birinci nüshâmızdan mâ-bad)

3. Zarfı pirinçten mamûl bir adet peşrev

Şarapnelin yaralama barut hakkı 75 gram olduğu gibi parâlâyıcı danenin yaralama barut hakkı 227 gramdır. Peşrev derûnunda beheri 10-13 gram sıkletinde 355 adet misket vardır. Şarapnel ve parâlâyıcı dane 5,675 kilogram ve peşrev dahi 6,800 kilogram sıkletindedir.

Mermiyyât-ı mezkûrenin pirinçten mamûl olan hartûc kovanları kovan çekicinin (turnağın) fiilini teshil zımnında hafîfçe mahrutî bir şekilde imâl edilmiştir. Mezkûr kovanların derûnuna Balistit veyâhûd Kordayt nâmındaki dumansız barut imla olunur.

Nakliyat, bahs olunan serî ateşli Cebel topunun nakli için dört ester lâzımdır. Cephâne saçdan mamûl mahfazalar derûnuna mevzû olup bu mahfazalar üçer üçer

⁹⁷ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Serî Ateşli Sahrâ Topları (İki yüz kırk dokuzuncu nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 251 (6 CA 1318/ 1 Eylül 1900), s. 226-227.

olmak üzere kezalik saçtan mamûl bir çerçevelerden ikişer danesi nakl eder ve binâberin 12 mermiyi hamil bulunurlar.

Mezbûr topun astarlarından indirilerek harb nizâmına vaz'ı ameliyâtı muâllim efrâd vasıtâsıyla 1,5 dakikada ve yalnız sökülmesi ameliyâtı 45 sâniyede icrâ olunabilir.

Muylu tevkîf aletleri (fren hidrolikler) ile beraber namlu jaketinin sıklığı 88,2 kilogram ve dingil ve nişân aleti ile beraber kundağın sıklığı 120,2 kilogram, tekerleklerin sıklığı 64,4 kilogramdır.

Sûrat-i endâht, 1858 senesi haziranında Eynsford-Eynsford poligonunda icrâ olunan endâht tecrübesinde sûrat-i endâhtın -her atımda sahîhen nişân alınmak üzere- dakikada 7 endâhta vasıl olduğu görülmüştür. Nişân tashih olunmaksızın bu topla dakikada ona değin icrâ-yı endâht olunabilir.

Sihhat-i endâht, mezbûr top pek ziyâde bilhâssa hâss-ı balistikiyesi cihetiyle kesb-i temeyyüz eylemiştir. Sûrat-i ibtidaiyyesi 280 metre olup 2500 ve 3000 ve 3500 ve 4000 metre mesâfelerdeki sûrat-i ahîresi mütenâzıran 225, 218, 211, 205 metredir. Endâht cetvelindeki gaye-i menzil 4000 metredir.

Mezkûr top gerek poligonlarda ve endâht meydânlarında ve gerek Transval Seferleri'nde icrâ olunan tecrübelerde şâyân-ı takdîr ve hayret-i netâyic hissine itâ eylediğine ve Ordu-yı Hümâyûn için kabûl edilerek saye-i hazret-i padişahîde Tophâne-i Âmire fabrikalarında imâl olunmakta bulunan 7,5 santimetrelik Cebel toplarının az bir masrâfla bu tarz ve sisteme tahvili pek mümkün ve sehil bulunduğuna ve hatta Vickers-Maksim Şirketi tarafından böyle bir teklifin vukuu dahi evrâk-ı havadiste gördüğüne mebni karîben Cebel toplarımızdan icâbı kadarının bu nev-i efvâh-ı nâriyyeye tahvil olunarak saye-i hazret-i hilâfet penâhide topçuluğumuzun bu şubesince yeni baştan envâ-ı terakkîyât ve tekemmûlat istihsâline çalışılacağına iştibah olunamaz.

Lâhika

Yukarıdan beri tarif ve beyân ettiğimiz Vickers-Maksim usûlünde 74,2 milimetrelik serî ateşli sahrâ ve 75 milimetrelik serî ateşli Cebel topuna müteallik başlıca malûmât-ı adediyye cetvel-i âtîde gösterilerek bu bahse nihâyet verilmiştir⁹⁸.

	Cins-i efvâh-ı nâriyye	76,2 milimetrelik (3 posluk) Vickers-Maksim usûlünde	Vickers-Maksim usûlünde 7 milimetrelik Cebel
--	------------------------	--	--

⁹⁸ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Serî Ateşli Sahrâ Topları (İki yüz elli birinci nüshâmızdan mâbad)-", *Malûmât*, No. 252 (11 CA 1318/ 6 Eylül 1900), s. 248.

		serî ateşli sahrâ topu	topu
Namlu	Tûl-ı mecefmetre/çap	1,791	08,03
	Namlunun tûl-ı kamiliçap/metre	23,5	10,7
	Namlunun sıkletikilo	1,920	0,111
	Tûl-ı harbiyyemilimetre	25	12
	Katar hazînemilimetre	290	107
	Barut gazlarının azami tazyiki	244	116
	atmosfer	86	67
		2134	1219
Kundak	Kundağın sıkle-i kamilesi kilo	1220 namlu ve kok	290
	Azami zaviye-i irtifa derece	atımı hâvî toparlak	26?
	Azami zaviye-i inhitad derece	ile beraber	-10
		17+	
		-5	
Cephâne	Barut hakkıkilo	0,454 Kordayt	0,175 Kordayt
	Sıklet-i mermikilo	5,675 Şarapnel	0,155 Balistit
	Sûrat-ı ibtidaiyyemetre	6,800 Peşrev	5,675 Şarapnel
	Kuvve-i zinde-i	518	6,890 Peşrev
	ibtidaiyye.....tonometre	77,55	280
			2,61
-	Sûrat-i endâht	Dakikada 20	Dakikada 41

Devr-i hâzırın serî ateşli sahrâ topu mes'ele-i mühimmesi ile bu mes'elenin ahîren bazı devletlerce halli ve bu nev'den yeni toplar hakkında malûmât ve müteâlaâtı şâmildir.

(İki yüz kırk yedinci nüshâmızdan mabad)

-İstitrad-

Bu defa Paris sergi-i umûmîsinde üç büyük mükâfat ile üç altın ve bir de gümüş madalyaya nâil olmuş ve şu sûretle Krupp, Armstrong, Kokaril müesseselerine tefavvuk ve takaddümünü isbât eylemiş bulunan Vikers-Maksim müessesesinin kendi top imâlathânelerinde imâline muvaffak aldığı fren hidrolikli (muylu tevkîf aletini) hâvî tarz-ı aharda bir sahrâ kundağı üzerine mevzû Vikers-Maksim usûlünde serî ateşli sahrâ topu bundan akdem bahs-i mahsûsunda tarif ve beyân olunan Vikers-Maksim usûlünde 76,2 milimetrelik serî ateşli sahrâ topundan küllî farklı olmakla iş bu alet-i nâriyye hakkında ahîren istihsâl eylemiş olduğumuz malûmât-ı mahsûsayı dahi alatarikü'l-istitrat âtîde itâ eylemeyi vecibeden add eyledik:

Fren hidrolikli sahrâ kundağı üzerine mevzû Vikers-Maksim usûlünde 75 milimetrelik serî ateşli sahrâ topu

(Resm-i mahsûslarına mürâcaât oluna)

Geçen senenin vasâtından beri Vikers ve şürekâsı kendi sistemlerinde olan serî ateşli sahrâ topu için âhar bir modelde yapmış oldukları kundağı yani fren hidrolikli başka bir sahrâ kundağını bir sûret-i husûsiyede olarak inzâr-ı ehl-i tedkîke arz ve teklif

eylemekte olup bu kundağı dahi Paris sergi-i umûmîsinde pişgâh inzâr-ı âmâya koymuşlardır; İngilizler mezbûr kundak üzerine mevzû Vickers-Maksim usûlünde serî ateşli sahrâ toplarını Afrika-yı cenûbîde vukua gelen Transval Muhârebesi'nde bi't-defaat bu erlere karşı kemâl-i muvaffakiyetle istimâl eylemiş oldukları gibi müstemlekatta dahi büyük istifâde ile kullanmış ve bu nev-i evfâh-ı nâriyye Manila'da Amerikalılar tarafından dahi netâyic-i hasene ile istimâl edilmiştir.

Yeni ve daha doğrusu son sistemde olan mezbûr fren hidrolikli sahrâ kundağı Avrupa topçu komisyonları tarafından eski sistemdeki bundan akdem mezkûr sahrâ kundağına tercih olunmaktadır. Çünkü bu kundağın istimâli halinde sade namlu -iki adet fren hidrolik vasıtâsıyla tevkîf edilmek üzere- bir jaket derûnunda geri tepmekte ve namlunun vaziyet-i evliyesini alması frenlerin dâhiline mevzû olan sade iki helezoni yay vasıtâsıyla vukua gelmektedir.

Vâkıa tarz-ı cedîdde Fransız-kârî serî ateşli sahrâ toplarında namlunun geri teptikten sonra tekrar vaziyet-i evliyesini alması fren hidropanomatik denilen mayili ve hava tazyikli tevkîf altındaki hava-yı mazayık vasıtâsıyla husûle gelmekte ise de bu usûl bir hava tulumasına ve sanâtkâr efrâdın vücûduna lüzûm göstermesi sebebiyle Vickers-Maksim Şirketi'nce mugalatalı ve garîb görülerek kabûl edilmemiş ve belki de bu nev-i baskı aletlerinin şirket-i mezkûrece imâline muvaffakiyet-i tâmme hâsıl olamamıştır.

Anifen beyân olunan fren hidrolikli Vickers kundağında geri tepmek keyfiyeti daha kalîl ve mahdûd olup numara ve neferâtının topun yanından tebaüd etmeksizin dakikada on sekiz kereye değîn icrâ-yı endâht edebilmelerine ve nişâncı numara neferinin istediği hâlde kundak kuyruğundaki iskemle üzerine oturarak topa ateş verebilmesine müsaittir.

Bundan akdem resmi itâ olunan eski kundaklı Vickers topunda kundağın geri tepme mîkdârı takrîben doksan santimetre olmakla bu keyfiyet numara neferâtının endâht zamânında geri çekilmesini ve şu sûretle vakit ziyasını ve topun manevra ve hizmetinin daha yorucu ve suubetli olmasını müstelzem olur idi ki mahâzîr-i mezkûre yeni kundaklı topta hemen ref ve ilgâ olunmuştur.

Fren hidrolikli yeni kundak üzerine mevzû 75 milimetrelik Vickers usûlünde serî ateşli sahrâ topunun (resm-i mahsûsuna mürâcaât) ahvâl ve hâss-ı balistikiyesi atide itâ olunan malûmât-ı adediyyeden iyice nûmayan olur.

Çapı 75 milimetre

Çap cinsinden namlunun tûlu 30 (29,9)

Mermisinin sıkleti 6,5 kilo
Sürat-ı ibtidaiyyesi 500 metre
Kapak takımıyla beraber namlunun sıkleti 330 kilo
Kundağın sıkleti 697 kilo
36 adet mükemmel hartûcu hâvî cephâne arabası toparlağının sıkleti721 kilo
40 adet mükemmel hartûcu hâvî cephâne arabası toparlağının sıkleti ... 760 kilo
56 adet mükemmel hartûcu hâvî cephâne arabası kapaklısının sıkleti ... 940 kilo
Ma-1 toparlak topun sıkleti 1748 kilo
Toparlak ve kapaklıdan mürekkeb cephâne arabasının sıkleti 1700 kilo
Bahs olunan topun güzel bir hâss-ı balistikkiye ve buna karşı bir de pekâlâ bir hareket kabiliyetine mâlik olduğu bâlâda itâ olunan malûmât-ı adediyeden müstebân olur.

Mezkûr topta namlunun jaket dâhilindeki geri tepme mikdâr-ı kâmilinin sade 35 santimetreden ibâret olması her hâlde nazar-ı dikkatte tutulacak husûsât-ı mühimmedendir.

Yukarıdan beri bahs ettiğimiz Vickers-Maksim usûlünde serî ateşli efvâh-ı nâriyye ve bunlardan bâ-husûs bâlâda zikr ve beyân ettiğimiz mayili tevkîf aletini (fren hidroliği) hâvî tarz-ı cedîdde kundak üzerine mevzû 75 milimetrelik serî ateşli sahrâ topu Transval muhârebelerinde ve İngiliz müstemlekatında ve Amerika Seferi'nde Manila'da menâfi ve hâss-ı hasenesi meşhud olmuş efvâh-ı nâriyye-i cedîde ve mergubeden olmasına binâen saye-i terakkîyât vaye-i hazret-i hilâfet penâhîde orduyu mehabet-makrun-ı hümayûn için serî ateşli en mükemmel bir sahrâ topunun intihâb ve kabûlü sırasında alet-i nâriyye-i mezkûrenin dahi nazar-ı tedkîk ve teftişten devr tutulmayacağı vareste-i şekk ve iştihahtır⁹⁹.

Zamânımızda en mühim mes'ele-i askeriyyenin halli yahut serî ateşli sahrâ topları birinci kısmın zeyli

Almanya Devleti'nin kabûl eylemiş olduğu 96 modeli serî ateşli sahrâ topunun tesîrâtı

Sahrâ efvâh-ı nâriyyesinin sıkleti sînin vefireyi müteâkib ancak pek hafif tebeddûlat ve tagayyürata marûz olmuş ise de buna karşı tesîr-i endâht alet-i devâm tezayüd eylemiştir.

⁹⁹ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Serî Ateşli Sahrâ Topları (İki yüz kırk yedinci nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 260 (8 B 1318/ 1 Kasım 1900), s. 402-404.

Kavval topların mahâzîr-i adidesi tahakkuk etmesiyle anlar terk olunarak şîşhâneli yivli toplar kabûl edildiği târihte tesîr-i endâhtın bir fail-i esâsisini teşkîl eden sıklet-i mermi pek azîm bir tezayüde uğramıştır. Eğer evvel vakitten şimdiye kadar geçen müddet zarfında gerek Almanya Devlet-i fehîmesinin ve gerek sâir bazı düvel ve hükûmetin sahrâ topları meyanından ihrâc ile sahrâ topçuluğundan ilgâ ettikleri hafif sahrâ alet-i nâriyyesi dâhil hesap edilmez ise denebilir ki evvel târihten beri sıklet-i mezbûre 6,5 kilogram ile 8,5 kilogram arasında sallanmış kalmış ve bu sıklet Almanya'da 73 modeli mantelli eski sahrâ topunun şarapnel sıkletinden ibâret olan 8,15 kilogram ile bugün Almanya sahrâ bataryalarını teşhîz eden 96 modeli 7,7 santimetrelik serî ateşli Almanya sahrâ topunun şarapneli sıkletinden ibâret bulunan 6,8 kilogram arasında tahavvül eylemiştir.

Mahâzîr-i adideye -ve bilhâssa cephâne arabaları hakkında gayr-ı kâfi bir cephâne mikdârına mâlik olunmak veyâhûd kabiliyet-i meşy ve hareket pek az olmak mahzurlarına- marûz olunmaksızın sıklet-i mezbûreyi daha ziyâde tezyîd eylemek mümkün görülmediğine binâen her türlü mesâi ve ikdâmât-ı fenniye ve sanaiyyenin sarfiyla sıklet-i mermiden mümkün olan en büyük istifâdenin istihsâline çalışılmıştır.

Sahrâ muhârebelerinde başlıca tesîr: Mermi paralandıktan sonra husûle gelen parçaların kuvve-i müsademesine tebiyet eder. Merminin yaralandığı nihâyet muharrik noktasında sürat-i mermi yani sürat-i ahîre ne kadar büyük olur ise mermi parçalarının sıkleti ol-kadar küçük ve binâen aleyh bunların adedi daha büyük ve tesîr daha azîm olabilir. Bundan dolayı şîşhâneli yivli topların kabûlünden beri topların bi'l-cümle modellerinde sürat-i ibtidaiyyenin mütevaliyen bir tezayüde uğradığı meşhud olur.

Sürat-i ibtidaiyye Prusya Hükûmeti'yle Danimarka Hükûmeti arasında vukua gelen 1864 ve Prusya ve Avusturya Hükûmetleri meyânında açılan 1866 ve Prusya ile Fransa arasında vukua gelen 1870-71 Seferleri'nde Almanlar tarafından kullanılmış olan 1861 modeli 9 santimetrelik çenbersiz çelik toplar* için 326 metreden ve 1874 sene-i mîlâdiyyesinden 1898 senesine kadar geçen müddette Almanya bataryalarını teşhîz ve teslih eyleyen 1873 modeli 8,8 santimetrelik mantelli ağır sahrâ topları için* 442 metreden ibâret olduğu hâlde zamânımızda Alman bataryalarını teslih eden 96 modeli sahrâ topu için 465 metreden (ve Krupp kari 7,5 santimetrelik serî ateşli sahrâ topu için 500 ve aynı çapta Kane Şınayder Topu için 540 metreden) ibârettir. Merminin

* Bizdeki çenbersiz çelik toplara manendirler.

* Mantelli toplarımıza manendirler.

sûrat-i ibtidaiyyesi mümkün olduğu kadar muhâfaza olunabilmek için mukatta‘ arzanî hamulesinin büyük olması lâzım gelir (mukatta arızanı hamulesi tabirinden merminin k sıkletinin alet-i nâriyyenin mecefi mukatta arızasına olan nisbeti anlaşılır: Eğer çap yani sedler arasında olan katr-ı mecef r ile gösterilir ise mukatta arızanı için $\frac{\pi}{4} 2k$ ve mukatta arızanı hamulesi için dahi $k \frac{\pi}{4} 2k$ istimâl olunur).

Eğer aynı modelde olan (yani müşabih sûrette imâl olunan) mermiyât nazar-ı dikkate alınır ise bunların sıkletleri çapın mikâbı nisbetinde tezayüd edip hâlbuki mukatta arızanı ancak çapın murabbai nisbetinde ziyâdeleşir; buna binâen mukatta hamulesi çap ile ancak bir nisbet-i basîtede (yani anın birinci kuvveti nisbetinde) tezayüd eyler* lakin eğer hareket kabiliyetini nazar-ı dikkate tutmak istenilir ise sıklet-i mermiyi tezyîd etmeyi tefekküre mahal yoktur; bu gibi ahvâlde sıklet sabit iken çapı tazgir ve mermiyi takvil etmek sûretiyle büyük bir mukatta hamulesi istihsâl olunabilir. Aynı vechle tüfenkler için ancak çapı tasgir etmek ve mermiyâtı tatvil eylemek sûretleriyle mukatta arızanı hamulesi için tezayüd husûle getirmek mümkün olabilir.

Cetvel anı, Almanya Devlet fehîmesinin muhtelif zamânlarda birbiri ardınca kullandığı üç nev-i sahrâ efvâh-ı nâriyyesi için sıklet-i mermi ile çap arasında mevcûd olan münâsebetlerin ve mukatta arızanı hamulesinin neden ibâret olduklarını irâe eyler.

Cins-i alet-i nâriyye	Sıklet-i mermi	Çap	Mukatta arızanı hamulesi
61 modeli 9 santimetrelük çelik top	6,9 kilo	9,16 santimetre	Her santimetre merbai için
73 modeli ağır sahrâ topu	7,5 kilo	8,1 santimetre	7,5 gram
96 modeli serî ateşli sahrâ topu	6,8 kilo	7,7 santimetre	123 gram
			146 gram

Bir alet-i nâriyye vasitâsıyla husûle getirilen hâsılat veyâhûd eser-i nafi mermide terakim eden amel-i mîlhânîkinin kıymeti veyâhûd kuvve-i zinde vasitâsıyla ifâde olunur. Eğer kilogram cinsinden sıklet-i mermi **k** ile anın metre cinsinden sûratı

* Cevher-i mermi **k** ile irâe olursa $\frac{\pi}{6} \frac{3}{r}$. **k** ifâdesi **r** katarında olan bir kerevi merminin **k** sıkletini itâ eder. Bu hâlde $k = \frac{\pi}{6} \frac{3}{r} .k$ ve kezaik $k = \frac{\pi}{6} \frac{3}{r} .k$ olmakla $\frac{k}{k} = \frac{r^3}{r^3} 1$ olur; yani müşabih mermiyâtın sıkletleri katarlarının mekabıyla mütenâsibtir. Bu mermilerin mukatta satırları **m**, **m** irâe olursa $\frac{m}{m} = \frac{r^3}{r^3} 2$ olmakla müşabih mermilerin mukatta satırları katarlarının merbaiyle mütenâsib olur. 1 ve 2 ifâdeleri birbirine nisbet edilip müşabih memilerin mukatta hamuleleri de **h**, **h** ile irâe olundukda $\frac{h}{h} = \frac{r}{k}$ olmakla mukatta hamulelerinin katarlarla bir nisbet-i basitade olarak yani anların birinci kuvveti nisbetinde ziyâdeleştiği anlaşılır. Bu hâlde mermiyâtın çapı tezyîd edildiği hâlde sıkletlerinin katar-ı mekabı nisbetinde tezayidine rağmen mukatta hamuleleri katarın ancak birinci kuvveti nisbetinde aranmakla bir merminin makta-ı hamulesini tezyîd için çapını büyültmekten ise tûlunu uzatmak sûretiyle sıkletini artırmak ve çapını dahi mümkün olur ise tasgir etmek veyâhûd ki sabit bırakmak münâsib olur.

v ile arzın kuvve-i cazibesi (= 9,81 metre) h ile irâe olunur ise kuvve-i zindenin yani k sıkletinde bir mermiyi $\frac{2v}{2h}$ mikdârı bir irtifaa kaldırmak için lâzım gelen kuvvetin kıymetini gösterir bir ifâde olmak üzere $\frac{2v}{k} \cdot h$ istihsâl olunur.

Almanya Devleti'nin 96 modeli 7,7 santimetrelik serî ateşli sahrâ topunun şarapneli için irtifa-ı mezkûr 11025 metreden ibâret ve 465 metre mikdârı bir sürat-ı ibtidaiyyeye mütenâzırdır ve mermi 608 kilogram sıkletinde olduğundan namlu feminde olan kuvve-i zinde 11025 x 6,8 veyâhûd 74970 kilogram metreden veyâhûd ki 75 tonometreden ibârettir (bir ton =1000 kilogramdır).

Topun feminde kuvve-i zinde en büyük ise de lakin bir müddet sonra kuvve-i mezkûrenin bir büyük kısmını mukâvemet-i hava beliğ ve tenkiz eder. Cetvel-i âtî üç cins Almanya sahrâ efvâh-ı nâriyyesi için muhtelif mesâfelerdeki sürat-ı mermi ile kuvve-i zindenin cesâmeti hakkında bir fikir itâ eyler.

Mesâfât Metre	61 modeli 9 santimetrelik çelik top		72 modeli Mantelli ağır sahrâ topu		96 modeli serî ateşli sahrâ topu	
	Sûrat Metre	Kuvve-i zinde tonometre	Sûrat Metre	Kuvve-i zinde tonometre	Sûrat Metre	Kuvve-i zinde tonometre
0	323	36,7	442	74,7	465	75,0
1000	-	-	319	36,4	369	47,2
2000	244	20,9	268	25,7	310	33,3
3000	-	-	233	20,7	209	27,
4000	-	-	208	16,5	256	22,7
5000	-	-	190	13,8	237	19,5

sahrâ topları için sûret-i mahsûsada olarak inzâr-ı dikkati celb etmeye sezâ bir madde vardır ki o dahi alet-i nâriyyenin sıkletine kıyasen hâsılâtın (eser-i nafiin) tezayüdünden ibârettir. Almanya Devleti'nin 61 modeli eski çelik topu için toparlağıyla beraber top sıkletinin beher kilogramına 20 kilogram metrelik bir kuvve-i zinde mütenâzır olmakta iken 73 modeli mantelli Almanya sahrâ alet-i nâriyyesi ile 96 modeli serî ateşli yeni Almanya sahrâ topu için aynı sıklete karşı mütenâzıran 36,2 ve 42,1 kilogram metrelik birer kuvve-i istihsâl olunmuştur.

Maa toparlak topun sıkleti 61 modeli çelik top için 1835 kilogram ve 73 modeli mantelli sahrâ topu için 1000 kilogram ve 96 modeli serî ateşli sahrâ topu için 1750 kilogramdır. Sâbikü'l-beyân kuvve-i zinde mikdârları top imâlatı sanâtınca pey-derpey vücûda getirilen terakkîyât-ı sûret-i kifâyede irâe ederler.

Yalayıcı bir muharrrik merminin büyük olan sürat-i ibtidaiyyesi ve bu süratin batî olarak tenakusu sayesinde istihsâl kılınmıştır: Muharrrik-i mezbûr küçük zaviye-i sukutlar ve büyük mîntikâ-i mühlikeler husûle getirmek hâssıyla muttasıftır. Cetvel-i âtî Almanya Devleti'nin üç sistemi nde sahrâ topu için 1 metre irtifaında hedeflere

mütenâzır mıntıkâ-i mühlikelerin imtidadı hakkında bir fikir itâ eder:

Mesâfât Metre	61 modeli 9 santimetrelilik çelik top	73 modeli Mantelli ağır sahrâ topu	96 modeli serî ateşli sahrâ topu
1000	19,0 metre	25,0 metre	31,0 metre
2000	-,9 metre	9,1 metre	12,0 metre
3000	-	4,7 metre	6,5 metre
4000	-	2,8 metre	4,2 metre

Şişhâneli (yivli) efvâh-ı nâriyyenin kabûlünden beri mevki-i fiil ve icrâyâ vaz‘ olunan en büyük terakkîyât-ı merminin husûle getirdiği parçalar (adedinin tezayüdü) ile bir saniyeli tapanın kabûlünden ibârettir.

1866’da vukua gelen Prusya-Avusturya ve 1870-71’de vukua gelen Almanya -Fransa Seferleri esnâsında efvâh-ı nâriyyenin patladıkları esnâda takrîben 30 parça husûle getiren dânelerden başka patlar mermisi yok idi şu kadar ki 1870 Seferi’nde yalnız Saksonya topları bir mikdâr şarapnele mâlik bulunuyor idi. 73 modeli mantelli sahrâ topunun kabûlü zamânında iki katlı danenin kabûlü sayesinde parçaların adedi 76’ya terfî etti. Muahharan 1876 târihinde cidâr-ı dâhilîsi dişli halkalardan müteşekkil olan halkalı dâneler kabûl ve bu vechle parçalar ve adedi takrîben 160’a isâl olundu. İşte yalnız şu vasitâ ile mermiyyâtın tesîri 1870-71 Seferi esnâsında istihsâl olunan tesîre kıyasen beş kat tezyîd olunmuş idi. Lakin saniyeli tapayı hâvî şarapnelin dahi kabûlü daha büyük bir ehemmiyeti hâiz olmak lâzım gelir idi.

Şişhâneli topların kabûlü zamânında efvâh-ı nâriyye-i mezkûre derhâl müsademe tapalı şarapneler ile teçhîz olunmuş ve lakin nokta-i şikestin zemîn üzerindeki bu sayıda sayfanın geri kalan kısmı tahrîb olduğundan makalenin devamı okunamamıştır¹⁰⁰.

Birinci kısmın zeyli

Almanya Devleti’nin ahîren kabûl etmiş olduğu 96 modeli serî ateşli sahrâ topunun tesîrâtı

(Üç yüz yirmi yedi numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

96 modeli şarapnel misketlerinin kuvve-i zindesi muhârebe mesâfâtında bir adamı muhârebeden hariç kılmağa kâfi olduğu gibi mesâfât-ı karibede bad-ı şikest takrîben 250 ve hatta 300 metre olduğu hâlde dahi bu kifâyet bakidir. Eğer bad-ı şikest takrîben 150 metreden ibâret ise bargirler için dahi aynı netîceye dest-res olunur.

Hedefleri döğmek husûsunda parçaların tabiat-ı mermiye tabi olan hedefteki

¹⁰⁰ Ahmed Muhtar, “Serî Ateşli Sahrâ Topları”, *Malûmât*, No. 327 (19 ZA 1319/ 10 Mart 1901), s. 1568-1571 (1571. sayfa eksik).

intişârı bir ehemmiyet-i esâsiyeyi hâizdir.

Adi siyah barutla memlû dane için zaviyenin mikdârı takrîben 60 derece yani parçaların intişâr-ı arizanesi takrîben bad-ı şikeste müsavidir. İş bu ahvâl ve şerâit tahtında ancak mermi hedefin ön tarafında parelenir ise bir tesîr-i kâfi husûle geleceğine itminan mümkün olur ve eğer şikest hedeften yalnız 30 metre mikdârı beri tarafta vâkî olur ise tesîr pek zayıf bulunur bundan mâ-adâ tesîr-i mezbûr zemînin şekil ve hey'etine dahi ziyâdesiyle tebaiyyet eder. Eğer nokta-i sukutta zemîn yumuşak olur veyahud ziyâdece suûdî bulunur ise dane zemînin içine saplanır ve parçaların kısm-ı azamı oradan bir daha çıkmaz aynı sebebe mebni büyük mesâfelerde endâhtın tesîri pek ehemmiyetsiz bulunur.

Dane ekser zamânda zemîne çarparak üzerinden seker ve ancak sektirme muharrikinin kısm-ı suûdîsi üzerinde parelenir.

Husûsât-ı mezkûreye binâen Almanya'da âdî ve halkalı sahrâ dâneleri ilgâ ve istimâlden iskât edilmişlerdir ahvâl-ı marûza şarapnel için dahi hadis olur ise de lakin şerâit-i hasene dâhilinde parelenen şarapnelin nokta-i şikesti muharrik nihâyet noktasının pek yakınında (takrîben 50 metre mesâfede) ve anın ön tarafında vâkîdir.

Şarapnelde barut hakkı parçalara ancak mihver-i mermiye amûd-ı istikamette-zayıf bir sürat itâ edebilir? Bundan istintâc olunur ki şarapnelde mahrut-ı zaviyesi danede olduğuna nisbetle hayli daha küçüktür.

91 modeli şarapnel yani ahîren Almanya'da terk edilen mantelli sahrâ efvâh-ı nâriyyesinde kullanılan ve orta hazineli çelik bir şarapnelden ibâret bulunan son mermi için mesâfe büyüdükçe kesb-i cesâmet eyleyen mahrut-ı intişâr zaviyesi 15 derece ile 29 derece mabeyninde tebeddül etmekte idi*.

96 modeli serî ateşli yeni sahrâ topunun 96 modeli şarapnelinde barut hakkının kısm-ı azamı misketlerin arkasında bulunan bir arka hazinesi içindedir; iş bu tertîbten dolayı misketler mihver-i mermi istikametinde takrîben 50 metre mikdârı bir tezayüd-ü sürate nâil olurlar. Mihver-i mermiye amuden ahz-ı istikamet eden sürat pek zayıf ve misketlerin intişârı hâssaten merminin mihveri etrâfındaki deveranı netîcesidir. Mahrut-ı intişâr-ı zaviyesi bir sûret-i takrîbiyede olarak ancak 12 dereceden 20 dereceye kadar tezayüd eder.

Zayıf tesîrli tapa ile yeni Alman şarapnelinin en büyük menzili takrîben 5000 metredir.

* General Rone (Rhône)'nin *Schiesslehrejurdie Feblarlillerie* nâm eserinde sahîfe 16'ya mürâcaat oluna.

Misketlerin adedi ve mahrut-ı intişâr zaviyesi ile zaviye-i sukutun mikdâr ve cesâmeti malûm olduğu hâlde her hedefe karşı şarapnel tesîrini sûret-i takrîbiyede tayîne nasıl muvaffakiyet mümkün olduğu General Rone'nin adresi itâ olunan eserinde gösterilmiştir¹⁰¹.

Birinci kısmın zeyli

Almanya Devleti'nin kabûl eylemiş olduğu 96 modeli serî ateşli sahrâ toplarının tesîrâtı

(Üç yüz yirmi yedinci nüshâdan mâ-bad)

Cetvel-i âfî bir metre irtifaında arz bir nişân tahtası aleyhine 96 modeli bir adet şarapnelin endâhtında usûl-i marûzaya göre ümit olunabilen isâbetler adedini gösterir.

Mesâfât Metre	Bad-ı Şikest				
	50	100	150	200	2500
500	35,4	17,2	11,7	8,6	7,0
1000	27,4	13,5	8,9	6,5	5,
2000	23,0	10,5	6,6	4,8	3,6
3000	21,1	9,1	4,9	3,1	1,4
4000	19,3	6,5	-	-	-
5000	18,4	0,5	-	-	-

Hâsıl olan tesîri anlamak için bâlâdaki adetleri -cephenin her metresine mütenâzır olan- hedefin kâbil-i isâbet sathının kıymeti ile darb eylemek kâfidir. Avcı hatları hakkında beher metre için bir adam hesap edilir ve işte bu vechle sâbıkü'l-beyân kâbil-i isâbet sathın kıymetlerinden ibâret olmak üzere netâyic âtiye istihsâl kılınır:

Ayakta avcılar için 0,54

Diz üstünde avcılar için 0,39

Nısfen mestûr avcılar için 0,27

Bere yanmış avcılar için 0,13

Mestûr avcılar için 0,06*

Mikdârları istihsâl olunur. İş bu adetler piyâde için nizâmen muin olan nişân tahtaları ebadına mütenâzırdır. Müsbettir ki ayakta ve diz üstünde avcılar için kâbil-i darb olan sutuh daha küçük yere yatmış avcılar için sutuh-ı mezbûre daha büyüktür (Mil Wochenbtall nâm mecmua-i fenniye'nin 1898'de neşr olunan 2 numaralı ilâvesine mürâcaât buyurula).

¹⁰¹ Ahmed Muhtar, "Serî Ateşli Sahrâ Topları (üç yüz yirmi yedi numaralı nüshâmızdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 335 (14 M 1320/ 23 Nisan 1902), s. 1699.

* Avcıların 0,35 metre arzında ve mütenâzıran 1,55 ve 1,11 ve 0,75 ve 0,35 ve 0,16 metre irtifaında oldukları ve yek-dîğerinden birer metre fazlalı bulunduğu kabûl edilirse netâyic âtiye istihsâl olunur.

$$0,35 \times 1,55 = 0,5425$$

$$0,35 \times 1,11 = 0,2850$$

$$0,35 \times 0,75 = 0,2625$$

$$0,35 \times 0,35 = 0,1225$$

$$0,35 \times 0,16 = 0,0560$$

Talimnâmeye muvafık süratde terkîb etmiş olan bir bataryaya karşı endâhtta ümid olamayan isabetler adedi akdemce itâ olunan adetlere 0,26 ile darb ederek istihsâl olunur.

Husûsât-ı sâbıkaya nazaran vasîtâ-ı bad-ı şikestin 50 metreden ibâret olunduğu kabûl edilerek 96 modeli bir adet şarapnel ile avcılara ve topçulara endâhtta âtî el-zikr adede isâbetler ümid olunabilir.

Mesâfât Metre	Avcılar				Topçu ¹⁰⁴
	Ayakta ¹⁰²	Diz üstünde	Yere yatmış	Mestûr ¹⁰³	
500	19,1	13,6	4,6	2,3	-
1000	14,7	10,8	3,5	1,7	7,2
2000	12,4	9,0	3,0	1,4	6,0
3000	11,4	8,3	2,7	1,3	5,4
4000	10,4	7,5	2,5	1,2	5,7

Şüphesizdir ki iş bu adedler ancak doğrudan doğruya olarak isâbetlere mütealliktirler; maamâfih ameliyatta sekdikten sonra hedefe isâbet eden misketlerin oldukça büyük bir adedini dahi dâhil-i hesap etmek münâsib olur.

Bâlâdaki cetvel bir muhârebe endâhtında bir dakikadan ibâret bir müddet için tabiye cüz'-i tâmme yani bataryadan beklenilecek tesîre dâir fikir verir.

Almanya Devleti'nin 96 modeli serî ateşli sahrâ topunda sürat-i endâht şol dereceye kadar tezayüd eylemiştir ki mezbûr top ile -az bir zamân nihâyetinde topçu numara neferâtı ziyâde yormaksızın- dakikada sekiz endâht icrâ olunabilir: Bu keyfiyet bir bataryanın serî endâhtı için dakikada takrîben 50 endâhta mütenâzırdır (Almanya sahrâ topçu talimnâmesinde sahîfe 321 mürâcaât); bu cesîm endâht tanzîm keyfiyeti hitâm bulunca başlanmak üzere 1500 metreden dûn mesâfâta sûret-i umûmiyede icrâ

¹⁰² $0,54 \times 35,4 = 19,116$

$0,54 \times 27,4 = 14,706$

$0,54 \times 23,0 = 12,420$

$0,54 \times 21,1 = 11,394$

¹⁰³ $0,06 \times 35,4 = 2,124$

$0,06 \times 37,4 = 1,644$

$0,06 \times 03,0 = 1,380$

$0,06 \times 21,1 = ,066$

¹⁰⁴ $0,26 \times 27,4 = 7,124$

$0,26 \times 23,0 = 5,980$

$0,26 \times 21,1 = 5,486$

olunabilir. Maamâfih her nev-i fikr-i mübalağakarânededen kendimizi halas ile dakikada yalnız 25 endâhttan ibâret bir sürat-ı ateş kabûl etmek münasib olur.

1500 metreden büyük mesâfâta bir cenahtan ateş icrâsına başlanır; yani her top -takım zâbitânın kumandasıyla- nöbeti gelince icrâ-yı endâht eder; endâhtlar arasında -anların her biri tarassud olabilmek için- bir fasıla-i kâfiye bir kılar. Binâberin iş bu fasılalar mesâfeye tab‘ olacaklarına binaen 2000 metre mesâfe için dakikada 6 endâht, 3000 metre mesâfe için dakikada 5 endâht, 4000 metre mesâfe için dahi dakikada 4 endâht kabûl edilmek lâzım gelir*¹⁰⁵.

Birinci kısmın zeyli

Almanya Devleti’nin ahîren kabûl etmiş olduğu 96 modeli serî ateşli sahrâ topunun tesîrâtı

(Üç yüz kırk dördüncü nüshâdan mâ-bad)

Almanya Generallerinden Rone’nin 1899 târihinde neşr etmiş olduğu bir eserde* piyâde sürat-i endâhtın 500 metre mesâfede dakikada 5 endâht ve 100 metre mesâfede dahi dakikada 3 1/2 endâhttan ibâret olduğu tahmîn ve itibâr edilmiştir. Zan ederiz ki bu tahmîn pek zayıf değildir; maamâfih atide 6 ve 4 endâhttan ibâret bir sürat bile kabûl edeceğine, bundan mâ-adâ 500 metre mesâfe için nişângâh irtifaında -ancak %10 (yüzde on) mikdârı bir tahmîn hatası husûlüne bais olan- 50 metre mikdârı hata edilmiş olduğunu ve 1000 metre mesâfede yek-dîğerdinden 100 metre farklı iki sahil nişângâh irtifaı (göverte) ile icrâ-yı endâht edilmiş bulunduğunu farz eyleyeceğiz. Piyâde için fevkalâde müsait olan iş bu şerâit dâhilinde muhtelif hedeflere karşı 150 adet avcının icrâ ettiği endâht için bir dakikada ümit olunabilen isâbetler adedi cetvel-i âtîde gösterilmiştir:

Mesâfât Metre	Avcılar				
	Ayakta	Diz üstünde	Yere yatmış	Mestûr	Topçu
500	142	102	34	16	69
100	25	16	6	3	12

Aynı vechle topçunun tesîri için dahi burada yalnız doğrudan doğruya vâkî olan isâbetleri dâhil-i hesap edip sekerek vukua gelen isâbetlerden sarf-ı nazar eyledik.

* Almanya sahrâ topçu talimnâmesine nazaran adi ateş esnâsında endâhtın sürati dakikada 6-4 atımdan ibârettir.

¹⁰⁵ Ahmed Muhtar, “Fünûn-ı Askeriyye - Serî Ateşli Sahrâ Topları (Üç yüz yirmi yedinci nüshâmızdan mâ-bad)-”, *Malûmât*, No. 343 (26 RA 1320/ 3 Temmuz 1902), s. 1839.

* *Das gefehrs-massige Allheilungs-schissen des Infanterie*, Berlin 1899, librairie Miller et Fi’s.

Aşikârdır ki bu vechle muâmele ederek piyâdenin tesîrine müsait davranmış olduk ve çünkü bir şarapnel misketi uzun bir mermi olan piyâde kurşununa nisbetle sûret-i umûmiyede daha suhûletle seker.

Mukâyese isbât ediyor ki 3000 metre mesâfedeki tesîrin derecesi de azîmdir; maamâfih 500 metre mesâfede piyâdenin tesîri topçu tesîrinin aynıdır*.

Maamâfih nazar-ı dikkatten devr tutulmamak lâzımdır ki topçunun piyâde aleyhinde olan fiil-i taharrîsi piyâdenin hiçbir şey yapamadığı kâmilen gayr-ı muktedir kaldığı mesâfâtta icrâ-yı ahkâm eder sebkât eden husûsâtta anlaşıldığına göre:

Bir kıt'a-i askeriyeye kumandanının maiyetinde bulunan topçu öyle bir vasıtâ-i müessire ve kaviye teşkîl eder ki hiçbir şey -gerekse bir tarz-ı vukûfkârâne ve makûlânede istimâl edilmiş olsun- anın yerini tutamaz. Bu sebebe mebnîdir ki topçunun tesîri hakkında açık bir fikir husûlüne çalışılmak cümle askerler için elzemdir? Yine ana binâendir ki bu husûsta ziyâde tafsîlât itâsı cihetine gidilmiştir.

Bundan sonra Almanya Devleti'nin 96 modeli serî ateşli sahrâ topunun el-yevm ism-i resmisi yalnız daneden ibâret olan parâlâyıcı danesi (torpil danesi) ancak husûsî ve ikinci derecede bulunan ahvâlde iktisâb-ı ehemmiyet ettiğinden anın hakkında yalnız bazı malûmât-ı esâsiyeyi itâ ile iktifâ edeceğiz.

Mezbûr dane çelikten mamûl ve tesîri şedîd ve kuvvetli bir madde-i nâriyye ile (88 modeli pareleme barut hakkı ile) memlûdur; mermi-i mezbûr metin bir zarfı hâvî ve şarapnelin sıklığı kadar bir sıklıkta olup zayıf tesîrli bir tapa ile teşhîz edilmiştir. Patlaması anında pareleme barut hakkı -fevkalâde kuvvetli olan tesîri sebebiyle- mermiyi uzağa münteşir olan 135 adet müessir parçaya ifraz eyler*.

Bu nevden bir dane nokta-i sukutta paralandığı vakitte parçaların intişârı bi'l-cümle istikametlerde ve hâssaten endâht istikametine amûden vukua gelir. Bundan istintâç olunur ki dane istimâlinde amîkan olan fiil ve tesîr pek zayıftır; buna karşı hedefin hemen önünde paralanan bir dane büyük bir tesîr hâsıl edebilir.

* Şâyân-ı dikkattir ki iş bu mukayesede ancak hedeflere karşı iki sınıf-ı askerî ile aynı zamân esnâsında ve topçu kendi ateşini tanzîm eyledikten sonra istihsâl olunan tesîr nazar-ı tedkike alınmıştır. Eğer iki sınıfın yek-dîğeri aleyhinde bir muhârebesi nazar-ı dikkate alınır ise bu hâlde piyâde tesîrinin ateşi başlar başlamaz kendini hissettirdiği hâlde topçu tesîrinin ancak sâniyeli tapa ile mücehhez ve sahil bir müddet-i ihtirak ile endâht olunmuş birinci mermi ile yani takrîben bir dakika kadar imtidat eden tanzîm-i endâhttan sonra başlamış keyfiyetini dâhil-i hesap etmek münâsib olur. İşte bu vechle 1000 metre mesâfede ve devâmlı bir ateşte henüz topçunun tesîri kendini hissettirmeye başlamazdan evvel piyâde 24 isâbet istihsâline muktedir olabilir, maamâfih piyâdenin sahil nişangâh irtifaatı ile icrâ-yı endâht ettiği farz olunuyor.

* General Rone'nin 1899 senesinde tab' olunan: *Leilfaden fur den Unterriebt in der Waffenb hre* nâm eserinde sahîfe 53'e mürâcaat buyurula.

Mermi-i mezkûrun başlıca fiil ve tesîri sâniyeli tapa ile düşmân asâkiri önünde parelendiği vakitte mahsûs ve meşhud olur mezbûr dane bataryaların teçhizatı meyanına ithal edilmiştir.

Hâlbuki bu keyfiyet-i mesâfâtın tahmîninde irtikab edilen büyük hatalar sebebiyle ancak sûret-i istisnaiyede müsait olan ahvâlde vukua gelir. Bir de eğer piyâde cenahtan veyâhûd 2 derece bir istikamet-i mailede vukua gelen hücumda olduğu gibi topçuyu gaflete basmağa muvaffak olur ise topçunun kendi endâhtını tanzîme muvaffak olamaması muhtemelat-ı kaviyedendir¹⁰⁶.

Birinci kısmın zeyli

Almanya Devleti'nin ahîren kabûl etmiş olduğu 96 modeli serî ateşli sahrâ topunun tesîrâtı

(Üç yüz kırk dördüncü nüshâdan mâ-bad)

Mezbûr mahrut-ı mücessimin zarfı hariciyesi takrîben 114 derecelik bir zaviye ve zarf-ı dâhilîsi dahi 90 derecelik bir zaviye teşkîl eyler. İşte bu vechle nokta-i şikestten aşağıya doğru teveccüh eden parçalar zaviye-i sükût ile zaviye-i mahrutu nısfının mecmuuna müsavi olan zaviyeler yani takrîben 55 derece ile 65 derece arasında tahavvül eyleyen zemîne sükût ve isâbet ederler. Parçalar zaviye-i sükûtunun iş bu vasat-ı azîmesi setreler arkasının pek yakınına mevzû olan hedefleri parçaların dögmesine pek müsaittir.

Bi'l-suhûle anlaşılabilir ki pareleyici Alman dânesinin istimâlinde eğer nokta-i şikest setr edici sırtın pek yakınında ve ön tarafında kâin olur ve irtifa-ı şikest bad-ı şikeste bir sûret-i sahihada mütevakif bulunur ise ancak evvel hâlde mezbûr mermiden netâyic-i müessire ve nafia ümit olunabilir. Eğer iş bu iki şarttan biri îfâ olunmaz ise hiçbir tesîrin husûlüne emniyet caiz olmaz: Eğer nokta-i şikest pek yüksek olur ise parçalar ya pek ziyâde münteşir olur veya hedefin üstünden mürûr eylerler eğer nokta-i şikest pek münhat olur ise anlar setre dâhiline saplanıp kalırlar, hatta eğer endâht bir büyük sıhhat ile tanzîm olunmuş olsa dahi atılan dânelerden ancak bir kısm-ı kalili tesîr-i hâsıl eder ve hedefin kâbil-i isâbet olan sath-ı kalili nazar-ı müteâlaaya alınarak eğer kısm-ı mezkûr şarapnele kıyas ve nispet edilir ise bunun pek dún ve mahdûd olduğu anlaşılıp binâen aleyh pareleyici dane istimâlinde ancak büyük mikdârda

¹⁰⁶ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye - Serî Ateşli Sahrâ Topları (Üç yüz kırk dördüncü nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 345 (11 R 1320/ 18 Haziran 1902), s. 1870-1871.

cephâne sarfıyla tesîr-i matlûbun husûlü kabîl bulunur.

Beş santimetre tahtında tahtalar şarapnel misketlerine karşı olduğu gibi mezbûr torpil danesinin küçük parçalarına karşı dahi bir himâye-i kâfiye hâsıl ederler.

Almanya Devleti'nin 96 modeli serî ateşli yeni sahrâ topuna kemafi's-sâbık (peşrev) itâsında feragât edilmiş ve bunun yerine her ne kadar gayr-ı mükemmel bir sûrette olmakla beraber müsademe tapalı şarapnel istimâli usûl-ı ittihâz olunmuştur. zîra saniyeli tapanın icrâ-yı tesîr ettiği en küçük mesâfe 300 metredir.

Almanya Devlet-i fehîmesi tarafından ahîren kabûl edilen ve devlet-i müşârun-ileyhânın bi'l-cümle piyâde ve süvârî bataryalarına (sahrâ bataryalarına) tevzî ve itâ kılınmış olan 1896 modeli 7,7 santimetrelik serî ateşli sahrâ topunun (daha doğrusu ateşi tacil edilmiş sahrâ topunun) tesîrâtı hakkında yukarıdan beri itâ olunan malûmât derece-i kifâyede ise yalnız malûmât-ı mezbûre vasîtâsıyla bu silâhın hengâm-ı muhârebede husûle getirebileceği tesîrât hakkında derece-i kâfiye ve mükemmelede sahih bir fikir hâsıl edilemez; çünkü bir sahrâ topunun (hareket kabiliyeti) ve ana müteallik husûsât-ı muhtelif anın tesîrât-ı mühtelifesi sırasında nazar-ı tedkîkten imrar olunmadığı hâlde mezbûr topun değer ve kıymet-i sahîhası tamâmen anlaşılabilir. Topçulukta tesîr ile kabiliyet-i hareket yek-dîğerine hasm-ı dâimi olan iki madde-i müessiredir ki bunlardan birinin nefine hadim olan husûsât-ı mutallik diğerine ilgâ-yı mazarrat eyler. Şu hâlde bir sahrâ topu en iyi olmak için mezbûr topta en iyi tesîr en nafi hareket kabiliyetine tevfiik edilmiş olmak lâzım gelir.

Husûsât-ı marûziyeye binâen ale'l-umûm sahrâ efvâh-ı nâriyyesinin hâss ve ahvâl umûmiyyesine müteallik bazı malûmât-ı mahsûsa itâsından sonra mevzû bahsimiz olan 96 modeli serî ateşli sahrâ topunun kabiliyet-i hareketine dahi bahsi tevcîh ve imâle ederek mezbûr topun tesîrâtı hakkında itâ ettiğimiz malûmât-ı sâbıkayı itmâm eylemeyi vecibeden add eyledik.

Malûmdur ki sahrâ topçusunun vazife ve memûriyeti bâ-husûs eslihâ-i hafifenin gayr-ı müessir oldukları, kâfi tesîr husûle getiremedikleri ahvâlde sınıf-ı sâire-i askeriyeyi kendi ateşleri vasîtâsıyla himâye etmekten ibârettir. Sınıf-ı sâire-i askeriyenin fiil ve tesîri ancak açıkta ve en nihâyet 1200 metreden ibâret bir mesâfede bulunan zî-ruh hedefler hakkında kâfi gibi mûlahaza olunabilir.

Sahrâ topçusunun hedefleri: Açıkta veya mestûr bulunan asâkir (eşhâs ve hayvânlar ile topçu mâlzemesi) ile mukâvemeti zayıf setreler (turab diz siperleri, duvarlar) vesâir şeyler hâneler; köprüler vesâireden ibârettir. Bunların en mühimleri açıkta olan hedefler ve binâen aleyh topçu önünde arz-ı vücûd eden asâkir olup bu gibi

hedeflerin yâläyıcı ateşler ile dövülmesi faydalıdır.

İnsanları ve bârgîrleri muhârebeden hariç kılmak için nispeten zayıf bir kolu zinde kâfi olduğundan şimdiki mermilerin cümlesi şol sûrette imâl olunmuştur ki kendilerinde olan bir paralama barut hakkından dolayı bunlar hedefin pek yakınında ve ön tarafında parelenip mümkün olan en büyük adette müessir parça husûle getirebilirler ve bu parçalar evvelce tafsîl olunduğu üzere nokta-i şikestten itibâren az çok bir mesâfeye münteşir olur ve binâen aleyh saha-i zemîn üzerine tesîrlerini icrâ ederler.

Keyfiyet-i marûzaya binâen sahrâ topçusunun başlıca alet-i nâriyyesi yâläyıcı bir muharrike mâlik olan sahrâ topu olup iş bu top şarapnelden ibâret olan kendi mermisini bir büyük sürat-i ibtidâiyye ile remy eder. Mukâvemet-i havânın avk ve tehir edici tesîrine rağmen sürat-i mezbûrenin mümkün olduğu kadar muhâfaza olunabilmesi için mukatta arizaniye isâbet eden hamule (yani sıklet-i merminin namlu mecefi mukatta' arizanisine veya mukatta mermiye olan nisbeti) büyük olmak lâzım gelir. Almanya Devlet-i fehimesinin devr-i hâzırdaki sahrâ topunu teşkil etmek üzere 96 modeli top nâmını verdiği 8,7 santimetrelik serî ateşli topu kabûl eylemiştir.

Mestûr hedeflere karşı endâhtta bir büyük zaviye-i sükût ile düşen merminin veyahûd mermi parçalarının setrelerin hemen arkasına veyahûd altına mevzû hedefleri döğebilmesi için muharrikin ziyâde makûs olması îcâb eder. İş bu ziyâde inhayî husûle getirmek arzû edilir ise merminin kısa bir alet-i nâriyye yani sahrâ obüsü derûnundan zayıf bir sürat-i ibtidaiyye ile endâht olunması lâzım gelir. Almanya Devlet-i fehimesi devr-i hâzırdaki sahrâ obüsünü teşkil etmek üzere 98 modeli obüsü nâmını verdiği 1005 santimetrelik obüsü kabûl eylemiştir.

Mezkûr iki cins efvâh-ı nâriyye Almanya Devlet-i nezdinde asıl sahrâ toplarını (kolordu toplarını) teşkil eder. Bu iki nev-i efvâh-ı nâriyyeden başka Almanya'da sahrâ topçusunun ağır toplarından madud olmak üzere ağır ordu topları nâmında iki cins alet-i nâriyye daha kabûl edilmiştir ki anlar dahi 15 santimetrelik obüsü denilen nikelli çelikten ağır bir sahrâ obüsü ile 21 santimetrelik havân denilen içi çelik borulu bir tunç havândan ibârettir. 10 kânûn-i sâni 1900 târihli yeni Almanya hizmet-i seferiyye nizâmnamesi mücebince kısa ordu toplarına îcâbında yatık muharrikli ağır toplar (ve bilhâssa 12 santimetrelik nikelli çelikten ağır toplar) dahi tedkik olunacaktır.

Herkes anlayabilir ki bir alet-i nâriyyenin tesîrât-ı azîme hâsıl etmesi ârzû edilir ise alet-i nâriyye-i mezbûrenin bir büyük sıkleti hâiz olması iktiza eder: Binâberin böyle bir alet-i nâriyye daha az tesîrli bir alet-i nâriyyeye nazaran harekete daha az

kabiliyetli olur. Yeni usûlde bir piyâde tûfengi takrîben 4 kilogram sıkletindedir? Hâlbuki harb nizâmında (bilâ toparlak namlu ve kundaktan müteşekkil) bir topun sıkleti 1000 kilogramdır (mükemmelen mücehhez olan milli toparlak 96 modeli 8,7 santimetrelik serî ateşli Almanya sahrâ topu 1720 kilogram, 1897 modeli 7,5 santimetrelik serî ateşli yeni Fransız topu 1800 kilogram, 1900 modeli 7,6 santimetrelik serî ateşli Rus topu 1804 kilogram sıkletindedir). Mükemmelen teçhîz edilerek konulmuş 10,5 santimetrelik Alman obüsü 1950 kilogram 150 santimetrelik Alman obüsü 2600 kilogram ve 21 santimetrelik Alman havânı 4500 kilogram sıkletinde ve 12 santimetrelik yeni Alman topu 2700 kilogram sıkletindedir.

Piyâde topçusu yalnız piyâdenin yanaşık nizâmında hareket edebileceği her yerde (her nev-i arazi üzerinde) anı takip edebilecek vechle değil belki serî bir yürüyüş ile -hatta bunların hâricinde bile- anların ilerisine geçmeye dahi muktedir olacak sûrette bir kabiliyet-i harekete mâlik olmak îcâb eder.

Süvârî ile irtibat ve münâsebette olarak muhârebe etmeye memûr edilen süvârî topçusunun -süvârî her türlü harekâtını icrâ ederken anı hatta yolların hâricinde dahi takip edebilmesi için- daha büyük derecede bir hareket kabiliyetine mâlik olması iktiza eyler¹⁰⁷.

Birinci kısmın zeyli

Almanya Devleti'nin ahîren kabûl etmiş olduğu 96 modeli serî ateşli sahrâ topunun tesîrâtı

(Üç yüz kırk yedinci nüshâdan mâ-bad)

Sûret-i umûmiyyede anlaşılmıştır ki altı bârgîrden ibâret koşum hayvânâtı ile şart-ı mezkûr temîn olunabilmek için mezkûr bârgîrlerin beheri tarafından cerr olunacak sûletin (sıkletin) 360 kilogramı his olunur sûrette tecâvüz etmemesi lâzım gelir. İşte bu vechle piyâde topçusunda sûret-i mükemmelede mücehhez bir top için 2160 kilogramdan veyâhûd bir adet tam olarak 200 kilogramdan ibâret bir sıklete vasıl olunur. Eğer numara neferâtı Fransa'da olduğu gibi top arabası üzerine oturtulmazlar ise sıklet-i mezbûre takrîben 1800 kilograma kadar tenakus eder.

Piyâde topçusunun ağır top yanında bir de hafif topa mâlik olması lüzûmu 1870 seferinde bi'l-cümle devletler nezdinde itirâf ve tazdik eylemiş idi. Lakin sefer-i

¹⁰⁷ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye - Serî Ateşli Sahrâ Topları (Üç yüz kırk beşinci nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 347 (25 R 1320/ 1 Ağustos 1902), s. 1903-1905.

mezkûrda icrâ olunan tecrübeler ağır top kabiliyet-i hareketinin büsbütün derece-i kifayede olmadığını göstermiştir:

1873 modeli 8,8 santimetrelik Mantelli sahrâ topu denilen iş bu alet-i nâriyye-i cedîdenin takrîben 2000 kilogram raddesinde olan sıklığı mikdâr-ı kifâyede idi ve kabûlüne cevaz verilen son hadde takarrüb veya anı tecâvüzüyle eyliyor idi ve çünkü eski sahrâ topu yalnız 1835 kilogram sıklığında idi. İş bu tevhid-i alet-i nâriyyesi kabûlünün kumanda, istimâl ve bilhâssa tedârik-i cephâne nokta-i nazarlardan husûle getirdiği fevâid-i azîme devletleri kendi piyâde topçuları için ağır Almanya sahrâ topunun çapı raddelerinde bir çapa mâlik yalnız bir cins alet-i nâriyyeyi muhâfaza ve kabûl etmeye sevk ve mecbûr eylemiştir. Yalnız Fransa Devleti piyâde bataryaları için sıklığı his olunur derecede daha büyük olan bir top kabûl etmiştir ki 90 milimetrelik top denilen iş bu Fransız topu -üzerinde numara neferâtı bulunmaksızın- 2120 kilogram sıklığındadır. Bütün piyâde bataryaları için bu vechle bir cins top kabûl eylemiş olan Fransa Devleti bir sûret-i husûsiyyede süvârî bataryalarına mahsûs olmak ve Almanya'nın husûsî bir süvârî topu olan 7,85 santimetrelik 73 modeli Mantelli hafif sahrâ topuna mütenâzır bulunmak üzere 80 milimetrelik top denilen hafif sahrâ topunu (süvârî topunu) kabûl eylemiş bundan başka Cebel bataryaları için 80 milimetrelik Cebel topu denilen husûsî bir tarz ve sistemde olup kundağı icâbında sökülüp takılmak üzere iki parçadan müteşekkil bulunan hafif bir top kabûl etmiştir*.

Bir topçu sisteminde tesîr ile kabiliyet-i hareket dâima yek-dîğere muhalefettedir. İş bu iki hâssaya mümkün olan en büyük itâya itâ-yı âtîye çalışmak tebdîlât-ı marûzanın suhûlünden itibâren erbâb-ı sanayie mütemmâlik bulunuyor idi.

Alet-i nâriyye sıklığı pek sabit bir madde-i müessire teşkîl eder ve hemen bi'l-cümle sahrâ efvâh-ı nâriyyesi 1700 kilogramdan ibâret sıklığı vasâtîyyeye takarrub eyley ki bu sıklığın 900-1000 kilogramı yalnız topa 800-900 kilogramı toparlağa mütealliktir. Her ne kadar bu sıklık son asrın hîn-i güzerânında ancak pek az tahallûf eylemiş ise de bu müstedde topçu kabiliyyet hareketinin alel-devâm duçar tezayüdü terakkî olmuş olduğu da mukakkak ve sahihtir.

Keyfiyyet-i marûza teferruat-ı amelîyyeye (ahşap, timur, çelik ve nikellerin ve hatta ahîren mecef ve nikellerin imâlatında) husûle gelen tekemmülatın ve bir takım

* Devlet-i Aliyye-i Osmaniye bidâyette piyâde bataryaları için ağır ve hafif piyâde toplarını teşkîl üzere 1875 modeli 8,7 ve 75 santimetrelik çemberli sahrâ toplarını ve muahharan 8,302 aynı çaplarda Mantelli sahrâ toplarını mübâyaa ederek modelleri piyâde bataryalarına vermiş ve süvârî bataryalarını mezbûr topların hafifleri yani 7,5 santimetrelik olan neveleri ile teslih eylemiştir.

tadîlât ve ıslâhât-ı sâirenin netîcesidir: numara neferâtı bundan mukaddem yedek koşum hayvânâtı sous verges üzerlerine bindirilmekte iken el-yevm arabalar üzerine oturtulur; koşum takımları ıslâh edilmiştir; bârgîrler daha iyi bir sûrette müntehabdır; arabacı efrâdı daha mükemmel bir sûrette yetiştirilmiştir; ittisâlat şebekesi (tarîk ve maâbir) bir sûret-i azîmede tadîl ve ıslâh edilmiştir.

Bundan akdem dediğimiz gibi 96 modeli sahrâ topunun tesîri takrîben 25 nisbetinde tezayüd etmiş ve mezbûr topun sıkleti ise takrîben 12 nisbetinde tenakûs eylemiştir. Alet-i nâriyye-i mezkûre 1750 kilogram sıkletindedir. Binâberin silâh-ı mezbûr 1866 ve 1870-71 Seferleri esnâsında istimâl kılınmış olan ağır sahrâ topuna nisbetle takrîben 80 kilogram daha hafiftir.

96 modeli mâlzemenin cephâne arabaları takrîben sıklet-i efvâh-ı nâriyye kadar bir sıkleti hâizdirler; bu ise pek mühimdir, zîra evvelki cephâne arabalarının sıkletleri hakikaten pek yüksek ve bu ise dâi-i mahâzîr idi.

Kabiliyet-i hareket nokta-i nazarından 96 modeli sahrâ topu her nevi mutalib mahakkayı sûret-i mutallakada temîn etmektedir.

Her nev-i arazi üzerinde hareket etmesi lâzım gelen arabalar hakkındaki büyük hareket kabiliyeti: Bir büyük kabiliyet-i devrin yani dar bir satıh üzerinde devr edebilmek suhûletinin ve hendekler, imlalar ve ha-kezâ misüllü zemîn arızalarının aklanması için bir büyük bükûlmek kabiliyetinin vücûdunu müstelzimdir. İş bu şerâit eski sistemlerde olduğu derecede temîn edilmiştir.

Bârgîrlerin koşum takımı son seferlerde olunur ise görülür ki his olunur sûrette basitlendirilmiştir. Hala icrâsı münâsib olan yegâne bir tadîlât var ise o dahi koşum kolları cenklerine mütealliktir: Bunların yerine bârgîrlerin bi'l-suhûle koşulmasına veyâhûd koşumdan çıkarılmasına müsait olacak bir teybin kabûl ve ikame edilmesi lâzımdır. Bu tertîb yalnız boş cephâne arabalarının yerine sûratle dîğerlerinin vaz'ına değil belki mecruh ve mert olmuş bârgîrlerin yerine serîan başkalarının konmasına, yorgun ve bitâb düşmüş bârgîrlerin değiştirilmesine dahi fayda bahş olur (harb nizâmında olan alet-i nâriyye) 73 modeli alet-i nâriyyeden hayli daha hafif değil ise de lakin alet- i nâriyye-i mezbûreye daha suhûletle tebdîl-i mahal ettirilebilir ve çünkü mezkûr topta yalnız bir adet sürtme halatı yerine iki adet sürünme halatı vardır. Suvârî ile bir irtibat-ı samimide olarak harb etmeye davet olunan suvârî topçusunun piyâde topçusuna nisbetle daha büyük derecede bir hareket-i kabiliyete mâlik olunması lâzımdır.

Top çekmekte mütamel halat.

Bu sebebe mebnîdir ki mezkûr topçunun topları bundan mukaddem piyâde topçusunun toplarına nisbetle umûmen daha hafif idi. Mezkûr toplar için hadd-i gâyet olmak üzere 1700 kilogramdan ibâret bir sıklet yani her bârgîr için 300 kilogram kabûl olunabilir. İş bu iki nev-i evfâh-ı nâriyye arasındaki sıklet farkı bilhâssa bir husûstan inbias eder ki o da süvârî topçusunda numara neferâtının atlı olmasından ibârettir. Mezkûr topçunun toplarında dingil iskemleleri mevcûd olmamakla beraber bunların sıkleti az bir ehemmiyeti hâizdir.

1870-71 Seferi esnâsında süvârî topçusunun topları bugünkü toplara nisbetle hayli daha hafif idi; maamâfih mezbûr yeni topların sıkleti 1766 Seferi esnâsında istimâl olunan toplar sıkletinden dündür. Eğer süvârî topçusu daha büyük derecede bir kabiliyet-i harekete mâlik ise bu husûsu yalnız numara neferâtından mahrum olan arabaların daha zayıf olan sıkletinden inbias etmeyip belki keyfiyet-i mezkûreye mezkûr topçuda hem müntahib-i asker ve hem de daha iyi bir sûrette intihâb edilmiş koşum hayvânâtı istihdâm olunması ve arabacılarının dahi piyâde topçusunda olduğuna nisbetle daha iyi bir sûrette talîm ve terbiye edilmiş olması gibi husûsâtı dahi bir sebep olmak üzere kabûl etmek lâzım gelir.

Eğer süvârî topçusunun düşmân süvârîsine karşı kendi süvârîsi hücumunu ihzâr eylemesi ârzû olunur ve bu maksâdla müteallik olduğu süvârînin ön tarafına kendini atması lâzım gelir ise -topun mikdâr-ı kifâye hafif olarak imâli kabîl olmamasından dolayı şimdiye kadar topçuya muhârebede asla böyle bir vazife tahmil edilmemiş olmakla beraber- netîce-i marûzayı istihsâl zamânında mezbûr topçunun yürüyüş sürati süvârînin yürüyüş süratinden daha büyük olmak lâzım gelir. Lakin eğer topçunun başlıca vazifesi ordu cephesinin önünde süvârî icrâ-yı harekât eyler iken veyâhûd takibinde anı himâye eylemekten ibâret olur ise bu gibi bir hâlde 96 modeli sahrâ topunun kabiliyet hareketi sûret-i mutlakada kâfidir ve çünkü bu bâbda toptan beklenilecek başlıca hâssa süvârînin icrâ ettiği hareketlerde anı her tarafa doğru takip edebilmekten başka bir şey değildir.

Şebike (Spichern) Meydân Muhârebesi'nde üçüncü âlâyın süvârî taburu 7 saatte 45 kilometre yani saatte 6,4 kilometre kat ettiği hâlde yedinci âlâyın süvârî taburu 40 kilometreden ibâret bir mesâfeyi kat için 8 saat sarf etmiş yani saatte 5 kilometre kat eylemiştir. Aynı günde üçüncü âlâyın birinci taburu 12 saatte ancak 47 kilometre ve binâen aleyh saatte 3,9 kilometre kat edebilmiştir.

Bazı İsviçre bataryaları vakt-i sulhta bir takım müsibet tecrübeleri icrâsıyla şâyân-ı dikkat misâller vücûda getirmiş ve iş bu bataryaların sûret-i terekübü tertîb-i

sefer-i berrîde bir bataryanın terekübüne müşabih olduğundan bu misâllerin ziyâdesiye faydalı olduğu aşikâr bulunmuştur:

1896 senesi mevsim-i sayfında iki batarya dokuz günlük bir yürüyüş icrâ ederek (bugünlerin ikisinde istirahat edilmiştir) 366 kilometre kat etmiş yani her gün vasâtî olarak 7 saat 25 dakika yürümek üzere günde 40,6 kilometre ve binâenaleyh saatte vasâtî olarak 5,5 kilometre kat eylemiştir bir gün geldi ki kat olunan mesâfe 6 saatte 49 kilometreye ve binâberin saatte 8,2 kilometreye vasıl olmuş ve diğer bir gün mesâfe-i mezkûre 1030 metresi bir mil-i suûdî ve 670 metresi bir mil-i sukûtî üzerinde kat olunmak üzere saatte 46 kilometreye balığ olmuştur.

Daha güzel netâyic 1897 senesi kânûn-ı sânisinde icrâ olunan meşyet-i tecrübesinde istihsâl edilmiştir: İş bu tecrübeye 12 günde 325 kilometre kat olunmuş yani her gün vasatî olarak saat yürünmek üzere günde 27 kilometre kat edilmiş ve tecrübe-i mezkûre sûret-i umûmiyede karlı, rüzgârlı, incimadlı olan (pek gayrı müsait) bir havada ve (pek dağlıklı) bir kıt'ada vukua gelmiştir. İş bu kış yürüyüş esnâsında rakımı 1450 metre raddesinde azîm olan bir nokta-i mürtefiaya kadar varmış ve yollar sûret-i umûmiyede fena ve bazı mahallerde iki kadem irtifaında kar ile mestûr bulunmuş idi. Yürüyüş tecrübelerinde gayri olarak yapılan muhârebe talimleri esnâsında kat olunan yol dahi edilmeksizin yürüyüş sürat-i vastiyesinin saatte ancak 3,5 kilometreden ibâret olduğu tezahür etmiştir.

Bu tecrübelerde daha ziyâde faydalı bir şey vardır ki o da kullanılan topun 2000 kilogram sıkletinde ve muhârebe teçhizatıyla tecrübeye iştirak eden cephâne arabalarının dahi 2200 kilogram sıkletinde yani 96 modeli Alman sahrâ topuna nisbetle 450 kilogram daha ağır bulunması yani netâyicin daha ağır mâlzemeye nazaran istihsâl edilmesi keyfiyetidir*.

Yürüyüş tecrübelerinin en âlâsı serî ateşli -silik- toplarıyla Norveç'te geçenlerde icrâ olunan ve tûl-ı müddet devâm eden tecârüb-i mühimmedir.

Gerek sahrâ topçu talimnâmesinde ve gerek hizmet-i seferiye nizâm-nâmesinde topçu tarafından icrâ olunacak yürüyüşün mikdârını tayîn ve tahdîd edici hiçbir fikra-i nizâmiye mevcûd değildir. Fransız talimnâmesi kat olunacak kilometreler adedinin vasâtî olarak piyâde bataryaları için saatte 8,7 ve süvârî bataryaları için dahi 9 kilometre olmasını talep etmektedir.

Topçu tarafından istimâl olunacak muhtelif yürüyüşlerde kati lâzım gelen

* *Militär Wochenblatt* nâm mecmua-i Fünûn-ı Askeriyye'nin 1897740 ve 111898 numaralı nüshâlarına mürâcaat.

mesâfeler yeni Almanya topçu talîmnâmesine göre ber-vech-i âtîdir:

Adetada: dakikada 125 hatve yahut 100 metre sÛratlide: 350, 240 drtnalda: 500, 400 uzun drtnal için talîmnâmede hiçbir sarahat yoktur.

Herekete îrâs-ı mÛşkîlât eden arazîde veyâhÛd yumusak bir zemîn üzerinde sÛrat-i tenkîs olunmak lâzîmeden olunduğu gibi yollar üzerinde kol nizâmında yÛrÛmek için dahi aynı vechle sÛratle yÛrÛyÛ ağırlatırılabilir.

İstirad

Almanya Devlet-i fehîmesi 96 modeli 7,7 santimetrelik serî ateşli sahrâ topunu kabÛl ve umÛm ordusuna ithal ettiği sırada 98 modeli obÛs denilen bir sahrâ obÛsÛnÛ dahi kabÛl eylemiştir bu iki nev-i efvâh-ı nâriyye evvelce beyân olunduğu üzere el-yevm Almanya'nın bi'l-cÛmle sahrâ bataryalarını teslih ederek asıl sahrâ toplarını (kolordu toplarını) teşkîl ettiği gibi 15 santimetrelik obÛs ile 21 santimetrelik havân ve 12 santimetrelik ağır top ağır sahrâ toplarını (ağır ordu toplarını) teşkîl eder. Seferber orduların gerisinden geliyor.

Ağır sahrâ topçusunu vÛcÛda getiren efvâh-ı nâriyye muhâsara toplarıyla sahrâ topları arasında mÛtevassıt olup yaya topçusu denilen muhâsara ve kale topçu asâkirinden mÛfrez asâkir tarafından sevk ve istimâl kılındığı ve binâberin koulur muhâsara mâlzemesi dahi nâmını hâiz olarak asıl sahrâ topları cÛmlesinden bulunmadığı cihetle burada anlardan sarf-ı nazarla Almanya'nın asıl sahrâ efvâh-ı nâriyyesi meyânında ve sahrâ topundakine mânend olarak serî ateşe oldukça mÛsait bir tarz ve tertîbte bulunan 105 santimetrelik sahrâ obÛs ve anların tesîrâtı hakkında ber-vech-i âtî itâ-yı malÛmât etmeyi ve Şu vechle bu nev-i obÛslerin bir mÛtemmim gayr-ı mefariki oldukları 96 modeli toplarla birlikte istimâl olundukları hâlde anlar tesîrâtını ne vechle tedid edebileceklerini tefhim etmeyi mÛnâsib grdÛm.

98 modeli 10,5 santimetrelik Almanya sahrâ obÛsÛnÛn te' siratı*

MestÛr hedeflere karşı endâhtta top danesi (top torpil danesi) tesîrinin az olması ve bâ-husÛs Blendajlar (mahfÛz mahaller) vasîtâsıyla bu ateşe karşı emr-i tahaffuzun suhÛleti 10,5 santimetrelik sahrâ obÛsÛnÛn kabÛlÛne sebebiyyet vermişlerdir.

General Rone diyor ki: İ bu alet-i nâriyyenin teferruat-ı inâiyesi hakkında bugÛne değin mevsuk hiçbir malÛmâta dest-res olamamış isek de toparlağıyla beraber i bu alet-i nâriyyenin 73 modeli Mantelli sahrâ topundan daha hafif olduğunu ve anın

* MezbÛr sahrâ obÛsÛ hakkında istihsâl etmiş olduğum bazı malÛmât-ı mahsÛsa âtîde itâ olunmuştur:

başlıca mermisini teşkîl eden ve zayıf tesîrli bir tapa ve 88 modeli pareleme barut hakkı ile mücehhez bulunan danesinden başka olarak mestûr hedeflere karşı icrâ-yı tesîr olunabilmek ve bâ-husûs topçu muhârebelerinde toplara ve muâvenet edilebilmek için bir de şarapnel bulunduğunu biliyoruz. Alet-i nâriyye-i mezbûrenin mermiyyâtı 96 modeli sahrâ topunun mermiyyâtına nisbetle ziyâdesiyle daha ağırdır.

1898 modeli obüsü 10,5 santimetre çapındadır. Tûl-ı kâmilî 12 çaptır. Namlusu sağa yivli bir borudan müteşekkîl olup bunca bir Jaket ile takviye edilmiştir. Kapak takımı 96 modeli topun kapak takımına manenddir. Kapak bir anda açılır. Mezbûr obüs bir beşik üzerine mevzû olmayıp doğrudan doğruya kundak üzerine oturur; binâenaleyh yanılma nişân kundak kuyruğunun tahriki ile olunur. Kundak usûl-ı basit (systeme rigide) denilen tarzda olup icâbında indirilebilen bir kuyruk mahmuzunu ve top gibi iki adet dingil iskemlesini hâvî ve bundan başka bir de madeni ipli alet ile mücehhezdir. Toparlaklar ve cephâne arabaları sahrâ toplarınıninkilere manenddir. Koşulmuş obüsün ve bunun cephâne arabasının sıklığı takrîben 1950 kilogramdır. Nişângâhı 96 modeli sahrâ topunun nişângâhına müşabihdir. Almanya asâkiri kabinesinin 6 Eylül 1900 târihli bu emirnâmesi fi-mâbad 10,5 santimetrelilik sahrâ obüsünün hafif sahrâ obüsü nâmıyla tevsîm olunmuş ve şu vechle ağır sahrâ obüsü denilen 15 santimetrelilik obüsten tefrik edilmesini amirdir.

Mezbûr obüs 13 kilogram sıklığında bir adet dane (torpil danesi) ve 16 kilogram sıklığında şarapnel atar:

Şarapnel dâima azami barut ile atılır ve hayli daha büyük adette (her biri 10 gram sıklığında olarak 500 adet) misketi hâvî olup bu misketler top şarapnelinin misketlerine nazaran daha ziyâde münteşir olurlar. Şarapnelin pareleme barut hakkı 210 gramdır.

Zayıf tesîrli olan şarapnel tapası 98 modeli olup 300'den 5600 metreye değin taksîmatı hâvîdir. Eğer endâhtın bi'l-sıhha tanzîmine muvaffakiyet hâsıl olur ise her atımın tesîri 96 modeli topun tesîrine müsavi ve hatta faik bile olabilir. Maamâfih şüphesiz daha zayıf olan sürat-ı endâht sebebiyle mecmu tesîr-i top bataryalarının mecmu tesîrine vasıl olmaz.

Mezbûr obüs şarapnelinin muharriki ziyâdesiyle makûs olduğundan amîkan olan tesîr -bâ-husûs büyük mesâfâta- daha azdır. Bundan istintac olunur ki tanzîm-i endâht yalnız biraz ziyâdece kısa olduğu zamân netâyic daha nâfi olur.

Mezkûr obüsle sâniyeli şarapnel endâhtı 5600 metreye değin icrâ olunabilir. Dane (torpil danesi) istimâl olduğu vakitte en büyük barut hakkı ile icrâ olunan düz

kûs endâhtı ve mesâfeye nisbeten daha hafif bir barut hakkı istimâl edilerek icrâ kılınan kûs endâhtı nazar-ı dikkate alınır. Barut hakkı: Takrîben 30 dereceden ibâret bir zaviye-i irtifa-ı istimâl ettirilmesi mümkün olacak sûrette intihâb olunur; bi't-tecrûbe müsbettir ki meyl-i mezkûr en büyük sıhhat-ı endâht itâ eder.

Mezbûr dane sarı renge boyanmış olup zaaf tesîrli tapası 32 modelidir. Teahhur şikesti be-mâlik tavik tapası ile mücehhez dâneler siyah boyalıdır. Beyân edilen zaaf tesîrli tapa 500 metreden 5600 metreye değin taksîmatı hâvîdir.

Mezkûr dane sâniyeli olarak yalnız yatık muharrikle (düz kûs endâhtıyla) ve müsademeli olarak hem yatık ve hem de makûs muharrik ile atılır. Tavik tapasındaki de Tunator bilâ teahhur veya bi't-teahhur icrâ-yı fiil eder.

Düz kûs endâhtı tanzîm endâhtta hadimdir ve mestûr olan canlı hedefler (ve kimin sâniyeli tapalı ile) 1 ve açıkta bulunan mukâvemetli hedefleri (duvarlar, hâneler ve ha-kezayı) harab etmek için istimâl olunur;

Yalnız müsademeli tapalı ile icrâ olunan kûs endâhtı kuvvetli bir sûrette mestûr olan hedeflere yani tecrübelerine çalışılan Blendajlar ile himâye edilmiş asâkire karşı istimâl edilir. Eğer işgalin tavik ettirilmesine dikkat olunur ise mukâvemetli hedefler aleyhine tesîr ziyâdesiyle tezayüd eder.

Dane ol-emirde kendi müsademeli vasıtâsıyla dolgun mermi gibi ve ba'dehu patlayıcı bir madde gibi icrâ-yı tesîr eder. Tesîr tavik edilmediği hâlde dane hedef dâhiline nüfûz etmeyip anlatılması ana teması eder etmez patlar. Tavik edilmiş tesîrden ancak tanzîm-i endâht ikmâl edilmiş olduğunda istifâde bulunabilir. Ve çünkü zemîn dâhiline nüfûz eden bir mermi ancak pek küçük bir duman bulutu husûle getirir ve eğer mermi bir sekme icrâ eder ise duman bulutu nokta-i sukutun mevkii hakkında hatalar husûlüne bais olabilir.

Mezbûr obüsün tavik edilmiş tesîrli danesi makûs endâht vasıtâsıyla sahrâ muhârebelerinde tesadüf olunabilen bi'l-cümle Blendajları deler ve kendi parçalarının bir sûret-i hakikiyede mahreb olan kuvveti anlar içinde mestûr olan müdafine müsâdif olur.

Fransa'da yapılan tecrübelerden istintac olunmuştur ki eğer bir pareleyici dane (torpil danesi) hengâm-ı muhârebede bir hücre-i tedafiyye içinde patlar ise mermi-i mezbûr -gerek kendi parçaları ve gerek gazların nefave tazyiki vasıtâsıyla- mahâl-i mezbûrda bulunan bi'l-cümle işhası itlâf eder.

Muhakkaktır ki alet-i nâriyye-i mezbûre danesinin tesîri 96 modeli top danesinin (torpil danesinin) tesîrine -yalnız parçaların adedi cihetiyle değil belki

sânîyeli endâhtta mezbûr parçaların sıkleti dahi olmak üzere bi'l-cümle nokta-i nazarlardan mürecceh ve eğer dane tavik edilmiş tesîrde dolgun mermi gibi icrâ-yı tesîr eder ise fiil-i mezkûr büsbütün bî-mesel ve mânenddir. Maamâfih bu bâbda asla tarîk-i mübalağaya satmamak dahi mukteza olup hânelerden sarf-ı nazar edildiği hâlde sahrâ muhârebelerinde tesadüf olunan bi'l-cümle hedeflerin pek zayıf ebadı hâvî oldukları ve endâht bis-sihha tanzîm olunmuş olduğu hâlde bile mezbûr hedeflerin nisbeten o kadar büyük olmayan bir adette mermiyât ile ancak dökülebilecekleri keyfiyeti dahi nazar-ı itinâdan devr tutulmamak lâzım gelir. Binâen aleyh silâh-ı mezkûrun istimâli halinde dahi tesîr-i matlûb ziyâde mikdârda cephâne sarfiyatıyla husûle getirilebilecektir. Buna binâen Almanya sahrâ topçuluğunda daha büyük çaplara da mürâcaât edilmiştir¹⁰⁸.

(Geçen nüshâmızdan mâ-bad)

Almanya'nın yeni topçu tensîkâtı ve efvâh-ı nâriyye-i cedîde ile müselleh sahrâ bataryalarının sûret-i tereküb ve inkisâmı hakkında malûmât

Almanlar bir hayli tedkîkat ve tecrübeler netâyicine müstenid olmak üzere bu kere (sahrâ topçusunun kâmilten firkalara taksîmi) gibi bir usûl-i haseneyi kabûl ve itihâz eylemişlerdir. Bu usûl sahrâ topçu asâkirini daha vakt-i salahda bulunulurken kendilerini hengâm-ı muhârebede istihdâm edecek olan fırka kumandanlarının emirleri altına vaz' eylemek esâsına müsteniddir.

Buna binâen el-yevm Almanya'da (kolordu topçusu) metruk ve mülğadır.

Eğer senenin bir kaç ayında dâimi olan muhtelit firkalar talîm meydânlarında getirilip oralarda piyâdeler ve süvârîler ile topçuların tüfenk ve topçu atışlarıyla ülfet ve ünsiyet hâsıl etmesine çalışılır ve bu mahallerde rüesa-yı askeriyye sınıf-ı muhtelifenin beraberce istihdâmını öğrenirler ise tensîkât-ı marûza mükemmeliyetinin kendisini daha ziyâde his ettirebileceği bî-reyb ve kemandır (Fransa'da sahrâ topçusunun eski tensîkâtı muhâfaza olunmuş ve binâberin kolordu topçusu ibka edilmiş ise de mezbûr topçunun manevraya olan istidad ve kabiliyetini tezyîd için anın münhasıran süvârî bataryalarından tereküb etmesi ârzû edilmektedir).

Malûmdur ki Almanya'da her kolordu iki piyâde firkasını hâvî ve her fırka iki livâdan ve her livâ iki âlâydan ve her âlây üç taburdan müteşekkil olduğundan bir firkada iki livâ, 4 âlây, 12 tabur vardır.

¹⁰⁸ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Serî Ateşli Sahrâ Topları (Üç yüz kırk yedinci nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 348 (3 CA 1320/ 8 Ağustos 1902), s. 1919-1924.

Yeni tensîkâta göre Almanya'nın her piyâde fırkası iki âlâylı bir topçu livâsına mâlik ve her topçu âlâyı üç bataryalı iki taburdan müteşekkildir; yani her fırkaya bir livâ kumandasında 12 batarya tahsîs edilmiştir.

Süvârî bataryaları, dahi kezalik fırkalara münkâsımdır ve bazı topçu âlâyları bir süvârî topçu taburunu ihtiva eylemektedir. Bundan başka seferberlik zamânında süvârî livâlarının üçer üçer birleştirilmesiyle teşkîl olunacak süvârî fırkalarına iki bataryalı topçu taburları tahsîs olunmuştur.

Gerek piyâde bataryaları ve gerek süvârî bataryaları 96 modeli 7,7 santimetrelik serî ateşli top ile teslih edilmiştir.

Almanya Devlet-i fehimesinin yeni topçu tensîkâtı 69 adedi 10,5 santimetre çapında 1898 modeli sahrâ obüsü ile mücehhez obüs bataryası olmak üzere yeniden seksen adet bataryanın ihdâsı istilzâm eylemiştir.

Her kolordunun iki piyâde fırkasından biri üç obüs bataryalı bir obüs taburuna mâliktir ki bu tabur kolordudaki dört âlâydan birindeki topla müselleh bir taburun piyâde topçu taburunun makâmına kâim olmuştur.

Bir bataryanın sûret-i terekübü: El-yevm bir Alman bataryası (top veya obüs bataryası) âtî'z-zikr arabaları hâvîdir:

6 adet top veya obüs

6 adet cephâne arabası

2 adet mühimmât arabası

Zâbitân ve efrâd ihtiyât bârgîrleri

1 adet me'kulât arabası

1 adet yem arabası

Bir bataryanın sûret-i inkisâmı:

El-yevm bir Alman bataryası vech-i âtî üzere inkisâm eder:

Muhârebe bataryası:

Her biri iki toptan müteşekkil 3 takım cephâne arabaları takımı: üç evvelki cephâne arabası

Kademe:

Birinci araba takımı: Dördüncü ve beşinci cephâne arabaları

İkinci araba takımı: Altıncı cephâne arabası ve birinci mühimmât arabası

Zâbitân ve efrâd-ı ihtiyât bârgîrleri

Tren nâm dîğerle büyük ağırlık:

İkinci mühimmât arabası

Me'kulât arabası

Yem arabası.

Batarya cephâne arabalarının adedi 9'dan 6'ya indirilerek bataryaya daha büyük bir kabiliyet-i hareket verilmiş ve fakat mütebâkî cephâne arabalarını hâvî olmak ve geriden hareket eylemek üzere hafif cephâne kolu nâmındaki cephâne kollarının ihdâsına mecbûriyet hâsıl olmuştur ki bu kollar asıl cephâne kollarıyla bataryalar arasında mütevassıttır; yani mezbûr kollar bataryalar ile topçu cephâne kolları arasında birer uzv-ı mütevassıt teşkîl ederler.

Batarya nizâmı (harb nizâmı): meydân-ı muhârebe üzerinde batarya nizâmı için kâide-i mutlaka yoktur. Yeni Almanya topçu talimnâmesi diğerk nizâmlar için ale'l-ade birer numûne itâ ettiği hâlde mezkûr nizâm için andan dahi ictinab ediyor. Maamâfih sûret-i umûmiyede denebilir ki toparlaklar setr edilirler ve yalnız cephâne arabalarının kapaklıları (arka arabaları) topların gerisinde kalırlar. Cephâne arabaları kapaklılarından her biri tahsîs olunduğu takımın toplarından birinin veya diğerkinin arkasında bulunur.

Ahîren neşr olunan bir eser-i mühimin bu bâbda itâ ettiği bir krokide toplar mihverden mihvere 20 hatve bir bad ile bir hat üzerine vaz' olunmuş, top çavuşları mahâl-i mahsûslarında ve takım zâbitleri kendi takımlarının vasatî gerisinde ve üç cephâne arabasının kapaklıları her takımın birinci topu gerisinde gösterilmiş ve 6 adet top toparlağı ile üç adet cephâne arabası toparlağı ve kademe sağdan birinci topun 300 metre gerisinde setre arkasında irâe kılınmıştır.

Seyyar topçu âlâylarından her birinin 24 arabadan müteşekkil bir hafif cephâne kolu vardır; mezbûr 24 arabadan 21 adedi cephâne arabasıdır.

Bir top taburu ile bir obüs taburundan müteşekkil olan âlâyların bir adet topu hafif cephâne kolu ve bir de obüs hafif cephâne kolu vardır.

Bundan mâ-adâ her kol orduda 8 adet topçu cephâne kolu vardır her kolorduda 24 batarya yani 8 topçu taburu mevcûd olmakla mezkûr 8 topçu cephâne kolundan her biri kolordudaki 8 topçu taburundan birine mütealliktir.

Süvârî firkalarına müteallik süvârî topçu taburlarının dahi birer hafif cephâne kolu mevcûd olup bunlar mezkûr taburlara sûret-i husûsiyyede tahsîs kılınmıştır.

Yeni Almanya sahrâ efvâh-ı nâriyyesine tahsîs kılınan cephâne ve mühimmât-ı nâriyyenin mikdârı

1. 7,7 santimetrelik top bataryaları

7,7 santimetrelik topla müselleh yeni bir Alman sahrâ bataryası: Kendi

kademesi ve birinci mühimmât arabasının toparlağı dahi dâhil olduğu hâlde cem'an âti'z-zikr adedde mermi taşır:

744 şarapnel

36 torpil danesi

780 cem'an atım

Şu hâlde her topa 130 atım isâbet eder. Bir hafif cephâne kolu âti'z-zikr adedde mermi nakl eder:

1056 şarapnel

792 torpil danesi

1848 cem'an atım

Bu mikdârdan her topa 51 atım isâbet eder.

Binâen aleyh bir obüs topçu taburuna mâlik olmayan bir fırka kendi toplarından beheri için 181 atıma mâlik olup bu mikdâr cephâne ilk elde istimâle mahsûstur.

2. 10,5 santimetrelik obüs bataryaları bir obüs bataryası kendi obüs toparlaklarında, cephâne arabaları takımında, kendi kademesinde atil-beyân adedde mühimmât nakl eyler:

326 şarapnel

192 torpil danesi

518 cem'an atım

Şu hâlde her obüse 86 atım isâbet eder. Obüs hafif cephâne kolu ile mermiyyât-ı âtiye nakl olunur:

174 şarapnel

1044 torpil danesi

1218 cem'an atım bundan her obüse 67 atım isâbet eder¹⁰⁹.

(Geçen nüshâmızdan mâ-bad)

Binâenaleyh bir obüs topçu taburuna mâlik olan her firkada obüs başına 153 atım mevcûddur ve mezkûr fırka dört tabur yerine 3 adet 7,7 santimetrelik top taburu için iki adet hafif cephâne koluna mâlik olduğundan mezkûr toplardan beheri için 198 atıma mâliktir.

Alman kolordularından beherinde -hafif cephâne kollarındaki mermiyyât dahi

¹⁰⁹ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Serî Ateşli Sahrâ Topları (Geçen nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 354 (26 C 1320/ 30 Eylül 1902), s. 2019-2020.

dâhil olduğu hâlde- bataryalardaki efvâh-ı nâriyyenin her birine isâbet eden cephânenin mikdâr-ı vasâtı olarak 7,7 santimetrelik top için 188 atım ve 10,5 santimetrelik obüs için dahi 153 atımdır.

3. Kolordu cephâne kolları her kolorduda mevcûd olan 8 adet topçu cephâne kolunun 7,7 santimetrelik topa mahsûs olanlarından her biri âtî'z-zikr adette mermiyyât nakl eder:

2312 şarapnel
464 toparlak danesi
2776 cem'an atım

Binâenaleyh top başına 154 atım isâbet eder.

Obüs için cephâne nakl eden her cephâne kolu âtî'z-zikr adette mermiyyât taşır:

226 şarapnel
1044 toparlak danesi
1210 cem'an atım

Bundan her obüs başına 70 atım isâbet eder.

4. Müstakil süvârî firklarının süvârî bataryaları

Bir süvârî bataryası bir piyâde bataryası misillû kendisi ile beraber top başına 130 atım nakl eder.

İki süvârî bataryasından mürekkeb bir süvârî topçu taburuna mahsûs hafif cephâne kolu atılabilen mikdârda cephâne taşır:

Her biri üç cephâne arabasından müteşekkil iki şarapnel araba takımı
Üç cephâne arabasından müteşekkil bir parâlâyıcı dane araba takımı
Mezbûr arabalar takrîben atide beyân olunan mikdârda mermiyyâtı hâvîdirler:

528 şarapnel
264 torpil danesi
cem'an 792 atım

Bundan top başına 66 atım isâbet eder.

Bu mikdâr cephâne-i piyâde bataryaları hafif cephâne kolunun top başına verdiği cephâneye (51 atım) nazaran hayli büyüktür; bu ise süvârî bataryalarının kolordu cephâne kollarından hayli tebâid edebilmesi ihtimâlinden münbaistir.

5. Almanya bataryalarına tahsis olunan cephâne hakkında itâ olunan malûmâtın icmâli

Almanya kolordularının beherinde 7,7 santimetrelik topların her biri için 343 atım ve 10,5 santimetrelik obüslerin beheri için 224atım mevcûdudur.

Süvârî fırkalarına müteallik süvârî bataryaları top başına 196 atıma mâliktir.

Fransa kolordularında 80 ve 90 milimetrelik Banjâkârî toplar müstâmel iken (yani henüz 1897 modeli serî ateşli top kabûl edilmezden evvel) top başına mevcûd ve hâzır ve müheyya bulundurulan mermiyyâtın mikdârı ber-vech-i âtîdir:

90 milimetrelik top için top başına 257 atım

80 milimetrelik top (süvârî bataryaları) için top başına 142 atım

Şundan müstebân olur ki kolorduda her bir topa tahsîs olunan atım mikdârını Almanlar toplarının müsait olduğu sürat-i endâht ile mütenâsib olarak bir hayli tezyîd etmişler ve Fransızlar 1897 modeli serî ateşli topu kabûl edince mikdâr-ı mezkûru daha ziyâde yükseltmişlerdir¹¹⁰.

Âlem-i medeniyette pey-der-pey husûle gelmekte olan terakkîyât ve ihtiraat-ı hayret bahşâ ulum ve fûnûn-ı mütenevvia-i askeriyyede de nev-â-nev bir takım tahavvülât ve terakkîyât-ı fevkalâdenin husûlüne bâis olmakta anlara vakit ve zamânıyla vukuf ve itlâ-ı hâsıl edilmesi bugün bi'l-cümle zâbitân için bir zarûret-i katiyye şekil ve sûretinde bulunmaktadır. Terakkîyât ve tekemmülât-ı cedîde-i askeriyyeye itlâ husûlüne vasîtâ-i katiyye lâ-şekk maârif-i askeriyyedir. Maârif-i askeriyyeye ise kütb ve müellifât ve matbûat-ı askeriyyeye mürâcaât ve anları takip ve tettebbü sûretiyle peydâ-yı intisab olunabilir. Kütb ve müellifat ve muharrirat-ı cedîde-i askeriyyenin ahvâllerinden dahi bâhis olmak üzere terakkîyât ve tekemmülât-ı mütenevvia-i askeriyyeyi pey-der-pey inzâr-ı tedkîk ve tettebbüe vaz' eyleyen risâle-i mevkuta en kestirme tarik ile maksâda vüsûl-i temîn etmektedir.

Belçika'da Liège Şehri'nde her iki ayda bir nüshâsı tab' olunagelen *Revo Dolarne Belj* yani *Belçika Mecmua-i Fünûn-ı Askeriyyesi* pek ziyâde rağbete ve itibâr bulmuş ve bu eser-i mergübun netîce binlerce nüshâsı memâlik-i muhtelifeye intişâr edegelmekte bulunmuştur. Veli nimet bi-minnetimiz padişah-ı terakkî-perver ve şehriyâr-ı mealikesterü'l-Sultan el-Gâzî büyük Abdülhamid Hân-ı Sâni efendimiz hazretlerinin nahbe-i amâl-i hümâyûnları zâbitân-ı Osmanî arasında dahi fûnûn ve maârif-i askeriyyenin taammüm ve intişârı kazıye-i mutena pahasınada matuf olmakla uluvv-i efkâr-ı mehasin iştîmâl hazret-i hilâfet penâhiden karirü'l-ayn ibtihac olarak salifü'l-arz risâle-i mevkuta-i askeriyyeyi zâbitân ve ümerâ-yı askeriyyemize min gayr-ı hadd tavsiye ediyoruz.

Risâle-i mevkûta-i mezkûre askerliğin sınıf ve şu ebat-ı muhtelifesine

¹¹⁰ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Serî Ateşli Sahrâ Topları (Geçen nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 356 (7 B 1320/ 10 Ekim 1902), s. 2050-2051.

müteallik en nafi makâlât-ı askeriyyeyi pey-der-pey piş gâh inzâr-ı ehl-i tedkîke vaz‘ eylemekte ve îcâbına göre mükemmel harîta ve planlar ve krokiler ve muhteriat-ı cedîdeden olan eslihâ-i mütenevviaya vesâireye müteallik envâ-ı ototipi resimleri ile tezyin oluna gelmektedir. Târih-i harb, coğrafya-yı askerî, eslihâ-i nâriyye hafife ve topçuluk, balistik, istimâl-i eslihâ, tabiye, topografya, kartografya, istihkâm-ı ordu teşkîlâtı, hıfz-us-sihha-i askeriyye velhâsil her türlü ulum ve fûnûn-ı harbiyeye husûle gelmekte olan terakkîyât-ı mütenevvia için bir mirat-ı mükemmel aranılır ise emin olmaktır ki o da Revo Dolarme Belj’dir denebilir. Bâ-husûs her nev-i evfâh-ı nâriyyenin ve bilhâssa mükerrer ateşli ve otomatik eslihâ-i nâriyye-i hafife ile serî ateşli topların ve cephâne ve mühimmât-ı nâriyye ve dumansız barutların fenn-i remy ve istimâl-i eslihânın, her türlü âsâr ve müellifât ve inşât ve sunuat ve mamûlât-ı askeriyyenin terakkîyât-ı mütevaliye ve müstemmerresine kavânin ve nizâmât-ı askeriyyeye husûle gelen veya husûlü ârzû olunan tebeddülata vaktiyle kesb-i vukuf etmek isteyenler mezbûr revüye mürâcaât edebilirler.

Mezkûr revünün* mündericatında, menâfi-i lâ-tahsâsunda kiram huzerâtını hâberdar etmek için 1901-1902 Senesi’nde tab‘ ve neşr olunan altı cildinin (cüzünün) ve yirmi yedinci seneliğinden üç cüzün âtîye derc ediyoruz:

Cilt 1 (Temmuz-Ağustos): Yeni muhârebe barutlarına dâir mütâlaat -bî taraflığı ve 1901’de muhtelit komisyon Belçika’nın askeri- 1901 muhtelit komisyon-ı askerîsi muvacehesinde Belçika topları -taht-ı tecrübeye bulunan 7,5 santimetrelilik serî ateşli sahrâ topu- süvârîlik ve nesl-i Fars hakkında musahebe -mütâlaa-i târihiyye ve müdâfaat-ı kal‘ada harîta ve planlardan istifâde- resâil-i mevkuta-i ecnebiyeye atf-ı nazar -yeni kitâblara atf-ı nazar.

Cilt 2 (Eylül-Teşrîn-i evvel): Sahrâ topçu mâlzemesinin tebeddülât ve tahavvülatı hakkında mübahasat -mail-i endâhtlarda hedeflerin irâesine ve muhtelif nizâmlardaki asâkirin kabiliyet-i darb ve cerhine dâir malûmât ve mütâlaât-muhârebede bid‘at-ı zatiye -Bergman Mitralyözü (maalvah) -1901 muhtelit komisyon-ı askerîsi karşısında Belçika’nın istihkâmâtı ve istihkâm-ı askeri (mühendis-i askeri)- malûmât-ı mütenevvia-i askeriyye -resâil-i mevkuta-i ecnebiyeye atf-ı nazar -yeni kitâblara atf-ı nazar- başlıca memâlik-i matbûat-ı askeriyyesinde bahs olunan mesâil-i muhtelif-i askeriyye.

Cilt 3 (Teşrîn-i sâni-Kânûn-ı evvel): Belçika’da mes’ele-i askeriyyenin halli

* Belçika harcı için bir senelik abonesi on üç franktır. İdaresine müteallik husûsât ve abone için Liège’de Siege Idâre Müdürü Kaymakâm Mösyö Dobres-Daubresse’e mürâcaat olunur.

(General Briyalmon tarafından) -tahvil olunmuş bir sahrâ topçu mâlzemesi ihdâsı hakkında mütâlaât- eslihâ-i nâriyye-i hafife balistiki hakkında hülâsa-i ahîren-Bergman usûlünde 1901 modeli bizâtihi müteharrik tabanca (maalvah) - Fransa Devleti'nin yeni topçu talimnâmesi- kale topçusunun endâhtı -malûmât-ı muhtelifeyeni kitâblar.

Cilt 4 (Kânûn-ı sâni-Şubat): Parabellum usûlünde bizâtihi müteharrik tabanca (maalvah) -şifre usûlü hakkında malûmât ve mütâlaât- 1901 muhtelif komisyon-ı askerîsi muvacehesinde Belçika süvârîsi -resâil-i mevkûta-i ecnebiyyeye atf-ı nazar-malûmât-ı mütenevvia-i askerîyye -memâlik-i ecnebiyede Revo Dolarme Belj'in kesb ettiği ehemmiyet- kütb-i askerîyye-i cedîdeye atf-ı nazar.

Cilt 5 (Mart-Nisan): Transval Muhârebesi'ne dâir bazı malûmât-ı mahsûsa - 1901 muhtelit komisyon-ı askerîsi muvacehesinde Belçika piyâdesi -muhârebede topçu- şifre usûlüne dâir mütâlaât- 100000 deber mikyasında yeni bir Belçika topografya haritasının Belçika Ordusu'na lüzûmu -resâil-i mevkûta-i ecnebiyyeye atf-ı nazar- malûmât-ı mütenevvia-i askerîyye- başlıca düval-i matbûat-ı askerîyyesinde bahs olunan mesâil-i askerîyyeye atf-ı nazar.

Cilt 6 (Mayıs - Hâziran): Muhârebede topçu, Transval Muhârebesi'ne dâir bazı malûmât-ı mahsûsa -yüz binde deber mikyasında yeni bir topografya haritasının Belçika ordusuna elzemiyeti (mâ-bad)- Manliher usûlünde 1901 modeli bizâtihi müteharrik tabanca (maalvah) -Belçika sahrâ topçusunun yeniden tensîki hakkında mütâlaât- ecnebi resâil-i mevkûta-i askerîyyesine atf-ı nazar- şununat-ı askerîyye-malûmât-ı muhtelifeyi askerîyye- kütb-i cedîde-i askerîyyeye atf-ı nazar.

Redo Dolarme Belj'in 1902-1903 sene-i mîlâdeyye-i hâzırasına müteallik yirmi yedinci seneliğinin şimdiye değin neşr olunan üç cildinin muhteviyât-ı esâsiyyesi ser-levhâları:

Cilt 1 (Temmuz - Ağustos): Kavânîn ve nizâmât-ı askerîyye hakkında tedkîkât ve mütâlaât -müctemi piyâde endâhtlarında isâbet ihtimâlatının hesabına dâir tedkîkât -küçük çapta serî ateşli toplarda istimâl olunacak mermiyyât- serî ateşli toplarda mermiyyâtın vakitsiz patlaması -İngiliz-Boer Harbi'ne nazaran tabiyenin hâl-i hâzır- muhârebeden evvel süvârînin istihdâmı -şununat ve malûmât-ı mütenevvia-i askerîyye-resâil-i mevkûta-i ecnebiyyeye atf-ı nazar -kütb-i askerîyye-i cedîde- başlıca düvel-i matbûat-ı askerîyyesinde mevzû bahs olan mesâil.

Cilt 2 (Eylül-Teşrin-i evvel): Muhârebede serî ateşli sahrâ toplarının istimâli - İngiliz-Boer Seferi'ne nazaran tabiyenin hâl-i hâzır- kavânîn ve nizâmât-ı askerîyye

hakkında mütâlaât -1901 modeli Manliher usûlünde bizâtihi müteharrik filinta ve filintalık hizmeti gören tabanca- yüz bin deber mikyasında yeni bir topografya haritasının elzemiyeti (mâ-bad) -şifre usûlüne dâir mütâlaât ve anın hizmet-i askeriyye ve mülkiyede istimâli- şununat ve malûmât-ı mütenevvia-i askeriyye -resâil-i mevkûta- i ecnebiye mûnderic‘at-ı -kütb-i cedîde-i askeriyye- âlem-i askerî matbûatında mevzû bahs olan mesâil-i askeriyye.

Cilt 3 (Teşrîn-i sâni-Kânûn-ı evvel): Belçika sahrâ topçusunun tensikât cedîdesi -süvârînin hizmeti nokta-i nazarından İngiliz-Boer Seferi’nin tedkîkâtı -topçu karşısında süvârî -dâhili balistik desturanının tatbîkatı hakkında bazı beyânat-müsekkiratın ve vehamet ve netâyic-i mazarrası -şifre usûlüne dâir mütâlaât ve anın hizmet-i harbiyye ve mülkiyede istimâli -şununat ve malûmât-ı mütenevvia- resâil-i mevkûta- i askeriyye muhteviyâtına atf-ı nazar- kütb-i cedîde-i askeriyyeye atf-ı nazar¹¹¹.

Azizim

Gönderilen makaleyi okudum. Askerlik ve bâ-husûs askerliğimizce son derecelerde mühim ve hele ahîren ehemmiyetini bir kat daha artırmış bir mes’eleden bahs ettiği için muharriri şâyân-ı takdîrdir. Zâbitânımızı küllî müstefid edecek ve Avrupa’da dahi tûl ve dıraz müceb-i bahs ve makal olmakta bulunan yeni sahrâ topları mes’elesi için topçularımızın tenvir-i efkârlarına hadım olacak iş bu makale-i mühimme ve nafia ile manendlerini yazmaya muktedir bir hayli zâbitân yetiştirmiş olmak sûretiyle de asr-ı güzün hazret-i hilâfet penâhî âsâr-ı sâlifeye cidden gıpta bahş eder.

En mühim mesâil-i askeriyyeden biri yahut zırhlı sahrâ topu

Mesâil-i askeriyye-i hâzırının en mühimi serî ateşli top mes’elesidir. Serî ateşli top denilince hâtıra hizmet ve tertîbâtı son derece sadeleştirilmiş, cephâne ve mühimmâtı bir şekl-i basîta irca olunmuş ve geri tepmesi külliyyen kaldırılmış bir top tebadür eder. Bidâyette teshil-i hizmet ile sürat ateşi tezyîd etmek imkânından başlanılarak terakkîyât-ı fenniye ve fikriyenin yardımıyla birçok şekillere girerek en nihâyet şu son birkaç sene zarfında katiyyen mevki-i istifâdeye getirilen serî ateşli sahrâ toplarında iki türlü tarz-ı imâl fark ve temyiz olunuyordu biri kundağı geriye tepen serî ateşli sahrâ topudur ki tecârüb-i amîka netîcesinde Almanya Devleti’nin mazhâr-ı kabûlü olarak 1896 senesinde sahrâ topçusunu bununla teslih etmiş diğeri ise

¹¹¹ Ahmed Muhtar, “Fünûn-ı Askeriyye”, *Malûmât*, No. 382 (25 M 1321/ 23 Nisan 1903), s. 3391-3394.

namlusu geriye tepen -kundağı sabit- serî ateşli sahrâ topudur ki en evvel Fransa'da zuhûr ederek 1897 modeli nâmıyla Fransız sahrâ topçusuna kabûl edilmiştir.

Almanlar'ın mazhâr-ı kabûlü olan kundağı geriye tepen top kundak kuyruğuna mevzû bir mahmuz vasitâsıyla esnâ-yı endâhtta tevkîf olunmakta ise de yine bir kısım-ı mahâzîr-i baki kaleminde. Fransa'da teferrüt eden sahrâ topunda ise endâhttan sonra geriye tepen namlu bir silindir baskı vasitâsıyla yavaş yavaş tevkîf olur ve tevkîften sonra hemen an-ı vahidde kuvvetli bir yay vasitâsıyla tekrar ileriye tahrik olunarak namlu eski endâht vaziyetine getirilir; hâlbuki bu esnâda zemîne epeyce nüfûz etmiş olan bir yaylı mahmuz kundağı zemîn üzerinde tamâmiyle sabit kılar. Böyle bir topun fevaidi yalnız üç misli tezyîd olunmuş sûrat-i ateşten ibâret olmayıp belki asıl topun hizmetinde istihsâl olunan emniyet-i azîme ve sukunetnâmededir. Nişân ahzında zamân ve kuvvetten edilen tâsâruf ise nişânın mükemmeliyete top ve cephânenin dikkat ve itinâ ile istimâl olunur. Fransız erkân-ı askeriyyesinin nâzırları: İhtirakerdeleri olan bu son sistem namlusu geriye tepen topta namlunun terakkîyâtına kalkanlar vaz'ıyla numara neferâtını düşmân ateşine karşı muhâfaza etmek kabîl olacağını keşfetmiş ve filhakîka endâht esnâsında kundak tamâmıyla sabit kaldığı için kalkanlar kundağın ön tarafına yerleştirilerek nef-i azîm mezkûru kemâl-i maharetle istihsâl etmiştir. Alman serî ateşli sahrâ topunda olduğu gibi kundak yerinde tamâmıyla sabit olmadıkça kalkanlar pek o kadar bir fayda temîn etmiyordu, çünkü esnâ-yı endâhtta, belki her atımda, numara efrâdı bunları terk ederek izden hârice çıkmağa mecbûrdurlar; hâlbuki esnâ-yı endâhtta bila hareket sabit kalan namlusu geriye tepen topta efrâd bila tehlike daim iz dâhilinde kalarak kalkanların tesettüründen tamâmen istifâde ederler. Bundan başka Fransız topçusu toplara cephâne nakl eden efrâdın dahi ateşten mahfûziyetini nazar-ı dikkate alarak iş bu maksâdı temîn etmek üzere atış mevzûunda her topun yanına ve tamâmıyla muttasıl olarak bir zırhlı cephâne arabası vaz' etmiştir. Cephâne arabası, tertîbât mahsûsasından olarak, ahz-ı mevzûu müteâkib zırhdan ibâret olan kapaklarını yanlara açınca bir taraftan topun kalkanları diğerk taraftan cephâne arabasının zırhtan ibâret kapakları öyle bir mükemmel mestûriyet teemmüm etmektedir ki bunun gerisindeki numara neferâtı, fevkalâde bir maharet ve büyük bir zekâ ve hünerle vücûda getirilmiş olan alet ve tertîbât-ı sukûnet ve intizam-ı nâm ile kullanarak îcâbında dakikada 20 atım endâht etmeye muktedir olurlar. Kalkanların derece-i mukâvemeti ise alel umûm şarapnel misketlerini ve 400 metreye kadar piyâde kurşunlarını tevkîf edecek derecededir.

Ale'l-umûm matbûat-ı askeriyyeye yeni bir sahîfe-i bahs ve tedkîk açan zırhlı

ve serî ateşli Fransız sahrâ topçusu Almanya'da da derin bir düşünme hâsıl eylemiştir.

Mevki-i tedkike konulan ve fevkalâde ciddiyet ve ehemmiyetle takip olunan mes'ele: sahrâ toplarının numara neferâtı şarapnel misketlerine ve piyâde kurşunlarına karşı çelik kalkanlarla setr edilecek mi yoksa edilmeyecek mi! Bu mes'ele-i mühimme hakkında icâle-i kalem eden cihat-ı askeriyenin reyleri sahrâ topçusu için kalkanların kabûlünde müşterektirler.

Çelik kalkanların temîn ettiği fevaide nazaran numara neferâtı şarapnel misketleriyle tüfenk kurşunlarının tesîrâtından tamâmen mahfûzdur. Bunun için sahrâ topunun zırhla teçhîzini sahrâ topçusunun teslih-i cedîdiyle uğraşan bil-umûm devletler nezdinde en şâyân-ı ehemmiyet bir mes'ele şeklini almıştır.

Almanya'da bu mes'elenin halli için pek derin ve pek de esâslı mütâlaât ve teklifâta dalarak sahrâ topçusunu büsbütün başka bir şekil ve hey'ete, bir iki kilo sikletinde sade parelenici dane endâht eden zırhlı bir sınıfa tahvil etmeye kalkışan en muktedir Generallerde bulunmuştur. Fakat böyle ihtirân katiyü'z-zuhûru ileriye bırakılarak büyük bir masrâfla tedârik edilmiş olan 96 modeli serî ateşli sahrâ topunu epeyce meblağ daha sarfıyla namlusu geriye tepen serî ateşli top sistemi ne tahvile ve çelik kalkanlarla teçhîze karâr verilmiş ve sûrat icrâsına da mübaderet edilmiştir.

Saye-i terakkîyât vaye-i cenab-ı zıllullah-ı azamide mâlzeme-i harbiye ve terakkîyât-ı askeriyeye düvel-i muazzamadan asla geri kalmayan ve ekserî devletlere numûne-i imtisâl olan Devlet-i Âliyye-i Osmâniyyemizin dahi sahrâ topçusuna serî ateşli toplar ilhâkıyla satvet ve şevket-i askeriyyesinin âlâsı irade-i kerâmet mu'tade-i cenâb-ı hilâfet penâhî iktizâ-yı celîlinden olup bu husûsta komisyon-ı ali-i mahsûs tarafından kemâl-i ehemmiyetle tedkikatta bulunulduğu ve sahrâ topçumuzun yakında bir devre-i cedîde girmek üzere olduğunu cerait-i yevmiyede kemah-ı meserret ve şükrân ile okuyup öğreniyoruz. Binâenaleyh sahrâ topçusunun numara neferâtı şarapnel misketleriyle piyâde kurşunlarına karşı çelik kalkanlarla setr edilmesi mes'ele-i mühimi hakkında karîn kirama bir nebzecek malûmât vermek istiyorum.

Zırhlı bataryalarla zırhsız bataryalar beyninde icrâ edilmiş olan muhârebe endâhtları birinci topun ikinci üzerine olan tefevvuk nâm ve rüchânını gayr-ı kâbil-i itiraz bir sûrette meydâna çıkarılmış ve yalnız bununla sahrâ toplarının kalkanlarla teçhîzine lüzûmundan ziyâde mecbûriyet hâsıl olmuştur. Bununla beraber zırhlı topların, bu vasîtâ-i tahaffuzdan arî olanlara nispeten, zamân-ı hâzır piyâdesinin müdhîş ateşi dâhilinde daha çok zamân-ı muindane izhar-ı sebat edebileceği yani misket ve kurşunlara mukâvemet eden kalkan, sahrâ topçusunu refik-i sadıkı olan

piyâdeyi bila vasıtâ ve bi'l-vasıtâ himâye etmekten ibâret olan vazife-i esâsiyesini şimdiye kadar yapabildiğinden daha fâik ve müessir bir sûrette îfâ etmeye kabiliyetdâr kılacağı hakkında hâsıl olan kanaat daha ziyâde hâiz-i ehemmiyet olup sahrâ toplarının kalkanlarla teşhîzi mecbûriyetini bir kat daha teşdit eder. İki mühim madde! Zırhsız top üzerine olan tefevvuk ve alelhusûs piyâde ateşi dâhilinde daha uzun müddet sebat etmek kabiliyeti hâiz-i ehemmiyettir. Birinci maddenin hâiz olduğu ehemmiyet hakkında ber-vech-i âfî söz söyleniyor.

Her bir muhârebe, hiç olmaz ise hemen her bir büyük muhârebeden evvel esâsen az yahut çok mühim bir topçu muhârebesi vuku bulacaktır. Çünkü düşmân topçu ateşi ehemmiyetli sûrette teskin edilmezden yani düşmân topçusu mağlûb edilmezden evvel kendi piyâde kıt'aatımızın düşmâna doğru ileriye alınmasına muktedir olunamaz. 1870-71 sefer-i azîminde Prusya topları hemen mütehâssıran dane endâht etmişken bu halin vücûdu katiyyen tebeyyün eder ise dane bir nispeten otuz kırk misli daha müessir şarapnelerle mücehhez ve usûl-i istimâl ile endâht nokta-i nazarından fevkalhad mükemmel bir sahrâ topçu mâlzemesinin araziye kurşunla kaplayacak derecede müessiren icrâ-yı endâht eylediği bugünkü günde, hatta az bir mikdârda serî ateşli bataryaların düşmân kıt'aat cesîmesinin ileri hareketini fevkalhad azîm telefata ilka edebileceği şu zamânda topçu muhârebesinin icrâsına ne kadar ziyâde mecbûriyet olacağı az bir teemmül anlatır. Buradan istihrâç olunan nice: muhârebeden evvel icrâ edilecek topçu döngüsü maziye nispetle pek ziyâde ehemmiyet kazanmış ve bundan başka bugünkü günde eskisinden daha ziyâde dikkat ve esâslı olarak icrâ edilecektir¹¹².

2.5. Eski Osmanlılarda Top Dökmek Sanâtı

Tophâne-i Âmire'nin ahvâl-i kadîmesiyle atîk toplarımızın orada sûret-i isâga ve imaline ve kısm-ı dökmeçi ve topçu asitanelerine (kışlalarına) dâir malûmâtı müştemeldir.

Padişahân Al-i Osman edamallahu izzehum ve ikbalehum ila ahîret-dühur veddevran hüzeratının saye-i delâlet ve himmetinde şu devlet-i ebed şevket Aliyye-i Osmâniyye vücûd-pezîr olmuştur: Bir devlet ki Asya ile Avrupa'nın mahall-i iltisakındaki arazi-i mühimme üzerinde vaktiyle fermân-fermâ ve zamânının en mühim devletleri sırasında satvet-nümâ olan Roma Şark İmparâtorluğu'nun enkâzı

¹¹² Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye- Zırhlı Sahrâ Topları", *Malûmât*, No. 383 (2 S 1321/ 30 Nisan 1903), s. 3406-3408.

üzerine teessüs ile devr-i istîlâsında otuz, kırk kadar hükümdârlık ekalim-i vasia ve mühimmeyi kabza-i tâsârrufuna almış,* hasretü'l-mülük olan belde-i muazzama-i Kostantiniyye pâyitahtı olmak üzere serhadlarını Viyana kapılarından Hint denizlerine, Bahr-i Hazar sevâhillerinden Fas hudutlarına kadar tevsi ve tahdid ettikten başka Tatar, Hint, Habeş, Mağrib memâlikinden Portekiz, Fransa, Almanya, Leh, Rusya'ya kadar yani dünya yüzeyinin hemen yarısında sînin-i vefire nüfûz yürütmüştür. Bu devlet kadîmü'ş-şevketin efrâd-ı sadakasını teşkîl eden Osmanlılar hiçbir devlet hükümdâranında emsali görülmeyen şefkat ve celâdete mâlik kendi sevgili padişahlarının uluvv-i himemat mert-engisi rehberleri olmak üzere silâh satvetlerinin kahr-ı celâdetini hemen her muhârebelerinde hasımlarına göstermişler ve bu muhârebelerde kemâl-i derece ibrâz âsâr-ı hamîyyet ve maharet ve irâe-i fart gayret ve şeceat edip birçok şânlı muvaffakiyet ve muzafferiyetlerini birçok tedabir-i hükmiyaneye tevessül ile beraber zamânlarının en âlâ silâhlarına mâlikiyet sûretiyle de teshil eylemişler idi; nitekim bugün dahi eslihâ-i harbiye-i osmaniye nur-ı uyun mefharetimiz mukaddes padişahımız el-Sultan el-Gâzî Abdülhamid Hân-ı Sâni efendimiz hazretlerinin saye-i seniyyelerinde Avrupa ordularının eslihâsı meyanında bir mevki-i mümtaz tutmuştur.

Eski Osmanlı Silâhları ser-levhâsı tahtında yazarak bundan mukaddem malûmât ile neşr etmiş olduğumuz makale-i mufassala mebur silâhların her türlü ahvâl ve evsafını muarrif ve mübeyyen olduğundan bu makalemizde dahi onların en mühimini teşkîl eden eski Osmanlı toplarının tarz-ı isâga ve imâlleri ile buna muktezi imâlathâne ve ebniyeler hakkında itâ-yı malûmât etmek ve şu sûretle târih-i askerimizin bazı parlak sahîfelerini daha kariîn-i kirâma okutmak istiyoruz.

Şurası bütün muhakkîkinin malûmlarıdır ki Ecdâd-ı Osmâniyyan Kosova mülhime-i küberâsı, Çaldıran gazve-i küberası, Mısır ve Arabistan istîlâsı gibi nice nice şânlı muzafferiyetlerini hemen topçulukta hasımlarına mün küllü'l-vücûh faik olmak sûretiyle iktisâb etmişler, meydân muhârebesi toplarını teşkîl eden hafif seyyar

* Ekalim-i mezkûre şunlardır: Germiyan ve İsfendiyâr ve Karaman Hükümetleri ve Türkmen beylikleri arazisi, Zülkadriye Memâliki, Akkoyunlu Memâliki, Burhâneddin, Komninos, Sinop Hükümetleri arazisi, Kürdistan ve havalisi, Lazistan, Gürcistan, Şirvan ili, Çerkezistan, Dağistan, Acemistan'nın kısm-ı garbisi ve Azerbaycan Roma Şark İmparâtorluğu arazisi, Bulgaristan, Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan, Teselya ve Epir kıt'aları ve Yunanistan, Bosna krallığı, Hersek ve Ragoz Hükümetleri arazisi ve Hırvatistan, Dalmaçya, Banat, Eskalonya, Erdel, Cenubi Macaristan, Eflak, Boğdan, Venedik ve Lehistan arazisinin birer kısm-ı mühimleriyle Cezayir Bahr-i Sefid ve Rodos Kavaliyerliği ve Tataristan (Memâlik-i Tataristan), Irak-ı Arap, Elcezire arazisi, Bir-ü Şam ve Suriye ve Arabistan, İklim-i Hicaz, Bilad-ı Nûbe ve Habeşistan, Ceziretü'l-Arab'da Mutaharriye memâliki, İklim-i Mısır, Trablusgarb İklimi, Tunus İklimi, Cezayir kışver-i cesimi.

topları en evvel kullanmakla karşılarında birer ayrı kesif tasallut sûretinde rû-nümâ olan dehşetli süvârî fırkalarını darmadağın ederek târih-i askerîde büyük nâm kazanmışlardır. Muhâsara muhârebâtı târihleri Osmanlı top ve topçularının bu nev-i muhârebelerde dahi gördükleri hizmet-i mühimmeyi bir lisân-ı sitayişle yâd etmektedirler: Hele Feth-i Kostantiniyye için Edirne'de isâga edilen eski Osmanlı toplarıyla meth-i nebevi ile dilşad ve mesut olmuş Hazret-i Fatih'in saha-i icâda koyduğu havânlar, Bahr-i Sefid Boğazı istihkâmâtına yed-i Osmaniyyan ile yapılarak vaz' edilmiş kemerlik denilen cesîm toplar, Belgrad, Sektüvar, Kandiye, Rodos, Bağdad gibi nice nice kal'a-ı mühimme önlerinde satvet-i Osmaniyanı Eflak'a çıkararak şayika toplarıyla balyemez, kalumebrüne ve şahî darbezîn gibi birçok namlarda envâ-ı bulunan türlü toplar bütün düvel ve hükümat nezdinde yazılan eslihâ târihlerinin en parlak sahîfelerini işgâl eylemiştir.

Osmanlılar muhâsaralarda ve hatta mühim ve uzun sevkü'l-ceyş hareketleri icrâ ederken bazen yollar, ikametgâhlar üzerlerinde bile top isâga etmekle bütün cihânın veleh ve hayretini celp ettikleri tevarih-i Osmaniye'den katü'n-nazar milel-i ecnebiye târihlerinin bile sahayif-i mühimmesini işgâl etmekte, yolların muntazam olmadığı ve hele şimendüferlerin hiç bulunmadığı devirlerde birçok ağır ve kebir efvâh-ı nâriyyeden müteşekkil cesîm muhâsara parklarını merkezden serhatlara, bir serhattan diğerine kemâl sûratle nakl ve sevk ile Osmanlı ateşine dayanabilecek hiçbir kale mevcûd olmadığını -hatta Viyana önünde- bütün cihâna tasdik ettirmiş olmaları mazide olduğu gibi bugün bile bütün erbâb-ı fenn-i harbi müstağrak teemmülat-ı umka ve hayret etmektedir.

İstanbul, İşkodra, Belgrad, Rodos, Kandiye, Bağdad misillü birçok kalelerin muhâsaralarında görülen Osmanlı topları hatta zamânımıza kadar bütün cihân-ı askerînin ne vechle mazhâr-ı takdîri olmuş ise vakit vakit, Akdeniz ve Karadeniz'e çıkarılan Osmanlı donanmalarının topları dahi yine Osmanlı hünerverânı elinden çıkmış, sâirleri gibi ekserîya sâninin nâmına nisbetle aldıkları birer nam-ı mahsûs ile mamûlât-ı Osmâniyye'den olduklarını inkâra mahal bırakmamış efvâh-ı nâriyye-i müdhîşeden ibâret olduklarından -hûn-ı gülgün-i adüvv içinde kendisine bir mukır-ı ebedi ittihâz eylemiş yalın kılıç şekil ve hey'etinde rû-nümâ olan- o mukaddes hilal-i Osmanî'nin avaze-i şan ve ikbâlini denizler üzerinde de bütün cihâna duyurmuşlar, her

tarafıta mazhâr-ı tahâssün ve takdîr olmuşlardır*¹¹³.

(Yüz yirmi birinci nüshâdan mâ-bad)

Seydi Reîs, Piri Reîs, Kemâl Reîs, Murad Reîs, Süleyman Reîs, Hayreddin Paşa, Turgut Paşa, Kılıç Ali Paşa, Salih Paşa, Piyale Paşa, Cezayirli Gâzî Hasan Paşa misüllü amirallerimiz Osmanlıların deniz muhârebâtına (tabir-i kadîmi üzere derya seferine) dahi fevkalâde yararlığını bütün cihâna tasdik ettirip koca Bahr-i Sefid ile Bahr-i Siyah'ı hemen birer Osmanlı gölü haline koymak derecelerine gelmişler ve taht-ı kumandalarındaki o şanlı Osmanlı sefînelerinin saçtıkları dehşetli ateşler sayesinde ki Avrupa'nın en mahir amirallerini birçok defalar el-eman ey bahadırın-ı âl-i Osman sayhalarıyla taleb-i afv ve emana mecbûr etmişlerdir; o ateşler ki öz Osmanlı ustalarının çire deste-i himmeti olan eski gemi toplarımızın efvâh-ı mühibesinden kemâl-i dehşetle püskürdükçe kemâlât-ı askeriyyemizi denizler üzerinde dahi yar ve ağyara tasdik ettiriyor, gemi inşâa etmek, efvâh-ı nâriyye isâga ve imâl etmek sanâatlarında dahi vasıl olduğumuz derece-i kemâli ab-ı aşikâra herkese irâe eyliyor idi ki bu hakikatler tevarih-i ecnebiye sahîfelerinde dahi her vakit görülüp okunabilir.

Onuncu asr-ı hîcrîde topçuluk ve mühendislik fennleri, âlât-ı rasat ve hey'et imâli, suyollarının ve nice dağlık yerlerde kaldırımların keşf ve icrâsı gibi bir takım husûsât-ı mühendislerimizin izhar-ı hünerine badi olduğu, marifet sahiplerimizin şöhreti cihâna şayi olduğu devirlerde idi ki bazı hükûmete bile talepleri üzerine mühendis ve topçu üstadları gönderilmeye başlanmış ve hatta Fatih Hind Babürşah'ın ordularına mühendis ve topçu üstadları bütün Osmanlılar'dan celb olunarak birçok

* Cennet mekân Sultan Süleyman Hân-ı Kânûni hazretlerinin zamân-ı saltanatlarında donanma-yı hümâyûn ile Fransa Devleti'nin imdadına gönderilen Kaptan-ı Derya Hayreddin Paşa ve ve hille-i evvelâda Mesina Kalesi'ni alıp bütün İtalya'yı titreterek Marsilya'ya ve andan Fransa Donanması refakatıyla Nise Şehri'nin teshirine gittiği zamân Osmanlı donanmasının şan-ı satveti bütün dünyayı tutuyordu. Yine o devirde idi ki kaptan Sinan Paşa Trablusgarb Eyaleti'ni Malta kavalierlerinden almış ve Donanma-yı Hümâyûn beylerinden Piri Reîs ile Seydi Reîs Süveys'ten çıkarak Umman ve Hint Denizleri'nden Portekizliler'i tard ile Maskat ve Hürmüz Limanları'nı alıp Bahr-i Umman'da Portekiz'in kuvvetini bitirmiş olduğu gibi Afrika ve İtalya ve İspanya sevâhilini urup bütün Akdeniz'i sürerek âleme şöhret-şîâr olan Turgut Reîs dahi Mayorka ve Korsika Adaları'na inip ağır ganayimle İstanbul'a gelmiş idi. Yine o devirde idi ki Malta Adası'nın zabtı için Akdeniz'e çıkarılan Donanma-yı Hümâyûn bütün Hristiyan cenkçilerinin adanın imdadına şitaban olmasına ve Turgut Paşa'nın şehadetine binâen nâil-i emel olamamış ise de gâyet güzel toplara mâlik üçyüz pare sefineden müteşekkil olmasına binâen kuvve-i bahriyemizin şerefini artırmış idi (mezkûr donanmada kale darbına mahsûs 32 şarkiyelik gülle atar 20 pare top, 120 pare kolonburne ve şahi darbzen, 5 kıt'a havai top, 20 bin kantar barut, 40 bin adet yuvarlak (yani gülle). Onar bin kazma ve kürek ve külünk, asâkire muktezi zahire ve peksimet ve kumanya vesâir levâzım ve mühimmât mevcûd idi).

¹¹³ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye - Eski Osmanlılarda Top Dökmek Sanâtı-", *Malûmât*, No. 121 (26 N 1315/ 18 Şubat 1898), s. 13-14.

umûr-ı nafia ve bilhâssa top isâga ve imâli anların uhde-i liyâkâtlarına ihale kılınmış ve ümmetin şayia-i kudretinin şu sûretle de Çin'e kadar yayıldığı Ebu'l-Gâzî Bahadır Hân Târihi'nde ve Babür'ün vakâyinde meşrûh ve mûnderic bulunmuştur.

Bugün bile bazıları Avusturya, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere misüllü düvel-i muazzama topçu müzelerinin, dârü'l-ihtîşam-ı askerîlerinin sermaye-i fahr ve mübahatı olan o şânlı, satvetli eski toplarımızın eski Osmanlı üstadlarının mahsul-i himmeti oldukları üzerlerindeki menkuşat ve muhârrerat ile mertebe-i nübüvvette olup hemen cümlesi kendi milli top imâlathânelerimizde ve bî-tahsîs şimdiki Tophâne-i Âmire Fabrikaları'nın bulunduğu mahâlde yine Tophâne nâmıyla şoret-gir olan cesîm top imâlathâne-i kadîmimizde isâga ve imâl olunmuşlardır.

Filhakîka tophâne havâlîsi vakt-i kadîmde bir kasaba halinde olup Ebu'l-feth Sultan Mehmed Hân hazretleri burada küçük bir tophâne inşâ ettirmiş ve Sultan Bayezid Veli hazretleri anı tevsi edip ilâveten odalar dahi inşâsını fermân buyurmuş olmakla vücûda gelen tophânemiz Asitane-i Topçıyan nâmıyla bir de kışlayı ihtiva eylemiş idi.

Cennetmekân Kânûni Sultan Süleyman Hân Gâzî hazretleri müddet-i saltanatlarının otuz altı senesinde bilâ-fâsıla uğraştığı Nemselileri (kadîm Almanya İmparatorluğu'nu) mağlûb ve perîşân etmek için pek çok top ve tûfenge muhtaç olduğundan eslihâ imâl eden ustalara ve bi-tahsîs topçu ustalarına ve topçulara ziyâdesiyle rağbet gösterip memâlik-i mahrusadan ve hatta icâbında Diyâr-ı Efrenc'den bile vafir-i ihsan ve inamlar bezliyle bu yolda mahir ustaları İstanbul'a celb etmiş ve Sultan Mehmed Hân ve Sultan Bayezid Hân hazretlerinin bina ve tevsi ettikleri tophâneyi yıkıp yeniden büyük bir tophâne inşâ ettirmiş olmakla her türlü hukuk-ı kavmiyemizi düşmânlarımıza karşı müdâfaa etmek yeni yeni bir takım kaleler zabt ve teshir eylemek için en mühim olan alat ve vesâit-i harbiyeden ibâret kar-ı kadîm şânlı toplarımız icâb ettikçe bu tophâne-i atikimizde yapılmıştır.

Mezbûr-ı kadîm tophânemiz top kârhânesi nâmında bir top imâlathânesi ile dökmece asitanesi, topçular asitanesi nâmlarında iki kışladan ve bazı müteferri ebniyeden müteşekkil idi.

Top imâlathânesi, Top kârhânesi veya top kârgahı nâmıyla da yâd olunan atik top imâlathânemiz şimdiki Tophâne-i Âmire'nin bulunduğu mahâlde (ve ol-vakit deniz kenarından yüz adım kadar geride bulunan büyücek bir sırtın eteğinde) inşâ olunmuş taraf-ı duvarları kale duvarları derecesinde metin ve rasin olarak yapılmış idi. İmalathânenin vasâtında her dıl'-ı kırkar arşın tûlunda olmak üzere dört köşe bir bina

mevcûd olarak bu binanın etrâf duvarları yüksek ve üstü ahşap bir sakf ile mestûr ve sakf-ı mezbûr üstünde dumanın hârice hurucuna mahsûs büyük bacalar ve adam gezebilecek derecede yollar mevcûd olduktan başka damın üstü nerd-i ban tarzında kademe vari yapılmış olmakla serbestçe harekete müsait idi. Damın zirvesinde ve dört tarafında yüzlerce bal fiçileri su ile imla edilerek hâzır bulundurulur ve tunç eritildiği sırada ateşten bir şerare sakfa isâbet edipte anı yakmaya başlar ise üstünde gezinen nobetçiler fiçilerdeki suyu dökerek ateşi itfa eylerler idi¹¹⁴.

(Yüz yirmi üçüncü nüshâdan mâ-bad)

Top kalıbı dolapları: Top kârgahında (imâlathânesinde) nice yüzlerce dolaplar (hücreler) mevcûd olarak buralarda usûl-i mahsûsasıyla top kalıpları amade edilir idi. Kırk ellişer bin yumurta ile karıştırılarak macun edilmiş dökmeçi çamurunu üzerine yumurta tıla' edilmiş bir takım timur meyillere iplerle sarıp bu vechle anların katarlarını kırkar, ellişer okkalık gülleler katarına bil-irca bunları top kalıplarının içine korlar ve kalıbın içine mizab halinde tunç dökülüp top namlusu vücûda getirildikde üzerine yumurta tıla' edilmiş mili çıkarıp ba'dehu topu alırlar idi.

Tunç fırını: İmalathânenin iki yerinde iki büyük tunç fırını mevcûd olarak bu fırınların cevanib-i erbaası od taşı denilen ateş taşlarından müteşekkil idi. Mezbûr taşların istimâli başka nevi' taşların fırın derûnundaki ateş-i şedîde bir türlü tahammül edememesinden münbais olacağı aşikâr olup yeşilimsi olan bu nevi' taşlar sûret-i mahsûsada olarak bazı adalardan ihrâç ve celb olunur idi*.

Her tunç fırınının altı boş olup üzeri el-yevm müstâmel maden fırınlarında dahi vâkî olduğu üzere şekl-i mahsûsunda bir kubbeden müteşekkil olmakla kubbelerin içine kırkar ellişer bin kantar bakır ile maya makâmında eski top kırıntıları vaz' ve ithal olunur ve aralıkta kubbelerin hâricinden anlar üzerine nice bin kantar kâlây dökülür idi. Tunçun bir nisbet-i matlûbe ve muinede kâlây ve nuhhasdan terekkeb etmesi için fırın derûnuna ne mikdâr bakır ve kâlây konmakta olduğunu kâtipler aled-devâm sebt-i defter eyleyip bunların her ikisi mikdârından ne mikdâr top kalıbı ihzâr edilmesi lâzım geleceği bilinerek kalıplar ana göre ihzâr kılınır idi.

Top imâlathânesinin (karhânesinin) civârında dökmeçilere mahsûs bir büyük (dökmeçiler asitanesi) yani dökmeçiler kışlası mevcûd olup bununla atiz-zıkr

¹¹⁴ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Eski Osmanlılarda Top Dökmek Sanâtı (Yüz yirmi birinci nüshâdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 123 (10 L 1315/ 4 Mart 1898), s. 45-46.

* El-yevm maden fırınlarında od taşı yerine ateş tuğlası denilen bir nevi tuğlalar istimâl kılınmakta ve Tersâne-i Âmire maden fırınları için iş bu tuğlalar sûret-i mahsûsada İngiltere'den celb edilmektedir.

"topçular asitanesi"nin yerine el-yevm Tophâne-i Âmire sanayi âlâylarına mahsûs kışla-i hümayûn ile Tophâne-i Âmire dâiresinin inşâ kılındığı zan ve tahmîn olunur.

Topçular asitanesi, yani kadîm topçu kışlası Sâbikü'z-zikr dökmeçiler asitanesine muttasıl olarak cennet mekân Ebu'l-Feth Sultan Mehmed ve Sultan Bayezid ve Sultan Süleyman Hân-ı Kânûni huzerâtı taraflarından tesîs ve bina edilmiş idi. Asitane-i mezbûre leb-i deryaya karîb kale gibi bir bina olup bir kapısı kibleye (denize) ve diğeri şimâle nâzır ve denize müteveccih kapısı pek müzeyyen bir Bâb-ı âlî sûretinde rû-nümûn idi. Kapının bir tarafında ahu-şikâr etmiş bir arslanı ve taraf-ı diğesinde zincir ile mukayyed bir şîr-i mühibi tasvir eder iki ibretnüma resim var idi.

Topçu asitanesinde aram-sâz-ı besâlet olan topçu tayfası (topçu asâkiri) şecaat ve bahadırlıklarıyla müştehi olup muharrirîn-i kadîme-i Osmaniyye içine cidden bir mevki-i alel-âl ihrâz eylemiş bulunan seyyah-ı şehir Osmanî Evliya Çelebi merhûm bulunduğu yirmi iki gazada bunlardan şeci asker görmediğini, harbin kafe-i şedaidine tahammül eder kaviiyyü'l-azm baba yiğitler idiğini seyahatnâme-i meşhûrine-i kayd ve derc etmiştir.

Asâkir-i mezkûre ustalarına mahsûs dâirenin kapısı üzerindeki kasra vaktiyle cennet mekân Sultan İbrahim Hân hazretleri gelip meks eylemiş olduklarından o zamândan itibâren orası padişahân-ı izam huzerâtı için bir kasr-ı mahsûs sûretini alarak ara sıra müşârun-ileyhim huzerâtının teşrifleriyle kesb-i şeref ve imtiyâz eylemiş ve şu sûretle topçuluğun kaderi nezd-i Osmaniyyan'da bir kat daha âlâ kılınmıştır. Bugün dahi Tophâne-i Âmire kasr-ı hümayûnunun alet-i dâiresi Tophâne-i Âmire müşirlerine ve üst katı, selatîn-i Osmâniyye huzerâtına mahsûs olmakla adet-i müstahsine-i kadîme el-yevm dahi muhâfaza edilmekte olup kasr-ı âli-i mezkûrun padişahân-ı izam efendilerimizin ve hele valid-i macit hazret-i hilâfet penâhi cennet mekân Sultan Abdülmecid Hân Gâzî hazretleriyle nur-ı uyun mefharetimiz sevgili padişahımız el-Sultan el-Gâzî büyük Abdülhamid Hân-ı Sâni efendimiz hazretlerinin teşrifleriyle pek çok defalar müşerref olduğu ve her zamân hilye-i sadakatle mevsuf ve muttasıl olmalarından dolayı hemîşe mazhâr-ı eltaf-ı şehir-i yarileri olan topçu kullarıyla Osmanlı topçuluğu kadar ve menziletinin şu sûretle de bir kat daha a'la kılındığı cümlelerin malûmudur.

Marü'z-zikr topçu asitanesinde Bağdat Seferi'nden mukaddem yüz yardalık toplar bulunarak bunlardan her birinin hemen bir iklim haracı değer ve altın gibi etrâfa şaşadâr olur silâhlar idiğini ve burada mevcûd diğere atmış pare topun -hemen içlerinde eskiciler işleyecek, hâna berdüşler mesken tutacak derecede- cesîm olduğunu ve fakat

kendi zamânında o toplardan ancak altı danesi kalmış bulunduğunu sâbikü'l-beyân seyyah-ı şehir Evliya Çelebi merhûm seyahatnâme-i meşhûrine derc etmiş ve anlardan başka mezkûr asitanede gâyet ibret-nüma ve musaykal ve mücella olan Münakaş Ali Paşa topu, Süleyman Hân topları, Fatih topları, Bayezid Hân topları, üç ağızlı top, şişhâne top, burma top, Fransa topları, kırk karış küpeli topu, Ali Bali, Ese Bali, Hamza Bali, Çultutmaz, Kundak tutmaz, Div Bali, Seki Bali, Kara Bali, Ejder Bali, Kırk Mil Bali, Şıkkı Bali, Palamar Kıran, Delitop ve ha-kezâ nâmlarında gâyet kıymetdâr daha nice nice üstad topları bulunduğunu ve bunların dahi hemen birer kale döğer kıymetinde denebilecek zî-kıyem silâhlar idiğini keşide-i hadde-i tahrîr eylemiştir ki bugünkü cesîm sâhil toplarımıza da marû'l-beyân toplar hakkında olduğu gibi birer isim-i mahsûs tahsîsi ve tutulacak tercüme-i hal defterlerine de her türlü ahvâl ve vukuatlarının kayd ve tahrîri ile ma-sebk ahvâllerinden hizmetlerine memûr topçu asâkirinin hâberdar edilmesi halinde husûle gelecek menâfi-i azîmeye hadd-i tasavvur edilemez¹¹⁵.

(Yüz yirmi üçüncü nüshâdan mâ-bad)

Top kalıbı yerleri, Tunç fırınlarının önünde müteaddit çukurlar mevcûd olup bunlar top kalıplarına mahsûs yerler (ocaklar) olduklarından anlar derûnuna ağızları yukarı tarafa gelmek üzere top kalıpları vaz' edilir idi. İsağâsı matlup olan efvâh-ı nâriyye (şahile topu) denilen âdî cesâmette toplardan ise mezbûr çukurlar derûnuna her fırın için yüz kalıp vaz' olunduğu yani her fırından yüz top döküldüğü misüllü isâga olunacak âlât-ı nâriyye (balyemez top) ve kalumebrûn topu denilen vasâtî cesâmette efvâh-ı nâriyyeden ibâret olduğu takdîrde her fırın hesabına yirmişer kalıp ve eğer derûnuna adam sığabilecek bir cesâmette olan şayika topları ise beşer kalıp vaz' ve ithal kılınır ve kalıpların ağızları kâğıthâne balçığı (yani lüleci çamuru) ile sıvanır idi.

Top namlularını teşkîl eden tunç fırınların kubbeleri dâhilinde eritilir. Ve tunç izabe olunan kubbe ağızından kalıplara kadar harklar (yani bostancıların suyollarına müşabih yollar) tertîb ve küşâd olunarak mizab halinde madenin kalıplara akması temîn edilir idi ki bugün dahi bu usûlün dökümhânelerde timur madenin cevher-i aslîsini ham madenden istihsâl zımnında istimâl kılındığı ve ez-cümle Mösyö Krupp'un Essen Şehri'ndeki cesîm fabrikasına müteallik olarak evvel civârda bulunan

¹¹⁵ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Eski Osmanlılarda Top Dökmek Sanâtı (Yüz yirmi üçüncü nüshâdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 124 (17 L 1315/ 11 Mart 1898), s. 65-66.

timur cevheri istihsâline mahsûs Hot Fırını nâm timur ocaklarıyla bu nevdan sâir ocaklarda usûl-i mezbûreye mürâcaât kılındığı erbabının malûmlarıdır.

Tunç kubbelerinin civârına dağlar gibi çam odunları yığılarak fırında yakılmak üzere hâzır ve amade tutulup ve bu odunlar bir sene evvel birer kulaç boyunda ve bir şekl-i mahsûsda kat edilerek kurutulur idi.

Topların isâga olunacağı yevm-i mahsûstan bir gün evel huzuru mutad olan zevât yani hulefa (kalfalar), üstadan, dökücü başı, topçu başı (ol-vaktin tophâne müşiri), vardiyan başı, elinde bir kum saati olduğu hâlde muvakkat, imâlathânenin (top karhânesinin) imam ve müezzin ve duacıları içtima ederek dua ve senalar ile Allah Allah denilerek her iki fırına ateş verilir ve muvakkat tarafından kum saati tutularak tam bir gün bir gece ateş yakılmağa devâm edilir idi. Çam odunlar tunç kubbelerinin iki taraf deliklerinden muttasıl kubbe dâhilinde atılır ve bu sûretle derece-i hararetin tenakus eylememesine itinâ olunur idi. Dökücüler ile odun atıcılar (ateşçiler) elbiselerini çıkarıp keçeden elbise ve bir nevi‘ nakkablı külâhlar iktisâ ederler idi ki bu hâlde yalnız gözleri görünür idi, sâirleri dahi keçeden elbise iktisâsıyla hizmet ilerler idi. Vech-i marûz üzere fırına ateş verildiğinden yirmi dört saat sonra oradaki ateş - yanına varılamayacak derecede kesb-i iştidad ederdi.

Maden derece-i hararet lâzımına isâl ve adeta su gibi kabil-i cereyan bir maden-i mizab hey’etine irca ve ifrağ kılındıktan sonra de’b derin saltanat-ı seniyyeden olduğu üzere derhâl sadrazam, şeyhülislâm, kadıasker ile sâir vüzerâ-yı kiram ve müstecabü’ d-dava nice nice meşâyih-i izam ve eizze-i binama davetnâmeler, hâberler gönderilerek cümlesi top imâlathânesine (karhânesine) cem‘ olunur idi. Bundan sonra dökücü ustalar ile bulunması elzem olan hademelerden kırk kişi ve vüzerâ ve meşayihden dahi kırk kişi bil-ifraz bunlar dâhilde bırakılarak diğerleri *an el-ayn hak* Hâdis-i Şerîfi musaddakınca *tunç deryası aktığı vakit nazarı sevmez* denilerek dışarı çıkarılır idi.

Dökümhâne dâhilinde kalan vüzerâ ve meşâyih uzak safalar üzerinde oturup *la havle ve la kuvvete* evradına devâm ettikleri sırada ustalar cem‘ olup ağaç küreklerle nice yüz kantar sıkletinde kâlây çubuklarını tunç deryasına atarlar idi. Bu esnâda dökücü başı tarafından huzzara hitaben *Sultan dîn-i mübîn aşkına zekât ve sadakanızdan altın kuruş ne olur ise olsun şu tunç deryasına pare bırakınız* sûretinde bir teklifte bulunmakla derhâl sadrazâm, hazinedâr vesâir vüzerâ taraflarından bir kaç kese altın dökücü başıya teslim olunur ve o dahi âlâ melain-nas *bismillah* diyerek bu akçeyi tunç deryasına atar idi ki maden derûnuna şu sûretle altın karıştırılmasının

fevâid-i maneviyyesinden başka madene salabet ve metanet itâsıyla hâssınca tebeddûlat-ı hasenenin husûlüne dahi sebep olacağı erbâb-ı ihtisasın malûmlarıdır.

Kâlây çubukları ve toplanan akçe tunç deryasına atıldıktan sonra ince uzun çam serenleri madde-i mizab dâhiline sokularak madenin karıştırılmasına devâm olunur ve şu sûretle kâlây ile altın akçelerin madenin her tarafına müsavaten yayılmasına itinâ kılınır ve çam direkleri mahv oldukça yeni direkler getirilerek istimâl olunur idi ki vech-i marûz üzere tunç haritası eczasından her birinin aynı nisbette maadilden tereküb etmesine çalışılması tunç toplarca pek ziyâde fayda bahş olacağı mütehâssıslarının malûmlarıdır.

Bundan sonra tunç deryasının yüzü kaymaklanmağa başladığı; bunu görünce ustalar madenin derece-i kemâle geldiğini anlayıp ateşi bir kat daha ziyâdeleştirirler ve bu sırada imâlathâne dâhilinde bir katre su bulunmamasını tenbih ve ihtar eder ve çünkü tunç akarken içine bir katre su karışsa veya su rayihasına (su buharına) müsâdif olsa patlayarak derhâl yolları pare pare eyleyip cem‘i huzzarın helakine sebep olacağını hâzırına tefhim eylerler idi. Mizab bir madenin akıtılması zamânlarında ana su karıştığı hâlde husûle gelen patlama kazalarından vahim sakatlıklar vukua geldiği zamânımız timur ve çelik izabe hânelerinde birçok defalar görülmüş olmasına binâen tedabir-i mezkûrenin fen ve sanâta pek muvafık olduğu ednâ mülâhaza ile malûm olur^{*116}.

(Yüz yirmi altıncı nüshâdan mâ-bad)

Ba‘dehu kalıp ocakları kenarında ve iki tarafta zebh edilmek üzere kırk elli kadar kurban hâzırlanmak kâideden olup anı müteâkib hâzırın kaffeten ayağa kalkarak top imâlathânesinin duacısı duaya amade bulunur ve imâlathânenin mavakkatı -saati yanında olduğu hâlde- ocak başına gelip orada tevakkufla tunç fırınının ağzı açılmasına yarım saat kalınca duaya başlaması anın tarafından duacıya işâret edilir idi. Duacı duaya başladıkda hâzırın hulus-ı kalp ile aminhân olurlar ve teveccüh-i tam ile ağlamağa başlarlar idi; ve çünkü isâga olunacak topların meydân-ı şehd-i şhadette hukûk-ı ümmet-i İslâmiyye, şan ve namûs-ı saltanat-ı Muhammediyye’yi muhâfaza ve idâmeye, cenk ve cihat meydânlarını hemreng-i laleazar eden şuheda-yı hamiyet

* İtzar: İş bu makale-i mühimmenin mürettebhânedeki dizilmesi zamânında en ziyâde hâiz-i ehemmiyet olan birçok yerleri sehven atlanmış olduğundan makale-i mezbûreye müteallik olmak üzere bu nüshâdan itibâren derc edilecek mebâhisin 124 numaralı nüshâmızdaki atmış beşinci sahife üçüncü sütununun yirmi üçüncü satırını takip eylediği maal-itzar beyân olunur.

¹¹⁶ Mirâlây Ahmed Muhtar, “Fünûn-ı Askeriyye – Eski Osmanlılarda Top Dökmek Sanâtı (Yüz yirmi üçüncü nüshâdan mâ-bad)-”, *Malûmât*, No. 126 (1 ZA 1315/ 24 Mart 1898), s. 102-103.

kanlarının intikamını almağa hadm en kuvvetli resait-i kahîreden oldukları hemen herkes tarafından bilinir ve bundan başka ocak açıldığı sırada akan ateş seyyalin kazaen bazı ustaları telef ve zir'ü-zeber ettiği de ihyanen görülür, işitilir idi.

Tunç deryasının akıtılması anı hulûl edince muvakkat derhâl anı dahi îcâb edenlere ihbar eder idi. Bunu müteâkib ustalar keçe elbiseler ile nakkablı sivri külahlarıyla kazgan (fırın) başına gelip ellerinde bulunan çapalarıyla Allah Allah diyerek kapağı açar, tunç madeni mayi halinde bir ateş-i cevval gibi kemâl-i dehşetle cereyan etmeye başlar idi. Ateş halinde cereyan eden maden yüz adım ileride bulunanların bile yüzlerine, elbiselerine doğru dehşetli hararet ve şerareler neşr ederdi; ve buna binâen bazı vüzerâ üzerlerine beyaz çarşaf alarak havflarından ezân-ı Muhammedî tilâvet eylerler idi.

Mizab halinde tunç yokuş aşağı akıp top kalıbına dolmaya başlar ve bir kıt'a Balyemez Top kalıbının dolması yarım saat sürer idi. Kalıp doldukda keçe ile sarılmış yağlı çamurla yolu set ederek âhar bir topun yolunu açarlar idi; bu esnâda dua ve senaya yine devâm olunur ve cümle topların kalıpları dolup top isagası ameliyatı tamâm oldukda duaya hitâm verilir idi.

Yevm-i isagada yetmiş kişinin hilât-ı padişahî ile behreyâb olması, birçok kisana terakkîleri ihsan kılınması, topçu başı (tophâne müşiri) tarafından sadrazama büyük bir ziyafet verilerek ustalarla sâir işçilerin keçeden külâh ve elbiselerini bi'l-ihrâc bu ziyafette bulunmasını eski adet-i müstahsene-i saltanat-ı seniyyeden idi ki zamânımızda Kurpp, Kruzov, Armstrong, Obuhuf Fabrikaları misüllü cesîm top fabrikalarında bazı zevât-ı Aliyye huzurlarında büyük topların isâgasını müteâkib bu tarzda ziyafetler verilmesi ve türlü merasimin icrâ kılınması muamelât-ı musâbakanın ne derecelere kadar makul, musib ve münâsib olduğunu pekâlâ irâe eyler.

İsâga olunan toplar kalıpları derûnlarında soğumak için bir hafta kadar terk olunur ve soğuktan sonra çıkarılır idi ki Krupp Fabrikası'yla sâir bu nev' fabrikalarda el-yevm hemen yine bu vechle hareket olunmaktadır. Bundan sonra ehl-i harf ameliyat-ı lâzime-i fenniyesini icrâ ederek topları tesviye ve cila ederler ve daha sonra üstad-ı neccaran (marangoz ustaları) efvâh-ı nâriyye-i mezbûreyi valide-i müşfikeleri gibi kundaklayıp hâzır ve amade eylerler idi.

Top imâlathânesi (karhânesi) derûnunda top arabası imâl edenlere mahsûs olmak üzere ayrıca bir imâlathâne (yani marangozhâne) var idi ki burada top kundağı, toparlak, cephâne ve nakliye arabaları imâl olunurdu.

Top kalıbı yapmak husûsunda istimâl olunan çamurun turabı Karadeniz

Boğazı'nda vâkî Sarıyer Dağları'ndan getirtilir idi; zamânımızda Tersâne-i Âmire'nin çelik ve timur döküm ocaklarında müstâmel olarak sûret-i mahsûsada İngiltere'den celb olunan ateş tuğlalarının ferş ve rabtı için kullanılan harç dahi yine mezkûr dağlardan getirilen o turabdan imâl olunmaktadır. Marü'l-beyân çamuru ağaç kılıçlarla tahmir edenlere mahsûs olarak imâlathâne dâhilinde ayrıca mahaller mevcûd olduğu gibi top kalıpları imâline mahsûs olarak dahi orada husûsî birçok mahaller bulunarak buralara top kalyası denir idi.

Top imâlathânesinin (karhânesinin) civârında dökmeçilere mahsûs bir büyük (dökmeçiler asitanesi) yani dökmeçiler kışlası mevcûd olup bununla âtî'z-zikr topçular asitanesinin yerine el-yevm Tophâne-i Âmire sanayi âlâylarına mahsûs kışla-i hümâyûn ile Tophâne-i Âmire dâiresinin inşâ kılındığı zan ve tahmîn olunur.

Topçular asitanesi, yani kadîm topçu kışlası sâbikü'z-zikr dökmeçiler asitanesine muttasıl olarak Sultan Beyâzid, Sultan Süleyman Hân-ı Kânûni huzerâtı taraflarından tesîs ve bina edilmiş idi. Asitane-i mezbûre leb-i deryaya karîb kale gibi bir bina olup bir kapısı kıbleye (denize), dîğeri şimâle nâzır ve denize müteveccih kapısı pek müzeyyen bir sûrette rû-nümün idi. Kapının bir tarafında ahu-şikâr etmiş bir arslanı, taraf-ı dîğerinde zincir ile mukayyed bir şîr-i mühibi tasvîr eder iki ibretnümâ resim var idi.

Topçu asitanesinde aramsâz besâlet olan topçu tayfası (topçu asâkiri) şecaat ve bahadırlıklarıyla müştehir olup muharrirîn-i kadîme-i Osmaniyye içinde cidden bir mevki-i alel-âl ihrâz eylemiş ve gaib olup gitmiş olan pek çok hakikatler içinde hiç olmazsa bir takımını -velev vaktinin bazı hurafatı ile memzûc olarak- tahrîr ve tebliğ eylemek sûretiyle ihlâf-ı Osmaniyyâne pek büyük hizmetler eylemiş bulunan seyyah-ı müdekkik-i şehir-i Osmanî Evliya Çelebi merhûm bulunduğu yirmi iki gazada bunlardan şecî asker görmediğini, harbin kafe-i şedaidine tahammül eder kaviyyü'l-azîm baba yiğitler idiğini seyahatnâme-i meşhûruna kayd ve derc etmiştir¹¹⁷.

(Yüz yirmi yedinci nüshâdan mâ-bad)

Asâkir-i mezkûre ustalarına mahsûs dâirenin kapısı üzerindeki kasra vaktiyle cennet mekân Sultan İbrahim Hân hazretleri teşrif ile ikamet buyurmuş olduklarından o zamândan itibâren orası padişahân-ı izâm huzerâtı için bir kasr-ı mahsûs sûretini alarak ara sıra müşârun-ileyhim huzerâtının teşrifleriyle kesb-i şeref ve imtiyâz

¹¹⁷ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Eski Osmanlılarda Top Dökmek Sanâtı (Yüz yirmi altıncı nüshâdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 127 (9 ZA 1315/ 1 Nisan 1898), s. 121-123.

eylemiş ve şu sûretle topçuluğun kaderi nezd-i Osmaniyan'da bir kat daha âlâ kılınmıştır. Bugün dahi Tophâne-i Âmire kasr-ı hümâyûnun alet-i dâiresi Tophâne-i Âmire müşirlerine ve üst katı selatîn-i Osmaniye huzerâtına mahsûs olmakla adet-i müstahsine-i kadîme el-yevm dahi muhâfaza edilmekte olup kasr-ı Ali-i mezkûrun padişahân-ı izâm efendilerimizin ve hede Valid-i Macit hazret-i hilâfet penâhi cennet mekân Sultan Abdülmecid Hân Gâzî efendimiz hazretleriyle nur-ı uyun mefharetimiz sevgili padişahımız el-Sultan el-Gâzî büyük Abdülhamid Hân-ı Sâni efendimiz hazretlerinin teşrifleriyle pek çok defalar müşerref olduğu ve her zamân hilye-i sadakatle mevsuf ve muttasıf olmalarından dolayı hemîşe mazhâr-ı eltaf şehir-i yarîleri olan topçu kollarıyla Osmanlı topçuluğu kadar ve menzilinin şu sûretle de bir kat daha âlâ kılındığı cümlelerin malûmudur.

Marû'l-zikr topçu asitanesinde Bağdat Seferi'nden mukaddem yüz yardalık toplar bulunarak bunlardan her birinin hemen bir iklim-i haraci değer kıymette ve altın gibi etrâfa şaşaadâr olur silâhlar idiğini ve burada mevcûd dîğer atmış pare topun - vasf-ı avan üzere içlerinde eskiciler işleyecek, hâna berdüşler mesken tutacak derecede- cesîm olduğunu ve fakat kendi zamânında bu toplardan ancak altı danesi kalmış bulunduğunu sâbıkü'l-beyân seyyah-ı şehir Evliya Çelebi merhûm seyahatnâme-i meşhûruna derc etmiş ve anlardan başka mezkûr asitanede, gâyet ibretnüma ve musaykal ve mücella olan: Münakkaş Ali Paşa Topu, Süleyman Hân topları, Fatih Topları, Bayezid Hân Topları, Üç Ağızlı Top, Şişhâne Top, Burma Top, Fransa Topları, Kırk Karış Küpeli Topu, Ali Bâli, Ese Bâli, Hamza Bali, Çöl Tutmaz, Kundak Tutmaz, Debu Bâli, Seki Bâli, Kara Bâli, Ejder Bâli, Kırk Mil Bâli, Şikkı Bâli, Palamar Kıran, Deli Top ve ha-kezâ nâmlarında gâyet kıymetdâr daha nice nice üstâd topları bulunduğunu ve bunların dahi hemen birer kale döğör kıymette dine denebilecek zıpkın silâhlar idiğini keşide-i hadde-i tahrîr eylemiştir ki bugünkü cesîm sâhil toplarımıza ve ez-cümle 35,5 santimetrelilik efvâh-ı nâriyyemizede marû'l-beyân toplar hakkında olduğu gibi birer ism-i mahsûs verilmesi ve tutulacak tercüme-i hal defterlerine dahi her türlü ahvâl vukuatlarının kayd ve tahrîri ile ma-sâbık ahvâllerinden hizmetlerine memûr topçu asâkirinin hâberdar edilmesi halinde husûle gelecek menâfi elbette azîm ve zaten ömürleri fennen ancak bir iki yüz endâhta vefa edebilecek olan bu nevi' cesîm topların ahyanen bir iki adım icrâ etmeleri halinde bile meşhud olacak ahvâllerinin zabt ve hıfz edilmesi şüphesiz dai-i muhâssenat-ı ve fire olur.

Bayram ve server ve şadmani günlerinde ve hazret-i padişahın ubur ettiği

eyyamda sâbıkü'l-beyân bu topraklarla ruy-ı deryaya sektirme güllerle atılır, endâhtlardan husûle gelen gümbürtüler zemîn ve asumanî titretir, düşmânları ru'b ve haşyete düşürür idi. Mezbûr toprakların kafesi fabrika civârında bulunan çınar, servi, ıhlamur, söğüt ağaçlarının sayelerine bir sûret-i muntazamada dizilmiş, buldukları yer adeta bir mesire sûretini almış idi.

Marû'l-beyân toprak hakkında ânîfen beyân olunan fazıl-ı şehir, seyyah-ı müdekkik bi-nezir Evliya Çelebi merhûm şu vechle idâre-i pergâr efkâr eyliyor: Âl-i Osman padişahlarının bir hazine-i azîmi dahi bu topraklardır ki emsâline hiçbir padişah mâlik değildir. Âl-i Osman'ın kabza-i tâsârufunda bulunan yedi bin altmış kale, palanga mendirek, kuvâya ile kalelerde bin yedi yüz kırk beş kadar top vardır. Sadece donanma-yı hümâyûnlarda bin pare topun mevcûd olduğu tophâne defterinde görülmüş, topçu başı Ali Bali karındaşımızdan işitilmiştir.

Velhâsıl bir top imâlathânesiyle dökmeci ve topçu asitanelerinden ve bazı ebniye-i mahsûsadan müteşekkil olan kadîm tophânemiz büyük ve kalemle layıkıyla vasf olunamayacak sûrette muntazam ve mükemmel idi. Gerek burada ve gerek anın muzaffatından bulunan Hasköy dökümhânesinde (karhânesinde) imâl olunan pek çok efvâh-ı nâriyye-i atikamızın ber-vech-i marûz birçok muhârebâta har türlü namûs ve hukuk-ı kavmiyemizi müdâfaa ile beraber şân ve satvet-i Osmaniyye ve İslâmiyye'yi isâl-ı eflâk eylemiş olması, efvâh-ı nâriyye-i mezkûreden bugün düvel-i muazzama topçu müzelerinin medar-ı şeref ve iftiharî olan bazılarıyla Tophâne-i Âmirede el-yevm mevcûd marangozhâne önündeki yerlerde meri ve mekşuf olanlarının el-yevm bile bütün erbâb-ı fûnûnun velen ve hayretlerini celb eylemekte bulunması eski tophânemizin hükûmet-i mütejaviredekilere gıpta resan olacak bir sûret-i mükemmele ve muntazamata olduğundan en kati burhânlarındandır.

Mürûr-ı zamân ile o mühim askeri fabrikamız hâl-i kadîminde de kalamayarak ve hele zamânın terakkîyatından hiçte istifâde edemeyerek haraba yüz tutmuş ise de mebdede devr-i teceddüdümüzde imar ile yeniden ebniye-i lâzime inşâsına, yeni baştan bir takım imâlathâneler ilâvesine lüzûm görülerek pey-der-pey terakkîyatına çalışılmış ve el-yevm saye-i terakkîyat vaye-i hazret-i Sultan Abdülhamid Hân-ı Sâni'de Avrupa fabrikalarından hemen aşağı kalmayan şimdiki tophânemiz işte şu sûretle vücûd-pezîr olmuştur.

Devlet-i Ebedd Müddet-i Osmaniyye'nin hemîşe topçuluğa verdiği harikulade, Osmanlı topçuluğunun mazide dahi bulunduğu derece-i fevkalâde şu makalemizde itâ ettiğimiz malûmâtta pek açık sûrette müstebân olur. El-yevm bütün devletlerin

toplara ve topçuluğa verdikleri ve yevmen fi-yevmen arttırmağa çalıştıkları ehemmiyet-i azîmeyi babalarımız bundan asırlarca mukaddem anlamayarak Osmanlı topçuluğunu hemen her devletin topçuluğuna faik bir hale getirmişler ve hamiyet ve fedakârlıklarına zahir olan en mükemmel vesâit-i harbiyye, en âlâ silâhlar sayesinde hasımlarına birçok asırlarınca şânlı galebeler çalarak bütün Avrupa'yı zapt edebilmek iktidâr-ı aziminde bulduklarını âleme göstermişler idi, hatta Kara Mustafa Paşa merhûmun ikinci defa olarak Viyana'yı muhâsarası zamânında Osmanlı Ordusu'nun kale önünde gösterdiği fevkalâde dârât ve ihtişam ve bilhâssa bir kaç yüz bine varan binek ve nakliye hayvânâtıyla Viyana Ovası'nı papatya deryasına benzetecek sûrette kaplayan nice nice binlerce renkarek latif Osmanlı çadırları ve hele taraf taraf parıltıları yevm içinde bir yevm-i cedîd uyandıran o kadîm şânlı, satvetli toplarımızın azîmet ve şehameti bütün Avrupalıları fevk-i ma-yetesavver dūçâr-ı beht ve hayret, müstağrak havf ve haşyet etmiş, afitab -şevket-i Osmaniyye'nin bir aralık durup durupta yeniden tuluğ ile ufku satvet ve mehabet-i Osmaniyyân nurlarına gark etmeğe başlaması yeni baştan kin ve adavetlerini tahrik eylemiş olmasına binâen Avrupa'nın kilidi mesabesinde olan Viyana Osmanlılar'ın eline düşerse bütün Avrupa Türkler'in mağlûb ve mahkûmu olur, Hristiyanlıkta Avrupa'ya veda ederek kendisine başka bir kıt'a-i iltica araması lâzım gelir denilebilerek Avrupa'yı Osmanlı istîlâsından kurtarmak için bütün Avrupalılar'ın ve bi't-tahsîs başlarında kralları, Jan Sobiski bulunan Lehli Katolik müteassıplarının Viyana imdadına koşuşmaları -ki bütün Avrupa târihlerinin ab-ı aşikâra ve hatta lehimizde nice mübalağalarla keşide -silk-i satur eylemiş oldukları bir vakâyidendir- vaktiyle ne kadar dehşetli silâh-ı satvete mâlik olduğumuzun en kuvvetli bir burhânlarındandır.

Eslihâmızın edvâr-ı evveliyemiz misüllü son zamânlarda da bir mertebe-i mükemmeliyette tutulduğu geçen Rusya ve bu seferki Yunan Muhârebeleri'ndeki silâhlarımızı ve bilhâssa toplarımızın âlem-i askerinin calib-i dikkati olmasıyla da müsebbettir. Padişah-ı irfan penah el-Sultan ibn el-Sultan el-Gâzî Abdülhamid Hân-ı Sâni efendimiz hazretlerinin yevm-i cülus-ı hümâyûnlarından beri istikmâl-i esbâb satvet-i Osmaniyyân hakkında leyl-ü-nahar sarf buyurageldikleri himemat malan-nihaye-i eflatun pesendane sayesindedir ki bugün Osmanlı Orduları'yla kal'a ve istihkâmâtının en yeni, en müessir eslihâ-i müdhîşe ile teslihlerine mübâşeret ve himmet olunduktan başka fabrika-i hümâyûnlarda her nevi' eslihâ-i cedîde ve müessirinin imâline ve bilhâssa son zamânlarda gerek Tophâne-i Âmire ve gerek Tersâne-i Âmire'ye mensûb çelik fırınlarıyla top fabrikalarında tarz-ı cedîdde çelik

efvâh-ı nâriyye isâga ve imâline de başlanmış olmakla bütün Osmanlılar o padişah-ı Al-i himmetin şu sûretle de minnetdar lutf ve atıfeti olarak devâm-ı ömr ve ikbal-i hümâyûnlarına hemîşe dua-havândırlar¹¹⁸.

2.6. Avrupa'da Erkân-ı Harblik

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına dâir malûmâtı şâmildir.

Essü'l-esâsî medeniyet-i celîle-i İslâmiyye'dir*. On dokuzuncu asr-ı milâdinin nısf-ı ahirinde husûle gelen terakkîyât fevkalâde-i medeniye zihinleri ne derecelerde müstağrak veleh ve hayret etmekte ise yine bu müddet içinde îcâbat-ı medeniyeden olarak yevmen fe-yevmen kesb-i intizâm ve cesâmet eden ordular -ve çünkü âsâr-ı sâlîfe ordularıyla kıyas ve nispet kabûl etmeyecek bir hâl-i dehşet-engîz kesb etmiş olmalarından dolayı- evvel derecelerde müceb-i teemmülât-ı amîka olsa gerektir:

Bugün Avrupa Devletleri'nin çıkarabilecekleri asâkir -fevkalâde denebilecek teşkilât ve tensikât, intizâmât ve teçhîzâta mâlik kıt'aat-ı mükemmeleden teşekkül etmek üzere- nice nice milyonları geçiyor; bunların ihzârat ve teçhîzât-ı harbiyeleri için şimdiye kadar dökülen nice milyarlar az görülmekle bu yolda daha pek çok milyarlar sarfi düvel ve hükûmetin nuhbe-i âmâli olduğu taraf taraf görülüyor.

Avrupa'da husûle gelen terakkîyât-ı askeriyyenin başlıcaları şunlardır:

Bütün Avrupa ordularının tüfenkleri mükerrer ateşli oldu. Nispeten pek pahalı olan dumansız barutlar toplar, tüfenkler için hemen her hükûmette kabûl edildi. Melinit, akrazit, roborit misillû mevâd-ı müştâile-i şedîde ile memlû mermilerin muhârebe meydânlarına, kal'a ve istihkâmât üzerlerine yıldırımlar yağdırması usûl ve kâide ittihâz olundu.

Sahrâ efvâh-ı nâriyyesinin şiddet ve tesîri fevkalâde tezyîd ve adedleri ise maziye nisbetle birkaç kat tevfir olunarak birkaç yüz pareye değîn birçok topun bir meydân muhârebesinde cemiyetle endâht ve istimâl kılınması, ağır top ve obüslerin îcâbı halinde sahrâ cenklerine de sevk olunması, süvârî kollarına mitralyöz verilmesi, istikşafât hizmeti için dumanlı balonlar, muhâberat için askeri telgrafları, telefonlar, hilyograflar, güvercin postaları, velespitçiler kullanılması moda oldu. Serî ateşli sahrâ efvâh-ı nâriyyesinin kabûlü esâsen karârgîr olarak bu yolda işe girişmeğede başlandı.

¹¹⁸ Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlılarda Top Dökmek Sanâtı (Yüz yirmi yedinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 128 (16 ZA 1315/ 8 Nisan 1898), s. 147-149.

* Musa Bey Efendi'nin eser-i ber-güzînleri mütâlâa buyurula.

Pek külliyyatla sarf edilecek topçu ve piyâde cephânesini vakt ve zamânıyla muhâriblere yetiştirmek için cephâne kollarına, askere lâzım gelen me‘kûlât ve meşrubatı yoluyla sevk ve nakletmek için nakliye kollarına, mecruhini şan-ı insaniyete layık bir sûrette tahlis ve tedavi için seyyar hastahâne takımlarına ve bu husûslarda istimâl kılınan türlü türlü cesîm arabalara -akıllara cidden veleh ve hayret verecek derecede- bir intizâm ve mükemmeliyât verildi. Köprücü takımları en cesîm ve arîz coşkun nehirler üzerinden kıt‘aat-ı askeriyyeyi pek cüz’i zamân zarfında geçirmeye müsait olacak ve her türlü harekât-ı askeriyyeyi takip edebilecek sûrette ıslâh ve bir hâl-i mükemmeliyete ifrağ kılındı. Muhâsara trenleri (katarları) kal‘a ve istihkâmâtı az vakitte hemen yerle yeksan edebilecek ağır ve kesretli efvâh-ı nâriyye-i müdhîşe ile teçhîz ve bunlara karşı kal‘alarla istihkâmalar kesif kârgîr inşâtı yerine -silik- kütleleri, zırh inşâtı (zırhlı kopul ve töreller), gâyet müessir sagîr ve kebir birçok efvâh-ı nâriyye ve bilhâssa serî ateşli toplar, elektrik fenerleri, zırhlı kaleli nevi‘ icâd fenerler, ipli ve dumanlı balonlar ile teçhîz ve takviye ve teslih olunmağa başladı. Sırf maksâd-ı askeri için yapılan şoseler, şimendüfer hatları binleri geçti. Hele zamâna muvafık bir kuvve-i bahriye tedâriki ârzûsu hükûmet-i bahriyyeyi servet-i kavmiyelerinin en büyük bir kısmını fedaya mecbûr ederek birer kûh ahenin ıtlâkına seza, birer mücemme tatbikat-ı ulûm ve fûnûn denebilecek derecede havariknema olan zamânımız sūfûn-ı harbiyesi ile hemen rüzgâr sūretinde bir sūrat-ı seyr ile bahr-i muhitlerde, müstemlekât-ı ba‘ide sularında icrâ-yı cevelan ve sefer eden cesîm kruvazörler, sūrat ve tesîrât-ı müdhîşeleri sayesinde karşılarında sūfûn harbiye-i cesîmeyi tiril tiril titreten, müdâfaa ettikleri sevâhil suları üzerinde kuş uçurmayan envâ-ı torpiborlar vücûda geldi.

Âlem-i askerîde husûle gelen ve başlıcaları yukarıdan beri ta‘dât ve beyân olunan terakkîyâtın mehd-i vücûdu medeniyet-i hâzıra değil de ya nedir? O medeniyet kuvve-i askeriyyeyi bugünkü hâl-i müdhîşine getirdi. Yine o medeniyet o kuvveti ihtiyâr edilen bunca ağır masrâflar, iltizâm olunan bunca dehşetli fedakârlıklar ile mütenâsib bir sūrette -hüsn-i istimâle vasıtâ olacak bir de alet-i muharrike ibdâ ve tesîs eylediği o da Avrupa Lisânları’nda *Corps d’elat Major* denilen hey’et-i erkân-ı harbiyyeden başka birşey değildir.

Son zamân askerliğinde husûle gelen terakkîyât-ı harikulade -sevk ve idâre ve kumandaları son derecelerde kesb-i müşkîlât-ı azîme eyleyen bir veya birkaç yüz bin kişilik seferber orduları fevkalâde cesûr ve hamiyetkar bir kumandan ziyâde yoluyla tensîk ve terkîb edilmiş, usûl ve kavâid-i mahsûsası dâiresinde yetiştirilmiş hey’et-i erkân-ı harbiyyeye mâlik faal, vukufu, metin bir kumandana muhtaç edildi.

Evet, Almanlarla Fransızlar arasında vukua gelen ve vakâyi-i fevkalâdesi cihetiyle cihânın en meşhûr bir seferi sırasına geçerek fenn-i harb ve târih-i harb derslerinde daha pek çok zamanlar devr u dıraz-ı muhâkemat ve münâkaşâtına girişilmek tabii bulunan 1870-71 Seferi'nde Fransızlar'ın dûçar oldukları müdhîş ve hevl-nâk felaket ve mağlubiyetlerin en ziyâde yoluyla yetiştirilmiş iyi bir hey'et-i erkân-ı harbiyyeye mâlik olmamalarından münbais olduğunu Moltke gibi dünyanın en iyi bir erkân-ı harbinin Alman Askeri'nin intizâmına iltihâk eden mahareti sayesinde daha henüz hiçbir devlet ve hükûmetin nâil olamadığı pek şan ve şerefli muzafferiyât-ı muntâbianın Almanlar tarafından istihsâline alet-i müstakile olduğunu, cilveger ederek hayli zamânlar uğraşmış iken muvaffakiyet-pezir olmayan Alman ittihadının esâsen o koca generalin harb planları sayesinde husûle geldiğini, Ruslar'ın Plevne önünde -yani âlem-i askerîyi cûş u hurûşa getirerek terakkîyât ve teceddüdât-ı ahîre-i askerîyyeye en büyük vasîtâ kesilmiş olan o şanlı Plevne muhârebâtının namûskâr-ı şeci ve cesûr arslan müdafileri karşısında- bit-defaat dûçar oldukları müdhîş hezimetlere askerden ziyâde Rus hey'et-i erkân-ı harbiyesinin hataları sebab-i kavi olduğunu bugün âlem-i askeride bilip anlamamış hemen hiçbir sahib-i vukuf kalmadı. Küçük bir Japonya Hükûmeti'nin binlerce senelik koca Çin İmparatorluğu'na, Bulgarların Sırp Ordusu'na çaldıkları galebat-ı serîaya galipler tarafından erkân-ı harbiyye hizmetinin yoluyla âdem-i ifası keyfiyetinin pek ziyâde sebebiyet verdiği ve bugün Alman Ordusu'nun hâiz olduğu mükemmeliyet-i fevkalâde nice nice Von der Goltzlardan müteşekkil pekiyi bir hey'et-i erkân-ı harbiyyeye mâlikiyetinin îcâbat-ı tabiiyesinden idiği müdekkikin-i erbâb-ı harb nezdinde iyice tezahür eyledi.

1870-71 Seferi'nden sonra Fransızlar Almanlar'ın erkân-ı harb zâbiti yetiştirmek hakkındaki usûlünü hemen aynen kabûl eyleyip o seferden sonra kendileri için bais-i felaket-i uzma olan erkân-ı harbiyye mektebi ilgâ ve anın yerine ileride beyân olunacağı üzere bir Mekteb-i Ali-i Askerî tesîs eylediler; erkân-ı harbiyye hey'etlerini Almanlarinkine benzettiler. Alman usûlü hükûmet-i sâirenin dahi calib-i dikkati oldu. İtalya, Belçika ve yakın bir zamânda Romanya'da vesâir bazı hükûmetler o usûl-i haseneyi hemen aynen kabûl eyledi. Ruslar, İngilizler, Avusturyalılar dahi iyi erkân-ı harbiyye hey'etleri vücûda getirmek için pek çok çalışarak bu bâbda bir hayli ıslâhât icrâ ile Alman usûlüne yaklaştılar. Velhâsıl Avrupa'nın ekserî devletleri nezdinde bu husûsa müteallik olarak hemen bir kâide-i umûmiyye sûretinde bir usûl-i ittihaz ve kabûl olundu ki o dahi: Âlâylerde tecrübe görmüş muktedir zâbitânı mekâtib-i mahsûsada tahsil ettirmek sûretiyle seferber ordularda erkân-ı harbiyye vezâifini

hakkıyla îfâya muktedir olacak malûmâtlı birçok mümtaz zâbit yetiştirip bunları tekrar hizmet-i fiiliye-i askeriyyede ve ekserîya cüz'ü tam kumandanlıklarında istihdâm etmek, anlar içinde iktidâr ve kifâyetleri her sûretle sabit olan mütehayyiz zâbitânı nizâm mahsûsuna tevfiken hey'et-i erkân-ı harbiyeye ithal ile hey'et-i mezbûrenin el-yevm pek ağır olan hizmet-i mühimme ve nâzikesini bu misillû hakkıyla mütefennin ve tecrübekar zâbitâna gördürmek ve şu sûretle kumandanlara -zamânımız harblerinde kendilerinin kumanda ve irade sevk ve tabiye husûslarında dûçâr ve müsâdif olacakları müşkülât-ı fevkalâdeyi külliyyen tahfif ve tadîl edici- birer dest-i iktidâr vermekten başka birşey değildir.

Kâide-i marûzanın Avrupa düvel-i muhtelifi-i askeriyyesi nezdinde ne tarz ve sûrette tatbîk ve mevki-i icrâyâ vaz' olunduğu atide sırasıyla zikr ve beyân edilmiş ve onların birer birer mütâlaa ve tedkîkenden el-yevm Avrupa orduları hey'et-i erkân-ı harbiyyesini teşkîl eden zâbitânın ne vechle yetiştirilip istihdâm kılındıklarının anlaşılabilceği aşikâr bulunmuştur.

Devlet-i ebed-müddet-i Aliyye-i Osmaniyye erkân-ı harbiyesine gelince: Her husûsta bâis-i ikbal ve necatımız olan ve Hakk'a ki muhâfaza-i hukuk-ı İslâmiyyân, iz-diyad şân ve satvet-i Osmaniyyân için bütün rahat ve huzur-ı hümâyûnlarını hermişe fedâ buyurmakta bulunan halife-i rûy-ı zemîn, server-i selatîn-i Al-i Osman adaletkarin sevgili ve mukaddes padişahımız el-Sultan el-Gâzî Abdülhamid Hân-ı Sâni-i zafer-mekin efendimiz hazretleri hey'et-i erkân-ı harbiyyedeki ehemmiyet-i askeriyyeyi cümleden evvel takdîr buyurarak erkân-ı harbiyye zâbitânımızın Almanya'daki usûl-i müstahsine nazar-ı tedkîke alınarak yetiştirilmesini emr ü fermân buyurmuş ve bir takım erkân-ı harbiyye zâbitânımızın zâbitân-ı sâire ile beraber Almanya'da ikmâl-i tahsil eylemeleri dahi usûl-i ittihâz olunmuş olmakla semerat-ı matlûbenin pek yakın bir zamânda matlûb-ı Aliyye tamâmen muvafık bir sûrette olarak iktitaf olunabileceği be-dîdâr ve li-hâzâ bütün Osmanlılar'ın şu sûretle de sevgili padişahlarının minnetdâr-ı lütf ve atıfeti idiği zahir ve aşikardır¹¹⁹.

Düvel-i muhtelifi nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına dâir malûmâtı şâmindir

(Yüz yirmi dokuz numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

¹¹⁹ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik-", *Malûmât*, No. 129 (23 ZA 1315/15 Nisan 1898), s. 168-170.

1. Almanya erkân-ı harbiyye zâbitânının tarz-ı neş'et ve istihdâmları

Almanya Ordusu'nun erkân-ı harbiyye zâbitânı biri Berlin ve diğeri Bavyera'nın mukırr-ı idâresi bulunan Münih Şehri'nde vâkî ve Akademie-Kriegs nâmıyla benâm iki askeri dârü'l-fünûnunda ikmâl-i tahsil eden zâbitân içinden usûl ve şerâit-i mahsûsasına tevfiken intihâb ve tefrîk kılınır; bu dârü'l-fünûnlardan maksâd-ı esâsi ordulara malûmât-ı fevkalâde-i askeriyyeyi hâiz-i zâbitân yetiştirmek ve bunlar mabeyninde erkân-ı harbiyye zâbitânını ber-vech-i delhah intihâb eylemektir.

Mezkûr dârü'l-fünûnlardan Berlin Dârü'l-fünûn-ı Askerîsi 1765 sene-i mîlâdiyesinde (bundan 133 sene yani takriben bir buçuk asra karib bir zamân-ı evvel) meşhûr ikinci Frederik (Büyük Frederik) tarafından Zadeğân Akademisi nâmı tahtında olmak üzere mükemmelen tesîs kılınmış ve 1810 senesinde yeniden tensîk ve ıslâh edilerek nâmı Harb Mekteb-i Umûmîsi (Allgemeine Krigsschule) nâmına tahvil olunmuş ve daha sonra bir hayli ıslâhât ve tadilâta uğrayarak şimdiki isim ile telkib ve tesmiye kılınmıştır.

El-yevm mekteb-i mezbûr: Her türlü kabiliyet ve ehliyet-i matlûbeye mâlik ve evvelce icâbı kadar malûmât-ı askeriyye ve ilmiyyeyi iktisâb etmiş olmakla beraber kendi malûmât-ı müktesibelerini ikmâl ve derece-i kemâle isâl eylemek fikrine kendi talep ve ârzûlarıyla ve şedîd bir hevesle tabi ve rağbetkâr bulunan mikdâr-ı muayyen zâbitâna ulum ve fûnûn-ı askeriyyenin en âli kullarında peydâ-yı ihtisas ettirmek ve bundan mâ-adâ zâbitân-ı mûmâ-ileyhima askerliklerinin edvâr-ı muhtelifesinde erkân-ı harbiyye ve erkân-ı harbiyye lemhaklığı vezâif ve hizmetini ve bâ-husûs asâkire bi'l-fiil kumanda ve anları sevk ve tabiye eylemek vazife ve hizmetlerini hüsn-i ifâ edebilmelerine müsait bir meziyet kesb ettirmek gibi bir maksâd-ı Aliyye müsteniddir.

Mekteb-i mezkûrda el-yevm üç yüz kadar müntehab Alman zâbiti ulûm ve fûnûn-ı Aliyye-i askeriyye tahsili ile meşgul olup Almanya Ordusu'na bugün Avrupa'da hâiz olduğu dehşet ve mehabeti kazandıran cengâver generaller bu misillü zâbitân meyanında yetişiyor.

Bahs olunan dârü'l-fünûn ferîk yani general (lientenant) rütbesini hâiz bir nâzırın taht-ı idâresinde olup maiyetinde bir tadrîsât komisyonu vardır. Ordularda zâbit sıfatıyla lâ-akall üç sene hizmet-i fiiliye-i askeriyyede bulunmuş olan her sınıf-ı zâbitânî (piyâde, süvârî, topçu ve mühendis zâbitleri) bir müsâbakat imtihânında muvaffak olduktan sonra mekteb-i mezkûre kabûl olunurlar. Dârü'l-fünûn-ı mezbûrun müddet-i tahsiliyesi nehari olmak üzere üç sene olup en mühim dersi târih-i askerîdir. Bu derse üç seneden ibâret olan sînin-i tedrisiyenin üçünde dahi devâm olunur; mezkûr

dersten mâ-adâ istihkâm, balistik, coğrafya, riyaziye, endâht, idâre-i askeriyye, Fransızca, Rusça dersleri dahi bir sûret-i ciddiye ve amîkada olan tadrîsâtın esâsını teşkîl ederler. Derslerin bir takımı mecbûri ve bir takımı da gayr-ı mecbûridir. Her sene derslerin müddet-i devâmı dokuz aydır, bu müddetten sonra otuz gün talimât-ı ameliyye veya seyahatlere hasr ve tahsîs kılınır, senenin mütebâkî kalan iki mahı Almanya'da icrâ kılınan büyük manevraları takibe hasr olunmuştur.

Dârü'l-fünûn-ı mezbûre her sene yüz kadar zâbit kabûl olunur. Buraya duhûl için sinn ve rütbe asla kâle alınmayıp her rütbede, her sinnde olan zâbitân müsâbaka imtihânını verebildiği hâlde kabûl edilebilirse de fiiliyata bakılınca şimdiye kadar sûret-i umûmiyede hemen dâima mülâzımların mekteb-i mezbûre duhûle talip ve hahişkâr oldukları görülüyor.

Tahsilde bulunan zâbit ve şakirdân için sınıf imtihânı olmadığı gibi hitâm-ı müddet-i tahsiliyelerinde hurûc imtihânı dahi yoktur. Mûmâ-ileyhimin malûmât-ı müktesibeleri sînin-i selâse-i tahsiliyelerinde aldıkları notalara göre takdîr ve tayîn olunur: Üç sene zarfında her talebenin ders esnâsında almış olduğu numaralar cem' edilerek bu sûretle her birinin iktidârını mübeyyen bir layiha tanzîm ve dârü'l-fünûn nâzırı tarafından erkân-ı harbiyye reîsine takdim kılınır. Müşârun-ileyh dahi bu layihaları ayrı ayrı tedkîk ettikten sonra mûmâ-ileyhimden bazılarını (yani en iyi ve en muktedir bulunanlarını) erkân-ı harbiyye zâbit nâmzeti olarak intihâb eder. Bu vechle intihâb kılınan en iyi zâbitân mensûb oldukları sınıfın gayrı olan âhar bir sınıf-ı askeride (ve meselâ piyâde ise süvârî veya topçu sınıflarında) birkaç mâh bulundurulduktan sonra erkân-ı harbiyye vezâif ve hizmet-i umûmiyesini yolum ile ifaya alışmak ve bu yolda tevsi-i malûmât eylemek üzere muâvin sıfatıyla erkân-ı harbiyye-i umûmiye dâiresine alınarak orada on sekiz aydan iki seneye kadar devâm eden ve staj denilen müddet-i mülâzemeti itmâm ve ikmâl ederler. Bu müddet zarfında kendilerine havâle olunan ve vezâif ve hizmeti hüsn-i ifâya muvaffak olabilenler erkân-ı harbiyye sınıfına nakle kesb-i istihkak ederler ve yüzbaşılık rütbesini iktisâb ederek erkân-ı harbiyye zâbit üniformasını bi'l-iktisâ erkân-ı harbiyye zâbiti general stabsoffiziere nâmını ahz eyerler.

Erkân-ı harbiyyeye nakl eden zâbitân nakilleri anından itibâren ordu başkumandanı bulunan imparâtor hazretlerinin yedd-i idâresinde olup müşârun-ileyh hazretlerinin ârzûsu ve erkân-ı harbiyye reîsinin arzı mûcebince rûşhâle nazaran ya her türlü erkân-ı harbiyye hizmetlerinde veyâhûd sınıf-ı muhtelîfe-i askeriyyeden birinde bir sûret-i daime veya muvakkatada olmak üzere istihdâm kılınırlar. Ve usûl ve nizâm-

1 mahsûsuna tevfi ken terfi-i rütbe ile be kam olurlar.

Bu sebebe mebnidir ki el-yevm Alman âlây larından pek ço ğu bu misillü zâbitânın taht-1 kumandasındadır.

Dârü'l-fünûnda ikmâl-i tahsil eden dî ğer zâbitân rütbe-i haliyeleriyle tekrar âlây larına iâde olunurlar. Maa-hâzâ dârü'l-fünûndan çıkıp erkân-1 harbiyyeye nakl edemeyen zâbitân ale'l-ekser erkân-1 harbe mülhak-1 zâbitân sırasında istihdâm olunur.

Şu da şâyân-1 dikkattir ki erkân-1 harb intihâbı erkân-1 harbiyye reîs-i umûmisinin yedd-i iktidârında olup dârü'l-fünûnda bulunmamış ve fakat askerlikçe fevkalâde bir iktidâr ve yararlık göstermiş olan zâbitândan bazı larının dahi müstesnâ olarak müşârun-ileyh tarafından erkân-1 harb nasb ve tayîn olundu ğu vardır. İşte bu vechle bazen âlây da bulunan zâbitândan dahi ibrâz-1 ehliyet edenler erkân-1 harbiyye reîs-i umûmisinin karârıyla erkân-1 harbe nakl olunabilirse de bu misillûler üniformalarını tebdil ve erkân-1 harbiyye üniforması iktisâ edemezler.

Almanya İmparatorlu ğu ecza-yı mütemmimesinden olan "Bavyera" hükûmetinin mukır idâresi bulunan Münih şehr-i cesîmindeki (230 bin nüfusa mâliktir) dârü'l-fünûn-1 askeriyeye gelince: Mekteb-i mezbûr tıpkı Berlin dârü'l-fünûn-1 askerisi tarz ve sûretinde ve anın gibi tensikât ve nizâmâta mâlik olup burada aynı maksâdla ikmâl-i tahsil eyleyen zâbitân aynı vechle istihdâm kılınırlar.

Biz de dahi mekteb-i funûn-1 harbiyye nezdindeki erkân-1 harbiyye mektebinin bugün hemen bi'l-cümle düvel-i mütemeddine erkân-1 harbiyye mekteblerine numûne ve model ittihâz kılınmış olan Berlin dârü'l-fünûn-1 askerisi tarz ve sûretine manend bir sûrete ifra ğıyla Hamidiyye dârü'l-fünûn-1 askerisi nâm kutsiyyet ittisamı ile tevsim ve tesmiyesi ve bu vechle ta'dât ve tavsif olunamayacak derecede kesret ve vefret peydâ eden bunca müessir hazret-i tacdar-1 azamiye böyle bir eser-i cedîd-i terakkînin daha zâm ve ilâvesi halinde zaten Alman usûlüne yakın bir sûrette yetiştirilmekte bulunan erkân-1 harbiyye zâbitânımızın saye-i veli nimet bi-minnet-i azamîde bir derece daha kesb-i mükemmeliyet ve intizam edece ği ve şu sûretle her türlü terakkîyatımız için gece ve gündüz rahat ve huzur-1 hümâyûnlarını feda ile dünyanın hiçbir hükümdârının gösteremeyece ği büyüklükleri göstermekte, bütün cihân medyûn-1 şükran eylemekte bulunan halife-i rûy-1 zemîn, mefhar-1 selâtin-i müslimin sevgili padişahımız el-Sultan ibn el-Sultan el-Gâzî büyük Abdülhamid Hân-1 Sâni-i satvet-mekin efendimiz hazretlerinin husûlünü hemişe ârzû buyurdıkları terakkîyat-1 askeriyemizin bir kat daha kesb-i itilâ eyleyece ği vareste-i kayd-1 izâhtır.

Sâbıkü'z-zikr dârü'l-fünûnlarından başka Almanya'da daha birçok izâh-i askeriyye mevcûd olup Alman zâbitânının ne gibi mekâtib-i askeriyye-i evveliyede tahsilden sonra mezkûr dârü'l-fünûnlara girdikleri iyice bilinmek ve şu sûretle mezkûr dârü'l-fünûnların bugün hâiz oldukları ehemmiyet-i harikulade inzâr-ı kariîn-i kirâmda iyice tecessüm etmek için mezkûr mektebler hakkında dahi alâ-tarîkü'l-istitrâd bazı malûmât itasıyla badehû düvel-i sâire erkân-ı harbiyyesi hakkında ita-yı malûmât eylemeyi münâsib gördük¹²⁰.

Düvel-i muhtelifde nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına dâir malûmât-ı şâmildir

(Yüz otuz numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

-İstitrâd-

Almanya'da sâbıkü'l-beyân Berlin ve Münih dârü'l-fünûn-ı askerîlerinden başka daha birçok mekâtib-i askeriyye mevcûd olup bunların funûn-ı askeriyyeyi en ziyâde tamime hizmet eyleyenleri: Adedleti on bire varan mekâtib-i harbiyye (Kriegsschulen) ile üçü büyük ve yedisi nisbeten küçük olmak üzere cem'an on adede balığ olan Kâde Mektepleri'dir. Derecat-ı muhtelifde sâir bir takım askerî mektepleri daha tesîs edilmiştir ki anlar dahi: Birisi Charlottenburg ve dîğeri Münih'de bulunan iki adet (topçu ve mühendis mektebi)*, Joterbug'da kâin topçu endâht mektebi, biri Berlin'de ve dîğeri Münih'de bulunan iki adet kale inşâsı mektebi, biri Berlin'de ve dîğeri Münih'de bulunan iki adet fişenççi mektebi, Spandau endâht mektebi, Bavyera'nın Lechfeld'de bulunan endâht mektebi, Hânovre ve Dresden ve Münih'de bulunan üç adet furusiyet mektebi, Berlin'de bulunan jimnastik mektebi, Berlin'de bulunan dârü'l-fünûn-ı tıbbi ve cerrahi. Münih'de kâin mekteb-i tıbbiye-i askeriyye, Berlin'de kâin baytar mektebi, Berlin ve Münih'de bulunan nalband-i ameliyât mektepleri, Potsdam'da Üçüncü Frederik Kibon tarafından 1822 senesinde tesîs ve ihdâs olunan ve adeta bir mekteb sûretinde bulunan talîm taburu gibi her nev' ulûm ve funûn-ı askeriyyenin taammüm ve intişârına vasitâ olucu mekâtib-i askeriyye olup Almanya'da adedleri pek çoğa varan çavuş mektepleri ile çavuş idadiyye mektepleri mekâtib-i mezbûrenin cümle-i mütemmimatındandır.

¹²⁰ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz yirmi dokuz numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 130 (30 ZA 1315), s. 197-198.

* Bütün Avrupa ordularında istihkâm-ı askerine mühendis-i askeri ve istihkâm zâbitine mühendis zâbiti dendiği gibi istihkâmât ve inşâat dâiresine mühendis dâiresi denilmekte olup buna binâen nizâm-ı cedidin bidâyet ihdâsında nezd-i devlet-i aliyyede teşkil olunan istihkâm âlâyına mühendis âlâyı ve topçu istihkâm mektebine dahi mühendishâne ismi verilmiş idi.

Mekâtib-i harbiyye: Almanya'da Kriegsschulen denilen on bir adet mekteb-i harbiyye mevcûd olup bu mektebler: Ankları, Glogau, Engers, Danzig, Cassel, Metz, Hersfeld, Hânovre, Munich, Potsdam, Neisse şehirlerindedir.

Mart 29 sene 1893 târihli bir emirnâme ile mekâtib-i harbiyyedeki muddet-i tahsil sekiz ila on mâha ve daha doğrusu otuz beş haftaya tenzil kılınmış ve Kâde mekteblerinden yetişenler dahi dâhil olduğu hâlde hiçbir kimsenin altı ay hizmet-i fiiliye-i askeriyede istihdâm olunmadan mekâtib-i mezbûreye dâhil olamamaları usûl ve kâide ittihâz kılınmıştır.

Mekâtib-i harbiyyeye girmek isteyenler 17-23 yaşında olmak meşrut olup bunlar liselerden bir şhadetnâmeyi hâiz bulunmadıkları hâlde ale'l-usûl imtihân vererek evvelâ bir âlâyda dâhil olurlar. O âlâyda nefer ve küçük zâbit vazifesiyle her türlü hizmet-i askeriyeyi altı ay müddet ifâ ettikten sonra âlây zâbitânı muvacehesinde imtihân verip Porte-epee nâmını iktisâb ile zâbit kılıcı takmaya, zâbit seferesine oturmağa kesb-i istihak eder, nim zâbit olurlar. Altı ay daha hizmet ettikten sonra âlâyının şhadeti inzimamıyla mekâtib-i harbiyyeden birine dâhil olabilirler.

Müddet-i tahsiliyesi otuz beş hafta devâm eden mekâtib-i harbiyyenin devirleri mülâzım-ı sâni rütbesine mütenâzır bir ehliyet imtihânı ile nihâyet bulur ve bu imtihân Berlin'de icrâ olunur. Burada tahsil ederek zâbit nâmzedi olanların zâbit olması namûs ve ahlak ve tabiatları, hal ve tavırları mektebten baden-neşe buldukları âlâyın hey'et-i zâbitânı tarafından takdîr ve tasdik olunmağa vabestedir.

Husûsi sınıflar zâbitânı (topçu mühendis zâbitleri) mekâtib-i harbiyyeden neş'et ettikten sonra askeri kollarının birinde muayyen olan bir müddet-i mülâzemeti (staj müddetini) geçirdikten sonra Berlin veya Münih'de bulunan topçu mühendis mektebine dâhil olur ve sınıflarına mühendis veya topçu olduklarına göre burada dokuz veya 22 ay kalırlar ve mekâtib-i harbiyyedeki sene-i tedrisiyeleri nihâyetinde imtihân verdikleri gibi bir hey'et-i zâbitânın karâr ve tasvibinden sonra topçu mülâzım-ı sâni nasb ve tayîn olunurlar. Berlin veya Münih'deki topçu ve mühendis (istihkâm) mektebi topçu ve mühendis mülâzım-ı sâni için birer tatbikat mektebi olup bu mektebe girmek ârzû eden piyâde ve süvârî zâbitleri dahi orada bir veya iki sene tahsil edebilirler ve fakat sonra mühendis veya topçu zâbiti olurlar.

Almanya'da kafe-i zâbitân mekâtib-i harbiyyede tahsil ederler ise de pek az adette bazı zâbitânın müstesnâ olarak mekâtib-i harbiyyeden geçmemelerine cevâz verilmiştir ki anlar dahi fişenkçi zâbitleri, dârü'l-mühimmât zâbitleri, nakliye depoları zâbitânı olup yalnız mûmâ-ileyhim mensûb oldukları kolların çavuşları mabeyninden

intihâb olunurlar.

Kâde Mektepleri: Bu mekteblere muhârebede hükümdârı ve devlet ve milleti uğurunda feda-yı can etmiş veyâhûd yaralanmış veyâhûd ki 25 sene sancak altında hizmet eylemiş zâbitân ve küçük zâbitânın evlatları alınır.

Almanya’da on adet Kâde Mektebi mevcûd olup burada tahsil edenlerden bir takımı mekâtib-i harbiyyeye kabûl olunur. Mezkûr on Kade Mektebi’nden biri Bavyera’nın mukırr hükûmeti olan Münih Şehri’nde ve diğeri Saksonya’nın kürsi-i idâresi olan Dresden Şehri’ndedir. Bu iki mektebten gayrı olan sekiz mektebe yedisi âdî ve birisi ali olup yedisine on bir yaşını doldurmuş olan sâbıkü’l-beyân zâbitân ve küçük zâbitân çocukları kabûl edilerek bunlar bi’l-ımtihân tebeyyün eden derece-i ehliyetlerine göre sınıflara oturtulur. Bu çocuklar burada ikmâl-i tahsil ettikten sonra Berlin civârında Lişterfeld’de bulunan Kade mekteb-i alisine dâhil olarak tahsilat-ı müktesibelerini itmâm ederler ise de buraya azami olarak 16 yaşında olanlar alınır. İş bu mekteb-i alinin müddet-i tahsiliyesi iki sene ise de baştan itibâren elli talebe selecta denilen sınıf-ı mümtaze bi’t-tefrîk bir sene daha mektebte alıkonulur ve bu müddetin hitâmında âlây-ı zâbitâni tarafından intihâb olunmaksızın mülâzım-ı sâni nasb olunurlar. Sınıf-ı mümtaze tefrîk olunamayanlar ikinci sene-i tahsiliyeleri nihâyetinde oraca ikmâl-i tahsil etmiş add edilerek âlâylara dağıtılırlar ve mekâtib-i harbiyyeye girmek ârzû eden sâir talipler tarzında âlâyda beş ay hizmet ettikten sonra Porte-epée denilen kılıç takar zâbit nâmzedi (kol muâvini) olup iki üç ay sonra ale’l-usûl mekâtib-i harbiyyeden birine dâhil olabilirler¹²¹.

Düvel-i muhtelifde nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına dâir malûmâtı şâmildir.

(Yüz otuz bir numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

2. Fransa erkân-ı harbiyye zâbitânının tarz-ı neş’et ve istihdâmları

Fransa Ordusu’nun erkân-ı harbiyye zâbitânı 1870 Seferi’nden sonra Mekteb-i Ali-i Askerî (L’Ecole Superieure de Guerre) nâmı tahtında olarak Paris’te tesîs edilen ve Almanya’nın Berlin ve Münih dârü’l-fünûn-ı askerilerine bi’t-tamâm mütenâzır ve muadil bulunan zâbitâna mahsûs mekteb-i alide ikmâl-i tahsil eyleyen zâbitân içinden usûl ve şerâit-i mahsûsasına tevfiken intihâb ve tefrîk kılınır ki mekteb-i mezbûrdan dahi maksâd-ı esâsi Almanya dârü’l-fünûn-ı askerileri hakkında olduğu gibi ordulara

¹²¹ Ahmed Muhtar, “Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa’da Erkân-ı Harblik (Yüz otuz numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-”, *Malûmât*, No. 131 (7 Z 1315/ 29 Nisan 1898), s. 219-220.

malûmât-ı fevkalâde-i askerîyyeyi hâiz zâbitân yetiştirmek ve şu sûretle ordularda malûmât-ı aliyeye-i askerîyyeyi tevsi ve neşr ve tamim etmek ve mezbûr zâbitân mabeyninde erkân-ı harbiyye zâbitânı istenildiği gibi intihâb eylemektir.

Mekteb-i Ali-i Askerî'nin tertîbât -ı umûmiyyesi

Mekteb-i Ali-i Askerî'nin tesisinden mukaddem Fransa'da erkân-ı harbiyye zâbitânı Ecole d'Applicâdion d'Etat-major denilen erkân-ı harbiyye tatbikat mektebinde yetişir idi ki mekteb-i harbiyyemiz nezdindeki erkân-ı harbiyye mektebinin usûl ve nizâmâtı devr-i sâbıkta hemen bu mekteb-i numûne ittihâz kılınarak vaz' buyurulmuş idi.

Mezkûr Fransa erkân-ı harbiyye mektebi 1870-71 Muhârebesi'nde edilen tecârüb-i azîme-i harbiyye üzerine 1874 sene-i mîlâdiyesinde büsbütün lağvedilerek 13 Mart 1875 Kânûnnâmesi mücebince anın yerine 1878 sene-i mîlâdiyesinde şimdiki mekteb-i Ali-i Askerî teşkil ve ihdâs kılınmış ve iş bu mekteb-i cedîd sûret-i mahsûsada tanzîm kılınan 15 Hâziran sene 1878 târihli bir nizâmnâme-i mahsûs mücebince tesis olunmuştur*.

Erkân-ı harbiyye hizmetine müteallik olmak üzere Fransa'da sûret-i mahsûsa ve mükemmelede olarak tertîb ve tanzîm kılınan 20 Mart 1880 târihli kânûnnâme mekteb-i cedîdin usûl-i mevzûasını değiştirmemek üzere bu mektebe ber-vech-i marûz Mekteb-i Ali-i Askerî ünvanı vermiş ve anı erkân-ı harbiyye vezâif ve hizmeti îfâya davet olunabilecek birçok zâbitân yetiştirmeye tahsis eylemiştir.

24 Hâziran 1890 Kânûnnâmesi Mekteb-i Ali-i Askerî'yi erkân-ı harbiyye-i umûmiyye reîsinin zîr-i hükm ve nüfûzuna vaz' eylemiştir ki bu hüküm ve nüfûz dahi:

Evvvelâ, eşhâsa yani zâbit-i şakirdân dahi dâhil olduğu hâlde mektebin askeri ve sivil her nev' efrâd ve memûrîni üzerine,

(Sâniyen) hizmete yani mektebin her nevi' umur ve masalih-i dâhiliyesi ile tadrîsâtına müteallik her türlü usûller, programlar üzerine müessir ve caridir (3 kânûn-ı sâni 1891 Nizâmnâmesi -bend 9).

Mekteb-i Ali-i Askerî nehari olup müddet-i tahsiliyesi iki senedir; hariçte yapılan ameliyâtlar dahi bu müddete dâhildir (3 Kânûn-ı sâni 1891 Nizâmnâmesi -bend 11).

Mekteb-i Ali-i Askerîyye kabûl olunan zâbitân mensûb oldukları koldan

* 13 Mart 1875 Kânûn-ı Aslîsi'nin yirmi sekizinci maddesi bu mektebin tesis ve ihdâsını amir olduğu gibi 18 Şubat 1876 târihli bir nizâmnâme dahi her sınıftan zâbitânın erkân-ı harbiyye vezâif ve hizmetini îfâ edebilmelerine muktezi husûs-ı askerîyi tayîn eylemiş idi.

infikak ederler ise de üniformalarını muhâfaza ederler yani piyâdeler piyâde ve topçu ve mühendis ve süvâriler dahi kendi sınıflarının üniformalarını iktisâ eylerler (18 Şubat 1876 Nizâmname -bend 5). Maa-hâzâ mûmâ-ileyhim mezkûr iki sene-i tedrisiye esnâsında kendi sınıfları dâhilinde terfi, kadem, intihâb hakkındaki her türlü hukuklarını muhâfaza eylerler (sâbîkû'z-zîkr 1876 Nizâmname -bend 6).

Mekteb-i Ali-i Askerî'nin dersleri ber-vech-i âtîdir:

1. Mecbûri dersler;
2. İhtiyari dersler;
3. Ders konferansları;
4. Arazi üzerinde tatbîkat ve ameliyât-ı muhtelif.

Mecbûri dersler şunlardır: Târih-i askeri, sevkü'l-ceyş, tabiye-i umûmiyye, piyâde tabiye-i tatbîkiyesi, süvârî tabiye-i tatbîkiyesi, topçu tabiye-i tatbîkiyesi ve topçu mâlzemesi, fenn-i istihkâm, erkân-ı harbiyye vezâifi, balonculuk-hukuk-ı milel, İlmü'l-arz ve coğrafya, ilm-i idâre - fenn-i furusiyet - Alman Lisânı, Topografya.

İhtiyari dersler: Rus Lisânı dersleridir.

Ders konferansları: Bazı mevâd-ı fenniyyede sahib-i ihtisas zevât-ı aliyye tarafından verilir ki anlar dahi: Seferberlik, Şimendüfer, Hıfzıssıhha ve hizmet-i sıhhiye, Telgraf gibi husûsât-ı muhtelifeye mütealliktir.

Mekteb-i Ali-i Askerî iki sınıftan ibâret olup her sınıfın bir numarası vardır: İş bu numara mektebin küşâdını amir-i kânûnnâme târihi olan 1875 sene-i milâdiyyesinden itibâren ta'dât edilir; el-yevm mektebte bulunan sınıflar yirmi ikinci sınıf, yirmi üçüncü sınıf nâmındadır.

Her sınıfın mevcûdu yüzbaşı veya mülâzım (evvel veya sâni) rütbesinde olmak üzere sınıf-ı muhtelif-i askeriyyeden seksen zâbittir; binâberin her sene mektebten seksen mümtaz zâbit neş'et eder; bu hâlde şimdiye kadar bu mektebten $21 \times 80 = 1680$ mümtaz zâbit çıkmış oluyor ki el-yevm ordularda erkân-ı harbiyye vezâifini, kıt'aat-ı mukannase kumandanlıklarını, her türlü vezâif ve hizmet-i fiiliye-i askeriyyeyi ifâ etmekte bulunan bu zâbitlerin kâffesi fûnûn-ı Aliye-i Askeriyye tahsil etmiş mütehayyiz, tecrübeli zâbitân olduklarından Fransa Ordusu'nun az vakit zarfında fevkalâde bir sûretle terakkîsine hadım olmuşlar ve bu ordu-yı ma-sâbıktakine kıyas ve nispet kabûl etmeyecek bir hâl-i mükemmele koymuşlardır.

Mekteb-i Ali-i Askerî'de sene-i tahsiliyenin ibtidası teşrîn-i sâni'nin birinci günü olup müddet-i tahsiliye ikiye ayrılır: Birincisi teşrîn-i sâni'den Mayıs evsatına, ikincisi Mayıs evsatından sonbahar manevralarının hitâmına kadardır:

Sene-i tahsiliyyenin birinci devrinde mektebte fûnûn-ı nazariyye ve anların harîta üzerinde tatbîkat nazariyeleri ve furusiyet talîmleri ve Paris civârında süvârî talîmleri ve ufak tefek tabiye ve topografya ameliyâtı görülür; bunlardan başka eslihâ imâlathâneleri, baruthâneler, fişenkâneler, telgraf depoları gibi emâkin-i askeriyyenin ziyaretleri de bu devirde olur.

Sene-i tahsiliyyenin ikinci devrinde ameliyyât-ı muhtelif ve erkân-ı harbiyye seyahatleri icrâ olunur: Her dersin ameliyâtı haftalarca arazi üzerinde kalınarak ve taşra vilayetlere gidilerek icrâ kılınır; Fransa'nın tekmil-i hududu takım takım ziyaret olunarak sevkü'l-ceyş ve istihkâmât tatbîkatı yapılır; Tulun Tersânesi dahi ziyaret olunur.

Sonbahar manevraları Eylül ibtidâlarında bed' etmekle Mekteb-i Ali-i Askerî şâkirdânı (zâbitânı) dahi bu manevralara iştirak ederler.

Eylül nihâyetinde hitâm bulan sonbahar manevralarından sonra bir ay tatil vardır. Mektepten çıkacak müntehâ sınıf bu müddette âti'z-zikr huruc imtihânı hâzırlıklarına başlayıp teşrîn-i evvelin on beşinden sonra mezkûr imtihâna girerler¹²².

Düvel-i muhtelif nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına dâir malûmâtı şâmidir

(Yüz otuz üç numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

Mekteb-i Ali-i Askerî'nin memûrîni

Mekteb-i Ali-i Askerî'nin kadrosunu (hey'et-i memûrîni) teşkîl eden eşhâs ber-vech-i âtîdir:

Mektebe Memûr Büyük Erkân

Mekteb nâzırı (mekteb kumandanı), ferîk veya mirlivâ	1
Nâzır-ı sâni ve ders nâzırı, mirâlây veya kaymakâm	1
Ders nâzır-ı sâni, ümerâdan*	1
Ders nezâreti muâvini ve piyâde talim muâllimi, piyâde ümerâsından	1
Dâhiliye binbaşısı (mekteb binbaşısı), piyâde veya süvârî veyâhûd topçu binbaşısı	1
İkinci sınıftan ser-tabîb	1
İkinci sınıftan tabîb-i sâni	1
Birinci sınıftan baytar	1
İkinci sınıftan baytar	1
İdare zâbiti veya idâre zâbit muâvini	1

¹²² Ahmed Muhtar, "Fûnûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz otuz bir numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 133 (27 Z 1315/ 19 Mayıs 1898), s. 267-268.

* Binbaşı, kaymakâm, mirâlây rütbelinde olan zâbitâna ümerâ, daha büyük rütbeli zâbitâna erkân dendiği gibi binbaşının madunundaki zâbitlere dahi mülâzıma kadar doğrudan doğruya zâbitân ve daha küçüklere küçük zâbitân denir.

Hey'et-i Tedrise

1. Mecbûri Dersler

1. Muâllimin

Târih-i askerî, Sevkü'l-ceyş Tabiye-i umûmiyye	Muâllim, mümtaz-ı ümerâdan* Muâllim muâvini mümtaz-ı ümerâdan	1 1
Piyâde tabiyye-i tatbikiyyesi	Muâllim, piyâde ümerâsından Muâllim muâvini, piyâde binbaşısı	1 1
Süvârî tabiyye-i tatbikiyyesi	Muâllim, süvârî ümerâsından Muâllim muâvini, süvârî binbaşısı	1 1
Topçu tabiyye-i tatbikiyyesi ve topçu mâlzemesi	Muâllim, topçu ümerâsından Muâllim muâvini, topçu binbaşısı	1 1
Fenn-i istihkâm	Muâllim, mühendis (istihkâm) ümerâsından Muâllim muâvini, mühendis binbaşısı	1 1
Erkân-ı harbiyye vezâifi, balonculuk, hukûk-ı milel	Muâllim, mümtaz-ı ümerâdan Muâllim muâvini, mümtaz-ı ümerâdan	1 1
İlmü'l-arz, coğrafya	Muâllim, mümtaz-ı ümerâdan Muâllim muâvini, mümtaz-ı ümerâdan	1 1
İlm-i idâre	Muâllim, birinci veya ikinci sınıftan levâzım-ı askeriyye memûru Muâllim muâvini ikinci veya üçüncü sınıftan levâzım-ı askeriyye memûru	1 1
Fenn-i furusiyet	Baş emir-i âhur, süvârî binbaşısı Emir-i âhur, süvârî binbaşısı	1 3
Alman Lisânı	Sivil-i muâllimin ümerâdan veyâhüd yüzbaşı rütbesinde zevât	4
Topografya	Muâllim, mümtaz-ı ümerâdan	1
Yekûn		25

2. Mektebte ders konferansları veren memûrîn

Seferberlik	Erkân-ı harbiyye-i umûmiyye dâiresi birinci şubesinin müdürü	1
Şimendüfer	Erkân-ı harbiyye-i umûmiyye dâiresi dördüncü şubesinin müdürü	1
Hıfz-us-sıha, hizmet- i sıhhiye	Paris asâkir-i mustahfazasının askeri ser-tabîbi	1
Telgraf	Ümerâ-yı askeriyyeden veyâhüd posta ve telgraf nezâreti büyük memûrlarından	1
Yekûn		4

* İleride tavzih olunacağı üzere Mekteb-i Ali-i Askerî'den çıkarak veya bu mekteb derslerinden imtihân vererek erkân-ı harbiyye imtiyâznâmesine nâil olan zâbitâna erkân-ı harbiyye mümtaz zâbiti veya muhtâsârân mümtaz-ı zâbit denir.

2.İhtiyari Dersler

Mekteb-i Ali-i Askerî’de Rus Lisânı dersleri ihtiyârî bu derslere muâllim veyâhûd ders memûru olarak sivillerden veya ümerâdan biri veyâhûd bir yüzbaşı memûr olur.

Mektebe Memûr Küçük Erkân

Nalband, terzi, kunduracı, serrac, aşçı, borizen, manje memûru, katib muâvini, idâre memûru muâvini, postacı ve ha-kezâ misillü mekteb-i memûrîn ve hademesi	59
Manje memûr-ı süvârî efrâdı (süvârî çavuş ve onbaşı ve neferi)	33
İdare sivil memûrları (muhasibeci, hafız-ı kütüb, idâre memûru, fotoğrafçı ve ha-kezâ)	12
Efrâd-ı muavene (mektebin bazı hizmeti için bazı kere istihdâmına lüzûm hâsıl olan efrâd-ı muavenenin adet ve keyfiyetini ihtiyacata nazaran harbiyye nezâreti tayîn eder)	-

Mekteb-i Ali-i Askerî’de ders konferansları vermek sûretiyle îfâ-yı vazife ve icrâ-yı muzakerat eyleyen ümerâ-yı askeriyye ve memûrîn kendilerinin nasb ve tayîn edilmiş oldukları memûriyete mahsûs muhâssasat hâricinde olarak her sene bir tahsîsat-ı mütemmîme alırlar ki bunun mikdârı kânûnen mu’îndir.

Mektebe memûr ve piyâde ve süvârî sınıflarına müteallik olan eşhâs-ı askeriyye askeri kollarının kadrosu (yani hey’et-i zâbitânı) hâricinde add olunurlar; kaldı ki topçu ve mühendis (istihkâm) sınıflarıyla idâre kollarına müteallik eşhâs-ı askeriyye nizâm-nâme-i mahsûsuna tevfi ken kendi sınıflarının kadrosu meyanında ta’dât edilirler.

Meclis-i Maârif

Mevzû bahs olan Fransa Mekteb-i Ali-i Askerî’si’nde bir meclis-i maârif tesîs kılınmış olup meclis-i mezkûr tedrisâtın bir sûret-i aliyyede idâre ve temşiyetine memûrdur. Bu meclis âtî’z-zikr azalardan müteşekkildir:

Mekteb kumandanı (nâzır) olan general: Reîs;

Ordu erkân-ı harbiyyesinin (erkân-ı harbiyye-i umûmiyyenin) iki reîs-i sânisinden birisi; her biri bir sınıf-ı askeriyyeden olmak üzere harbiyye nezâreti tarafından tayîn kılınan dört general (mirlivâ);

Mektebin nâzır-ı sânisî ve ders nâzır-ı olan zat;

Mektebin dört muâllimi

Kâtiplik vazifesini îfâ etmek üzere erkân-ı harbiyye encümeni kâtibi olan ümerâdan bir zat (sahib-i re’y).

Sâbıkü’l-beyân dört mirlivâ ile dört muâllim bir sene müddetle tayîn kılınırlar.

Mezkûr muâllimler mektebin müfettiş-i umûmîsi olan generalin tensibiyle tayîn kılınırlar.

Meclis-i mezkûr ezmine-i tedrisiyenin sûret-i inkisâmını mübeyyen olan cetvelleri ve nizâmnâmeler ile dersler ve usûl-i tedrisiye ve hârici talîmler ve ha-kezâ hakkındaki programlarca icrâsına lüzûm görünen tadilât ve ıslâhâtı bi't-tashih harbiyye nezâretine arz ve teklif eyler.

Meclisin müzâkerâtı nafizü'l-hükm olmak için harbiyye nezâretine arz edilmek usûldendir.

Meclis her sene mektebin tedrisâtı ve bunun netâyici hakkında bir rapor tanzîm ederek harbiyye nezâretine takdim eyler.

Meclis-i mezbûr ayda laâkal bir defa içtima eyler ve bâ-husûs sene-i tedrisiyye nihâyetindeki imtihânlardan sonra içtimâna germiyyet verilir¹²³.

Düvel-i muhtelifde nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına dâir malûmâtı şâmildir

(Yüz otuz beş numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

(20 Teşrîn-i evvel 1888 Nizâmnâmesi)

Mekteb-i Ali-i Askerîyye zâbit-i şakirdânın tarz-ı kabûlü

Zâbit sıfatıyla beş sene hizmet-i askeriyyede bulunmuş ve bu beş senenin üç senesini asker içinde hizmet-i fiiliye askeriyeye ile bir kıt'a-i askeriyenin bi'l-fiil kumandasıyla geçirmiş olan her sınıf-ı askeriden yüzbaşılar, mülâzım-ı evveller, mülâzım-ı sâniler Mekteb-i Ali-i Askerîyye duhûl için açılan müsâbakat imtihânına kabûl olunurlar (20 Mart 1888 Kânûnnâmesi -bend 3) şu da şâyân-ı dikkattir ki mekâtib-i askeriyyede talîm muâllimliği sıfatıyla îfâ-yı vazife eden zâbitânın ordularda geçirdikleri zamân asker için de hizmet-i fiiliye-i askeriyyede geçirilen zamân gibi kabûl olunabilmekte ise de mekâtib-i mezkûrede muâllimlik veya muâllim muâvinliği hizmetinde bulunanlar o vazifeyi îfâ etmiş add edilmemekte ve binâberin müsâbakat imtihânına kabûl için ber-vech-i marûz hizmet-i fiiliyede bulunmağa mecbûr tutulmaktadır.

Mekteb-i mezbûre duhûle talip olan nâmzetler için sinn cihetiyle hiçbir had tayîn edilmemiş olduğundan mûmâ-ileyhimin ne yaşta olurlarsa olsunlar kabûllerine cevaz vardır.

¹²³ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz otuz üç numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 135 (12 M 1316/ 2 Haziran 1898), s. 313-314.

Her sene harbiyye nezâreti müsâbaka imtihânının târihini, şerâitini, programını lâ-akall altı mah mukaddem ilân eyler (3 Kânûn-ı sâni 1891 Nizâmnâmesi -bend 10).

Müsâbaka İmtihânındaki Suâllere Müteallik Bazı Malûmât*

Müsâbaka imtihânında her talip üç sorunla imtihân ediliyor ki ber-vech-i âfî beyân olunur:

Evvelâ, altı adet suâle tahrîri cevap talep edilir;

Sâniyen, bir topografya krokisi yaptırılır (yalnız yüzbaşılar içindir).

Sâlisen, fenn-i furusiyetten imtihân edilir.

Bundan mâ-adâ mektebe duhûle talip olan her nâmzet-i zâbit imtihân komisyonuna bizzât çalışarak vücûda getirdiği bir eserî takdim etmeye mecbûrdur ki bunun mevzûu mensûb olduğu kolordunun erkân-ı harbiyye riyaseti tarafından kendisine itâ olunmuş olmak ve bulunduğu kolun reîsi veya kendi amiri tarafından görülerek tasdik edilmiş bulunmak şarttır.

Programın intihâbı ve eser-i mezbûrun vücûda getirilmesi için zâbitânın erkân-ı harbiyye hizmeti hakkındaki âsâr-ı tetebbüyyelerine dâir olan Hâziran 14 sene 1879 târihli nizâmnâmenin ahkâmına tevfiik-i hareket edilir.

Nâmzetler mecbûri olan iş bu eser-i tetebbudan başkaca olarak kendilerinin bizzât vücûda getirdikleri âsâr ve müellifatı dahi imtihân komisyonuna takdim edebilirler.

Hurûc İmtihânları

İki seneden ibâret olan müddet-i tahsiliyenin inkizasında mektebin zâbit şakirdânı 20 Mart 1880 kânûnun üçüncü bendine tevfiiken tesîs olunan erkân-ı harbiyye imtiyâznâmesini istihsâl için imtihân vermeye davet olunurlar (3 Kânûn-ı sâni 1891 Nizâmnâmesi -bend 11).

Hariçte Tahsil İle Erkân-ı Harbiyye İmtiyâznâmesi İstihsaline Talip Olan Zâbitân

Her sene Mekteb-i Ali-i Askerî'nin imtihânları icrâ olunduğu târihte hariçten imtiyâznâme istihsâli için doğrudan doğruya müsâbakaya kabûl edilmiş zâbitân ve ümerânın imtihânları icrâ edilir ki bu imtihânlar 20 Mart 1880 târihli kânûnun üçüncü bendi ahkâmına tevfiik olunur.

Mezkûr imtihânların târih-i icrâsı ve bunlarda sorulacak es'elenin programı lâ-akal altı mah mukaddem ilân edilir (3 Kânûn-ı sâni 1891 Nizâmnâmesi -bend 11).

* Tahrîri ve şifahi imtihânlar mevâdî nizâmnâme-i mahsûsuna tevfiiken her sene tayîn kılınır.

Mektebe kabûl müsâbakasına dâhil olmaksızın erkân-ı harbiyye imtiyâznâmesi istihsâlini ârzû eyleyen zâbitân-ı harbiyye nezâretinin işâratıyla tayîn edilen târihlerde istidalarını takdim eylerler. Mezkûr istidalar tıpkı Mekteb-i Ali-i Askeriyye duhûle talip olanların istidaları gibi memûrîn-i muhtelif-e-i askeriyye taraflarından usûlü dâiresinde kemâl-i dikkatle tahşiyeye eyledikten sonra silsile-i meratibe tevfiiken kolordu kumandanına irsâl kılınır ve müşârun-ileyh tarafından cem' edildikten sonra kendi mütâlaa-i zatiyyesinin ilâvesiyle harbiyye nezâretine takdim olunur (20 Mart 1890 Nizâmnâmesi -bend 70).

Erkân-ı Harbiyye İmtiyâznâmesi

Erkân-ı harbiyye İmtiyâznâmesi istihsâli için mektebte tahsil ile veya hariçte çalışarak imtihân verebilmeye muvaffak olan herhâangi rütbedeki zâbitânın isimleri sınıf-ı askeri rütbe, kadem sırasıyla olmak üzere Fransa Hükûmeti'nin resmi gazetesi ile ilân kılınır. Bu zâbitler Erkân-ı Harbiyye İmtiyâznâmesi denilen bir imtiyâznâme ile erkân-ı harbiyye mümtazı (Officier Brevete d'Etat Major) nâmını ahz eder ve erkân-ı harbiyye-i umûmiyye dâiresinde tutulan erkân-ı harbiyye imtiyâzlı zâbitânı (erkân-ı harbiyye mümtaz zâbitânı) defter-i umûmîsine kayd ve derc olunur (3 Kânûn-ı sâni 1891 Nizâmnâmesi -bend 12).

Erkân-ı Harbiyye Mümtazlarının Tarz-ı İstihdamı

Mekteb-i Ali-i Askerî'den hurûc imtihânlarını bi'l-îta neş'et eden veyâhûd hariçte tahsil ile bi'l-ımtihân erkân-ı harbiyye imtiyâz-nâmesi ahzına muvaffak olan zâbitân doğrudan doğruya harbiyye nezâreti idâresine geçip erkân-ı harbiyye hey'etlerinden birinde (ordu erkân-ı harbiyyesi denilen erkân-ı harbiyye-i umûmiyye dâiresinde veya kal'a ve kıt'aat-ı muhtelif-e-i erkân-ı harbiyye hey'etlerinden birinde) iki seneden ibâret bir müddet-i mülâzemeti geçirmek üzere derhâl davet olunur ve "mülâzemet zâbitânı (Officiers Stajiaires) nâmıyla tevsîm olunurlar (24 Hâziran 1890 kânûnun neşr ve ilanından evvel imtiyâz-nâme istihsâl eden mümtaz zâbitler için mülâzemet (stage) mecbûri değildir).

Müddet-i mezkûre esnâsında mûmâ-ileyhim kendi sınıf-ı aslilerinin gayrı olan sınıflarda bir hizmet-i fiiliye-i askeriyye îfâ ederler; bu hizmetin zamânı, imtidâdı harbiyye nezâreti tarafından tayîn ve tehdit kılınır (24 Hâziran 1890 Kânûnu -bend 4).

Mülâzemette bulunan mümtaz zâbitân iki seneden ibâret müddet-i mülâzemet esnâsında kendi sınıf-ı aslilerinden infikak ederler (3 Kânûn-ı sâni 1891 Nizâmnâmesi

-bend 4)¹²⁴.

Düvel-i muhtelif nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına dâir malûmâtı şâmildir

(Yüz otuz altı numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

Zâbitân-ı mûmâ-ileyhime tahsîs kılınan hizmet-i fiiliye-i askeriyye şerâit-i âtiye mücebince îfâ olunur:

Hizmet-i fiiliye-i mezbûre iki âlây hizmeti devrini hâvîdir ki bu devirlerden beheri üçer mahdır: Mezkûr hizmetlerin târih-i ifasını mevakî-i askeriyye muhafızları ile kolordu kumandanları tayîn eder ise de bu devirlerden birinin sonbahar manevraları zamânına müsâdif olması meşruttur. Hizmet-i mezkûre mülâzemette bulunan zâbitin îfâ-yı mülâzemet eylediği kolordu arazisinde aram-sâz askeri kollarında îfâ olunur.

Hariçte tahsil ile bâ-imtihân-ı erkân-ı harbiyye imtiyâznâmesi istihsâl eden yüzbaşılar imtihanlar akabinde Mekteb-i Ali-i Askerî'den çıkan zâbitân gibi ve aynı müddetlerde îfâ-yı mülâzemet eylemek mecbûriyetindedirler.

Ümerâdan olup da mümtaz zâbit olmak isteyenler dahi imtiyâznâme istihsâli için imtihan vermelerini müteakip -büsbütün müstesnâ bir sûrette ve elzemiyetine hükm olduğu takdîrde- bir mülâzemet îfâ ederler ki bunun müddet-i devâmı harbiyye nezâreti tarafından tayîn ve tahdîd kılınır (3 Kânûn-ı sâni 1891 Nizâmnâmesi -bend 13).

Her mümtaz-ı zâbit için müddet-i mülâzemeti inkizasında erkân-ı harbiyye reîsi ve müfettiş-i umûmi taraflarından bir varâka-i takdîriye (hüviyetnâme) tertîb ve bu varâkada erkân-ı harbiyye hizmeti nokta-i nazar mahsûsundan zâbit-i mûmâ-ileyhin ehliyet ve liyâkâtı âti'z-zikr üç notadan biri ile tayîn ve takdîr kılınır ki anlar dahi:

1. Erkân-ı harbiyye hizmetinde istihdâma pek sâlih
2. Erkân-ı harbiyye hizmetinde istihdâma pek sâlih
3. Erkân-ı harbiyye hizmetinde istihdâma az sâlih sûretindedir (3 Kânûn-ı sâni 1891 Nizâmnâmesi -bend 14).

İki seneden ibâret müddet-i mülâzemetin mürûrunu müteakip mümtaz zâbitler ihtiyacât-ı hizmete ve kendileri hakkındaki beyânat ve tasmîmâta göre ya kadrodan hârice çıkarılarak erkân-ı harbiyye hizmetinde ibkâ olunur veyâhûd erkân-ı harbiyye hizmetinden çıkarılarak hizmet-i sâirede istihdâm kılınır veyâhûd ki emr-i cedîde

¹²⁴ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz otuz beş numaralı nüshâmızdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 136 (19 M 1316/ 9 Haziran 1898), s. 331-333.

kadar kendi sınıf-ı aslılerine red ve iade olunurlar (3 kânûn-ı sâni 1891 nizâmnâmesinin on üçüncü bendine ve sâbıkü'z-zikr kânûna mürâcaât oluna).

Erkân-ı harbiyye mümtaz zâbitânı tarafından îfâ kılınan erkân-ı harbiyye hizmet-i muhtelifesi müteaddid kânûnnâme ve nizâmnâmelere ve bilhâssa hizmet-i mezkûreye müteallik 20 Mart 1880 Kânûnnâmesi'ne tevfikten îfâ kılınır.

Şu dahi şâyân-ı dikkattir ki devâir-i askeriyede ve izâhde müstahdem, yüzbaşı ve ümerâ rütbelinde bulunan erkân-ı harbiyye mümtaz zâbitânı akallı iki sene bi'l-fiil bir kıt'a-i askeriyeye kumanda etmedikçe terfî-i rütbeye kesb-i istihkak edemezler.

İşte 1870-71 Seferi'nde Fransa Ordusu'nun esâsen pek mahzurlu ve afet-engîz bir hey'et erkân-ı harbiyyeye mâlikiyetinden dolayı dûçâr olduğu azîm felaketler üzerine 1874 sene-i milâdiyesinde büsbütün lağv edilmiş ve tecrübesiz, riyaziyeci, nazari zâbit yetiştirmekle şöret bulmuş olan erkân mektebinin ilgâsından sonra anın yerine -taa Frederik vaktinden beri isbât-ı vücûd, ita-yı esmar-ı zafer alûd eylemiş olan Almanya dârü'l-fünûn-ı askerisine tatbîken- tesîs ve ihdâs kılınan Fransa Mekteb-i Ali-i Askerîsi'nin ve bu mektepten el-yevm zamânın her türlü terakkîyyâtına muvafık bir sûrette yetişen Fransa erkân-ı harbiyye mümtaz zâbitânının ahvâl-ı hâzırası vech-i marûz olup bu mektebin tensîkât ve teşkilât ve her türlü ahvâl ve husûsâtı arîz ve amîk keşîde-i hadde-i tedkîk kılındık da tezahür eyler ki: Bu mekteb bugün yalnız erkân-ı harbiyye hizmetini îfâya mahsûs zâbitânı değil belki Fransa Ordusu'nu layıkı vech üzere malûmâtlandırarak her türlü vezâif ve hizmet-i askeriyeyi kemâl-i vukûf ile layıkıyla îfâ edebilecek ve bilhâssa kıt'aat-ı muhtelif-i askeriyeye tecrübelerle müstenid malûmât aliye-i askeriyeye ile bi'l-fiil kumanda edebilecek velhâsıl husûl-ı muvaffakiyet ve muzafferiyete alet-i müstakile olacak meziyetli, malûmâtlı sâir birçok zâbitleri dahi yetiştirmek sûretiyle Fransa Ordusu'na taze hayatlar bahş eylemektedir.

Edvâr-ı sâbıkada erkân-ı harbiyye mektebimiz için ekser husûsâta mülga Fransa erkân-ı harbiyye mektebi numûne ve model ittihâz etmiş olmağımız ne kadar dâi-i esef ise bütün envar-ı füyûzâtıyla mülk-i Osmanîyi ve bütün Osmanlılar'ı pür ü nûr garîk-i enva'-ı fahr ve sürur, isâl-ı gaye-i terakkîyât nâ-mahsûr eyleyen şu devr-i celil ve bi-adil hazret-i Sultan Abdülhamid Hân-ı Gâzî'de Almanya'da cari olan usûl-i müstahsine tevfikten mezkûr mekteb-i alimizin ıslâhıyla erkân-ı harbiyye zâbitânımızın Almanyadakine mümasil bir tarz-ı cedîdde yetiştirilmesine başlanması ve şu sûretle bugün o mekteb-i mühimimizin Almanya dârü'l-fünûn-ı askerîsi ile anın hemen neziri bulunan ve ahîren bir ehemmiyet-i fevkalâde kesb eden Fransa mekteb-

i ali askerisine benzetilmesine lûtf ve inayet buyrulmakta olması ol-derecelerde müstevcib-i fahr ve mesardır.

Fransa Mekteb-i Ali-i Askerî'sinin son zamânlarda kesb etmiş olduğu mükemmeliyet, Fransa Ordusu'na bahş eylemekte olduğu fevkalâde kuvvet ve istitâ'at, o mektebe ve erkân-ı harbiyye mümtazlarıyla erkân-ı harbiyye hizmet-i muhtelifesine müteallik olarak az bir zamân zarfında vaz' ve tanzîm olunan nizâmnâme ve kânûnnâmelerde meşhûd uyun-ı hayret olan âsâr-ı fart ve mesâî ve ciddiyet hükûmet-i muhtelif-i askeriyyeden pek çoğunun Rusya, Avusturya, İngiltere misillü düvel-i muazzamânın câlîb-i inzârı dikkati olmuş ve hatta Belçika, İtalya, Romanya gibi bir takım hükûmetler Fransa Mekteb-i Ali-i Askerî'si'ni hemen aynen taklide çalışarak erkân-ı harbiyye mekteplerini o mekteb-i aliye ve erkân-ı harbiyye zâbiti yetiştirmek hakkındaki usûllerini Fransızlarınkine benzetmişler ve az bir zamân içinde bu yolda ve ordularının zamân-ı hâzıra muvafık olarak malûmâtlandırılması, talîm ve terbiyyesi emrinde kemâl-i sûratle pek büyük terakkî hatveleri atmağa başlamışlardır¹²⁵.

Düvel-i muhtelifi nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına dâir malûmâtı şâmildir

(Yüz otuz sekiz numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

-İstitrad-

Fransa'da sâbıkü'l-beyân Mekteb-i Ali-i Askerî'den başka daha pek çok izâh-i askeriyye mevcûd olup Fransız zâbitânının ne gibi izâh-i askeriyye-i evveliyede tahsilden sonra mekteb-i ali-i mezkûre girdikleri veyâhûd ordulara istihdâm kılındıkları iyice bilinmek ve şu sûretle bugün Avrupa'da fevkalâde ehemmiyetle telakkî olunmaya başlayan ve bir takımları bir hayli zamânlar Osmanlı izâh-i askeriyyesi için evreng ittihâz edilmiş olmakla beraber el-yevm bambaşka bir sûrete ifrağ kılınmış bulunan izâh-i mezbûre hakkında bir fikr-i sahih edinilmek için mezkûr mektepler hakkında dahi atide ala-tarikü'l-istitrad bazı malûmât itâsı münâsib görülmüştür:

Fransa'da sâbıkü'l-beyân Mekteb-i Ali-i Askerî'den başka mevcûd olan sâir izâh-i askeriyye şunlardır:

Parsi'de kâin politeknik mektebi;

¹²⁵ Ahmed Muhtar, "Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz otuz altı numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 138 (3 S 1316/ 23 Haziran 1898), s. 373-374.

Saint-Cyr'de kâin Mekteb-i Husûsî-i Askerî*;
Fonteneblo'da vâkî topçu ve mühendis (istihkâm) tatbîkat mektebi;
Sömör'da kâin süvârî tatbîkat mektebi;
Paris'de vâkî barut ve güherçile tatbîkat mektebi;
Paris'de vaki-i askeri tabip ve eczacı tatbîkat mektebi;
Liyon'da kâin hizmet-i sıhhiyye-i askeriyye mektebi;
Vinsan'da vâkî idâre-i askeriyye mektebi;
Sen Maksen'de kâin piyâde mekteb-i askerisi;
Versay'da vâkî topçu ve mühendis (istihkâm) mekteb-i askerisi;
Askeri fişenkçiliği mekteb-i merkezisi;
Jovan vil Lopon'da vâkî jimnastik ve eskrim mektebi;
Endâht mektepleri;
Topçu âlây mektepleri;
Mühendis (istihkâm) âlây mektepleri;
Lafleş'de kâin Pritane Militer nâm askerî mektebi;
Asker çocuklarına mahsûs izâh-i idadiye;
Öksüzler mekteb-i askerîsi;

Fransa Devleti'nin bi'l-cümle izâh-i askeriyyesi 1875 kânûnunun yirmi sekizinci bendine tevfiken tensîk ve teşkîl kılınmış olup doğrudan doğruya harbiyye nezâretinin zir-i idâresindedirler; maamâfih kolordu kumandanları kendi mıntıkâları dâhilindeki izâh-i askeriyyeyi usûl ve nizâmına tevfiken dâima teftiş ve nezâretleri tahtında bulundurur ve anlar hakkındaki kendi mütâlaât ve mülâhazatlarını harbiyye nezâretine bildirirler.

İzâh-i askeriyye kumandanları (nâzırları) umûr-ı memûrelerine başlar başlamaz ale'l-usûl mevâki-i askeriyye muhafızları, kolordu kumandanları ile dâima irtibat ve münâsebette bulunmaya mecbûr olmakla beraber bunlar nizâm-nâme-i mahsûsuna tevfiken harbiyye nezâreti ile de doğrudan doğruya muhâbere ederler.

İzâh-i mezkûrenin her türlü ahvâli ve bilhâssa teşkîlât ve tensîkâtı, tedris ve idâre hey'etleriyle bu hey'etlerdeki ümerâ ve zâbitân ve sair memûrünün vezâif ve ahvâl-i muhtelifesi velhâsıl bu mekteplere müteallik her türlü husûsât son zamânlardaki terakkîyâta nazaran kemâl-i dikkat ve itinâ ile vaz' ve tanzîm kılınmış müteaddid kânûnnâmeler, nizâm-nâmeler, emir-nâmeler ahkâmına bağlıdır.

* Piyâde ve süvârî zâbiti yetiştirmeye mahsûs olan bu mekteb-i harbiyyemiz nezdindeki "piyâde ve süvârî mektebi" için tûl-ı müddet evreng ittihâz kılınmış idi.

Politeknik Mektebi, Mekteb-i mezbûr Paris'te vâkî olup sûret-i husûsiyede olarak mühendisliğe müteallik bir takım vezâif ve hizmet-i mühimmede ve bi-tahsîs:

Berriye topçuluğu ile bahriye topçuluğu, askeri mühendisliği, bahriye mühendisliği, bahriye-i milliye, hidrograf mühendisleri (su mühendisleri) kolu, bahriye komiserliği, köprüler, şoseler, meâdin, devlet fabrika ve imâlathâneleri, barut ve güherçile mühendisleri kolu, telgraf hatları hizmetleri gibi hizmet-i nazike ve mühimmede velhâsıl ulûm-ı riyaziye ve hükmiye ve kimyeviyede malûmât-ı vesia ve amîkaya muhtaç olan sâir hizmet-i umûmiyede istihdâm cidden sâlih malûmâtlı mühendisler yetiştirmeye tahsîs kılınmıştır (15 Nisan 1873 târihli nizâmnâme-i mahsûsuna mürâcaât buyurula).

Halıcioğlu'nda vâkî Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn teşkilât-ı hâzırası itibâriyle bu mektebe nev-ân-ma müşabihdir.

Politeknik Mektebi Harbiyye Nezâreti'nin taht-ı idâresindedir; bu mektebe her sene kabûl olunacak şâkirdânın adedini mektepten hîn-i huruşlarında mûmâ-ileyhime verilmesi mümkün olabilecek hizmet-i umûmiye memûriyetlerinin mikdâr-ı takrîbiyesine göre beher sene harbiyye nezâreti tayîn eyler (evvelce mezkûr nizâmnâmenin dördüncü bendine mürâcaât).

Mekteb-i mezkûr usûl ve kavâid-i askeriyeye tevfiken idâre olunur (evvelki nizâmnâmenin 41. bendine mürâcaât).

Mekteb-i mezbûrun müddet-i tahsiliyesi iki senedir. Mektebin ücret duhûliyesi (beytûtet, me'kûlât, tadrîsât ücreti) senevi' bin frank yani elli Fransız Altını olup ayrıca olan ücret ilbâsiye her sene harbiyye nezâreti tarafından tayîn ve tahdîd olunur*. (Sâbıkü'l-beyân nizâmnâmenin otuz ikinci ve altıncı bendlerine mürâcaât)¹²⁶.

Düvel-i muhtelifde nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına dâir malûmâtı şâmidir

(Yüz kırk numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

Mekteb-i Husûsi-i Askerî Saint-Cry'de kâin mekteb-i husûsi-i askeri: Meslek-i askeriyeye hasr-ı vücûd eden gençleri sanât-ı harbin muhtelif kollarında malûmâtlandırmak ve mûmâ-ileyhimi ordunun kıt'aat-ı muhtelifesine zâbit sıfatıyla dâhil olabilecek hale getirmek maksâdıyla tesîs kılınmıştır.

* Ücret-i ilbâsiye 600-800 frank yani 30-40 Fransız Altını raddesinde olduğundan bu hâlde bir senenin bütün ücret-i tadrîsiye ve techiziyesi 80-90 Fransız Altını'na baliğ olur.

¹²⁶ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyeye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz otuz sekiz numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 140 (17 S 1316/ 7 Temmuz 1898), s. 411-412.

Mekteb-i husûsi-i askeri şâkirdânının mevcûdu her sene harbiyye nezâreti tarafından tayîn ve tespit edilir.

Mekteb-i mezkûr piyâde, süvârî, bahriye piyâdesi için zâbit yetiştirir ve usûl ve kavâid-i askeriyyeye tevfiken idâre olunur.

Mektebin ücret-i duhûliyesi (beytûtet, me'kûlât, tedrisât ücreti) senevi' bin frank olup ayrıca olan ilbâs ücreti her sene harbiyye nezâreti tarafından tayîn kılınır ki bu da 600 ile 700 frank arasında mütebeddildir (4 Teşrîn-i sâni 1890 Nizâmnâmesi'ne mürâcaât).

Mekteb-i mezkûrun müddet-i tahsiliyesi iki senedir.

Şâkirdândan hiçbirisi üç seneden ziyâde mektepte kalmaz ve bir talebeye üçüncü seneyi mektepte geçirmek müsâadesi ahvâl-i fevkalâde anı tahsilden mecbûren men etmiş olmadıkça asla itâ kılınmaz (18 Kânûn-ı sâni 1882 Nizâmnâmesi'ne mürâcaât).

Erkân-ı Harbiyye'ye mensûb olan mekteb zâbitânı ile piyâde talîm muâllimleri mektebe mahsûs bir elbise iktisâ ederler ki anın tarifâtı husûsî nizâmnâmelerde münderictir. Zâbitân-ı sâire mensûb oldukları kolların üniformasını muhâfaza ederler ise de baş kışfelerine mektebe mahsûs bir sorguç ilâve ederler (18 Kânûn-ı sâni 1882 Nizâmnâmesi'nin elli ikinci bendine mürâcaât). Zâbitân-ı mûmâ-ileyhime mahsûs kordonlar 1886 Karâr-nâmesi'yle ilgâ olunmuştur.

Saint-Cry Mekteb-i Husûsi-i Askerîsi'nde tedrisâta âtî'z-zıkr zâbitân memûrdur:

- 1 kaymakâm rütbesinde ders nâzırı;
- 2 yüzbaşı rütbesinde ders nâzır-ı sâni;
- 3 yüzbaşı rütbesinde mubassır;

Tedrisâtın istilzâm eylediği mikdârda askeriden veya sivil muâllim ve muâllim muâvinini (18 Kânûn-ı sâni 1882 Nizâmnâmesi'nin yirmi birinci bendine mürâcaât).

Askerîden olan muâllimler binbaşı rütbesine, askerîden olan muâllim muâvinleri dahi yüzbaşı rütbesini hâizdirler; iş bu muâvinlerin mektebe hîn-i tayînlerinde üç sene yüzbaşılık etmiş olmaları meşruttur.

Zâbitân-ı mûmâ-ileyhim Harbiyye Nezâreti tarafından tayîn olunur ve hîn-i tayînlerinde bunların ahvâl ve husûsâtını evvelce beyân etmiş olduğumuz mümtaz zâbitân meyanından intihâbına mümkün olduğu kadar say edilir.

Sınıf-ı mahsûs zâbitânı (topçu ve istihkâm zâbitânı) mensûb oldukları topçu ve istihkâm komitelerinin (topçu ve istihkâm müfettiş-i umûmi komisyonlarının) tasvibi

üzerine mektebe memûr edilir.

Sivil memûrları dahi Harbiyye Nezâreti tayîn eder (18 kânûn-ı sâni 1882 Nizâmnâmesi'nin yirmi ikinci bendine mürâcaât).

Saint-Cry Mektebi'nde üç meclis inikâd eder ki anlar dahi:

1. tedrîsât-ı meclis (meclis-i maârif),
2. terbiye ve mazbutiyet meclisi,
3. idâre meclisi nâmlarındadır.

(Evvelce mezkûr nizâmnâme -bend 29, 33, 37).

Mektebte şâkirdana verilen dersler yegâne bir maksâda yani sarf-ı askerliğe vefa edecek sûrette idâre ve itâ olunur.

Şâkirdanın kafesi mektebte olan tahsilleri hengâmında fûrûsiyet dersi alır ve talîmini yaparlar (evvelce mezkûr nizâmnâmenin üçüncü bendine mürâcaât).

Şâkirdan derece-i malûmâtlarına göre iki kısma (sınıfa) münkâsımdır. Mûmâ-ileyhim imtihân vererek bir kısımdan diğerk kısma geçerler. Birinci kısmın şâkirdanı hurûc imtihânı itasıyla mektebten çıkarlar (evvelki nizâmnâme -bend 28).

Mektebte okunan dersler, yapılan talîmler ile mektebin hizmet-i dâhiliyesine, teftişine, imtihânlarına müteallik her türlü husûsât-ı harbiyye nezâreti tarafından musaddak bir nizâmnâme ile tayîn edilmiştir (18 Kânûn-ı sâni 1882 Nizâmnâmesi -bend 54).

Saint-Cry Mektebi'nde süvârî şâkirdanı malûmât-ı askeriyye-i sînâiyeleri cihetiyle bir şube teşkil ederler (18 Kânûn-ı sâni Nizâmnâmesi -bend 31).

Süvârî sınıfına girmek ârzû eden ikinci kısım (sınıf) şâkirdanı Harbiyye Nezâreti cânibinden tayîn edilen süvârî zâbitânından müteşekkil bir komisyon tarafından imtihân edilir (25 Teşrîn-i sâni 1890 Nizâmnâmesi'ne mürâcaât).

Ale'l-usûl müsâbakaya dâhil olmayan hiçbir şâkird Saint-Cry Mektebi'ne hiçbir sûretle kabûl olunamaz. Her sene imtihânların tarzı, şerâiti, târihi harbiyye nezâreti tarafından tayîn olunur ve imtihân edecek mümeyyizler dahi yine nezâret-i müşârun-ileyhuma tarafından nasb olunur.

Müsâbakaya dâhil olabilmek için dahi bir takım şerâit mevcûd olup bu şerâite tevafuk etmeyen bir kimse asla müsâbakaya giremez. Şerâit-i mezbûre dahi şunlardır:

1. Dâhil-i müsâbaka olacak nâmzedin Fransız veyâhûd kânûnen Fransızlaşmış olması;
2. Aşılannmış veya çiçek çıkarmış bulunması;
3. Sağlam olması, teşekkülât tabiyesinin yolunda bulunması, kendisini hizmet-

i askeriyyeye gayr-ı sâlih kılan hiçbir maluliyete tutulmuş bulunmaması;

4. Müsâbaka senesi kânûn-ı sâninin birinci gününde on yediden küçük ve yirmi birden büyük yaşta bulunmaması (18 Kânûn-ı sâni 1885 Nizâmnâmesi -bend 5, 6).

Müsâbakaya duhûl için yaş cihetiyle hiçbir sûretle muafiyete mesağ yoktur (25 Teşrin-i sâni 1890 Nizâmnâmesi -bend 8).

Kolordular efrâdından olan neferât, onbaşılar, çavuşlar dahi mekteb-i mezbûre duhûl zımında usûl ve nizâmât mahsûsasına tevfiken müsâbakaya dâhil olabilirler¹²⁷.

Düvel-i muhtelif nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduğlarına dâir malûmâtı şâmildir

(Yüz kırk bir numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

Topçu ve istihkâm tatbikat mektebi, Fonteneblo'da vâkî topçu ve mühendis (istihkâm) tatbikat mektebi: Politeknik mektebinden neş'etle berriyye topçusu bahriyye topçusu sınıflarında, mühendis (istihkâm) sınıfında istihdâma müstait olduklarına hükm olunan şakirâne kendilerine lâzım olan malûmât-ı askeriyye ve snaiyyeyi itâ etmek maksâdıyla tesis olunmuştur (28 Teşrin-i evvel 1881 Nizâmnâmesi'ne mürâcaât).

Şakirdân mülâzım-ı sâni rütbesiyle bu mektepte iki sene kalırlar ve iki kısma (sınıfa) ayrılmışlardır: Birinci kısım ikinci sene-i tedrisiyenin derslerine devâm eden şakirdândan mürekkebdir; ikinci kısım ise yeniden kabûl edilen şakirdândan müteşekkildir (sâbıkü'l-beyân nizâmnâme -bend 31).

Birinci ve ikinci kısımlardan birinin talebesi olan mülâzım-ı sânilerden bazıları mehlek bir hastalık veyâhûd iyice tahakkuk etmiş bir mani-i makbul sebebiyle tahsilden geri kaldıkları hâlde buldukları kısmın sene-i tahsiliyesini taz'if ederek mektepte bir sene fazla kalmalarına harbiyye nezâreti tarafından müsâade olunabilir. Fakat hiçbir şakird hiçbir vechle üç seneden ziyâde mektepte kalmaz (sâbıkü'z-zikr nizâmnâmenin 45, 46, 47 numaralı bendlerine mürâcaât).

Marû'z-zikr tatbikat mektebinde tedrisâta memûr memûrîn-i askeriyye ber-vech-i âtidir:

Topçuluk dersi	Bir muâllim Üç muâllim muâvini
İstihkâmât-ı dâime dersi	Bir muâllim Üç muâllim muâvini
Makinelere tatbik edilmiş fenn-i mihânîk dersi	Bir muâllim Üç muâllim muâvini

¹²⁷ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz kırk numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 141 (24 S 1316/ 14 Temmuz 1898), s. 431-432.

Fünûn-ı askeriyyeye tatbîk edilmiş ulum dersi	Bir muâllim Bir muallim muâvini
İnşaat dersi	Bir muâllim İki muâllim muâvini
İdare ve kavânin-i askeriyye dersi	Bir muâllim Üç muâllim muâvini
Topografya ve taksîm-i arazi dersi	Bir muâllim İki muâllim muâvini

Bunlardan mâ-adâ furusiyet ve arabaların sevk ve idâresi talimleri muâllimliği ve fenn-i ahvâl Fars haceliği etmek üzere bir yüzbaşı ile ana muâvin olmak üzere üç muâllim muâvini ve Alman lisânı tedarik etmek üzere bir muâllim ile üç muâllim muâvini mektebe memûrdur (28 Teşrîn-i evvel 1881 Nizâmnâmesi -bend 7'ye mürâcaât).

Topçu ve istihkâm-ı tatbîkat mektebinde tadrîsâta memûr olan sivil memûrîn ile anların dersleri dahi ber-vech-i âtîdir:

1. Resim muâllimi (mûmâ-ileyh ressamlar dâiresinin, litografya kârgâhları idâresine memûrdur).
2. Resim muâllimi muâvini (ressam dâiresinin reisidir).
3. Ulûm-ı tatbikiye ve fotografya dersine memûr-ı mustahzar (bu memûrîni müstesnâ olarak bir âmele veya bir topçu dahi îfâ edebilir).

Memûrîn-i merkumeyi harbiyye nezâreti tayîn eyler (sâbıkü'l-beyân nizâmnâmenin onuncu bendine mürâcaât).

Marû'z-zikr mektepte üç meclis in'ikad eder ki anlar dahi bir meclis-i ali ile bir tadrîsât ve bir de idâre meclisinden ibârettir. Mecalis-i mezkûre 28 teşrîn-i evvel 1881 Kânûnnâmesi'nin on altıncı bendiyle anı takip eden bendleri mûcebince tereküb ve îfâ-yı vazife eyler.

Topçu ve istihkâm-ı tatbîkat mektebine kabûl ve mülâzım-ı sâni nasb edilen politeknik mektebi şâkirdânı şâkird-i mülâzım-ı sâni nâmıyla yâd olunup topçu ve istihkâm erkân-ı harbiyye-i husûsiyesi zümresinden add olunurlar. Bunların rütbece olan kıdemi mülâzım tayîn olunmaları hakkındaki nizâmnâmede musarrâh günden ibtidâ eder; mûmâ-ileyhim politeknik mektebinden hurûc imtihânlarında kazandıkları ehliyet numarasına göre beyinlerinde bir sıra ahz ederler.

Ekser şâkirdân meyanında politeknik mektebinde kânûnun talep eylediği iki sene tahsil müddetini ikmâl etmeden topçu ve istihkâm-ı tatbîkat mektebine gönderilmiş olanlar bulunur ise bu misillûler ancak müddet-i matlûbenin inkızasından sonra mülâzım-ı sâni nasb ve tayîn olunurlar. Bu gibilere topçu veya istihkâm şâkirdi

denir ve bunlar politeknik mektebinde giydikleri üniformalarını iktisâ ederler.

Mekteb-i mezkûrda tedris olunan dersler topçu ve mühendis (istihkâm) sınıfları için müşterek olan derslerle bunlardan her birine mahsûs olan husûsî derslerden ibâret olmak üzere ikiye ayrılır. Ders programları harbiyye nezâreti tarafından tanzîm kılınır (28 Teşrîn-i evvel 1881 Nizâmnâmesi -bend 36).

Her sene-i tedrisiye nihâyetinde ikinci kısım şâkirdânının birinci kısma geçmesi ve birinci kısım şâkirdânının dahi hurûc imtihânları vermesi için teşkîl kılınan bir hey'et-i imtihâniye marifetiyle imtihânlar icrâ kılınır. Hey'et-i mezkûre tarafından yapılan sıra tertîbi şâkirdân-ı mûmâ-ileyhimin topçu ve mühendis (istihkâm) hizmetine kabûlleri sırasını sûret-i katîyyede tayîn eder (sâbıkü'z-zikr nizâmnâme -bend 37).

Mekteb-i marûzun hurûc imtihânını verebilen şâkird-i mülâzım-ı sâniiler mülâzım-ı evvelin rütbesine terfî eder ve bu zamân hurûc imtihânından kazandıkları numaraya göre sıra alırlar.

Harbiyye nezâreti çavuş sınıfından neş'et eden topçu ve istihkâm zâbitlerine kendi talep ve ârzûları üzerine marû'z-zikr mektebde verilen derslere iştirake müsâade edebilir; bu husûsa müteallik husûsî bir nizâmnâme bu müsâadenin şerâitini tayîn eyler.

Politeknik mektebinden çıkmamış topçu ve istihkâm-ı mülâzım-ı sâni veya evvelleri tatbîkat mektebinin derslerini takip edebilmek için askeri kollarından birinde lâkall bir sene hizmet-i fiiliyede bulunmağa ve mektebe girmezden evvel mektebin tedrisât meclisi (meclis maârifî) huzurunda bir imtihân vermeye mecbûrdurlar.

Süvârî tatbîkat mektebi, Sömör'da bulunan bu mektep evvelâ, mekteb-i mezbûr derslerini takip etmek üzere tayîn edilmiş bir takım süvârî ve topçu mülâzımlarının, istihkâm (mühendis) mülâzım-ı sâni ve evvellerinin süvârîlikçe malûmâtını derece-i kemâle getirmek ve sâniyen Saint-Cry'de vâkî mekteb-i husûsi-i askeri süvârî şubesi şâkirdânının malûmâtını ikmâl etmek maksâdıyla tesîs ve küşâd edilmiştir. Maa-hâzâ mekteb-i husûsi-i askerînin tensikâtını tadîl eden 25 Teşrîn-i sâni 1890 Nizâmnâmesi mekteb-i mezkûr süvârî şubesi şâkirdânının bir ders-i tekemmülü takip etmek üzere tatbîkat mektebine gönderilmeyip fakat bir sene müddet bir âlâyda bulduktan sonra anların oraya gönderilmesini amirdir¹²⁸.

Düvel-i muhtelifê nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda

¹²⁸ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz kırk bir numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 142 (2 RA 1316/ 21 Temmuz 1898), s. 452-453.

yetiştirilip istihdâm olunduklarına dâir malûmâtı şâmildir

(Yüz kırk ikinci nüshâmızdan mâ-bad)

Topçu mülâzım-ı evvelleri ve keزالik istihkâm mülâzım-ı sâni ve evvellerinden bazıları fûrûsiyet muâllimliği etmek husûsunda kendilerine lâzım olan malûmâtı iktisâb etmeleri zımnında Sömör'a izam olunurlar. Bunlar süvârî mülâzımlarının topçuluk ve istihkâm derslerinin gayrı olan derslerini takip ederler.

Sömör Mektebi'ne gönderilen topçu ve istihkâm zâbitânı ber-vech-i âti tayîn olunur:

Her topçu âlâyı bir mülâzımı kendi ârzûsu ile veya memûren mekteb-i mezkûre irsâl eyler.

Kale topçu taburları mülâzımları dahi kendi talep ve ârzûları üzerine mekteb-i mezbûre irsâl olunabilirler.

Mekteb-i mezbûre gönderilen zâbitânın derslere başlayacakları senenin kânûn-ı evvelinin otuz birinde otuz biri mütecaviz bir sinde olmaması meşruttur.

Her istihkâm âlâyından her sene iki mülâzım-ı sâni veya evvel sıradan çıkarılarak Sömör'a gönderilir ki bunlar kazmacı-arabacı bölüklerinin ihtiyacatını bertaraf ederler.

Çavuşandan usûlü dâiresinde müsâbakat imtihânlarını verenler, baytarlar, baytar muâvinleri vesâir efrâd dahi nizâm-ı mahsûsine tevfiken Sömör tatbikat mektebine dâhil olabilirler.

Mekteb-i mezbûr bir mükemmeliyet-i fevkalâdeyi hâiz olup Avrupa'da fevkalâde mükemmeliyet-i fevkalâdeyi hâiz olup Avrupa'da fevkalâde iştihâr etmiş olduğu cihetle saye-i hazret-i padişahide biz de dahi karîben böyle mükemmel bir süvârî tatbikat mektebinin teşkiline inayet buyurulacağı bî-iştibahtır (mekteb-i mezkûr hakkında daha ziyâde tafsîlât almak ârzû edenlere âti'z-zikr eserî tavsiye ederim: C. Lassalle, *Manuel de Forganisation de Farmee*, Paris 1892. pages 144-160).

Tenbîh - Sömör Mektebi'ne duhûl imtihânı vermeye talip olan çavuşan için tayîn edilen notalar derecatı hâiz-i ehemmiyet olmakla âtiye derc edilmiştir:

	Mütenâzır numara
Aliyyülâlâ	19,20
Pekâlâ	16, 17, 18
Âlâ	14, 15
Karib-i âlâ	11, 12, 13
Vasât	8, 9, 10
Karib-i vasât (zayıf)	5, 6, 7
Edna	2, 3, 4
Pek edna yahut sâgir	0, 0, 1

Barut ve güherçile mektebi, Politeknik mektebinden bi'l-hurûc barut ve güherçile hizmetine tayîn olunan şâkirdân barut ve güherçile merkez deposu direktörünün taht-ı emrinde olmak üzere mezbûr depoya ve barut ve güherçile imâlathânelerinde ameliyât görmeye memûr edilirler. Bunlar maden mekteplerinde ve devlet fabrikalarında kendi sanât-ı husûsiyelerine fayda veren dersleri takip ettikleri gibi mûmâ-ileyhime imâlat hizmetinde bulunan mühendisler tarafından barutun ve patlayıcı maddelerin gerek imâlatına ve gerek tadrîsâtına müteallik husûsî dersler dahi verilir.

Mekteb-i mezbûrun müddet-i tahsiliyesi iki senedir. Fabrikalarda olan memûriyetler tahsil senelerinin ikinci nisfında vukua gelip lâ-akall yüz gün devâm eder. İş bu memûriyetlerin programları mektep meclisinin teklifi üzerine harbiyye nezâreti tarafından tayîn kılınır. Derslerin nihâyetinde imtihanlar icrâ olunur ve şâkirdânın sırası her senenin nihâyetinde tayîn kılınır.

Fransa'da barut ve güherçile fabrikası olarak on dört imâlathâne mevcûdudur.

Askeri tabib ve eczacı tatbikat mektebi, bu mektep Paris'te vâkî olup mülâzemette bulunan doktorlar ile eczacılara sıhhiye-i askeriyye koluna terettüp eden vezâif ve hizmeti orduda îfâ edebilmeleri için lâzım olan nazari ve ameli malûmât-ı askeriyye-i mahsûsayı itâ etmek maksâdıyla tesîs kılınmıştır (22 teşrîn-i sâni 1887 nizâmnamesine mürâcaât buyurula).

Mekteb-i mezbûrun dersleri her sene kânûn-ı sâninin birinde bedd edip on ay devâm eder. Valdogras Hastahânesi ameliyât hastahânesi olmak üzere mekteb-i mezbûre merbuttur¹²⁹.

Düvel-i muhtelifde nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına dâir malûmâtı şâmidir

(Yüz kırk üç numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

Hizmet-i Sıhhiyye-i Askeriyye Mektebi: Bu mektep 14 kânûn-ı evvel 1888 Kânûnu ile tesîs ve ihdâs olunmuş olup Lyon Şehri'nde ve oradaki mekteb-i tıbbiye-i mülkiyenin kurbundadır. Mekteb-i mezkûrun tesîsinden maksâd orduya tabip yetiştirmek, hizmet-i sıhhiyye şâkirdânının dârü'l-fünûnlardaki tahsilat ve talîmlerine muâvenet eylemek, Valdogras tatbikat mektebine geçmeleri anına değin şâkirdân-ı

¹²⁹ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz kırk iki numaralı nüshâmızdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 143 (9 RA 1316/ 28 Temmuz 1898), s. 472-473.

mûmâ-ileyhime terbiye-i askeriyye itâ eylemektir (25 teşrîn-i sâni 1888 Nizâmnâmesi'ne mürâcaât).

Mekteb-i mezkûr şâkirdanına fenn-i fûrûsiyet dersi dahi verilir ve îcâb eden talîmât Liyon Şehri'ndeki süvârî manjlarından birinde yaptırılır.

Hizmet-i sıhhiyye-i askeriyye şâkirdânı tababet doktoru olarak marû'z-zikr mektepten çıktıktan sonra hiçbir vasıtâyâ mürâcaât etmeksizin Valdogras Mektebi'ne mülâzım-ı tabib sıfatıyla hemen kabûl olunurlar.

İdare-i Askeriyye Mektebi, Mekteb-i mezbûr Vensan'da olup levâzım dâireleriyle erzak ve me'kûlât-ı askeriyye, elbise, ordugâh levâzımı, askeri hastahâneleri levâzımı gibi levâzım-ı muhtelif-i askeriyyenin umûr-ı idâresini tedrîsât-ı mahsûsa ile şâkirdâna öğretmek ve şu vechle hizmet-i muhtelif-i mezbûreye memûr edilecek idâre zâbitlerini 16 Mart 1882 Kânûnu'nun otuz birinci bendine tevfikeyen yetiştirmektedir.

Her sınıf-ı askerîden olan küçük zâbitân mekteb-i mezkûre girebilirler. Mülâzemette bulunan şâkirdâna hem idâreye hem de askerliğe müteallik dersler verilir ve bunlara Fransız Lisâni'na müteallik dersler dahi itâ olunur.

Derslerin müddet-i devâmı on mâhtır. Hitâm-ı müddet-i tahsiliyede şâkirdân bir komisyon-ı mahsûs muvacehesinde bir hurûc imtihânı verir. İmtihânı matlup vechle verebilenler idâre muâvin şakirdi nâmıyla mektepten çıkarlar ve derece-i ehliyetlerine göre kadem sırasına duhûl ederek muahharan nizâm mahsûsuna tevfikeyen terakkî eylerler.

Piyâde Mekteb-i Askerîsi: Bu mektep Sen Maksen'de kâin olup mülâzım-ı sâni nasb edilmeye müstead olduklarına hükm olunan piyâde küçük zâbitânının malûmât-ı askeriyyelerini tevsi ve ikmâl maksâdıyla tesîs ve küşâd olunmuştur (22 Mart 1883'te tanzîm ve 1884 ve 1888 târihlerinde tadîl kılınan nizâmnâme-i mahsûsuna mürâcaât).

Vakt-i sulhda iş bu mektebin derslerini kemâl-i muvaffakiyetle takip ve tahsil etmemiş olan hiçbir küçük zâbit Fransız sıfatıyla hiçbir zamân mülâzım-ı sâni nasb ve tayîn olunamaz (evvelki nizâmnâmeye mürâcaât).

Bu mektebe berriye ordusuna müteallik küçük zâbitân (piyâde küçük zâbitânı tımarcı asâkiri, idâre memûr ve işçileri, erkân-ı harbiyye ve kura kitâbları) ile bahriye piyâde âlâyları küçük zâbitânı ahz kabûl olunur.

Mektebe kabûl edilecek şâkirdânın adedini ihtiyacât-ı hizmete nazaran her sene harbiyye nezâreti tayîn ve tahdîd eyler.

Vech-i marûz üzere mektebe kabûl edilen küçük zâbitân zâbit şakirdi küçük

zâbitân nâmıyla yâdd olunurlar. Derslere her sene Nisan içinde başlanıp müddet-i tedrisiyye ertesi senenin Mart'ı ibtidasında nihâyet bulur. Esbâb-ı zarûriyye ve mecbûriyeden dolayı bilâ-fâsıla otuz günden ziyâde derslerde bulunamayanlara mekteb-i meclis maârifinin karârı üzerine bir sene daha mektepte kalmaları için Harbiyye Nezâreti tarafından bir sûret-i istisnaiyede müsâade olunabilir.

Zâbit şakirdi küçük zâbitânın elbise, eslihâ, teşhîzâtı saf piyâde çavuşlarınınkinin aynı olup maa-hâzâ anları tefrîke hadım işârat-ı mahsûsaları dahi vardır¹³⁰.

Düvel-i muhtelifde nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına dâir malûmâtı şâmidir

(Yüz kırk altı numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

Hurûc imtihânını verebilen zâbit şakirdi küçük zâbitânın kâffe piyâde sınıfı kollarından birine derhâl mülâzım-ı sâni nasb ve tayîn olunurlar. Ve bunlar hurûc imtihânında kazandıkları numaraya göre mülâzım-ı sâni rütbesinin kadem sırasına dâhil olurlar. Hurûc imtihânını veremeyenler rütbe ve memûriyet sâbıkalarıyla âlâyılara iâde olunurlar.

Piyâde mekteb-i askerisi hakkında bâlâda itâ kılınan malûmâttan müstebân olur ki bu mektep Almanya Devleti'nin Kariks Şole denilen izâh-i harbiyyesine birçok husûsâta müşabihtir.

Topçu ve İstihkâm Mekteb-i Askerisi: Bu mektep Paris civârında bulunan Versay Şehri'nde olup topçu ve mühendis (istihkâm) mülâzım-ı sâni nasb ve tayîn edilmeye müstevad görünen topçu ve mühendis küçük zâbitânının malûmât-ı müktesibelerini ikmâl etmek maksâdıyla tesis ve küşâd olunmuştur.

Nakliyat-ı askeriyeye koluna mensûb bir şube-i mahsûsa iş bu mektebin cümle-i mütemmimatından olup bu şubeye dahi nakliyat-ı askeriyeye kolu mülâzım-ı sâniği rütbesini istihsâle müstevad olduğu görülen küçük zâbitân ahz ve kabûl olunur.

Bir küçük zâbit iş bu mektebin mensûb olduğu kendi sınıf-ı askerisine müteallik derslerini kemâl-i muvaffakiyetle takip ve tahsil etmemiş ve harbiyye nezâreti tarafından müretteb nizâmnâmeler ahkâmına tevfikeyen hurûc imtihânı vermemiş olur ise topçuda, mühendis (istihkâm) sınıfında, nakliyat-ı askeriyeye kolunda hiçbir sûretle vakt-i sulhda mülâzım-ı sâni nasb ve tayîn olunamaz.

¹³⁰ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyeye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz kırk üç numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 146 (30 RA 1316/ 18 Ağustos 1898), s. 535-536.

Sûret-i muntazamada tayîn edilen berriye ordusu küçük zâbitânından başka olarak mekteb-i mezbûre bahriye nezâretinin talebi üzerine bahriye topçusu küçük zâbitânı dahi dâhil olabilir.

Topçu, mühendis, nakliyat-ı askeriyye şu ebat-ı selâsesinin her biri için mektebe kabûl edilecek şâkirdanın adedini ihtiyacat-ı hizmete göre her sene harbiyye nezâreti tayîn ve tahdîd eder (4 Teşrîn-i sâni 1886 Nizâmnâmesi -bend 6).

Mektebe kabûl edilen küçük zâbitân zâbit şakirdi küçük zâbitân nâmını alırlar. Nakliyat-ı askeriyye şubesine süvârî ve kazmacı arabacıları küçük zâbitânı dahi dâhil olabilirler.

Her senenin Nisan'ı ibtidâsında derslere başlanır ve gelecek senenin Şubat'ı nihâyetinde müddet-i tahsiliye rehin-i inkızâ olur. Esbâb-ı zarûriye ve mecbûriyeden dolayı bilafasıla otuz günden ziyâde derslerde bulunamayanlara mekteb-i meclis maârifinin karârı üzerine bir sene daha mektepte kalmaları için harbiyye nezâreti tarafından bir sûret-i istisnaiyede müsâade olunur. Hiçbir şâkird hiçbir sûretle iki seneden ziyâde mektepte kalmaz. Mektebin ahkâm-ı inzibâtiyesi askeri kollarında mer'î olan usûl ve nizâmât-ı askeriyye dâiresinde icrâ olunmakla beraber mektebin hizmet-i dâhiliyesine mütedâir olarak harbiyye nezâreti cânibinden tanzîm edilmiş nizâmnâme ile muayyen tertîbât -ı husûsiye dahi tevfiik-i muâmele olunur.

Zâbit şakirdi küçük zâbitânın elbise ve eslihâsıyla teçhîzâtı harbiyye nezâretinin bir nizâmnâmesiyle muayyendir (4 Teşrîn-i sâni 1886 Nizâmnâmesi -bend 7 mürâcaât)¹³¹.

Düvel-i muhtelifte nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına dâir malûmâtı şâmildir

(Yüz kırk yedi numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

Mekteb-i mezbûrda tahsil ile hurûc imtihânlarını verebilen zibit şakirdi küçük zâbitânın kâffesi müteallik oldukları sınıflarda mülâzım-ı sâni nasb ve tayîn olunurlar ve malûmât-ı müktesibelerine göre mülâzım-ı evveller kadem defterinde sıra alırlar. hurûc imtihânında muvaffak olamayanlar mektebe kabled-duhûl hâiz oldukları rütbe ile mensûb oldukları kollara iade kılınırlar.

Jimnastik ve eskrim dârü'l-muâllimini: Bu mektep Jovan vil Lupon'da vâkî olup jimnastik ve eskrim kavâid ve talîmâtına ve efrâd-ı askeriyyenin terbiye-i

¹³¹ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz kırk altı numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 147 (7 R 1316/ 25 Ağustos 1898), s. 556.

maddiyeleri nokta-i nazarından kavâid ve talîmât-ı mezbûreye irtibat ve münâsebette bulunabilen her türlü husûsâta müteallik yekseyan bir usûl-i tedris ve talîmi askeri kollarında neşr ve tamime mahsûs jimnastik talîm muâllimleri, eskrim talîmi (meç ve kılıç talîmi) haceleri yetiştirmek maksâdıyla tesîs olunmuştur.

Mekteb-i mezbûrun biri jimnastik ve diğeri eskrim müteallik olarak iki nev-i tedrisâtı vardır: Jimnastik dersleri zâbit-i şâkirdan ile efrâd-ı askeriyyeden olan şâkirdana, eskrim dersleri efrâd-ı askeriyyeden olan şâkirdana itâ olunur.

Jimnastik dersleri beher sene iki devirde itâ olunur ki bunlardan biri Şubat ibtidasından Temmuz'un on ikisine kadar ve devr-i sâni Ağustos ibtidasından kânûn-ı sâninin on beşine kadar devâm eyler.

Eskrim talîmi şâkirdanı Şubat ibtidasından kânûn-ı sâninin on beşine kadar derslerine devâm ederler (30 Ağustos 1882 nizâmnâmesine mürâcaât).

Askeri kollarının rüesâsı muayyen olan târihlerde mekteb-i mezbûr derslerini takip için tayîn edilen zâbitân, çavuşan, onbaşıyan ile neferât-ı askeriyyeyi başka bir reye mürâcaât etmeksizin doğrudan doğruya mektebe gönderir ve bir taraftan da bunların esamisini, sicillat ve sâiresine müteallik evrâkı silsile-i meratib-i askeriyyeye tevfikeyn mektep kumandanına (nâzırına) irsâl eyler (evvelce mezkûr nizâmnâmeye mürâcaât).

Endâht Mektepleri, Fransa'da âti'z-zikr endâht mektepleri mevcûdtdur:

1. Şalon Ordugâhı'nda bulunan endâht mekteb-i alisi tabir-i âharla endâht dârü'l-muâllimini;
2. Menâtık-ı askeriyye endâht mektepleri.

Menâtık-ı askeriyye endâht mektepleri üç adet olup anlardan biri altıncı mntıkâ-i askeriyye dâhilindeki Şalon Ordugâhı Endâht Mektebi, diğeri dokuzuncu mntıkâ-i askeriyye dâhilinde vâkî Roşard Ordugâhı Endâht Mektebi, üçüncüsü dahi on dördüncü mntıkâ-i askeriyye dâhilindeki Valbon Ordugâhı Endâht Mektebi'dir.

Şalon Ordugâhı'nda tesîs kılınmış olan endâht dârü'l-muâlliminin (tabir-i âharla endâht mekteb-i alisinin) vazife ve memûriyetleri mekteb-i mezbûrun 18 Teşrin-i evvel 1886 târihli yani Tensikât Nizâmnâmesi ile muayyendir.

İş bu vezâif ve memûriyetlerin başlıcaları:

1. Piyâde askerinin idâresi hakkındaki talîmnâmeler, nizâmnâmeler ahkâmına tevfikeyn eslihânın ve piyâde sınıfına mahsûs cephânenin modellerini tesîs ve teşkîl etmek,

2. Eslihâ-i mezbûrenin kabûllerinden evvel anları yapan fabrikalar tarafından

tasmîm kılınan her nev-i tadîlât ve ıslâhâtı taht-ı bahriyeye vaz' eylemek,

3. Piyâdenin istimâl ettiği eslihâ ile cephâne, nişân talîmnâmesinin usûl ve kavâidi hakkında yapılacak ıslâhât ve tadîlâtı ve sâir bu misillü husûsâtı tasmîm ve teklif etmek,

4. İşlerin hîn-i icrâsında takip edilecek usûl ve kavâidi tayîn eylemek,

5. Ecnebi ordularında istimâl edilen eslihâyı tecrübe etmek husûsâtıyla bunlara manend sâir husûsâttan ibârettir.

İş bu vazife ve memûriyetlerin ifası için marû'z-zikr endâht-ı dârü'l-muâlliminin nezdinde silâh ve fişenk imâline mahsûs imâlathâneler ile bir de tecrübe komisyonu vardır (evvelce mezkûr nizâmnamenin ikinci bendine mürâcaât).

Mezkûr dârü'l-muâllimin menâtik-ı askeriyye endâht mektepleri için muâllimler, talîmciler (talîm muâllimleri) yetiştirir; bundan başka mekteb-i mezbûrda asker kolları için endâht yüzbaşları yetişir ki bunlar piyâde asâkirine eslihâ-i nâriyye-i hafife hakkında malûmât-ı amîka itâ etmek vazifesiyle mükelleftir.

Her sene husûsât-ı mezkûre için bir endâht dersi açılır ki ders-i mezkûrun müddet-i devâmı beş mâhtır (evvelki nizâmname -bend 3).

Sâbıkü'l-beyân endâht mekteb-i alisi bir mükemmeliyet-i fevkalâdeyi hâiz olup Fransa ordusuna menâfi-i lâtuhsa bahş eylemekte olduğundan askerliğimizin derece-i kemâle doğru irtika etmekte olduğu şu devr-i bî-adîl hazret-i Abdülhamid Hân-ı Gâzî-i satvet mekinde biz dahi yakında mezkûr endâht mektebine muadil bir mekteb-i alinin bir mevki-i münâsibte tesîsiyle zaten silâhşör olan asâkir-i sadaka-i mülükanelerinin fenn-i remyde olan meleke ve maharetlerinin bir kat daha âlâ kılınacağı ve şu sûretle eslihâ ve mühimmât-ı harbiyyemize müteallik mesâil dahi mekteb-i mezkûrda mükemmelen hallerine imkân bulunacağı vâreste-i kayd-ı beyândır.

Menâtik-ı askeriyye endâht mekteplerinden maksâd: Talîm usûllerinde, endâhtta, eslihâ ve cephâne imâlinden husûle gelen terakkîyâtı asker kollarında umûma anlatmak memûriyetini hâiz-i ta'lîciler (mülâzım-ı evvel veya sâni, çavuş veya onbaşı rütbesini hâiz muâllimler) yetiştirmektir (18 Teşrîn-i sâni 1886 Nizâmnamesi'nin dördüncü bendine mürâcaât).

Her mıntıkâ-i askeriyye endâht mektebinde her sene iki devir ders verilir ki zâbitân için bu devirlerden biri teşrîn-i sâni ibtidasından Mart ibtidasına ve diğeri Mart on beşinden Temmuz on ikisine kadar mümted olur. Çavuşlar için birinci devir kânûn-ı evvel ibtidasından Mart bidâyetine değin ikinci devir dahi Nisan on beşinden

Temmuz on ikisine kadar devâm eder.

İzâh-i mezbûrede aynı şerâit tahtında süvârî zâbitânı için dahi bir endâht ders-i amelisi vardır.

1, 2, 5, 6, 7, 19 numaralı askeri mıntıkâları veya bu mıntıkâların bir kıt'ası ile Tunus mıntikâ-i askeriyyesi Şalon Ordugâhı'ndaki mıntikâ endâht mektebine 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 17, 18 numaralı askeri mıntikâları veya mıntikâların bir kıt'ası Roşard Ordugâhı'nda bulunan mıntikâ endâht mektebine ve 7, 8, 12, 14, 15, 16, 17 numaralı menâtik-ı askeriyye veya bunların bir kıt'ası dahi Valbon Ordugâhı'nda bulunan mıntikâ endâht mektebine mensûbturlar.

Marû'z-zikr menâtik-ı askeriyyede arâmsâz olan piyâde kollarından intihâb edilen zâbitân ve çavuşan o mıntikâların mensûb olduğu endâht mektebine irsâl olunur. Her sene istihkâm âlâyından dahi bir mülâzım-ı evvel veya sâni ile bir çavuş bi'l-intihâb mıntikâ endâht mektebine irsâl olunur¹³².

Düvel-i muhtelif nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına dâir malûmâtı şâmidir

(Yüz kırk sekiz numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

Topçu Mektepleri: Birkaçı müstesnâ olmak üzere topçu kumandanlıkları dâirelerinin beherinde birer topçu mektebi vardır. Bu mekteplerin her biri müdür-i mektep nâmını alan bir zâbitin taht-ı kumandasındadır. Mezbûr mekteplerden maksâd topçu sınıfı kollarına âlây tarz-ı tensîkinin müsait ve mütehammim olmadığı vesâit-i talîmiyyeyi ihzâr ve tedârik etmek, zâbitân ve çavuşanın malûmâtını tevsi ve ikmâl etmektir; bundan mâ-adâ bu mekteplerde harbiyye nezâreti tarafından emr olunan topçu tecrübeleri dahi yapılır.

İş bu mekteplerin her türlü usûl ve muamelatı 5 Mart 1870 târihli nizâmname ile muayyendir. Mekâtib-i mezkûre topçu kumandanlıkları merkezlerinde teşkil kılınmışlardır.

Askeri Fişençiliği Mekteb-i Merkezisi: Burj mevkiinde bulunan iş bu mektep, her nev-i muhârebe fişenklerinin imâl ve istimâline müteallik husûsât için askeri kollarında bir usûl-i tedris yek-seyak kâideler ittihâzına vasitâ olmaya hasr ve tahsîs kılınmış mahir erbâb-ı ameliyât yetiştirmek maksâdıyla tesîs ve küşâd olunmuştur.

Bundan mâ-adâ mekteb-i mezbûr imâlat emrinde kullanılan bir takım dâimi

¹³² Ahmed Muhtar, "Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz kırk yedi numaralı nüshâmızdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 148 (14 R 1316/ 1 Eylül 1898), s. 574-575

imâlathâneleri hâvî olup gerek muhârebe için ve gerek tecârüb ve tedkikat-ı fenniye için harbiyye nezâreti tarafından yapılmaları emr olunan her nev-i eslihâ ve mühimmât mezkûr imâlathânelerde imâl olunur.

Mühendis Âlây Mektepleri: her mühendis âlâyının bulunduğu mıntıkâ-i askeriyye dâhilinde bir mühendis âlây mektebi tesîs edilmiştir. Bu mekteplerden maksâd âlâyın neferât ve onbaşları çavuşları ile âlây zâbitânına kendi sınıflarına müteallik malûmât-ı husûsiye itâ etmektir. Fransa'da bu nevdan el-yevm altı adet âlây mektebi vardır.

Pritana Militer nâm askeri mektebi, Lafleş'de tesîs olunmuş olan bu mekteb berriye ve bahriye orduları etfal-ı askeriyyesine kendilerini sûret-i husûsiyede silk-i askeriyye ihzâr edecek bir terbiye vermek maksâdıyla açılmıştır. Harbiyye nezâretinin sivil memûrîni çocuklarından bazıları dahi bu mektebe kabûl olunur.

Mekteb-i mezbûr şâkirdanının mevcûdu 500'dür. Sinni on dokuzu tecâvüz eden şâkirdan mektepte kalamayıp usûlen ihrâç olunur. Maa-hâzâ 21 yaşına kadar kânûnen mazhâr-ı müsâade olanlar da bulunur.

İzâh-i İdadiyye-i Askeriyye: İş bu izâh asker çocuklarına mahsûstur. 19 Temmuz 1884 Kânûnu mücebince bu nevdan altı adet mekteb-i idadi küşâd olunmuştur; bunlardan dördü piyâde, biri süvârî, biri dahi topçu ve istihkâm içindir. İzâh-i mezkûrenin mevâkii harbiyye nezâreti tarafından tayîn kılınmıştır (3 Mart 1885 Nizâm-nâmesi'ne mürâcaât).

Bu izâhe kabûl olunan asker çocukları devlet hesabına olarak meccanen tahsil ederler ve orduda kendi memleketlerine nafi hizmet edecek sûrette tahsil ve terbiye görürler ki mekâtib-i mezkûre bizim askeri idadiyelerimize müşâbih ve mütenâzırdırlar.

Öksüzler Mekteb-i Askerisi: İşbu öksüz mektebi Fransa binbaşlılarından Mösyö Heryot tarafından tesîs kılınmış olup izâh-i idadiyye-i askeriyye sırasındadır.

Bu mektebe kabûl edilen öksüz asker çocuklarının mevcûdu lâ-akall 160'dır. Kabûlî keyfiyeti Harbiyye Nezâreti'nin emri üzerine vâkî olur. Bu mektebe giren şâkirdan on üç yaşına girdiklerinde bir Mekteb-i İdadi-i Askeriyye'ye girebilmeleri için lâzım olan -malûmât-ı ibtidaiyyeyi burada edinirler.

İzâh-i İdadiyye-i Askeriyyeye müteallik olan kânûn ve nizâm-nâmeler bu mektebe dahi kabil-i tatbîktir.

Asker Evlatlığı Payesi: 19 Temmuz 1884 Kânûnu asker çocuklarının asker kollarında bulunması usûlünü ilgâ etmiş ve fakat 3 Mart 1885 Nizâm-nâmesi kânûn-ı

mezkûru nev-ân-ma meriyyü'l-ahkam kılarak cem'an beş bin asker evlatlığı payesi tahdîd eylemiştir ki bunlardan 2500 adedi 8-13 yaşında olan ve 1500 adedi 5-8 yaşında bulunan ve 1000 adedi dahi 2-5 yaşında olan etfal içindir.

Asker evlatlığı payesine nâil olan asker çocuklarının yalnız defter mahsûsuna kayıtlarıyla iktifâ olunarak bunlar on üç yaşına kadar kendi familyaları nezdinde bırakılırsa da mensûb oldukları kolların hemişe kontrolü tahtındadırlar.

Etfal-ı merkume nizâmnâme-i mahsûsuna tevfikten sınıf-ı muhtelif-i askeriyyeye mensûb olmakla bunlar içinde her sınıftan asker yetişir.

Asker evlatlığı payesiyle mensûb oldukları familyalar nezdinde bulunan çocuklardan 2-5 yaşında olanlar devlet hazinesinden senevi' 100 frank ve 5-8 yaşında olanlar 150 frank ve 8-13 yaşında olanlar dahi 180 frank mikdârı tahsîsat alırlar.

Marû'z-zikr asker evlatlığı payesine nâil olmuş asker çocuklarının kendi familyaları nezdinde idâreleri için 12 Nisan 1888 târihli nizâmnâmeye tevfik-i hareket olunur¹³³.

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına ve düvel-i müşarünileyhimin izâh-i askeriyyesine dâir malûmâtı şâmildir.

(Yüz kırk dokuz numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

3. Belçika Erkân-ı Harbiyye zâbitânının tarz-ı neş'et ve istihdâmları

Belçika'da erkân-ı harbiyye hizmeti husûsî bir zâbitân koluna (sınıf-ı zâbitâna) ihale edilmiştir ki bu kol cem'an elli zâbitten müteşekkildir. Bu zâbitler Belçika Hükûmeti'nin pâyitahtı olan Brüksel Şehri'nin bir varoşunu teşkil eyleyen İkel (İxelles) mevkiinde vâkî İkel Mekteb-i Askerîsi (l'Ecole Militaire a İxelles) nâm mektepte bi't-tahsil zâbit olduktan sonra İkel Mekteb-i Harbiyyesi (l'Ecole de Guerre d'İxelles) denilen Mekteb-i Harbiyye'de (Mekteb-i Ali-i Askerî'de) dahi tahsil ederek bâ-diploma Erkân-ı Harbiyye zâbitânı olurlar.

Ahîren beyân olunan mektep yalnız erkân-ı harbiyye koluna zâbit yetiştirmeye mahsûs bir Erkân-ı Harbiyye Mektebi olmayıp belki Almanya'daki Berlin ve Münih dârü'l-fünûn-ı askerîleriyle Fransa'daki Mekteb-i Ali-i Askerî gibi orduda malûmât-ı aliye-i askeriyyeyi neşr ve tamîm edebilecek malûmâtlı ve muktedir zâbitân yetiştirmek gibi bir maksâd-ı aliyi temîne hadımdır.

¹³³ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz kırk sekiz numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 149 (21 R 1316/ 8 Eylül 1898), s. 593.

Bu mektebe duhûle kesb-i istihkak eden zâbit-i şâkirdan topçu veya mühendis (istihkâm) sınıfından iseler lâ-akall 18 memûr süvârî ve eğer piyâde sınıflarından iseler iki sene müddet-i hizmet fiiliye-i askeriyede bulunarak isbât-ı liyâkât ve meziyet eylemedikçe mekteb-i mezkûre dâhil olamazlar. Usûl ve şerâit mahsûsası dâhilinde her sene mekteb-i mezbûre dâhil olan zâbit-i şakirdânın adedi Belçika Ordusu gibi küçük bir ordu için 10-12'dir.

Mekteb-i mebhusun sinin-i tahsiliyesi üç senedir; müddet-i tahsiliye bir hurûc imtihâmı ile nihâyet bulur. Bu imtihâmı müteakip şakirdân için derece-i liyâkâtlarına göre bir ehliyet sırası tertîb edilir.

Huruc imtihânını verip de ve fakat sabit ve muayyen bir kıymet-i vasâtiyeyi istihsâl edebilen ve bundan mâ-adâ evsaf ve şerâit-i matlûbeyi hâiz olduğu tasdik kılınan zâbit-i şâkirdan erkân-ı harbiyye zâbiti tayîn olunarak erkân-ı harbiyye koluna kabûl ve ithal olunurlar ise de bu kola ithal edilmezden akdem mensûb oldukları sınıf-ı askerinin gayrı bir sınıfta mutlak bir sene müddet-i mülâzemette bulundurulmaları usûldendir. Erkân-ı Harbiyye koluna dâhil olan bu misillû zâbitân umûmen bu kolda erkân-ı harbiyye hizmetini ifaya devâm ederler ise de 1886 senesinde ittihâz ve kabûl olunan bir nizâm-nâme ahkâmına tevfikeyen Erkân-ı Harbiyye koluna dâhil olan zâbitândan bir takımının târih-i mezbûrdan biri îcâbına göre bu koldan infaklarına dahi mesağ gösterilmekte ve hatta anlardan bir takımları bir sûret-i katiyede olarak kıt'aat-ı askeriyeye dahi nasb ve tayîn kılınmaktadır.

Zikr olunan mekteb-i harbiyyede (Mekteb-i Ali-i Askerî'de) ikmâl-ı tahsil ile hurûc imtihânını veren ve fakat sabit ve muayyen bir kıymet-i vasâtiyeyi (esmiyanı) istihsâl eyleyemeyenlerle sinni otuz beşi tecâvüz edenler erkân-ı harbiyye muâvini diploması alarak doğrudan doğruya kıt'aat-ı askeriyeye dâhil olurlar. Mezkûr diploma mûmâ-ileyhimin yaver-i harblik, generaller maiyetinde emr zâbitliği, askeri kollarında erkân-ı harbiyye muâvinliği (erkân-ı harbiyye mülhak zâbitliği) memûriyetlerini der-uhde edebilmelerine müsaittir. Bundan mâ-adâ erkân-ı harbiyye zâbitânının âdem-i kifâyeti halinde ve meselâ bir seferberlik hengâmında ber-vech-i marûz erkân-ı harbiyye muâvinliği diplomasını hâiz olan zâbitân bir sûret-i muvakkatada olmak üzere doğrudan doğruya asıl erkân-ı harbiyye hizmetine dahi davet olunurlar.

Belçika'da kale erkân-ı harbiyyesi denilen husûsî bir kol daha mevcûd olup bir dereceye kadar erkân-ı harbiyye vezâif ve hizmetine ve binâberin asıl erkân-ı harbiyye koluna taalluk ve münâsebeti olan mezbûr kol tahmînen 38 zâbitten müteşekkil ve

mevakî-i seferiyeden olan başlıca şehirlerde kale hizmetine müteallik vezâifi icrâya memûrdur. Son zamânlara kadar kalelerin ve büyük şehirlerin kumandanlığı mezbûr kola dâhil olan zâbitâna ihale olunur idi; 1889 târihinden beri bir mevki-i seferide iş bu vazife rütbece en büyük olan zâbitâna ihale olunmakta ve kale erkân-ı harbiyye zâbitânı kale kumandanlığını icrâ eden zâbitânın taht-ı emrinde ifâ-yı vazife eylemektedirler.

Sâbıkü'l-beyân mektepten başka Belçika'da sâir bir takım izâh-i askeriyye mevcûd olup Belçika zâbitânının ne gibi izâh-i askeriyye-i evveliyede tahsilden sonra marû'z-zikr mektebe girdikleri veya orduda istihdâm kılındıkları bilinmek için mezkûr mektepler hakkında dahi alatarîkü'l-istitrad atide bazı malûmât itası münâsib görülmüştür¹³⁴.

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına ve düvel-i müşarünileyhimin izâh-i askeriyyesine dâir malûmâtı şâmildir.

(Yüz elli altı numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

-İstitrad-

Sâbıkü'l-beyân mekteb-i harbiyyeden başka Belçika'da mevcûd olan izâh-i askeriyye ber-vech-i âfidir:

Mekteb-i Askerî: Belçika zâbitânının çavuşluktan yetişmeyenleri yani Belçika mülâzım-ı sânilerinin tahmînen üçte ikisi Brüksel Şehri'nin bir varoşunu teşkil eden İksel mevkiindeki l'Ecole Militaire d'Ixelles nâmındaki Mekteb-i Askerî'den yetişir ki erkân-ı harbiyye ve erkân-ı harbiyye muâvinlerinden yetiştirmeye mahsûs olan sâbıkü'z-zikr İksel Mekteb-i Harbiyyesi (l'Ecole de Guerre d'Ixelles) ve daha doğrusu İksel Mekteb-i Ali-i Askerîsi bu mektebin fevkinde bir zâbit mektebidir.

İksel Mekteb-i Askerîsi başlıca iki kısma münkâsım olup bir kısmını piyâde ile süvârî ve kısm-ı dîğeri topçu ile istihkâm şâkirdanına mahsûstur. Binâberin Belçika'da ayrıca topçu ve istihkâm (mühendis) mektebi yoktur.

İksel Mekteb-i Askerîsi'ne kabûl-i keyfiyeti 17-21 yaşında olan talipler meyanında müsâbaka tarikiyle vuku bulur ve liselerde ve anlara manend mekteplerde ikmâl-i tahsil eyleyenler nâmzet sûretiyle müsâbakaya dâhil olur. Tahsin müddeti piyâde ve süvârî kısmı için iki sene, topçu ve mühendis (istihkâm) kısmı için dahi dört

¹³⁴ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz kırk dokuz numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 156 (11 C 1316/ 27 Ekim 1898), s. 735.

senedir.

Nizâmen muayyen ve mukannen olan imtihânları verebilen şâkirdan -sınıfları ne olursa olsun- iki sene nihâyetinde mülâzım-ı sâni nasb ve tayîn olunurlar. Piyâde ve süvârî şâkirdanı mülâzım nasb ve tayîn olunmaz âlâyılara iltihak ederler. Topçu ve istihkâm şâkirdanı zâbit intihâb olunduktan sonra zâbit-i şâkird sıfatıyla iki sene daha mektepte kalırlar ki bu iki sene müddet esnâsında kaldıkları iki sınıf Belçika Devleti'nin mekteb-i askeri nezdindeki topçu ve istihkâm tatbikat mektebini teşkil ederler. Mezkûr müddetin inkızâsında topçu ve mühendis zâbit şâkirdânı hurûc imtihânı itasıyla mülâzım-ı evvel nasb ve tayîn olunur ve kendi sınıflarına müteallik askeri kollarına taksîm ve tevzi kılınırlar.

Sâbıkü'l-beyân İkzel Mekteb-i Askerîsi nezdinde 1883 târihinden beri piyâde sınıfı için bir de mekteb-i idadi mevcûd ve bu mekteb Karabinye Alayına merbuttur. Muhtelif piyâde kullarından intihâb edilen 17-23 yaşındaki nâmzetler bi'l-müsâbaka mekteb-i mezbûre dâhil olurlar ve lâ-akall bir sene hizmet-i askeriyede bulunmuş çavuşlarla akallı altı mâh hizmet-i askeriyede bulunmuş zâbit çocukları nâmzetleri teşkil edebilip bunların gayrisi nâmzet sûretiyle dâhil-i müsâbaka olamazlar.

Âlây Mektepleri: Belçika'da çavuşlar âlây mektebi denilen izâhde yetişir. Belçika Ordusu'na pek malûmâtlı küçük zâbitân yetiştirmekle müştahir olan bu mekteplerin adedi pek kesirdir.

Piyâde Gönüllü Mektebi: Âlây mekteplerinden başka Belçika'da Loven (Louvain) nâm mevkide husûsî bir mektep daha vardır ki bu mektep piyâde gönüllü mektebi nâmını hâizdir. Mekteb-i mezbûrdan maksâd silk-i askeriyeye hasr-ı vücûd etmek isteyen gençlere çavuş olabilmeleri için elzem olan malûmât-ı askeriyeyi itâ eylemektir. Bu mektebe 16-20 yaşında gençler kabûl olunur. Müddet-i tahsilîyesi üç sene olup bu müddetin inkızâsında hurûc imtihânını verebilen çavuşluk rütbesiyle muhtelif piyâde âlâylarına taksîm ve tevzi kılınır¹³⁵.

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına ve düvel-i müşarünileyhimin izâh-i askeriyesine dâir malûmâtı şâmidir.

(Yüz elli yedi numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

Çavuşan için dersler: Belçika'da çavuşan zâbit olabilirler; fakat lâ-akall iki

¹³⁵ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyeye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz elli altı numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 157 (18 C 1316/ 3 Kasım 1898), s. 755-756.

sene çavuşlukla hizmet-i fiiliye-i askeriyye icrâ etmiş olmaları ve nizâmi dâiresinde icrâ kılınan bir imtihânda isbât-ı ehliyet eylemeleri şarttır. Münhal olan mülâzım-ı sânilik mahallerinin sülüsüne çavuşlardan zâbit intihâb olunmak usûldendir. Çavuşanî zâbit olabilmeleri zımnında verecekleri imtihâna hâzırlamak için askeri kollarının beherinde çavuşan için dersler tertîb edilmiştir ki bu dersler mezkûr kollardaki zâbitân tarafından tedris ve itâ olunur.

Çavuşana Mahsûs Mekteb-i Husûsî: Askeri kollarının beherinde çavuşana zâbit olabilmeleri için iktiza eden dersler verilmekle beraber Hasselt mevkiinde piyâde ve süvârî çavuşlarına mahsûs bir mekteb-i husûsi mevcûduttur; mekteb-i mezbûre -her sene harbiyye nezâreti tarafından tahdîd ve tespit edilen bir adette- mülâzım-ı sâni edilmeleri musammem çavuşan irsâl olunur. Bu mektebin müddet-i tahsiliyesi dokuz mahtır. Mekteb-i mezbûrun tahsilatı bir hurûc imtihânı ile nihâyet bulur ki bu imtihânın programı bi'l-cümle zâbit nâmzetlerinin zâbit olmak için nizâmen verecekleri imtihân programından gayrı bir şey değildir.

4. Romanya erkân-ı harbiyye zâbitânının tarz-ı neş'et ve istihdâmları

Son zamânlarda her husûsâta olduğu gibi askerlikçe dahi fevkalâde terakkî eylemiş bulunan Romanya Hükûmeti nezdinde mukaddema husûsî bir erkân-ı harbiyye hey'eti bulunur idi.

Mart 6 sene 1883 Kânûnnâmesi bu usûlü külliyyen ilgâ ederek erkân-ı harbiyye hizmet ve vezâifinin ordularda bulunan zâbitâna tahmil eylemiş ve erkân-ı harbiyye hizmetinde bulunan zâbitânın mütevâliyyen dört seneden ziyâde bu hizmette istihdâm olunmamasını ve bu hizmete girmek için evvelce herhâangi bir kıt'a-i askeriyyede iki sene müddet kalarak bi'l-fiil askerlik etmiş olmasını şart kılmış idi.

1889 Kânûnnâmesi bu usûlü de bir derece daha bir hâl-i mükemmeliyete isâl etmiş ve bu kânûn mücebince el-yevm Romanya'da erkân-ı harbiyye zâbitânı vech-i âtî üzere yetişmekte bulunmuştur¹³⁶.

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına ve düvel-i müşârun-ileyhimin izâh-i askeriyyesine dâir malûmâtı şâmidir.

(Yüz elli sekiz numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

1899 senesinde sadır olan bir emr-i kralî üzerine Romanya'da yeniden bir

¹³⁶ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz elli yedi numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 158 (25 C 1316/ 10 Kasım 1898), s. 775.

Mekteb-i Ali-i Askerî tesîs edilmiştir ki bu mektep 1870-71 felaketleri üzerine Fransa'da tesîs kılınan Mekteb-i Ali-i Askerî ile Almanya'nın Kariks Akademi denilen askeri dârü'l-fünûnlarına müşabih ve muadildir.

Mekteb-i mezbûr erkân-ı harbiyye sınıfına muktezi zâbitânı yetiştirmeye mahsûstur. Nizâm-nâme-i mevzû'î mücebince mülâzım ve yüzbaşı rütbesinde bulunan her sınıftan ordu zâbitânı lâ-akall iki sene müddet âlâyılarda îfâ-yı vazife ettikten sonra mekteb-i mezkûre duhûl imtihânına kabûl olunabilirler. Kabûl imtihânlarında Fransız veya Alman lisânlarından ve bilhâssa nizâmât ve idâre-i askeriyye ile târih-i harbden, topçuluk ve istihkâm fenlerinden, sınıf-ı selâse tensikât ve hizmetinden suâller îrâd olunur; bundan başka imtihân olacak mülâzımların harîtâ almağa muktedir ve binicilikte mahir olmaları dahi talep edilir.

Fransa'da olduğu gibi Romanya Mekteb-i Ali-i Askerîsi'nin dahi müddet-i tahsiliyesi iki senedir; her sene teşrîn-i sânîden Haziran'a kadar geçen zamânda ders okunup Haziran'dan teşrîn-i evvele kadar geçen zamân arazi üzerinde topografya ameliyâtına, erkân-ı harbiyye seyahatlerine, hudud istikşafatına, büyük manevralarda ameliyât görmeye hasr ve tahsîs edilmiştir. Her sene-i tahsiliye bir imtihân ile hitâm bulur.

Romanya Mekteb-i Ali-i Askerîsi'nin iki seneden ibâret olan müddet-i tahsiliyesi esnâsında tedris olunan dersler ber-vech-i âtîdir:

Birinci sene dersleri: Târih-i harb, piyâde tabiyesi, süvârî tabiyesi, seferberlik ve teşhîzât-ı askeriyye, Avrupa coğrafyası, topçuluk (Artillori), istihkâm, Fransız ve Alman lisânları dersleri;

İkinci sene dersleri: Târih-i harb, sınıf-ı selâse tabiyesi ve sevkü'l-ceys, Romanya kıt'asının coğrafya-yı askerîsi, telgraf-ı askerî, askeri şimendüferleri, erkân-ı harbiyye vezâifi, idâre-i askeriyye, hukuk-ı beyne'l-düvel, Fransız ve Alman lisânları dersleri.

Erkân-ı harbiyye birinci sene imtihânlarını veremeyen zâbitân âlâyılarına iade olunur. Matlûb vechle ibrâz-ı ehliyet ederek mektepten çıkanlar mümtaz nâmıyla bir sene kadar muhtelif âlâyılarda mülâzemetle bulunup bu müddet zarfında müstakillen bir piyâde veya süvârî bölüğüne veyâhüd bir topçu bataryasına kumanda etmeye mecbûrdurlar. Mûmâ-ileyhim muahharan üç sene kadar da erkân-ı harbiyye muâvinliğinde bulunup bu müddetin iki senesinde ordu erkân-ı harbiyyesi ve bir senesinde kolordu veya fırka erkân-ı harbiyyesi maiyetinde istihdâm olunurlar. Erkân-ı harbiyye muâvinliği sıfatıyla îfâ-yı hizmet ederken mukannen olan vezâif-i

muhtelifeyi sûret-i hasenede îfâya muktedir olamayanlar erkân-ı harb zâbiti yapılmayarak mensûb oldukları âlâyâlara îade ve izâm olunurlar.

Erkân-ı harbiyye sınıfına muktezi zâbitânı yetiştirmeye mahsûs olan marü'z-zikr Mekteb-i Ali-i Askerî'nin tesîs ve ihdâsı bütün devletler nazarında Romanya ordusu tensikât-ı askeriyyesince şâyân-ı takdîr ve tahsin ıslâhâtta add edilmiş ve filhakîka 1889 senesinden bugüne kadar geçen dokuz senelik bir müddet esnâsında bu mektebin Romanya Ordusu'na bahş eylediği menâfi lâtuhsa bugün ordu-yı mezkûrun gâyet mükemmel bir hey'et-i zâbitâna mâlik en muntazam en mükemmel Avrupa orduları adâdinde bulunmasıyla mertebe-i sübut ve bedahete varmıştır. Binâberin gerek bu mektebe ve gerek anın tesîs ve ihdâsı için evreng ve model ittihâz kılınmış olan Fransa Mekteb-i Ali-i Askerîsi ile ana mânend ve muadil olan Almanya dârü'l-fünûn-ı askerileri Berlin ve Münih Askeri Akademileri üzerine celb-i inzâr dikkat ve ehemmiyet eyleyerek bambaşka bir tarzda erkân-ı harbiyye zâbiti yetiştirmekte olan bu mekteplerde görülen kemâlâtın saye-i hazret-i veli nimet-i azamide karîben bizde dahi husûlünü göreceğimizi ümit eyleriz¹³⁷.

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına ve düvel-i müşarünileyhimin izâh-i askeriyyesine dâir malûmâtı şâmildir.

(Yüz elli dokuz numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

5. Avusturya ve Macaristan erkân-ı harbiyye zâbitânının tarz-ı neş'et ve sûret-i istihdâmı

Avusturya ve Macaristan Hükûmeti'nin husûsî bir kol teşkil eden erkân-ı harbiyye hey'eti, harbiyye nezâretinde, ordu erkân-ı harbiyyesi denilen erkân-ı harbiyye-i umûmiye riyaseti şubelerinde kıt'aat-ı muhtelif-e askeriyye kumandasına memûr generaller maiyetlerinde her türlü erkân-ı harbiyye vezâif ve hizmetinin îfâsına memûrdur.

Avusturya ve Macaristan Hükûmeti'nin erkân-ı harbiyye kolu birçok zâbitândan müteşekkil olup bu kola dâhil bulunan zâbitândan 260 zâbit vakt-i sulhda erkân-ı harbiyye hizmeti ifaya memûrdur. Zâbitân-ı mûmâ-ileyhimin -mikdârı bir nizâmname ile mahdûd ve muayyen olmayan- birçoğu dahi asker üzerinde bi'l-fiil hizmet-i askeriyyede bulunarak tecrübe görmek üzere muvakkaten sınıf-ı selâseye

¹³⁷ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz elli sekiz numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 159 (3 B 1316/ 17 Kasım 1898), s. 794-795.

müteallik kıt'aat-ı muhtelifê üzerlerinde bulundurulmakta olup bunların lede'l-îcâb erkân-ı harbiyye hizmetinde istihdâm olunabilecekleri bedîhi ve aşikârdır.

Avusturya'da erkân-ı harbiyye zâbitânı bir hey'et-i sabite teşkîl eder: Bir kere bu sınıfa dâhil olan zâbitân gerek erkân-ı harbiyye şubatında veya bi'l-fiil asker kumandasında ve gerek husûsî hizmet ve memûriyetlerde istihdâm olunsunlar erkân-ı harblüklerini ilelebet hıfz ederler.

Avusturya ve Macaristan Ordusu'nda sınıf-ı selâse zâbitânı meyânında mülâzımdan binbaşî rütbesine kadar rütbe-i muhtelifeyi hâiz olan her sınıf zâbitânı için erkân-ı harblük olmak kapısı her an küşâda olup mûmâ-ileyhim şerâit-i matlûbe ve mevzûayı temîn edebildikleri hâlde bilâ-istisna erkân-ı harblük zâbiti olabilirler. Bir zâbitin erkân-ı harblük olmak için şerâit-i matlûbe ve mevzûayı temîn etmesi demek: Evvelâ, erkân-ı harblük olmak için mukannen ve nizâmât-ı mahsûsasıyla muayyen olan husûsî bir kabûl imtihânı verebilmesi, sâniyen, bu imtihânı verdikten sonra erkân-ı harbiyye hizmet-i fiiliyesini icrâ etmek üzere kıt'aat-ı askeriyye erkân-ı harbiyye hey'etlerinden birinde bir müddet tecrübe sûretiyle istihdâm olunduktan sonra iktidâr ve ehliyeti yani vakt-i hâzır ve seferde hizmet-i erkân-ı harbiyyeyi ber-vech-i dilhah ve nizâmât-ı mahsûsasına muvafık sûrette ifaya muktedir olduğunu erkân-ı harbiyye-i umûmiye riyasetine tasdik ettirebilmesi demektir.

Her zâbit erkân-ı harblük olmakla beraber erkân-ı harbiyye zâbitânının kısm-ı azamı usûl-i âtiye mücebince ordularda bulunan mülâzımlardan yetişmektedir:

Erkân-ı harblük olmak isteyen ordu mülâzımlarının mensûb oldukları sınıf-ı askeriyye göre ya Mekteb-i Harbiyye (Ecole de Guerre) nâmında olan ve Almanya'nın dârü'l-fünûn-ı askerilerine ve Fransa'nın Mekteb-i Ali-i Askerî'sine bi't-tamâm mütenâzır bulunan Mekteb-i Âli-i Askerî'den ba-şehadetnâme neş'et etmiş veyâhûd ki topçu mekteb-i alisi ve mühendis mekteb-i alisi nâmında olan iki büyük mektepte topçu ve mühendis dürûs-ı aliyesini görmüş olmaları nizâmı iktizasındandır.

Tedrîsât-ı aliyeye mahsûs olan iş bu üç Mekteb-i Ali-i Askerî Viyana'dadır. Bu mekteplerin tedrîsâtı iki sene devâm eder. Ve bir hurûc imtihânı ile nihâyet bulur.

Maa-hâzâ Avusturya ve Macaristan Devleti erkân-ı harbiyye kolu zâbitânının kısm-ı azamı zâbitân-ı mezkûrun yetişirilmesi husûsuna müteallik şerâitten dolayı sâbıkü'l-beyân mekteb-i harbiyye nâmındaki Mekteb-i Ali-i Askerî'den yetişmektedir. Filhakîka bu mektebin tedrîsâtından maksâd-ı esâsî erkân-ı harblük yetiştirmek için bir esâs metin hâzırlamak ve daha doğrusu sâir ekser devletlerde olduğu gibi fünûn-ı aliyeye askeriyenin muhtelif kollarında sâhib-i ihtisas erbâb-ı iktidâr yetiştirip bunlar

içinden erkân-ı harbiyye zâbitânı her türlü amal ve şerâit-i fennîyeyi tevfikeyen vasi bir saha-i intihâb üzerinde seçip almaktır; şu esâsa binâen bu mektebin derslerini takip eden kafe-i zâbitânın erkân-ı harbiyye koluna ithali mümkün ve caiz olmadığından zâbitân-ı mûmâ-ileyhimden mezkûr kola ithal olunmayanların ve fakat bil-intihâb yani kadem beklemeksizin terfi-i rütbeye kesb-i salâhiyet imtiyâz-ı mahsûs ile mektepten memnunen ve mutîan neş'et edebilmeleri ve şu sûretle fûnûn-ı aliye-i askeriyenin yalnız erkân-ı harb olacaklara değil belki kabiliyetli görünen her sınıf-ı zâbitâna neşr ve tamimi usûlü vaz' olunmuş ve bu vechle Avusturya ve Macaristan ordusu sâir bazı düvel-i muazzama orduları gibi bil-fiil askeri kumanda edecek pek mütefennin birçok zâbitân ve ümerâ ve erkâna nâil olmuştur¹³⁸.

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduğuna ve düvel-i müşarünileyhimin izâh-i askeriyyesine dâir malûmâtı şâmilidir.

(Yüz yetmiş iki numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

Âlâylerde lâ-akall üç sene hizmet-i fiiliye-i askeriyyede bulunmuş ve otuz yaşını tecâvüz eylememiş gayrı müteehhil piyâde ve süvârî ve topçu ve istihkâm (mühendis) mülâzım-ı sâni ve evvelerinden ârzû edenler mekteb-i harbiyye nâmında olan sâbikü'z-zikr Mekteb-i Ali-i Askeriyye girebilirler. Fakat talipler mabeyninde bir müsâbaka imtihânı icrâ oluna gelmekte bulunduğundan mekteb-i mezkûre duhûl için imtihânda akran ve emsaline tefevvuk etmek şarttır.

Her sene mekteb-i mezkûre vasâti olarak kırk beş şâkird (zâbit) kabûl olunmaktadır. Redif zâbitânından dahi ârzû edenler müsâbakayı kazandıkları hâlde mekteb-i mezkûre girebilir ve fakat oraya nehari olarak devâm eylerler.

Mekteb-i Ali-i Askerî'den hurûc imtihânlarını vererek neş'et edenler istid'â ettikleri hâlde erkân-ı harbiyye mülâzemetine kabûl ve o yolda istihdâm olunabilirler ise de bu misillû mülâzemette bulunacak mülâzımların adedini orduların ihtiyâcâtına göre beher sene ordu erkân-ı harbiyye reîsi (erkân-ı harbiyye-i umûmiyye reîsi) tayîn ve müşarun-ileyh tarafından vâkî olacak arz ve inha üzerine harbiyye nezâreti tahdîd ve tespit eder. Âlâylerde bulunan meratib-i muhtelif zâbitânından Mekteb-i Ali-i Askerî'nin hurûc imtihânında asıl mekteb-i şâkirdânı misillû ibrâz-ı malûmât eylemeye hahişgiran bulunur ve bunlar matlûb vechle cevap verebilirler ise mektepte

¹³⁸ Ahmed Muhtar, "Fûnûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz elli dokuz numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 172 (12 L 1316/ 23 Şubat 1899), s. 1050-1051.

bi'l-fiil tahsil etmiş olanların müstahak oldukları imtiyâzâta nâil olabilirler.

Zamân-ı hâzırîde mevki-i tecrübe ve istihdâmda bulunan erkân-ı harbiyye muâvinlerinin mikdârı tahmînen 135 kadardır.

Mekteb-i Ali-i Askeriyye kabûl olunup da erkân-ı harbiyye mülâzemetinde istihdâm olunmak üzere erkân-ı harbe tefrîk olunamayanlar bi'z-zarûr mensûb oldukları âlâyılara redd ve iade olunmakta ve fakat bu gibi zâbitân evvelce beyân olunduğu ve ileride tafsîl ve teşrih olunacağı üzere tahsilat vâkıaları mükâfatı olarak bi'l-intihâb yani kadem beklemeksizin terfî-i rütbeye nâil olabilmek istihkakı gibi büyük bir imtiyâza nâil olmaktadırlar. Erkân-ı harbiyye mülâzemetinde bulunmak üzere kabûl edilen ordu mülâzımlarına müddet-i mülâzemet esnâsında erkân-ı harbiyye muâvini (Zugetheilte) nâmı verilerek bunlar bir müddet erkân-ı harbiyye vezâifinin muhtelif aksâmında istihdâm olunurlar. Muahharan iş bu muâvinler içinde hidemât-ı harbiyyede istihdâma elyak görülenler ordu erkân-ı harbiyye riyaseti tarafından harbiyye nezâretine bâ-inhâ bildirilmekle bunlar yüzbaşılık rütbesiyle erkân-ı harbiyye hey'eti dâhiline artık bir sûret-i katiyyede ithal olunurlar. Bu vechle yüzbaşılıkla hey'et-i erkân-ı harbiyyeye katiyyen dâhil olanların gayrı olan erkân-ı harbiyye muâvinleri az çok bir müddet nihâyetinde mensûb oldukları âlâyılarına iade olunurlar.

İşte erkân-ı harbiyye kolu (hey'eti) dâhilinde bulunan erkân-ı harbiyye yüzbaşılıkları vech-i marûz üzere sınıf-ı muhtelif-i askeriyyeye mensûb olan mülâzımlar meyanından ahz olunurlar. Erkân-ı harbiyye binbaşılıklarına gelince bunlar dahi henüz nizâm-nâme olarak neşr olunmamış ve fakat tahakkuk ve tezahür edecek lüzûm ve ihtiyacı defa kâfi bulunmuş olan muvakkat bir karâr-nâmeye tevfiken: Evvelâ, erkân-ı harbiyye yüzbaşılıkları meyanında binbaşılığa kesb-i istihkak edenlerden ve sâniyen, âlâyılarda müstahdem piyâde, süvârî, topçu yüzbaşılıklarından binbaşılığa terfî etmek üzere iken erkân-ı harbiyye sınıfına dâhil olmayı ârzû edenlerden yetişir: Maa-hâzâ sınıf-ı sâireden vech-i marûz üzere erkân-ı harbiyye binbaşılığına nâil olmak isteyenler erkân-ı harbiyye yüzbaşılıkları için mukannen olan imtihânı vermeye mecbûrdurlar, çünkü sınıf-ı sâire yüzbaşılıklarının binbaşı olmak için verecekleri imtihân ile erkân-ı harbiyye yüzbaşılıklarının aynı maksâd için verecekleri imtihân birbirinden farklıdır.

Sınıf-ı sâireye mensûb olan yüzbaşılardan erkân-ı harbiyye hizmetini ifaya liyâkât ve iktidârı olanları erkân-ı harbiyye reîsi tayîn ve intihâb ederek binbaşılık ile erkân-ı harbiyyeye alınmalarını harbiyye nâzırına arz eder. Maamâfih bu yolda bil-fiil intihâb vukuu pek nadirdir.

Erkân-ı harbiyye zâbitânının terfileri erkân-ı harbiyye hey'eti arasında bilhâssa kadem nazar-ı itibâra alınarak icrâ olunmaktadır.

Avusturya ve Macaristan ordusunda erkân-ı harb yetiştirmek için yukarıdan beri nakl ve beyân ettiğimiz usûl ve şerâite nazaran erkân-ı mezkûre zâbitânının izâh-i âliyyeden neş'et ederek şerâit-i muktezîyeyi temîn eden genç zâbitândan teşekkül ettiği ve bilfiil erkân-ı harbiyye hizmetine elverişli oldukları tahakkuk etmeyen zâbitânın hiçbir sûretle erkân-ı mezkûre hey'eti meyanına dâhil olamadığı müstebân oluyor.

Avusturya ve Macaristan'da erkân-ı harb zâbitânıyla muâvinlerinden mâ-adâ erkân-ı harbe mülhak bir takım zâbitân daha mevcûdudur; evrâk memûriyeti ve defter tutmak hizmetlerinde kâmilen bunlar müstahdemdir¹³⁹.

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına ve düvel-i müşarünileyhimin izâh-i askeriyyesine dâir malûmâtı şâmidir.

(Yüz yetmiş üçüncü numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

Avusturya ve Macaristan Hükûmeti nezdinde erkân-ı harbiyye zâbitânının tarz-ı neş'et ve istihdâmı hakkında bâlâda itâ olunan malûmâtın umûm Avusturya ve Macaristan Ordusu zâbitânına taalluk ve münâsebeti olduğu ve zâbitân-ı mûmâ-ileyhimin ne tarz ve sûrette yetiştirildiği ve anları yetiştiren izâh-i askeriyyenin ahvâl ve keyfiyatı bilinmedikçe malûmât-ı mezbûrenin nevakıstan arî kalmayacağı muhakkakattan olduğu husûsât-ı mezkûre hakkında dahi âtîde malûmât-ı lâzîmenin itâsıyla nevakıs-ı melhuzanın ber-teraf edilmesi münâsib ve muvafık görülmüştür:

Avusturya ve Macaristan Ordusu'nda efrâd-ı askeriyye şerâit-i matlûbeyi temîn edebildikleri hâlde küçük zâbit olabilirler ise de Kade nâmı verilen bir nev' zâbit nâmzetliği rütbesi nizâmname-i mahsûsine tevfiken edilen bir imtihânda izhar-ı liyâkât edenlere verilir. Zâbit nasb olunmak münhasıran kadelerin yani zâbit nâmzetlerinin hakkıdır. Maa-hâzâ muhârebâta fevkalâde bir fedakârlık izhar eden çavuşlar bir sûret-i istisnaiyede olarak zâbit yani mülâzım-ı sâni nasb olunabilirler.

Avusturya ve Macaristan'da kadeler yani zâbit nâmzetleri Kade Mektebi nâmında olan ve Almanya Devleti'nin Feriks Şole nâmındaki izâh harbiyyesine mütenâzır bulunan izâh-i harbiyyeden neş'et ederler. Maa-hâzâ hariçte tahsil edipte

¹³⁹ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz yetmiş ikinci numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 173 (19 L 1316/ 2 Mart 1899), s. 1070-1071.

kade mekteplerinden birine giderek muayyen olan hurûc imtihânını verebilenler izâh-i mezkûrenin asıl şâkirdanı misillû kade yani zâbit nâmzedi nâmını iktisâb edebilirler.

El-yevm Avusturya ve Macaristan'da (Kade Mektebi nâmında on beş mektebi harbiyye vardır: Bunlardan on ikisi piyâdeye mahsûs olup Budapeşte, Karlıştad, Hermenştad, İnsburg, Kartav, Libenav, Lobzof, Prag, Petersburg, Temeşvar, Triste, Viyana Şehirleri'ndedir; birisi süvârîye mahsûs olarak İskirhan Şehri'nde ve biri topçuya mahsûs olarak Viyana Şehri'nde velhâsıl on beşinci dahi istihkâm sınıfına (kazmacı askerine) mahsûs olarak Haynburg Şehri'ndedir.

Piyâdeye mahsûs kade mekteplerinden birisinde nakliye asâkiri için bir şube-i mahsûs küşâd olunmuş olduğu gibi bir de sıhhiye kısmı vardır.

1889 senesine değin Viyana'da istihkâm (mühendis) sınıfına mahsûs bir kade mektebi mevcûd idiyse de sene-i mezkûrede iş bu mektep lağv edilerek bi'l-cümle istihkâm (mühendis) zâbitânının Viyana'da bulunan topçu ve mühendis akademiyesi nâmındaki dârü'l-fünûnda tahsil eylemeleri usûl-i ittihâz kılınmıştır.

Marû'z-zikr on beş kade mektebi için îcâb eden şâkirdan henüz kurası çıkmayan 14-17 yaşlarındaki gençlerden ve kurası çıkmak veya gönüllü olmak sûretiyle askere giren efrâd meyanından tedârik olunur.

Kade mekteplerinden müddet-i tahsiliyesi dört senedir; maa-hâzâ tahsîl müddeti hariçte tahsîl etmiş olanlar için üç ve hatta iki seneye kadar tenzil edebilir. Beher sene kade mekteplerine duhûle talip olanlar mukarrer ve mukannen olan bir duhûl imtihânı verirler ve bunların sınıf-ı muhtelif-i askeriyeden hângi sınıfa layık oldukları bu sırada tayîn olunur.

Sınıf-ı selâsenin her birine mensûb olan kadeler (zâbit nâmzetleri) târih-i nasblarına yani Kade nâmını ihrâz eyledikleri târihe nazaran kendi beyinlerinde bir sıra teşkîl ederler; bunların içinde en kıdemlileri münhallât zuhûra geldikçe kendi sınıfları dâhilinde tadrîcen zâbit nâmzedi tayîn ve o rütbenin vazifesiyle tavzif olundukları gibi kıdemsizleri dahi hal vukuuna kadar açıkta bırakılmamak için fahri küçük zâbit nasb ve tayîn olunurlar; maa-hâzâ bu vechle fahri rütbe alanlar yalnız aldıkları rütbeye mahsûs sıra ve alamete nâil olabiliş maaşını alamazlar.

Zâbit nâmzetlerinin (kadelerin) mülâzım-ı sâni nasb ve tayînleri kısmen kadem ve kısmen intihâb sûretiyle vuku bulur. Herhâlde zâbit nasb olunacak kadelerin (zâbit namzetlerinin) dâhil olacakları hey'et-i zâbitânı tarafından kabûl ve intihâb olunması

usûl ve kavâid-i müttahize cümlesindedir¹⁴⁰.

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına ve düvel-i müşarünileyhimin izâh-i askeriyyesine dâir malûmâtı şâmilidir.

(Yüz yetmiş beşinci numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

Avusturya ve Macaristan Hükûmeti nezdinde zâbit yetiştirmek için kade mekteplerinden başka bazı izâh-i harbiyye-i husûsiyye daha vardır ki bu mekteplerden çıkan gençlerin mülâzım-ı sâni nasb ve tayînleri nizâmen muayyen olduğu hâlde kade mekteplerinde tahsil eden zâbit nâmzetlerinin mülâzım-ı sâni rütbesine nasb ve tayîn olunmaları hakkında hiçbir sabit karâr yoktur.

Bir sûret-i fiiliyede icrâ-yı tedkikat olunur ise görülür ki el-yevm Avusturya ve Macaristan Ordusu zâbitânının takriben altıda beşi kade mekteplerinden yetiştiği hâlde altıda biri marü'z-zikr izâh-i harbiyye-i husûsiyyeden yetişmektedir.

Avusturya ve Macaristan'da sâbıkü'z-zikr mekâtib-i harbiyye-i husûsiyye el-yevm iki mektepten ibârettir ki bunlardan biri piyâde ve süvârî ile kazmacı asâkiri (istihkâm asâkiri) zâbitânı yetiştirmeye mahsûs olan Viyener Nustad Dârü'l-fünûn-ı Askerîsi (l'Academie Militaire de Wiener-Neustadt) ve diğer topçu ve istihkâm zâbitânı yetiştirmeğe mahsûs olan Viyana Dârü'l-fünûn-ı Sınaisi (l'Academie Technique de Vienne)'dir.

Viyener Nustad ve Viyana dârü'l-fünûnlarının nâmzetlerini yani bu mekteplerde tahsil edecek şakirdânı yetiştirmek için beş adet idadiye mektebi mevcûdudur. Bunlar dahi ikinci derecede mekteb-i idadi denilen Eisenstadt, Guns, Kaschau, Saint-Poelten Mektepleri'yle Weisskirchen Mekteb-i İdadi-i Alisi'nden ibârettir. İkinci derece izâh-i idadiyelerinin müddet-i tahsiliyesi dört senedir. Bu mekteplerden sonra mekteb-i idadi-i aliye geçilir ve burada üç sene daha tahsil devâm eder. Binâberin marü'z-zikr izâh-i idadiyenin sînin-i tahsiliyesi cem'an yedi senedir ki müddet-i mezkûre maârif-i umûmiyeye müteallik âdî mekteplerdeki yedi sınıfa mütenâzırdır.

Sâbıkü'l-beyân izâh-i idadiye-i askeriyyede yedi sene tahsilat-ı ibtidaiyede bulunan gençler hitâm-ı müddet tahsiliyelerinde evvelce beyân edilmiş olan iki adet husûsî mekteb-i harbiyyeden (dârü'l-fünûndan) birine girerler. Mezkûr mekteplerin

¹⁴⁰ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz yetmiş üçüncü numaralı nüshâmızdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 175 (4 ZA 1316/ 16 Mart 1899), s. 1109.

müddet-i tahsilîyesi üç senedir. Bu mekteplerde tahsil ile nizâmnâmesine tevfi ken imtihân verebilenler mülâzım-ı sânilik rütbesiyle mektepten zâbit çıkarlar. Ve kısmen kıdem ve kısmen intihâb sûretiyle terfi-i rütbe üzere terakkî eylerler.

Mezkûr iki mektep Fransa Devleti'nin Saint-Cry'de vâkî ve piyâde ve süvârî zâbitânı yetiştirmeğe mahsûs olan mekteb-i husûsi-i askerisi ile Fonteneblo'de vâkî topçu ve istihkâm tatbikat mektebine bi't-tamâm mütenâzırdırlar.

Mezkûr mekteplerden başka Avusturya ve Macaristan'da sınıf-ı muhtelif zâbitânına nazârî ve amelî birçok dersler tedrisine mahsûs dârü'l-tedrisler, dershâneler ile bazı husûsî mektepler daha vardır.

Ordularda bulunan yüzbaşılar herhâangi sınıftan olur ise olsunlar binbaşı nasb olunabilmek için bila-istisna mukannen bir imtihânı vermeye mecbûrdurlar; sınıf-ı muhtelif zâbitânını bu imtihâna bir sûret-i mütesâviyede ihzâra hizmet kasdıyla Viyana'da büyük zâbitân dersleri (stabs offiziercurs) nâmıyla husûsî dersler açılmıştır. Bu derslerin müddet-i devâmı 6-9 mâh olup kıdemlerinden dolayı binbaşılık sırası gelmiş olan piyâde ve süvârî ve kazmacı (istihkâm) yüzbaşılıkları istida eyledikleri hâlde bu derslere devâm edebilirler. Topçu ve mühendis yüzbaşılıkları için dahi iş bu iki sınıfın evvelce mezkûr izâh-i aliyesi nezdinde evkat-ı mukannesinde devâm edecek sûrette müretteb ve sınıf-ı sâire zâbitânının sâbıkü'z-zikr derslerine muadil ve müşâbih dersler tertîb edilmiştir.

Mülâzımlık ve yüzbaşılık rütbelerine bi'l-intihâb yani kıdem beklemeksizin terfi hakkı yalnız bundan evvel beyân edilmiş olan izâh-i aliyede yani sınıf-ı muhtelifeye mahsûs ve (mekteb-i harbiyye) nâmını hâiz olan Mekteb-i Ali-i Askerî ile topçu ve mühendis sınıf-ı husûsiyelerine mensûb zâbitâna mahsûs olan topçu mekteb-i alisi, mühendis mekteb-i alisi nâmındaki iki mektepte tahsil görmüş zâbitâna mahsûstur. Bi'l-intihâb terfi istihkak kesb olunabilmek için bu mekteplerden kemâl-i muvaffakiyetle imtihân vererek çıkmak şarttır. Binbaşı ve kaymakâm ve mirâlây rütbelerinde terfi edebilmek salâhiyeti beher sene takdîr-i liyâkât zımında teşekkül eden komisyonun tekmil azalarının ittihadı arasında hüsn-i şehadet kazananlara mahsûstur.

İzâh-i mezkûreden başka Avusturya ve Macaristan Hükûmeti nezdinde sâir bir takım izâh-i mahsûsa-i askeriyye olmakla beraber Landştorm denilen asâkir-i redife ve müstahfaza zâbitânına mahsûs mekâtib-i mahsûsa ve husûsî dersler dahi vardır. Bu cümleden olarak Budapeşte'de Akademi Lodovika nâmında mevcûd olan bir mektep

bu neyden olan mekâtib-i sâireye faiktir¹⁴¹.

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına ve düvel-i müşarünileyhimin izâh-i askeriyyesine dâir malûmâtı şâmildir.

(Yüz yetmiş beşinci numaralı nüshâdan mâ-bad)

Bir Mütâlaa-i Mühimme

Şimdiye kadar zikr ve takayyüdad olunan Avusturya ve Macaristan izâh-i askeriyyesi, askeri dârü'l-tedrisleri dârü'l-fünûn-ı askerîleri ile bu neyden sâir her nevi' emakin-i tedsriyye ve tahsiliyedeki gâyet muntazam ve mükemmel tedsrîsât ve bunlara ilâveten ordunun intizâm ve talîm ve terbiyesi husûsunda sarf edilegelen azîm ihtimamat sayesindedir ki bugün Avusturya Ordusu pek muntazam bir ordu şekli ve sûretini almıştır.

Bu mütefennin ordunun ruhü'l-revhi hey'et-i zâbitânî olduğu gibi bu hey'etin hayat bi-zevalı dahi izâh-i muntazama ve usûl ve tedsrîsât-ı mükemmele mahsul-ı mücerredi olan funûn ve maârif-i askeriyye, talîmât-ı harbiyye tahsilat ve iktisâbatındaki kemâlât olmakla mezkûr ordunun hey'et-i zâbitânî ve bu zâbitânın kemâlât-ı askeriyyesi ve anlara alet-tevâlî verilen malûmât ve terbiye-i askeriyye hakkında her türlü malûmâtın istihsâli bütün askerler için farîzadan add edilse sezadır*.

6. İtalya erkân-ı harbiyye zâbitânının tarz-ı neş'et ve istihdâmları ve İtalya izâh-i askeriyyesi

İtalya'da erkân-ı harbiyye zâbitânının menşei Ecole de Guerre denilen Mekteb-i Ali-i Askerî'dir**. Mekteb-i mezbûrun tensîkât ve teşkilâtı 8 Temmuz 1894 târihli bir nizâm-nâmeye tevfiik edilmiştir. Mekteb-i mezbûrda müddet-i tahsiliye üç senedir.

İtalya Mekteb-i Ali-i Askerîsi Turin (Turin) Şehri'ndedir. Bu mektepten maksâd: Evvelâ erkân-ı harbiyyede hizmet etmek ve ba'dehu ali kumandaları der-uhde

¹⁴¹ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz yetmiş beş numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 178 (25 ZA 1316/ 6 Nisan 1899), s. 1171-1172.

* Avusturya Ordusu'nun her türlü ahvâli ve bu ordu hey'et-i zâbitânının ve malûmât ve terbiye-i mükemmele-i askerîsi ve ale'l-husûs zâbitânın, ordunun malûmâtlandırılması hakkında ittihâz kılınmış olan fevkalâde usûller ve tedsrîsât ve imtihânların hakkında malûmât-ı mufassala-i mükemmele edinmek arzu edenlere Lavt tarafından geçenlerde (1900'de) Paris'te neşr edilmiş olan düvel-i ecnebiyenin ahvâl-ı askeriyyesi nâmında olan eser-i nefise ve bilhâssa Rusya Generallerinden Finland Dâire-i Askeriyyesi Erkân-ı Harbiyye Reîsi General Baron Kulbars tarafından ittifak-ı müselles ordularından Avusturya ve Macaristan Ordusu nâmı tahtında Rusça yazılarak Mösyo Kandiyani tarafından Fransızca'ya bi't-tercüme 1893'de Paris'te tab' edilen eser-i mükemmele mürâcaat buyurmalarını tavsiye ederiz.

** Bu mektep esâsen mekteb-i harbiyye demek ise de Fransa Devleti'nin ali bir zâbit mektebi demek olan Mekteb-i Ali-i Askerîsi'ne mânend olduğu için piyâde ve süvârî zâbitânî yetiştiren izâh-i askeriyyeden li-eclü'd-tefrîk Mekteb-i Ali-i Askerî nâmıyla tevsîmini münâsib gördük.

edebilmek veyâhûd vezâif ve hizmet-i aliye-i askeriyeyi îfâ eyleyebilmek için zâbitâna elzem olan malûmât-ı fenniye ve edebiyeyi itâ eylemektir.

Mektebe kabûl veyâhûd mektepten ihrâç keyfiyetleri için İtalya Mekteb-i Ali-i Askerîsi harbiyye nezâretine ve programlar, tadrîsât ile talîmât-ı ameliyenin temşiyeti için erkân-ı harbiyye reîsine tabi olduğu gibi bulunduğu mevki nokta-i nazarından dahi birinci kolordu kumandanlığına tabidir:

Mekteb-i mezbûrun kadrosu (hey'et-i zâbitânı) ber-vech-i âtîdir.

Ferîk yahut mirlivâ mektep nâzırı (müdüri)	1
Mirâlây nâzır-ı sâni (müdüri sâni)	1
Kaymakâm yahut binbaşî muâllim	10
Kolağası	1
Fürûsiyet zâbiti	1
Muhasebe zâbiti	2
Bunlardan başka birkaç sivil muâllim.	

Sâbikü'l-beyân İtalya Mekteb-i Ali-i Askerîsi'ne kabûl keyfiyeti bir müsâbaka imtihânı üzerine vukua gelir. Şerâit-i âtiyeyi temîn eden piyâde, süvârî, topçu, mühendis (istihkâm) yüzbaşî veya mülâzımları bu müsâbakaya iştirak edebilirler.

Müsâbakaya kabûl olunmak şerâiti şunlardır:

Evvelâ, Her kolordunun zâbitâna nota vermeye (zâbitânın kıymet ve ehliyetlerini takdîr ve tayîn eylemeye) memûr-ı ehliyet komisyonu tarafından aliyyü'l-alâ zâbit, yahut hiç olmazsa 3 emsallî âlâ zâbit notasını istihsâl etmiş olmak;

Sâniyen, müsâbakaya dâhil olacak zâbit müsâbaka senesi teşrîn-i evvelinin birinde mensûb bulunduğu kendi sınıfında dört sene hizmet-i fiiliye-i askeriyeye îfâ etmiş bulunmak (bu müddet tatbîkat mektebinden çıkan topçu ve istihkâm zâbitleri için üç sene olup bu üç seneden ikisinin âlâyda geçirilmiş olması meşruttur). Tahsil seneleri ve fevkalâde olarak mezunen geçirilen zamân tenzil olunur.

İtalya Mekteb-i Ali-i Askerîsi'ne her sene takrîben altmış zâbit kabûl olunur; bunlardan kırk sekizi piyâde ve süvârî -on ikisi topçu ve istihkâm zâbitidir. Bir zâbit müsâbakaya iki defadan ziyâde kabûl olunmaz (tahrîri imtihânda şâyân-ı kabûl görülenler müstesnâdır).

Sene-i tedrisiye teşrîn-i evvelin on beşine doğru bedd eder ve dokuz mah nihâyetinde hitâm bulur; bu müddet asâkir-i mahalliye ile birlikte yapılan talîmât devrini dahi ihtiva eder.

Üç sene-i tedrisiye aralarında zâbitân kendi sınıfının gayrı bir sınıf-ı askerîde iki mâh müddetle îfâ-yı hizmete giderler. Üçüncü sene-i tedrisiye nihâyetinde

muvaffakiyetle hurûc imtihânlarını vermeye muktedir olanlar: Karârgâh-ı umûmîlere, livâ kumandanlıklarına, hüküm hey'etlerine memûr sıfatıyla ale'l-usûl büyük manevralarda hâzır bulunurlar.

Tahsil müddetinin nihâyetinde hurûc imtihânlarını vermeye muktedir olmuş ve şu kadar ki hala mülâzım rütbesini hâiz bulunmuş olan zâbit-i şâkirdan kendi sınıfları kıdem defterinin birinci kısmında buldukları hâlde bi'l-intihâb terfi edebilirler.

İkmal-i tahsil eden zâbitândan her sene hurûc imtihânındaki derece-i ehliyet sırasıyla birinciden itibâren alınan muayyen adette (25-30 adet) zâbitân kendilerinin erkân-ı harbiyye koluna sûret-i katiyede kabûl olunup olunamayacaklarını tayîn eden tecrübe ve muayene devrini (altı ay kadardır) geçirmek üzere erkân-ı harbiyye kolu kumandanlığı (erkân-ı harbiyye riyaseti) nezdine memûr edilir. Sâirleri mensûb oldukları âlâyılara iade olunurlar mezbûr müddet-i mülâzemet (staj) erkân-ı harbiyye kolu kumandanlığının (erkân-ı harbiyye-i umûmiye dairesinin) şubelerinde geçirilir. İfâ-yı mülâzemet eden zâbitâna: Erkân-ı harbiyye kolu muâvini (Commandali) nâmıyla tevsîm olunan husûsî bir sınıf-ı zâbitânın bir kısmı gibi nazar olunur. Müddet-i mülâzemetin inkızâsında erkân-ı harbiyye reîsinin taht-ı riyasetinde bulunan bir komisyon mezbûr zâbitânın erkân-ı harbiyye hizmetine olan derece-i kabiliyetine katiyyen hükm eder. Ahvâle göre zâbitân ol-vakit ya sûret-i katiyede erkân-ı harbiyye nâmıyla tevsîm olunarak hizmet-i erkân-ı harbiyyeye memûr edilir veyâhûd sûret-i muvakkatada olmak üzere askeri kollarından birinde bırakılır. Erkân-ı harbiyye zâbitânının terfileri sırası geldikte nizâm mahsûsuna tevfiken âlâylarda bir müddet-i muine esnâsında hizmet-i fiiliye-i askeriyede bulunup ba'dehu terfi ederler.

Erkân-ı Harbiyye hizmetinde asıl erkân-ı harbiyye zâbitânından başka sâir bir takım sınıf teşkil eden bir hayli zâbitân daha müstahdemdedir: Erkân-ı harbe mülhak Applicali denilen zâbitân: Kendi sınıf-ı askerisinden muvakkaten çekilmiş, erkân-ı harbiyye kolu zâbitânına yardım etmek ve ale'l-husûs asıl erkân-ı harbiyye zâbitânının vezâifini mümkün olduğu kadar tehvin edecek sûrette şubelerin hizmet-i maddiyesini îfâ eylemek için kadro hâricine çıkarılmış zâbitân-ı askeridir. İş bu muâvin-i zâbitânın adedi takrîben yüz kadardır.

Aplikati (yani erkân-ı harbe mülhak) nâmıyla tevsîm olunabilmek için zâbitânın yüzbaşı olması ve bu rütbede lâ-akall iki sene îfâ-yı hizmet etmiş bulunması meşruttur. Zâbitân-ı mûmâ-ileyhim beş seneden ziyâde bir müddet erkân-ı harbe mülhaklık yani Aplikati hizmetinde kalamazlar.

Aplikatiler (yani erkân-ı harbe mülhak zâbitân) on sene yüzbaşılık rütbesini

hâiz oldukları takdîrde terfileri kabîl olabilmek için kendi sınıflarına müteallik askeri kollarından birinde tekrar îfâ-yı hizmete memûr edilir; zâbitân-ı mûmâ-ileyhimden kırk sekiz yaşına vasil olanlarla terfiden mahrumiyete muvafakat edenlerin erkân-ı harbiyye mülhakkılığında kalmalarına müsâade olunur.

Bazı kumandanlıklara tayîn edilmiş olan generallerin maiyetlerinde kendi erkân-ı harbiyye hey'etlerini terkip eden erkân-ı harbiyye zâbitânıyla erkân-ı harbiyye muâvinlerinden başkaca olarak bir de emir zâbitleri (official d'ordinanza) bulunur.

Mezbûr generaller zâbitân-ı mûmâ-ileyhimi kendi taht-ı kumandalarındaki asâkir zâbitânı meyanından intihâb ettikleri cihetle bu zâbitler kadrodan hârice çıkarılmış değildirler. lâ-akall iki sene zâbitlik etmiş olmaları meşrut olan bu misillû zâbitân iki seneden ziyâde memûriyet-i mezkûrede (yani emir zâbitliğinde) istihdâm edilmez. İş bu müddetin inkızâsında bi'l-cümle emir zâbitânı kendi âlâylarına avdet etmeye ve hizmet-i husûsiyede yeniden istihdâm olunabilmek için âlâylarında lâ-akall iki sene tekrar hizmet-i fiiliye-i askeriyede bulunmaya mecbûrdurlar.

Her vakit yanlarında bulunmak ve şahıslarına müteallik olmak üzere emir zâbiti almağa istihkakı olan generaller şunlardır:

Harbiyye nâzırı;

Erkân-ı harbiyye kolu kumandanı (erkân-ı harbiyye-i umûmiye reîsi);

Kolordu kumandanları;

Ordu generalleri;

Fırka kumandanı olan generaller;

Sardinya kumandanı olan general.

Livâ kumandanlarına gelince: Bunların yanlarında ne erkân-ı harb ve ne de emir zâbiti bulunmaz; maa-hâzâ her livâyaya harbiyye nâzırı tarafından yaver-i harb nâmıyla bir zâbit memûr olup bu zâbitler livâ kumandanları olan mirlivâların zatına değil belki livâ yaveri olmak üzere bizzât livâyaya mütealliktirler.

Yaver-i harbler: Sûret-i umûmiyyede yüzbaşı rütbesinde olan ve bi't-tercih Mekteb-i Ali-i Askerî'den yetişmiş zâbitân meyanından intihâb edilen zâbitân-ı askerîdir. Mûmâ-ileyhim yaver-i harblik memûriyetine tayîn olundukları vakitte kadro hâricine çıkarılırlar; maamâfih dört seneden ziyâde bu vechle askerî kollarından hariç ve perakende kalmalarına müsâade olunmaz.

Emir zâbitleri ile yaver-i harblerin adedi tahmînen 110 kadardır.

Vakt-i sulhta İtalya Devleti'nin erkân-ı harbiyye hizmeti eşhâs-ı âtîye tarafından îfâ olunur.

Kolordu: Cümlesi erkân-ı harbiyye zâbitânından olmak üzere 1 mirâlây erkân-ı harbiyye reîsi, 1 kaymakâm yahut binbaşı, 1 yahut 2 yüzbaşı, bundan başka 1 yahut 2 mülhak yüzbaşı (aplikati);

Fırka: Erkân-ı Harbiyye zâbitânından 1 kaymakâm yahut binbaşı erkân-ı harbiyye reîsi ile 1 yahut 2 yüzbaşı; bundan başka 1 yahut 2 mülhak yüzbaşı (sûret-i umûmiyede cem'an üç yüzbaşı).

Livâ: Yalnız bir yaver-i harb memûrdur.

Vakt-i seferde kolordu ve fırka erkân-ı harbiyyelerine bir veya iki zâbit fazla verilir.

Erkân-ı Harbiyye koluna müteallik zâbitânın (yani erkân-ı harbiyye zâbitânının) ve firkalarda yahut kolordularda istihdâm olunmayan mülhak zâbitânın ekserîsi Erkân-ı Harbiyye kolu kumandanlığına (Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye dâiresi şubelerine) veyâhûd coğrafya cemiyetine merbut ve mütealliktir; bunlardan bir takımları Harbiyye Nezâreti'nde (Harbiyye Nâzırı'nın umûr-ı kitâbetinde), izâhde, kralın ve prenslerin nezdinde ve ha-kezâ mahallerde müstahdemdir.

Velhâsıl İtalya'da Erkân-ı Harbiyye hizmeti vakt-i sulhda muhtelif tabakadan takrîben 360 zâbit tarafından îfâ olunur. Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Reîsi demek olan Erkân-ı Harbiyye kolu kumandanı bi'l-cümle erkân-ı harbiyye zâbitânıyla erkân-ı harbiyye mülhaklarına, yaver-i harblere ve ha-kezâyâ kumanda eder ve anları hizmeti muhtelifede istihdâm, terfi rütbelerine müteallik umur ile iştilal eyler ise de harbiyye nâzırı merci'i olmakla icrâatını andan istizan ve müsâadesini istihsâl ile mevki-i fiile vaz' eyler.

Vakt-i seferde başlıca erkân-ı harbiyye-i umûmiye dâiresi (erkân-ı harbiyye kolu kumandanlığı) şubelerindeki zâbitân ile ordu erkân-ı harbiyyesi, idâre kolları vesâire tesîs olunur.

Sâbıkü'l-beyân Mekteb-i Ali-i Askerî'den başka İtalya'da mevcûd olan sair mekâtib-i askeriyeye şunlardır:

1. Moden Çavuş Mektebi: Bu mektebin müddet-i tahsiliyesi iki senedir. 1 Teşrîn-i evvel 1895 târihinde küşâd edilmiş olan mekteb-i mezbûrun şâkirdânı takrîben yüz kişidir (1899 senesinde mekteb-i mezbûrda 34 piyâde, 15 süvârî, 20 topçu, 5 istihkâm, 30 muhasebe çavuşu tahsilde bulunmakta idi).

2. Roma ve Napoli Askeri İdadileri: Bu mekteplere 13-16 yaşında çocuklar dâhil olur. Müddet-i tahsiliye dört senedir. Bunlara alınacak şâkirdânın adedini her sene harbiyye nâzırı tahdîd eyler. (1899 senesinde Roma mekteb-i idadisine 32 ve

Napoli mekteb-i idadisine 54 kişi alınmıştır.)

Şâkirdân-ı mûmâ-ileyhim bu mektepte ikmâl-i tahsil ettikten sonra âti'z-zikr Moden Mekteb-i Askerîsi'ne bilâ-imtihân dâhil olabildikleri gibi Turen Askeri Akademisi'ne duhûl için müsâbakaya dâhil olabilirler*.

3. Moden Mekteb-i Askerîsi**: Bu mektep piyâde ve süvârî zâbiti ve komiser yetiştirmeye mahsûstur. Buraya 17-22 yaşında bulunanlar şerâit-i mahsûsasına muvafık oldukları ve mukannen imtihanları verebildikleri hâlde dâhil olabilirler. Müddet-i tahsil iki senedir. Kabûl olunacak şâkirdanın adedini her sene harbiyye nâzırı tayîn eder. Sûret-i umûmiyede her sene bu mektebe piyâde için 100 ve süvârî için 45-50 şâkird kayd ve kabûl olunmaktadır. hurûc imtihanını verebilen şâkirdan mülâzım nasb olunup mensûb oldukları sınıf-ı askeriyede münhallât vuku buldukça tadrîcen yerleştirilirler.

4. Turen Askeri Akademisi***: Bu mektep topçu ve istihkâm zâbiti yetiştirmeye mahsûstur. Mezkûr mektebe bâ-imtihân dâhil olunur ve kabûl imtihanı Moden Mektebi'nin kabûl imtihanına mânend ise de bu daha yüksek ve sıkı bir sûrette icrâ olunur. Mekteb-i mezbûrun müddet-i tahsiliyesi üç senedir. İmtihân müsâbaka sûretiyle vukua gelir ve kabûl edilecek şâkirdânın adedi her sene tayîn kılınır. (Harbiyye nezâreti tarafından 1899 senesinde yüz şâkird bi'l-müsâbaka kabûl edilmiştir). Askeri idadiyelerinde veyâhûd hariçteki liselerde ikmâl-i tahsil ile ba-diploma neş'et eden nâmetler müsâbakaya dâhil olurlar¹⁴².

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına ve düvel-i müşarûn-ileyhimin izâh-i askeriyyesine dâir malûmâtı şâmilidir.

(Yüz yetmiş altıncı numaralı nüshâdan mâ-bad)

Turen Askeri Akademisi'nin (dârü'l-fünûnun) şâkirdanı iki sene tahsil nihâyetinde mülâzım-ı sâni nasb ve tayîn olunurlar.

Sâbıkü'l-beyân mekteplerden çıkan zâbitândan ekserîsinin bu mekteplerdeki derslerden başka daha bir takım dersleri vardır: Piyâde zâbiti olanlar sekiz mâh kadar ameli dersler görmek üzere Parem endâht mekteb-i merkezîsi nâmındaki mektebe irsâl

* İzâh-i askeriyyeye muktezi şâkirdânın kısm-ı küllisi liselerden (izâh-i idâdiye-i mülkiyeden) yetişmektedir.

** Bu mektep bizde mekteb-i harbiyye nezdindeki piyâde ve süvârî mektebine mütenâzırdır.

*** Bu mektep bizde Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'a mütenâzırdır.

¹⁴² Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz yetmiş beşinci numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 311 (26 B 1319/ 8 Kasım 1901), s. 1309-1312.

olunurlar. Sûvârî zâbiti olmak üzere Moden mekteb-i askerisinden çıkanlar Pinyerol'de bulunan sûvârî tatbîkat mektebine giderler ki bu mektepteki müddet-i tahsil 8 veya 9 mâhdır. Velhâsıl Turen Askeri Akademisi'nden topçu ve istihkâm mülâzım-ı sânilîği ile neş'et edenler dahi iki sene müddetle topçu ve istihkâm tatbîkat mektebinin derslerini takip ederler.

Mezkûr mekteplerden mâ-adâ İtalya'da bir takım endâht mektepleri, izâh-i sıhhiye vesâire vardır.

İngiltere Erkân-ı Harbiyye Zâbitânının Tarz-ı Neş'et ve İstihdamları Ve İngiltere İzâh-i Askeriyyesi

İngiltere'de erkân-ı harbiyye zâbitânı iki kısma münkâsım olup birine erkân-ı harbiyye-i husûsiye ve diğere erkân-ı harbiyye-i umûmiye nâmı verilir ki asıl erkân-ı harbler bu ikinci sınıftan olanlardır.

Generaller maiyetlerinde asıl erkân-ı harbler ile birlikte îfâ-yı vazife eden erkân-ı harbiyye-i husûsiye zâbitânı yaver-i harblık ve askeri kâtipliği hizmetinde müstahdem zâbitândan ibârettir.

Erkân-ı harbiyye-i husûsiye koluna taalluk ve terettüb eden vezâif ve hizmeti îfâ eden zâbitân yani yaver-i harbler ile askeri kâtipleri veya askeri kâtip muâvinleri askeri kolları dâhilinde intihâb edilir; bunlardan yaver-i harbler bizzât generaller tarafından ve diğere ordunun başkumandanı tarafından intihâb edilmek usûl-i müttahizedendir. Zâbitân-ı mûmâ-ileyhim ancak merbut ve müteallik oldukları general nezdindeki hizmetlerinin devâmı müddetince erkân-ı harbiyyenin bir kısmı gibi add ve itibâr olunurlar. Bu hizmet hitâm bulunca anlar bit-tab' mensûb ve müteallik oldukları askeri kollarına (kıt'aat-ı askeriyyeye) avdet ederler.

Erkân-ı harbiyye-i umûmiyeyi (asıl erkân-ı harbleri) teşkil eden zâbitânın hizmeti bir cihetten kumandanlık eden generallerin maiyetlerindeki erkân-ı harbiyye hey'etlerinde îfâ olunan vezâif-i muhtelifeden ve diğere cihetten dahi topografya hizmetiyle sair hizmet-i mahsûsadan ibârettir.

Erkân-ı harbiyye-i umûmiye vezâif ve hizmetini îfâyâ müteallik olan memûriyetler bazı ahvâl-i müstesnâ olmak üzere -Kamberley* Erkân-ı Harbiyye Mektebi** nâmındaki dârü'l-fünûnu askerîde tahsil ederek yetmiş zâbitâna ihale ve tevdi kılınır.

* Camberley.

** Staff-College nâmında olan bu mektep Almanya Devleti'nin Feriks Atada ve Fransa Devleti'nin Mekteb-i Ali-i Askerî nâmlarında olan mekteplerine muadildir.

Bu mektebe her sene müsâbaka tarikiyle olmak üzere sınıf-ı muhtelif-i askeriyeden takriben 32 zâbit ahz ve kabûl olunur. Mektebe dâhil olacak nâmzet zâbitânının lâ-akall beş sene zâbit vezâifi ve hizmetini îfâ etmiş olması ve yüzbaşı rütbesinde veyâhûd bu rütbeye kesb-i istihkak etmiş (yüzbaşı edilmesi musammem) bulunması meşruttur. Mezunen geçirilen zamân matlup olan müddet-i hizmetten add edilmeyip tarh ve tenzil kılınır.

(Zâbitânın istihkakları olan mezuniyet-i muntazama-i seneviye müddeti müstesnâdır; yani bu müddet tenzil edilmez).

Sâbıkü'l-beyân Mekteb-i Ali-i Askeriyye dâhil olan zâbitânın beşi topçu ve istihkâm (mühendisi) on beşi piyâde ve nakliye zâbiti, üçü Hind Ordusu zâbit, biri asâkir-i bahriyye zâbitidir. Baki kalan şâkirdlik mahalli kabûl imtihânı notalarından sekizde üçünü istihsâl edip zâbitân için olmak üzere Avrupa başkumandanının intihâbına bırakılmakta ve kaldı ki müsâbaka sûretiyle kabûl olunacak sâbıkü'l-beyân 24 zâbit notaların lâ-akall nisfini istihsâl eylemiş zâbitân meyanından ve her sınıftan olmak üzere sıra defterinin başından itibâren ahz ve intihâb edilmekte bulunmuştur.

Bundan mâ-adâ İngiltere erkân-ı harbiyye mektebine dâhil olacak sâbıkü'l-beyân zâbitân erkân-ı harbiyye hizmetine olan kabiliyetlerini tayîn ve takdîre mahsûs bir tecrübe sûretinde olmak üzere erkân-ı harbiyye hey'etlerinden birinde bir mâhdan ibâret bir mülâzemet-i evveliyye (yani ibtidai staj) yapmak orada iktidâr ve ehliyetlerini irâe eylemek mecbûriyetindedirler. İmtihân her sene Ağustos ayında olmak üzere icrâ edilir.

Düşmân karşısında temeyyüz eden zâbitân imtihândan ma'füvv olmak üzere sâbıkü'l-beyân Mekteb-i Ali-i Askeriyye dâhil olabilir.

Mekteb-i mezkûrun müddet-i tahsilîyesi iki senedir. Her senenin kânûn-ı sâni on beşinden itibâren derslere başlanır. İki sene esnâsında tedris olunan dersleri tahsil ve itmâm eden zâbit ve şâkirdan bir hurûc imtihânı verirler.

Yedi sene âlâylarda hizmet etmiş ve yüzbaşılık rütbesini hâiz bulunmuş olan ordu zâbitânı ve keزالık binbaşılar mekteb-i mezkûrun derslerini takip etmeksizin doğrudan doğruya sâbıkü'l-beyân hurûc imtihânına kabûl olunabilirler.

Bahs olunan hurûc imtihânını muvaffakiyetle itâ edebilen bi'l-cümle zâbitân menşe'lerinden ibâret olur ise olsun imtihân verdikleri zamândan itibâren erkân-ı harbiyye hizmetini îfâya davet olunmaya müstead add ve itibâr olunur; lakin bu keyfiyet hizmeti mezbûrede mutlaka istihdâm olunmaları için kendilerine hiçbir hak ve salâhiyet bahş edemeyip anlar meyânında hizmet-i mezbûreye hiç davet

edilmeyenler dahi bulunabilir.

Zâbit-i şâkirdan erkân-ı harbiyye mektebinde ikametleri esnâsında her sene alelaide büyük manevralar (sonbahar manevraları) icrâ olunurken bir buçuk aylık bir müddet için gerek Aldershot Ordugâhı'nda ve gerek hariçte -kendi sınıf-ı askerîlerinin gayrı bir sınıftan- bir askeri koluna rabt ve terfîk kılınırlar.

Zâbitân-ı mûmâ-ileyhim mektepten huruclarında kendi âlâylarına avdet eder ve orada tekrar hizmet-i asliye ve adiyyelerine mübâşeret eylerler. Zâbitân-ı mûmâ-ileyhim mektebi terk ettikleri sırada içlerinden erkân-ı harbiyye vezâif ve hizmetini îfâ için ordu başkumandanlığı tarafından en son olarak tefrîk ve intihâb kılınan zâbitân (asıl erkân-ı harbiyye zâbitânı) ale'd-devâm hizmet-i mezbûrede istihdâm kılınmayıp alelaide yalnız beş seneden ibâret bir müddet hizmet-i mezbûrede kalırlar. Bu zamânın inkızâsında mûmâ-ileyhim mensûb oldukları asker kollarına tekrar avdet ederler* ve erkân-ı harbiyye hizmetine tekrar davet olunmazdan akdem mezkûr kollarda yeniden lâ-akall iki sene îfâ-yı hizmet eylemek mecbûriyetindedirler. Kezalik erkân-ı harbiyye-i husûsiyeden ma'dud olan yaver-i harbler dahi bir generalin maiyetinde beş seneden ve müstemlekâtan birinin valisi nezdinde altı seneden ziyâde kalamazlar.

Erkân-ı harbiyye mektebinden başka İngiltere'de mevcûd olan izâh-i askeriyyenin başlıcaları ber-vech-i âtîdir:

El-yevm İngiltere'de âlâylarda bi'l-imtihân çavuşluktan zâbit olanlar müstesnâ tutulduğu hâlde İngiliz zâbitleri izâh-i askeriyyede, üniversitelerden (dârü'l-fünûnlardan), milis asâkiri kadrolarından yetişmektedir.

1. Sandhurst Mekteb-i Harbiyyesi: Piyâde ve süvârî için zâbit nâmzetleri Sandhurst Askeri Mektebi'nde on sekiz ay dürûs-ı mukannenî takip ile zâbit olurlar ve bu mektebe ya bir imtihan vererek veya bir üniversitede hüsn-i tahsil ettiğini muşaar bir şhadetnâme îbrâz ederek veyâhûd ki Pages ve Kade Mektepleri'nden çıkarken husûsî bir imtihan vererek Kade nâmıyla dâhil olurlar.

Mekteb-i mezbûrda üç sınıfa münkâsım takrîben 360 şâkird Kade on sekiz aydan ibâret müddet-i tahsilin nihâyetinde hurûc imtihanı verebilenler askeri kollarına mülâzım-ı sâni tayîn olunurlar. Maamâfih mülâzım-ı sâni ünvanını ihrâz edenler tayîn oldukları kıt'a-i askeriyyenin en kıdemli üç zâbitinden mürekkeb bir komisyon tarafından her nokta-i nazardan iyi bir hizmet îfâsına müstead ve muktedir görülmezler

* İngiltere'de erkân-ı harbiyye zâbitânı erkân-ı harbiyyeye tayîn oldukları zamân esâsen askeri kolu (kıt'a-i askeriyye) kumandanlığı maiyetine verilir ve maa-hâzâ husûsî bir üniforma (erkân-ı harbiyye üniforması) iktisâ ederler.

ise üç sene nihâyetinde rütbelerinden azl olunabildikleri cihetle bunlara verilen rütbe kati değildir. Binâberin mûmâ-ileyhim bir imtihândan geçmek, ahlak-ı hasene sahibinden ettirmek mecbûriyetindedirler.

2. Vloviç Askeri Dârü'l-fünûn-ı Karanisi: Topçu ve istihkâm sınıfları için zâbit nâmzetleri iş bu dârü'l-fünûnda tahsil ederler*. Bu mektepte müddet-i tahsiliye iki senedir.

Mekteb-i mezbûrun iki yüz kadar talebesi mevcûd olup mûmâ-ileyhim bir müsâbaka imtihânından sonra mektebe kabûl edilir ve mektep e dört sınıfa münkâsımdır. Birinci sene-i tedrisiye esnâsında dersler her iki sınıf-ı askeri talebesi (yani hem topçular ve hem de istihkâmlar) için müşterek ise de ikinci sene-i tedrisiyye esnâsında yek-dîğèrinden ayrılır. Şakirdânın topçu istihkâm sınıflarına tefrîkleri keyfiyeti mevcûd olan münhall mahallerle mütenâsib olarak ve şakirdânın talep ve ârzûları nazar-ı dikkate alınarak vukua gelir.

Sandhurst ve Volviç Mektepleri'nden neş'et eden zâbitân İngiltere Ordusu için yetiştirilen zâbitânın selâsesini teşkil eder.

3. Üniversiteler: Büyük İngiliz üniversitelerinin (Oxford, Cambridge, Londra, Droham ve sâire dârü'l-fünûnlarının) şakirdanı muayyen diplomaları hâiz oldukları hâlde ileride zâbit nasb ve tayîn olunmak üzere husûsî bir imtihân vermek talebinde bulunabilirler. Mûmâ-ileyhim bu imtihânı ber-vech-i matlûb verebilirler vezâif ve hizmet ameliyâtı öğrenmek için bir gönüllü veya milis koluna gönderilirler. Bu kollarda bir müddet ifâ-yı mülâzemet eyledikten (staj yaptıktan) sonra yeniden bir imtihân-ı askeri vermeye davet olunurlar, bu imtihânı verebilirler ise zâbit ünvanını alabilirler (ünvânen zâbit olabilirler) ise de katiyyen zâbit olabilmeleri Sandhurst Mekteb-i Harbiyesi'nden neş'et edenler hakkındaki sâbıkü'l-beyân şerâite tabidir.

4. Milis asâkiri kadroları, on beş mâh zâbitlik etmiş ve iki devir manevralarda bulunmuş olan milis zâbitânının Sandhurst Mekteb-i Harbiyesi'nin hurûc imtihânına muâdil bir imtihân vermelerine müsâade olunmuştur. Eğer bunlar şâyân-ı kabûl görünürler ise nizâmiye ordusunda hâiz-i rütbe olurlar. Şu sûretle nizâmiye ordusuna tayîn kılınan zâbitânın yekûnu her sene yüz otuza veya yüz elliye kadar çıkar.

5. Kingiston* Mekteb-i Askerîsi: İngiltere Devleti'nin Kanada'da müstemlekât milis asâkiri mekteb-i harbiyesi makâmında olmak üzere Kingiston Mekteb-i

* Bu mektep Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn nezdindeki topçu ve istihkâm mekteb-i hümâyûnuna mütenâzırdır.

* Kingston

Askerîsi nâmında bir mektebi olup burada milis zâbitânı yetiştir. Bu mektep şâkirdanından bazıları mukannen imtihânları verdikten sonra nizâmiye ordusunun hey'et-i zâbitânı (kadrosu) meyanına dâhil olabilirler.

6. Şatham* İstihkâm Mektebi: İstihkâm-ı tatbikat mektebi demek olan bu mektepte istihkâm (mühendis) sınıfına yeniden nasb ve tayîn olunmuş olan zâbitân müddet-i devâmı iki seneden ibâret olan dersleri takip ederler. Burada daha kıdemli zâbitân için dahi dersler tertîb edilmiştir¹⁴³.

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına ve düvel-i müşarünileyhimin izâh-i askeriyyesine dâir malûmâtı şâmidir.

(Yüz yetmiş yedinci numaralı nüshâdan mâ-bad)

İstihkâm (mühendis) hizmetinin mühtelif kollarına müteallik her türlü tadîlât ve islâhât, tekemmülât mekteb-i mezbûrda tedkîk ve mütâlaa edilir.

7. Endâht Mektepleri: İngiltere Şueborniyes (Schaburgness)'de bir topçu endâht mektebi bulunduğu gibi Hit (Hythe)'de bir piyâde endâht mektebi vardır. Mezbûr mekteplerde nizâmiye ordusuna, muavene ordusuna (milis ve gönüllü ordusuna) müteallik zâbitân ve çavuşan için ameli dersler tertîb edilmiştir.

8. İşaretçiler Mektebi: İngiltere Hükûmeti'nin Aldershot'da İşaretçiler Mektebi (l'eeotc des Signaleurs) nâmında zâbitân ve çavuşan için bir mekteb-i askerîsi vardır.

9. Askeri Aşçı Mektebi: İngiltere Hükûmeti'nin bu namda olan askerî mektebi kezalik Aldershot mevkiinde olup âlâylar için aşçılık sanâtına vakıf çavuşlar yetiştirmeye mahsûstur.

Bunlardan başka orduda hizmet-i sıhhiye ve baytariyye ve sâire îfâsına lâzım gelen eşhâs ve zâbitânı yetiştirmeye mahsûs bir takım izâh-i mahsûsa ile sâir bazı izâh-i müteferria-i askeriyye daha vardır.

8. Rusya erkân-ı harbiyye zâbitânının tarz-ı neş'et ve istihdâmları ve Rusya izâh-i askeriyyesi

Rusya Devlet-i fehimesi nezdinde gerek harbiyye nezâretindeki erkân-ı harbiyye-i umûmiye dâiresinde ve gerek talîmât ve manevraların hîn-i icrâlarında memûren yanlarında bulunmak üzere generaller maiyetlerine verilmiş olan erkân-ı

* Lavet tarafından 1900 senesinde neşrolunan eser-i meşhurdan muktesebdir.

¹⁴³ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz yetmiş altıncı numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 312 (3 Ş 1319/ 15 Kasım 1901), s. 1319-1322.

harbiyye hey'etlerinden erkân-ı harbiyye hizmetini ifaya memûr olan zâbitân husûsi bir kol teşkîl ederler. Maa-hâzâ ihtiyacat-ı hizmet istilzâm eylediği vakitte muvakkaten âlâylarından infikak ettirilen zâbitân askeri mûmâ-ileyhime muâvenet etmek üzere yanlarına terfîk olunur.

Rus erkân-ı harbiyye kolu için lâzım gelen zâbitân bir sûret-i münhasırada olmak üzere -Sen Petersburg'da Nikola Erkân-ı Harbiyye Akademisi (l'Academie d'etat Major Nicolas) nâmında tesîs kılınmış bulunan dârü'l-fünûn-ı askerîde ikmâl-i tahsil eylemiş olan zâbitler meyanından tefrîk ve intihâb olunur. Mezkûr dârü'l-fünûn yalnız erkân-ı harbiyye zâbitânı yetiştirmeye mahsûs bir mektep değil belki Rusya Devleti nezdindeki tedrîsât-ı askeriyenin bir merkezidir.

İki senesi bir kıt'a-i askeriyeye üzerinde olmak üzere üç sene ifâ-yı hizmet etmiş olan ve hatt-ı asâkirinde yüzbaşı-ı sânilik dahi dâhil olduğu hâlde bu rütbeye kadar birer rütbede bulunan her sınıf-ı askeriden zâbitânın dârü'l-fünûn-ı mezbûre kabûl için her sene açılan müsâbaka imtihânına iştirakine müsâade olunur.

Dört aydan ziyâde mezunen geçirilen müddet-i ezmine-i hizmet yekûnundan tarh ve tenzil kılınır. Müsâbakaya dâhil olacak nâmzet-i zâbitânın hastalıktan salim olması ve kendi amirleri tarafından müsâbaka imtihânlarına dâhil olmalarına müsâade kılınmış olması şarttır. Müsâbaka imtihânına girecek nâmzetlere imtihânlara hâzırlanmak için dört mâhdan ibâret bir mezuniyet itâ kılınır.

Dârü'l-fünûn-ı mezkûrun müddet-i tahsiliyesi zâbitânın kısım-ı azami için iki sene olduğu gibi (bu müddetin bir senesi ikinci sınıftan ve bir senesi birinci sınıftan geçirilir) erkân-ı harbiyye hizmetine duhûle tahsîs kılınan zâbitân için dahi iki buçuk senedir.

Nikola dârü'l-fünûn-ı askerisine teşrîn-i evvel ayında dâhil olunur. Her sene müsâbaka imtihânlarına üç yüzü mütecaviz zâbit dâhil olur ve bu kadar zâbitân meyanında takrîben yüz kırk kadarının mezkûr dârü'l-fünûna kabûl edildiği görülmektedir. Maa-hâzâ kabûl olunacak zâbitânın adedi her sene sûret-i umûmiyede 140-150'dir. Bunlar içinden on zâbit taksîm-i arazi şubesi içindir. Mekteb-i mezkûre müstemi sıfatıyla dahi bir takım zâbit-i şâkirdan dahi kabûl olunmaktadır.

İki sene müddet-i tahsiliye hitâmında zâbit-i şâkirdan bir hurûc imtihânı verirler. Bu imtihânın netâyicine göre ikmâl-i tahsil eden zâbitân iki takıma tefrîk kılınır. Bu iki takıma dâhil olan zâbitânın cümlesi dârü'l-fünûnda ikmâl-i tahsil ettiklerine alamet-i farika olmak üzere bir akademi alameti takmak hakkını istihsâl ederler. Bundan mâ-adâ birinci takımda sûret-i husûsiyede olarak temeyyüz eden

zâbitân altın ve gümüş madalyalar istihsâl edebilirler.

Dârü'l-fünûn-ı mezkûrda erkân-ı harbiyyeye müteallik bir takım dürus-ı mütemmimiyi altı ay müddetle takip etmek üzere davet olunan zâbitân birinci takımı teşkil eden zâbitân meyanından alınır ve bunların adedi erkân-ı harbiyye hizmeti için elzem olduğuna hükm olunan zâbitânın adedine göre mütehavvil olmak üzere her sene mübtedel 50-80 zâbit raddesindedir.

İki sene tahsilden sonra muvaffakiyetle mektebi terk eden ikinci takım zâbitânı mensûb oldukları askeri kollarına avdet ederler ve yüzbaşılık rütbesinde dört sene kalmış oldukları hâlde sıra hâricinde olarak orduda bi'l-intihâb kaymakâm nasb olunabilmek faydasından müstefid olurlar*.

Erkân-ı harbe tahsîs edilen zâbitân dârü'l-fünûnda mütemmim dersleri itmâm eyledikleri zamân hala yüzbaşı-ı sâni rütbesini (hatt-ı asâkirinde) hâiz iseler derhâl bir derece terfi ettirilirlir.

Taksîm-i arazi şubesi zâbitânına gelince: Bunların cümlesi taksîm-i araziye müteallik hizmet-i husûsiyeye tayîn kılınırlar.

Dârü'l-fünûnda tahsil etmiş ve mütemmim dersleri görmüş zâbitân erkân-ı harbiyye zâbitânını teşkil eder. Bunların terfi ve terakkîsi kavâid mahsûsasına erkân-ı harbiyye kolu dâhilinde vukua gelir. İş bu kavâid meyanında bilhâssa şâyân-ı işâr bir kâide vardır ki o dahi zâbitân-ı mûmâ-ileyhimin terfi edebilmek için bir kıt'a-i askeriyye kumandanlığında bulunarak talîmât ve hizmet-i talîmiyede bulunmaya mecbûriyetleridir. İşte bu vechle erkân-ı harbiyye yüzbaşılıkları kaymakâm nasb ve tayîn olunabilmek için lâ-akall bir sene müddetle bir piyâde veya süvârî bölüğüne kumanda etmeye ve yüzbaşılık rütbesinde üç sene mukaddem kesb etmeye mecbûr oldukları gibi kaymakâmlık rütbesinde veyâhûd mirâlâylık rütbesinin mebdinde dahi bir manevra yapılırken bir piyâde taburuna kumanda veyâhûd bir süvârî âlâynın ikinci kumandanlığı vezâifini îfâ eylemiş bulunmağa mecbûrdurlar*.

* Rusya Ordusu'nda erkân-ı askeriyyeden başka zâbitân ve ümerâ için altı rütbe vardır ki anlarda ber-vech-i âtidir. Sınıf-ı askeriyye göre Podparoutchick mülâzım-ı sânilik Kornet, Paroutchik mülâzımlık, sınıf-ı askeriyye göre Schtal capitaine yüzbaşı yahut Schlalsrolhmister sânilik; sınıf-ı askeriyye göre capitaine yüzbaşılık, Rothmister Podpolkovnick kaymakâmlık, Polkovnick mîrâlâylık ifâdât-ı marûzadan müstebân olur ki Rus Ordusu'nda binbaşılık rütbesi olmayıp yüzbaşı, sâniler sâir ordulardaki yüzbaşılara ve yüzbaşılarda dahi binbaşılara mütenâzırdır.

* Ameliyât ve tazyikat görmek üzere askerlerin îfâ-yı mülâzemet ettikleri (stajlar) esnâsında erkân-ı harblere mahsûs olan üniformayı muhâfaza ederler ve ancak mîrâlây makâmında bir âlâyın kumandasını der-uhde ettikleri vakit erkân-ı harb üniformalarını tebdil eylerler. husûsî sınıfları zâbitânı dahi sûret-i umûmiyede piyâde ve süvârîde staj yaparlar yani bir müddet-i muayyene esnâsında mülâzemet sûretiyle ameliyât ve tatbîkât-ı fiiliyyede bulunurlar.

Erkân-ı harbiyye zâbitânının mirâlây nasb ve tayîn olunabilmeleri için mûmâ-ileyhimin dört sene kaymakâmlıkta olmak üzere lâ-akall on beş sene zâbitlik etmiş bulunması meşruttur. Velhâsıl daha sonra bir fırkanın kumandasını der-uhde edebilmek için erkân-ı harbiyye zâbitânı bir âlâya ve bir livâyâ kumanda etmiş bulunmak mecbûriyetindedirler¹⁴⁴.

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduğlarına ve düvel-i müşarünileyhimin izâh-i askeriyyesine dâir malûmâtı şâmildir.

(Yüz yetmiş yedinci numaralı nüshâdan mâ-bad)

Husûsât-ı marûzaya binâen terfie nâmzet olan zâbitân-ı askerî kollarında staj yani mülâzemet yapmaya davet olunur ve bu kollarda muvakkaten ifrâz olunan zâbitânın yerlerine nasb ve tayîn edilirler. Maamâfih mûmâ-ileyhim mirlivâ makâmında bir âlâyın kumandasını der-uhde ettikleri vakitte erkân-ı harbiyye defterinden isimleri terkin edilir.

Rusya'da topografya işleri erkân-ı harbiyye kolunun vezâifi meyanına dâhil değildir*. İş bu hizmet-i husûsiyye kolu için topografya-yı askerî kolu nâmında diğer husûsî bir kol mevcûdudur. Bu kol takrîben 450 zâbitten müteşekkildir. Bu tevellüd için lâzım gelen zâbitân St. Petersburg'da tesîs edilmiş olan askeri topografya mektebi nâmında olan bir mektepte yetişir. Müsâbaka tarîkiyle bu mektebe her sene yirmi adet şâkirdân dâhil olur. Müddet-i tahsiliye iki senedir. Bu müddetin nihâyetinde hurûc imtihânlarını vermeye muktedir olan şâkirdân mülâzım-ı sânilik rütbesiyle topografya zâbiti nasb olunur.

Erkân-ı harbiyye kolu ile topografya askerî kolundan başkaca olarak Rusya âhar bir kol daha vardır ki bir dereceye kadar erkân-ı harbiyye hizmetine iştirâk edici bir kol gibi nazar olunabilen bu kol dahi sahrâ avcıları Feldjang kolu denilen askeri koludur. Mezbûr kol sınıf-ı muhtelîfeden alınmış takrîben kırk beş zâbitten müteşekkildir.

Sâbıkü'l-beyân Nikola Erkân-ı Harb Akademisi ile askeri topografya mektebinin gayrı olarak Rusya'da âfî'z-zikr izâh-i askerî mevcûdudur.

¹⁴⁴ Mirlivâ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Yüz yetmiş yedinci numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 316 (1 N 1319/ 12 Aralık 1901), s. 1389-1390.

* Taksîm-i arazi işleri için şu son senelere değin keyfiyet aynı sûrette idi; lakin 1887 senesinden beri taksim-i arazi zâbitleri erkân-ı harbiyye zâbitânı makâmında add edilmektedir. Kaldı ki mûmâ-ileyhim târih-i mezkûrdan evvel dahi taksim-i arazi şubesi denilen ve her sene o kadar zâbit alan şube-i mahsûsu muhtevî Erkân-ı Harbiyye Akademisi'nden neş'et etmekte idi.

1. Riga Çavuş Mektebi: 1887 târihinden beri Rusya'da çavuş -küçük zâbit-yetiştirmeye mahsûs bir mektep vardır ki mekteb-i mezbûr Riga'da tesîs edilmiştir. Bu mektep 500 şâkirdi hâvîdir. Askeri kollarında 8 mâh ifâ-yı hizmet eden efrâd-ı askeriyye bu mektebe dâhil olabildikleri gibi doğrudan doğruya da mekteb-i mezbûre dâhil olanlar vardır. Her iki sûretle mektebe dâhil olacak şâkirdânın dördüncü dereceden bir tahsil şhadetnâmesini hamil olmaları meşruttur. Müddet-i tahsil iki senedir. Bu müddetin inkızâsında şâkirdân sınıflarına göre ya derhâl küçük zâbit (çavuş) nasb ve tayîn olunur yahut birinci sınıftan asker tarz ve sûretinde olarak münhall beklemek üzere bir askeri koluna gönderilir veyâhûd ki ikinci sınıftan asker olmak üzere askeri kollarına irsâl kılınırlar.

Yonker Mektepleri: Rusya'da piyâde ve süvârî sınıfları için zâbit yetiştirmeye mahsûs başlıca bir menba teşkîl eden Yonker (Younkers) Mektepleri on bir adettir. Bunlardan yedisi piyâdeye mahsûs olup Kazan, Odesa, St. Petersburg, Çevgoyev (Tehougomer), Tiflis, Dilna, Irkotsk (Irkouirk) Şehirleri'ndedir (nihâyet ki şehirde bulunan mektep hem piyâde hem ve süvârî içindir). İzâh-i mezbûreden ikisi süvârîye mahsûs olup Elizabet Grad, Tiver (Tver) Şehirleri'ndedir. İkisi dahi Kazaklara mahsûs olup Novoçerkask, Orenburg Şehirleri'ndedir.

Mekteb-i mezbûreye şerâit-i mukannesine tevfiik hareket olunmak üzere malûmât-ı matlûbeyi (sûret-i umûmiyyede ikinci derecede malûmâtı) hâiz olan gönüllüler yahut çağrılanlar dâhil olur. Bunların müddet-i tahsiliyesi iki senedir. Her mektepte 100-400 talebe vardır. Müddet-i tahsilliyeye hitâmında şâkirdân bir hurûc imtihânı verirler; bu imtihânın netîcesine göre şâkirdân iki takıma ayrılır: Birinci takıma dâhil olanlar derhâl zâbit nâmzeti (pojpraporichick) nasb ve tayîn olunurlar. Ve mensûb oldukları kıt'aat-ı askeriyyeye avdet edip orada bir müddet mülâzım-ı sâni nasb olunmalarını beklerler. İkinci takıma dâhil olanlar dahi kezalik zâbit nâmzeti nasb olunurlar ise de lakin daha uzun müddet bekleyerek mülâzım-ı sâni olabirler.

Son senelerde piyâde Yonker Mektepleri'nden beher sene çıkan zâbit nâmzetlerinin adedi iki yüz ellisi birinci takımdan ve altı yüzü ikinci takımdan olmak üzere 850'ye terfi etmiş ve iki süvârî mektebinin yetiştirdiği Yonkerler'in adedi -kırk beşi birinci takımdan ve kırk beş ikinci takımdan olmak üzere 90'na ve Kazan Mektepleri'nden çıkanların adedi dahi 74'de baliğ ve resîde olmuştur.

Rus ordusu zâbitânının Yonker Mektepleri'nden neş'et etmeyenleri gerek izâh-

i askeriyyede yetişmektedir*.

3. İzâh-i Harbiyye: Rusya'da Mekteb-i Harbiyye (Mekteb-i Askerî) nâmı tahtında sekiz mektep vardır:

Piyâde için: St. Petersburg'daki Pol (Paul) Mekteb-i Harbiyyesi Moskova'daki Alexander Mekteb-i Harbiyyesi;

Süvârî için: St. Petersburg'daki Nikola Mekteb-i Harbiyyesi;

Topçu için: Sen Petersburg'daki Mişel Mekteb-i Harbiyyesi; Petersburg'daki Kostantin Mekteb-i Harbiyyesi;

İstihkâm için: St. Petersburg'daki Nikola Mekteb-i Harbiyyesi;

Eskiden Yonker Mektebi iken muahharan tahvil olunmuş olan Moskova ve Kiev piyâde harbiyye mektepleri bundan başka Elizabet Grad süvârî Yonker Mektebi'nde bâlâda mezkûr izâh-i harbiyyenin derslerine mânend husûsî dersler açılmıştır.

Sâbikü'l-beyân izâhden piyâde mekteplerinde şâkirdânın adedi 100-400, süvârî mektebinde 300, topçu mekteplerinin beherinde 150, istihkâm (mühendis) mektebinde 200'dür. Maamâfih bu adetler pek mübtedildir.

Çavuşlar ve efrâd-ı askeriyye dahi dâhil olduğu her sınıf-ı ahaliden, her mahâlden mürâcaât eyleyen bütün şâkirdân için mezbûr izâh-i harbiyye meftu ve küşâdadır. Bu mekteplere imtihân tarîkiyle on yaşı doldurmuş nev' resîdegân dâhil olur. Maa-hâzâ sivil ve askerî zimnas mekteplerinden çıkmış şâkirdân iyi bir şehadetnâme ibrâz edebilirlerse de izâh-i mezbûreye bilâ-imtihân kabûl olurlar.

Müddet-i tahsil piyâde ve süvârî mekteplerinde iki sene, topçu ve istihkâm mekteplerinde üç senedir. Fakat ahîren beyân olunan mekteplerde şâkirdânın en iyileri üç sene kalıp dîğerleri iki sene nihâyetinde mektepten çıkarlar. İzâh-i harbiyye talebesi asıl Yonker Mektepleri'nin talebesi misillû Yonker nâmıyla tevsîm olunur.

Bunlar mektepten huruclarında derecelerine kıdemlerine nazaran kısmen mülâzım-ı sâni nasb ve tayîn olunurlar. Ve kısmen dahi altı mâh mürûrunda mülâzım-ı sâni olmak üzere muhtelif namlar alırlar.

Şu dahi şâyân-ı dikkattir ki piyâde ve süvârî mektepleri şâkirdânı marû'z-zikr izâh-i askeriyyeden çıkarken topçu ve istihkâm mekteplerinin sınıf-ı âlîsine kabûl

* 1898-1899'da Rus Ordusu için 2220 mülâzım-ı sâni nasb edilmiştir. Zâbit nasb olunanlardan 1014'ü Yonker Mektepleri'nden ve 1206'sı izâh-i sâireden neş'et etmiştir. 1898-1899'da Rus Ordusu için 2220 mülâzım-ı sâni nasb edilmiştir. Zâbit nasb olunanlardan 1014'ü Yonker Mektepleri'nden ve 1206'sı izâh-i sâireden neş'et etmiştir.

olunabilirler ve bu sınıflarda zâbit olmak için izâh-i mezbûrda da artık yalnız bir sene kalırlar. Bundan başka Rusya’da piyâde ve süvârî zâbitlerinin imtihân-ı husûsî ile topçu ve istihkâm zâbiti olabilmeleri dahi usûlden olmakla şu sûretle birçok zâbitânın tebdîl-i sınıf ettikleri görülmektedir.

Kade Mektepleri: Rusya bir takım izâh-i askeriye daha vardır ki anlarda Kade Mektepleri’dir. Şâkirdânı dahi dekâde nâmını alan bu nevi’ mekâtibin adedi 24’tür.

İzâh-i mezbûre nev-ân-mâ bizdeki izâh-i idadiye-i askeriyyeye mütenâzırdır.

Mezkûr mekteplerde yedi sınıf mevcûd olup beher sınıfta bir sene kalınır. İzâh-i mezbûreye 10-18 yaşında olan çocuklar ve bilhâssa zâbitân ve memûrîn evlatları dâhil olur. Bunlardaki usûl ve teamül sırf askeridir. Müdüriyet, idâre, mubassırlık gibi husûsât için lâzım gelen eşhâs hemen münhasıran zâbitân meyanından intihâb olunmaktadır. Muâllimler sûret-i umûmiyyede sivilidir.

Kade mekteplerinin her birinde 150-500 şâkird vardır. Bu mekteplerin hey’et-i umûmiyyesi 8000 kadar şakirdi ihtiva eylemektedir. Şâkirdânın hemen cümlesi dâhili olup meccanen mektebe kabûl edilmiştir. Kadelerin cümlesi asker olmak meşrut olmayıp bunlardan bir takımı ikmâl-i tahsil eyledikten sonra sivil olarak umûr-ı mülkiyyede dahi istihdâm kılınır.

Kade Mektepleri’nden dördü St. Petersburg’da ve biri Frederiks Ham’da, üçü Moskova’da 11 adedi: Orel, Voronej, Nijniy Novgorod, Polotsk, Piskov, Poltava, Kiev, Jaruslav, Varşova, Simpirsk, Odessa Şehirleri’nde, ikisi Orenburg’da, birisi İrkotsk’da, biri Tiflis’te, biri Novoçerkask’dadır.

Frederiks Ham’da Finland’da bulunan Kade Mektebi on sınıfı ve yalnız 120 şakirdi hâvîdir. Üç nihâyet ki ali sınıflar tıpkı izâh-i harbiyye sınıfları tarzında şâkirdânı zâbit olmak için verilmesi lâzım gelen imtihâna hâzırlar.

Bundan başka Volsok’da Yonker Mektepleri’ne lâzım gelen Kadeleri yetiştirmek için ayrıca bir Kade Mektebi mevcûd olduğu gibi İrkotsk’da Kabaroka Kade Mektepleri için dahi iki adet izâh-i idadiye vardır. Kade Mektepleri’nin hemen cümlesi sâbıkü’l-beyân izâh-i harbiyye için lâzım gelen şâkirdânı yetiştirir¹⁴⁵.

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına ve düvel-i müşarünileyhimin izâh-i askeriyyesine dâir malûmâtı şâmidir

¹⁴⁵ Mirlivâ Ahmed Muhtar, “Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa’da Erkân-ı Harblik (Yüz yetmiş yedinci numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-”, *Malûmât*, No. 317 (8 N 1319/ 19 Aralık 1901), s. 1409-1411.

(Üç yüz on yedinci numaralı nüshâdan mâ-bad)

5. Mişel Topçu Akademisi ile Nikola Mühendis (İstihkâm) Akademisi bunlar da St. Petersburg'dadır. Kâideten her sınıftan zâbitân müddet-i tahsilîyeleri iki seneden ibâret olan bu dârü'l-fünûnlara dâhil olabilir ise de fiiliyatta mekteb-i mezbûre hemen münhasıran topçu ve istihkâm zâbitlerinin dâhil oldukları görülmektedir. Bu mekteplere kabûl olunan zâbitânın adedi Mişel Akademisi (dârü'l-fünûnu) için 20-30, Nikola Akademisi için 40-50'dir.

Erkân-ı harbiyye akademisi olduğu gibi mezbûr iki akademide dahi müddet-i devâmı altı mâhdan ibâret dürûs-ı mütemmîme vardır. Bu derslere yalnız ikinci sahne-i tedrisiye derslerinin en âlâ talebesi kabûl edilir. Hurûc imtihânlarını veren zâbitânın terfî-i misillû hukuk bu bâbda erkân-ı harbiyye zâbitânına verilen hukuka müşabihtir.

6. Hukuk Akademisi: tadrîsâtın müddet-i devâmı üç senedir. Bu mektepten maksâd zâbitândan bir takımına (her sene 40-50 zâbit) muhâkemat-ı askeriyyeye müteallik vezâifî sûret-i mükemmelede edebilmeleri için lâzım gelen malûmâtı itâ eylemektir.

7. Süvârî Mektebi: Fransa Devleti'nin Sumo'daki bu mektepten maksâd muayyen bir müddette olan zâbitânı bir süvârî bölüğünün kumandasına hâzırlamak ve süvârîler arasında yek-silik- usûlleri orduda neşr ve tamime müstead -fürûsiyet ve eskrim muâllimleri yetiştirmektir. Bu mektebin müddet-i tahsilîyesi: Ordu zâbitânı için iki sene, Kazak zâbitânı için 5, 10 efrâd-ı askeriyye için 23 mâhdır.

8. Endâht Mektepleri: Rusya'da biri piyâde zâbitânına ve diğeri topçu zâbitânına mahsûs iki mükemmel endâht mektebi vardır.

Bunlardan mâ-adâ Rusya'da bir (elektrik mektebi) ile hizmet ve vezâif-i sıhhiye ve baytariye ve sâireye müteallik bir hayli izâh-i husûsiye daha vardır.

9. Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye erkân-ı harbiyye zâbitânının tarz-ı neş'et ve istihdâmları ve Osmanlı izâh-i askeriyyesi

Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye erkân-ı harbleri Pangaltı'da kâin mekteb-i funûn-ı harbiyye-i şahânenin kısm-ı alisini teşkil eden bir Osmanlı dârü'l-fünûn-ı askerîsi tarz ve sûretinde olan erkân-ı harbiyye nâmzet mektebinden neş'et ederler. Mekteb-i funûn-ı harbiyye nezdindeki (piyâde ve süvârî mektebi) ile Mühendishâne-i Berriye-i Hümayûn nezdindeki topçu ve istihkâm mektebinin üç seneden ibâret olan sînin-i tahsilîyesi esnâsında kazanılan numaraların azamiyeti derece-i ahlak nazar-ı dikkatte tutularak âtî'z-zikr nizâmnâme-i mahsûsî mücebine erkân-ı harbiyye nâmzetleri tefrîk ve intihâb olunur. Bunlar birinci sene-i tedrisiye nihâyetinde mülâzım-ı evvel

nasb olunurlar ve mektepte üç sene tahsil ettikten sonra mezbûr nizâmnâme mücebince yüzbaşılıkla mektepten çıkarlar. Yine o nizâmnâme mücebince mümtaz zâbitânın en muktedirleri erkân-ı harbiyye sınıfına tefrîk olunur; bunlar sınıf-ı selâsenin beherinde sekizer ay ameliyât ve tatbîkat gördükten sonra erkân-ı harbiyye kolağalığı rütbesine nâil ve erkân-ı harbiyye koluna dâhil olurlar.

Erkân-ı harbiyye koluna dâhil olan erkân-ı harbiyye zâbitânı mezkûr kol dâhilinde ehliyet-i faika ve sıra ve kıdem-i nazar dikkatte tutularak terfi ederler ve ferîk rütbesine nâil oluncaya değin bu kol dâhilinde bulunup mezbûr rütbeyi ihrâz edince artık mezbûr koldan infikak eylerler. Erkân-ı harbiyye zâbitânının sınıf-ı sâireye nakilleri mücaz olmakla ihyanen erkân-ı harbiyye mirâlâylarından bazılarının livâlıkla sınıf-ı sâireye nakl ettikleri görülmektedir.

Yüzbaşılık rütbesiyle mektepten neş'et ettikten sonra erkân-ı harbiyye sınıfına tefrîk olunmayan mümtaz-ı zâbitân nizâmnâmesi mücebince mensûb oldukları sınıf-ı askeriyye kıt'aatında istihdâm olunurlar. Bunların düvel-i sâirede olduğu gibi bit-tercih erkân-ı harbiyye mülhak zâbitliğinde ve teşkilât-ı cedîde ve ihtiyacat vukuunda bi'l-fiil erkân-ı harbiyye hizmetinde tıpkı erkân-ı harbiyye zâbitânı misillü istihdâm olunabilecekleri aşikârdır.

Erkân-ı harbiyye nâmzet sınıflarındaki nâmzet şâkirdanın adedi nizâmnâme-i mahsûsi icâbatından olarak sabit olmayıp ahvâle tabidir. 1317 sene-i hâzıra-i rûmiyyesi için üçüncü sınıfındaki zâbit şâkirdanının adedi 30 (ikinci sınıfındakilerin 39) birinci sınıf zâbit şâkirdanının adedi 36 olmakla erkân-ı harbiyye nâmzet mektebinin mecmu şâkirdanı 105 kişi olarak müntehi sınıf-ı şâkirdanı bu kere icrâ olunan imtihân-ı umûmiyi müteakip ber-muceb-i nizâm yüzbaşılık ile mektepten neş'et eylemişlerdir.

Osmanlı Mekteb-i Ali-i Askerîsi demek olan erkân-ı harbiyye nâmzet mektebimizin dersleri sınıf sırasıyla âtîye derc edilmiştir. Nâmzed-i şâkirdan için Fransız lisânının ve şâkirdin intihâbına göre Alman veya Rus lisânlarından birinin tahsili mecbûridir. Şâkirdan harîta üzerinde birçok tabiye mes'eleleri târih-i harb mesâil-i hal ederler ve iki taraflı tabiye tatbîkatı yapar ve harbin sur-ı icrâyesini dahi görürler. Kışla talîmhânesinde, manejinde yapılan talîmât ile arazi üzerinde yalnız hey'et-i zâbitân ile veya mekteb-i harbiyye piyâde ve süvârî sınıfları ile birlikte yapılan tatbîkat ve manevralar, topografya ve istikşafat-ı askeriyye ve sâire ameliyâtları tedrisâtın kısm-ı amelisini teşkil eder.

Erkân-ı harbiyye nâmzet üçüncü seneleri

Fünûn-ı askeriyye-i asliye	1- erkân-ı harbiyye vezâifi
	2- tabiye tatbikatı
	3- muhârebât-ı meşhûre münâkâşâtı
	4- muhârebât-ı kalla
	5- talim nazariyatı
	6- talim ameliyatı

Fünûn-ı askeriyye-i muavene	1- şimendüfer ve köprücülük
	2- şimendüfer ve telgraf-ı askeri
	3- Hey'et ve taksim-i arazi
	4- müellifât-ı ecnebiyye-i askeriyye tedkikatı ve hukuk-ı harb
	5- İstikşâfât-ı askeriyye
	6- istihkâmât-ı cesime eşkâli

Lisân	1- lisân-ı Fransevi
	2- Alman ve Rus lisânı

Erkân-ı harbiyye nâmzet ikinci sene dersleri

Fünûn-ı askeriyye-i asliye	1- tabiye tatbikatı
	2- muhârebât-ı meşhûre münâkâşâtı
	3- topçu tabiyesi
	4- talim nazariyatı
	5- talim ameliyatı

Fünûn-ı askeriyye-i muavene	1- istihkâmât-ı cesime
	2- coğrafya-yı sevkül-ceyş
	3- ecnebi ordularının teşkilâtı
	4- köprücülük ve şimendüfer
	5- istihkâmât-ı askeriyye

Lisân	1- lisân-ı Fransevi
	2- Alman veya Rus lisânı mebâhis-i riyaziye

Erkân-ı harbiyye nâmzet birinci sene dersleri

Fünûn-ı askeriyye-i asliye	1- tabiye tatbikatı
	2- muhârebât-ı meşhûre münâkâşâtı
	3- târih-i fenn-i harb
	4- talim nazariyatı
	5- talim ameliyatı

Fünûn-ı askeriyye-i asliye	1- topçuluk ve balistik
	2- istihkâmât-ı hafife
	3- coğrafya-yı sevkül-ceyş
	4- mufassal topografya
	5- kitâbet-i askeriyye

	6- istikşafat-ı askeriyye
--	---------------------------

Lisân	1- lisân-ı Fransevi
	2- Alman veya Rus lisânı
	3- mebâhis-i riyaziye

Ordu-yı Hümâyûn'a erkân-ı harbiyye zâbitânıyla sınıf-ı muhtelifeden mümtaz zâbitân yetiştirilmek için ahîren ittihâz ve kabûl buyurulmuş olan usûl-i cedîdenin mevâd-ı esâsiyesi taht-ı irade-i seniye-i hazret-i hilâfet-penâhîde bulunan nizâmnâme-i mahsûsundan bi'l-iktibas âtiye derc edilmiştir.

Hem erkân-ı harbiyye sınıfına tefrîk olunacaklar saye-i saadet-i sermaye-i hazret-i hilâfet-penâhîde daha mükemmel ahlak-ı hasene ve malûmât-ı askeriyyeyi hâiz olmak ve hem de ordu-yı hümâyûnlara erkân-ı harbiyye zâbitânı malûmât ve ahlakı derecesinde malûmât ve ahlaka mâlik zâbit yetiştirilmek için bade-ma mekteb-i fûnûn-ı harbiyye derslerini ikmâl ile nizâmen mülâzım-ı sâni rütbesini ihrâz edenlerin en iyilerinden sınıfın mevcûduna nazaran yüzde beş ile on raddesinde zâbit tefrîk ve intihâb olunarak kendilerine erkân-ı harbiyye nazmedi nâmı verilmesi ve bunların yakalarına birer sarı kevkab alameti takması ve cümlesinin kemafi's-sâbık üç sene evvel harbiyyeye mahsûs dersleri tahsil ile beraber muhâfaza-i mehasin-i ahlaka itinâ eylemesi ve fakat kafesi katiyyen erkân-ı harbiyye sınıfına tefrîk olunmamış add edilerek üç sene-i tahsiliye nihâyetinde uhdelere yüzbaşılık rütbesinin tevcîhi ile beraber fakat içlerinden yalnız cem' olunacak üç senenin numaralar sırasınca ilmen ve ahlaken erkân-ı harbiyyeye şâyân olanların -bir sülûsten ziyâde ve rub'dan az olmamak üzere erkân-ı harbiyye sınıfına bi't-tefrîk yedlerine erkân-ı harbiyye şhadetnâmesinin itâsı ve mütebâkîsinin dahi ordu-yı hümâyûnlardaki âlây ve taburlarda kadro dâhilinde istihdâm olunmak ve mümtaz zâbit olduklarına delil olarak yakalarındaki kevkab işâretini dahi hamil bulunmak üzere ordu-yı hümâyûnlara izâmı ve bundan başka erkân-ı harbiyye sınıfına tefrîk olunanları efrâd-ı asâkir-i şahânenin kıymet ve meziyet-i merdânelerine ve kıt'aat-ı askeriyye arasında cari olan usûl ve nizâmât ile zâbitânın iktidâr ve ehliyetine ve muamelat-ı resmiyyeye peydâ-yı vukûf etmeleri için- sınıf-ı selâse-i askeriyyenin beherisinde sekiz ay bulunmak şartıyla -iki sene âlây ve taburlarda istihdâm olunduktan sonra erkân-ı harbiyye kolağalığı rütbesiyle ordu-yı hümâyûnlar erkân-ı harbiyye dâirelerine nakl edilmesi ve Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn muntahi sınıfından dahi nisbet-i mezkûre üzere

erkân-ı harbiyye nâmzedi tefrîki usûl-i ittihâz olunmuş ve bu usûlün emr-i tahsilce husûl-i mükemmeliyetten başka asıl matlup ve mültezim-i ali olan terbiyye-i askeriyye ve ahlak-ı hasene nokta-i nazarından dahi müceb-i fevâid ve muhassenat olacağı aşikâr bulunmuştur.

Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin İzâh-i Askeriyyesi

Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'nin gerek İstanbul ve gerek taşrada bulunan izâh-i askeriyyesi şunlardır:

A. Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şahâne

1. Erkân-ı Harbiyye Nâmzet Mektebi

2. Piyâde ve Sûvârî Mektebi*

3. Askeri Baytar Mektebi

4. Sınıf-ı Mahsûsa

B. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn

1. Topçu ve İstihkâm Mümtaz Mektebi

2. Topçu ve İstihkâm Mektebi

3. Topçu ve İstihkâm Mekteb-i İdâdisi

4. Hendese-i Mülkiyye Mektebi

C. Mühendishâne-i Bahri-i Hümâyûn (Mekteb-i Bahriye-i Şahâne)

D. Mekteb-i Tibbiyye-i Şahâne

1. Askeri Tabib Mektebi

2. Askeri Eczacı Mektebi

E. İzâh-i İdadiye-i Askeriyye

F. İzâh-i Rüştiye-i Askeriyye

G. Bazı İzâh-i Husûsiye ve Sanayi-i Askeriyye Mektepleri.

A. Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şahâne

1. Mekteb-i fünûn-ı harbiyye-i şahânenin kısm-ı alisini teşkîl eden ve düvel-i sâire nezdindeki askeri dârü'l-fünûnları veyâhûd izâh-i aliye-i askeriyye karşılığı olan erkân-ı harbiyye nâmzet mektebinin ahvâli bâlâda zikr ve beyân olunmuştur.

2. Piyâde ve sûvârî mektebi: Pangaltı'da kâin-i mekteb-i fünûn-ı harbiyyenin kısm-ı esâsisini teşkîl eder. İzâh-i idadiyede üç sene tahsil ettikten sonra da sınıf

* Bu mektep Fransa Devleti nezdindeki "Sensir" mektebine ve Almanya Devleti nezdindeki "Karyaksi Şola" denilen izâh-i harbiyyeye mütenâzır ve müşabihdir.

imtihânlarını verenler veyâhûd izâh-i idadiye, mülkiye ve mekteb-i sultani, numûne-i terakkî mektebi misillû sivil mektepte idadiye derslerini tahsil ettikten sonra mekteb-i harbiyyeye girmek isteyip de her sene mekteb-i harbiyyede inikâd eden bir imtihan komisyonu muvacehesinde usûl-i mahsûsasına tevkiîfen kabûl imtihanlarını vermeye muvaffak olanlar mekteb-i harbiyyeye dâhil olurlar. Bunlar mektebe dâhil olduktan sonra şâkirdân derece-i ehliyetlerine göre sıraya konmak bilhâssa taşra izâh şâkirdânının derece-i tahsilatı anlaşılmaq için usûl-i mahsûsası mücebine başlıca idadiye derslerinden bir imtihan verirler. Harbiyyeye dâhil olanlardan ihtiyaç ve sınıfının mevcûdu nisbetinde süvârî şâkird tefrik olunur. Ve gönüllü olarak süvârî olanlardan gayrı süvârî şâkirdânı ba-kura tefrik edilir. Mekteb-i harbiyyenin üç seneden ibâret olan sinin-i tedrisiyesi esnâsında her sene nazari ve ameli sınıf imtihanlarını verebilenler üçüncü sene-i tedrisiye nihâyetinde mektepten şehadetnâme alarak mülâzım-ı sâni nasb olunurlar. Her sene imtihanı nihâyetinde her dersin es-mizanları mecmuunu dolduramayanlarla bir dersten ziyâde dersten dönenler terfi-i sınıf edemezler. Yalnız bir dersten dönmüş olanlar sene-i tedrisiye-i cedîde ibtidaiyesi usûl-i mahsûsasına tevfiîken imtihan verebilirse terfi-i sınıf edebilir.

Piyâde mülâzım-ı sâniîği rütbesiyle mektepten çıkanlar taşra mektep idadiyesinden iseler mensûb oldukları ordulara ve eğer değil iseler ba-kura muhtelif ordulara tevzi edilirler.

Piyâde ve süvârî mekteb-i hümayûnunun üç seneden ibâret müddet-i tahsiliyesi esnâsında iki kere sınıftan kalanlar bulunduğu sınıfla mütenâsib küçük zâbitlik rütbesiyle (birinci seneden olanlar çavuşluk ve ikinci üçüncü seneden olanlar baş çavuşluk ile) ihrâç olunurlar.

Mekteb-i harbiyye piyâde ve süvârî şâkirdânı sınıflarıyla mütenâsib yani her sene bir mikdâr mütezâyid bir maaş alırlar (birinci ve ikinci ve üçüncü sene şâkirdânının maaşları muntazamân 25, 50, 60 kuruştur).

İzâh-i harbiyye piyâde ve süvârî sınıflarının dersleri ber-vech-i âtidir:

Üçüncü sene: Sınıf-ı selâse tabiyesi, tabiye tatbikatı, istihkâmât-ı hafife, fenn-i eslihâ, hıfzû's-sıhha-i askeriyye, coğrafya-yı askeri, Devlet-i Aliyye ordu teşkilâtı, malûmât ve terbiye-i askeriyye, talim nazariyatı, istikşafat-ı askeriyye, Fransız lisânı, Alman veya Rus lisânı*, istihkâm eşkâli.

İkinci sene: Akâid-i diniye, hizmet-i seferiye, dâhiliye kânûnnâmesi, fenn-i

* Es-mizana dâhil değildir.

mimari, furûset ve nazariyeti, ilm-i malûmât ahlak ve terbiye-i askeriyye, talîm nazariyeti, talîm ameliyâtı, kılıç talîmi, istikşafat-ı askeriyye, harîta tersimi, ceza kânûnnâmesi, lisân-ı Fransevi, Alman veya Rus lisânı**.

Birinci sene: Akâid-i diniye, malûmât ve terbiye-i askeriyye, topografya nazariyatı, hikmet-i tabiiye, kimya, hendese-i resmiye, harîta tersimi, küttab, talîm nazariyatı, talîm ameliyâtı, lisân-ı Fransevi, Alman veya Rus lisânı***, hendese-i resmiye eşkâli, topografya ameliyâtı.

Muâllimlerin hemen kâffesi zâbit olup bazı lisân ve kitâbet muâllimleri sivildir. Piyâde ve süvârî üç sınıf şâkirdânının ve aşiret sınıfı talebesinin mecmuu geçen sene (1318 sene-i hîcriyyesinde) 2029 raddesinde iken bu sene-i tedrisiye (yani 1319 sene-i hîcriyesi) için üç sınıfın piyâde ve süvârî şâkirdânı ile aşiret sınıfı şâkirdânı cem'an 2152 kişiye tereffü etmiştir. 1318 sene-i hîcriyesine müteallik imtihân cetveline göre üçüncü sınıf 501 piyâde ve 89 süvârî şakirdi, ikinci sınıf 445 piyâde ve 56 süvârî şakirdi, birinci sınıf 811 piyâde ve 110 süvârî şakirdi. Aşiret sınıfı 7 piyâde ve 10 süvârî şakirdi yani cem'an 2019 şakirdi ihtiva etmekte iken bu sene-i tedrisiyede (1319 sene-i tedrisiyesinde) üçüncü sınıf piyâde ve süvârî olarak 535 şakirdi; ikinci sınıf 650 şakirdi, birinci sınıf 962 şakirdi ve aşiret sınıfı üçü piyâde ve ikisi süvârî olarak 5 şakirdi ihtiva etmekte olmakla üç sınıfın ve aşiret sınıfının mevcûdu piyâde ve süvârî olarak cem'an yekûn 2152 şakirdan olup bunlardan üçüncü sene şâkirdanı bu kere mülâzım-ı sânilik ile ba-şehadetnâme mektepten neş'et eylemişlerdir.

3. Askeri Baytar Mektebi: Bu mektep -mekteb-i fûnûn-ı harbiyyenin bir kısm-ı mahsûsunu teşkîl eder. Mekteb-i mezbûrun sinin-i tahsiliyesi beş sene olup umûr-ı tedrisiyesi sâir izâh-i askeriyye hakkında olduğu gibi meclis-i maârif askeri tarafından idâre olunmakla beraber baytar erkânından bir büyük zâbitin taht-ı nezâretindedir.

Baytar şâkirdanı dÛrus-ı nazariye mektepte hasta hayvânât ve li-ecli'd-teşrih tedârik ve mübaaya edilmiş hayvânât başında verilen dÛrus-ı ameliyeyi taksîmde vâkî topçu kışla-i hümâyûnu nezdindeki hastahâne-i baytaride görürler.

Beş sınıftan ibâret askeri baytar mektebinin mevcûd şâkirdanı iş bu 1319 sene-i tedrisiye-i hîcriyesi için 81 kişidir (bu kere yüzbaşılık ile neş'et eden beşinci sınıf 29, dördüncü sınıf 16-12 üçüncü sınıf 14, ikinci sınıf 12 ve birinci sınıf 30 şakirdi hâvîdir).

Her sene sınıf imtihânlarını muvaffakiyetle veren baytar şâkirdanı dördüncü

** Es-mizana dâhil değildir.

*** Es-mizana dâhil değildir.

sene nihâyetinde mülâzım-ı evvel olup beşinci sene-i tedrisiye nihâyetinde baytar yüzbaşılık rütbesiyle ba-şehadetnâme mektepten neş'et ederler.

Dört sınıf-ı mahsûsa: mekteb-i fûnûn-ı harbiyye nezdinde sınıf-ı mahsûsadan müteşekkil bir mekteb-i husûsî daha mevcûd olup mekteb-i mezbûr rical-i devlet evladına mahsûsi birinci ve ikinci ve üçüncü idadi sınıf-ı mahsûsasında müteşekkil ve 1319 sene-i hîcriye-i hâzırası için 24 şakirdi hâvîdir. Bu sınıfları ikmâl-i tahsil edenler sâir idadi şâkirdanı misillü piyâde ve süvârî sınıfları nezdinde ikmâl-i tahsil ederek ba-şehadetnâme mektepten neş'et eylerler.

İta olunan malûmât-ı salifeden müstebân olur ki Pangaltı'da kâin mekteb-i fûnûn-ı harbiyye el-yevm dört mekteb-i askeriye ihtivâ eylemekte olup bu mekteplerde şâkirdanın cem'an yekûn mikdârı 1319 sene-i tedrisiye-i hâzırası için 2382 kişidir¹⁴⁶.

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm oluduklarına ve düvel-i müşarünileyhimin izâh-i askeriyyesine dâir malûmâtı şâmildir.

(Üç yüz on yedinci numaralı nüshâdan mâ-bad)

Mekteb-i fûnûn-ı harbiyye erkân-ı askeriyye-i âlîyyeden bir nâzır ve bir müfettiş-i umûmi, bir nâzır-ı sâni ile dâhiliye müdürü tarafından idâre olunmakta olup gerek bu mektebin ve gerek sâir bi'l-cümle izâh-i askeriyyenin umûr-ı idâre ve tedrisiyesine ve talîm ve terbiye ve zabt ve rabtına müteallik her türlü husûsât maârif-i askeri denilen ve divan-ı harb ve tedkîkat-ı müellifat-ı askeriyye şubelerini ihtiva eyleyen bir meclis-i alide tezekkür olunur*. Mekteb-i fûnûn-ı harbiyyede ders ve imtihân cetvellerinin tertîbi, diplomaların tanzîmi, tedrisâtın ve imtihânların sur-ı icrâiyesine mütedâir husûsât erkân-ı askeriyyesinden bir ders nâzırının ihdâsına muhavveldir.

Mektep muâllimi ve muâvinlerinden erkân-ı harbiyye kolağalarıyla sâir bi'l-cümle fermânlı zâbitân meclis-i maârifin aza-yı tabiyesindedir. Fermânlı olan ulûm ve fûnûn baytariye muâllim ve muâllim muâvini dahi dâhil olduğu hâlde meclis maârif azaları el-yevm kırk raddesindedir.

El-yevm mekteb-i fûnûn-ı harbiyyede ikisi ders nâzırını olmak üzere ulûm ve fûnûn-ı mütenevvia tedrisine memûr-i rüteb-i muhtelifede erkân ve ümerâ ve zâbitân-

¹⁴⁶ Mirlivâ Ahmed Muhtar, "Fûnûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Üç yüz on yedinci numaralı nüshâmızdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 318 (15 N 1319/ 26 Aralık 1901), s. 1419-1423.

* Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn ile mektep müstesnâ ise de bazı kere anlara müteallik bazı umûr ve husûsâtın dahi burada tezekkür olduğu vardır.

1 askerinin mikdârı 5109 olup bunlardan başka 7 adet dahi hacedân-ı mülkiye tadrîsâta memûrdur.

Mekteb-i fûnûn-ı harbiyyede umûr-ı dâhiliyenin temşiyet ve idâresine ve mektebin zabt ve rabtna 24 dâhiliye zâbiti memûr olduğu gibi mekteb hastahânesine yani izâhin umûr-ı sıhhiyesine dahi 10 sıhhiye memûru tayîn edilmiştir. Mektebin nezâret kalemi 11 ve evrâk kalemi 5 ve muhasebe kalemi 6 memûr ile idâre olunup mektep matbaası memûrîni 14 ve mektebin müteferrika hizmetinde müstahdem memûrîn 12 ve beberan, aşçıyan ve sâir esnâf-ı müstahdeme ile hademe 250 kişidir.

2. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn

Bu mektep Sütölçe kurbunda bulunan Halıcıoğlu'nda bulunup mümtaz topçu ve istihkâm zâbitânı yetiştiren topçu ve istihkâm mümtaz mektebi ile topçu ve istihkâm (mühendis) zâbitânı yetiştiren topçu ve istihkâm mektebini ve topçu ve istihkâm mekteb-i idadisi ile hendese-i mülkiye mekteb-i hümâyûnunu ihtiva etmekte ve şekil ve sûreti itibâriyle Fransa Devleti'nin politeknik mektebine benzemekte bulunmuştur.

Topçu ve istihkâm mekteb-i hümâyûnu üç sınıf üzerine mürettebtir. Topçu ve istihkâm mektep idadisinde ve sâir bazı izâh-i idadiyede üç seneden ibâret müddet-i tahsiliyyeyi muvaffakiyetle itmâm edenler sınıf-ı harbiyyeye nakl olunurken derece-i ihtiyaç nispetinde sahrâ topçu, kale topçu, istihkâm sınıflarına ayrılırlar. Ve harbiyye sınıflarında üç sene mukannen dersleri görmedik muvaffakatıyla imtihân verebilenler topçu ve istihkâm mülâzım-ı sânilîği ile ba-şhadetnâme mektepten neş'et ederler. Mûmâ-ileyhim içinde üç sene-i tahsiliye esnâsında kazandıkları numaralar ve hüsn-i ahlak cihetiyle temeyyüz edenler nizâmnâme-i mahsûsuna tevfi ken topçu ve istihkâm mümtaz sınıflarına tefrîk olunduğu gibi bir mikdârı dahi erkân-ı harbiyye nâmzetleri nizâmnâmesine tevfi ken erkân-ı harbiyye nâmzedi sınıfına tefrîk olunarak mekteb-i fûnûn-ı harbiyyeye nakl ve irsâl olunur. Topçu ve istihkâm mümtazları mukannen olan topçu ve istihkâm gibi bir mikdârı dahi erkân-ı harbiyye nâmzetleri nizâmnâmesine tevfi ken erkân-ı harbiyye nâmzedi sınıfına tefrîk olunarak mekteb-i fûnûn-ı harbiyyeye ulum ve fûnûn-ı aliyesini mühendishâne nezdinde bir (topçu ve istihkâm mümtaz mektebi) teşekkül eden üç ali sınıfta tahsil ettikten sonra topçu veya istihkâm-ı mümtaz yüzbaşılığı rütbesiyle şhadetnâme mektepten neş'et ederek nizâmnâmesine tevfi ken fabrikalarda ve sâir emâkin-i fenniyyede ve muâllimlik ile izâh askeriyyede ve buralarca istigna husûlünde âlâylarda istihdâm olunurlar.

Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn umûm izâh-i askeriyye nezâretinin taht-ı

idâresinde olup umûr-ı idâreye müteallik husûsât erkân-ı askeriyyeden bir müdür ve derslere müteallik husûsât bir ders nâzırı tarafından idâre olunur ve mektebin her türlü umur ve husûsâtı mekteb-i meclis-i maârif denilen ve azaları fermânlı mekteb-i muâllimin ve muâvininden ibâret bulunan bir mecliste tezekkür olunur. Mektebe müteallik kitâblar kısmen mektep matbaasında basılıp kısmen mekteb-i fûnûn-ı harbiyyeden ve hariçten tedârik olunur. Mektebe sivil ve asker îcâbı kadar muâllim ve muâllim muâvini ve dâhiliye zâbitânı ile memûrîn-i müteferria ve esnâf ve hademe memûrdur.

1318 sene-i tedrisiye-i hîcriyesine mahsûs imtihân cetveline göre mümtaz üçüncü ve ikinci ve birinci senelerinin şâkirdanı istihkâm ve seyyar topçu mümtazlarından ibâret olmak üzere cem'an dokuz kişi olmakla sinin-i âtîye için sanayi ve imâlat-ı askeriyyemize, askeri fabrikamıza büyük hizmetleri memul olan bu sınıflar mevcûdunun teksirine himmet olunacağına şüphe yoktur. Mezkûr cetvele göre her sınıf istihkâm ve kale topçu ve sahrâ topçu şâkirdanından teşekkül etmek üzere üçüncü senenin mevcûdu 63, ikinci senenin 57, birinci senenin 81 kişidir ve topçu ve istihkâm mekteb-i idadiyesinin birinci, ikinci, üçüncü senesinden ibâret üç sınıfta cem'an 92 şâkird ve hendese-i mülkiyenin birinciden yedinciye kadar olan yedi sınıfta cem'an 103 şâkird mevcûdtur.

Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'dan neş'et eden zâbitân kısmen Tophâne-i Âmire müşiriyet celilesi ve kısmen makâm-ı celil ser-askeri taht-ı idâresine verilir. Hendese-i mülkiyeden neş'et edenler dahi rütbe-i rabiâ ile nafia nezâret celilesi taht-ı idâresine dâhil olur.

Mühendishâne-i Bahri-i Hümâyûn

Mekteb-i Bahriye-i Şahâne

Kendisine mahsûs olarak Kasımpaşa'da bir rüştiye-i askeriyye ile kendi nezdinde bir de mekteb-i idadi-i bahriyi ihtiva eylemekte bulunan Heybeli Adası'nda vâkî bahriye-i şahâne en mükemmel izâhimiz sırasında olup inşâiye, kaptan, çarhçı sınıflarını hâvîdir.

Mekteb-i bahriyeye îcâb eden şâkirdanın bir kısmını Trablusgarb Rüştiye-i Askeriyyesi ile Bağdad Mekteb-i İdadisi itâ eder.

Mekteb-i Tibbiye-i Şahâne

Bu mektep el-yevm Sarayburnu'nda vâkî Gülhâne dâhilinde olup cümle-i müessir hazret-i hilâfet penâhiden olmak üzere Haydarpaşa civârında Selimiye'de inşâ olunmakta olan Osmanlı Dârü'l-fünûn-ı tabiîsi inşâtı hitâm bulduk da oraya nakl

olunacaktır.

Mekteb-i idadi-i tıbbiyenin üç seneden ibâret (ve beş seneye ircaı mutasavver) olan sinin-i tahsiliyesini muvaffakiyetle itmâm edenler mekteb-i tıbbiye-i şahâneye dâhil olurlar ve burada ulum ve fûnûn-ı mütenevvia-i tıbbiyye-i altı sene tahsil eden ve her senenin sınıf ve doktora imtihanlarını muvaffakiyetle veren şâkirdan altıncı sene-i tedrisiye nihâyetinde yüzbaşılık rütbesiyle doktor diploması alıp tabib muâvini nâmını ihrâz ve darphâne civârındaki Rider Hastahânesi'ndeki serîriyat koğuşlarında beş sene müddetle ameliyât gördükten sonra tabib ünvânıyla ordulara memûr edilirler. Eczacı sınıfına ayrılanlar eczacılığa müteallik ulum ve fûnûnu dört sene-i tedrisiye esnâsında ameli ve nazari olarak tahsil ettikten sonra mülâzım-ı evvelin ile ba-diploma mektepten neş'et eylerler.

1318 sene-i hîcriyesi imtihan cetveline göre muntahi sınıfta yani dördüncü sınıfta olarak şehadetnâme alan eczacıların adedi 4, üçüncü eczacı sınıfının adet şâkirdanı 15, ikinci sınıfın 30'dur.

Geçen senenin (1318 sene-i hîcriyesinin) imtihan cetveline göre mekteb-i tıbbiyenin tabib altı sınıfının mevcûdu cem'an 796 şakirddir.

Mekteb-i tıbbiye-i şahâne umûm izâh-i askeriyye müfettişliğinin taht-ı teftişinde olmak üzere umûm izâh-i askeriyye nezâret-i sâniyesinin doğrudan doğruya zîr-i nezâretine tevdi buyurulmuş olup umûr-ı idâresi erkân-ı askeriyyeden bir müdür-i sâni ve umûr-ı tedrisiyesi müdür-i sânilik memûriyetini dahi hâiz olan bir ders nâzırı tarafından rüyet olunur.

Mekteb-i mezbûrda beşi ferik ve onu livâ rütbesinde olmak üzere rüteb-i muhtelifê zâbitânından 50 muâllim ve muâllim muâvini ile 10 adet sivil muâllim tedrisâta ve 18 dâhiliye ümerâ ve zâbitânı umûr-ı dâhiliye, 13 memûr baş kitâbetin idâresinde olarak tahrîrat ve muhasebe kalemlerine, 13 memûr umur ve husûsât-ı müteferrikaya, 8 memûr eczahâneye, 7 memûr muayene-i hâne-i umûmiye, 4 memûr mekteb-i matbaasına tayîn edilmiş olup 1 aşçı başı, 17 matbaa mürettibi ve boruzîn ve efrâd-ı askeriyye, 7 berber ve saatçi ve merametçi 170 hizmetçi ve suyolcu mekteb-i müstahdemini sırasındadır. Bundan başka 19 kabile dahi mekteb-i mensûbînindedir.

Mekteb-i tıbbiye-i şahâne nezdindeki cemiyet tıbbiye-i mülkiye ferik rütbesinde bir reîs ile 12 azadan ve bir kâtip ile bir evrâk memûrundan mürekkebirdir.

Mekteb-i mezbûr nezdinde bulunan umûr-ı tıbbiye-i mülkiye nâzırı mektebi tıbbiye-i şahâne nâzırı paşa hazretlerinin uhde-i liyâkâtlarına muhavvil olup mektebin müdürü ve müdür-i sâni ile başkâtibi bu nezârete dahi memûr ve vazifedardırlar.

Umûr-ı tıbbiye-i mülkiye nezâretinin tahrîrat kalemi 7, muhasebe kalemi 5, evrâk kalemi ve sicil şubesi 6 memûrdan müteşekkildir.

Mekteb-i tıbbiye nezdindeki meclis-i tıbbiye-i mülkiye ve sıhhiye-i umûmiye 13 azadan ve bir kâtipten mürekkeb olup reis sıfatıyla dâhiliye nâzırının ve mektep müdürü olan reis-i sâninin taht-ı riyasetindedir.

Mekteb-i tıbbiye-i şahâne nezdinde ders nâzırının taht-ı riyasetinde olmak üzere 19 azadan mürekkeb bir divan-ı harb ve tedkîkât-ı müellifât komisyonu vardır.

Mekteb-i tıbbiye-i şahâneye mensûb olan hıfzı's-sıhha-i umûmiye müfettişleri 10 kişi olup telkih-hâne-i şahâneye dört kişi memûr ve telkih-hâne hey'et-i istihzâriyesi iki müstahzırdan ibârettir. Dârü'l-kelb laboratuvarına memûr iki kişi ile dört seyyar aşî memûru ve telkih-hâne tarafından muayenehâneye memûru iki aşıcı kadın dahi mekteb-i memûrîni zümresinden.

Bundan başka mekteb-i mezbûrda bir de ebeler dersihânesi olup buraya devâm edenler iki sene tahsilden ve ameliyât-ı lâzıme yi dahi gördükten sonra şehadetnâme alırlar.

El-hâsıl geçen sene-i tedrisiye (1319 sene-i hîcriyesi nihâyetinde tab' olmuş olan imtihân-ı umûmi cetveline göre mekteb-i tıbbiye-i şahânenin bi'l-cümle talebesi 796, memûrîn-i muhtelifesi 217 ve hademe ve müstahdemin sâiresi 195 kişi olmakla mekteb-i mezbûrun mevcûdi umûmisi cem'an yekûn 1208 kişiden ibârettir.

Mekteb-i İdadi Askeri

İzâh-i İdadiye: Mekteb-i harbiyyeye, mekteb-i tıbbiyyeye ve kısmen Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn ile mekteb-i bahriyyeye şakirt yetiştirmeye mahsûs olup müddet-i tahsiliyeleri üç seneden ibâret ve Avrupa'daki liselere mütenâzırdır.

El-yevm Devlet-i Aliyye'de mevcûd evlat birinci ve ikinci sınıftan birçok izâh-i idadiye müstesnâ tutulduğu hâlde (mekteb-i idadi askeri) nâmı tahtında devletimizin sekiz mektep idadisi olup anlar dahi Dersaadet'te bulunan harbiyye idadiyesi, üç tabib sınıfı ile ayrı ayrı üç eczacı ve üç baytar sınıfı dahi ihtiva eden Bağdat Mekteb-i İdadiyeleri'dir. 1318 sene-i hîcriyesi cetveline göre bu mekteplerin mecmu'unda cem'an 3337 şâkird tahsil-i ulum eylemektedir¹⁴⁷.

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına ve düvel-i müşarünileyhimin izâh-i askeriyyesine

¹⁴⁷ Mirlivâ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Üç yüz on yedinci numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 319 (22 N 1319/ 2 Ocak 1902), s. 1442-1444.

dâir malûmâtı şâmildir.

(Üç yüz on yedinci numaralı nüshâdan mâ-bad)

Bundan başka Kuleli'de vâkî harbiyye idadiyesi ile Bursa, Edirne, Manastır, Erzurum, Şam-Bağdat İdadiyeleri nezdinde zâbitân çocukları için sınıf-ı mahsûsa dahi mevcûd olup iş bu sınıflar birinci ve ikinci ve üçüncü ve ikinci sınıflardan mezbûr mekteplerden bazılarında anlardan başka ibtidai birinci ve ikinci sınıflardan dahi teşkil eder. 1318 cetveline göre iş bu sınıf-ı mahsûsada 776 kadar şâkird tahsil eylemekte olmakla sınıf-ı mahsûsa dahi dâhil olduğu hâlde izâh-i idadiye-i askeriyyede tahsil eden şâkirdanın mecmuu 4113 kadar tereffü eder.

Sınıf-ı mahsûsanın ibtidai kısımları dahi ihtiva eden mektepler Kuleli Mekteb-i İdadisi olup buralarda sınıf-ı mahsûsi cümlesinden olarak üç idadi sınıfından başka birinci ve ikinci ibtidai sınıfları (sıbyan sınıfları) dahi vardır. Bundan başka Bağdad mekteb-i idadisinin sınıf-ı mahsûsası meyanında bahriye şubeleri dahi vardır.

Kuleli'de kâin Mekteb-i İdadi-i Askeriyye erkân-ı askeriyyeden bir müdür, ümerâdan bir ders nâzırı ile 43 muâllim ve muâllim muâvini, 18 dâhiliye ümerâ ve zâbitânı, 5 sıhhiye memûru, 7 mülkiye memûru, 8 hizmet-i müteferrika memûru tayîn edilmiş olup mevcûd şâkirdanı 1318 sene-i tedrisiye-i hîcriyesi cetveline göre 259 adedi sınıf-ı mahsûs şâkirdanı olmak üzere 1317 kişidir.

Kuleli'de kâin Mekteb-i İdadi-i Tıbbiye dahi ümerâdan bir müdür ile 3 muâllim ve muâllim muâvini 15 dâhiliye ümerâ ve zâbitânı ve memûru ve hizmet-i müteferrika memûriyetini tayîn edilmiş olup mevcûd şâkirdan 1318 cetveline göre birinci ve ikinci ve üçüncü sene baytar ve eczacı şâkirdanı dahi dâhil olduğu hâlde 664 kişidir.

Ve yine 1318 cetveline göre Bursa, Edirne, Manastır, Erzurum, Şam-Bağdad İdadiyelerinde cem'an 109 kadar memûrîn ve 2248 talebe mevcûdudur.

Her mektebin memûruni 17-27 raddesindedir.

İzâh-i rüştiye-i askeriyye ile izâh-i mülkiyede ve bazı husûsî mekteplerde ikmâl-i tahsil edenlerden kabûl imtihânı şerâit-i mevzûasına tevfikten verebilenler izâh-i idadiye-i askeriyyeye dâhil olabilirler. Zâbitân evlatları bir sûret-i istisnaiyede olarak izâh-i idadiye sınıf mahsûslarına kayd ve ithal olunurlar.

6. İzâh-i Rüştiye Askeriyye

Dâhil-i memâlik-i Osmaniyye'de adetleri pek çoğa varan mülkiye rüştiyelerinden başka birçok izâh-i rüştiye askeriyye vardır, bunlar mülkümüzde neşri ulum ve fûnûna pek azîm hizmetler etmiş ve edegelmekte bulunmuştur. İzâh-i ibtidaiyede tahsil eden etfalden usûl-i mahsûsasına tevfikten imtihân verebilenler izâh-

i mezbûreye dâhil olabilirler.

Mezbûr rüştiyeler birinci, ikinci, üçüncü sınıflardan ibâret olarak üç sınıfı hâvî olmakla bunlarda müddet-i tahsiliye üç seneden ibâret ise de anların bazılarında müstesnâ olarak birer sınıf-ı ibtidai dahi vardır.

Dersaadet'te yedi adet rüştiye-i askeriyye vardır anlar dahi baytar rüştiye-i askeriyyesi ile Eyüp, Fatih, Koca Mustafa Paşa, Soğuk çeşme, Beşiktaş, Toptaş Rüştiye-i Askeriyyeleri'dir.

Merkez-i rüştiye-i askeriyyesi dahi denilen baytar rüştiye-i askeriyyesinin eczacı kısmı, sınıf-ı mahsûs kısmı, misafir sınıfı nâmıyla üç şube-i mahsûsası daha vardır.

Taşrada 23 adet rüştiye-i askeriyye mevcûd olup anlar dahi Bursa, Edirne Selanik, Manastır, Üsküp, Kastamonu, Erzurum, Erzincan, Van, Mamuretülaziz, Diyabekir, Sivas, Trabzon, Şam, Beyrut, Halep, Bağdad, Süleymaniye, Bitlis, Trablusgarb, Sana, Taiz, Lebha rüştiye-i askeriyyeleridir. Bursa, Edirne, Manastır rüştiye-i askeriyyeleri müstesnâ olarak sâir rüştiye-i askeriyyelerin cümlesinde üç rüştiye sınıflarından başka birer de sınıf-ı ibtidai ve Trablusgarb rüştiyesinde nehari birinci, ikinci üçüncü sene şâkirdanından başka olarak sınıf-ı mahsûs teşkîl etmek üzere leyli birinci, ikinci, üçüncü sene ve bahriye üçüncü sene şâkirdanı dahi vardır. Sana rüştiye-i askeriyyesinde dahi nehari üç sınıftan başka sınıf-ı mahsûs teşkîl eden birinci, ikinci, üçüncü sene leyli şâkirdanı ve birinci, ikinci sene ibtidai şâkirdanı dahi vardır.

1318 sene-i tedrisiye-i hîcriyesine mahsûs imtihân cetveline göre gerek dersaadette ve gerek taşrada bulunan izâh-i rüştiye-i askeriyyenin memûrîn-i müstahdemesi cem'an yekûn 429 kişi ve üç rüştiye sınıfıyla bir de ibtidai sınıftan ibâret dört sınıftaki mevcûd 7601 raddesindedir.

1318 sene-i hîcriyesi cetveline göre Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahâne, Mühendishâne-i Bahri-i Hümâyûn (yani Mekteb-i Bahriye) müstesnâ olmak üzere -gerek dersaadet ve gerek taşrada bulunan bi'l-cümle izâh-i askeriyyede cem'an 606 raddesinde zâbit müstahdem olup bunun 22 adedi erkân-ı harb, 846 adedi piyâde, 31 adedi süvârî, 24 adedi topçu ve istihkâm, 17 adedi baytar, 22 adedi tabib, 4 adedi eczacı olduğu gibi bunlardan başka cem'an 456 adet dahi ilmiye ve mülkiye memûrunu 72 mülkiye, 106 ilmiye ve perakende memûrîn-i müstahdem ve bundan başka bu mekteplerde cem'an yekûndur 13930 raddesinde şâkird mevcûdudur. Bu mikdâr şâkirdanın gerek dersaadette ve gerek taşrada bulunan

nısfı karib bir mikdâr (Dersaatte 4970 ve taşrada 2295 şâkird olmak cem'an 7265 şâkird) leyli şâkirdan olmakla iaşe ve ilbâsları hazine-i hümâyûn tarafından vukua gelmektedir. İzâh-i marûzadan 10 adedi (1 harbiyye, 2 idadiye, 7 rüştiye askeri) Dersaadet'te ve 29 adedi (6 idadiye, 33 rüştiye-i askeriyye) taşrada olup Mühendishâne ile Mekteb-i Bahriye-i Şahâne ve Mekteb-i Tıbbiye dahi ithal edildiği hâlde bi'l-cümle İzâh-i Askeriyye-i Osmanıyye'nin adedi 42 çıkar.

7. Bazı izâh-i husûsiye ve sanayi-i askeriyye mektepleri

İzâh-i mezkûreden başka bazı âlâylerde neferât ve küçük zâbitâna ders okutmaya mahsûs olmak üzere mevcûd olan husûs âlây mektepleri, mekteb-i harbiyyeye dahi talebe vermekte olan aşiret mektebi, Tophâne-i Âmire ve dikimhâne nezdinde olan musiki mektepleri, Tophâne-i Âmire ve Zeytinburnu fabrikaları nezdinde olan birinci ve ikinci sanayi âlâyı efrâdının bir takımlarına ulum ve fûnûn-ı mütenevvia-i sanaiyyeyi tahsil ettiren ve Tophâne-i Âmire müşiriyet-i celilesinin saye-i himemâtında ahîren hayli terakkî eyleyen birinci ve ikinci sanayi âlây mektepleri dahi izâh-i askeriyyemiz cümlesinin ta'dât olunabilirler.

Karâr yahut Avrupa'da erkân-ı harbiyye zâbitânının yetiştirilmesi ve istihdâmı usûllerinin netîcetü'l-netâyici

Avrupa'da erkân-ı harbiyye zâbitânının yetiştirilmesi ve tarz-ı istihdâmı hakkında düvel-i muhtelifenin ittihâz ve kabûl etmiş oldukları usûller bâlâda zikr ve beyân edilmiş olup usûl-i mezbûrenin tedkikatından müstebân olacağı üzere bunlar yek-diğerine mânend ve müşabih ve bilhâssa Almanya, Fransa, Belçika, Romanya, İtalya Hükûmetleri'nin erkân-ı harbiyye usûlleri hemen birbirinden muktebes denebilecek sûrette deneyebilecek sûrette birbirine karîb ve zamân-ı hâzır askerliğinin en son terakkıyyâtına muvafıktır.

Erkân-ı harbiyye usûlleri hakkında evvel ve ahir itâ olunan malûmâtın müstebân olur ki zamânımız erkân-ı harbliği bambaşka bir sûret almıştır.

Mühendisliğin -kumanda muavinliği demek olan- erkân-ı harblik ile hiç münâsebeti olduğu kadîmen olduğu gibi riyaziye ile müştegal erkân-ı harblerin icâbat zamâna göre nazariyat ve tatbikat-ı kavâid-i harbiyyede beheredir kemâl olmak tarik müstakimine gitmedikleri hâlde devr-i hâzırın mühendisi sınıfı demek olan jeni sınıftan istihkâm sınıftan gayrı bir sınıfta istihdâmlarına bir türlü cevaz verilemeyeceği itâ etmiş olduğumuz malûmât-ı sâbıka ile min külli'l-vücûh mertebe-i

bütüne varmış olsa gerektir¹⁴⁸.

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına ve düvel-i müşârun-ileyhimin izâh-i askeriyyesine dâir malûmâtı şâmindir.

(Üç yüz on yedinci numaralı nüshâdan mâ-bad)

El-hâsıl orduda hizmet-i fiiliye-i askeriyyede bulunarak bizzât askere kumanda etmenin tatbîkat fiiliyesini görmemiş olanların erkân-ı harbiyye hizmet-i nazikesini yoluyla îfâ edemeyeceği hakikati çoktan tahakkuk ve tezahür eylemiş olmasına mebnidir ki bâ-husûs 1870-71 Seferi'nden sonra hemen bütün Avrupa ordularında erkân-ı harbiyye zâbitânının tarz-ı neş'et ve sûret-i istihdâmlarınca bazı tebeddülât icrâ olunarak esâs ve mahiyetleri yukarıdan beri teşrih ve beyân kılınmış olan erkân-ı harbiyye usûl-i cedîdesi vücûda getirilmiş ve bundan başka yine itâ olunan malûmât-ı sâlifeden müstebân olacağı üzere erkân-ı harbiyye zâbitânının ahsen ve enfe vechle yetiştirilerek geniş bir saha-i intihâb üzerinde tefrîk olunabilmesi, erkân-ı harbiyye mülhaklığı hizmetinin dahi erkân-ı harbler derecesinde malûmât-ı vesia-i askeriyyeye mâlik zâbitâna gördürülebilmesi, zamânımız fenn-i harbinin istilzâm eylediği malûmât-ı mükemmele-i nazariye ile beraber ameliyât ve tatbîkat-ı mütenevvia-i harbiyyenin ordularda neşr ve taammüm olunabilmesi için ahîren hemen bütün Avrupa düvel ve hükûmeti nezdinde erkân-ı harblere menşe olacak husûsî bir sınıf-ı zâbitân (mümtaz sınıfı) teşkîl ve ihdâs olunmuştur: Asıl erkân-ı harbiyye zâbitânını veren ve fakat mütebâkî erkân-ı harbiyye hizmetinde kabil-i istihdâm olmakla beraber erkân-ı harblere nazaran ikinci derecede hâiz-i imtiyâz ve şu kadar ki anlardan daha ziyâde asker içinde hizmet-i fiiliyyede bulunabilmeye marûz olmakla mümtaz olan bu sınıf-ı husûsî zâbitânının esâs teşkîl ve tarz ve neş'et ve istihdâmı -bu yolda şimdiye kadar itâ olunan malûmât-ı sâlifeden müstebân olacağı üzere- her devlette esâsen bir ve fakat teferruatça bazı mertebe farklı olup mûmâ-ileyhim her ilgâda fakat husûsî namlarla yâd ve tevsîm olunmakta bulunmuştur.

Fransa Erkân-ı Harbiyye usûl-i hâzırasının beyânı sırasında denildiği vechle bu sınıf-ı zâbitâna Fransa Devleti nezdinde Officiers Brevetes d'Elal-major nâmı verilmektedir ki bu nam: Erkân-ı harbe imtiyâzlı zâbitân veyâhûd erkân-ı harbe nâmet mümtaz zâbitân sûretiyle tercüme olunabilir.

¹⁴⁸ Mirlivâ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Üç yüz on yedinci numaralı nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 320 (29 N 1319/ 9 Ocak 1902), s. 1455-1458.

Almanlarla Fransızlar arasında vukua gelen 1870-71 Seferleri'nde Fransa ordusunun dûçâr olduğu felaketler esâsen bu ordunun o seferde pek mahzurlu, afet-engiz, gafil bir hey'et-i erkân-ı harbiyyeye mâlikiyetinden münbais olduğu ba'de'l-muhârebe edilen tedkîkât-ı amîka netîcesinde tezahür etmiş ve binâberin Erkân-ı Harbiyye Tatbikat Mektebi nâmında olan eski Fransız erkân-ı harb mektebi 1874 sene-i mîlâdiyyesinde büsbütün lağv edilerek şimdiki Mekteb-i Ali-i Askerî Almanya dârü'l-fünûn-ı askerisine muadil olarak tesîs kılınarak bu mektepten zamânın her türlü terakkîyât-ı askeriyyesine muvafık sûrette yetişen erkân-ı harbe imtiyâzlı zâbitân sayesinde ordunun ihtiyac-ı mübrimesi ber-taraf edilmiştir (Sahîfe 66, 69 mürâcaât).

Binâberin gerek Almanya dârü'l-fünûn-ı askerinin ve gerek sâbıkü'l-beyân Fransa Mekteb-i Ali-i Askerîyye'nin sûret-i mükemmelede müretteb ve mevzû birçok usûllerinin ve bilhâssa nizâm-nâmelerinin ittihâz ve tercüme ve tatbîki sûretiyle usûl ve kavâid-i hâzîralarından cerr-i menfaate şitab edecek hükûmetin küllî müstefid olacakları müstağni-i külf-i ityandır.

Şu devr bî-adîl Hazret-i Sultan Abdülhamid Hân-ı Sâni nasıl mağbut-ı edvâr-ı sâlife-i Osmanî olmasın ki her türlü terakkîyât-ı askeriyye ve mülkiyemize bir cevelan-gâh ve say' teşkîl ederek o devr-i celilin saye-i feyzinde Osmanlı Orduları evvelkine kıyas kabûl etmeyecek derecelerde terakkîye başlamış ve bu terakkîyâtın vasıl-ı gaye-i teâli olmasına medâr olmak üzere bizde dahi iki sene mukaddem erkân-ı harbiyye tefrîki usûl-i kadîmesi tadîl ve ıslâh olunarak mevâd-ı esâsiyesini evvelce derc etmiş olduğumuz bir usûl-i cedîd vaz' ve kabûl buyurulmuştur.

Usûl-i mezkûr: Osmanlı Sancağı'nı saye-i hazret-i hilâfet penâhide envar-ı füyûzat şan ve zaferle bir kat daha nurlandırmayı kâfil ve zâmın olacak fünûn ve maârif-i aliye-i askeriyyede cidden behere mend birçok muktedir zâbitân yetiştirebilmek, anlar meyanında doğrudan doğruya erkân-ı harbiyye hizmetini îfâ ile mükellef tutulacak asıl erkân-ı harbiyye zâbitânı vasi bir saha-i intihâb üzerinde ârzû olduğu vechle tefrîk ve intihâb olunabilmek; zamân-ı ihtiyaçta erkân-ı harbiyye hizmetini ber-vech-i delhah ifaya kudred-yab olabilecek, ikinci derecede erkân-ı harb denebilecek birçok muktedir ve malûmâtlı zâbitân elde bulundurulmak, Almanya ve Fransa Devletleri'yle sâir bazı devletlere imtisâlen kıt'aat-ı askeriyyeyi (taburları, âlâyları, livâ ve firkaları) pey-der-pey asıl erkân-ı harbiyye zâbitânı derecesinde malûmât-ı ameliye ve nazariyeye mâlik muktedir zâbitân ve ümerâ ve erkân

kumandasına geçirerek istihsâl şan ve zafer eylemek esâsına müsteniddir¹⁴⁹.

Avrupa Devletleri nezdinde el-yevm erkân-ı harbiyye zâbitânının ne tarzda yetiştirilip istihdâm olunduklarına ve düvel-i müşarünileyhimin izâh-i askeriyyesine dâir malûmâtı şâmindir.

(Üç yüz yirmi birinci numaralı nüshâdan mâ-bad)

Şu usûl-i mehasin-i şumulûn kumandan-ı akdesimiz şevketli padişahımız efendimiz hazretlerinin şanlı ordusu ve o ordunun mukaddes sancağı için bais-i şevket ve ikbal olması eltaf-ı cenab-ı kibiriyadan ümid olunur.

En ibtida Almanya Ordusu tarafından ittihâz ve kabûl olunarak 1875 sene-i milâdiyesinden sonra bir takım tadilât-ı mükemmele ile Fransa Ordusu'na ve pey-der-pey düvel-i sâire ordularına tatbîk ve kabûl edilmiş olan Alman usûlü mebâhis-i mahsûsasında itâ olunan malûmâtın müstebân olacağı üzere bizde dahi ahîren kabûl buyurulmuş olan erkân-ı harbiyye ve mümtaz zâbitân yetiştirme usûl-i cedîdesinin essü'l-esâsini teşkîl eder. Alman ve Fransız usûllerinin hîn-i tatbîkte bi't-tab' her devlet kendi usûl ve kavâid-i asliye-i askeriyyesi dâhilinde bir hatt-ı hareket takip eylemiş olduğundan bizde dahi bu yolda hareket olunmuştur.

Hemen bütün devletler için numûne ve evreng ittihâz edilmiş olan Alman ve Fransız usûlleri ber-vech-i marûz esâsen yek-dîğerinin aynı olduğu hâlde teferruat ve bazı aksâm-ı tatbîkiyece yek-dîğerinden bazı mürettebe ayrılırlar. Bunların her ikisi dahi ayrı ayrı sezavar-ı tedkîk ve tamîktir. Sînin-i vefireden beri ıslâh oluna oluna cidden bir mertebe-i mükemmeliyete getirilmiş olan bu usûllerden pey-der-pey daha ziyâde iktibas ve istifâdeye çalışılarak ittihâz ve kabûl etmiş olduğumuz usûl-i cedîdeye alet-tedrîc inbisat ve ittisa verileceği şu sûretle usûl-i mezbûrenin saye-i hazret-i padişahide gittikçe bir mertebe-i mükemmeliyete isâl ve isad kılınacağı şekk ve şüpheden azadedir.

Memleketin husûl-i umran ve mamuriyetine terakkî-i servet ve ticaretine müntazam haritaların pek büyük tesîrler icrâ ettiğinden katü'n-nazar her türlü harekât sevkü'l-ceyşiyeye ve tertibât-ı tabiyenin essü'l-esâsi muntazam ve doğru olarak büyük miyasta yapılmış haritalar olduğu hemîşe unutulmamak îcâb eder.

El-hâsıl Osmanlı Orduları için dahi ber-vech-i marûz îcâbat-ı zamâna muvafık ve her türlü malûmât-ı mükemmele-i askeriyye ve mehasin-i ahlaka mâlik erkân-ı

¹⁴⁹ Mirlivâ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Üç yüz on yedinci numaralı nüshâmızdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 321 (6 L 1319/ 16 Ocak 1902), s. 1472-1473.

harbiyye zâbitânıyla hemen anlar derecesinde evsaf-ı matlûbeyi câmi sınıf-ı muhtelif mümtaz zâbitânı yetiştirilmek maksâdıyla veli nimet bi-minnetimiz, kumandan e‘az ve akdesimiz sevgili padişahımız efendimiz hazretlerinin saye-i kemâlât-sermaye-i hazret-i hilâfet penâhilerinde kabûl ve ittihâz olunan usûl-i cedîde-i marûzanın ordu-yı hümâyûnlarına fevkalâde fevâid-i azîme bahş eyleyeceği zahir ve aşikâr olmakla bütün Osmanıyan’ın nur-dîde-i ibtihacı olan halife-i resul mücteba efendimiz hazretlerinin deymumet-i ömr ve ikbal-i cihân banileri duasını şu vesile ile de tekrar ederek şu kitâbı isâl-ı gaye-i hitâm eylerim.

Veminallah et-tevfik 4 Ramazanü’l-mübarek 1319.

Zeyl-1

Almanya’da erkân-ı harbiyye zâbitânının tarz-ı neş’et ve istihdâmı hakkında itâ olunan malûmâtça bazı tadîlât ve tebeddûlat ile bu bâbdaki malûmât-ı mütemmimiyi muhtevîdir (sahîfe 21 mürâcâât), Berlin dârü’l-fünûn-ı askerisine duhûl için verilmesi lâzım gelen kabûl imtihânları tahrîri olup her sene her kolordunun merkezinde icrâ olunur ve bu imtihânlara tabiye-i asliye, tabiye-i tatbîkiye, fenn-i eslihâ, istihkâm, topografya, târih, coğrafya ve ihtiyâri sıfatıyla Fransızca ve riyaziye ulum ve fünûnundan suâller irad edilir.

Her kolordu merkezinde kolordu erkân-ı harbiyye reîsinin taht-ı riyasetinde olmak ve sekiz fermânlı zâbit veya yüzbaşidan mürekkeb bulunmak üzere inikad eden bir komisyon evrâk-ı imtihâniyeyi ilk defa olarak tashih eyledikten sonra anları dârü’l-fünûn-ı askeri müdüriyetine irsâl eyler. Dârü’l-fünûn-ı askerîde ictima eden evrâk-ı imtihâniyeden en âlâ görülen 200 adedi (yani dârü’l-fünûna duhûle talip olan zâbitândan iki yüz binin en iyi bulunan evrâk-ı imtihâniyesi) erkân-ı harbiyye-i umûmiyye reîsine gönderilmekle müşârun-ileyh bu evrâka nazaran kabûl edilecek zâbitânı -her sene tespit olunan mikdâra kadar olmak üzere- tayîn eyler.

Her sene dârü’l-fünûn-ı askerîyye vech-i marûz üzere li-eclî’ d-tahsil kabûl olunan zâbitânın adedi yakın vakte değin yüz raddelerinde iken son senelerde mikdâr-ı mezkûr tevfir olunarak şimdi her sene takrîben 134 zâbit kayd ve kabûl olunmaktadır.

Dârü’l-fünûn-ı mezbûr muâllimlerinden ekserîsi Prusya erkân-ı harbiyye-i umûmiyesine memûr olan zâbitândandır. Her sınıfta 134 zâbit-i şâkird bulunduğundan dârü’l-fünûnunun mecmu talebesi 400 zâbit raddesinde ve mekteb-i mezbûr leyli olmayıp neharidir.

El-yevm Almanya dârü’l-fünûn-ı askerîsinde tedris olunan ulum ve fünûn şunlardır:

Birinci sene; Târih ve coğrafya-yı umûmi, coğrafya-yı hükmi, riyaziye, târih-i harb, tabiye, istihkâm, hukuk-ı askeriyye, hikmet.

İkinci sene; Aynı tadrîsât ve bunlardan başka kimya, haritaların ahz ve tersimi, hıfzû's-sıhha-i askeri, fenn-i eslihâ vesâit-i ittisâliye.

Üçüncü sene; İdare-i düvele dâir dâir hukuk-ı siyasiye ve hukuk-ı şahsiye, muhârebât-ı kalla, taksîm-i arazi, erkân-ı harbiyye vezâifi, târih-i askeri, tabiye.

Bundan mâ-adâ sînin-i tedrisiyenin her üçünde Fransa ve Rus lisânları tedris olunmakta olup 1895 sene-i milâdiyesinde bunlar meyanına yeniden Leh lisânı ilâve olunmuştur (sahîfeye mürâcaât) Dârü'l-fünûn-ı askerîde sınıf imtihânı olmadığı gibi hurûc imtihânı dahi yoktur; lakin üç sene-i tedrisiye esnâsında zâbit şâkirdanının aldığı notlar (numroların) hey'et-i umûmiyesine nazaran anlardan her birinin bir sûret-i amîkada kıymet-i tahsiliyesi; iktidâr ve dîğeri tayîn ve dârü'l-fünûn müdürü tarafından beherinin ehliyet ve liyâkâtı, derece-i mesâisi, hal ve edvârı vesâiresine dâir mufassal ve muvazzah birer rapor tanzîm kılınarak bu husûsî raporların cümlesi erkân-ı harbiyye-i umûmiye reîsine irsâl kılınır. Müşârun-ileyh iş bu raporlar vasıtâsıyla her zâbitin değer ve liyâkâtını tedkîk ve muayene ettikten sonra anlardan münâsib mikdârını erkân-ı harbiyye-i umûmiye dâiresinde bir veya iki veyâhûd ki üç sene îfâ-yı mülâzemet ettirmek üzere tefrik ve intihâb eder ve bu vechle îfâ-yı mülâzım tefrik ve intihâb olunan zâbitân kendi sınıfının gayrı bir sınıf-ı askeride bir kaç mâh istihdâm olunduktan sonra mülâzemet kabûl olunur.

İşbu mülâzemet: Zâbitânın tabiyet ve liyâkâtını ve hizmet-i erkân-ı harbiyyeyi ifaya olan kabiliyetini büsbütün meydâna çıkarır. Müddet-i mülâzemet esnâsında kendilerine tecrübe ve tedkîk yollu havâle olunan umur ve husûsâtı sûret-i münasebe ve matlûbede olarak ifaya iktidâr gösterenler erkân-ı harbiyye sınıfına ithal ve hala mülâzım rütbesinde buldukları hâlde rütbeleri kıdem sırası hâricinde yüzbaşılığa terfi olunur. Bu hâlde zâbitân-ı mûmâ-ileyhim erkân-ı harbiyye üniforması iktisâ eder veya bir fırka veya kolorduya veyâhûd ki erkân-ı harbiyye-i umûmiye dâiresine memûr edilir ve bu vechle erkân-ı harbliği istihsâl edemeyen sâir zâbitân kıt'aat-ı askeriyyeye iade olunurlar (sahîfe 26 mürâcaât) Almanya ittihadına dâhil hükûmetten Bavyera Hükûmeti'nin mukırr hükûmeti bulunan Münih Şehri'ndeki Münih Dârü'l-fünûn-ı Askerîsi tıpkı Berlin Dârü'l-fünûn-ı Askerîsi misillü tensîk ve teşkîl kılınmış olup şu kadar ki mekteb-i mezbûre duhûl için âlâylerde zâbit sıfatıyla üç sene değil belki dört sene hizmette bulunulmak şarttır.

Dârü'l-fünûn-ı mezkûre her sene on altı zâbit kabûl olunduğundan mekteb-i

ali-i mezkûrun mecmu' zâbit şakirdi cem'an 48 olup bu zâbitler tıpkı Berlin Dârü'l-fünûn-ı Askerinin zâbit şâkirdanı gibi tahsil ve terakkî eder, anlar tarzında istihdâm olunurlar.

Sahîfe 24 mürâcaât ber-vech-i marûz dârü'l-fünûndan neş'etle îfâ-yı mülâzemet ederek erkân-ı harbiyye sınıfına tefrîk olunan zâbitân sınıf-ı mezkûre dâhil oldukları andan itibâren bit-tamâm ordu başkumandanının yani imparâtor hazretlerinin taht-ı emrinde olup müşârun-ileyh hazretleri: Erkân-ı harbiyye reîsinin vâkî olan arz ve teklifi üzerine bunları -ihtiyacat-ı hizmete göre- ya erkân-ı harbiyye hizmetinde istihdâm eder veyâhûd ehliyet ve liyâkâtlarına, istihkak ve meziyetlerine, kuvvet ve şiddet-i vücûdiye ve hükmiyelerine ve sâireye göre bir sûret-i muvakkata veya daimede olarak askeri kollarına (kıt'aat-ı askeriyyeye) verir.

Zâbitân mûmâ-ileyhimin hizmet-i erkân-ı harbiyyeden hizmet-i fiiliye-i askeiyye bilakis hizmet-i askeriyyeden hizmet-i erkân-ı harbiyyeye geçmesi için bir kâide-i sabite yoktur; erkân-ı harbiyye-i umûmiye reîsi bu husûsda serbesti tâmma mâlik olup istediğini yapabilir bir sûret-i umûmiyede erkân-ı harbiyye zâbitânı yüzbaşılık, binbaşılık, mîrâlâylık rütbelerinde kendi sınıflarından bir cüzi tamma kumanda ederler. Maamâfih istihkâm (kazmacı) sınıfından yetişerek erkân-ı harbe tefrîk olunan zâbitân edecekleri kumandalara dâima piyâde sınıfında ederler (mezkûr usûl-i müstahsene sayesinde ki Almanya Devlet-i fehimesi bugün mukannen olan cüzi tamlardan pek çoğunu doğrudan doğruya erkân-ı harbiyye zâbitânı taht-ı kumandasında bulundurmağa muvaffak olmuştur), (sahîfe mürâcaât): Dârü'l-fünûn-ı askeride tahsil edipte erkân-ı harbiyye sınıfına tefrîk olunamamış olan zâbitân meyanında îcâbı kaderi adet üzere service adjutantur denilen erkân-ı harbiyye mülhaklığı hizmetine tefrîk ve intihâb olunur. İş bu tefrîk ve intihâb dahi erkân-ı harbiyye reîs-i umûmisinin teklifât ve tasmîmâtı üzerine vuku bulur. Maa-hâzâ dârü'l-fünûn-ı askeride tahsil etmemiş zâbitân meyanından dahi müşârun-ileyhin teklifiyle bu yolda zâbit-i intihâb olduğu vardır. Erkân-ı harbiyye mülhak zâbitânı kendi âlâylarından fekk-i irtibat etmeyip mezbûr âlâylardan sade müferrez bulunurlar; binâberin uniformalarını tebdîl etmezler: Anların hizmet-i cedîdelerine bir işâret var ise o dahi eşârip denilen kuşak tarzında sargının (bir nevi' ziyetin) kemervari bele takılacağına hamaplamasına omuza takılmasından ibârettir.

Vakt-i sulhda erkân-ı harbiyye mülhak zâbitânının kuvve-i mevcûdesi -zat-ı imparâtoru ile bazı Alman prenslerinin maiyetlerinde bulunanlar tarh edildiği hâlde-takrîben dört yüz kadardır. Bunların 270 adedi kolordularla sınıf-ı muhtelif fırka ve

livâlarının erkân-ı harbiyyesinde 20 adedi kal'a muhafızlıkları nezdinde, 100 adedi hizmet-i muhtelifede ordu müfettişlikleri ile hizmet ve eslihâ dâimi müfettişlikleri, harbiyye nezâret ve sâire nezdinde; 23 adedi kol erkân-ı harbiyyelerinde müstahdemdir.

Kâideten generaller ancak vakt-i seferde ve zamân-ı sulhda icrâ olunan manevralarda maiyetlerine emir zâbiti alabilirler. İşbu zâbitânın adedi nizâmen sabit ve muayyen olmayıp ihtiyacat-ı hizmete göre tebeddül eyler. Emir zâbiti olarak istihdâm kılınan zâbitân sûret-i muvakkatada olarak âlâylarından infikak eden zâbitân olup bunlar ekserîya dârü'l-fünûnda tahsil edenler meyanında intihâb olunur (bundan müstebân oluyor ki Almanya'da yaver-i harbler erkân-ı harbler derecesinde hâiz-i malûmât zâbitlerden müteşekkildir).

Bâlâda mevzû bahs olan zâbitân tabakalarından başka Almanya Ordusu'nda sâir bazı zâbitân-ı sınıf ve tabakatı vardır ki bunların dahi az çok erkân-ı harbe münâsebet ve irtibatı vardır. Zâbitân-ı mûmâ-ileyhim şunlardır:

1. Zugelheilel: Bunlar 30-40 kadar olup cümlesi târih-i askeri, coğrafya, istatistik, topografya ve ha-kezâ işleri gibi husûsî işler için Rusya ve Bavyera Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiye Dâireleri'nde müstahdemdirler.

2. Hudut Komiserleriyle Şimendöfer Komiserleri: Hudut komiserleri 20 şimendöfer komiserleri 8 zâbit olmakla mecmuu 28 zâbittir.

3. Erkân-ı Harbiyye Mülâzemet Zâbitânı: Bunlar takriben 100 zâbit olup 90 adedi Berlin'deki Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiye Dâiresi'nde olduğu gibi onu dahi Münih'deki Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiye Dâiresi'ndedir.

Zeyl-2

Balkan şibh-i ceziresinin bazı hükûmâtı ordularında müstahdem zâbitân ve erkân-ı harbiyye zâbitânının müteallik tarz-ı neş'etlerine malûmât-ı icmâliyyeyi hâvîdir.

Yunan: Yunan zâbitânı gerek Evelpides (Evelpidesi) Mekteb-i Harbiyyesi'nden ve gerek çavuş mektebinden neş'et ederler; maa-hâzâ çavuş mektebi yalnız piyâde ve süvârî sınıflarına mülâzım-ı sâni yetiştirir. Erkân-ı harbiyye zâbitânı ale'l-ekser Avrupa izâh-i aliyesinde yetişmektedir.

Evvelâ zâbitânın sinleri hakkında olan hududa itinânın kâmilen mefkudiyeti ve sâniyen hudud-ı mezbûrenin pek yüksek bir adette senelerden ibâret olmak üzere tayîn ve teksit olunmuş bulmasını Yunan Ordusu hey'et-i zâbitânından pek çok ihtiyârlar bulmasını ve terfi-i rütbenin bağlanıp kalmasını müeddi olmaktadır.

Karadağ: Karadağ'da erkân-ı harbiyye, levâzım, idâre ve sâire hey'etleri

mevcûd değildir. Esnâ-yı harbde zâbitlik vazifesini ifaya kadri'l-yevm muhtelif rütbeleri hâiz 750 kişi bulunmakta olup bu mikdâr ise umûmi bir seferberlikte Karadağ'ca tasavvur edilen teşkilâta kifâyet edecek derecededir. Zâbitânın mütemmimi olan bayraktarlar dahi bu meyana ithal edilmek lâzım gelir. Zikr olunan zâbitân arasında memâlik-i ecnebiyede (Rusya, Fransa, İtalya, Sırbıye, Avusturya'da) tahsil görmüş olanları takriben 50 kişi kadardır. Mâ-adâsı dâhil memleketinde zâbit olabilmek için icâb eden evsafı hâiz ve bir dereceye kadar âlâ sûrette ifâ-yı vazifeye kadirdir. Tabur ve bölük kumandanlarının kısm-ı azamı tecrübeye mâliktir.

Sırbistan: Sırp zâbitânı gerek çavuşlardan ve gerek Belgrad dârü'l-fünûn-ı Askerîsi nâmında olan mektepten yetişir. Dârü'l-fünûn-ı mezkûrede: Sınıf-ı muhtelifeden mülâzım-ı sâniler yetiştirilmesi için Mekteb-i Ali-i Askerî dersleri vazifesi ifâ eder. Dürus-ı aliyeden müteşekkil iki nevi' tadrîsât vardır.

Çavuşların mülâzım-ı sâni nasb ve tayin olunabilmeleri için liselerin (izâh-i idadiyenin) altı sınıfı derslerini takip etmiş, bir ehliyet ve liyâkât imtihanını vermiş ve kendi âlâyının hey'et-i zâbitânı tarafından kabûl edilmiş olmaları lâzım gelir.

Sınıf-ı muhtelif-i askeriyyeden her bir sınıfın çavuş yetiştirmeye mahsûs bir çavuş mektebi vardır. Bu mekteplerde çavuşluk rütbesini istihsâl etmek ârzüsünde bulunanlar oralara doğrudan doğruya dâhil olabilirler. Maamâfih çavuş olmak için bu mekteplerden geçmek mecbûri değildir.

Romanya: Romanya zâbitleri iki mektepte yetişir ki bunlardan biri piyâde ve süvârî mektebi ve diğeri topçu ve istihkâm mektebidir.

Topçu ve istihkâm mektebinden mülâzım-ı sânilik rütbesiyle neş'et eden topçu ve istihkâm mülâzımları Fransa'da olduğu topçu ve istihkâm tatbikat mektebi nâmında olan bir mektepte dahi tahsil ederler ise de lakin bu mektebe duhûl etmezden evvel yalnız bir seneden ibâret bir müddet esnâsında kıt'aat-ı askeriyyede istihdâm olunur ve ba'dehu tatbikat mektebine dâhil olurlar. Bu mekteplerin cümlesi ve keza erkân-ı harbiyye ve mümtaz zâbitleri yetiştirmeye mahsûs olan Mekteb-i Ali-i Askerî (bâlâda sahîfe 136 mürâcaât) Bükreş Şehri'ndedir. Bundan başka Tirgodist (Tirgoviste)'de ayrıca bir de süvârî mektebi vardır.

Çavuşlar piyâde ve süvârîde zâbit olabilirler ise de lakin el-yevm bu rütbeye nâil olabilmek için zâbitân mektebinden geçmeleri veyâhûd hiç olmazsa bu mektebin hurûc imtihanını vermeleri lâzım gelmektedir.

Romanya Hükûmeti'nin Yaş, Craiova (Craiova) Şehirleri'nde asker çocuklarına mahsûs iki adet etfal-ı askeriyye mektebi vardır. Bu mekteplerden olan

maksâd ve anların tertîbât ve teşkîlâtı Fransa Devleti'nin Laflesen'de bulunan Pritana Militer nâmındaki etfal mektebinin maksâd ve teşkîlâtını andırır (sahîfe 118 mürâcaât).

Romanya zâbitânından birçoğu Fransa izâh-i askeriyyesinde tahsil eylemişler ve Romanya topçu zâbitânının ve bilhâssa istihkâm zâbitânının oldukça büyük nisbette bir kısmı Paris'te kâin politeknik mektebinin, (sahîfe 74 mürâcaât) Fonteneblo'daki topçu ve istihkâm tatbîkat mektebinin (sahîfe 84 mürâcaât) derslerini takip ve hatta bunlardan bazı eskileri Mets Kalesi Fransa'ya ait olduğu sıralarda Mets Mekteb-i Askerîsi'nde ikmâl-i tahsil eylemişlerdir¹⁵⁰.

2.7. Osmanlı Bahriye Topçuluğunun İmalatı

Terakkiyât-ı Cedîde-i Bahriyeden Osmanlı Bahriye Toplarının İmâlâtı

Tersâne-i Âmire'de ahîren tesîs buyurulan top fabrika-i hümâyûnu ile Çelikhâne ve buralarda imâl ve isâga edilen tarz-ı cedîde Osmanlı bahriye topları hakkında malûmâtı müstemildir.

Asr-ı güzin hazret-i hilâfet penâhinin cümle-i müesser-i celile ve cemilesinden olmak üzere ahîren Tersâne-i Âmire'de bir top fabrikası ile bir de çelik fabrikası nâm dîğerle Çelikhâne tesîs ve küşâd buyurulmuştur:

Top Fabrikası

İş bu fabrika 30,5 santimetre çapına değin büyük küçük her nev-i çapta ve âdî veya serî ateşli toplarla bunlara muktezi kundaklar ve mermiyyâtın imâllerine, eslihâ-i nâriyye-i hafife (mavzer tüfenkleri) imâl ve tamirine mahsûs büyücek bir fabrika olup imâl edilecek top ve sâirenin taslakları âtî'z-zikr çelikhânedeki isâga olunduğu gibi kundak ve sâire imâli için muktezi âdî veya çelik sac elvâhı ve îcâb eden maden kıt'aatı ve sâirenin imâli için Tersâne-i Âmire'de mevcûd dîğer birçok imâlathânelerden (haddehâne, çekiçhâne, dökümhâne ve ha-kezâ misüllü fabrikalardan) dahi istifâde olunur.

Top fabrikası Tersâne-i Âmire'nin Hasköy Kapısı civârında ve sahil-i bahrdeki rıhtım kenarında vâkî olup yek-dîğeri ittisâlinde bulunan müstatilü'l-şekl iki büyük dâireden müteşekkildir: Birinci dâire asıl top fabrikasından (namlu ve kundak ve mermi imâlathânesinden) ibârettir. İkinci dâire bir tüfenk ve bir mühimmât imâlathânesiyle bir de küçük dökümhâneyi muhtevidir.

Birinci dâire, birinci dâire asıl top fabrikasını teşkîl eder ve müstatilü'l-şekl,

¹⁵⁰ Mirlivâ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Avrupa'da Erkân-ı Harblik (Üç yüz yirmi birinci numaralı nüshâmızdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 322 (13 L 1319/ 23 Ocak 1902), s. 1479-1483.

üstü beşikörtüsü şeklinde bir sac sakf ile mestûr bir bina-i cesîm olup tarz-ı cedîd üzere inşâ kılınmıştır. Bu fabrikanın zal’-ı kebîrlerini teşkîl eden duvarlar kısm-ı alaları üzerindeki raylara müstenid tekerlekler üstüne bindirilmiş cesîm bir köprü Pön ekser Avrupa fabrikalarında olduğu gibi fabrikanın bütün boyunca hareket edebilir; mezkûr köprü üzerinde hareket eyleyen bir arabaya palanga rabt edilmiştir? Bu vechle mütehâssıl maçuneyi (garûbî) fabrikanın istenilen noktasına getirerek bir destgahtaki top vesâireyi kaldırıp âhar bir destgah üzerine nakl eylemek sehil ve asandır. Mezkûr pön 45 tona mikdârına değin bir sıklet kaldırılabilmektedir.

Fabrika dâhiline birçok destgahlar mevzû olup bunlardan 12 kıt’a cesîm destgah sûret-i mahsûsada İngiltere’den celb ve mübâyaa ve âtî’z-zikr eslihâ-i hafife imâline müteallik destgahlar dahi Almanya’dan celb olunmuş ve nev-usûl topların ve eslihâ-i nâriyye-i hafifenin imâllerine muktezi sâir alet ve edevât Tersâne-i Âmire fabrikalarında kısmen yapılmış ve kısmen dahi yapımakta bulunmuştur. Mezkûr fabrikada namlular ile anların kama ve kapak takımları ve kundakları imâl olunmakta ve daha doğrusu efvâh-ı nâriyyenin çelik fabrikasında isâga işleriyle çekiç fabrikasındaki döğme işlerinden gayrı bi’l-cümle imâlat işleri iş bu fabrikada yapılmaktadır.

Mezbûr fabrikanın dâhilinde takıştırma kuyusu nâmıyla 2,5 metre ımkında dört köşe bir kuyu vardır. İş bu kuyunun yanında bir de tav ocağı mevcûd olmakla jaketi veya çenberleri takılacak bir namlu mezkûr kuyu derûnuna şakûlen konarak tav ocağında odun ihrakıyla tavlanan jaket veya çenberler mezbûr ocaktan bi’l-ihrâc namlu üzerine geçirilir.

Gerek namlu ve gerek çenber ve jaketler çekiçle döğülüp üzerleri kabataslak torna edildikten ve dâhilleri delindikten sonra bi’t-teshin fabrika hâricindeki karamık yağı hazinesi derûnuna daldırılarak yağlanmak yani su verilmek ve ba’dehu tekrar tavlama kâideden olup bu ameliyâtlardan sonra jaket veya çenberler fabrika dâhilinde sath harcı ve dâhilileri kâmilen temizlendikten ve katar harcı ve dahlileri mikdâr-ı lâzımına irca kılındıktan sonra bit-teshin namlu üzerine geçirilir. Jaket ve çenberleri hava gazıyla bit-teshin namlu üzerine geçirmek için el-yevm fabrika harcına sûret-i mahsûsada bir ocak ile bir de hava gazı darül-istihzârı inşâ kılınmaktadır.

Marû’l-beyân fabrikada namlu ve kundaklardan mâ-adâ efvâh-ı nâriyye için muktezi mermiyât dahi imâl kılınmakta ve şu kadar ki bunların taslakları çelikhâne ile dökümhânelerde isâga kılınmaktadır. Mevcûd destgahların cümlesi imâlata hasr ve mevcûdî âmele tevkir edildiği hâlde bu fabrikada icâbında küllî mikdârda mermi imâl

olunabileceği temîn edilmektedir. Maa-hâzâ mermi imâli için fabrika derûnunda ayrıca destgahlar vardır. İmal olunmakta olduğu görülen bir takım nuhastan nuhastan mermiyyâtın yalnız birer arka sevk çenberini hâvî oldukları görülmüştür ki bunlara sevkîyat halkası demektirler.

Sâbıkü'l-beyân asıl top fabrikasının tersâne cihetinde olan zal-ı sâgiri ittisâlindeki bir bölmede fabrikayı tahrik eden bir büyük buhar makinesi mevcûd olduğu gibi bu makine için îcâb eden istim ocakları ve kazganlar fabrika ittisâlinde bulunan âtî'z-zikr ikinci dâireinin (tüfenkhâne ile timurhâne vesâireyi ihtiva eden dâireinin) aynı cihetindeki bir bölme dâhiline mevzûdur. Fabrikanın hâvî olduğu iki kazgandan beheri 40 bârgîr kuvvetinde buhar hâsıl eder (biri yanar diğeri ihtiyâten durur)¹⁵¹.

Terakkîyât-ı Cedîde-i Bahriyeden Osmanlı Bahriye Toplarının İmâlatı

Tersâne-i Âmire'de ahîren tesîs buyurulan top fabrika-i hümâyûnu ile çelikhâne ve buralarda imâl ve isâga edilen tarz-ı cedîde Osmanlı bahriye topları hakkında malûmâtı müstemildir.

(Yüz elli dört numaralı nüshâdan mâ-bad)

Fabrikanın Hasköy cihetinde olan zal-ı sâgiri ittisâlinde bir bölme mevcûdtur ki Keyiç Mağazası nâmını hâizdir. Bir ölçü mağazası demek olan bu odada topların her türlü aksâmının mastarlarıyla namluların katar harcı ve dâhili mastarları, kama takımlarının mastarları vardır. İmalatta mikyas istimâli halinde hata ziyâde olduğu için anın yerine istimâllerinde sûrat ve suhûlet ve sıhhat mevcûd olan mezbûr mastarların istimâli usûldendir.

Efvâh-ı nâriyedeki kavisler, meyilli satırlar, katarlar, lambalar hep mastarla teşkîl ve muayene edilir; küsür-ı asgariyesi son derecede dikkatle en küçük aksâma kadar taksîm edilmiş çelik mikyasların istimâliyle dahi ibadın eczâ-ı asgariyesi ile beraber layıkıyla alınamayacağı veya yoklanamayacağı muhakkak olduğundan ibad için mastar istimâlinde başka çare yoktur. Bu nev-i mikyaslar beyân olunan mastarların imâlinde istimâl olunur.

Aksâm ve kıt'aatın matlûb-ı ibadda yapılıp yapılmadığı keyiç mağazasında yoklanır ve aksâm ve kıt'aat birbirine bu mağazada alıştırlarak takılır, buna binâen mezbûr mağazaya "uydurma ve takıp takıştırma mahalli" dahi derler (Krupp,

¹⁵¹ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Osmanlı Bahriye Topçuluğunun İmâlatı-", *Malûmât*, No. 154 (27 CA 1316/ 13 Ekim 1898), s. 695-696.

Armstrong, Kane-Şınayder Fabrikaları gibi cesîm fabrikalarda dahi bu tarzda büyük salonlar vardır).

İkinci dâire: Asıl top fabrikasının ittisâlinde ve tıpkı anın şekil ve vüsatında bir ikinci dâire vardır ki bu dâire mühimmât ve tüfenk imâl ve tamirine mahsûs olup top fabrikasının bir kısm-ı mütemmimidir. İki kısmın ittisâl duvarı ortasından açılmış büyük bir kapı mezkûr kısımları birbirine rabt eyler. Kısmeyn-i mezkûrunun müşterek olmayan zal-ı kibirlerinde de bu kapıya nâzır birer kapı vardır.

Top fabrikasının ikinci dâiresi ortasından iki kısma müfrez olup bu kısımlardan biri mermiyyât ile tapaların imâline mahsûs bir mühimmât imâlathânesi teşkîl edecektir ki dest-gâhları kısmen konmuştur. Kısm-ı mezkûr fevkinde bir ikinci katı hâvî olup bu kata müceddet mavzer tüfenkleri imâl ve tamirine mahsûs birçok dest-gâhlar konmuş olduğundan burası nev-ma bir tüfenkhâne teşkîl eylemektedir. Mezkûr dest-gâhlar Almanya'da Kemnis Fabrikası'nda mükemmel ve son olarak imâl ettirilmiş olup üzerlerinde 1895 Chmnitz markası bulunmakla üç sene evvel imâl oldukları tezahür eder. Bu fabrika mavzer fabrikası ile Krupp Fabrikası'na dahi dest-gâh imâl etmekle müşterihirdir.

İkinci dâirenin ikinci kısmı küçük bir timurhâne ile sagîr bir dökümhânedен müteşekkil olup top fabrikasına ait küçük timur ve döküm işleri burada yapılmaktadır. Bilhâssa mermiyyât burada imâl olunmakta olup bir hayli sert dökme dânelerin mahâl-i mezbûrda yapıldığı meşhudumuz oldu. İşbu mahâlde mermiyyâtın nuhas çenberlerini geçirmeğe mahsûs bir hidrolik dest-gâhı (su baskısı) mevcûd olup îcâb eden tazyik alet-i mezbûre ile itâ kılınarak mezkûr çenberler geçirilir. Hidrolik dest-gâhı en küçük çaptan el-yevm bahriye toplarının en büyük çapı olması son karâr-ı fenni mukteziyatından olan 30,5 santimetre çapına değin her çapta bahriye topları mermiyyâtının nuhas çenberlerini takabilecek sûrettedir.

Marû'z-zikr bölmede (timur ve dökümhânedede) dört adet izabe ocağı ile kalıplanmış işleri kurutmağa mahsûs tahtü'z-zemîn bir soba ve bir de buhar çekici mevcûdudur. Burada top dökülmeyip yalnız fabrikanın pirinç ve demir işleri yapılır. İsaga ameliyâtlarında dahi derece denilen kapların içine isâga olunacak maddenin tam şekil ve cesâmette olarak ahşaptan yapılan ve model tesmiye kılınan parça konarak ve etrâfını rutubetli döğmeci kumu sıkıştırılarak iş kalıplanır; sonra kalıp fırında kurutulur? Ba'dehu kalıp üzerine maden mizab dökülerek matlûb maddenin taslağı vücûda getirilir (iş temiz ve matlûbe muvafık çıkmak için kalıplanan yerin üzeri grafit denilen kurşun kalem madeni ile boyanmak usûldendir).

Gerek mezkûr top fabrikasıyla müstemilatında ve gerek âtî'z-zikr çelikhânedeki mekteb-i fûnûn-ı bahriye ile tersâne fabrika-i hümâyûnlarının yetiştirmiş olduğu erbâb-ı sanayi (sanayi zâbitân ve efrâdı) çalışmaktadır. Top fabrikasında her nev-i imâlat resimlerinin tersimine ve bilhâssa muhtelif çap ve sistemde âlât-ı nâriyye-i cedîde resm ve planlarının tertîbine top fabrikası resimhâne memûru nâmıyla ezkiyâyı zâbitân-ı bahriyeden bir kolağası* memûr olup keyiç fabrikası karşısında bulunan bölme fevkindeki bir dâire resimhâne ittihâz olunmuştur. Müstadan zâbitân-ı bahriyeden kolağası rütbesinde ağır bir zâbit dahi top fabrikası dahilindeki imâlata (topların namlularıyla kama ve kuyruk)¹⁵².

Terakkîyât-ı Cedîde-i Bahriyeden Osmanlı Bahriye Toplarının İmâlâtı

Tersâne-i Âmire'de ahîren tesis buyurulan top fabrika-i hümâyûnu ile çelikhâne ve buralarda imâl ve isâga edilen tarz-ı cedîde Osmanlı bahriye topları hakkında malûmâtı müstemildir.

(Yüz elli altın numaralı nüshâdan mâ-bad)

Top Fabrikasında Top İmâlâtına Müteallik Bazı Husûsât

İmâl olunacak toplar (ve anları takviye husûsunda kullanılan çenberler, jaketler) Martin Siyemen usûlünde dökme çelik istihsâline mahsûs âtî'z-zikr çelik fırınında (çelikhânedeki) blok hey'etinde olarak isâga olunduktan sonra sûret-i mahsûsada büyük çekiçler ile döğülüp ba'dehû delinerek mecefleri kısmen küşâd ile yağa gönderilmekte yani karamık yağı* hazinesine sıcak iken daldırılarak kendilerine yağ verilmekte ve yağdan çıkarıldıktan sonra katarları tezyîd ve mevâzi-i mahsûsalarına takıldıktan sonra yivleri açılmaktadır.

Efvâh-ı nâriyye-i mezkûre kâmilten itmâm olunmazdan evvel barutla atılmamakta iseler de meceflerinin kısmen küşâdıyla parça hey'etinde buldukları sırada mukâvemetleri yoklanmaktadır.

Çenberler, jaketler ale'l-usûl blok hey'etinde dökülüp ba'dehu mecefleri açılarak üstüvane haline bi'l-irca mahsûs fırınında odun ile teshin kılındıktan sonra

* Bu zat Fransa ve İngiltere ve Almanya'da ve bilhâssa Krupp Fabrikası'nda bulunarak topçuluk imâlâtınca kesb-i behere ve kemal eylemiş olan mütehâyizân zâbitân-ı bahriyemizden kolağası refetlü Tekfurdağlı Ahmed Bey'dir.

¹⁵² Ahmed Muhtar, "Fûnûn-ı Askeriyye - Osmanlı Bahriye Topçuluğunun İmâlâtı (Yüz elli dört numaralı nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 156 (11 C 1316/ 27 Ekim 1898), s. 734-735.

* Karamık yağı denilen madde İngilizlerce Rapeoil (Reyp Oryil) denilen bir mayi'dir. Mayi'-i mezkûr lahana ve şalgam nesline mensûb bir nev-i nebattan istihsâl olup buğday tarlalarında hüda-yı nebat olarak çıkan ve beyne'l-zürra karamık nâmıyla mevsûm olarak buğday ile mahlût bulunan yuvarlak ve siyah maddeden istihsâl olunmaz.

soğuk olan namlu göğdesi üzerine geçirilmekte ise de bu usûl-i mahâzîrin salim olmadığından ahîren anların hava gazı ile bit-teshin namlu üzerine geçirilmesi için mükemmel bir fırın ve hava gazı için bir dârü'l-istihzâr yapılmak üzeredir.

Hoçkis ve Krupp-kârî topların dört köşe olan kama yatakları evvelâ üstüvane şeklinde olarak açılıp ba'dehu şekl-i menşuriye ircâ olunuyor. Kamalar ayrıca imâl olunmakta ve bunlar namlu kısım-ı muahharı şekil ve cesâmetinde olan büyük bir kama kalıbı derûnuna sokulup çıkarılarak tashihat-ı lâzımleri yapılmaktadır.

Yiv açılmak için namlu dest-gâh üzerindeki mahâl-i mahsûsuna vaz' edilerek orada sabit durmakta ve yiv açmağa mahsûs olan ve hem bir hareket-i intikaliye hem de bir hareket-i devriye ile müteharrik bulunan kalem müteâkiben ve mütevaliyen namlu mecefi içine girip çıksa yiv açmaktadır. Kaleme itâ kılınan hareketin nevine göre açılan yiv mütesaviü'l-inhina veya mütezayidü'l-inhina olmakta ise de -silik-inhina yivlerin açılması daha büyük bir -silik- muhtaçtır. Kalem mecef derûnuna girerken madeni kesmeyip keseceği yeri her çıkışta kat eylemektedir. Kalemin merbut olduğu sabunlu suyu kalem üzerine akıtmaktadır.

En son ameliyât yiv açmak ameliyâtıdır, bu ameliyâtın icrâsından sonra toplar kapak takımlarının rabtıyla kundakları üzerine oturtulmakta ve şimdilik Karadeniz'e gönderilen kömür gemilerinde endâht ve tecrübeleri icrâ kılınmaktadır. Şimdiye kadar vech-i marûz üzere bi'l-imâl tecrübeleri icrâ olunan toplarda hiçbir fenalık görülmemiştir.

Kundak ve ale'l-husûs bahriye kundakları imâlatı husûsunda Armstrong Fabrikası'nca görülen mükemmeliyet bahsettiğimiz calib-i inzâra dikkati olduğundan yapılan kundaklar Armstrong kundaklarına taklit edilmektedir.

Top Fabrikasının Mamûlâtı

Çelik fabrikasında isâga ile top fabrikasında ameliyât-ı fenniye-i lâzımleri yapılarak ikmâl olunan veya ikmâl edilmek üzere bulunan efvâh-ı nâriyye ber-vech-i âtîdir¹⁵³.

Terakkîyât-ı Cedîde-i Bahriyeden Osmanlı Bahriye Toplarının İmâlatı

Tersâne-i Âmire'de ahîren tesîs buyurulan top fabrika-i hümâyûnu ile çelikhâne ve buralarda imâl ve isâga edilen tarz-ı cedîde Osmanlı bahriye topları hakkında malûmâtı müstemildir.

¹⁵³ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Osmanlı Bahriye Topçuluğunun İmâlatı (Yüz elli altı numaralı nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 158 (25 C 1316/ 10 Kasım 1898), s. 774-775.

(Yüz elli sekiz numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

Top Fabrikasının Mamûlâtı

Marû'z-zikr altı kıt'a efvâh-ı nâriyyeden bazılarının mecefleri açılmış bazıları dahi icrâ-yı ameliyât için ihzâr kılınmış olup en son ameliyâttan ibâret olan yiv açmak ameliyâtının vesâir ameliyât-ı müteferrianın icrâsıyla namlularının yakında bitirilmesi mukarrerdir. Mezbûr namlular namlu kehvaresi denilen tunçtan mamûl bir kovan (namlu kovana) derûnuna vaz' olunacak ve bu kovan dahi kundak (endâht sehbası) üzerine bindirilecektir. Binâberin namlu milyonları (muyluları) hâvî olmayıp derûnuna vaz' olduğu namlu kovana muyludur. Namlu kovanlarının her top için yapılmakta oldukları görüldü. İçindeki namlu ile beraber namlu kovana hamil olan kundak gliserin silindirli ve yaylıdır. Gliserin silindiri ve yay geri tepmeye karşı koyduğu gibi yay endâhttan sonra top hâl-i aslına rücu'una da badî olur.

Top fabrikasında bir kıt'a dahi 45 çap tûlunda ve Armstrong sisteminde 4 posluk (10 santimetrelik) bir top imâl olunmak üzere bulunduğu görüldü. Bu topun namlusu ile çenberi taslak (blok) halinde olarak isâga ve ihzâr olunmuş ve mezbûr çenber bir dest-gâhda delinmekte bulunmuş idi (çenberi delmekte bulunan milin üstündeki bir borudan akmakta bulunan sabunlu su bi'l-cümle delme ameliyâtlarında olduğu gibi ameliyâtı teshil eylemekte ve akan sabunlu sular husûsî bir depoya giderek tekrar kullanılmaktadır). Mezbûr çenberin delinmek üzere vaz' olduğu dest-gâhın 30,5 santimetreliğe kadar her nev-i efvâh-ı nâriyye namlularını kabataslak delebilecek tertîbatı hâiz olduğu görüldü.

Fabrika dâhilinde dört kıt'ada 35 çap tûlunda 15,2 santimetrelik (6 posluk) serî ateşli Armstrong Topu imâl olunmaktadır. Bu nev'den asıl Armstrong Topları daha uzun tûlda yapılmakta iken bunların verileceği sūfûn harbiye-i Osmaniye lombarlarının âdem-i müsâadesine mebni efvâh-ı nâriyye-i mezbûre kısa tûlda yapılmaktadır. Bu topların ilk modelde yapılan (yani kapakları bir hareketle açılıp kapanmayan) serî ateşli Armstrong Topları'nın tıpkı aynı olup anlardan bir tanesinin mecefi açılmak ameliyâtı reside-i hitâm olduğu gibi çenberi vesâir takımlarının hitâmıyla teshin ameliyâtı icrâ olunarak çenberlerden altısı mahallerine geçirilmiş ve son çenber olan yedinci çenberin (jaketin) geçirilmesi için namlunun torna edilmekte olduğu görülmüştür ve bil-ahare bu da geçirilmiştir. Mezbûr çenberler ale'l-usûl blok halinde isâga ile ba'dehu delinerek üstüvane haline konmakta ve mahsûsi fırınında odun ile ısıtılıp namlu üzerine geçirilmektedir. Mezbûr topun kaması (vidalı kapağı) torna edilmekte idi. Bu nevdin diğer üç topun yalnız namluları delinerek mecefleri

küşâd ile yağa (karamık yağı ile su verilmeye) gönderilmiş ve ikincinin çenberleri imâlatına devâm edildiği görülmüştür. Üçüncü ile dördüncü topun çenberleri henüz isâga olunmamıştır.

40 çap tûlunda 15,2 santimetrelik mezkûr nevdan serî ateşli bir Armstrong topunun resmi ihzâr kılınmış olmakla yakında imâlatına beden olunacağı işitilmiştir.

Bahs olunan top fabrikasında 6 (9 santimetrelik) çenbersiz âdî Krupp Topu'nun tıpkı aynı olmak üzere dört kıt'a alet-i nâriyye isâga ve imâl edilmiş ise de alet-i nâriyye-i mezkûre eski modelde olduğundan muahharan bu nev-i efvâh imâlinden vazgeçilmiştir¹⁵⁴.

Terakkîyât-ı Cedîde-i Bahriyeden Osmanlı Bahriye Toplarının İmâlatı

Tersâne-i Âmire'de ahîren tesîs buyurulan top fabrika-i hümâyûnu ile çelikhâne ve buralarda imâl ve isâga edilen tarz-ı cedîde Osmanlı bahriye topları hakkında malûmâtı müstemildir.

(Yüz elli dokuz numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

Mezbûr fabrikada 8 santimetrelik Mantelli Sahrâ Topu namlusunun aynı olmak üzere dört namlu imâl kılınmaktadır ki bunların resmi Tophâne-i Âmire'den alınmıştır. Mezbûr namluların jaketleri (mantelleri) geçirilerek torna edilmiş, mecefleri kısmen açılmış ve bir jaket torna edilmekte bulunmuş idi. Jaketler mahsûsi fırında odun ile teshin edildikten sonra alel-usûl soğuk namlu göğdesi üzerine geçirilmiştir.

Mezbûr top fabrikasında 37 milimetrelik iki kıt'a Hoçkis Topu imâline başlanmış ise de henüz na-tamâmdırlar. Bunlar 25 çap kadar bir tûlda olup sandal topu makâmında istimâl olunacaklardır. Mezkûr toplardan başka 37 milimetrelik Hoçkis usûlünde ve kırk beş çap tûlunda ve 860 metre sürat-i ibtidaiyyeye mâlik dîğer bir topun resmi ihzâr olunmuştur. Bunlardan mâ-adâ bir kıt'ada Hoçkis mitralyözü imâline başlanılarak bunun namluları yapılmış ve kundağı yapılmak üzere elde olup itmâmına gayret edilmekte bulunmuştur.

Bahs olunan top fabrikasında top namluları imâl kılındığı misillû kundak dahi imâl olduğundan bir takım gemi kundaklarıyla (sehbalar ile) kundak teferruatından bazı parçaların dahi yapılmakta olduğu meşhudumuz olmuştur.

Tophâne-i Âmire'den me'huz 8 santimetrelik âdî Krupp Topları'na mahsûs olarak donanma için görülen lüzûm üzerine bir takım sehbalar (kürsüler) imâl

¹⁵⁴ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Osmanlı Bahriye Topçuluğunun İmâlatı (Yüz elli sekiz numaralı nüshâdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 159 (3 B 1316/ 17 Kasım 1898), s. 795.

olunmakta idiği görülmüş ise de mezbûr topların el-yevm ol-kadar hâiz-i ehemmiyet olmadıkları malûmdur. Tophâne-i Âmire'den alınan 8 santimetrelilik Mantelli Top tablolarına müteallik olarak dahi bir takım kundaklar (sehbalı) ve bu kundakların nişân çarhları vesâire misüllü bazı parçaları imâl olunmakta idi.

Mes'ele-i zailede Tophâne-i Âmire'den alınan 8,7 santimetrelilik toplara mahsûs olmak üzere gliserinle kullanılır hidrolik üstüvaneli ve çifte silindirli otuz kadar kundak imâl olunarak sūfūn harbiyeye tevzi olunmuştur. Bu nev-i kundaklar gemi göğertesini rabt olunan mahrutî bir kürsü ile iş bu kürsü üzerine bir tertîb-i mahsûs ile oturtulmuş hidrolik üstüvaneli bir kundak gövdesinde müteşekkil olup mahsûsi bir yanılma nişân çarhı tedvir edildikçe kundak gövdesi kürsü üzerinde sağa sola hareket eyler. Endâht zamânında kürsü sabit kalıp namı kundak göğdesi üzerinde geri teper.

Bundan çend sene mukaddem yani çelikhânenin tesîsi zamânında Tophâne-i Âmire'den alınan bir resim mücebince 12 santimetrelilik bir top isâğa olunarak taslak halinde Tophâne-i Âmire'ye bi'l-irsâl orada amelîyât-ı lâzîminin icrâsıyla namı itmâm olunarak Tersâne-i Âmire'ye gönderilmiş ise de henüz kundağı yapılmamıştır.

Tophâne mamûlâtından olup vaktiyle tersâneye verilmiş olan 5,6 santimetrelilik tunç Cebel toplarından beş kıt'ası ile bir kıt'a Gatlang mitralyözü li-ecli'd-tamir fabrikada bulunmaktadır.

Tersâne-i Âmire top fabrikasıyla çelikhânesinin şimdiye kadar olan imâlâtı bâlâda bir tafsîl beyân kılınmış ve mezkûr fabrikalarda bunlardan gayrı evfâh-ı nâriyye vesâire imâl kılınmamış ise de mezkûr fabrikaların henüz birkaç seneden beri imâlata başlamış yeni fabrika oldukları nazar-ı insafa alınmalıdır. Bunların husûli-terakkîyâtına himmet olunduğu hâlde yevmen fi-yevmen terakkî ederek Tersâne-i Âmire'ye top ve kundak ve bunlara müteallik husûsât-ı sâire imâlât ve tamîrâtı husûsunda pek büyük hizmetler edebilmeleri pek memul ve muhtemeldir.

Donanma-yı mehabet-makrun hümâyûnda bulunan ağızdan dolar Armstrong Topları'nın pey-der-pey kaldırılarak* yerlerine muhteraat-ı cedîdeden serî ateşli

* İngiltere Hükûmeti ağızdan dolar şişhâneli Armstrong Topları'nı kuyruktan dolar şişhâneli obüs bi't-tahvil bunları sâhil müdâfaalarına tahsis ederek kendilerinden küllî istifâde eylemiştir. Bizim sufun harbiyemizde bulunan 20, 24, 28 santimetrelilik Armstrong Topları'nın dahi ol-vechle aynı çaplarda kuyruktan dolar obüslere tahvil ve alel-husûs 20 santimetrelilik mecefleri biraz daha tevsî olunmak üzere 24 santimetrelilik şişhâneli obüs haline konması ve bunlara kundak imâlinde pek mahir olduğu cümlelerin malûmu olan Armstrong Fabrikası'nda husûsî kundaklar imâl ettirilerek sevahilimizin münâsib yerlerinde li-ecli'l-müdâfaa istimâli ve husûsiyle onların düşmânın göremeyeceği yerlere konarak - tanzîm-i endâht mutarassıtlar vasitâsıyla yapılmak üzere- düşmân gemileri göğertelerini mestûren döğmek için istimâli pek münâsib ve muvafik olacağı Tersâne-i Âmirece düşünülerek bu nevden iki top Armstrong Fabrikası'na tahvil ettirilmiş ve bunlar 300 metre raddesinde bir sūrat-i ibtidaiyyeye mâlik olduğundan has ve tesîrleri dahi muvafik-ı matlûb görülmüş idi.

topların vaz'ı elzem olmakla mezkûr fabrikada bu nev-i topların pey-der-pey imâliyle sūfûn harbiyemiz kuvvet ve mehabetinin tevfir ve teşdidine himmet olunacağı azade-i kayd ve beyândır.

Top Fabrikasının Müştemilât-ı Cedîdesi

Top fabrikasının önünde bulunan bir meydânda ahîren kebir siyah bir maçune kemâl dikkatle tuğladan inşâ olunmakta bulunan büyük bir tav ocağı, bunlardan mâ-adâ çenberlere mahsûs bir tav ocağı ile bir de takıştırma kuyusu vücûda getirilmek üzere olup gerek namlu ve gerek jaket ve çenberlere yağ ile su vermek için iktiza eden kuyu (yağ hazinesi) de ihzâr edilecektir.

Seyyar maçune ehram nakıs merba' şeklinde timurdan mamûl ve gâyet cesîm bir alet olup meydân-ı mezbûr boyunca mümted olan iki ray üzerinde müteharrik dört tekerlek üzerine oturtulmuş olmakla anlar üzerinde ileri ve geri hareket edebilir. Maçunenin kısm-ı ulyası bir köprü (yön) tarz ve sûretinde olup mahâl-i mezbûrda bir palangayı hâvî bir araba arzânî olarak hareket edebilir; binâberin tekmil maçuneyi ileri geri ve hâvî olduğu yön üstündeki arabayı dahi sağa sola hareket ettirerek maçunenin palanga zincirini raylar arasında istenilen nokta üzerine¹⁵⁵.

Terakkîyât-ı Cedîde-i Bahriyeden Osmanlı Bahriye Toplarının İmâlâtı

Tersâne-i Âmire'de ahîren tesîs buyurulan top fabrika-i hümâyûnu ile çelikhâne ve buralarda imâl ve isâga edilen tarz-ı cedîde Osmanlı bahriye topları hakkında malûmâtı müştemildir.

(Yüz altmış numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

Getirebilmek kabildir. Mezbûr maçune 50-60 ton sıkletinde ecsamı kaldırabilir ve inşâtı henüz hitâm bulmak üzeredir.

Anifen beyân olunan tav ocağı tûvlâni olarak tuğladan inşâ olunmakta olup her çaptaki topların yalnız namlularının tavlanmasına mahsûstur. Bu ocak ile yağ hazinesi -araları otuz hatve kadar açık ve yüz hatveyi mütecaviz bir imtidatta olan- ray timurları arasında yapılmaktadır; mahâl-i mezbûrda bunlardan mâ-adâ mevcûd ve muahharan üstleri örtülmek mukarrer olan iki cesîm timur üstüvaneden birisi jaket ve çenberlerin hem tavlanmasına hem de teshin olunarak istenilen mikdârda inbisat ettirildikten sonra namlu üzerine geçirilmesine hadım olacak ve dîğeri ise fabrika dâhilinde muvakkatan takıştırma kapısı ittihâz edilmiş olan kapının yerine kaim olacaktır. Namlu veya çenber

¹⁵⁵ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Osmanlı Bahriye Topçuluğunun İmâlâtı (Yüz elli dokuz numaralı nüshâdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 160 (10 B 1316/ 24 Kasım 1898), s. 813-814.

ve jaketler delindikten sonra tav ocağında hava gazıyla tavlanıp ba'dehû yağ hazinesine daldırılarak kendilerine yağ verilecektir. Kullanılan yağ "karamık yağı" nâmıyla maruftur (bu yağın istihsâl olduğu maddeden hayvânât için bir nev-i köftün yapılmaktadır).

Uzun bir mütevaziü'l-müstetilat şeklinde olan tav fırınının kurbunda bir de sagîr hava gazı dârü'l-istihzâri inşâ kılınmıştır. Dârü'l-istihzârda istihsâl olunan hava gazı bir mecradan tav fırınına gelerek oradaki namluyu tavlayacak ve tavlananlar mahall-i mezbûr civârındaki yağ kuyusuna şâkûlen gats olunacak ve ameliyât-ı muhtelif-i marûzayı icrâ zımında topların bir mahâlden mahall-i ahara nakli bit-tab' maçune vasıtâsıyla vukua gelecektir.

Çelik Fabrikası

Çelik fabrikası veyâhûd çelikhâne tersâne fabrikaları meyanında ayrıca cesîm bir ameliyâthâne olup müştemilatıyla beraber büyük bir çelik fırını hâvî olmakla gerek top fabrikası ve gerek donanma-yı mehabet-makrun hümâyûn için iktiza eden sagîr ve kebir her türlü çelik külçeleri (taslakları) burada isâga ve teşkîl kılınır.

Mezkûr çelikhânede mevcûd olan cesîm çelik fırını tarz-ı cedîdde olup teşkîl ve inşâsı için iktiza eden mâlzeme sûret-i mahsûsada İngiltere'den celb olunmuş ve kırk tonalık külçelere kadar cesîm külçeleri dökebilmekte bulunmuştur. Mezbûr fırın derûnunda timur madeni eritilerek usûl-i mahsûsasıyla çeliğe tahvil kılınmakta ve Martin Siyemen usûlünde olan bu ocaktan müstahsal çelik Martin Siyemen çeliği nâmıyla top imâlatında ve imâlat-ı sâirede kullanılmakta bulunmuştur. Fırın derûnunda maden hava gazı ile teshin ve izabe edilmekte olup hin-i izabede madenden bir mikdâr ahz ile bi'l-kimya tahlil olunarak hâssı anlaşıldıktan sonra îcâb eden muamelatın icrâsıyla çelik istihsâl kılınmaktadır.

Mezbûr fırın îcâb eden hava gazını bizzât kendisi istihsâl eylemekte olup mahsûsen gaz ve metreleri de mevcûdudur.

İsaga zamânında fırında pek şedîd hararet hâsıl olduğu ve hatta büyük işlerde bu hararetin 7-8 bin derece raddelerine varmakla yanına yaklaşılamadığı muhakkıktandır. Mezbûr çelik fırını üstü kubbevarî ve altı muka'ar olmak üzere İngiltere'den sûret-i mahsûsada celb olunan ateş tuğlalarından inşâ kılınmış olup timur kuşaklar (çarçubeler) içine alınmak üzere çelik kılıçlarla takviye ve anlar birbirine rabt edilmesi sayesinde fırının kendi derûnunda hâsıl olan şedîd hararete ve gaz tazyikatına mukâvemet etmesi temîn edilmiştir. Harc-ı çerçube ve kılıçlar döğme çelikten mamûl olup parça parça olarak İngiltere'den celb ile burada yek-dîğeri rabt olunmuştur.

El-yevm bütün Avrupa fabrikaları imâlathânelerinde olduğu gibi bu büyük imâlathânedede dahi cesîm bir yön (köprü) mevcûd olup iş bu köprü imâlathânenin yan duvarları üzerine mevzû raylar üzerinde fabrikanın boyunca buhar ile hareket eder. Mezkûr yön üzerinde bir araba müteharrik olup mezbûr arabaya palangalar merbut olduğundan şu sûretle mütekevvin maçune vasıtâsıyla imâlathânenin herhâangi bir noktasındaki bir cisim-i sakili (külçe vesâireyi ve bilhâssa cesîm bir kazgan sûretinde olan maden kefçesini) kaldırıp âhar bir noktaya getirmek mümkündür.

Fırın derûnunda eritilen maden kıvam-ı lâzımını buldukda cesîm bir kazgan sûretinde olan bir büyük kefçe derûnuna alınır. Bunu husûsî raylar üzerinde bi't-tahrik külçelerin isagasına mahsûs kalıpların ihzâr kılındığı kuyuların kenarına kadar getirmek kabîl olduğu gibi anı maçunenin palangası zincirine rabt ederek dahi istenilen noktaya götürmek ve altındaki deliğini feth ile içindeki erimiş madeni kalıp üzerine akıtarak matlûb işi teşkîl eylemek mümkündür.

İsâga olunacak eşya -kendi şekil ve cesâmetlerinde- ahşaptan modeller yapılmak, mevcûd isâga kuyuları derûnunda bu modellere göre rutubetlendirilmiş dökme kumu ile kalıplar teşkîl kılınmak veyâhûd kalıplar sûret-i mahsûsada dereceler içinde hâzırlanarak anlar isâga kuyuları derûnuna konmak ve sonra bunlar içine kefçe ile maden-i mizab dökülmek üzere vücûda getirildiği gibi çelik külçeler dahi sûret-i mahsûsada ihzâr kılınan çelik kalıplar derûnuna çeliğin isagası sûretiyle vücûda getirilmektedir.

Ânifen beyân olunan çelikhâne ittisâlinde çekiç fabrikasındaki buhar çekiçleri meyânında büyük bir buhar çekici vardır ki bu çekicinin döğdüğü madenin beher-pos merbaı üzerine icrâ ettiği mikdâr-ı tazyik 10 tona yani on bin kilogramdır (maa-hâzâ meşhûr top fabrikalarında beher-pos merbaı üzerine elli tonilata ve daha ziyâde mikdârda tazyik itâ eden gâyet cesîm çekiçlerde vardır). Son zamânlarda cesîm-i maâdin külçelerini dökmek için hidrolik pres denilen su basgıları kullanılmakta ve bunlarla daha şedîd tazyikler istihsâl kılınmaktadır; ahîren Zeytinburnu çelikhânesine bu nev'den bir alet celb edilmiş olmakla çelik külçeleri cesîm buhar çekici yerine daha nafi bir sûrette olarak bununla dökülmektedir.

Tersâne-i Âmire: Hadehâne, çekiç fabrikası, kazganhâne ve ha-kezâ nâmlarında birçok cesîm imâlathâneleri hâvî olup imâlathânelerin hey'et-i mecmuası itibârıyla İngiltere Hükûmeti'nin Londra civârında bulunan meşhûr Vuloviç Fabrikası'nın hâiz olduğu ehemmiyete mânend bir ehemmiyet-i mahsûsayı hâiz ve kendisinden her sûretle husûl-i istifâde mümkün ve kabîl olmakla lâzım gelen himmet

ve gayrete kusur olunmadığı takdirde burada bahriyeye müteallik her türlü ihtiyacatımız kâmilen ber-taraf olunabilmekle en küçükten en büyüğe kadar her nev-i bahriye vesâir toplarımızın yapılacağına asla ıstıbah olunamaz. Bahriye erbâb-ı sanayii timur ve çelik işleriyle her daim uğraşagelmekte bulunmakla her türlü top imâlatında tamâmi-i muvaffakiyete daha ziyâde mukarin add olunabilirler¹⁵⁶.

Terakkîyât-ı Cedîde-i Bahriyeden Osmanlı Bahriye Toplarının İmâlatı

Tersâne-i Âmire'de ahîren tesîs buyurulan top fabrika-i hümâyûnu ile çelikhâne ve buralarda imâl ve isâga edilen tarz-ı cedîde Osmanlı bahriye topları hakkında malûmâtı müstemildir.

(Yüz altmış bir numaralı nüshâmızdan mâ-bad)

Cenab-ı kadir-i müteal halife-i ruy-ı zemîn sürur-ı selatin-i müslimin sevgili padişahımız el-Sultan el-Gâzî Abdülhamid Hân-ı Sânî efendimiz hazretlerini madamü'd-devran erike nişân-ı hilâfet-i kübra buyursun asr-ı güzün hilâfet penâhilerinde husûle gelen bunca terakkîyât-ı fevkalâde zümresinden olarak Tersâne-i Âmire fabrikaları pek ziyâde terakkî eylemiş ve bunlara ilâveten marû'l-beyân top ve çelik fabrikaları yeni baştan tesîs ve inşâ kılınarak bazı fabrika türlerin müddeiyat-ı menfaat perestaneleri hilafına olarak ber-vech-i marûz Avrupa'nın en yeni çelik bahriye toplarına manend efvâh-ı nâriyye-i cedîdenin saye-i hazret-i hilâfet penâhilerinde bizde dahi imâllerine muvaffakiyet-i tamm hâsıl olmağa başlamış ve zaten askeri fabrikalarımız meyanında birer mevki-i mümtaz tutan Tophâne-i Âmire fabrikalarında umûm izâh-i askeriyye nâzırı ve Tophâne-i Âmire müşîr eflatun tedbiri devletlü Mustafa Zeki Paşa hazretlerinin –gâyetü'l-gayatı i'tıla-yı şan ve şevket-i İslamiyyân kazıye-i mu'tena pahasına matuf olan maksâd celil-i hümâyûn bi't-tamâm muvafık-ı himemat-ı mâl-inhaye-i terakkî perveraneleri semeresi olarak bir hayli müddetten beri dökme çelik efvâh-ı nâriyye isâga edilegelmekte bulunmuş olmakla bu yüzden dahi o padişah-ı akdesin minnettar eltaf ve inayatı olduğumuz aşikâr ve yakında mezkûr fabrikaların bir kat daha ikmâl-ı nevakısına husûl-i mükemmeliyet tammesine cehd ve ikdam olunarak muhârebât-ı berriye ve bahriyenin üssü'l-esâsî seferber ordularla kılâ' ve istihkâmât ve sūfûn-ı harbiyenin mabe'l-hayatı itlâkına bi-hakkın sezâ bulunan her nev-i efvâh-ı nâriyyenin ecânibe büsbütün arz-ı ihtiyaç külfetinden vareste kalınmak üzere kendi imâlathânelerimizde kendi erbâb-ı

¹⁵⁶ Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Osmanlı Bahriye Topçuluğunun İmâlatı (Yüz altmış numaralı nüshâdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 161 (17 B 1316/ 1 Aralık 1898), s. 833-834.

sanayimiz vasıtâsıyla bi-tamâmiha imâllerine muvaffakiyet hâsıl olacağı ve şu sûretle bizde dahi birçok tecrübekâr erbâb-ı sanayi yetişmekle beraber servet-i kavmiyemizin memleketimizde kalmasına bu vechlede yol açılmış olacağı vazih ve be-dîdârdır¹⁵⁷.

3. Edebiyat-ı Askeriyye

3.1. Bibliyografya Yahut İlm-i Ahvâl-i Kütüb Denilen İlmin Ehemmiyet-i Fevkalâdesi Hakkında Bir İki Söz

Kütüb-i mütenevviyanın muhteviyeti, tarz ve şive-i tahrîrleri, kâğıtları, sûret-i tab‘ ve temsîleri cihetiyle tedkîk-i ahvâli umuruyla bi’l-iştigâl anlar hakkında tarifatta veya telifat ve neşriyatta bulunan zevât ve muharrirlere bibliyograf denildiği gibi bibliyografalara müteallik ilme yani anların kitâblar hakkında basit ve itâ ettikleri tarifattar ve malûmâta dahi bibliyografi -veyâhûd bibliyografya- tesmiye olunur ki kütüb-i mevcûdenin ahvâl ve muhteviyâtına, derece-i menâfiine iş bu ilme intisab ile vukuf kazanılabilir. Bundan başka itâ olunan bir ruh-ı maddeye müteallik muhârreratın hülâsa ve icmâlîne de bibliyografya denmektedir.

Lisân-ı kadîm-i yunanide bibliyon (biblion) kitâb ve egrafo (egrapho) yazıyorun manasına olmağla bibliyografya terkîbi *kitâb hakkında yazıyorun* veyâhûd tahrîr-i umûr-ı kütüb veya tahdîd-i kütüb manasını mütezammın olur. Topografya kelimesinin fenn-i tahtit-i arazi ve coğrafya yani jeo-grafya kelimesinin dahi bazı âsarda fenn-i kitâbet-i arz sûretiyle lisânımıza nakl ve tercüme olunmuş bulunmasına nazaran bunlara tatbîken meselâ foto-grafya kelimesinin fenn-i tahtit-i ziya tarzında ve bibliyografya kelimesinin dahi ilm-i tahtit-i kütüb veyâhûd daha iyisi ilm-i ahvâl-i kütüb sûretiyle nakl ve tercümesi bizce münasib gibi görünmekde ise de bu bâbda mevzatül-ulûm ismini ta‘dîlen mevzûatü’l-kütüb, ahvâlnâme-i müellifât, ilm-i tedkîk-i müellifât, keşfü’z-zünûn isminden iktibasen keşf-i mahiyyet-i müellifât, telhis-i ahvâl-i kütüb, tedkîk-i mahiyet-i müellifât, mahiyetnâme-i müellifât ve hâ-kezâ misillü daha pek çokları bulunabilen esami meyanında bir münasibinin katiyyen intihâb ve kabûlü erbâb-ı fûnûn ve maârifin bu bâbda ittihab-ı rey ve fikirlerine ve vabeste olmağla müşârun-ileyhimin bu bâbda bir karâr-ı kat‘i ittihâz eylemeleri lâzımedendir zanneyleriz.

Bizim burada ilm-i ahvâl-i kütüb sûretiyle tevsîm ediyor ediverdiğimiz bibliyografya ilm-i mühimenin danişmendân-ı ulum ve fûnûn taraflarından en münasib

¹⁵⁷ Ahmed Muhtar, “Fûnûn-ı Askeriyye – Osmanlı Bahriye Topçuluğunun İmalatı (Yüz altmış bir numaralı nüshâdan mâ-bad)-”, *Malûmât*, No. 162 (24 B 1316/ 8 Aralık 1898), s. 853-854.

ve muvafık bir isim ile tevsîm ve tesmiyesi bir mes'ele-i mahsûsa sûretinde duradursun biz şuracıkda bu ilm-i alinin esâs ve mahiyeti hakkında birkaç söz söylemek isteriz:

Evvelâ katiiyen bilinmelidir ki Avrupa ve Amerika'nın daha doğrusu bütün memâlik-i mütemeddinin bugün akıllara velen ve hayret veren terakkîyât-ı ilmiye-i harikuladesine bibliyografyanın pek azîm tesîri olmuştur: Her türlü terakkîyât-ı medeniyenin, saadat-ı insâniyenin essü'l-esâsı ulûm ve fûnûn, her türlü ulûm ve fûnûnun meâbe'l-vücûdu kütüb gûn-â-gûndur. Azîmet-i cenab-ı halık-ı kâinatı eşref-i mahlûkata tanıttıran, peygamberan-ı zîşan-ı aleyhimu's-selavat ve tahiyat efendilerimiz huzerâtının mürsel min indillah olduklarına birer berat ve hücut-i ilahiye olan, el-hâsıl beşerinin saadat-ı dünyeviye ve uhreviyesini temîn ile nev-i beniâdemi türlü türlü mehalik ve bilayadan masum ve mahfûz kılan kitâblar değil midir? Binlerce senelik edvâr-ı maziyenin ahvâl ve şununatını hala mukarin eden, halin nice binlerce vukuat ve nakliyatını dahi müstakbel için bir levhâ-i intiba ve ibret, bir mirat-ı fevz ve marifet kılan yine kitâblardan başka ne olabilir? Kitâblardır ki insanları cevhavada pervaz ettiriyor. Ketibe-i hafriyat adamı merkez-i arza doğru tevcîh ediyor. Kitâblardır ki kuvve-i elektrikiye ve sathiyetle mağribdeki ahvâl-i âdemden maşrikdeki nev-i beniâdemi bir lahzada hâberdar ediyor. Ebhar bi intiha üzerlerinde bahriyuna bir oda derûnunda gezinir gibi kemâl-i emniyetle tevcîh sefine-i devr ve seyahat ve nev-i beniâdeme rüzgârlardaki sürate mânend bir sürat-i seyr ile egalim-i arziyeyi tavaf ve ziyaret ettiren hazain-i kütüb ve müellifatda mahfûz ve mündemic olan cevahir-i ilim ve marifet değilde ya nedir? Rûy-ı arzı mânend-i cenâm mamureler ile abadan ve sükne-i rûy-ı zemîni o gibi mamurelerde anen fanen nâil-i saadat bibayan eyleyen maârif-i insaniye sahayif-i kütüb ve müellifatda arz-ı nur çehre-i ibtisam eylemese kıymet ve ehemmiyetine had ve intiha olmayan o mamurelerden eser mi kalır? Kurûn-ı vustanın dehşet-engiz edvâr cehaleti saadat-ı insaniyeyi bir aralık zeyrûzeber etmedi mi idi? Muharreb-i esâs vahşet, muhyi-i medeniyet ve insaniyet-i ulum ve fûnûn ise anların revac ve terakkîsine intişâr ve tealisine beka ve hata-yı cavidanisine efvâh-ı kütüb ve müellifat vasitâ değil ise başka ne olabilir?

Kitâbsız beşeriyet ruhsuz bir vücûda benzer; ni'met-i hayât-ı insânîye ile cidden mütena'im olmak isteyenler kitâblanmalıdır. Kitâblanmak kitâbı sevmek, kitâba rağbet etmek, kitâbı okumak demektir.

Mecbûriyet-i insaniye insanları iki türlü kitâb okumaya sevk ediyor: anlardan bir nevi' halık-ı mevcûdat ve mahlûkat hazretlerine karşı halkaten ifaya mecbûr ve mükellef oldukları kulluk vazifelerini insanlara öğreten kütüb-i mukaddese, kütüb-i

maneviye ve nev-i dîğeri mevhub min indallah olan envâ-ı nâm maddiye-i insaniyeden istifâde yollarını beniâdeme irâe ve talîm eyleyen kütüb-i ulum ve fûnûn-ı maddiyedir. Bu iki nev-i kütüb-i makbulenin esâs ve mahiyet ve tafsilât ve teferruat itibârıyla hal ve mazide nice yüzbinlerce mecellesi türemiştir. Bir insanın bunca kütüb ve müellifatın mündericatına kesb-i vukuf etmesi hâric az imkân ise de medeniyet-i mütekevvîn kütüb ve müellifat-ı mezkûrenin kafesinden olmasa bile hiç olmaz ise en nafi ve lâzım olanlardan olsun insanları âlâ kadri'l-ımkân hâberdar etmek için bir vasitâ bulmuştur ki o dahi bibliyografyadır. Bibliyografya ilmi çoktan beri malûm ve mevcûd ise de denebilir ki henüz tıfıldır; büyüyecektir; vasıl-ı sinn-i rüşd olacaktır? Reside-i mertebe-i kemâl olması tabidir. Ol-zamân bütün akvâm ve milelin usûl ve adet-ı medeniyesi nasıl kesb-i vahdet edecek ise dünyanın bir köşesindeki her türlü ulum ve fûnûn dîğerköşesinde de hemen aynen bilinecek, yazılan bir kitâbdan umûm-ı beşeriyet okuyup istifâde edecek, nice nice binlere vasıl olan milel ve akvâm kütübâneleri kesb-i vahdet edip âlem-i vücûddaki bi'l-cümle kütüb ve müellifatın muheviyat ve mündericâdından dünyanın her köşesinde dem urulacak ve şu kadar ki bu terakkî-i azîm öyle pek az bir zamânda değil belki asırlar mürûrundan sonra husûle gelecektir.

İfadatımızı pek ifratkarane zan eyleyenler elbette aldanmış olacaklardır: hâlden birkaç asır sonra ki terakkîyâtı istihrâca kalkışmak kâhinlikten istinbat-ı ahkâma benzer ise de ahvâl ve terakkîyât-ı hâzıra müstakbelce vukua gelecek terakkîyât hakkında oldukça sahih takdîrat ve tahmînatta bulunabilmekliğimize pek müsaittir. Ne hacet! Avrupa resâil-i mevkuta-i muteberesinden birini nazar-ı tedkîk ve mütaâlâya alırsak bu yolda isbât-ı müddeaya idale olacak birçok netâyic-i nafia istihrâc edebiliriz:

Görülür ki bu gibi bir risâle neden bâhis olmak üzere saha-i intişâra çıkmakta ise ma-vaz lehince dünyanın her tarafında husûle gelen terakkîyatta bahs eylemektedir. Meselâ Fransa'da çıkan Revüdaritelluri nam-ı topcu mecmua-ı fûnûnunu misâl olmak üzere nazar-ı tedkîke alalım: bu risâle-i mevkuta bibliyografya kısmı vasitâsıyla dünyanın her köşe-i mütemeddenesinde topculukca husûle gelen terakkîyâttan âlem-i askeriyi hâberdar eyliyor. Almanya'da, Rusya'da, İngiltere'de, İtalya'da velhâsıl Avrupa memâlikinin her birinde bundan, başka Amerika memâlikinde topçuluğa müteallik elsine-i muhtelifte üzere ne kadar kütüb ve müellifat neşr olunuyor ise bunların kafesinin bibliyografyalarını yani her türlü ahvâl ve keyfiyatından, mündericatından bir sûret-i icmâliyede bâhis olan mahiyetnâmelerini mecmua-i mezkûrede pey-der-pey okumak erbâbına nasib ve müyesser oluyor. Memâlik-i

muhtelifenin kafesinde pey-der-pey neşr olunmakta bulunan topçuluktan bâhis ne kadar risail-i mevkuta ve fenn-i gazeteler varsa bunların nelerden bâhis olduğunu da mecmua-i mezkûrede görerek kendinizce istifâdeli bulduğunuz bir makale-i fenniye muhtevi risâle-i mevkuta veya fenn-i gazete nüshâsını dilermeniz meselâ Amerika'dan veyâhûd ki St. Petersburg'dan hiçbir suûbete dâcâr olmaksızın celb edebilmeniz umud-ı adîyeden sayılır. Bir Rus topçusunun veya bir Alman veyâhûd bir Avusturya zâbitinin kalemi sizi nasıl müstefid edebileceğini, bir Amerika topçu müellifinin topçuluğun ne gibi terakkîyâtından bahs açtığını mecmua-i mezkûre sayesinde ve daha doğrusu anın bibliyografya kısmının mündericatı vasitâsıyla öğrenmekte hiçbir zahmet çekmezsiniz. Cihân-ı askerinin her köşesinde hatta Hind ve Çin'de topçuluğa müteallik bir hadiseden bu mecmuanın sizi hâberdar etmemesi adimü'l-imbkândır.

Emin olmalıdır ki verdiğim izâhat ve malûmât yalnız Fransa'da çıkan marü'z-zikr topçu revüsüne (mecmua-i fûnûnuna) münhasır değildir: Avrupa'da elsin-i muhtelife üzere münteşir olan ve her birisi askerliğin birer şûbatından bâhis bulunan resâil-i mevkuta-i askeriyyenin hemen yüzde doksanı âlem-i askeride husûle gelen terakkîyât ve vücûd-pezir olan kütüb ve müellifâtın hiç olmaz ise kendisine müteallik olanlar hakkında bibliyografya kısımları vasitâsıyla karilerine ita-yı malûmât eylemekte olduğu gibi askerliğe müteallik olmayan her nevi' resâil ve evrâk-ı mevkûta dahi muntazamân derc etmekte oldukları bibliyografya bendleri vasitâsıyla âlem-i medeniyetin her türlü terakkîyât-ı ilmiye ve fenniyesinden ve kütüb ve müellifât-ı cedîdesinden karilerini hâber eylemekte ve Avrupa'nın memâlik-i muhtelifesinde ve bilhâssa Almanya'da sûret-i mahsûsada yazılan bibliyografya kitâbları ise değil kütüb ve müellifât-ı cedîdeyi belki asa-ı eslâfın kâffesini hadde-i tedkîke çekerek gâyet mücmel ve mülâhhas malûmât ile kütübhâneler dolusu kitâbların mündericat-ı nafiasından erbâb-ı müteâlâyı hâberdar etmekde ve bu sûretle îcâbına göre âsâr-ı mezkûreden istediklerini mürâcaât eylemelerini min külli'l-vücûh teshil eylemektedirler¹⁵⁸.

(Otuz dördüncü nüshâdan mâ-bad)

Filhakîka âsâr ve müellifât-ı kadîmenin cümlesini okumak, tedkîk ve tettebbu eylemek müşkî'l-terîn umurdan olduğundan bunların mündericat-ı esâsiyelerinden kariîni müstefid kılmak, anlar içinde mestûr olan hazain-i ilim ve irfânı herkese

¹⁵⁸ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Edebiyat-ı Askeriyye- Bibliyografya Yahut İlm-i Ahvâl-i Kütüb Denilen İlm-in Ehemmiyet-i Fevkalâdesi Hakkında Bir İki Söz", *Malûmât*, No. 33-34 (18 ZA 1312 /7 Mayıs 1895), s. 722-724.

tanıtmak velhâsıl umûmun şûbat-ı ulûm ve fûnûndan beri biri hakkında îcâbı takdîrinde tamikat ve tedkîkât-ı mükemmele icrâsıyla temîn-i istifâde edebilmeleri için mahiyet-i âsârı anların sahayif hatırine hakk ve nakş eylemek bibliyografya usûlüne mürâcaât edilmedikçe pek düşvar ve belki de gayr-ı mümkün olur.

Avrupa'nın ve bilhâssa Almanya'nın terakkîyât-ı hâzırasına tekemmülât-ı fevkalâde-i askeriyyesine bibliyografyanın pek azîm tesîri olduğu muhakkak ve ifâdât-ı âtiyede bunu müeyyettir: hiçbir mütehayyiz Alman zâbiti tasavvur olunamaz ki kadîm Yunanlılarla Romalılar'ın âsâr ve müellifat-ı askeriyyesinden, İskender-i kebîrin fütûhat-ı cihângir-ânesinden, Anibalin harelat-ı sevkü'l-ceyşiyesinden, Osmanlılar'ın şânlı vakâyi-i harbiye-i mütevaliyesinden, Monte Kukoli gibi meşahir müellifin-i askeriyyenin telifat-ı askeriyyesinden, Frederik'in külliyat-ı âsârıyla cümel-i hükmiye-i harbiyesinden, Napolyon Bonapart'ın esfarı azîme ve müdhişesinden velhâsıl askerliğe müteallik her türlü hâdisât ve vakâyi-i meşureden hâberdar olmasın. "Bu yolda itâ-yı malûmât eden kâffe-i âsârı okuyorlar mı? Suâline îcâbına göre!" cevabını veririz. Nasıl malûmâtlanıyorlar denilir ise kesretle tertîb olunan fenn-i konferanslar (encümen-i fennilerden) katü'n-nazar anlar için bir mishai küberâ-yı ilim ve irfan olan bibliyografyanın hazain-i malûmât miftahlarını kendilerinin yedd-i gayret ve himmetlerine tevdi eylemek gibi bir hizmet-i efsunkarane gördüğünü beyân ile bu husûsa celb-i inzara dikkat eyleriz.

Herhâlde bugün Avrupa'da gerek asker ve gerek sivil olan ve ilim ve irfanı ile teferrut ve temeyyüz etmiş bulunanların teknil ve iştihârlarına en büyük sebep bibliyografya olmuş olup anın sayesinde ki müellifat-ı müteallikadan hiçbirinin münderic'at ve mahiyeti bunların nazar-ı itlaından devr değildir: meselâ birçok âsâr-ı mütenevvia-i askeriyyesiyle Avrupa'nın her tarafında tanınmış, garbın meşahir-i muharrirîn askeriyyesi meyanında bir mevki-i mahsûs ihrâz eylemiş bulunan Almanyalı devletlû Fonder Goltz Paşa hazretlerinin malûmât-ı umka-i askeriyyesinin, müellifat-ı makbule-i cedîdesinin, muvaffakîyat-ı adide-i tensîkiyesinin vasîtâ-i yegânesi mütâlaât-ı bibliyografyaya fevkalâde ehemmiyet vermesi ve bu sayede âsâr-ı muharrireden herkângı birinden îcâbına göre cer-i menfaat eylemek yollarına bitamâmiha agâh olmasıdır.

İtâ ettiğimiz tavsilattan müstebân olur ki bugün bibliyografya Avrupa'ya hüküm-ferma, bais-i terakkîyât bi-intihadır. Hâl-i tûfûliyetinde bunca terakkîyâtın mehd-zuhûru olur ise hengâm-ı sînni kemâlinde yani belki bir iki asır mürûrunda bâlâda tavsil ve teşrih ettiğimiz terakkîyât-ı harikuladeyi vücûda getirmesi müstabed

midir? Evet diyenler bulunur ise anlara Avrupa matbûatında el-yevm bibliyografyanın ne tarz ve sûrette hüküm ferma olduğunu iyice tedkik eylemek zahmetini almalarını rica eyleriz.

El-hâsıl her türlü ihtiyacat-ı ilmiye ve fenniye bibliyografya ile bilinip bu yoldaki her türlü nevakıs anınla tamâmlanır. Mütâlaât-ı bibliyografya bir kuvve-i sâikadır ki bu kuvvet erbâb-ı müteâlaayı tamik-i efkâra, tevsi-i tetebbuata, tevâli-i müteâlaâta sevk ve tevcîh ve nice nice âsâr tahrîrine teşvik eyler: Erbâb-ı ilim ve marifeti, muharrirleri, müellifleri, müverrihleri, şair ve münakıdları âsâr-ı nafîa ve mükemmele tahrîr ve neşrine terğib ve anları şehrah terakkî ve kemâlde kat-i merahil bişmar etmeye icbar ve tahsîs edecek, kütüb ve müellifatın mergubiyetine ve ashab-ı âsârın beyne'l-nas makbuliyetine hizmet eyleyecek en büyük vasitâ bibliyografyadır.

İzahat-ı sâbika ile bibliyografyanın fayda ve ehemmiyeti anlaşıldıktan sonra birazda anın mevâdd-ı mündericesi hakkında izâhat vermek isteriz: gerek eski ve gerek yeni her nevi' kütüb ve müellifatın münkâsım olduğu aksâm ve ebvab ve füsul ile bunlardan her birinin saha-i bahs ve beyâna vaz eylediği mevâd-ı muhtelifenin nelerden ibâret olduklarını zikr ve beyân eylemek yani âsâr-ı mezkûrenin mücmel ve fakat nafi ve ruhlu bir sûrette birer hülâsa-i fihristini pîş-gâh inzâr-ı kariîne vaz' etmek, âsârın en nafi, en parlak makalat ve ibaratını- hem mündericat-ı âsârdan numûne olmak ve hemde şu sûretle bi'l-münasebe kariîni müstefid kılmak üzere- aynen veya icmâlen nakl ve tahrîr eylemek, muhteviyât-ı kütübden halen ne derecelere kadar istifâde mümkün olduğunu veyâhûd anların hâiz oldukları ehemmiyet-i târihiyyeyi keşide-i silk tezkir eylemek, âsârda görülebilecek hatayiat ve nevakısı bir sûret-i bi-tarafane ve bi-garizanede, kesr-i hevese badi olmayacak bir tarz-ı hakimânede ihtâr ile bu gibi âsârın sûret-i ıslâh ve ikmâlini bir tarz hayırhahânede irâe eylemek, sahib-i âsâr müellifatın sergüzeşt ahvâllerinden icmâlen bâhis ile ne gibi halat sevk ve ilcasıyla tahrîr-i âsâra azmetmiş olduklarını ve eserlerinin mensûb oldukları millet nezdinde ve milel-i sâire nazarlarında ne derecelere kadar kesb-i ehemmiyet etmiş bulunduğunu göstermek, âsâr-ı sâlifenin âsâr-ı cedîde üzerine ne derecelere kadar tesîr bahs olduklarını ve husûl-ı terakkîyâta bunların ne tarz ve sûretde hizmet etmiş bulduklarını tefhim eylemek, müellifatın ve hatta âsâr-ı makbule ve muteberenin bile ne gibi itirazata hedef olduklarını ve bunlardan mühim olanlarla ehemmiyetten ari olanlarını bir sûret-i mülâhhasada vaz-ı saha-i beyân eylemek, müellifat-ı kadîme ve hâzıratan kabil-i istihrâc olan netâyice müsteniden müellifat-ı müstakbele hakkında düstûr-ı ve esâsi olabilecek usûl ve kavâid-i asliye vaz eylemek hep bibliyografya ilm-

i vesiinin dâire-i şumul ve ihatası dâhilindedir. Bu halda bibliyografların yani müellifat hakkında bibliyografya yazarların gâyet muktedir, müstakim, hamiyet mend olması, fezail-i perverlik ile meşhûr ve müteârif bulunması velhâsıl münderic'at-ı âsârdan karileri hâberdar etmekle beraber müellifatı bir sûret-i mülâhhasada bi-tarafane tenkid dahi eylemesi lâzımeden olur.

Husûsât-ı marûzadan müstebân olur ki bir kitâbı baştan nihâyetine kadar kemâl-i dikkatle mütâlaa eden bir şahs-ı muktedirin mahiyet-i eserî gayre tefhim etmek üzere eser hakkında bir sûret-i telhiskaranede itâ edebileceği malûmâtın hey'et-i mecmuası o eserîn bibliyografyasını teşkil eder. Maa-hâzâ âsâr ve müellifatın şive-i tahrîrinden, üslub ifâdesinden, sûret-i tab' ve temsîlinden kâğıdından, eşgan ve envah haritalarıyla cedvellerinden, sahayifinin şekil ve tertîbiyle cesâmetinden, tarz-ı teclidinden hâber vermek dahi levâzım-ı bibliyografyadan add olunur.

Her türlü ulûm ve fûnûnun kâşif ve vazî'-i esâsisi kavm-i necib Arab olduğu gibi bibliyografya ilmini dahi yokdan vücûda getirircesine ihya ve belki de birinci defa olarak ibda ve îcâb eyleyen yine Arablardır. Bugün en zengin Avrupa kütübhânelerinin sermaye-i fahr ve mübahatı olan âsâr ve müellifat-ı cedîde-i Arab meyânında bibliyografyadan bâhis pek çok kütüb ve müellifat mevcûd olduğu gibi mevzûatü'l-ulum, keşfü'z-zünun ha-kezâ misillü birçok âsâr ve müellifat makbule-i kadîmemiz dahi bugün kemâl-i tehalük ile ziver-i sahîfe-i matbûat eylemekte olduğumuz bibliyografya ilminin bundan pek çok zamân mukaddem akvâm-ı islâmiyye beyninde malûm ve müteârif olduğuna ve şu kadar ki mürûr-i zamân ile unudulmak derecelerine geldiğine pek büyük bir delil ve bir burhândır. Âsâr-ı mezkûrenin malûm ve müteârif bir ism-i umûmi ile yâd ve tevsîm edilmemesi şu devr-i hâzıra kadar anların hemen gûşe-i nisyânda kalarak cümle nezdinde malûm ve müteârif olamamalarını mâceb olmuştur. Frenkler'in, pek çok ulum ve fûnûn ile envâ-ı sanayi ve maârifî ve tıbbın, ziraat ve felahatın, bilhâssa riyaziyenin esâslarını, mekteb-i tıbbiye* ve akademi yani encümen-i danîş ihdâsı, devr ve seyahat-i âlem icrâsı misillü husûsâtı Arablar'dan ahz ve istiâre etmiş oldukları gibi bibliyografya usûlünü dahi yine Arablar'dan ahz ve telakkî eylemiş olduklarına delâlet edecek pek çok idale-i kaviyye mevcûddur. Bizler ki bibliyografya mevcûdularının evlad ve ahfadıyız bugüne kadar bu usûl kesîrû'n-nef'den hemende gayr-ı habir gibi kalmaklığımız en büyük teessüfü-i dâi hallerden

* İlk mekteb-i tıbbiye-i onuncu asır-ı miladi evasıtâna doğru Endülüs Hükümdârânı'nın sekizincisi olan Abdurrahim-i Sâlis zamânında İspanya'da Kordo Şehri'nde islâmlar tarafından tesis edilmiştir (*Dictionnaire Larousse*'dan Abdurrahim-i Sâlis kelimesine mürâcaat).

değil midir? Hayat-bahş müellifat-ı metruke, revnak evzay-ı kütüb-i cedîde-i makbule olan bu ilm-i kadîmimizin yeni başdan ihyasına himmet edilmezse kütübhânelerimizi tezyin eden ve her biri nice binlerce cevahir-i ilim ve irfanı, hazain bi-intiha fazıl ve kemâlî hâvî olan bunca âsâr-ı kadîmemizden cidden istifâde mümkün olmayacak, kendilerini mahv ve telefden mahfûz kılmak vesâit-i ciddiyesi bir türlü bulunamayacaktır.

Cenab-ı hâlık bî-zeval evvel nur pare-i rah-ı risâlet, saadet bahşende-i âlem-i insaniyet, bani-i hakiki-i bina-yı medeniyet olan şef'-i rûz-i ceza, Resul-i mücteba, sultanü'l-enbiya, burhânü'l-asfiya, sahib-i sure-i innefetahne, mazhâr-ı nass-ı celîl-i subhânellezi esra Hazret-i Muhammedü'l-Mustafa efendimiz hazretleri hürmetine halife-i rûy-i zemîn, sultan-ı selatin fezaî'l-karîn es-Sultan, ibnü's-Sultan, es-Sultan el-gâzî Abdülhamid Hân-ı sâni-i adalet-âyîn efendimiz hazretlerini lem'an-pertev İslâmiyet'e vasitâ olacak nice nice muvaffakiyat-ı âliyye nâiliyetle du cihânda aziz eylesin. Her türlü terakkîyât-ı ciddiye ve asliyemizin mebdeî, her türlü saadet ve felahımızın masdarı o şehriyar Hamidü'l-hasalın lütuf ve inayeti eflatun pesendanesidir. Asr-ı güzîn hazret-i velinimet bî-minnette husûle gelen terakkîyât-ı fevkalâdemiz en muktedir muharrirlerin kalem-i himmetini dûçâr-ı acz ve hayret edecek derecede o fûru-ı ekser ve bu terakkîyâtın bir kısm-ı mühimmi askerlik âlemimizde cilvegredir. Askerliğimizin merci-i aslisi mekteb-i harbiye-i cenab-ı mülükaneleri olmağla o mekteb-i feyz mükessib hemîşe dilsir envâ-ı ni'm-i tacdari olmakta ve mekteb-i mezbûrun tadrîsât ve talîmâtı cümleyi engüşt bir dehân-ı hayret bırakacak sûrette yevmen fî-yevmen gittikçe terakkî ve teali eylemektedir. O şehriyar-ı bî-misâle nasıl binlerce teşekkür olunmasın ki Ordu-yı Hümâyûn'u cidden ihya edecek bir takım ulum ve fûnûn-ı cedîde ve bilhâssa tevzih ve teşrihi sadedinde bulunduğumuz bibliyografya ilm-i vesîinin bir şube-i mühimmesini teşkîl eden bibliyografya-yı askerî ilm-i mücerret eser uluvv-i himmet cenab-ı padişahi olmak üzere devr-i şahânelerinde ve Goltz Paşa kullarının vesatıyla müellifat-ı askeriyye-i ecnebiye tedkîkatı nâmı tahtında olarak mekteb-i mezbûr programına ithal edilmiş ve bu yüzden husûle gelen terakkîyât müstahni-i teşrih ve tafsîl bulunmuştur.

Cümle-i müsaidat terakkîyât-gayat cenab-ı padişahiden olarak ber-vech-i marûz tedkîk-i müellifat-ı ecnebiyye de matuf olan inzâr-ı itinâ ve itibâr hasebiyle saye-i şahâne bir muâllim-i gayr-i Türk* himmetiyle Avrupa eşher-i müellifin-i

* Mektebi Harbiyye-i Şahâne'de tedkîk-i müellifat ve Alman lisansı muallimi fazla fuzelâ-yı ümerâ-yı askeriyyeden kaymakâm izzetlü Tahir Bey Efendi'dir.

askeriyyesinin müellifat-ı eşhuresi mündericatinın ez-hüleasi şakirdân kullarına tefhim ve irâe kılınmakda ve şakirdânın her türlü müellifat-ı askeriyye-i ecnebiyeyi tedkîk ve tettebbu ile anlardan ordu-yı hümâyûnlarını cidden müstefid kılacak netâyic-i nafia-i askeriyyeyi istihsâl edebilmeleri esâs tedris ittihâz olunmaktadır.

Bibliyografya-yı askerinin bi'l-cümle müellifat-ı askeriyye-i Osmaniyye'ye dahi tamimi cümle-i vecaibden olduğundan öteden beru dilsir-i envâ-ı nim şehriyarileri olan bu kulları dahi ulüv-i himmet cihân kıymet cenab-ı hilâfet penâhilerinden iktibas-ı envar gayret eyleyerek Ordu-yı Hümâyûnları'na min gayr-i had-i âcizane bir hizmette bulunmak emel-i sadıkanesi ile nizâm-ı cedîdin bidâyet ihdâsından bugüne kadar geçen zamânda sa hazib matbûat-ı Osmaniye olan kütüb ve müellifat-ı askeriyyemizin en mühim bir kısmını teşkîl eden ve esâsen fenn-i eslihâ ve topçuluk ve balistik fenlerine müteallik olarak yazılmış bi'l-cümle âsâr ve müellifat ile topçu ve piyâde nişân ve endâht talimnâmelerinin ve topçunun hizmet-i hâziriye ve seferiyesine, topçu tabiyesine, topçu sınıfının teşkîlât ve tensikâtına müteallik olan bi'l-cümle âsâr ve müellifat ve eski yeni bi'l-cümle topçu talimnâmelerimizin bir sûret-i icmâliyyede bibliyografyalarını yazarak vücûda getirilmesi katiyyen lâzımeden bulunan bibliyografya-yı askeri-i Osmaninin eslihâ-i mütenevvia ve onların istimâllerine müteallik bir kısım-ı mühimini -bu yolda bir çağır açmak ve misâl sûretinde cümleye nev-ima bir model ve örnek göstermek üzere- vücûda getirmeye azîm ve niyet edip saye-i şahânelerinde az müddet içinde nâil-i emel olmağla da mesudül-fuad oldum. Fenn-i harb ve târih-i harb, fenn-i istihkâm, muhârebât-ı kılla, topografya, her türlü talimât ve kavânin-i askeriyye kitâbları gibi ulum ve fûnûn-ı askeriyyenin esâslarını câmi olan kütüb ve müellifat-ı askeriyye-i Osmaniye ile bunların şubat ve müteallikatından olan sâir ulum ve fûnûn-ı askeriyye ve bunların tahsili için bir zemîn esâsı teşkîl eyleyen sâir ulum ve fûnûn ve bi-tahsîs-i ulum -ı riyaziye kitâbların bibliyografyalarının dahi tahrîrine inayet buyurulmasını maârif-i askeriyyemiz nâmına olarak muharrin-i meşhûre-i askeriyyemizin kalem himmetlerinden bekler ve bu sûretle vücûda gelecek bibliyografya-yı askerî-i Osmani külliyyatının hâiz olacağı ehemmiyet-i fevkalâde ile bahş eyleyeceği menâfi-i harkuladeyi takdîr yolunda söz bulamayıp bu bâbda yalnız bâlâdab beri tefhimi sadedinde bulunduğum fikir ve müteâlaât-ı kasıranemin ariz ve amik hadde-i tedkîke çekilmesini rica ederim.

Vech-i marûz üzere bir bibliyografya-yı askeri külliyyatı yazmaklada matlûb-ı hâsıl olamayacaktır. Sevgili ve mukaddes padişahımızın husûl-i mesedetimiz için

lutfen ve inayeten sarf buyurdıkları bunca gayretler, himmetler bütün erbâb-ı kalemimiz taraflarından daha ziyâde nazar-ı şükranîyede alınarak bu yolda anlar tarafından dahi sarf-ı mesâi edilmeli ve ediblerimiz kafe-i âsâr ve müellifat-ı edebiyemizin, târih-i şînaslarımız asırlardan beri pey-der-pey Kütübhâne-i Osmanî'yi mâlâmâl eylemekte bulunan bunca kütüb-i târihiyyemizin, ulema-yı kiramımız her türlü kütüb-i mukaddese ve diniyyemizin, umûr-ı hukuk ve deavide behrever kemâl olan hukuk şînaslarımız ilm-i hukuka müteallik âsâr ve müellifat ile kânûnnâmelerimizin, etbamız kütüb-i tıbbiyemizin, bahriyunumuz umûr-ı bahriyeye müteallik her türlü âsâr ve müellifatımızın velhâsıl şubat-ı ulum ve fûnûndan herbirine münseviyetle müftahir ve mebahi bulunan bi'l-cümle ashab-ı maârifimiz mensûb oldukları ulum ve fûnûn kitâblarının bibliyografyalarını yazmalı ve bu sûretle her nevi' âsâr ve müellifatımızın mahiyetlerini meydâna koyan bir büyük Bibliyografya-yı Osmanî vücûda getirilmeli ve sonra müellifat-ı ecnebiye bibliyografyaları dahi buna zeyl edilmelidir ki muhâfaza-i hukuk ümmetten başka bîşesi ve neşr-i envar-ı adl-ı şefkatten başka endişesi olmayan vekil-i peygamber, halife-i akdes ve ekber efendimiz hazretlerinin hemîşe husûlüne bezl-i inayet buyurdıkları terakkîyât-ı aliyye-i fenniye ve ilmiyyemizin esâsları az vakitte gönül-şuûb matlûb-ı ali olan saadet-i umûmiye-i Osmaniyye bi-tamâmiha husûl-pezîr olsun.

Hemen hakk sübhânehu ve teâlâ hazretleri menbâ-ı zelal-rehm ve şevkat, mazdar-ı feyz ve mesadet-i ümmet olan halife-i bimeydân sevgili padişahımız, cevher-i cesîm ve canımız, şevketlü kudretlü gâzî sultan Abdülhamid Hân-ı Sâni efendimiz hazretlerini kemâl tendürüsti ve afiyetle hemîşe erike-nişîn hilâfet-i kübra buyursun âmin¹⁵⁹.

Topçu Erkân-ı Harbiye Mîrâlâylarından Ahmed Muhtar
(Hitâm-ı Mukaddeme)

3.2. Bibliyografya-yı Askerî-i Osmanî Külliyyatı

Birinci Kısım

Fenn-i eslihâ ve topçuluğa müteallik bi'l-cümle âsâr ve müellifat ile eslihâ-i mütenevviyanın endâht ve istimâllerine, tathîr ve hüsn-i muhâfazalarına dâir olan resmi ve gayr-ı resmi bi'l-cümle kütüb ve telîfatın ahvâl ve keyfiyetleriyle tenkidatından

¹⁵⁹ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Edebiyat-ı Askeriyye- Bibliyografya Yahut İlm-i Ahvâl-i Kütüb Denilen İlmî Ehemmiyet-i Fevkalâdesi Hakkında Bir İki Söz -(Otuz dördüncü nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 35-36 (2 Z 1312/ 27 Mayıs 1895), s. 740-744.

bâhistir.

1. Fenn-i Eslihâ ile Topçuluğa (Topçu Mâlzemesine) Dâir Âsâr ve Müellifat Mecmuatü'l-Mühendisîn: Eser, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'un ilk hocalarından fazıl-ı şehîr Hüseyin Rıfkı Efendi merhûm, târih-i tab'ı: 1237, mahall-i tab'ı: Mekteb-i Fünûn Bahriye Matbaası.

Bu eser devr-i Sultan Selim Hân-ı Sâlis'te Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn hâcelerinden olup devr-i mezkûrda usûl-i hendese nâm kitâb fevâid-i nesâbı İngiliz lisânından lisân-ı Osmanıyye nakl ve tercüme eylemiş ve Kütüphâne-i Osmanıyye pekçok âsâr ihda buyurarak mebd-i devr-i teceddüd askerimizde ulum ve fünûn-ı askeriyemizin vaz'ı-ı esâsî olan küberâ-yı fuzelâ-yı Osmanıyye arasında bir mevki-i mümtaz tutmuş bulunan hâce-i şehîr Hüseyin Rıfkı Efendi merhûmun âsâr-ı fâzılânelerindedir.

Ulûm-ı hendesiyyenin -ameliyâtta kabil-i tatbîk ve istimâl-i mübâhis ameliyesini câmi- bir muhtırası demek olan bu kitâb bir mukaddime ve iki bâb ve bir hâtîme üzerine müretteb olup hatîme-i kitâb top inşâsı ve aksâm ve envâi beyânına mütedâir olduğundan eserîn bu kısmı topçuluğa müteallik demek olur. Hâtîme-i mezkûrenin mündericatı 32 sahîfeden ibâret ise de Osmanlı topçuluk imâlatı nokta-i nazarından fevkalâde hâiz-i ehemmiyettir.

Sahib-i eser zamânımızdaki Krupp, Banj, Kane ve ha-kezâ meslekleri gibi top imâlatı mesalikine müşabih olarak Devr-i Sultan Selim Hân-ı Sâlis'te imâl olunacak toplarımız hakkında rıfkî mesleği tavsifine sezâ bir meslek-i mahsûs vücûda getirerek anı devlete kabûl ettirmiş ve iş bu mesleğin esâs ve mahiyetini marû'z-zikr hâtîmede şerh ve izâh eylemiştir.

Hatîme-i mezkûrenin ser-levhâsı (top inşâsı ve bazı mâlzemeye dâirdir) sûretinde olup anın baş tarafında fazıl şehîr şu vechle idâre-i kalem ediyor: "1220 târihinde şeref yafte-i sudur olan hatt-ı hümâyûn keramet makrun ve fermân-ı alî mûcebince bu defa müceddeden tertîb ve tanzîmine memûr buyurulduğu topların aksâm ve envâi ve bî-hesâb zîra tûlları düvel-i sâirenin el-yevm istimâl eyledikleri topların aksâm ve envâna ve bi't-tecrûbe tûlen ve sahnen verdikleri nizâma tatbîk olunarak beyânına şurû' olundu...".

Hatîme-i mezkûre mevâd-ı mündericesinin ser-levhâları şunlardır: "Devlet-i Aliyye'de 1220 senesi verilen nizâm üzere berren ve bahren istimâl olunan tunç

topların* aksâm ve envâi ve bî-hesâb-ı zira tayîn olunan tûlları -berren ve bahren istimâl olunan tunç topların arzen ve sahnen iktiza eden badlarıyla umûmen resim ve inşâları (bu bâhiste topların resm ve inşâsına dâir ibadî muhtevi bir cetvel vardır) - Lale-i top ile tabe-i topun tahdîd ve tersimi- ber-mûceb resm-i ceyyid kara toplarına mahsûs kundakların resmi -ordu toplarına** mahsûs kundaklarla muhâsara ve kale toplarına mahsûs kundakların resim ve inşâları tariki -1220 senesi verilen nizâm üzere isâga ve berren istimâl olunacak toplara mahsûs kundakların resm ve inşâları cetveli-top arabalarını çekmek için koşumlarına muktezi olan bârgîrlerin mikdârını hesap eylemek.

Nihâyet hatimede muhârrer olan ve bir topun çap ve sıkletine nazaran anı çekecek bârgîrlerin adedini tayîne müteallik bulunan bahsü'l-yevm bile fevkalâde hâiz-i ehemmiyettir. Bahs-i mezkûrda üstâd-ı şehîr şu netîce-i mühimmeyi tahrîr eylemiştir: “Parmak tekerlekli araba üzerinde her hângi topu çekmek için muktezi olan mikdâr-ı bârgîr bilinmek matlûb olsa vezn-i top ile tekerlekler dâhil olmayarak vezn-i araba ve kovandan mecmuu 130 adedi üzerine taksîm olunduk da hâric-i kısmet koşum için iktiza edecek mikdâr-ı bârgîr olur”.

Hüseyin Rıfkı Efendi merhûmun âsâr-ı sâire-i kesiresine ilâveten topçuluğa ve top imâlatına dâir birçok âsâr ve müellifatı olduğu ve bunların bir takımının dahi tab‘ ve temsîline muvaffakiyet husûle geldiği menkul ve mervi ve Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn’un defter-i kütübü dahi bunu müsebbet ve müeyyid ise de kütüb-i mezkûreye dest-res olamadığımızdan bu bâbda idâre-i kalem edemediğimizi maa‘d-teessüf beyân ile meşhûr hâce İshak Efendi merhûm gibi kütüphâne-i ulum ve fûnûnumuza hizmet-i azîmesi sebkât etmiş, tûl-ı müddet mühendishâne haceliğinde isbât-ı fezail ve îfâ-yı hizmet-i fevkalâde eylemiş bulunan üstâd-ı müşârun-ileyh nâmının cümle tarafından tazim ve hürmet ve kemâl-i rahmet ile yâd edilmesini vecibeden add eylerim.

Usûlü’s-siyağa: Eser, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Esbâk Başhâcesi allame-i şehîr hafız İshak Efendi merhûm, târih-i tab‘ı: Devr-i Sultan Mahmud Hân-ı Adlî, mahall-i tab‘ı: Dârü’t-tabeatü’l-âmire, fiyatı: El-yevm 15 kuruş.

Devr-i Sultan Mahmud Hân-ı Adlî’nin âsâr-ı harikuladesinden olan ve el-yevm Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Matbaa ve Kütüphânesi’nde ve sâir bazı

* 1220 modeli tunçtan mamûl kavval Osmanlı topları demek olacaktır.

** Sahrâ toplarına mine’l-kâdim ordu topları denir idi.

kütüphanelerle kitâbçılarda nüshâlarına tesadûf olunmakta bulunan iş bu eser-i mühim-i askeri vasat-ı kıt'aada 167 sahîfe metni hâvî olup nihâyetinde gâyet büyük ve her biri nice nice eşkâl ve resimleri hâvî 60 adet levhâ-i eşkâli vardır. Elvâhı üzerindeki eşkâl gâyet nefis ve bi'l-mikyâs mersum olup Kazancıoğlu Refail tarafından hakk ve tersim kılınmıştır.

Kütüphâne-i ümmete pek çok âsâr-ı nafia ihdâ etmiş ve ulûm ve fûnûn-ı cedîdemizin vaz'-ı esâsı emr-i mühiminde en büyük hizmeti görülmüş olan Hâce İshak Efendi merhûm top imâline dâir olan şu kitâb-ı mükemmeli birinci defa olarak vücûda getirip sûret-i nefise ve mükemmelede olarak tab'ına dahi muvaffakiyetle Osmanlı topçuları meyanında ile'l-ebed averde-i zebân takdîr olacak bir nâm bırakmış ve çünkü ol-vakte kadar böyle bir eser-i mükemmel yazılamamış olduğu gibi andan sonra dahi top imâlatı (topların isagasıyla delinerek torna edilerek, falyası açılarak, tertîbât ve tezyînât-ı lâzimesi yapılarak itmâm ve ikmâli) hakkında bir eser-i mükemmel vücûda getirmeye kimse muvaffak olamamıştır. Bakınız hâce-i şehir bu kitâb-ı mühimlerinin mukaddimesinde ne vechle idâre-i kalem-i vukuf buyuruyorlar:

Emr-i gaza ve cihad ber-mantûk-ı nasûs Kur'aniyye kâffe-i müminin şecaat-ı itiyadın fariza-i zimmet-i İslâmiyet ve vacibe-i uhde-i diyanetleri olan halattan olarak cem'î vakitte düşmânın imâl ve harekâtına göre mukabele ve o sûretle mukatele olunduğu misillû fi zamânına haza a'da ile muhârebenin erkân-ı mühimmesinin biri ve belki rûkn-i azamı top istimâli ve topaların âlâ ve ıslâh olması dahi imâl ve inşâ olundukları maadinin alalığına tevakkuf birle iş bu husûs-ı imâllerinde icrâ olunan kavâid ve ahkâma menut bir keyfiyet idiği bedihidir. Şöyle ki: Evvelâ, âlât-ı nâriyyenin ıslâh-ı vech üzere inşâsında istimâl olunan maadinin tabiatları ve hâlât-ı îcâbiyeleri itasının bilinmesine. Sâniyen, kavâid-i mezkûrenin vech-i enfe üzere bi'l-amel icrâsına. Sâlisen, kavâid-i merkumenin eşkâle tatbîk olunmasına mevkufl olup eğer ki saltanat-ı seniyyede hasbe'l-meşagil bunların kemâliyle bilinip icrâsına şimdiye kadar vakit olamamış ise de lehü'l-hamd ve elemine hala evreng ara-yı saltanat-ı azmi El-Sultanü'l-Gâzî Mahmud Hân ibn el-Sultanü'l-Gâzî Abdülhamid Hân ibn el-Sultanü'l-Gâzî Ahmed Hân efendimizin hazretlerinin kuvve-i talih ferhunde mutala' mülükaneleri âsârından olmak üzere el-haletü hâzihî Tophâne-i Âmire memûrlarının ber-tıbk-ı irâde-i cihân mutağ hazret-i padişahi fenn-i mezkûrda tefnin ve maharete sa'y ve verzişleri derece-i kemâle resîde ve müntehi olduğundan başka bazı mesâilde mühendisîni bile durdurmakta olduklarını bu abd-i kalilü'l-bizâ'a divan-ı hümâyûn teercümanı sâbık ve hace-i evvel Mühendishâne-i Berriye el-Hâc Hafız İshak lede'l-

müşahede bu defa uhde-i ubudiyet ıdde-i acîzâneme ihale buyurulan baş hacelik memûriyetinden dolayı mukaddime-i teşekkür olmak ve Tophâne-i Âmire'nin bir hizmet-i aliyyesinde bulunmak emniyesiyle saye-i hümayave-i mülûkanede fenn-i mezbûre dâir mesâil ve ibhâsın kütüb-i efrenciyeden lisân-ı Türkiye tercüme ve tenkîhiyle başkaca bir risâle alacak vechle terkim ve *Usûlü's-sibaga* ismiyle tevsîm olunmuş.

Vaktiyle cihân-ı medeniyetin en büyük, en mükemmel toplarını Osmanlılar imâl ve istimâl eylemiş iken sonraları nezd-i saltanat-ı seniyyede hasbe'l-meşagil top isâga ve imâline mütedâir kavâidin kemâliyle bilinip icrâsına vakit bulunamamış olduğu hace-i şehirlerin şu mukaddimedeki ifadatından dahi müstebân olmakta olup bu eserîn tahrîr ve tab'ı ile nezd-i Osmâniyyan'da top imâlatı cihetiyle yeni baştan bir büyük hatve-i terakkî atılmış olmak tabidir.

Kitâb-ı mezbûr iki makale ve bir hatime üzerine tertîb ve taksîm kılınmıştır: Makale-i evveli: âlât-ı nâriyyenin ıslâh-ı vech üzere inşâsında istimâl olunan madenlerin tabiatlerinden bâhis ve muadin-i mezkûrenin hâlât-ı mukteziyelerinin kavâid itâsını mütezammın olup iki bâb-ı şâmildir: Bâb-ı evvel demirden bâhis olarak dört faslı müştemel olup bunlardan; fasl-ı evvel, timur madeninden, fasl-ı sâni timur masbub yani dökme timurdan, fasl-ı salis timur mazrub yani dökme timurdan, fasl-ı rabi çelikten bâhis olduğu gibi bâb-ı sâni dahi tunçtan bahsederek kezalik dört faslı müştemil olup bunlardan fasl-ı evvel nuhasdan, fasl-ı sâni kâlâydan, fasl-ı sâlîs tuncun mürekkeb olduğu nuhas ile kâlâyın keyfiyet-i terkinden fasl-ı rabi tunçta bulunan nuhasın hall ve tefrîkenden bâhistir. Makale-i sâniye top isagasında bi'l-amel icrâ olunan kavâidden bâhis olup beş babı muhtevidir: Bâb-ı evvel kalıpların inşâsı hakkındaki beyânatı muhtevi olarak iki faslı müştemildir: Bunlardan fasl-ı evvel çamur kalıbından, fasl-ı sâni kum kalıbından bahs eyler. Bâb-ı sâni fırınlardan ve topların keyfiyet-i isagasından, bâb-ı salis topların delinmesinden, bâb-ı rabi falya deliklerinin açılmasından, bâb-ı hamis mezkûr amellerin tecrübe ve imtihanlarından bâhis olduğu gibi hatime-i kitâb dahi zikr olunan amellerin eşkâl ile beyaz ve izâhlarına yani mezkûr iki makalede şerh ve beyân olunan nizâm üzere imâlin eşkâle tatbîklerine mütedâirdir.

Bu târihte sūfûn-i harbiyyede müstâmel toplarla karada kullanılan tunç topların eşkâli nihâyet kitâbta bulunan 59 ve 60 numaralı levhâlara resm edilmiş ve bu topların cem'î ecza ve aksâmının badları metn-i kitâbın nihâyetine konulan ve sekiz sahîfe işgâl eyleyen gâyet mükemmel dört kıt'a ibad cetvelleri derûnuna kayd ve imla

kılınmıştır. Bu cetvellerin ikisi sefâinde kullanılan timur topların ibadını ve dîğer ikisi dahi karada müstâmel tunç topların badlarını şâmildir.

Mezkûr cetvellerde bahriye toplarının 4, 6, 8, 12, 18, 24, 36 çapında olarak yedi nevi‘ mahsûsi ve 4 ve 6 ve 8 çapında topların dahi tavil ve kasir olarak iki cinsi gösterilmiş olduğu gibi berriye toplarının 1 çapında çarha toplarından, 4 ve 8 ve 12 çaplarında ordu toplarından, 8 ve 12 çaplarında kale toplarından, 16 ve 24 çaplarında muhâsara toplarından ibâret olmak üzere sekiz nevi‘ ve her nevin en küçükken en büyüğe kadar her türlü ibadı gösterilmiş velhâsıl sefâinden kullanılan timur topların tecrübe ve imtihânlarına ve kabûl ve âdem-i kabûllerine dâir vaz‘ olunan nizâm ve kavâninin hülasası ile mezbûr topların ihmal ve müsamahası caiz olan kusur ve noksanları bahsi keşide-i silk-i sûtûr buyurularak kitâba nihâyet verilmiştir.

Devr-i Sultan Mahmud Hân-ı Adlî‘den bugüne kadar mürûr eden bir asra karîb bir zamânda her türlü ulûm ve fûnûn ve sanayi-i askeriyye ve mülkiye misillû topçuluk fen ve sanâtı dahi hemen yıldırım sûratine manend bir sûratle fevkalâde terakkî eylemiş olduğundan Hâce İshak Efendi merhûmun marû‘l-beyân top isâga ve imâline mütedâir kitâbı el-yevm vaktiyle olan ehemmiyet fevkalâdesini küllî zâyî eylemiş ise de topçu zâbitânımızın ve bilhâssa top isâga ve imâlatıyla meşgul olan berri ve bahri zâbitân ve ümerâ ve erkân-ı askeriyyemizin nazar-ı dikkatlerini eser-i nefis-i mezkûr üzerine celb ile hemen bir asra karîb bir müddet-i evvel yazılmış bu eser tarzında ve fakat zamânımızın ihtiyacât ve terakkıyyâtına muvafık olarak top isâga ve imâline dâir âsâr-ı ciddiye vücûda getirmelerini ve bu sûretle bu yüzden görülmekte bulunan ihtiyac-ı şedîdi ber- taraf ederek her türlü maârif-i askeriyye ve mülkiyemizin muhyi-i hakikisi olan padişah-ı kemâlât-perver efendimiz hazretlerinin dâhil havza-i hükûmeti seniyyelerinde muhtaç olduğumuz her nevi‘ efvâh-ı nâriyyenin isâga ve imâl kılınması hakkındaki maksâd cihângiranelerine tevfik-i hareket eylemelerini ez-dil ve can temenni ve niyaz eyleriz¹⁶⁰.

(Otuz yedinci nüshâdan mâ-bad)

Usûlü‘l-istihkâmât: Eser, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Esbâk Başhâcesi el-Hâc Hafız İshak Efendi merhûm, Dârü‘t-tabaa‘da (Matbaa-i Âmire‘de) nâzır matbaa Şeyhzâde es-Seyyid Mehmed Esed el-Kadı vasıtâsıyla tab‘ olunmuştur. Târihi tab‘ı: 1250 Cemaziyelahîre.

¹⁶⁰ Mîrâlây Ahmed Muhtar, “Edebiyat-ı Askeriyye- Bibliyografya-yı Askerî-i Osmânî Külliyyatı (Birinci kısım)”, *Malûmât*, No. 37 (10 Z 1313/ 23 Mayıs 1896), s. 789-792.

Merhûm Hâce İshak Efendi hazretleri bu eser-i nefislerini devr-i Sultan Mahmud Hân-ı Adlî'de Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn ile asâkir-i şahâneye bir hizmette bulunmak emniyesiyle yazmış ve Fransalı Balvan nâm mühendis-i meşhûrun fenn-i istihkâma dâir olmak ve ol-zamân Avrupa'da mer'î ve müstâmel usûl-i cedîde-i istihkâmiyeyi mübeyyen ve maârif bulunmak üzere telîf eylemiş olduğu kitâbı alavechü'd-tenkih tercüme sûretiyle vücûda getirip Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn şâkirdanına tedris ve huzur-ı hazret-i Sultan Mahmud Hân-ı Gâzî'ye takdim eylemiştir.

Bu kitâb üç makale üzerine müretteb olup makale-i evveli fenn-i mezkûrun mukaddimesi makâmında olan malûmât-ı harbiyye ve ordu kurmak usûllerini, makale-i sâniye istihkâmât-ı hafifeyi, makale-i salise istihkâmât-ı cesîmeyi hâvî ve bu makalelerden her biri nice ebvabı ve her bab nice fusûlü muhtevîdir. Eser 463 sahîfe metni ve nihâyetinde ol-vakt nasıl tersim ve tab' olunduğu dâi-i taaccüb olan gâyet nefis eşkâl ile memlû 21 kıt'a elvâhı muhtevîdir.

Kitâb-ı mezkûrun makale-i evvelisinde evvel zamânın toplarıyla top ve muhârebe arabalarına ve topçuların terkîbat ve tensîkâtına ve ordu topçularına müteallik hayli malûmât olduğu gibi makale-i salisesinde ol-vaktin kale ve muhâsara toplarına ve topçularına dâir malûmât-ı kâfiye mevcûdudur.

Ez-cümle makale-i mezbûrede: Müdâfaaya lâzım gelen âlât-ı nâriyye ve edevât-ı lâzıme (sahîfe 380-383 mürâcaât), bir kalenin muhâsarasına lâzım gelen topçuların ve edevât ve levâzımatın nev ve mikdârı (sahîfe 366-370 mürâcaât), kale ve muhâsaralarda topçulara müteallik ameller (sahîfe 385-389 mürâcaât), kalelerin mühimmât ve zahair ile keyfiyet-i teçhîzleri (393-396), istihkâmât hâricesinden sarf-ı nazar yalnız bir cephesi kabil-i hücum olan müseddes bir kale âlât-ı nâriyyesinin mevâd-ı asliyesi (sahîfe 396-401) saha-i bahs ve beyâna vaz' edilmiştir.

İstihkâmâta dâir henüz âsâr-ı ciddiye mevcûd olmadığı ve bu yoldaki malûmât-ı nazariye ve amelîyenin pek nakıs bulunduğu ve daha doğrusu her nasılsa her türlü usûl ve kavâid-i istihkâmiyemizin unutulmak derecelerine geldiği bir zamânda usûl ve kavâid-i mezbûre ile kılâ'ın hücum ve müdâfaasından, teçhîzâtından, muhâsara ve müdâfaa ordularının her türlü usûl-i muhârebe ve levâzımatından ve bilhâssa toplar ile bunların levâzımatına müteallik birçok ahvâlden bâhis olan bu eser-i nefisi Hâce İshak Efendi merhûmun -ve velev tercüme tarikiyle olsun- vücûda getirmeleri minküllî'l-vücûh sezavar-ı takdîr ve tahsindir. Askerlik, mühendislik nokta-i nazarlarından müşârun-ileyhin kütüphâne-i ümmete etmiş olduğu hizmet-i harikulade bütün ümmeti kendisine minnettar etmiş, nâmını târih-i Osmanî'nin en parlak sahîfelerine

yazdırmıştır.

Mülki ve askeri her türlü ulum ve fûn-ı cedîdemizin hace-i evvel asliyesi Hâce İshak Efendi merhûmdur denilse beyân-ı hakikat edilmiş olur.

Dökücülük Sanâtı: Bu kitâb Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Kütüphanesi'nde el yazması olarak mevcûd olup muharriri ve târih-i telfîi meçhul ise de gerek sûret-i tahrîrinden ve gerek kâğıdının cinsinden emsali delâletiyle Devr-i Sultan Selim Hân-ı Sâlis bidâyetinde yazılmış olduğu zan olunur. Eser-i nakısadır; mevâdd-ı mündericesinin ser-levhâları aynen âtiye derc edilmiştir: Kısm-ı evvel (bahriye topçularının istimâl edeceği timur topların fabrikası yani timur top kârhânesi ve anların lâzım gelen dökümleri):

Bâb-ı evvel, mahâl-i kârhâne yani mevzû dökümhâne-i top;

Bâb-ı sâni, dökümlerde müstâmel olan fırınların inşâsı ve anların tafsilî;

Bâb-ı sâlis, fırının ve fırına vaz' olunan maadinin hal ve vakti;

Bâb-ı râbi, eskâli ref etmek ve bir mahâlden mahâl-i ahîre nakl eylemek için dökücülükte müstâmel gronun ve ikametlik aletlerin usûl-i inşâsı;

Bâb-ı sâdis, madenden top resimleri (kalıpları).

Eser-i mezbûr takrîben bir asır mukaddem Osmanlılar nezdinde topların sûret-i isâgasını muarref olduğu cihetle topçuluk imâlatımız târihi nokta-i nazarından hâiz-i ehemmiyettir.

Eslihâ Kânûnnâmesi: İşbu kânûnnâmenin mahal ve târih-i tab'ı ve hey'et-i tahrîriyesi hakkında istihsâl-ı malûmât olunamayıp baş tarafında muhârrer olan şu: Ordu-yı Mısriyye âlâylarında eslihâ-i nâriyye ile eslihâ-i carihânın müddet-i hizmetleri ve tamir ve merametleri ve hıfz ve sıyanetleri husûslarını hâvî kânûnnâmedir: İbaresinden ve sûret-i tab' ve temsîlinden Mısır'da Asâkir-i Şahâne-i Mısriyye için tertîb ve devr-i Sultan Mahmud Hân-ı Adlî'de orada Bulak Matbaası'nda tab' ve temsîl edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Kânûnnâme-i mezkûr vasat-ı kıt'ada 137 sahîfe-i metin ile nihâyetinde beş kıt'a eşkâli hâvîdir. Salifü'z-zikr kânûnnâmenin mevâdd-ı mündericesi ser-levhâları aynen âtiye derc edilmiştir: Kânûn-ı evvel eslihânın müddet-i hizmetleri, kânûn-ı sâni eslihânın teftişleri, cemaatlerin silâhçılarında bulunması lâzım gelen malûmâtı hâvî beyânnâme, cemaatlerin silâhçılarında mevcûd bulunması lâzım gelen alat ve edevâtı hâvî kaime, teftiş jurnalı numunesi, cemaatlerde müfredat-ı umûr-ı eslihâya memûr zâbitler için talimnâme: Bâb-ı evvel eslihânın âlâyların silâhçıları marifetiyle olacak tamirleri, bâb-ı sâni âlâyların silâhçıları marifetiyle tamir olunmuş veyâhûd yeni

baştan kurulup donatılmış eslihânın teftişi, bâb-1 salis eslihâ-i hafifenin sandıklar derûnuna vaz‘ ve istifi -umûmi teftişler vaktinde cemaatlerde mevcûd olan eslihânın teftişine dâir talimnâme- asâkir-i piyâdegân eslihâsının ihtimam ve hıfz ve siyanetleri: Bâb-1 evvel asâkir-i piyâdegân eslihâsının esma ve ıstılahatı, bâb-1 sâni asâkir-i piyâdegân ellerinde bulunan eslihânın hıfz ve siyanetleri, bâb-1 salis piyâde eslihâ-i nâriyye-i hafifesini hâsârattan vekaye kılmak için riayet olunması lâzım gelen dikkat ve ihtirazları, bâb-1 rabi tûfengin remy ve endâhtı usûl ve kavâidi, bâb-1 hamis tûfengin fişenklerini imâl eylemek sanâtı -asâkir-i süvârîyân eslihâsının ihtimam ve hıfz ve siyanetleri: Bâb-1 evvel asâkir-i süvârîyân eslihâsının esma ve ıstılahatı, bâb-1 sâni asâkir-i süvârîyân ellerinde bulunan eslihânın hıfz ve siyanetleri, bâb-1 salis süvârî eslihâ-i nâriyye-i hafifesini hâsârattan vekaye kılmak için reayet olunması lâzım gelen dikkat ihtirazlar, bâb-1 rabi süvârî eslihâ-i nâriyyesinin remy ve endâhtı usûl ve kavâidi, bâb-1 hamis süvârî eslihâ-i nâriyyesi için iktiza eden fişenkleri imâl eylemek sanâtı -neferâtın zimmetine mahsuben olacak tamîrâtın fiyatlarını mübeyyen tarifnâme.

Tafsîlât-1 mebsutadan dahi müstebân olacağı üzere bu kânûnnâmenin mündericatı evvel zamânın eslihâsına göre gâyet mükemmel ve ehemmiyet-i fevkalâdeyi hâiz olup eslihâ-i mezbûrece her türlü matalibi temîn edecek derecede olmakla âsâr-ı cedîde vücûda getirilmek için numûne ittihâzına min külli’l-vücûh şayestedir¹⁶¹.

(Otuz dokuzuncu nüshâdan mâ-bad)

Topçuluk Fenni: Eser, Kaymakâmü’l-hâc Hüseyin Rıfkı Bey (el-yevm ferîk rûtbesinde olup bâb-1 vâlâ-yı ser-askeri topçu dâiresi riyasetine şeref-bahşâdır), târih-i tab‘ı: 1281 Şaban 1283 Receb, mahâl-i tab‘ı: Matbaa-i Âmire.

Gerek Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn’da ve gerek Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye’de topçu şâkirdanına sînin vefire tedris kılınmış, Ordu-yı Hümâyûn topçularına birçok zamânlar topçuluğun kavâid-i mütenevvasını talim ve tefhim eylemiş bulunan bu eser nefis-i askeri fâzıl-ı şehîr Hacı Hüseyin Rıfkı Paşa hazretlerinin eşer âsâr-ı askeriyyeleri olup *İstihkâmât-ı Cesîme, Hücûm ve Müdâfaa* nâm eserleri gibi pek büyük iktisâb-ı rağbet eylemiştir.

Topçularımız için bir üstad-ı külli itlâkına sezâ olan fâzıl-ı müşârun-ileyh hazretleri eserlerinin mukaddimelerinde ber-vech-i âtî idâre-i efkâr buyuruyorlar: Ba-

¹⁶¹ Mîrâlây Ahmed Muhtar, “Edebiyat-ı Askeriyye- Bibliyografya-yı Askerî-i Osmânî Külliyyatı (Otuz yedinci nüshâdan mâ-bad)”, *Malûmât*, No. 39 (24 Z 1313/ 24 Haziran 1896), s. 836-838.

avn ve inayet-i rabbani üstad-ı akıl insanı bu kârhâne-i deher-i fanide bir eser-i acib ihdâs ve tesîs eylemiştir ki* sûrette muharreb âlem-i cismani ve hakikatte mucib-i beka-yı refah ve zindegânıdır; fi'l-vaki bu eser nevzade-i akl-ı beşer olarak ömr-i tavil âleme nisbeten daha kundakta sabidir. Lakin şu hal visâlinde cem'î-i halai fi salah ve sükûn halinde tutmak iktidârına mâlik olmasına bakılınca daha büyüdükçe ne kuvvet ve dehşetler ikâyıyla ortalığı ne hal ve hey'etlere koyacağı muhtac-ı izâh ve beyân değildir. El-hâsıl bunun tesîs-i bünyan istirahatle tenvir-i âlem-i insaniyet kaziyeye maraziyesine ettiği hizmet-i umûm için bir büyük nimet olup hele şu himmeti daha latiftir ki vücûdu dehşet-i endaz mevki-i şuhud olmasıydı. Nevi' şerif insan tâb-ı kıyamet çöp hurda-i dest-i advan olmaktan kurtulamazdı; hatta şimdi nerede mikdâr-ı kâfisi mevcûd olmasa sadme-i hadisatla bina-yı istirahat temelden oynayıp insan büyük büyük meşakatlere giriftar olur ve âlem-i insaniyette garîb garip işler vuku bulur. Erbâb-ı târih indinde malûm olduğu üzere bu kuvvetin (top kuvvetinin) memlekette tekevvünü kadîm olup fakat meydân muhârebâtında istimâli tariki ibtida Sultan Hamid Hân-ı Evvel tâb-ı serah hazretlerinin zamân-ı ali-i hüdevendigarilerinde dest-i Halil Hamid Paşa ile açılarak ol-vakitten bu ana gelinceye değin vâkıa biraz ileriye gittiği de inkâr olunamazsadan o terakkîyâtın en sonraki menziline topçuların hedef diktikleri yere şimdi tüfenkçiler bile ağızotu kaldırmağa rağbet eylemeyip topçular vaz'-ı hedef edecekleri mevki-i vasıtâ-i dürbin ile tayîn eylemekte bulduklarına nazaran bu halin şanını nâm-ı şevket hazret-i padişahîye bi-hakkın tahsîs eylemek vaciptir. Topçuluk fenn-i ile teferruatının terakkîyât vâkıasına dâir kafe-i mesâil ve mebâhisin bir esâs-ı adimü'l-indiras hükmüne girecek ve herkese bil-suhûle vukûf ve intibâh verecek sûrette cem' ve tedvinine mübaderet eylemekliğimiz hakkında dahi hala Tophâne-i Âmire Müşîri devletlü Halil İbrahim Paşa hazretlerinin saye-i muvaffakiyet-vaye-i cenab-ı padişahîde vâkî olan ikdâmât-ı fâika ve muâvenet-i müşiranelerini fall-ı muvaffakiyet add ederek müsteniden bi-inayetullah-ı teala îfâ-yı hizmet şükr-i güzariye şurû ve itinâ eylemişsizdir.

Şu sûretle ki Tophâne-i Âmire idâresinde ve topçuluk fenninin menbâ-ı tabiisi mesabesinde bulunan topçu mekteb-i şahânesinde fenn-i mezkûrun tedrisine memûr Mîrâlây Gronvald Bey'in* muâvin-i maârifperveri Binbaşı Server" Efendi'nin** esnâ-

* Top kuvvetinden günâbeddir.

* Müteveffi İskender Paşa'dır.

** Topçu dâiresi reis-i sânisî iken ferîklik rütbe-i refiasıyla ikinci Ordu-yu Hümâyûn Topçu Kumandanlığı'na ve ba'dehu Tophâne-i Âmire'de imâlat nezâretine tayîn buyurulmuş olan meşâhir-i erkân-ı askeriyemizden Server Paşa merhûmdur.

yı tadrîste zabt ve tahrîrine sırf netîce-i mesâi ve himmet ettiği mesâili me'haz-ı itibâr ve anlarda münderic olmayan nice mevâdd-ı mühimmenin dahi cem' ve tasdirine ibtidâr ile cild-i evveli barut ve efvâh-ı nâriyye ve döküm ve kundak ve cild-i sâni muhârebe fişenkçiliği ve batarya yani topçuluk istihkâmâtı inşâtıyla edevât ve cild-i sâlisî usûl-i remy ve sahrâ topçuluğu ve cild-i rabi muhâsara ve kale topçuluğu ve sâhil ve liman ve boğazların usûl-i müdâfaa ve muhâfazaları mesâil ve mebâhisini hâvî ve şâmil olarak dört cild üzerine gâyet mükemmel bir kitâb tertîb ve telîf ve *Topçuluk Fenni* ismiyle tevsîm ve tavsif kılınıp atebe-i felek mertebe-i hazret-i veli nimete arz ve takdim olundu.

Şu mukaddime-i âlimaneden müstebân olacağı üzere sâhib-i eser kemâlât perver kitâblarını esâsen dört cild üzerine tertîb etmişlerse de bunlardan yalnız cild-i evvelini bi't-tahrîr tab' ve neşr buyurabilmişlerdir.

Cild-i evvel, esâsen dört makale üzerine müretteb olup bu makalelerden her biri birer cüzü mahsûs sûretinde tab' edilmiştir: Makale-i evveli barut bahsini, makale-i sâniye efvâh-ı nâriyye bahsini, makale-i salise döküm bahsini, makale-i rabiâ kundak bahsini müştemil olup efvâh-ı nâriyye bahsini müştemil bulunan makale-i sâniyeye muahharan tezyil edilen bir takım mebâhis-i nâfia Tezyîlât-ı makale-i sâniye nâmıyla ayrıca bir cüzü sûretinde tab' ve temsîl kılınmış olmakla cild-i evvel beş cüzden tereküb eyler.

Cild-i mezkûr maârif-i umûmiye nâzir esbakı atufetlü Ahmed Kemâl Efendi hazretlerinin nezâretleri ve Ahmed Tahir Efendi'nin müdürüyeti hengâmında Matbaa-i Âmire'de güzel kâğıt üzerine güzel sûrette tab' olunmuş ve şekillerindeki nefaset şâyân-ı takdîr ve tahsin bulunmuştur.

Cild-i mezkûrun baş tarafında bir medhal tarzında olarak ibarat-ı âtiye müsadif-i inzâr-ı dikkat oluyor: Sınıf-ı topçuyane mahsûs olan kafe-i alât ve mühimmât-ı nâriyenin ve edevât-ı lâzime-i sâirenin usûl-i imâl ve vech istimâlleriyle hüsn-i muhâfaza ve vikayeleri husûslarında bahs eden fenne *Fenni Topçuluk* tesmiye olup fûnûn-ı harbiyyenin cümlesinde ameliyât-ı nazariyata takaddüm eylediği misillü fenn-i mezkûr dahi topun icâdından sonra icrâ olunan ameliyât-ı kesîre ve tecârüb-i vefireden müstahrec bir takım usûl ve kavâninin bir yere cem' ve tertîbiyle zuhûr ve tahaddüs edip ulûm-ı riyaziye ve tabiiye ve sanayi-i müteaddidenin vesatad ve muâvenetiyle alât ve mühimmât-ı mezkûrenin husûsât-ı meşrûhası ıslâh olundukça fenni topçuluk dahi gûn-be-gûn tevsîm ve ikmâl olunarak şimdiki haline isâl olunmuş

ve el-an ilerilemekte bulunmuştur¹⁶².

(Kırk birinci nüshâdan mâ-bad)

Cild-i evvelin ihtiva eylediği ecza-i hamseten beherinin muhteviyâtı âtîde sırasıyla zikr ve beyân edilmiştir:

Birinci cüzü yani barut bahsini müştemil olan makale-i evveli vasât kıt'ada 93 sahîfe metni ve nihâyetinde elvâh-ı mahsûsa üzerinde maa-teferruat 30 kıt'a şekli hâvî olup mebâhis mündericesinin ser-levhâları âtîye derc edilmiştir: Madde-i târîhiye, barutun tarifîyle neden ibâret olduğunun beyânı muhârebe barutunun hâss-ı lâzimesi, güherçile ve kömür ve kükürt ile anlara müteallik husûsât-ı muhtelifinin beyânı, barutu teşkîl eden ecza-i selâsenin sebep-i istimâllerinin beyânı, barutun terkîbine dâir bazı nazariyat, barutun usûl-i imâli, baruthâne-i âmirede imâl olunan muhtelifü'l-cins barutların beyânı, barutun iştiâl ve ihtirâkı, barutun kuvveti ve tesîri, barutun tecrübesi, kuvvet-i barutun tecrübe havânı vasitâsıyla tecrübe ve imtihânı, barutun alât-ı sâire ile tecrübesi, barutun mağaza yani cephânedeki ve mahâl-i sâirede hıfz olunması usûlü, cephâneler, cephânelerin mevkileri ve derûnlarının tertîbâtı, barut varillerinin cephânelerde sûret-i tanzîm ve istifleri, barutun muhâfazası için dikkat olunması lâzım gelen mevâd, barutun bozulması esbabıyla rutubetli barutun istimâle kabiliyeti olup olmadığının beyânı ve kabil-i istimâl olmadığı sûrette güherçilenin usûl-i tefrîki, barutun muhâfazasına dâir bazı tenbihat-ı umûmiye, cephâne derûnunda bulunan barutun muhâfazasına dâir tenbihatü, cephânecilik hizmetinde dikkat olunması îcâb eden şeyler, cephânenin naklinde riayet olunması lâzım gelen mevâdın beyânı, cephânenin su üzerinde ve sefineler vasitâsıyla bahren nakl olunması.

İkinci cüzü yani efvâh-ı nâriyye bahsini müştemil olan makale-i sâniye vasât kıt'ada 63 sahîfe metni ve nihâyetinde elvâh-ı mahsûsa üzerinde maa-teferruat 25 kıt'a şekli hâvî olup mebâhis mündericesinin ser-levhâları âtîye tahrîr kılınmıştır: Topun tarifîyle târih-i icâd ve istimâline dâir bazı husûsât - top istimâline meram ne olduğu -topların ecnas-ı muhtelifesi ve bunlara tahsîs kılınan isimler, efvâh-ı nâriyyenin sagîr ve kebir olarak envâ-ı müteaddidesi, efvâh-ı nâriyye-i selâsenin aksâm-ı mahsûsası, efvâh-ı nâriyyenin ecnas-ı muhtelifesi ve envâ-ı müteaddideye taksîmi, âlât-ı nâriyyenin çaplarına göre olan taksîmi, efvâh-ı nâriyyenin hiffet ve sıkletleri ve tûl-ı madenleri cihetleriyle birbirlerinden tefrîki, âlât-ı nâriyye meceflerinin şekli ve ibadî hakkında

¹⁶² Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Edebiyat-ı Askeriyye- Bibliyografya-yı Askerî-i Osmânî Külliyyatı (Otuz dokuzuncu nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 41 (8 M 1314/ 19 Haziran 1896), s. 892-894.

olan usûl ve kavânîn, toplarda falya deliklerinin küşâdına dâir bazı husûsât, efvâh-1 nâriyye sahinlerinin tayîni hakkında dikkat olunacak mevâdd, top âlât-1 nâriyyesinin şekl-i hâricisi ve ibad-1 lâzimesiyle usûl-i tersimi, top ve obüs âlât-1 nâriyyelerinin mukayeseleri, obüs alet-i nâriyyelerinin mukayeseleri, obüs alet-i nâriyyelerinin barut hazinesi ve ibad-1 hâriciye ve dâhiliyeleriyle sûret-i tersimleri, havân alet-i nâriyyesinin ibad-1 hâriciye ve dâhiliyesi ve usûl-i tersimi ve mühtelifü'l-şekl hazineleri, alet-i nâriyye-i muhtelifenin vezinleri.

Üçüçcü cüzü yani efvâh-1 nâriyye bahsini müştamil olan makale-i sâniyenin tezyilatı vasât kıt'ada 92 sahîfe metni ve nihâyetinde elvâh-1 mahsûsa üzerinde maa-teferruat 62 kıt'a şekli hâvî olup iki kısma münkâsımdır. Kısım-1 evvel kavval toplarca vuku bulan tebeddûlat ve teceddüdattan, kısım-1 sâni şîşhâneli toplardan bâhistir. Kısım-1 evvelin mündericatı şunlardır: Kavval topların aksâm-1 hâriciyesinde vukua gelen tebeddûlat, yatak noktasına, muylu mevkilerine arka sıkletine dâir malûmât-1 mahsûsa, nişân ahzına mahsûs olan tertîbâtın ve nişângâh ve arpacığın beyânı ve anlara müteallik husûsât-1 muhtelif, aksâm-1 dâhiliyece olan tebeddûlat, mahrut-1 nakıs ve üstüvane şeklinde hazineler, timurdan masnu' taş havânı, hava payı, Devlet-i Aliyye'de istimâl kılınmış olan kavval efvâh-1 nâriyyenin ibad-1 mahsûsalarıyla sıkletlerini ve hava paylarının mikdârlarını mübeyyen cetvel, efvâh-1 nâriyyenin maden-i sahinleri üzerine bazı tedkikat ve mezbûr sahinlerin düstûrla usûl-i hesap ve istihrâc, peksanes alet-i nâriyyesine ve 22 ve 44'lük çaplarındaki peksaneslere müteallik malûmât-1 mütenevvia-i mahsûsa, 22 ve 44 çaplarında obüsler, 5 çapında kısa sahrâ topu.

Şîşhâneli toplardan bahs eden kısım-1 sâniyin mündericatı dahi şunlardır: Şîşhâneli topların sebab-i kabûl ve istimâli, şîşhâne toplarının sûret-i tertîbi ve yiv ve setlerin beyânı, yivlerin inhinaları, alet-i nâriyye mecefinin keyfiyet-i tahaddüs ve tekevvünü, mütesaviyü'l-inhina olan hatt-1 helezon ve helezon zaviyesi, derece-i inhinanın helezon zaviyesiyle ifâde ve tayîni, yivlerin derece-i suut ve inhinalarını mecef derûnundaki devirlerinin mikdârıyla ifâde ve tayîn etmenin usûlü, yivlerinin inhinası gayr-1 muhavvel olan bir şîşhâne mecefinin usûl-i teşkil ve tersimi, yiv inhinalarının, merminin menzili ve hedefe isâbeti husûslarında olan medhal ve tesîri, tûl-1 helezonun bi'l-hesâb sûret-i istihrâc ve tayîni, tûl-1 helezon manasibin bi't-tecrübe usûl-i tayîni ve Rusya'da icrâ olunan tecrübelerin beyânı, mecefîn ve mecef-i mukatta-1 amudisinin eşkâl-1 muhtelifesi, zevv-i kesirü'l-izla' şekli üzerine dâire kûslarından terkîb olunan mecef-i mukattaları, yivlerin eşkâl-i muhtelifesiyle arz ve amîkleri ve

âdemlerinin beyânı kuyruktan doldurulan topların yivleri adedini hesap etmek, kama yivleri denilen yivler, çifte yivler, Devlet-i Aliyye şişhâneli sahrâ alet-i nâriyyesinin (1,5 çapında ağızdan dolar şişhâneli sahrâ topuyla aynı çapta şişhâne Cebel obüsünün ve 2,5 çapında kuyruktan dolar çifte kamalı şişhâneli topun) muhtâsâran tarif ve beyânı, şişhâneli toplarla bunların cephâne ve mermilerinin ibad ve mikdârlarını mübeyyen cetvel.

Dördüncü cüzü yani döküm bahsini müştamil olan makale-i salise vasât kıt'ada 43 sahîfe metni ve nihâyetinde elvâh-ı mahsûsa üzerinde olarak maa-teferruat 35 kıt'a şekli hâvî olup muhteviyâtının ser-levhâları âtiye derc edilmiştir. Alet-i nâriyye madenlerinin hâss-ı hükmiye ve kimyeviyeleri ve alet-i mezkûrenin usûl-i isâga ve imâlleri, timurun tarifiyile usûl-i istihsâli, çeliğin beyân ve tecrübesi ve sûret-i imâli, bakır ve kâlâyın beyânı, alet-i nâriyyenin madeni, endam imâli, endam üzerine muyluların usûl-i imâli, kulbların imâli, kalıp imâli, alet-i nâriyyenin usûl-i isagaları, alet-i nâriyye meceflerinin usûl-i küşâd ve teşkîli, falya deliğinin usûl-i feth ve küşâdı, arpacık ve nişângâhın mahalleri tayîni ile keyfiyet-i imâl ve tespitleri, alet-i nâriyyenin harâb olması ve istimâlden kalması esbabının beyânı, efvâh-ı nâriyyenin isâgası zımında Zeytinburnu Dökümhânesi'nde müstâmel olan usûl¹⁶³.

(Kırk üçüncü nüshâdan mâ-bad)

Beşinci cüzü yani kundak bahsini şâmil olan makale-i rabiâ vasât kıt'ada 68 sahîfe metni ve nihâyetinde uzun elvâh üzerlerinde olmak üzere maa-teferruat 116 kıt'a şekli hâvî olup muhteviyâtının ser-levhâları sırasıyla âtiye derc edilmiştir:

Kundakların taksîm ve tevsîmi ve kundaktan murad ne olduğu, sahrâ kundaklarının ve bunların aksâm ve kıt'aatının beyânı, muhâsara kundakları envâ-ı adidesinin beyânı, kale derûnunda istimâl olunan kundakların envâ-ı muhtelifesinin tarif ve beyânı, kızak üzerinde istimâl olunan mürtefî kundakların ve kızıağın tarif ve beyânı, toparlak maniveleri ve bunun timur takımları, kazamat kundakları, inhitat kundağı, döğme timurdan mamûl kale kundakları, havân kundakları, toparlakların tarif ve beyânı, sahrâ kundaklarına mahsûs olan toparlaklar, muhâsara toparlaklarının beyânı, kale toparlaklarının beyânı.

Kitâbın hitâm tab'ına müsâdif 1283 târih-i hîcrisinden bugüne kadar mürûr eden otuz bir sene zarfında topçulukça terakkîyât-ı harikulade husûle gelerek gerek

¹⁶³ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Edebiyat-ı Askeriyye- Bibliyografya-yı Askerî-i Osmânî Külliyyatı (Kırk birinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 43 (20 M 1314/ 1 Temmuz 1896), s. 942-943.

Devlet-i Aliyye ve gerek Avrupa devletleri topçuluğu ve topçu mâlzemesi esâsen bit-tebeddül bir sûret-i ahîre münkalib olmuş ve ez-an cümle evvel emirde yalnız siyah barut imâlatınca hayli terakkîyât hâsıl olmuş iken sonraları tetriciyü'l-ihitirak olan çikolata barutu envâ-ı dahi bi'l-icâd yeniden bir büyük hatve-i terakkî daha atılmış ve daha sonraları dumansız barutlarla melinit, akrazit ve ha-kezâ misillü mevâdd-ı nâriyye-i şedîde icâd ve kabûl edilerek topçuluk âlemince tebeddûlat-ı azîme husûle gelmiş ve kuyruktan dolar çelik topların istimâli her tarafta bi't-teammüm kavval ve ağızdan dolar şişhâneli efvâh-ı nâriyye büsbütün istimâlden sakıt olmuş olduğu ve efvâh-ı nâriyye-i mütenevviyanın pota çeliği ile ana manend dövme çelik envâ'ından veya sert tunçtan ve bunlardan bazılarının dahi son zamânlarda derûnları çelik borudan müteşekkil olmak üzere tunçtan ve en nihâyet Rusya ve İngiltere'de olduğu gibi çelik şeritlerden imâllerine başlanarak topların keyfiyet-i isâga ve imâlleri bi'l-küllîye dûçâr-ı tebeddül olmuş ve kundaklar ahşap olmak üzere yapılırken bunların imâlatı dahi min külli'l-bi't-terakkî nisbeten gâyet hafif ve gâyet sehlü'l-istimâl olmak üzere döğme timur veya çelik elvâhından bir sûret-i mükemmele de imâllerine başlanmış ve kadîmen ahşaptan yapılan toparlak ve cephâne arabaları gibi muhârebe arabalarının istimâle gâyet elverişli ve gâyet hafif olmak üzere ahenden imâllerine mübâşeret olunmuş velhâsıl efvâh-ı nâriyye-i mezkûrenin cephâne ve mühimmât ve edevâtıyla sur-ı endâht ve istimâllerince terakkîyât-ı külliye husûle gelmiş bulunduğu cihetle mevzû bahs olan kitâb fevâid-i nasab-ı muhteviyâtının vaktiyle olan ehemmiyeti sonraları bi'l-vücûh dûçâr-ı tebeddûlat olmuş ise de kitâb-ı mezkûr el-yevm dahi topçularca hâiz-i ehemmiyet olup topçuluğun bir hayli kavâidini mühimmesini ve kavval ve ağızdan dolar şişhâneli efvâh-ı nâriyye hakkında malûmât-ı müfideyi câmi olması ve ale'l-husûs makale-i sâniyesinin tezyilatında şişhâneli topların ahvâlinden ve yeni âsâr-ı numûne-nümâ olacak bir sûrette yivlere müteallik birçok kavâid-i mühimmeden bâhis olunması sebebiyle bugün dahi -bâ-husûs eslihâ-i kadîmemiz nokta-i nazarından- hayli istifâde ile mütâlâa olunabilir.

Gerek Mekteb-i Harbiyye'de ve gerek Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn'da hayli zamânlar tedris olunmuş olan bu eser-i fâzılâneleriyle topçuluğumuza ettikleri hizmetten dolayı sahib-i eser kemâlât perverî tebrik eder ve gayr-ı tevâren muharrirîn cedîde-i askeriyemizin dahi kütüphâne-i askerimize hizmet yolunda fazıl-ı müşârun-ileyhin eserîne tabiyet etmelerini maârif-i askeriyemiz nâmına temenni ve niyaz

eyleriz¹⁶⁴.

(Kırk altıncı nüshâdan mâ-bad)

Tathir-i Eslihâ (Eslihâ-i Nâriyye-i Hafife ve Carihânın Hıfz ve Vekayelerine Dâir Talîmât): Eser, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye Esbâk Topçuluk Muâllimi Erkân-ı Harbiyye kolağalarından Hakkı Efendi (Hakkı Paşa) bâ-irâde-i seniyye Mekteb-i Harbiyye Litografya Destgahı'nda tab' olunmuştur. Târih-i tab'ı: 1281 Rebûlevvel, fiyatı el-yevm 6 kuruş.

Cepde taşınabilecek vechle küçük bir kıt'ada olan bu eser 207 sahîfe metni ve dâhilinde 118 şekl-i havî olup oldukça güzel bir sûrette tab' olunmuş ve eslihâ-i nâriyye ve carihânın sûret-i hıfz ve tathirine dâir Fransa Devleti'nin bundan otuz sene akdem istimâl eylediği 1854 Mart târihli hıfz ve vekâye-i eslihâ kânûnnâmesine mutabık olmak üzere cem' ve tahrîr kılınmıştır. Risâle-i mezkûrenin mevâdd-i mündericesi şunlardır: Mukaddime (eslihânın ahvâline mütedâirdir), 1840 modeli kapsüllü piyâde tüfenginin (süngülü kavval tüfengin) ber-tafsîl-i ahvâli, talia taburlarına verilen kasaturayı havî ağızdan dolar şişhânelerin ahvâli, 1850 modeli kavval süvârî filintası (süngüsüz) süvârî tabancasının ahvâli, eslihâ-i carihânın ahvâli: Ağır ve hafif süvârî askerine verilen kılınçlar, süvârî askerine verilen mızrak, süvârî topçu neferâtına verilen kılınç, piyâde topçu neferâtına verilen topçu kaması, sınıf-ı muhtelif zâbitân ve büyük zâbitânıyla küçük zâbitânî kılıçları, âlâylerde eslihânın hıfz ve vekayesi hakkındaki usûl-i meriyye, eslihânın sökölüp takılması, eslihânın temizlenmesi ve yağlanması, hafta yoklamalarında zâbitânın fariza-i zahtî, eslihânın tamîrâtı ve tüfenkçi ustalarına ve tamîrâta müteallik husûsât-ı muhtelif.

Zeyl: 1280 sene-i hîcriyesinde İngiltere'den mübâyaa olunarak asâkir-i şahâneye tevzi kılınan şişhânelerin (ağızdan dolar kasaturalı ve şişhâneli kapsüllü tüfenkler ile ağızdan dolar şişhâneli süvârî filintasının) tarif ve beyânı, ağızdan dolar şişhâneli süvârî tabancasının ahvâli, nev-icâd süvârî kılıçlarıyla süvârî mızrağı, şişhânelerin sökölüp takılmasına temizlenmesine dâir husûsât ve bu bâbda kullanılmak zımında asâkire verilen takımlar ve edevat.

Bu eser kavval ve ağızdan dolar tüfenkler zamânında âlâylerce fevkalâde hâiz-i ehemmiyet olmasına binâen ziyâde rağbet bulmuş ve eslihânın hıfz ve vekâyelerine dâir bir kânûnnâme makâmında istimâl edilmiş ise de bu tüfenklerin istimâlden sakıt

¹⁶⁴ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Edebiyat-ı Askeriyye- Bibliyografya-yı Askerî-i Osmânî Külliyyatı (Kırk üçüncü nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 46 (26 S 1314/ 6 Ağustos 1896), s. 1018.

olmasıyla eser-i mezbûr ehemmiyet-i azîmesini zâyi eylemiş olup maa-hâzâ eslihâ-i carihaya dâir itâ ettiği hayli vasi malûmât bugünkü eslihâ-i carihaya dahi aynen kabil-i tatbîk olduğu gibi tüfenklerin temizlenmesine, usûl-i hıfz ve vekayesine, tamîrâtına dâir beyân ettiği birçok kavâid bugünkü silâhlara dahi oldukça kabil-i tatbîk olduğundan mütâlaası zâbitân için faydadan hali değildir.

Topçuluk Fenni: Eser, merhûm Şevket Bey, târih-i tab‘ı: 1289 Haziran, mahâl-i tab‘ı: Mekteb-i Harbiyye Matbaası.

Bundan yirmi üç sene mukaddem mekteb-i fûnûn-ı harbiyye piyâde sınıfları şakirdânına tedris olunmak üzere telîf ve tab‘ edilmiş ve evvel zamânın külliyyat-ı fenni eslihâsı ıtlâkına bi-hakkın sezâvâr bulunmuş olan bu eser-i mühim askeri edvâr-ı sâbıkanın âsâr-ı mükemmele-i askeriyyesinden add edilse sezâ olup devr-i mezkûrda istimâl kılınan her türlü eslihâmız ile bu eslihâya müteallik kavâid-i fenniyye ve malûmât-ı târihiyenin mir’âtı gibidir.

Eser-i mezbûrun ihtiva eylediği kısımdan birincisi 78 ve ikincisi 160 sahîfe ve binâberin mecmu eser 238 sahîfe metni ve nihâyetinde 13 kıt‘a levhâ-i eşkâl derûnunda olarak birçok eşkâli hâvî olup gerek kitâbın ve gerek eşkâlinin sûret-i tab‘ı bir derece-i mütevassıttadır.

Eser bir methal ile iki makaleden müteşekkil olup birinci makale eslihâ-i hafifeden, ikinci makale eslihâ-i sakileden bâhistir.

Birinci Makale

Makale-i mezbûre altı bâba münkâsım olup her bir babın ihtivâ eylediği bâhislerin ser-levhâları aynen âtîye derc edilmiştir.

Birinci Bâb: Ale‘l-umûm eslihânın sebab-i neş‘eti ile envâ-ı muhtelifeye taksîmi: Malûmât-ı umûmiyye, eslihâ-i nâriyyenin icâdına dâir husûsât, tüfengin derece-i kemâle ermesi, yeniden imâl olunan kapsüllü tüfenk, şişhânenin ahvâli, milli şişhânelerin ahvâli ve mahzuru, helezon hatvelerine dâir kavâid-i umûmiye, yivlerin adet ve amîk ve arzları ve ne sûretle açılacağı, eslihâ-i nâriyye-i hafife hakkında cereyan eden efkâr-ı cedîde ve mûlahazat-ı umûmiye, küçük çapta imâl olunan şişhâne, yivli tüfenklerin beyânı, metris tüfengi, hava tüfengi, gemilerde istimâl olunan eslihâ-i nâriyye-i hafife ve tronbolon yâhûd ispingfol tesmiye olunan gemi tüfengi, geriden dolma tüfenklerin beyânı, iğneli tüfenklere dâir mevâd-ı târihiye, iğneli tüfenklerin menâfi ve mahâzîri, çifte avcı tüfengi, Revolver tabir olunan silâh, süvârî eslihâ-i nâriyyesi).

İkinci Bâb: Eslihâ-i carihaya dâir tarîfât, malûmât-ı umûmiye, eslihâ-i cariha-i

taarruzîye, kılıç namluları ve kılıçların siperlikleri hakkında kavâid-i umûmiye, doğru ve eğri kılıçların eserlerinin mukayeseleri ve namluyu doğru olan kılıçlarla namluyu eğri olan kılıçların fevaidi, eslihâ-i cariha-i taarruziyeden mızrak, eslihâ-i tahaffuziye veya tedafüiye, zırhların ahvâli ve âdî zırhlı âlâylarının zırhları, miğfer¹⁶⁵.

(Ellinci nüshâdan mâ-bad)

Üçüncü Bâb: Eslihâ-i nâriyye-i hafife ile eslihâ-i carihânın imâl ve tecrübeleri: Malûmât-ı umûmiye, piyâde tûfengi namlusunun imâli, namlunun tecrübesi, namlunun su tecrübesi, rutubet tecrübesi, piyâde tüfenkleri süngülerinin imâl ve tecrübe ve muayenesi, harbinin imâl ve tecrübe ve muayenesi, çakmağın imâl ve tecrübesi, kundağın imâli, eslihâ fiyatlarının usûl-i keşf ve takdîri, eslihâ-i carihânın imâl ve tecrübeleri, kılıç namlularının tecrübeleri, kılıç kınlarının imâl ve tecrübesi, mızrağın tecrübesi.

Dördüncü Bâb: Ale'l-umûm eslihâ-i hafifenin sökölüp takılmaları ve temizlenmeleri ile depo ve mühimmât hânelerinde sûret-i muhâfazalarından bâhis olduğu eserîn baş tarafından muhârrer ise de metn-i kitâbta husûsât-ı mezkûreye müteallik mebâhise tesadûf olunmıyor.

Beşinci Bâb: Eslihâ-i nâriyye-i hafifenin cephâneleri: Kurşun, kurşunların dökülmesi ve ta'dâtı ve cesâmetlerinin muayenesi, kapsül ve kapsül derûnuna vaz' olunan ecza, cıva barutunun sûret-i istihsâli, şişhâne fişenkleri, fişenk bağlamak, kurşunsuz şişhâne fişengi, fişenklerden deste bağlamak, kapsül destesi, iğneli tüfenklere mahsûs mühimmât-ı nâriyyenin beyânı: Kurşunun beyânı, kapsül ve bunun eczası ve kapsüllerin usûl-i imâli, bu kasr fişenklerinin usûl-i imâlleri, mitralyözlere mahsûs fişenk kovanları, hâzırlanmış olan kovanların barut ile imlası, barutlanmış olan fişenklerle kurşun vaz'ı, barut bahsi: Malûmât-ı umûmiye barutun ecza-i selâsesine dâir tafsîlât ile ecza-i mezkûre nisbetleri, barut imâlinin muhtâsâran beyânı, barutun dane haline getirilmesinin ve anlara cila verilmesinin sebebi, barutun iştiâl ve ihtirakı ve kuvvet ve tesîri, yeni imâl olunmuş barutun ahvâl-i muhtelifesinin sur-ı adide ile tecrübe ve muayenesi, hayli vakit hıfz olunmuş barutun tecrübesi, bozulmuş barutun ıslâhı, müstacel halatta barut imâli, pamuk barutunun ve beyaz barutun tarik-i imâli, barutun muhâfazasına dâir tenbihat ve cephânecilik hizmetinde dikkat olunması icâb eden husûsât, barutun cephâne ve mahâl-i sâirede hıfz ve vekayesi, cephânelerin

¹⁶⁵ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Edebiyat-ı Askeriyye- Bibliyografya-yı Askerî-i Osmânî Külliyyatı (mâ-bad)", *Malûmât*, No. 49-50 (22 RA 1314/ 31 Ağustos 1896), s. 27-28.

beyânı, paratonerin tarif ve inşâ ve imâli.

Altıncı Bâb: Eslihâ-i nâriyye-i hafifenin usûl-i remyine ve nişâna dâir husûsât: Kurşunun hareketi, fenn-i remyye dâir istîlâhat, nişângâh, nişângâhın bi'l-amel ve bi'l-hesap imâli, şişhâne ile nişân almanın usûlü, nişân tahtalarının beyânı ve adetleri, avcılarının ayrı ayrı atışları, hey'et-i ictimaiyye ile olan atışlar, nişân tahtalarının inşâsı, şişhâne kurşununun tesîri, nişân husûsunda dikkat olunacak mevâd, merminin nişâna tesadüf etmemesini mâceb olan esbâb.

İkinci Makale

Bu makale eslihâ-i nâriyye-i sakile yani top envândan bâhis olup mündericatu âtiye derc edilmiştir: Madde-i târîhiye, eslihâ-i nâriyye-i sakileden meram ne olduğu ve eslihâ-i mezbûrenin ecnas ve envâ-ı muhtelifesi, efvâh-ı nâriyyenin imâli için istimâl olunan meadin ve tunç ve timur namluların fayda ve mahzurları, ale'l-umûm çap tabirinin beyânı, Devlet-i Aliyye'de müstâmel bulunan efvâh-ı nâriyyenin envâ'ı, namlulara müteallik husûsât-ı muhtelifesi, çakmaklı havân, el havânı, âlât-ı nâriyye-i muhtelifesi mecefleriyle bunların ibadî hakkında olan usûl ve kavâid: Şekl-i mecef, tûl-ı mecef, katr-ı mecef ve havân yayı, falya delikleri, maden sahınları, tabe, muylulara dâir husûsât, barut hazinelerinin envâ-ı muhtelifesi, ale'l-umûm âlât-ı nâriyyenin vezinleri, nişângâhın beyânı, kavval toplar hakkında vukua gelen tebelat, arka sıkleti, peksansların sebep-i icâd ve istimâliyle tarif ve tavsifi, 22 ve 44 çapında obüsler, şişhâne toplarının ahvâli ve sûret-i tertîbi: Yivlerin derece-i inhinalarına dâir bazı kavânîn, şişhâne mecefiyle mecef mukatta amudisinin eşkâl-ı muhtelifesi ve Vitovret ve Velenkester meslekleri, yivlerin eşkâl-ı muhtelifesiyle arz ve amîkleri ve adetlerinin beyânı, kama yivleri denilen yivler ve bunların fayda ve mahzuru, çifte yivlerin beyânı, ağızdan dolar üç yivli 1,5 çapında şişhâneli sahrâ topunun ve 1,5 çapında ağızdan dolar dağ topunun ve 2,5 çapında kuyruktan dolar şişhâne topunun tarifleri, kundakların ve arabaların ahvâli: Kundaklara dâir mevâd-ı muhtelifesi, topçu arabalarında müstâmel tekerleklerin katarlarına dâir mülâhazat, arabalar üzerine tahmil olunacak sıkletin taksîmi, top ve ağırlık arabalarına koşulan bârgîrlerin adediyle mütehammil olacakları sıkletin tayîni, kundakların ahvâl-ı inşâiyeleri ve sahrâ, muhâsara ve kale kundakları envâ-ı muhtelifesinin tarif ve beyânı, toparlakların ahvâli, arabaların beyânı ve muhârebe arabalarının envâ-ı muhtelifesi, eslihâ-i nâriyye-i sakilenin cephânesi: Eşya-yı nâriyye ve eşya-yı nâriyyenin terkîbinde bulunan mevâd-ı muhtelifesi, eşya-yı iştiyale yani kara fitil ve fûnye envâi gibi vesâit-i iştiyale, mâlzeme-i nâriyye yani mermiyât, şişhâne dane ve şarapnellerinin beyânı, mecef-i kavval mermileri ve

hartuçları, ale'l-umûm peşrevler, kavval şarapnelleri, roketler, yangın güllesi, ma-hitab güllesi, taaffün güllesi, ayine danesi yahut dekoloçfe, taş peşrevleri.

Eserin eslihâ-i hafifeye müteallik mebâhisi daha ziyâde bir dikkat ve himmet ile yazılmış ve her türlü silâhların mevâdd-ı târihiyyesi min külli'l-vücûh hâiz-i ehemmiyet olacak bir sûrette tahrîr kılınmış olup yirmi seneden beri eslihâmız pek küllî dûçar-ı tebeddül olduğundan bu eser-i târih sırasına geçmiş olmakla beraber bugün dahi bir hayli mebâhisinden pek âlâ istifâde kabîl ve ol-vaktin eslihâsınca yeni eslihâ kitâblarımıza reşk-aver olacak birçok mebâhis-i müfide bu eser-i nafia dâhildir.

Bundan yirmi üç sene evvel yani eslihâca şimdiki tekemmülât husûle gelmezden mukaddem o devirdeki her türlü eslihâ hakkında her türlü malûmâtı câmi olan böyle bir eserî -lüzûm-ı katisini bi't-tefehüm- kemâl-i mesâi ile tahrîr ve telîfe muvaffakiyetlerinden dolayı sâhib-i eser cidden rahmet ile yâd edilmeye müstahaktır¹⁶⁶.

(Altmış ikinci nüshâdan mâ-bad)

Kal'a Toplarının Mühimmâtına Dâir Cetvel: Bu eser altı büyük sahîfeyi hâvî kebir bir cetvel ile ana müteallik bazı malûmât mahsûsadan müteşekkil olup 1289 senesi Rebülâhiri'nde Tophâne-i Âmire Matbaası'nda tab' edilmiştir.

Cetvel-i mezkûrda kavval 301,5 çapında toplarla 5 çapında meydân-ı muhârebe, 5 çapında kale, 9 çapında uzun ve kısa kale toplarının, 1/2 2 ve 5 ve 9 çaplarında ağızdan dolar şişhâneli efvâh-ı nâriyyenin, 22 ve 44 çaplarında peksanslar ile 9 ve 14 ve 22 ve 44 çaplarında obüslerin, 9, 14 ve 22 ve 44 ve 65 çaplarında kavval havânların her nevi' mühimmât ve edevâtının nev' ve mikdârı irâe kılınmış ve cetvel-i mezkûrun mülâhazat hânesinde edevât-ı mezkûrenin husûsât-ı muhtelifesine dâir malûmât-ı lâzıme kayd edilmiş olmakla eser-i mezbûrun efvâh-ı nâriyye-i kadîme hakkında (bunların ekserîsi el-yevm metruktur) ehemmiyet mahsûsası olduğu bedihi ve aşikârdır.

Eslihâ Hakkında Bir Makale: Eser, Sâbık Tophâne-i Âmire İdâre Meclisi Azası'ndan Kaymakâm izzetli Ali Rıza Bey, bundan takrîben yirmi sene mukaddem cerîde-i askeriyeye ilâve sûretiyle basıldıktan sonra risâle sûretinde dahi Bâb-ı Ser-askerî Matbaasında tab' edilmiştir.

Bu eser küçük kıt'ada 23 sahîfeden müteşekkildir. Mündericatında hayli nâfi

¹⁶⁶ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Bibliyografya-yı Askerî-i Osmânî Külliyyatı (Ellinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 61 (12 B 1314/ 17 Aralık 1896), s. 259-260.

mevâda tesadüf olunmakla mütâlaası şâyân-ı tavsiyedir. Mündericatinin madde başları âtiye sırasıyla derc olunmuştur: İhdas-ı eslihâ, efvâh-ı nâriyye, şişhâneli toplar, garibe, şişhâne top mermileri, tapalar, kapsüllü tapalar.

Şişhâneli topların icâdına ve selatin-i salife-i Osmaniyye zamânlarında yapılan eski Osmanlı toplarına dâir olan muhteviyâtı eserîn en mühim aksâmını teşkîl eder. Muharrirîn-i askeriyyemiz bu gibi makâlât-ı nafîa tahrîrine bi-dirîğ himmet buyurdıkları takdîrde bunların ictimaiyle büyük ve mühim âsâr-ı nafîa ve ciddiyenin husûle geleceğine şüphe yoktur.

Kavânin-i Eslihâ-i Hafîfe: Eser, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şahâne Sâbık Hâceleri'nden Sağkolağası Ahmed Kemâl (Ahmed Kemâl Paşa), târih-i tab'ı: 1290 Ramazan, mahâl-i tab'ı: Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye Matbaası.

Kitâbın ser-levhâsında ibâre-i atiyeyi okuyoruz: “Asâkir-i Hazret-i Şehinşâhî'nin istimâl etmekte olduğu her nevi' iğneli silâhların tarifât ve teferruatıyla hıfz ve vikaye ve hüsn-i istimâllerine dâir nizâmât-ı mer'îye ve daha sâir mebâhis-i mukteziyeyi şâmil olup Tophâne-i Âmire'de ayrıca komisyon teşkîl buyurularak tedkîk olunduğundan resmen kabûlüyle tabur ve âlâylerde ahkâmı meriyyü'l-icrâ tutulacaktır”.

Sahib-i eser dib'Âce-i kitâbta şu vechle beyân-ı efkâr eyliyor: “... Akdemleri devletlü atufetlü Mustafa Paşa hazretlerinin kâr-ı kadîm milli şişhâneler hakkında telîf ve tertîb buyurmuş oldukları nişân talîmi ve bununla beraber Erkân-ı Harbiyye Mîrâlâyılığı rütbe-i aliyyesini hâiz bulunan hacemiz izzetlü Hakkı Bey'in eser-i hamesi olarak kapsüllü silâhlara dâir çend sene evvel tab' ve temsîl buyurulan *Tathir-i Eslihâ* nâm kitâb fevâid nasablarından bi'l-istifâde sûret-i tertîblerini değıştirmeyerek eslihâ-i mezkûrenin fî zamânına istimâlinde bais-i yesir ve suhûlet olmak emniyesiyle ala-vechi'l-ihţisar bir risâlecik cem' ve tanzîm ve *Kavânin-i Eslihâ-i Hafîfe* nâmıyla tevsîm birle takdim kılındı”.

Kitâb-ı mezkûr mukaddime, eslihâ-i cedîdenin zuhûru, mütâlaât, eslihânın taksîmi ser-levhâlî mukaddimattan sonra üç kısmı ve bir de zeyli hâvî olmakla anların muhteviyâtı âtiye derc edilmiştir: “Kısm-ı evvel nev-icâd iğneli eslihâ-i nâriyye-i hafifenin hâvî olduğu bi'l-cümle parçaların isim ve resimleriyle amel ve tesîr ve rabt ve hareketlerini beyân eder. Kısm-ı mezkûrun başlıca muhteviyâtı şunlardır: 1284 sene-i hîcriyesinde Şınayder usûlüne tahvil olunan İnflet piyâde tüfenklerinin ahvâli, 1285 sene-i hîcriyesinde mübaaya olunan Şınayder iğneli piyâde tüfenklerinin beyânı, Revolver'in beyânı.

Kısm-1 sâni: İğneli tüfenklerin hıfz ve vikayesi ve sökülüp takılması husûsâtından bâhistir. Kısm-1 mezbûrun başlıca mündericâtı şunlardır: Umûmen eslihânın hıfz ve vikayesi eslihâ-i nâriyye-i hafife sandıklarının beyânı ve mezbûr silâhların bu sandıklara yerleştirilmesi, eslihânın sûret-i nakli, âlâylerde eslihânın hıfz ve vikayesi, taburlarda eslihânın hıfz-ı vikayesi hakkında ittihâz olunan usûl, neferât yedinde bulunan eslihânın ne vechle muhâfaza olunması lâzım geleceği (eslihâyı söküp tekrar takmak, eslihâyı temizlemek, eslihâyı yağlamak).

Kısm-1 salis: Eslihânın hıfz ve vikayesi hakkında iktiza eden yoklamalar ile iş bu yoklamalarda zâbitânın fariza-i zimmetleri ve tüfenkçi ustalarının hizmetleri ve bu tamîrâtın cins ve nevlere ve müfettişlerin memûriyetleri hakkında tafsilâtı câmidir.

Kitâb-ı mezkûr bir de zeyli hâvî olup iş bu zeylde: 1287 sene-i hîcriyesinde İngiltere'den mübâyaa olup gelmiş ve sınıf-ı süvârî asâkirine verilmiş olan Vincerster nâmındaki filintalar ile 1289 senesinde Amerika'dan mübâyaa olunmuş Henry Martini Tüfengi hakkında bir tafsil itâ-yı malûmât edilmiş yani bu tüfenklerin tarifleriyle usûl-i hıfz ve vikayeleri ve temizlenmeleri bir tafsil-i beyân olunmuş ve Henry Martini Tüfengi'nin hîn-i siparişinde (evvelâ iki yüz bin ve muahharan beş yüz bin tüfenk daha sipariş kılınmıştır) sûret-i imâl ve muayenesiyle tafsilât-ı sâiresini muayyen olarak tanzîm olunmuş bir nizâmnâmenin sûret-i tercümesi ve muhtelifü'n-nev' fişenklere ve bunların imâl ve muhâfazasına dâir bir takım kavâid dahi zeyli mezbûrun mütemmimatından bulunmuştur.

Eslihâ-i nâriyye-i hafifece son zamânlarda vukua gelen terakkîyât-ı fevkalâde sebebiyle yirmi seneyi mütecevaz bir zamân-ı evvel yazılmış bulunan eser-i mezkûr el-yevm ehemmiyetini zâyî eylemiş ve çünkü bunun hizmetini görebilecek resmi ve gayr-ı resmi sâir bazı kitâblar neşr olunmuş ise de Şınayder, Martin, Vincerster tüfenklerimiz ve eski Revolverlerimiz hakkında birçok malûmât ve tafsilâtı müstemil ve eslihâ-i nâriyye-i hafifenin hüsn-i muhâfaza ve vikayeleri ve temizlenip yağlanmaları ve sâire hakkında heran ve zamân düstûr-u esâsi ittihâz olunabilecek birçok kavâid-i asliye ve esâsiyeyi hâvî olduğundan eser-i mezbûrun mütâlaasını zâbitân-ı Osmaniyye'ye ve bilhâssa piyâde ve süvârî zâbitânına tavsiye eylerim¹⁶⁷.

(Altmış dördüncü nüshâdan mâ-bad)

Topçuluk Fenni Hülasası: Mahrec-i İzâh-i Askeriyye Müdürü Kaymakâm

¹⁶⁷ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Bibliyografya-yı Askerî-i Osmânî Külliyyatı (Altmış ikinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 64 (3 Ş 1314/ 7 Ocak 1897), s. 314-316.

Abdurrahman Bey (Bahr-i Sefid Boğazı Kumandan Vekili Abdurrahman Bey Efendi hazretleridir), mahâl-i tab‘ı: Cerîde-i Askeriyye Matbaası - târih-i tab‘ı: 1292 Mayıs.

Bu eser küçük kıt‘ada 39 sahîfeden ibâret ve nihâyetinde elvâh ve eşkâli hâvîdir. Mündericatı: Efvâh-ı nâriyyenin tarifi, eslihâ-i nâriyyenin taksimatı, nişângâhların beyânı ve arpacık, kamaların beyânı, ağızdan dolar şişhâneli toplanla talia topları, obüs alet-i nâriyyesi, havân alet-i nâriyyesi. Bu eser eski toplardan bâhis bir eser-i mücmel olmakla bugün mütâlaaya şâyândır.

Sahrâ Toplarının Hizmetine Dâir İhtarât: Krupp-kârî arkadan dolar çelik şişhâneli sahrâ toplarının hizmet lâzimesine mütealliktir. Eser, Topçu Yüzbaşları’ndan İbrahim Ethem (kaymakâm iken irtihal eden fazıl-ı şehîr Ethem Bey merhûm), Tophâne-i Âmire müşiriyet celilesinin emir ve tensibiyle tab‘ olunmuştur, târih-i tab‘ı: 1296 Temmuz, mahâl-i tab‘ı: Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Matbaası (Halıcıoğlu).

Eser-i cedîde taşınabilecek kıt‘ada olup 120 sahîfedir. Risâle-i mezkûre iki makaleyi câmi olup birinci makaleden maksâd sahrâ toplarının hizmetlerini ifâde ve hedef-i matlûbe isâbet ettirmek üzere sûrat-i imlalarının usûlünü irâe eylemek ve sûrat-i imlâya mani olabilecek tasibatı mahveden esbâb-ı teshiliyeyi işâr ve hizmet esnâsında neferât kendi icrâ ettikleri ateşten kendileri mazarrat görmeyerek tehlikeye dûçar olmamaları husûslarını ihtar ile mümkün mertebe az müddet zarfında hizmet-i lâzıme için topçu efrâdı yetiştirmektir. İkinci makale dahi sahrâ toplarının ve kamalarının temizlenmeleri ve hüsn-i sûretle muhafazaları usûlünden bâhistir. Her husûsta isbât-ı fazl ve kemâl eylemiş olan Ethem Bey merhûmun bu eserleri küçük olmakla beraber pek güzel yazılmış, pek dil-nişîn ve istifâdeli bir eser olduktan başka kuyruktan dolar Krupp-kârî sahrâ topları hakkında en evvel yazılan âsârdan olduğundan kendisi için bi’t-tab‘ bir vesile-i rahmettir. Eser-i mezbûr topçu zâbitân ve küçük zâbitânımıza tavsiye olunur.

18 Sâniyelik Osmanlı Tapasına Dâir Tarifnâme: Tophâne-i Âmire Matbaası’nda 1298 senesi Cemâziyelahîresi’nde tab‘ edilmiş olan bu küçük eser 18 sâniye zarfında ihrâk olunur fişenkhâne imâli sâniyeli maden tapanın sûret-i ihrâk ve istimâline dâir olup küçük kıt‘ada ince yazılı beş sahîfe ile nihâyetindeki levhâda mezkûr tapanın üç kıt‘a mukatta ve müsennem resimlerini hâvî ve sekiz bendi müştemildir. Mezkûr tapanın Ordu-yı Hümâyûn’da el-yevm mevcûd ve müstâmel olmasına nazaran istimâli hakkında malûmât-ı remiye edilmek ârzû edenlere eser-i mezbûru tavsiye ederiz.

Mühimmât-ı Nâfia: Eser, Erkân-ı Harbiyye Binbaşılardan Manastırlı Mehmet Refet Bey (el-yevm kaymakâmıdır), târih-i tab‘ı: 1298, mahâl-i tab‘ı: Cerîde-i Askeriyye Matbaası, fiyatı: 1 kuruş.

Bu kitâb her zâbitin mahâzîrında olması lâzım gelen malûmât-ı müfideyi câmi olup cerîde-i askeriyeye ilâveten neşr olunan resâildendir. Fenn-i eslihâya müteallik hayli mebâhisi hâvî olduğundan mündericatından bahse lüzûm görülmüştür.

Eser sagîr kıt‘ada ve 12 pondluk hurufat ile matbû 94 sahîfe metni hâvî olup mündericatı bütün askerler için serapa şâyân mütâlaadır. Muharrirînin cümlece malûm olan iktidâr ve faziletine de bu eser delâlet eyliyor.

Risâle-i mebhusanın mündericatı şunlardır: Takdîr-i mesâfe takdîr-i mesâfeye dâir mütâlaât-ı umûmiye, mevâd-ı meriye ianesiyle takdîr-i mesâfe rüyet askerle takdîr-i mesâfe, hatve ile takdîr-i mesâfe, sûrat-i seyyalat.

Rüzgârların sûrati, sûrat-i seda, sûrat-i ziya, kuvve-i elektrikiyenin sûrati, sûrat-i seda ile takdîr-i mesâfe, rüyet-i ziya ve istima-ı seda ile takdîr-i mesâfe, remy ve nişân, umûmen nişân almak, remy-i mahdûd (yani hailli endâht), hedef-i müteharrik, gece vakti nişân almak, tabanca ile nişân almak, tayîn-i cihet, ve tevcîh-i istikamet (şems vasitâsıyla, kamer vasitâsıyla, kutup yıldızıyla, âsâr-ı tabiiyye ve sanaiye ile cihet tayîni, tebeddûlat-ı havayı bilmek, alamat-ı semaviye, ahvâl-i tabiiye tebeddûlat-ı havayı bilmek), sulardan mürûr, buzların mukâvemeti, muvakkat köprüler üzerinden asâkirin mürûru, suyu çiğneyerek geçmek, şehirlerin yer ve feyli ve sûrati, ümerâya vesâyâ, istilâmat (fîrari veya esire, ahaliye irad olunacak es‘ele, hülasa), mukatele müdavât-ı acele, eslihâ-i nâriyye ve eslihâ-i cariha yaraları, yanık ve güneş çarpması.

Eserîn ifâde-i mahsûsa ser-levhâlî mukaddimesinde ibarat-ı âtîye okunuyor: “Cerîde-i Askeriyye’nin mukaddem ki büyük nüshâlarıyla mevâdd-ı fenniye ünvanı altında neşrettiğim iki üç makale arkadaşlardan ekserîsinin hüsn-i nazar ve teveccühlerini celb ederek adeta yazdığım şeylerin kafesine tercih edilmiş olmasına mebni makâlât-ı mezkûreye yine o yolda bir takım makaleler ilâve ederek şu vechle yani cepde taşınacak sûrette tab‘ını muvafık maslahat gördüm. Anın-çûn neşrine ictisar eyledim”.

Eserîn takdîr-i mesâfe ser-levhâlî makalesinde ibâre-i âtîye mündericidir: “Fünûn-ı harbiyyeden beklenen en son netîce eslihânın tesîrini gösterip maksâdı kazanmaktan ibârettir”.

Askerlikte herkesin bildiği eslihâ-i mütenevviadan başka harita denilen

resimler, bir kâğıt para vardır ki bu varâka-i naçize Krupp Topu'ndan daha lâzım bir silâhtır. Çünkü ale'l-umûm bildiğimiz silâhlar neferâtın yedinde olup asker onlarla mücahede eder. Harîtâ ise kumandanın ve erkân-ı harbiyye ile ümerânın elinde gezer bir silâh veyâhûd bazı mechulatı gösterir âbinemsi bir düstûrdur. Bu hâlde harîtâ dahi top ve kılıç gibi bir orduyu teslih eden mevâdın elzemlerinden olmak lâzım gelir.

Gâyet küçük ve fakat pek nafi, pek parlak olan bu ciddi eserlerinden dolayı sahib-i eserî tebrik eylemeyi vecibeden addeder ve eydi-i istifâdede dâir olan müsennâhiyat-ı müstâmele, fenn-i mimari, taksîm-i arazi, hace-i lisân-ı Osmanî, mecâmîü'l-edeb gibi ilmi ve edebi birçok âsâr-ı ber-güzidelerinin saye-i hazret-i padişahîde daha ziyâde tezyîd ve teksirine muvaffakiyetlerini eltaf-ı hüdadan temenni eyleriz.

Şenlik Fişençiliğ: Mütercimi, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Sâbık Hikmet ve Kimya Muâllimi Binbaşı İhsan Bey (el-yevm mirâlâydır). Târih-i tahrîri 1299 Ağustos, gayr-ı matbû olup Mühendishâne Kütüphanesi'nde mahfûzdur.

Eser 44 sahîfe metni hâvî olup şenlik fişençiliğine müteallik eczadan, renkamiz ateşlerin tertîbât ve mikdârlarından velhâsıl şenlik fişençilerinin ahvâlinden bâhistir, mündericatının müfredatı ber-vech-i âtîdir: Malûmât-ı evveliye, şenlik fişençiliğinde müstâmel muhtelifün-nev' ecza-yı nâriyyenin (nitratların, sülfatların, karbonatların, kaloratların ve ha-kezâ) beyânı ve hâssı, çirişlerin envâ'ı ve imâl ve ihzârları, ma-hitap, havai fişenç tulumba fişengi, pesendide nam-ı fişençlerin imâl ve ihzârları, şenlik fişençiliğinde müstâmel elvânın envâ'ı ve her renk terkîbat-ı müteaddidesi ve terkîbat-ı mezbûrenin nisbet-i muineleri, altın yağmuru tabir olunan ateş, kıvılcımlı ateşler, terkîb-i muzaaf¹⁶⁸.

4. Takdîr-i Âsâr

Makale-i bibliyografya

Bazı âsâr ve müellefat-ı askeriyye-i cedîde hakkında malûmât ve mütâlaâtı şâmildir

Küçük Çaplı Mavzer Tüfençlerinin Tarifâtı: Eser: Komisyon-ı Mahsûs, barîde-i seniyye-i hazret-i padişahî Dâire-i Askeriyye Matbaası'nda tab' olunmuştur. Târih-i tab'ı: 1311 Nisan, fiyatı: 5 kuruş.

Bu risâle 1309 ve 1306 modellerinde ve mavzer usûlünde dolduracaklı 7,65

¹⁶⁸ Mirâlây Ahmed Muhtar, "Bibliyografya-yı Askerî-i Osmânî Külliyyatı", *Malûmât*, No. 81 (10 Z 1314/12 Mayıs 1897), s. 678-681.

milimetrelilik yani küçük çaplı ve mükerrer ateşli tüfenklerimiz tarifatını câmi olup 104 sahîfeden müteşekkil ve cepte taşınabilecek sûrette sâgirdir. Mündericâtı şunlardır: Namlu, nişân tertîbâtı, mekanizma, anahtar, kundak, harbi, tûfengin teçhîzât kısmı, tûfengin teferruat kısmı, kasatura -tüfenklerin esnâ-yı istimâl ve hıfzlarında edilecek muamelat- tûfengin temizlenmesi, vesâit-i tathiriye, tathiratın usûl-i icrâsı - fişenklere ve fişengin kutu ve sandıklarına dâir malûmât- zeyl: Tûfengin ve muhtelif kısım ve parçalarının sıklet ve ibadına dâir cetvel.

Eser güzel yazılmış, güzel sûrette tab‘ olunmuş olduğundan tedârik ve mütâlaası bütün asâkir-i şâhâne zâbitân ve küçük zâbitânına her hâlde lâ-büdd ve lâzımdır.

Küçük Çaplı Mavzer Tüfenkleri: Muharriri, Erkân-ı Harbiye Mirlivâları’ndan ve fuzelâ-yı be-nâm Mahmud Şevket Paşa hazretleri, târih-i tab‘ı: 1311, mahâl-i tab‘ı: bâ-irâde-i seniyye Matbaa-i Osmaniye’de tab‘ olunmuştur, fiyatı: 20 kuruş.

Ordu-yı Hümâyûn için ahîren kabûl buyurulmuş olan küçük çaplı mavzer tüfenklerinin her türlü ahvâlinden bâhis bulunan bu kitâb vasât kıt‘ada 162 sahîfe metin ile büyük kıt‘ada on üç levhâyı hâvî ayrıca bir de atlastan müteşekkil olup metni kitâb gâyet güzel kâğıt üzerine bir sûret-i nefisede tab‘ edilmiş ve mücelled olduğu gibi atlas dahi yine âlâ kâğıt üzerine renkli olarak enfes bir sûrette basılmış ve o da mücelled olmakla kitâb-ı mezbûr yeni mavzer tüfenklerimiz hâiz oldukları ehemmiyet-i fevkalâde ile mütenâsib bir sûret-i mükemmelede tahrîr ve tab‘ ve temsîl edilmiş demek olur.

Birçok âsâr-ı fâzılâneleriyle kütüphâne-i askerimize hizmet-i azîmeleri mesbûk olan sahib-i eserîn mukaddime-i kitâbta ber-vech-i âtî idâre-i efkâr buyurdıkları görülmüştür: “... Ahîren bâ-irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet penâhi Almanya’da mavzer fabrikasına sipariş buyurulan küçük çaplı mavzer tüfenklerinin ahvâl ve hâssından ve sûret-i hıfz ve istimâlinde bâhis işbu risâlenin tahrîrine ve mütâlaasını teshilen eşkâl-i lâzıme-yi hâvî bir atlasın tertîbine müsâraat ettim”.

Mezkûr mavzer tüfenklerinin iki modeli mevcûd olarak biri 1306 ve diğeri 1309 sene-i rûmiyyesinde sipariş buyurulmuş ise de her ikisinin çap ve tûlca farkları olmayıp fişenklere dahi bir olduğundan endâht-ı hâssaları birbirinin tamâmen aynı olup beyinlerinde olan cüzevi fark ve ihtilaf yalnız bazı aksâm-ı mürekkebeye münhasır bulunduğu cihetle risâle-i mezkûrede evvelâ 1306 modeli tüfenk hakkında tafsîlât-ı lâzime itâ kılınmış ve ba‘dehû mezkûr tüfenkle 1309 modeli tüfenk beynindeki fark ve ihtilaftan bahs edilmiştir.

Tüfenk kayışı ve tüfenk ağızlığı ile çevirecek ve yağ kutusu gibi şeyler tüfengın teferruatından ve cephâne dahi cümle-i mütemmimatından bulunduğu ve silâhı sökmek, takmak ve temizlemek misüllü hüsn-i halini temînen icrâ edilecek muamelat ise bilinmesi en ziyâde lâzım olan mevâddan olduğu cihetle namlu, nişân altı ve mekanizma gibi tüfengın aksâm-ı esâsiyesini teşkıl eden kısımlardan ayrı ayrı bahs edildikten sonra marü'z-zıkr teferruat vesâire hakkında dahi itâ-yı tafsîlât-ı muktezîye edilmiş ve bir bahs-i mahsûs endâht-ı hâssalarına hasr edilip muhtelif parçaların sıklet ve ibâdını ve imâllerinde kullanılan mevâdın cins ve nevini mübeyyin cetveller dahi risâleye zeylen ilâve kılınmıştır.

Risâle-i mezbûreye mahsûsen tertîb kılınan atlasta her parçanın muhtelif mukatta ve görünüşleri gösterildiği gibi her bir parçaya tahsîs kılınan ism-i resmi ile muhtelif çıkıntı ve girintilerin esamisi dahi emr-i mütâlaayı teshilen yanlarına yazılmış ve tüfenk imâlinde kullanılan çelik, demir, ağaç vesâire ile bunların envâ-ı ve husûsât-ı sâiresi için atlasın baş tarafına mevzû cetvelde görüldüğu üzere birer renk tahsîs olunarak her bir parça mamûl olduğu maddenin cins ve nevine ve husûsât-ı sâiresine göre boyandığından şu sûretle dahi erbâb-ı mütâlaanın tedkikatını teshile çalışılmıştır....

Eser muhteviyâtının başlıca ser-levhâları âtiye derc edilmiştir:

1306 ve 1309 Modellerinde Mavzer Tüfenkleri: Namlu ve nişân altı, âdi mekanizma, mükerrer ateş mekanizması, kundak, tüfenk takımı, kasatura, cephâne ve teferruat, mekanizmaları terkîb eden parçaların harekât-ı müşterekeleri, hüsn-i hali temînen tüfenge edilecek muamelat.

Endâht Nazariyatı: Muharrik mermi, nişângâh ve arpacığın sebab-i istimâli, muharrikin aksâm-ı muhtelifesi, nişân almak, nişân ve endâhtın intizamını bozan tesîrât-ı hâriciye, endâht hâssaları, tesîr-i mermi.

Zeyl: Tüfengın muhtelif kısım ve parçalarının sıklet ve ibadına dâir cetvel, tüfenk parçalarının imâlinde kullanılan mevâdın cins ve nev ve haline dâir cetvel.

Asâkir-i nusret-i müesser cenab-ı padişahinin saye-i hazret-i veli nimet azamide -her türlü hukuk-ı Osmaniye ve İslamiyeyi şanlı bir sûrette temîn ve muhâfaza eylemelerine mahsûs- silâh-ı satvet-i cedîdi esâsen küçük çaplı mavzer tüfenkleri olmasına ve bunlardan nice yüz binlercesi Almanya'da vâkî mavzer fabrikalarında imâl ettirilmiş ve anlara muktezî ve ilk elde kullanılacak olan cephâne dahi kezalik Almanya fabrikalarından tedârik kılınmış olmakla beraber bu tüfenklere pey-der-pey cephâne tedârik eylemek için Zeytinburnu ve Baruthâne-i Âmire Fabrikaları'nca dahi

tedabir-i muktezîye bi'l-ittihâz muamelat-ı lâzıme icrâ edilmiş ve hatta saye-i hazret-i padişahîde mezbûr tüfenklerimize mahsûs "dumansız Osmanlı barutu" nun imâli için maa-müştemilat müceddeden bir de dumansız barut fabrikası tesîs ve inşâ kılınmış bulunmasına binâen bu tüfenklerin her türlü ahvâli hakkında sûret-i mükemmelede itâ-yı malûmât eden kitâb-ı mebhusun hâiz olduğu ehemmiyet-i azîmenin derecesini kariîn-i kirâmın muhakemat-ı vicdaniyelerine havâle ile bi'l-iktifâ kâffe-i erkân ve ümerâ ve zâbitânımızın ve hatta okumak yazmak bilen küçük zâbitân ve efrâdımızın bile bu eserden birer tane edilmelerini ve şu sûretle meyâdin-i cenk ve cidalde müstakilen pek büyük işler görmesi ve Plevne'de olduğu gibi şan ve şöret-i milliyemizin Eflak'a irtikâ'sına vesile olması memûl-i kaviyy olan şu dehşetli ve müessir-i silâh-ı cedîdimizin her türlü ahvâl-ı fenniye ve tesîrât-ı müdhîşesine bir an evvel peyda-yı vukuf eylemelerini levâzım-ı katiyeden add eyeriz.

Yeni Tüfenkler: Eser, Topçu Yüzbaşları'ndan Bağdatlı Mehmed Muhiddin Efendi, mahâl-i tab'ı: Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Matbaası, târih-i tab'ı 1312 Hicri, maa-atlas fiyatı: 15 kuruş.

Bu kitâb müstaiden zâbitânımızdan olan sahib-i eserîn âsâr-ı makbulesinden biri olup son zamânlarda Avrupa orduları tarafından kabûl edilen mükerrer ateşli tüfenklerin mücmel ve fakat nafi sûrette tarifâtını câmi olup bâ-irâde-i hazret-i padişahi mekâtib-i askeriyye şakirdânıyla piyâde zâbitânına tevzi edilmek üzere tab' edilmiştir. Derûnunda Rusyalılar'ın mükerrer ateşli tûfengi gayr-ı mûnderic ise de sahib-i eser tarafından bu tüfenk hakkında ayrıca bir risâle tahrîr edilmiş ve bu da derdest tab' bulunmuştur.

Eserîn ehemmiyet-i mahsûsası isminden aşikâr olduğu cihetle bu bâbda idâre-i kaleme hacet görmeyip fetânet ve dirâyetleriyle mütenâsib olan bu eserlerinden dolayı sahib-i eserî tebrik eyeriz¹⁶⁹.

Makale-i Bibliyografya

Bazı âsâr ve müellefat-ı askeriyye-i cedîde hakkında malûmât ve mütâlaâtı şâmildir

(Yüz yirmi altıncı nüshâdan mâ-bad)

Sahrâ ve Cebel Topları Albümü: Eser, Topçu Erkân-ı Harbiyye Mîrâlâyları'ndan Ahmed Muhtar (muhtar-i acîz), Meclis-i Maârif-i Askeriyye

¹⁶⁹ Ahmed Muhtar, "Takdir-i Âsâr – Küçük Çaplı Mavzer Tüfenklerinin Tarifâtı", *Malûmât*, No. 126 (1 ZA 1315/ 24 Mart 1898), s. 107-108.

tarafından tedkîk ve takdîr buyurularak külliyyat-ı ulum ve fûnûn-ı harbiyyeye ithal edilmiştir, mahâl-i tab‘ı: Pangaltı’da vâkî Mekteb-i Harbiyye Matbaası, târih-i tab‘ı 1314 Mart, fiyatı: 15 kuruş.

Bu eser Devlet-i Aliyye ve bütün Avrupa ordularının 1315 sene-i hîcriyesindeki sahrâ ve cebel topçu mâlzemesinin her türlü eşkâlini câmi bir albüm olup hâvî olduğu büyük kıt‘ada 31 levhâ derûnunda 624 adet şekli hâvîdir. Her türlü eşkâlin medlûlleri hakkında elvâh üzerinde izâhat-ı kâfiye vardır.

Mezkûr albüm Avusturya topçu zâbitânı meşahirinden Yüzbaşı Şubert’in Avrupa ordularının cebel ve sahrâ topları hakkındaki kitâbı -ki her tarafta mazhâr-ı hüsn-i kabûl olarak her lisâna nakl ve tercüme olunmuştur- esâs itibâriyle vücûda getirilmiş ve Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye’nin el-yevm sahrâ topçu bataryalarını teçhîz eden 7,5 ve 8,7 santimetrelik Mantelli ve Çenberli Sahrâ Topları’yla Osmanlı cebel topçularının nev-usûl 7,5 santimetrelik Cebel toplarına ve ahîren teşkîl buyurulan Osmanlı obüs âlâyalarının eslihâsını teşkîl eyleyen 12 santimetrelik nev-icâd Krupp-kârî sahrâ obüslerine müteallik her türlü aksâm ve mâlzemenin eşkâlini hâvî 15 kıt‘a büyük levhânın dahi zam, ilâvesiyle bir derece-i mükemmeleye ifrağ kılınmıştır. Bu cihetle iş bu albüm derûnunda Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye, Almanya, Fransa, Avusturya, Rusya, İtalya, İngiltere, İsviçre, İspanya, İsveç, Flemenk Hükûmetleri’nin her türlü sahrâ ve cebel toplarıyla bunların aksâm ve kıt‘aat-ı müteferriasının ve mermiyyât ve mühimmât ve edevât ve arabalarının resimleri mevcûdudur.

Albüm bütün Avrupa Devletleri sahrâ topçuluklarının ve daha doğrusu topçuluğun edvâr-ı ahîredeki terakkîyâtının mirâtı olan büyük bir eser olduğu hâlde bâlâda işâret olunduğu üzere mündericatına nisbetle gâyet ucuz satılmakta olduğundan umûm zâbitân ve bi’l-cümle topçularımızın eser-i mezkûr üzerine nazar-ı dikkatlerini celb eyeriz.

Kale ve Sâhil Topçulukları: Eser, Bahr-i Siyah Boğazı Topçu Âlâyı’nın Birinci Tabur’u Binbaşısı İbrahim Hakkı Efendi, mahâl-i tab‘ı: Mühendishâne-i Berr-i Hümâyûn Matbaası, târih-i tab‘ı: 1313 sene-i hîcriyesi.

Bu eserin, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Meclis-i Maârif’in tensibi ve topçu müfettişliğinin tasdiki ile topçu âlâyalarına tevzi ve tedris edilmek üzere tab‘ına irâde-i seniyye-i hazret-i padişahî şeref-müteallik buyurulmuştur.

Mukaddime-i kitâbta sahib-i eser şu vechle beyân-ı mafîl-bal eyliyor: “... Devletlü Zeki Paşa hazretleri âlâydan yetişen zâbitân ile efrâd-ı şahânenin de topçuluğa müteallik malûmât-ı fenniyeden haberdar olmalarını düşünmüşler ve

âlâylerde tedris olunacak kütüb-i askeriyyenin teftiş ve tedkiki zımında Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'da ber ve terfi edecek âlâyly zâbitânın icrâ-yı imtihânı zımında sorulacak es'eleyi hâvî programı tedkik içinde ayrıca bir ki cem'an iki komisyonun teşkîlini emir buyurmuşlardır. İşte sahil ve kale topçuluğu nâmıyla neşrini ârzû eylediğim şu külliyyat-ı hakirâne mühimmât-ı nâriyye kale ve sâhil eslihâsı, usûl-i müdâfaa ve endâhttan ibâret olmak üzere üç bahse münkâsımdır. Binâenaleyh her bâhis âlâylerde okutturulmak üzere tanzîm olunan programa muvafıktır....”.

Bu kitâb üç kısma münkâsım olup her kısmın mündericatı âtîde sırasıyla zıkr ve beyân edilmiştir.

Kısm-ı evvel: Mühimmât-ı nâriyyeden bahs olup beş faslı muhtevîdir. Birinci fasıl barutlardan, ikinci fasıl barutların usûl-i muhâfaza ve nakillerinden, üçüncü fasıl barut hakları ve bunları tutuşturan mevâddan, dördüncü fasıl pareleme barut hakkını tutuşturan mevâd'ini tapalardan, beşinci fasıl mermiyyâttan bâhistir. Fusûl-i mezbûrede tapaların usûl-i tanzîm ve istimâli, mermiyyâtın mahâl-i istimâli ve usûl-i istimâlleriyle tesîrâtı bâhisleri oldukça muvazzah ve mufassal sûrette yazılmıştır.

Kısm-ı sâni: Kale eslihâsından bâhis olup beş faslı muhtevîdir: Birinci fasıl top ve sâhil top namlularından ikinci fasıl top kapaklarından yani kapak takımlarından, üçüncü fasıl kale ve muhâsara ve sâhil kundaklarından, dördüncü fasıl kazaklar ve döşeme takımlarından, beşinci fasıl mitralyöz toplarıyla hafif ateşli silâhlardan tüfenklerden bâhistir. Mebâhis-i mezbûrede efvâh-ı nâriyyenin çap ve cins ve usûl-i imâllerine nazaran mahâl-i istimâlleri ve mitralyözlerin sûret ve mahâl-i istimâlleri bâhisleri muvazzahân yazılmıştır.

Kısm-ı sâlis: Sahillerin tahkîmi, teşhîzi, müdâfaası usûlüyle nişân aletleri ve endâht şerâitinden bâhis olup dört faslı müştemeldir: Birinci fasıl sahillerin tahakküm ve teşhîzi ile usûl-i müdâfaasından, ikinci fasıl endâhttan, üçüncü fasıl nişân aletlerinden, dördüncü fasıl sâhil endâhtından bâhistir.

Sahib-i eserîn malûm olan iktidâr ve mesâisi eser üzerinde münceli olup hemen bitmek üzere saha-i dest-gâh tab'da bulunan bu eserîn topçularımızın ve bilhâssa kale ve sâhil ve hatta kimi topçularımızın istifâdelerine küllî hizmet eyleyeceği aşikâr ve böyle kale ve sâhil topçularına mahsûs klasik ve husûsî bir eser tahrîrine himmetinden dolayı muharriri her sûretle tahsin ve aferine sezavardır.

Sahil Topçuluğu: Topçu Mirlivâları'ndan Hüseyin ve Bahr-i Sefid Boğazı Topçu Binbaşları'ndan muâllim-i şehîr İzzet Beyler tarafından telîf olunarak el-yevm Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Matbaası'nda tab'ı der-dest olan bu eser Devlet-i

Aliyye’de müstâmel her nev-i sâhil toplarının tarifatıyla bunların cephâne ve mühimmâtından sûret-i istimâl ve tarz-ı endâhtlarından velhâsıl sâhil topçuluğuna müteallik her nev-i hizmet ve husûsât-ı muhtelifeden ve düvel-i muhtelifе sūfūn harbiyyesinin envâ-ı muhtelifesiyle teçhîzâtlarından bâhis gâyet nafi bir kitâb olup böyle bir eser-i nafii telife muvaffakiyetlerinden dolayı eser-i sahiplerini ve bilhâssa en meşhûr topçularımızdan olan muâllim-i şehir üstadım İzzet Bey Efendi’yi cidden tebrik eder ve kariben hitâm tab‘ına muvaffakiyetle saha-i intişâra vaz‘ olunarak topçularımızın bu eser-i nafiden istifâde eylemelerini lutf-i hüdâdan niyaz eylerim. Kitâb-ı mezkûrdan kimi topçularımız dahi pek çok istifâde edebilirler.

Son Usûl Fenn-i Harb-i Bahri: Eser, Hamidiye Fırkateyn-i Hümâyûn Sûvârîsi Mîrâlây Mehmed Rasim Bey, mahâl-i tab‘ı: Matbaa-i Bahriyye, târih-i tab‘ı: 1312,

Bu eser 163 sahife metin ile 13 kıt‘a levhâ-i eşkâlden müteşekkil olup bir sûret-i mükemmelede tahrîr kılınmış, güzel bir sûrette tab‘ ve temsîl olunmuş olduğundan cihet-i bahriyemizin son zamânda vücûda getirdiği âsârın enfeslerinden add olunmaya bi-hakkın sezâdır. Eser-i mezbûrda muhârebât-ı bahriyenin her türlü ahvâl ve kavâidi gösterilmiş ve sūfūn-ı harbiyenin hengâm-ı hâzır ve seferde yapacağı her nev-i talîm ve harb manevraları ile kuvâ-yı bahriyenin teşekkülât ve sur istimâliyesi hakkında pek dakik malûmât itâ kılınmış olmakla beraber bahriye topçuluğunun en dakik kavâidi tasrih ve beyân olunmuş olduğundan bu eser umûm-ı bahriye zâbitânımıza eşedd-i lüzûm ile lâzım olduğundan katü’n-nazar düşmân sefâin harbiyyesine karşı harb ve istimâl-i silâh etmek ve binâberin sūfūn-ı mezkûrenin her türlü imâl ve harekât-ı harbiyyesine, icrâ edeceği ateşlere bi-tamâmiha kesb-i vukûf eylemek mecbûriyetinde bulunan sâhil topçularımıza dahi hemen anlar derecesinde lâzım olduğundan eser-i mezbûru bahriye ve sâhil topçu zâbitânımıza tavsiye etmekle beraber bahriye muhârebât ve manevraları ve sevkiyatı hakkında dahi malûmât-ı kâfiye edilmeleri lâzımeden olan erkân-ı harbiyye zâbitânımızla sâir ümerâ ve erkân-ı askeriyyemize dahi tavsiye eylerim.

Kitâb-ı mezbûr ber-vech-i marûz fenn-i harb-ı bahrinin her türlü kavâidini câmi olduğu gibi bahriye topçuluğuna müteallik bir çok malûmât ve kavâidi dahi câmi olup ez-cümle, birinci bâbın birinci faslı nihâyetinde sefâine müteallik eslihâ, ikinci bâbın ikinci faslında her sefinenin hizmet-i umûmiye-i harbiyye için lüzûm-ı teslih ve teçhizi, dördüncü bâbın birinci faslında muhârebe esnâsında eslihânın sûret-i istimâli hakkında mütâlaât ve ikinci faslında eslihânın harb-i manevrası nokta-i nazarınca kıymet ve ehemmiyeti ve üçüncü faslında top ateşlerinin ehemmiyetiyle

istimâllerindeki usûl ve kavâid ve topları nişâna alır iken dumanın îanesine çokça mürâcaât olunmaması keyfiyeti zikr ve beyân kılınmış olduğu gibi, yedinci bâbın ikinci faslında top ateşi ve konsantre atışlarda (müctemi‘ atışlarda) meri olan usûl ve kavâid ve torpido hücûmlarıyla konsantre icrâsı ve üçüncü faslında top atışları hakkında mûlahazat ve dördüncü faslında esnâ-yı muhârebede top dumanları, sekizinci bâbın ikinci faslında sūfûn harbiyye ile istihkâmât beyninde bir mukayese ve sabit deniz lağımlarının taharri ve imhâsı ve dördüncü faslında sâhil müdâfaasında sefâinin sûret-i taksîm ve tevzii ve sâhil müdâfaasının iki nev-i irâe ve beyân olunmuş ve şu sûretle eser-i mezbûrda bahriye topçuluğunun en esâslı usûl ve kavâid-i harbiyyesi dahi bir sûret-i mükemmelede keşide-i silk-i sûtûr edilmiş olup beriye ümerâ ve zâbitânının bir haylisi ile umûm-ı bahriye zâbitânımız için min külli’l-vücûh mûceb-i istifâdât-ı azîme bulunan böyle bir eser-i nefis ve mükemmeli vücûda getirerek saye-i hazret-i padişahîde mükemmelen tab‘a ve temsile de muvaffakiyetlerinden dolayı -bunca âsâr-ı fazl ve kemâllerıyla ümerâ-yı bahriyemiz içinde bir mevki-i ali tutmuş bulunan- sahib-i eser Rasim Bey Efendi’yi maârif-i askeriyyemiz nâmına cidden tebrik edilmeye şâyân ve müstahak görürüm¹⁷⁰.

Makale-i Bibliyografya

Bazı kitâb ve müellefat cedîde-i askeriyye hakkında malûmât ve mütâlaâtı şâmildir

Muhârebât-ı Bahriyye-i Osmaniyye: Müellifi, Bahriyye Fen Komisyonu Azası’ndan Kolağası Süleyman Lütfî Efendi kaptan, Maârif-i Nezâret celîlesinin ruhsatıyla tab‘ olunmuştur: Mahâl-i tab‘: Bahriyye Matbaası, târih-i tab‘: 1307 fiyatı: 10 kuruş.

Bu eser Osmanlıların denizle kesb-i ünsiyet eylemeye başladıkları zamân 1270 senesinde vukua gelen Kırım seferine değin her nev-i muhârebât ve vakâyi-i harbiyye-i bahriyyesinden bâhis bir eser-i musavver olup büyük kıt‘ada 132 sahîfe metin ile on kıt‘a tasvir dil-pezi hâvîdir.

Bahriyye zâbitânımız içinde pek çok eserleriyle temeyyüz ve teferrüd eylemiş o eserleriyle fazıl ve kemâllerini cidden isbât etmiş bulunan sahib-i eser ifâde-i mahsûsa ser-levhâlı makalelerinde ber-vech-i âtî idâre-i efkâr eyliyor:

Devlet-i Ebed-müddet-i Osmaniyye târih-askerîsinin kısım-ı bahrisi, mine’l-

¹⁷⁰ Ahmed Muhtar, “Takdir-i Âsâr –Sahrâ ve Cebel Topları Albümü (Yüz yirmi altıncı nüshâdan mâbad)-”, *Malûmât*, No. 127 (9 ZA 1315/ 1 Nisan 1898), s. 127-128.

evvel layık olduğu bir sûrette takayyud ve ihtimam ile ayrıca zabt ve kayd olunmamış, vakâyi-i umûmiyye meyânında bulunanlar dahi ta‘birat-ı fenniye ile tavzih ve tefsir edilemediğinden el-yevm mütâlaalarından inşât-ı bahriyye ve harekât-ı harbiyye-i sâlifeye dâir bir fikr-i icmâli almak gâyet müşkîl bulunmuştur. Maa-hâzâ hazret-i Fatih Devri’nden beri mevcûdiyeti tasdik olunan Osmanlı bahriyesine dâir *Tuhfetü’l-Kibâr fi Esfâri’l-bihâr* ile *Harita-i Kaptan-ı Derya* nâm iki kitâbtan başka şimdiye kadar bir eser tab‘ olunmamış ve bunların ise nevâkısıyla maksâda adem-i kifâyesinden meşâhir-i sâlife-i bahriyemizin ibrâz ettikleri şecaat ve mârifet zir-i perde-i hafâde kalmış idi. Bu aciz kem-bidaa dahi bir hizmet-i naçiz arz ve takdim etmek emeliyle, Sivastopol muhârebesine kadar vuku bulan muhârebât-ı bahriyye-i Osmaniyye’yi âlâ kadrü’l-istitâ‘a cem‘ ve tahrîre ibtidâr eyledim. İşbu kitâba derc olunan vakâyi-i müteselsile-i târihiyye, elde bulunan Türkçe ve İngilizce muhtelif kitâblardan cem‘ olduğundan her vakanın târihleri hem hîcri-i kâmeri ve hem de mîlâdi olarak iki sûretle gösterilmiştir. Ümit var mı ki, iktidârımla mütenâsib olmayan cüret-i vâkıan, bu eserîn nevâkısını ikmâl için, erbâb-ı fazıl ve kemâla şevk ve gayret verir.

Eser-i nefis marûz-ı muhteviyâtının ser-levhâları âtiye derc edilmiştir:

Mukaddime, Şehzade Gâzî Süleyman Paşa, Ebulfeth Sultan Mehmed Hân Gâzî, Ahd-i Sultan Bâyezid-i Sâni, Devr-i Sultan Süleyman Hân-ı Kânûni, Körfez muhârebe-i meşhûresi, Bahr-i Hind Seferleri, Piyale Paşa ve Turgud, Cerbe Muhârebe-i Meşhûresi, Malta’nın Muhâsarası, Ahd-i Sultan Selim-i Sâni, İnehabtı Muhârebesi, İstirad, Ahd-i Sultan İbrahim Hân, Girid Muhârebâtı, Devr-i Sultan Mehmed Hân-ı Rabi, Foça Muhârebesi, Muhârebe-i Nakşe, Beşike Muhârebesi, Kefez Muhârebesi, Çanakkale Muhârebesi, Kumburnu Muhârebesi, Sağrı Muhârebesi, Garb Ocakları, Venedikliler’in nakz-ı ahdi, Ahd-i Sultan Mustafa Hân-ı Sâni, Sakız Muhârebesi, Venedik’e ilan-ı harb, İmroz Muhârebesi, Ahd-i Sultan Mustafa Hân-ı Salis, Çeşme Muhârebesi, Ahd-i Sultan Abdülhamid Hân-ı Evvel, Özi Muhârebesi, Yılan Adası Muhârebesi, Ahd-i Sultan Selim Hân-ı Salis, Nahıl Burnu Muhârebesi, İstirad, Sadet-i bahs, İngilizlerin bi’l-muhârebe Çanakkale’den mürûru, Ahd-i Sultan Mahmud Hân-ı Adli, Mora İhtilali, Sakız Vukuatı, Navarin Muhârebesi, Devr-i Abülmecid Hân-ı Gâzî, Mısır Vak‘ası, Sinop Muhârebesi.

Kitâb-ı mezkûr pek güzel bir üslub-ı ifâde ile tahrîr olunmuş, güzel bir sûrette tab‘ edilmiştir. Muhteviyâtı serapa şâyân-ı mütâlaa, şayeste-i takdîr ve tahsindir. Hele bazı bâhisleri min külli’l-vücûh ibret-amizdir. Misâl olmak üzere anlardan bazıılarını âtiye derc ediyoruz:

Osmanlılar'ın Malta adasının fethine azîmetleri bahsinde deniliyor ki (sahîfe 30 mürâcaât): Malta Kalesi müdâfaasında bulunanlar, yedi yüz şövalye ile sekiz bin beş yüz asâkir-i muntazama, İspanya'dan gönderilen gönüllüler, gemicilerden ibâret olup mecmuu on beş bine balıĝ olmuş idi. Papa tarafından on bin karavan gönderilmiş ve Sicilya cezîresinden bir fırka-i muavene tertîb ve irsâli dahi İspanya tarafından (engizisyon facialarına meydân vermekten dolayı düşmân-ı İslâmiyet olduğunu alenen irâe ve isbât eyleyen İspanya tarafından va'd olunmuş idi. Osmanlı Donanması'nın vürûdu cezire-i mezkûre reîsi Jon Dole Valite'ye hâber verildikde mevcûd olan kavalileri cem' ile zirdeki nutku irâd eyledi:

Düşmân gök gürültüsüyle zuhûr eden muhavvef bir fırtına gibi üzerimize gelmektedir! Tahlisini der-uhde ettiğimiz bunca nüfusun tazarru' ve niyazıyla eh bize muâvenet eder. Eğer Osmanlılar bu defa bu adayı zabt ile takarrür ederler ise İtalya'nın ve bütün Avrupa'nın istilâsına hiçbir mani ve hail kalmayacağını umûm-ı Avrupa tasdik edip bu vazife-i mukaddeseyi uhdemize tevdi etmiş olduğunu tahatturla ahd-i sâbıkımızı tecdid edelim:

972 senesi şevvalinin on dokuzuncu günü Donanma-yı Hümâyûn adanın cenubunda vâkî Marsa Serîko Limanı'nda karaya asker döküp Bey Bahçesi diye maruf olan mahâlden cari olan su kenarına ordu kuruldu. Mahâl-i mezkûrda kaleden çıkan sekiz yüz kadar zırhlı süvârî Osmanlılar üzerine kati bir hücum etti ise de pek azı avdet eyledi¹⁷¹.

Makale-i Bibliyografya

Bazı kitâb ve müellefat cedîde-i askeriyye hakkında malûmât ve mütâlaâtı şâmildir

(Yüz otuz ikinci nüshâdan mâ-bad)

Ve yine kitâb-ı mühim-i mezkûrun 109'uncu sahîfesinde ibâret-i âtiyeyi okuyoruz:

Kâtip Çelebi'nin *Tuhfetü'l-kibar fî Esfari'l-bihar* nâm telîfinde gayret-i kavmîye ve muhabbet-i vataniyye sâikasıyla tahrîr olunan ve ehemmiyetli nezd-i umûr-ı aşıyanda zahir olan beyânatı zirde aynen derc olundu: “Hafî olmaya ki Devlet-i Aliyye'de rukn-i azâm ve şanına nakid ve ihtimâm-ı elzem olan ancak umûr-ı bahriyyedir; zîra devlet ruz-ı efzunun revnâk ünvanı berreyin ve Bahreyn'e hükm ile

¹⁷¹ Ahmed Muhtar, “Takdir-i Âsâr – Muhârebât-ı Bahriye-i Osmaniye-”, *Malûmât*, No. 132 (21 Z 1315/ 13 Mayıs 1898), s. 248.

olduğundan gayrı, ekser memâlik-i mahrusa Cezayir ve sevâhil-i deryadan ibâret olup husûsan dârü’z-saltanat-ı Aliyye yani şehir-i Kostantiniyye’nin veliyyün-nimeti iki derya olduğuna katen şüphe yoktur. Bunların zabtı ve hıfz ve haraseti derya elde olmaya mevkuf olduğu için selefte azim-i ihtimâm ederler idi. Hala bu emr-i mühimde gafleti geri koyup tahsil-i kemâle bezl-i makdûr eylemelidir”. Fazl bî-himmetâ-yı zamânın bu sözleri üzerine Şanîzade’nin mütâlaâtı dahi ber-vech-i zir tahrîr kılındı: “Vaktimizin akil ve müdebber geçinen bazı kibar-ı yadigârları meclis-i ülfet ve esnâ-yı sohbetlerinde, Donanma-yı Hümâyûn’dan haylice bir müddetten beri menfaat görülemediğinden bahsettikleri sırada, padişah ehl-islâm hazretlerinin revnak-efzâ-yı ünvân-ı şahâneleri olan Hakanü’l-bahreyn kelâm-ı hasretü’l-mülükünü muhâfaza için sefâin-i bahriyenin itmâm ve ikmâliyle kuvve-i bahriyenin teksir ve azamına küllî dikkat ve ihtimam ehemmiyeti mehamdır, diyecek yerde fi-mâ-bad donanmanın âdem-i lüzûmuna mebni tersâne mâsârının lağv ve hüznü Devlet-i Aliyye’ye beraber bir irâd-ı küllî olması sûretini akıllarınca tercih etmeleri mahazz-ı eser-i cehalet ve aynı semere-i denaettir; lakin hamdülillahi teâlâ bu makûleler nazar-ı iltifat-ı şahânedan ve mesânid-i hükm ve nüfûzdan sakıt ve gayr-ı meşhuddur”. İngiltere adasının düşmândan hıfz ve siyaneti hemeân bir kuvvetli donanmaya mâlik olmağa vabeste olduğunu beyân eden Volter-Reyli’nin sözleri İngiltere târihine ser-levhâ ittihâz olunduğu hâlde Osmanlılar’ın muhâfaza-i satvet ve şanı donanmasının bahreyne hâkimiyetine vabeste olduğunu beyân eden Kâtip Çelebi’nin kelâm-ı hikmet-amizi ve Şanîzade’nin mütâlaâtı târihimizde bi’t-tesadûf şimdiye kadar tehîr olunması bâdî-i teemmüldür.

Süleyman Nutkî Bey Efendi’nin mebus-ı anh olan kitâbı bahriyemiz hakkında daha pek çok malûmât-ı mühimmeyi hâvî olduğundan bütün askerlerimize, cihet-i bahriyeye taalluk ve münâsebeti bulunan zevât-ı kirâma mütâlaasını tavsiye eder bu gibi mühim eserleriyle sevgili padişahımıza, Devlet-i ebed-müddet-i Osmaniyyelerine kalemen hizmet-i sâdık-ânede bulunmalarına mebni kendilerini ezher-i cihet tahsin ve aferine layık görürüz.

-İstitrad-

Mezkûr eser-i mühimleri münâsebetiyle Süleyman Nutkî Efendi kaptanın sâir bazı âsâr-ı mühimme-i bahriyesi hakkında dahi karîlerimize bir nebze malûmât itâsını vecibeden add eyledik.

Aden Körfezi Rehberi: Süleyman Nutkî Efendi kaptanın bu eserleri 1310 târihinde Matbaa-i Bahriyye’de 12 pundluk hurufat ile sûret-i nefise ve mükemmelede

tab' edilmiş 276 sahîfelik bir kitâbtır. Eser-i mezkûr Aden Körfezi'nin Babü'l-mendeb'den Resü'l-hadd'e kadar olan sevâhilinin tarifât-ı mükemmelesini muhtevidir.

Bahriye Kur'a Neferi: Efendi-i mûmâ-ileyhin bu eserleri dahi 1313 senesinde Bahriyye Matbaası'nda güzelce tab' edilmiş ve hâsılatı Matbaa-i Bahriyye sıbyanlarına terk olunmuştur. Eser-i mezbûr asâkir-i bahriye-i şahânenin müddet-i hizmet-i askeriyeleri olan beş sene içindeki ahvâl-ı askeriyelerini musavver roman tarzında bir eser-i askerî olup asâkir-i mezbûrenin tevsi-i malûmât ve tekmil-i terbiyye-i askeriyelerine hizmet esâsına müsteniden tahrîr kılınmıştır.

Deniz'de Men-i Musademe: Bu kitâb Tomas Gray'ın beyne'l-milel men-i müsademe nizâmnâmesinin şerhi ile ve Washington konferansı mukarreratı cümlesinden olan nizâmnâme-i cedîdi muhtevi ve cihet-i bahriyece gâyet mühim musavver bir eser olup maârif-i nezâret-i celîlesinin ruhsatıyla 1315 senesinde Matbaa-i Bahriyye'de tab' edilmiştir. 128 sahîfe metni hâvî ve güzel bir sûrette tab' edilmiştir.

Mühendisîn Refiki: Bu kitâb talîm sefinesinde bulunan bir bahriye mühendisîne baba dostu bir kaptanın yazdığı yirmi dört mektup nesayih-amizin İngilizce'den sûret-i mütercimelerini hâvî bir eser olup 1303 senesinde Matbaa-i Ebu'z-Ziya'da matbûu ve 156 sahîfe metni muhtevidir.

Rasadât-ı Bahriyye'ye Dâir Bir Ders-i Ameli nâm eser ile Basra havâlîsinin ahvâl-i coğrafya ve siyasiyesini musavver *Korne* nâm kitâb dahi Süleyman Nutkî Efendi kaptanın âsâr-ı makbulesindendir.

El-yevm ulûm ve fûnûn-ı bahriyye deryalar kadar bir vüsat ve ehemmiyet kesb ederek Avrupa'da her sene bu yolda nice yüzlerce âsâr ve müellifat vücûda getirilmesine karşı bahriye ümerâ ve zâbitânımızın âsâr-ı cedîde ve ceyyidelerine pek nadiren tesadüf olunmakta iken eserlerini bâlâda beyân ettiğimiz Süleyman Nutkî Efendi kaptanın bütün bahriye zâbitlerimize cidden numûne-i imtisâl olacak derecede âsâr-ı adide ve kesire vücûda getirmeleri ve bunlardan başka bahriyyeye müteallik birçok makâlât-ı nafialarıyla öteden beri haftalık malûmâtın sahîfelerini tazyin ederek o sûretle de hizmet-i nafiada bulunmaları ezher-i cihet sezavar takdîr olmakla kendilerini tebrik ve saye-i hazret-i padişahîde daha nice nice âsâr ve müellifât-ı nâfia ile kütüphâne-i askerimizi tezyine muvaffakiyetlerini lutf-i hüdâdan tazarru ve niyâz etmekle beraber sâir ümerâ ve zâbitân-ı bahriyemizin dahi mîr-i mûmâ-ileyhin eserîne tebiyetleri halinde ulum ve fûnûn-ı bahriyemizin pek az bir zamân içinde fevka'l-gaye

terakkî ve teali edeceğini şekk ve şüpheden azade görürüm¹⁷².

(Makale-i bibliyografya)

Bazı âsâr cedîde-i askeriyye hakkında malûmât ve mütâlaâtı şâmildir

İstihkâmât-ı Dâime: Mütercimi, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şahâne İstihkâmât-ı Dâime Muâllimi Erkân-ı Harbiyye Kaymakâmları'ndan İzzetlü Reşid Bey, Meclis-i Maârif-i Askerî kararıyla bi't-tedkîk külliyyat-ı ulûm ve fünûn-ı harbiyyeye kabûl ve ithâl olunmuştur. Mahâl-i tab'ı: Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye Matbaası, târih-i tab'ı: 1314- fiyatı: 20 kuruş.

Bu kitâb asr-ı maârif-hasr hazret-i hilâfet penâhîde vücûd-pezîr olan bunca âsâr-ı makbule-i askeriyyenin en mühimlerinden olup 1895 sene-i mîlâdiyesinde yani bundan iki sene mukaddem Fransa ümerâ-yı askeriyyesinden bir zatın telif eylediği istihkâmât-ı daime kitâbının aynen tercümesi ve bazı mebâhis-i mühimmenin ilâvesi sûretiyle vücûd-pezîr olmuştur.

Müellif kitâbın mukaddimesinde ber-vech-i âtî idâre-i efkâr eyliyor: “İstihkâmât-ı daime fenni bi'l-cümle mekâtib-i askeriyyede tedris edilmekte ise de derece-i mükemmeliyeti ve takip edilen program muhtelif olduğu gibi mekâtib-i mezkûrede verilen istihkâm dersleri dahi tab' ve neşr edilmez. İstihkâmât-ı cesîme fenne dâir el-yevm mevcûd olan âsâr-ı matbûa adeden az olmakla beraber âsâr-ı mezkûrede usûlün noksan bulunması veyâhûd fünûn-ı askeriyyenin iş bu şubesinde ahîren husûle gelen terakkîyâtı kâmilen hâvî olmaması mahzuru mevcûdudur. Mûlahazat-ı marûzaya binâen fî zamânına gerek Fransa Mekteb-i Ali-i Askerîsi'ne ve gerek mekâtib-i askeriyye-i sâireye kabûl imtihânına hâzırlanan ve gerek istihkâm-ı fenndeki malûmât-ı müktesibelerini tevsi ve ikmâl etmek ârzû eden zâbitâna ve ale'l-husûs ihtiyât ordusu ile redif ordusu zâbitânına lüzûmu olan malûmât-ı istihkâmiyeyi vazih ve muhtâsar sûrette itâ edebilecek ve mütâlaası sehl olacak bir eserîn tab' ve neşri münâsib olacağı varid-i hatır oldu. İş bu eser bi'l-cümle programlara muvafik olmakla beraber şimdîye kadar neşr edilen en mufassal âsârdan derece-i kafiyede hûlâsa edilmiştir...”.

Kitâb-ı mezkûrun sûret-i mütercimesi büyük kıt'ada 300 sahîfe metin ile 244 kıt'a şekli hâvî ayrıca bir atlastan müteşekkil olup gerek kitâb ve gerek atlas iyi kâğıt üzerine bir sûret-i nefisede tab' edilmiştir.

¹⁷² Ahmed Muhtar, “Takdîr-i Âsâr – Ve Yine Kitâb-ı Muhammed Gerek 159'uncu Sahîfesinde İbret-i İtiyayı Okuyoruz (Yüz otuz ikinci nüshâdan mâ-bad)-”, *Malûmât*, No. 133 (27 Z 1315/ 19 Mayıs 1898), s. 270-271.

Eser marûz bir medhal ile dört kısımdan müteşekkil olup medhal bilinmesi elzem olup esnâ-yı mütâlaada mürâcaât iktiza eden tarîfâtı ve bazı mevâdd-ı umûmiyeyi şâmindir.

Birinci kısım: Fî zamânına târih-i istihkâm teşkil eder denebilecek bi'l-cümle mevâdd ve malûmâtı şâmil olup bir takım fasıllara münkâsım ve ezmine-i kadîmeden kuyruktan dolar şişhâneli topların târih-i zuhûruna değin edvâr-ı muhtelifede cari olan usûl ve kavâid-i istihkâmiye mezkûr fasıllarda meşrûh ve mürtesimdir.

İkinci kısım: İstihkâmat-ı daimenin -kuyruktan dolar şişhâneli topları târih-i zuhûrundan torpil dâneleri denilen nev-icâd müessir mermilerin ihtirâna (yani 1885 sene-i milâdiyesine) kadar olan devirdeki- ahvâlinden bahs eder.

Üçüncü kısım: Torpil dânelerinin târih-i ihtirândan yani 1885 senesinden bu güne kadar geçen devirde -topçuluğun terakkîyât-ı ahîresinden ve ale'l-husûs mezkûr dânelerin kabûl ve istimâlinde dolayı- istihkâmât hakkında icrâsı iktiza eden tadîlâtı beyân ve izâh eder. Bu kısımda yeniden inşâ edilecek istihkâmâtın tarîfâtı ve istihkâm-ı atıkanın efvâh-ı nâriyye-i cedîdeye mukâvemet edebilmesi için ne vechle tadîl ve ıslâh edilmesi lâzım geldiği gösterilmiş ise de bu bâbda ifşası tecviz edilmeyen yani esrardan madud olan husûsât bi'l-mecbûriyye izâh edilmemiştir. Bundan mâ-adâ istihkâmât-ı atıkanın sûret-i tadîl ve ıslâh-ı henüz katiyyen tayîn edilemeyip bu husûsta efkâr-ı muhtelif olduğundan gerek Fransa'da ve gerek memâlik-i sâirede bu mes'eleye dâir tab' ve neşr edilen en güzide âsârın iktibas tarikiyle malûmât-ı lâzımenin itâsına da himmet olunmuştur¹⁷³.

Makale-i bibliyografya

Bazı âsâr cedîde-i askeriyye hakkında malûmât ve mütâlaâtı şâmindir

(Yüz kırkıncı nüshâdan mâ-bad)

Dördüncü kısım: Bazı mütâlaât-ı umûmiyyeden sonra memâlikin tanzîmât-ı tedafiiyesinden bâhis olup nihâyette misâl olarak Fransa'nın tanzîmât-ı tedafiiyesi zıkr ve beyân olunmuştur.

Erbâb-ı târihin malûmlarıdır ki fenn-i istihkâmın zuhûru hemen hilkat-i nev'-i beşer ile tev'em ile olup az kuvvetle kesretli düşmâna mukâvemet-i emr-i mühimini habz-ı husûle getirdiğinden her asır ve zamânda her kavmin mazhâr-ı rağbet ve itibârı olmuş ve terakkî ede ede bugünkü hâl-i hayret iştimâlini bulmuştur.

¹⁷³ Ahmed Muhtar, "Takdir-i Âsâr – Makale-i Bibliyografya (Bazı Âsâr-ı Cedîde-i Askeriyye Hakkında Malûmât, ve Mütâlaât-ı Şâmindir) -", *Malûmât*, No. 140 (17 S 1316/ 7 Temmuz 1898), s. 415.

Nizâm-ı cedîdin bidâyet ihdâsından evvelki edvârımızdaki kütüb-i istihkâmiyyeden sarf-ı nazar edipte andan sonraki devirlerde vücûd-pezîr olan istihkâm kitâblarımıza atf-ı inzâr eyleyecek olursak görürüz ki iş bu edvâr-ı cedîde de birisi sahrâ istihkâmâtına (yani hengâm-ı muhârebede az vakitte ve hafif mâlzeme ile yapılan istihkâmât-ı hafifeye) ve diğeri istihkâmât-ı cesîme veya daime denilen ve vakt-i sulh ve asayışte mâsârîf-ı azîme ihtiyârıyla ve kuvvetli mâlzeme ile yapılan cesîm (ve dâimi olan kal'a ve istihkâmât ve tabyalara) müteallik olarak iki nev-i istihkâm kitâblarımız vücûd-pezîr olmuştur.

Marû'l-beyân istihkâmât-ı hafife kitâblarımızın şimdiye kadar on beş yirmiye varabildiği hâlde o müddet esnâsında yani bir asra karîb bir zamân içinde vücûda getirilen istihkâmât-ı cesîme kitâblarımızın adedinin birkaçı tecâvüz etmediği maatteessüf görülüyor.

Devr-i teceddüt başladıktan sonra biz de vücûda getirilen istihkâm kitâblarının hemen en birincisi 1250 sene-i hîcriyyesinde ve cennet mekân Sultan Mahmud Hân-ı adli hazerînin hengâm-ı saltanatlarında matbaa-i âmirede tab' olunan *Usûlü'l-istihkâm* nâm kitâb olup dahi-i şehir Hâcî İshak Efendi merhûmun âsâr-ı âlimanelerinden olan eser-i mezbûr hem istihkâmât-ı hafife ve hem de istihkâmât-ı cesîmeyi beyân eder. Cennet mekân Sultan Selim Hân-ı Sâlis hazretleri devrinde ve 1206 sene-i hîcriyyesinde İstanbul'da tab' olunan ve esâsen Voban nâm Fransız mühendis-i şehrinin eserî olup Boğdan Voyvodası Aleksandr'ın oğlu Kostantin İbpsilanti tarafından Türkçe'ye tercüme olunan hücum ve müdâfaa kitâbı* marû'l-beyân *İstihkâm* kitâbı ile birlikte ol-zamânki her türlü kal'a ve istihkâmâtımızın inşâlarına, muhâfaza ve müdâfaalarına (ale'l-husûs pek şanlı olan Aka ve Varna ve Kars müdâfaalarına) rehber olmuş, o zamânlarındaki askerliğimize pek büyük hizmetler eylemiştir. Bu eserler firdevs-i aşîyan Sultan Abdülaziz Hân hazretinin devr-i saltanatlarına kadar hâiz oldukları ehemmiyet-i azîmeyi hemen muhâfaza etmiş, ara sıra bu yolda bazı eserler vücûda getirilmiş ise de ol-kadar mühim olmadıklarından mazhâr-ı rağbet-nâme olamadıkları görülmüştür. Devr-i mezkûrda vücûda getirilen iki eser-i azîm anların makâmına kaim olarak gördükleri hizmet-i mühimmeyi daha âli ve zamâna daha muvafık bir sûrette görmeye başlamışlardır ki o eserler dahi el-yevm topçular ve mühendislerimiz için bir "üstad-ı küll", ıtlâkına bihakkın sezâ olan ve el-yevm makâm-ı ser-askerî topçu ve nakliyat-ı askeriyye dâiresine revnaksaz bulunan

* Bu kitâba kalın, kaba kâğıt üzerine matbû ve büyük kıt'ada 152 sahîfe metin ile 33 levha gâyet nefis eşkâl-ı cesîmeyi hâvî olup eşkâl-ı mezkûre İstefan ve Kabril tarafından hak ve tersim kılınmıştır.

fazıl bi-nezir Hacı Hüseyin Rıfka Paşa hazretlerinin bunca âsâr-ı kıymetdarları meyanındaki *Usûl-i İstihkâmât-ı Cesîme, Hücûm ve Müdâfaa* nâmlarında olan mergûb ve makbul eserleridir.

Kuyruktan dolar şişhâneli topların az vakit içinde her tarafta kabûl ve taammümü, topçuluğunun yıldırım sûratine manend bir sûratle harikulade bir derecede terakkîsi bu yolda yeniden bazı âsâr-ı cedîdeye ihtiyac-ı şedîd hâsıl eyledi. Binâberin asr-ı maârif hasr hazret-i tacdarinin ibtidalarından bu zamâna gelinceye kadar geçen devr-i mesûd için istihkâmât-ı cesîme ve hücûm ve müdâfaa-i kal'aa dâir dahi bazı makbul eserler vücûda getirildi. Anların içinde en yeni eser mühim-i askeri pek ziyâde kesb-i rağbet ve ehemmiyet eylemiştir ki anlar dahi: Sâbık izâh-i askeriyye müfettiş-i umûmisi ve erkân-ı harbiye reîs-i sânisî dahi-i şehir-i askeri Almanyalı Müşir Von der Goltz Paşa hazretlerinin Osmanlı zâbitânının mahsûs olarak kemâl-i himmetle kaleme almış oldukları *Muhârebat-ı Kal'a* nâm eser nefis-i askeriyle kendisini şu makalemizle ümerâ ve zâbitânımıza tanıtmak ârzûsunda bulunduğumuz marû'l-beyân *İstihkâmât-ı Dâime* kitâbıdır.

Mezkûr eserlerden birincisi henüz Avrupa'da dahi misli ve neziri bulunmayan ve fenn-i istihkâm ve kale muhârebelerindeki her türlü usûl ve kavâid ve tekemmülât meydâna koyan bir eser-i cesîm-i askeri olup hâiz bulunduğu ehemmiyet-i fevkalâdeyi hey'et-i askeriyyemiz iyice tanımış bulunduğu cihetle andan uzun uzadıya bahse lüzûm göremedim. İkincisi hakkında îcâb eden malûmât dahi bâlâda itâ kılınmış ise de âtîde karâr sûretinde bir iki söz daha söyleyerek hatm-i makal eylemeği münâsib gördüm¹⁷⁴.

Makale-i Bibliyografya

Bazı âsâr cedîde-i askeriyye hakkında malûmât ve mütâlaâtı şâmildir

(Yüz kırk birinci nüshâdan mâ-bad)

Bâlâda beyân olunan mevâd-ı mündericinden dahi ayan olacağı üzere el-yevm her türlü terakkîyât-ı cedîdeye muvafik bir sûrette kal'a ve istihkâmâtımızın inşâiye, mevcûd istihkâmât ve tabyalarımızı ve her türlü kalelerimizi teceddüdat-ı ahîre-i istihkâmiyenin istilzâm eylediği bir sûrette tadîl ve ıslâh eylemeye vasitâ ve rehber olabilecek lisân-ı Osmanî üzere muhârrer bir eser-i yegâne var ise o dahi Reşit Bey Efendi'nin beyân olunan *İstihkâmât-ı Dâime* kitâbıdır.

¹⁷⁴ Ahmed Muhtar, "Takdîr-i Âsâr – Makale-i Bibliyografya (Bazı Âsâr-ı Cedîde-i Askeriyye Hakkında Malûmât, ve Mütâlaât-ı Şâmildir) (Yüz kırk birinci nüshâdan mâ-bad)", *Malûmât*, No. 141 (24 S 1316/ 14 Temmuz 1898), s. 434-435.

Böyle nafi bir eser-i mükemmeli saye-i hazret-i veli nimet bi-minnet azamide az vakit içinde vücûda getirerek ve tab‘-ı temsîle de nâil olarak askerliğimize fevkalâde bir hizmet etmeye muvaffakiyetlerinden dolayı mîr-mûmâ-ileyhi ezher-i cihet şâyân-ı takdîr ve tahsin görür ve eser-i mezbûru bi‘l-cümle erkân ve ümerâ-yı zâbitân-ı askeriyyemiz ile kal‘a ve istihkâmâtımızın inşâ ve tecdit ve tamir ve tahvillerine memûr zevât-ı sâireye ve bilhâssa izâh-i askeriyye şâkirdânına ve bundan mâ-adâ sahil-i kal‘a ve istihkâmât ve tabyalarının ahvâllerine peydâ-yı vukûf eylemek mecbûriyetinde bulunan bahriye ümerâ ve zâbitânımıza tavsiye eylerim.

Seferiye ve Tabiye Tatbikatı: Müellifi, Almanya zâbitânından Tesuren mütercimi: Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye’de erkân-ı harbiye vezâifi ve sınıf-ı selâse tabiye dersleri muâvini Erkân-ı Harbiyye yüzbaşılardan fütüvvetlü Mehmed Vahit Bey, naşiri: Kitâb-hâne-i İslâm ve askerî sahibi İbrahim Hilmi Efendi, Maârif-i Nezâret celîlesinin ruhsatnâmesiyle tab‘ olunmuştur- mahâl-i tab‘ı: Bâb-ı âli Caddesi’nde Yuanaki Matbaası, târih-i tab‘ı: 1315, fiyatı: 5 kuruş.

Bu kitâb bir iki hafta evvel neşr edilen âsâr-ı mühimme-i askeriyyedendir. 293 sahîfe metni ve nihâyetinde bir de haritayı hâvî olup doğru ve şive-i lisânımıza muvafık olarak mahirane tercüme edilmiştir.

Eser, umûmiyetle bir mes‘ele-i askeriyyenin mufassalen sûret-i hallini muhtevîdir. O mes‘elede verilen faraziyata tevfiik ve kavâid-i mevzûaya tatbîk sûretiyle harekât-ı askeriyye icrâ eden müfreze bir tabur piyâde ile bir bölük süvârîden ibârettir. Müellif-i kitâb tekmil-i kavâid-i harbiyyeyi usûlü dâiresinde icmâl edebilmek için eserîni üç kısma ayırmıştır.

Birinci kısım: Yürüyüş ve ikamet hallerinden bâhis olup âdî ve harb yürüyüşleri, yürüyüş emirleri, ikamet ve ileri karakollar için verilecek evâmîr hakkındaki fasılları gâyet ameli bir sûrettedir.

İkinci kısım: İkamet halinde bulunan kıt‘aatın emniyet-i hizmetine ait husûsâtı şâmindir.

Üçüncü kısım: Gaye-i harekât-ı askeriyye olan muhârebeden bahs eder ki istihsâl-i zafer için takibi lâzımeden olan kavâid-i basîtayı, muhârebe meydânında ve vukua gelecek ahvâl gûn-â-gûnu, her bölük ayrı ayrı sûret-i muhârebesini düşmân mağlûb edilmedikten sonra muzafferiyetten istifâde için icrâsı elzem olan takibin usûl-icrâsını -arazi üzerinde bulunuluyormuş gibi- mübeyyen ve mufassaldır.

Yakın bir zamâna gelinceye değin talîmât-ı askeriyye hakkında pek vahi bir fikr-i askerliğimizin hemen her yerinde cari gibi idi: Kışla ve mahdûd talîm

meydânlarında talîmnâmeye tevfikeyen bölüğüne talîm ettiren, anı yürütüp durdurarak bir nizâmdan diğere bir nizâma geçirebilen, askerine muhtelif nizâmlarda ateş ettirebilen bir yüzbaşı kendisini kafe-i vezâif-i talîmiyenin ifasına muvâffık zannettiği gibi bir taburun aynı mahallerde edebildiği tabur talîmleri tabur kumandanı olan binbaşyı askerinin harbe hâzırlanmış olduğu zehabına düşürür velhâsıl talîmhânelerde manevra ve harekât-ı askeriyye icrâ edebilen sâir her türlü kıt'aat-ı askeriyye vezâif ve hizmet-i talîmiyesini tamâmıyla öğrenmiş add edilirdi; kışla meydânlarında, talîmhânelerde yapılan talîmlerin: Her türlü arazi üzerinde ahvâlin harbiyeye muvafık sûrette icrâları lâzımeden olan asıl muhârebe talîmlerine mukaddeme olacak birer talîmât-ı ibtidaiyyeden ibâret oldukları bilinmedikçe, hengâm-ı seferde dâimî'l-vuku' olan meşyet, tevakkuf, muhârebe hallerine dâir birçok talîm ve manevralar yapılmadıkça askerin zamânımız fenn-i harbine tamâmıyla mutabık olarak hareket edemeyeceği, istihsâl-i galebe-i tâmmeye muvaffak olamayacağı pek te kestirilemiyor ve kestirilse bile bu husûsta ilzam-ı ihmal olduğu görülüyordu.

Vaktaki şu devr-i bî-adîl hazret-i hilâfet penâhi olanca kemâliyle tenvir-i afak ve uyun etmeye başladı; her şeyde olduğu gibi askerlikte dahi mazidekilerle nisbet ve kıyas kabûl etmeyecek envar-ı terakkî neşr-i füyûzat etmeye başladı; cihân-ı medeniyetin en parlak askerliği olan Alman askerliği rehber-i ikbal askerimiz oldu; bâis-i galebe ve zaferimiz olmağa müstevad bulunduğunu gösterdi;

Alman usûl-i mütehâssınasına tevfikeyen mekteb-i harbiye-i şâhâne şâkirdânının saye-i hazret-i padişahide arazi-i muhtelifte üzerinde tatbîkat ve muhârebe talîmleri yapmaları usûl-i ittihâz kılındı; Ordu-yı Hümâyûnlar'ın her tarafında tatbîkat talîmleri, arazi-i muhtelifte üzerinde manevralar icrâsına başlandı, askerliğimiz o tac-dâr-ı azamın saye-i ulûvv himmetinde kemâl-i lâzımını buldu, fevk-i mâ-yetasavver bir sûratle ileri gitmektedir.

İşte terakkıyât-ı marûza ilcâatıyla der ki seferiye tabiye tatbîkatına, erkân-ı harbiyye vezâif-i ameliyesine müteallik bir hayli âsâr-ı müfide kütüphâne-i askerimizi tezyin etmeye başlamış ve bu cümleden olarak asker arkadaşlarımıza tavsiye etmek sadedinde bulunduğumuz Vahit Bey'in *Seferiye ve Tabiye Tatbîkatı* nâmındaki kitabı sâhezîb-i matbûat olmasıdır.

El-yevm usûl ve kavâid-i mahsûsasına tevfikeyen harîtâ üzerinde birçok tabiye ve seferiye mes'eleleri hal etmeyen, harb oyununun cihat-ı muhtelifesine peyda-yı vukuf eylemeyen, evkât-ı talîmiyenin kısm-ı küllisini tatbîkat-ı muhtelifeye, arazi-i mütenevvia üzerinde icrâ-yı talîmâta hasr ile talîmnâmeler diğere fûnûn-ı harbiyye

kitâblarının ahkâm ve muhteviyâtı fi'iliyâne tatbîk ederek asâkirin malûmât-ı ameliyelerini tevsie çalışmayan ümerâ ve zâbitândan zamânımız harblerinde edilecek istifâde mahdûd kalacağına ve bugün Avrupa'da her türlü tabiye ve seferiye ve sevkü'l-ceyş mesâilinin doğru olarak hallerine muvaffakiyet-i askerliğin ruhü'l-revhi olarak telakkî edildiğine binâen o gibi mesâilin hallerine pek ziyâde suhûlet bahş olan Avrupa eser ve müellifatının pey-der-pey lisânımıza nakl ve tercümesine himmet buyurmalarını muharrirîn-i askeriyemizin himemât-ı mahsûsasından bekler ve bu yolda en ileri gidenlerden bulunan eser-i marûz sahibi Vahit Bey Efendi'yi cidden tebrik ve tahsin ile saye-i hazret-i hilâfet penâhîde anın gibi daha nice âsâr-ı nâfia ve mühimme neşrine muvaffakiyetini lûtf-i Hüdâ'dan temenni ederim¹⁷⁵.

(Makale-i bibliyografya)

Bazı âsâr ve müellefat-ı askeriyeye-i cedîde hakkında malûmât ve mütâlaâtı şâmildir

Müntehabât-ı Usûl-ı Tabiyye: Müellifi, General Yedevya, mütercimi: Yaverân-ı hazret-i şehir-i yariden ve erkân-ı harbiyye kaymakâmlarından İzzetlü Süreyya Bey, Maârif-i Nezâret celîlesinin ruhsatıyla cild-i evveli şirket-i mürettebiye matbaasında cild-i sânisî Karabet Matbaası'nda tab' olunmuştur, târih-i tab'ı 1313 rumi, fiyatı: 10 kuruş.

Erkân-ı harbiyye ümerâ ve zâbitânı içinde cidden bir mevki-i mümtaz tutan izzetlü Süreyya Bey Efendi'nin tercümesine himmet buyurdıkları bu eser esâsen taaruzi ve tedafüi muhârebelerle takip ve ric'at harekâtı, ileri karakol hizmeti hakkında pek nafi malûmâtı câmi olup ihtiva eylediği mebâhis, beyân eylediği usûl ve kavâid zamânımız fenn-i harbinin ruhü'l-ravhı, essü'l-esâsi denmeye bî-hakkın layık ve sezadır.

Eser-i marûz iki cilde münkâsım olup cild-i evvel vasât kıt'ada 204 sahîfeden müteşekkil olduğu gibi cild-i sâni dahi 153 sahîfeden ibâret olmakla eserîn her iki cildi cem'an 357 sahîfe metni hâvî olup şive ve kavâid-i lisâniyemize muvafık sûrette pek güzel tercüme olunmuş, iyi kâğıt üzerine nefis bir sûrette tab' ve temsîl edilmiştir.

En meşhûr kumandanların akvalı, fûnûn-ı askeriyeye temami-i itlâları hasebiyle bâ-husûs zamânımızda temiz ve teferrüd eden en namdar askerlerin efkâr ve mülâhazat-ı askeriyeleri esâs itibâr olunarak yazılmış bulunan marû'z-zikr eser-i

¹⁷⁵ Ahmed Muhtar, "Takdîr-i Âsâr – Makale-i Bibliyografya (Bazı Âsâr-ı Cedîde-i Askeriyeye Hakkında Malûmât, ve Mütâlaât-ı Şâmildir) (Yüz kırkıncı nüshâdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 143 (9 RA 1316/28 Temmuz 1898), s. 475-476.

nefis-i askerinin mukaddimesindeki mütâlaât âtiye cidden calib-i dikkattir: “Sanât-ı harb bilinmesi lâzım gelen bir takım usûl ve kavâid üzerine müesses olup muhârib ve meşhûr kumandanların malûmât-ı askeriyyeleriyle tecrübeleri netâyicinden iktibas edilmiştir. Lakin arazi üzerinde bir kıt’a-i askeriyyeye kumanda edildiği vakit malûmât-ı nazariyenin kâfi olmadığına pek çabuk kanaat hâsıl olur. Malûmât-ı nazariye her yerde kabil-i tatbîk olmadığından nazariyat-ı ameliyâtla ikmâl edilmelidir. Sanât-ı harb sanayi-i sâire gibi bir takım düstûrları şâmil olmayıp tecârüb-i ameliyeyi muhtevidir. Mükemmel bir netîceye dest-res olmak için her şeyden evvel arazi üzerinde tatbîkat ve ameliyâta ihtiyaç vardır. Binâen aleyh iyi bir kumandan olmak için evvelâ tettebbü ve mütâlaa etmek, sâniyen kıt’aat-ı askeriyyenin sevk istimâlinde tecrübe ve maharet peydâ eylemek lâzımdır”.

Eserin ihtiva eylediği mebâhis ser-levhâları aynen âtiye derc edilmiştir.

Cild-i evvel: Yürüyüş hizmeti, kulların yürüyüşü, yürüyüş emri, yürüyüş cetveli, yürüyüş tertîbi veyâhûd yürüyüş nizâmı, pîşdâr, sınıf-ı muhtelif-i askeriyyenin vezâifi, yürüyüş kolu yanlarının setr ve muhâfazası, ric’at yürüyüşleri dümdarları, molalar, yürüyüş ve kafiilelere dâir mütâlaât-ı umûmiye: Muhârebe yürüyüşü, serî yürüyüş, cebri yürüyüş, gece yürüyüşü, kafiileler, yürüyüşün inzibât ve rabitası, yürüyüş talim ve terbiyesine dâir mütâlaât, muhârebeler, taarruz-i muhârebeler, muhârebe hâzırlığı ve sınıf-ı muhtelif-i askeriyyenin vezâifi, hücum-ı kati, cüz’î tamların salâhiyeti, dumansız barut, topçu ve süvârinin vazifesi, hücumdan sonraki hal.

Cild-i sâni’nin mündericatı ser-levhâları dahi ber-vech-i âtidir: Tedafüi muhârebeler, tabiye-i tedafüiye, kıt’aatın tertîbâtı, atışlar, müdâfaada taarruz, ric’at harekâtı, başkumandanın icrâ edeceği tedâbîr, takip harekâtı başkumandanın ahz etmiş îcâb eden tedâbîr, ileri karakol hizmeti, hülasa, ileri karakol hizmetinin ehemmiyeti.

Eser-i mezkûr: Büyük Frederik, Napolyon, General Fevriye, General Monar, Fon Bogolanski, General Loval, General Berto, Fon Şerf, General Herve, General Pebron, Fon Vidern, General Haneryon, General Don ve hâkeza misillü gerek mazinin ve gerek devr-i hâzırın en meşhûr muharrirîn-i askeriyyenin en meşhûr asker ve kumandanlarının efkâr ve akvalı zemîn-i ittihâz olunarak ve zamânımız muhteriatından olarak düvel-i mevcûdenin hemen cümlesi tarafından bi’l-kabûl istimâl olunmaya başlayan dumansız barutlarla mükerrer ateşli tüfenkler ve bunların zamânımız usûl-i harbine husûle getirdikleri tadîlât ve tebeddûlat nazar-ı dikkat ve itinâda tutularak yazılmış ve en meşhûr seferlerde ve bilhâssa Almanlarla Fransızlar

arasında vukua gelen 1870-71 Seferi'yle Osmanlılarla Ruslar'ın 1877 Seferi'nde calibi inzâr-ı dikkat olan en mühim ve meşhûr bazı vakâyi-i harbiyye misâl sûretiyle ve itâ olunan kavâidi teşrih ve isbât-ı marazında esere ithal kılınmış olup bunlar meyanında ez-cümle Plevne Muhârebâtı'na müteallik olarak best ve beyân olunan bazı husûsât cidden istifâde bahşdır.

Kitâb-ı mezkûrun hîn-i tahrîrinde yeni Fransız, Alman, İtalyan vesâir bazı hükûmet talîmnâmeleri ile hizmet-i seferiye kânûnnâmeleri nazar-ı dikkat ve itinâyâ alınarak anların itâ ve beyân ettiği kâideler, usûller îcâb ettikçe best ve beyân olunarak tenkîdât ve best-i mütâlaâta girişilmiş ve hele kitâb-ı marûzun en meşhûr vakâyi-i harbiyye, en metin ve yeni esâslara, en meşhûr askerlerin efkâr ve arasına müsteniden mücmel ve muhtâsâr sûrette muhârrer olmakla beraber zamânımızın hemen bi'l-cümle usûl ve kavâid-i harbiyesini bi-tamâmîha câmi olmuş min külli'l-vücûh sezavar takdîr ve tahsin bulunmuştur.

Kitâb-ı mebhûs cild-i sânisinin beşinci sahîfesinde ibarat-ı atiyeyi okuyoruz:

Fon Şerf diyor ki: “1866, 1872 Seferleri'nden sonra Prusya târih-i harbinin beyân ettiği malûmâta göre taarruzun kesb-i rûhcan etmesi ol-kadar kuvvetlice tesîs ve kabûl edilmiştir ki hiçbir vakit başka bir fikir anı değıştirmeyeceğinden bu mes'ele ile meşgul olmak fazla gözükür”.

General Berto dahi: “1877 Şark Seferi her ne kadar tabiye nokta-i nazarından müdâfaanın esbâb-ı tefevvuk ve rûchânını meydân-ı vuzuha koyduysa da fakat müdâfaayı bir hüsn-i netîceye ifrâğ etmek için aynı zamânda bir taarruz ve mukabil hüçûma eşedd-i lüzûm olduğunu ve aksi hâlde müdâfaa-i mutlaka dâima mağlubiyyetle nihâyet bulduğunu bize pekâlâ isbât eyledi” demiştir.

Tabiyenin her türlü terakkîyât-ı cedîde ve kavâid-i asliye ve esâsiyesinden bâhis olan böyle bir eser-i nafii vücûda getirerek kütüphâne-i askerimize ihdâ eylemekten dolayı sahib-i eser Süreyya Bey Efendi min külli'l-vücûh sezavar-ı takdîr ve tahsin olmakla askerliğimiz nâmına kendilerini tebrike müsâraat eder ve saye-i hazret-i padişahide bu gibi daha nice nice âsâr-ı ciddiye ve makbulenin neşrine muvaffakiyetlerini eltaf-ı hüdadan tazarru ve niyaz ile beraber eser-i nefis-i mezbûru umûm zâbitân ve ümerâ-yı askeriyemize tavsiye eylerim¹⁷⁶.

¹⁷⁶ Mîrâlây Ahmed Muhtar, “Takdîr-i Âsâr – Makale-i Bibliyografya (Bazı Âsâr-ı Cedîde-i Askeriyye Hakkında Malûmât ve Mütâlaât-ı Şâmindir) -”, *Malûmât*, No. 152 (13 CA 1316/ 29 Eylül 1898), s. 655-656.

5. Makale-i Mahsûsa

Almanya Devlet-i Fehimesinin Kuvve-i Askeriyyesi*

Medhal

Almanya Ordusu cihân askerinin en şanlı, âli bir mevkiini işgâl etmiş ve çünkü burada görülen kemâlât-ı askeriyye başka hiçbir orduda görülememekte bulunmuş olduğundan bütün düvel ve hükûmet kendi ordularına her türlü galebe ve zaferi kemâl-i sürat ile istihsâla cidden muktedir bulunan bu muntazam, bu müthiş orduya benzetmeye çalışmakla türlü türlü menâfi-i istihsâl eylemektedirler; buna binâen mezbûr ordudan ne kadar çok bahsedilse elbette ol-kadar faydalı olur.

Veli nimet bi-minnetimiz sevgili padişahımız halife-i rûy-ı zemin efendimiz hazretlerinin saye-i kemâlât-sermaye-i hilafet penâhilerinde Almanya Ordusu'nun kemâlât-ı askeriyyesi pey-der-pey ordusu Ordu-yı Hümâyûn'a da nakl edilmekte bulunmakla bu ordu hakkında atide ita ettiğimiz en yeni ve en son malûmât-ı melhûsanın bütün kariîn-i Osmaniyyece mazhâr-ı his telakkî olacağına iştibahımız yoktur.

1. Almanya Ordusu'na müteallik malûmât-ı umûmiyye

1. Almanya Devlet fehimesinin askeri bütçesi ve vakt-i sulhda bu bütçeye dâhil olan asâkir ve hayvânât:

Almanya Devleti'nin 1899-1900 senesi mâsârîf-ı askeriyyesi takrîben 803 milyon frank olup bunun 650 milyon frankı mâsârîf-ı asliye ve 153 milyon frankı mâsârîf-ı fevkaladedir.

Almanya hükûmet-i muhtelifesinin husûsî bütçelerine dâhil olan jandarma mâsârîf-ı ile takrîben 90 milyon franklık raddesinde olan tahsîsât-ı askeriyye sabikü'l-beyân makadir meyanına dâhil değildir.

Almanya Ordusu'nun bütçeye dâhil olan kuvve-i mevcûdesi ber-vech-i âtîdir:

Zâbitân	23730
Küçük zâbitân	69873
Neferat	495500
Etba	21500
Baytar	659
Veznedar	1039
Silahçı (tüfenkçi ve kamacı)	1014
Saraç	93
İdare memûrları (levazım-ı memûrin ve mustahdemini)	2000
Memûrin-i duhaniye	250
Askeri sandıkları memûrini	100

* "Lauth" nâm muharrer şehrin ahîren Fransa'da neşr olunan 742 sahîfelik eser-i meşhûrinden alatariku't-telhis kaleme alınmıştır.

Mehakim-i askeriyye memûrini	250
Kal'a-ı idâre memûrini	220
Hizmet-i sıhhiye idâre memûrini	700
Eczacı	22
Remont (hayvân tedâriki) memûrini	160
Memûrin-i muhtelife	230
cem'an	612045
Bir senelik gönüllüler	9000
Yekûn umûmi	621045

Takrîben 3000 raddesinde olan kadeler (zâbit namzetleri) ile 9500 raddesinde olan jandarma asâkiri, envalidler (malûlîn-i askeriyye) muhtelif emakin-i askeriyyede müstahdem sivil memûrin ve amele, hastahanelerdeki sivil hastahane hizmetçileri sabikü'l-beyân yekûn umûmiye dâhil değildir.

Âtîde tafsil olunduğu üzere yem tayînâtı almağa istihkakı olan bârgîrlerin adedi jandarma asâkirinin hayvânâtı dâhil olmamak üzere tahmînen 117000'dir; lakin hizmet bârgîrleri makâmında olarak yalnız 101000 bârgîr bütçe mevcûduna dâhil olup diğer 16000 bârgîr zâbitânın malı olmakla anlar tarafından beslenir.

Bundan başka atlı asâkir kullarında biri sûret-i husûsiyyede olarak bulundurulan 3400 bârgîr ile bir senelik gönüllülerin 1300 raddesinde olan bârgîrlerini dahi mikdâr-ı sabika ilave eylemek münasip olur. Bu halde vakt-i sulhda bütün Alman Ordusu'nda bulunan bârgîrlerin mecmu adedi 122000 mikdârına baliğ olur.

2. Almanya Ordusu'nda vakt-i sulhda mevcûd ve müstahdem bârgîrlerin sûret-i inkisâmı

Bâlâda beyân olunduğu üzere bütün Almanya Ordusu'na müteallik olan bârgîrlerin vakt-i sulhdaki mevcûd-ı aslisi jandarma hayvânâtı dâhil olmamak üzere tahmînen 122.000'dir. Bu mikdâr bârgîrlerin sınıf-ı muhtelif-i askeriyye beynindeki sûret-i inkisâmı bir sûret-i takrîbiyyede olarak atide irâe kılınmıştır:

	Adet-i bârgîr
Harbiyye nezâretleri nezdinde	200
İdare hey'eti nezdinde	50
Generaller nezdinde	1.350
Kale muhafızları nezdinde	200
Erkân-ı harbiyye mülhak zâbitânı nezdinde	1300
Erkân-ı harbiyye nezdinde	8.000
Piyâde asâkiri nezdinde	6.000
Süvârî asâkiri nezdinde	70.000
Sahrâ topçusu nezdinde	31.000
Yaya topçusu (muhâsâra ve kale topçusu) nezdinde	500
Mühendisîn-i askeriyye ve kazmacı asâkiri nezdinde	500
Nakliye asâkiri nezdinde	4.500
Hizmet-i muhtelifede	600
cem'an	117.000

Bir sûret-i husûsiyede istihdâm kılınan bârgîrler ile bir senelik bârgîr gönüllülerin evvelce beyân olunduğu üzere takrîben 5000 raddesinde olan bârgîrleri mezkûr yekûndan hariç olmakla bu dahi zam edildikte bütün Alman ordusuna müteallik bârgîrlerin vakt-i sulhdaki mevcûd-ı aslisi 122000 mikdârına baliğ olur.

Almanya'da yüzbaşı rütbesinde olan zâbitân ile daha büyük rütbeli bütün zâbitân bârgîrlerini kendileri tedârik ve mübayaa ederler. Devlet yalnız süvârî ve aklı topçu mülazım-ı sani ve evvellerine ve bu sınıflarda kendi rütbelerinin henüz beratına nâil olmamış yüzbaşılara birer bârgîr ita eder ve beş senelik bir devr-i tāsârruf nihayetinde taraf-ı devletten ita olunan bârgîrler zâbitân-ı mumâileyhimin kendi malı olur. Bârgîre binen dîğêr zâbitân devletten husûsî bir tazminât (yani hayvân bedeli) alır ve bununla kendi bârgîrlerini hariçten tedârik ve mübayaa eder.

3. Almanya Devleti'nin kolorduları ile süvârî ve topçu asâkiri ve mezkûr kolordulara müteallik devair ve merakiz-i askeriyye

Almanya Devleti'nin Landover ve Landstorm denilen bir nevi asâkir-i redife ve müstahfazasının gayrı olan asâkir-i muvazzafasının müteşekkil nizâmiye ordusu yirmi üç kolorduya münkasım olup bunlar dahi: Rusya Hassa Kolordusu ve birden on dokuza kadar numarayı hâiz 19 kolordu ile (bunlardan on ikinci ve on dokuzuncu kolordular Saksonya'ya mütealliktir birden üçe değin numaralı üç Bavyera kolordusundan ibarettir.

Kaideten her kolordu iki piyâde fırkasından ve her fırka iki livâdan terekkeb eyler (maa-hâzâ kolordulardan bazıları ve ez-cümle birinci, on dördüncü ve ikinci Bavyera kolorduları müstesna olarak üçer fırka üzerine müretteb olduğu gibi bazı fırkalar dahi üçer livâdan mürekkebirdir); her livâ üçer taburlu iki âlâydan müteşekkil ise de bunun bazı istisnaları da vardır.

Almanya Devleti'nin umûmen beheri iki âlâydan ve yalnız biri üç âlâydan müteşekkil 46 nizâmiye süvârî livâsı (93 nizâmiye süvârî âlâyı) mevcûd olup vakt-i seferde Landover (redif) ve Landstorm (müstahfiz) süvârî asâkiri de teşkil kılınır.

Almanya Devleti'nin 574 adedi nizâmiye bataryası, 180 adedi ihtiyât bataryası, 180 adedi Landstorm (müstahfiz) bataryası olmak üzere her biri altı toplu cem'an 934 sahrâ bataryası (5604 sahrâ topu) vardır.

Almanya Devlet-i fehimesi kolordularının devair ve merakizi cetvel-i âtîde gösterilmiştir:

Kolorduların numaraları	Kolordu dâireleri	Livâ Dâirelerinin adedi	Landovera denilen asakir -silik-	Kolordu Merkezi
-------------------------	-------------------	-------------------------	----------------------------------	-----------------

			dâirelerinin adedi		
Hassa kolordusu	Prusya ve anın tarafından idâre olunan ahz-i asker devairi	-	-	Berlin	
Birinci kolordu		6	11	Königsburg	
İkinci kolordu		4	12	Şettin	
Üçüncü kolordu		6	18	Berlin	
Dördüncü kolordu		5	10	Magdeburg	
Beşinci kolordu		6	17	Pozen	
Altıncı kolordu		7	18	Preslav	
Yedinci kolordu		7	21	Monster	
Sekizinci kolordu		7	18	Koplanh	
Dokuzuncu kolordu		4	16	Altuna	
Onuncu kolordu		5	13	Hanovra	
On birinci kolordu		4	13	Kassel	
On ikinci kolordu		Saksonya ve	7	8	Dressov
On üçüncü kolordu		Vertemberg	7	17	Şututgard
On dördüncü kolordu		Bad ve Alsas	2	14	Karlsruhe
On beşinci kolordu		Ulya	1	5	İstarsburg
On altıncı kolordu	Alsas süfla	4	3	Mets	
On yedinci kolordu	Leveren	6	11	Daniski	
On sekizinci kolordu	Prusya	5	15	Frankfurt	
On dokuzuncu kolordu	Prusya ve Hes	4	11	Laysik	
Birinci Kolordu	Saksonya	5	14	Münih	
İkinci Kolordu	Bavyera	Sabit değildir	18	Vurtezburg	
Üçüncü Kolordu			Sabit değildir	-	
cem'an		106	288	-	

4. Almanya'nın kolordularının vakt-i sulhda kuvve-i mevcûdesi

Vakt-i sulhda her kolordunun kuvve-i mevcûdesi yek-dîğerinin aynı değildir; kolordulardan her biri harbiyye nezâretinden kendisine mahsûs olmak üzere bir kuvve-i mevcûde-i husûsiye cetveli alır ve tabur ve âlâylarını bu cetvele tevfiken mikdâr-ı lazımlarına iblağ eyler.

Âtîde irâe olunan bazı âlây ve taburların kuvve-i mevcûdeleri bu bâbda muhtelif misâl ve numûne gibi telakkî olunabilir.

Âlây taburlarından beherinin mevcûdu

-	Zâbit	Asker
31 aded takviye edilmiş âlây*	23	660:640
183 aded takviye edilmiş âlây	18	570
1 aded takviye edilmiş âlây	18	501

Nişancı Taburlar

Her taburun mevcûdu

-	Zâbit	Asker
4 aded takviye edilmiş tabur*	22	680

* Takviye edilmiş 31 âlây âtî'z-zikr kolordu fırkalara mütealliktir: Hassa Kolordusu'ndan 9 âlây, on dördüncü kolordudan 2 âlây, on beşinci kolordudan 10 âlây, on altıncı kolordudan 8 âlây, beşinci Bavyera fırkasından 2 âlây, (Mets'deki âlâylar) ki cem'an 31 âlây takviye olunmuştur.

* Takviye edilmiş dört tabur: Alsace'deki dördüncü, sekizinci, onuncu, on dördüncü nişancı (avcı)

15 aded takviye edilmiş tabur	22	614
-------------------------------	----	-----

Tertîb-i seferide bir taburun kuvve-i mevcûdesi bir aded tam olmak üzere 1000 kişidir. Her tabur dört bölüğe münkasım olup üç taburdan müteşekkil her âlâyda bölükler birden on ikiye kadar numara alırlar; 1-4 numaralı bölükler birinci taburu, 5-8 numaralı bölükler ikinci taburu, 9-12 numaralı bölükler üçüncü taburu teşkil eder.

5. Almanya idâresinde müstahdem erkân-ı harbiyye zâbitânının vakt-i sulhda mikdârı

Almanya'da vakt-i sulhda istihdâm kılınan erkân-ı harbiyye zâbitânının adedi (yani erkân-ı harbiyye kadrosuna dâhil olan erkân-ı harbiyye zâbitânının mikdârı) her sene bütçeye göre tahdîd edilir. Erkân-ı Harbiyye kadrosu hâricindeki pek çok erkân-ı harbiyye zâbitânı ordularda kıtaat-ı mukanna-i askeriyyede hizmet-i fiiliyyede istihdâm olunur.

Tertîb-i seferiye göre istihdâm kılınan erkân-ı harbiyye zâbitânına gelince bunların mikdârı seferberlik planına tevfiik edilir.

1898-99 sene-i maliyesi için erkân-ı harbiyye zâbitânının erkân-ı harbiyye kadrosuna dâhil olan mevcûdu 262 kişi olup bu mikdâr zâbitândan 13 adedi general rütbesini, 28 adedi mirâlây rütbesini, 221 adedi büyük zâbit ve yüzbaşı rütbesini hâizdir. Zâbitân-ı mumâ-ileyhimin rütbece olan taksîmi vech-i marûz üzere olduğu gibi memûriyet cihetiyle olan taksîmi dahi ber-vech-i âtîdir:

Berlin'de bulunan Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Dâiresi'ndeki erkân-ı harblerin adedi	88
Ateşe militerlik ile memalik-i ecnebiyyede bulunan erkân-ı harblerin adedi	8
Münih'de Bavyera Erkân-ı Harbiyyesi	12
Saksonya Erkân-ı Harbiyyesi	4
Kolordu ve firkalar erkân-ı harbiyyesi	118
Kal'a erkân-ı harbiyyesi	10
Muhtelif memûriyetlerde bulunan erkân-ı harbiyye zâbitânının adedi	22
cem'an	262

6. Almanya Devlet-i fehimesi nezdinde hizmet-i fiiliye-i askeriyyede bulunmakla bi't-tamam muallim olan eşhâs

1. Nizâmiye Ordusu

Sabit hey'et	Zâbitân ve memûrin	30000	114000
Zâbitân (kadro)	Küçük zâbitân ve küçük memûrin	84000	
1898 ve 1897 seneleri esnan-ı askeriyyesi		474000	
Bir sene gönüllüler		9000	
cem'an		597000	

taburlarıdır.

2. İhtiyât Asâkiri

1896, 95, 94, 93, 92 seneleri esnan-ı askeriyyesi	1078223
---	---------

3. Landover denilen redif asâkirinin tertîb-i evveli

1891, 90, 89, 88, 87 seneleri esnan-ı askeriyyesi	732457
---	--------

4. Landover denilen redif asâkirinin tertîb-i sanisi

1886, 85, 84, 83, 82, 81 seneleri esnan-ı askeriyyesi	702943
---	--------

5. Landstorm denilen asâkir-i mustahfaza

1880, 79, 78, 77, 76, 75 seneleri esnan-ı askeriyyesi	850000
---	--------

cem'an	3960623
--------	---------

Bu mikdâra 1899 ve 1900 senelerinin esnan-ı askeriyyeleri dahi idhâl edildiği halde bugün Almanya Devlet-i fehimesinden dört milyonu bir hayli mütejaviz muallim eşhâs-ı askeriyyeye malik olduğu tezâhür eyler.

7. Almanya Devleti'nin vakt-i seferde çıkarabileceği sınıf-ı selâse asâkirinin mikdârı

1. Piyâde

Almanya Devleti'nin tam tertîb seferi üzere çıkarabileceği piyâde asâkiri ve boy efrâdı müstesna olmak üzere ber-vech-i âtîdir:

	Adam
624 nizâmiye taburu bunun on dokuzu nişancı taburudur	624000
246 sahrâ taburu	346000
9 nişancı ihtiyât taburu	9000
328 ihtiyât taburu "Landover" tertîb-i evvel	328000
328 "Landover" taburu tertîb-i sâni	328000
328 "Landstorm" taburu tertîb-i sâni	328000
1863 tabur	1863000

2. Sûvârî

Almanya Devleti'nin tam tertîb seferi üzere çıkarabileceği sûvârî asâkiri depo efrâdı müstesnâ olmak üzere ber-vech-i âtîdir:

	Bârgîr
372 nizâmiye sûvârî bölüğü	56000
184 ihtiyât sûvârî bölüğü	28000
93 Londstorm sûvârî bölüğü	21000
70 nişancı (avcı) sûvârî bölüğü	750
656 sûvârî bölüğü	105750

3. Topçu

Almanya Devleti'nin tam tertîb seferi üzere çıkarabileceği sahrâ topçu asâkiri depo efrâdı müstesnâ olarak ber-vech-i âtîdir:

574 nizâmîye bataryası bunun 532 adedi piyâde ve 42 adedi süvârî bataryasıdır.
180 ihtiyât bataryası bunun 160 adedi piyâde ve 20 adedi süvârî bataryasıdır.
180 Landstorm bataryası
934 aded 6 toplu batarya yahud 5604 top ¹⁷⁷ .

Almanya Devlet-i fehimesinin kuvve-i askeriyyesi

Medhal

(İki yüz altmış dokuzuncu nüshamızdan mâ-bad)

3. Bazı sınıf-ı askeriyyeye müteallik malûmât-ı mahsûsa

1. Almanya sahrâ topçusunun el-yevm malik olduğu sahrâ efvâh-ı nâriyesi

El-yevm Almanya Devlet-i fehimesi beş nevi sahrâ efvâh-ı nâriyesine malik olup efvâh-ı nâriye-i mezkûrenin üç nevi resmen istimalden iskât edilmiş ve pey-der-pey kaldırılmakta bulunmuş olduğundan fi-mâ-bad Alman topçuları altında yalnız iki nevi sahrâ alet-i nâriyesi bulunacaktır.

Alman topçularının el-yevm malik olduğu beş nevi sahrâ efvâh-ı nâriyesi şunlardır:

1. 1873 modeli 9 santimetrelik mantelli toplar

2. 1873-88 modeli 9 santimetrelik mantelli toplar.

İşbu efvâh-ı nâriye 1873 modeli 9 santimetrelik topların tahviliyle husûle gelmiş olup nisbeten daha hafiftirler.

3. 1873-91 modeli 9 santimetrelik mantelli toplar. Nikelli çelikten mamûl olan iş bu toplar tedricen evvelce mezkûr iki nevi efvâh-ı nâriye makâmına kaim olacak idi. Atide mezkûr serî ateşli topun kabulü üzerine cümlesi rağbetten düşmüşlerdir. Mezbûr toplar nikelli çelikten mamûl olduklarından andâht ettikleri pareleyici dane yani torpil danesi namluları derununda patlar ise ana mukâvemet ederler. Mezbûr topların kuyruk mukatta sathında numaraları ve Krupp kelimesine delâlet eden Kp harfleri mukayyed olduğu gibi speengranade yani pareleyici dane (torpil danesi) atıklarına ve bu nevi mermiyâta mukâvemet ettiklerine delâlet eylemek üzere sath-ı mezkûr üzerinde bir de s harfi muharrerdir. Efvâh-ı nâriye-i mezkûre hem piyâde ve hem de süvârî bataryaları için kabul edilmiş ve eski sahrâ toplarının bu nevi toplarla tebdiline dahi başlanmış ise

¹⁷⁷ Ahmed Muhtar, "Makale-i Mahsûsa - Almanya Devlet Fehimesinin Kuvve-i Askeriyyesi-", *Malûmât*, No. 269 (21 N 1318/ 12 Ocak 1901), s. 580-584.

de çok zaman geçmeden ber-vech-i marûz serî ateşli bir top kabul edilmekle bit-tab' bataryalarda mevcûd efvâh-ı nâriye iş bu yeni topla tebdil olunmağa başlamıştır.

4. 1896 Modeli 7,7 Santimetrelik Serî Ateşli Sahrâ Topları: Şapandav tophane-i kralisi mamûlâtından olan işbu toplar 300 misketi hâvî bir şarapnel ile yalnız dane namını hâiz bir torpil danesi endâht ederler. Bu mermilerin her ikisi dahi zayıf tesirli tapa ile mücehhezdirler. Mezbûr topların son menzili 7500 metredir. Bunların sürat-ı andâhtları her topla bir dakikada azami olarak beş andâht icra olunabilecek derecededir.

5. 1898 Modeli 10,5 Santimetrelik Sahrâ Obüsleri: İş bu efvâh-ı nâriyenin kapağı menşuri kamalı olup kundağı 96 modeli serî ateşli topun kundağına müşabih ve üzerinde iki adet dingil iskemlesini hâvidir. Mezbûr obüsler bir şarapnel ve bir de torpil danesi andâht ederler; mermiyât-ı mezkûre 16 kilogram mikdârı bir sıklattedirler.

2. Yaya Topçu Asâkiri (Kale ve Muhâsâra Topçusu): Almanya Devlet-i fehimesi nezdinde yaya topçusu namıyla yâd olunan kale ve muhâsâra topçusu sahrâ topçusundan kâmilen müferrezdir. Almanya'da yaya topçu asâkirinin tertîb-i hazırı üzere mevcûdu 149 yaya topçu bölüğüdür. Bölükler dörder dörder birleşerek 37 yaya topçu taburu teşkîl eyler (1874 sene-i mîlâdiyesinde bu taburlardan yalnız 29 tabur mevcûd iken 1880 sene-i mîlâdiyesinde 2 tabur 1893 sene-i mîlâdiyesinde dahi 6 tabur yeniden teşkîl kılınmış olmakla yaya topçu taburlarının adedi ber-vech-i marûz 37'ye iblağ olunmuştur.

Sabıkü'l-beyân 37 yaya topçu taburunda 15 aded ikişer taburlu ve iki aded dahi üçer taburlu âlây yani cem'an 17 aded yaya topçu âlâyı teşkîl olunmuş ve bir tabur münferiden istihdâm edilmekte bulunmuştur. Taburdan beheri beyân olunduğu vechle dört bölükten mürekkebe ise de on ikinci Saksonya yaya topçu âlâyının taburlarından biri dört bölük yerine beş bölüğü hâvidir.

Sabıkü'l-beyân yaya topçu asâkirinden maada Almanya'da bir de yaya topçu talîm taburu mevcûd olup üç bölüğü olan bu tabur Juterbug'da bulunan yaya topçusu andâht mektebine memûr ve merbuttur.

Bâlâda mezkûr yaya topçu âlâyları ber-vech-i âtî numara alırlar:

Hassa yaya topçu âlâyı; 1-15 numaralı yaya topçu âlâyları

1 ve 2 numaralı Bavyera Yaya Topçu Âlâyları.

Hassa yaya topçu âlâyı hassa kolordusuna ve 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 14 numaralı yaya topçu âlâyları aynı numarayı hâiz kolordulara merbut olduğu gibi 3 numaralı âlây

on birinci kolorduya, sekizinci ve on ikinci âlâylar on altıncı kolorduya, dokuzuncu âlây altıncı kolorduya, onuncu âlây on beşinci kolorduya, on birinci ve on beşinci âlâylar on yedinci kolorduya, on üçüncü âlây on dördüncü kolorduya rabt ve tahsîs edilmiştir.

Bavyera birinci yaya topçu âlâyı birinci Bavyera Kolordusu'na merbut olduğu gibi üç taburlu olan ikinci Bavyera yaya topçu âlâyının birinci ve ikinci taburu Meç Kalesi'ne ve üçüncü taburu Jermerşayem Kalesi'ne (İkinci Bavyera Kolordusu'na) rabt ve tahsîs kılınmıştır.

Almanya'da yaya topçu taburlarından ekserinin kuvve-i mevcûdesi 18 zâbit ile taburun takviye edilip edilmemiş olması haline nazaran 571 veya 600 kişidir. Mezbûr taburlardan yedisinin kuvve-i mevcûdesi 550 kişi olduğu gibi ikisinin kuvve-i mevcûdesi dahi yalnız 500-520 kişidir.

Tertîb seferinde yaya topçu bölüklerinin mevcûdu 200 kişidir.

Almanya Devlet-i fehimesi sinin-i adideden beri yaya topçusunu mevzi topçusu makâmında olarak sahrâ ordularında istihdâma sarf-ı himmet ve itina etmekte ve yaya topçu asâkirini nakliyata alıştırmak ve büyük çaplı efvâh-ı nâriyeyi (yani 12 santimetrelik toplar ve 15 santimetrelik obüsler ile 21 santimetrelik şişhaneli havanları) icabında sahrâ topları gibi sevk ve tahrik ile harb ettirmek için her sene Almanya'da mühim talîmler icra olunmaktadır*.

Ahîren Almanya Devleti'nin bazı kolordularında (hassa kolordusu ve üçüncü, dördüncü, altıncı, sekizinci, on beşinci, on altıncı, on yedinci kolordular ile yirmi beşinci has fırkasında) bir sûret-i tedriciyede olmak üzere büyük cüsseli bârgîrlerden müteşekkil koşum hayvânâtı ihzar ve tedârik olunarak bir takım müfrezeler teşkil kılınmıştır ki bu müfrezelerden beherinin kuvve-i mevcûdesi:

1 mülazım, 5 çavuş, 1 borizen, 2 efrâd, 1 amele, 7 binek hayvânı ile 44 aded büyük cüsseli bârgîrden ibarettir. İşbu kuvve-i mevcûdeye 1899 senesi teşrin-i evveli ibtidasından itibaren 36 adam ile 36 bârgîr ilavesi takarrür etmiştir. (Almanya Devleti 1893 senesinde yaya topçusunun bi'l-cümle taburlarını koşum müfrezeleri ile teçhiz etmeyi talep eylemiş ise de lazım gelen krediler red edilmiş idi. 1890 sene-i mîlâdiyesinde mezkûr müfrezelerden ikisi ve 1895 sene-i mîlâdiyesinde mezkûr

* Almanya Devleti'nin en meşhûr topçu generallerinden olup birçok âsârıyla meşhûr ve mütearif bulunan General Rone'nin bu bâbdaki makale-i meşhûresine mürâcaat buyurula (bu makalenin bir sûreti sahrâ muharebelerinde mestur hedeflere karşı endaht veyahut sahrâ topçusunun sahrâ obüsleri ve ağır hedefleri namı tahtında olarak Dresd'de basılan enternasyonal Revü'nün Şubat 1900 tarihli ve (ilave 2) işaretli nüshasında ve bir sûret-i mütercimesi o sıralarda neşr olunan haftalık malûmâtta mûndericidir.

müfrezelerden ikisi ve 1895 sene-i mîlâdiyesinde dahi dîğer ikisi teşkîl ve ihdâs olunmuş ve daha sonra mezkûr müfrezelerin adedi dokuza iblağ edilmiştir.

Almanya'da sahrâ asâkirine merbut ağır efvâh-ı nâriyenin bir kısmını teşkîl eden obüs ve havan bataryalarından beheri ber-vech-i âtî terekküb eder: 6 kıta alet-i nâriye (havan bataryalarında yalnız dört kıta alet-i nâriye vardır), 6 cephane arabası, 1 batarya arabası (mühimmat arabası), 1 tarassud arabası, 6 döşemelerin nakline mahsûs araba, 1 yem arabası, 2 me'kûlât arabası, 1 yük arabası ki cem'an 23 arabadır.

Bâlâda zıkr ve beyân olunan yaya topçu asâkirinden maada seferberlik zamanında Landover denilen redif asâkirinden dahi her biri dörder bölüklü 37 yaya topçu taburu (cem'an 148 yaya topçu bölüğü) teşkîl olunmak Almanyaca mukarrer ve müttehaz usuldendir. Bu taburlar nizâmiye ordusunun sabikü'l-beyân 37 yaya topçu taburuna mütenazır olup anlar vasıtasıyla (yani mezbûr taburlardan beherinin iki tabura inkılabıyla) teşkîl kılınır.

Her kolorduda bir Landover yaya topçu taburu bir beşinci bölüğü hâvîdir ki bu bölük kolordu dâhilinde seferber haline geçen yaya topçusunun kafesi için depo hizmetini (depo bölüğü vazifesini) îfâ eder.

Almanya Devlet-i fehimesi nezdinde 1899-900 bu derecesi mûcebince yeniden bir yaya topçu âlâyı erkânı ile bir yaya topçu taburu teşkîl olunacak ve bu tabur on üçüncü yaya topçu taburu ile birleşerek on üçüncü yaya topçu âlâyını teşkîl edecektir.

İstihad

Almanya Devleti'nin yaya topçusuna dair bâlâda ita ettiğimiz malûmâtın müsteban olur ki mezkûr topçu asâkiri hakkında ahîren Almanya'da tadilat ve ıslahat-ı külliye icra edilmiştir. Devlet-i ebed-müddet-i Osmaniyeye ta Devr-i Sultan Mahmud Han-ı Adlî'den beri ve kendi topçuluğu için Alman topçuluğunu numûne ve model ittihaz etmiş ve saye-i hazret hilafet penâhide el-yevm Osmanlı topçuları Alman topçularına manend bir şekil ve sûrete girmiş olmakla Almanya yaya topçuları (kale topçuları) hakkında ahîren icra olunan ıslahat ve tensikat ve bu bâbda husûle getirilen terakkiyat ve tekemmülâtın karîben Ordu-yı Hümâyûn kale topçularına dahi teşmil edileceğine ve şu sûretle de türlü türlü menâfiin tahsil olunacağına şekk ve şüphemiz yoktur.

3. İstihkâm Mühendis ve Kazmacı Askeri

El-yevm Almanya Ordusu'ndaki istihkâm-ı askeri (kazmacı askeri) yirmi üç taburdan ibarettir. Yeniden iki tabur teşkîl olunmak üzere; bu halde istihkâm taburlarının adedi yirmi beşe baliğ olacaktır. Mezbûr taburlardan hassa taburu ve

birinciden on yedinciye kadar olan taburlar ile iki Bavyera taburundan beheri birer kolorduya merbut ve bu kolorduların numarasını hâiz iseler de ikinci kolordunun 1890 senesinde teşkîl ve ihdâs olunan istihkâm taburu müstesna olarak on yedi numarasını ve on yedinci kolordunun istihkâm taburu dahi 2 numarasını hâizdir.

Sabıkü'l-beyân 23 taburdan mütebâkî kalan 18 ve 19 ve 20 numaralı taburlar dahi birinci, on beşinci, on altıncı kolordulara tahsîs edilmiş olmakla bu kolordulardan beheri bir mirâlây veya kaymakâmın taht-ı kumandasında birleştirilmiş iki istihkâm taburuna malik ve mumâ-ileyhim falan kolordunun istihkâm kumandanı namını hâizdir.

1899-1900 bütçesine göre Prusya'da dört bölüklü bir istihkâm taburu ve Saksonya'da bir istihkâm taburu erkânı ile bu taburların yalnız iki bölümü teşkîl olunacaktır. Bu halde Prusya Hükûmeti kendi 18 kolordusu için birinci ve on beşinci ve on altıncı kolordulardan beherine ikişer tabur tahsîs edilmek üzere cem'an 21 istihkâm taburuna malik olacağı gibi Saksonya Hükûmeti kendine müteallik on ikinci ve on dokuzuncu kolordulara mahsûs olarak iki istihkâm taburuna ve Bavyera Hükûmeti dahi kendi üç kolordusu için on bölüklü kezalik iki istihkâm taburuna malik olacaktır.

Her istihkâm taburu vakt-i hafreynde dört bölükten müteşekkil olup bunlardan üçü sahrâ istihkâm bölümü ve biri kale istihkâm bölümü nâmını hâizdir; iki Bavyera Taburu beşer bölüklü olup bölüklerden üçü sahrâ ve ikisi kale istihkâm bölümüdür.

Seferberlik zamanında: Üç sahrâ bölükleri hal-i seferberliğe geçen mütenazır kolordu ile hareket ederler; kale istihkâm bölüklerine gelince: Bunlardan her biri üç yeni bölüğe tahavvül ederler ki anlardan birine ihtiyât bölümü ve diğer ikisine kale istihkâm bölümü deniyor. Bundan maada her istihkâm taburu depo bölümü namıyla bir bölük daha çıkarır.

İşbu teşkîlattan ayrıca olarak her tabur ikisi fırka ve birisi kolordu köprücü takımı olmak üzere üç köprücü takımını dahi seferber hale vaz' eder.

Almanya'da istihkâm asâkiri hey'et-i zâbitânından başka bir de (mühendis kolu) mevcûd olup iş bu kol düvel-i saire ordularında dahi mevcûd olan istihkâm erkân-ı husûsiyesinden müteşekkildir. Zâbitân gerek terfi-i rütbe etmek sûretiyle ve gerek hizmet ve vazife icabatından olarak mezkûr iki kolun birinden diğerine geçebilirler.

Bir istihkâm bölümünde dört zâbitten müteşekkil bir hey'et-i zâbitân ve 135 ile 154 arasında mütehavvil efrâd-ı askeriyye vardır. Tabur erkânını büyük rütbeli iki

zâbit teşkîl eder.

Telgraf Asâkiri

Almanya Devleti 1899 senesi teşrin-i evveli ibtidasından itibaren beher üç bölüklü üç telgraf taburu ile bir Bavyera telgraf bölüğüne maliktir. Birinci taburun karargâhı Berlin'de, ikinci taburun Frankfurt'ta, üçüncü taburun Koplent' de olduğu gibi Bavyera telgraf bölüğünün karargâhı dahi Münih'dedir.

Şimendüfer Asâkiri

Almanya Devleti'nin şimendüfer asâkiri beheri ikişer taburlu üç âlâydan müteşekkil ve cem'an 28 bölüğü hâvî bir livâ ile üç bölüklü Bavyera taburundan müteşekkildir.

İstihkâm asâkirinden büsbütün müferrez olan asâkir-i mezkûre doğrudan doğruya erkân-ı harbiyye-i umûmiyye reisi ile Bavyera Erkân-ı Harbiyye Reîsi'nin taht-ı kumandasındadır.

Bundan mâ-adâ şimendüfer livâsının bir işletme kısmı mevcûd olup üç Prusya bölüğüyle bir Saksonya müfrezesinden müteşekkil olan kısm-ı mezkûr Berlin'den Botenburg'e kadar olan şimendüfer hattını işletmeye memûrdur. Bir şimendüfer bölüğünün kuvve-i mevcûdesi 150 kişiden ibarettir.

Baloncu Asâkiri

Almanya'da iki bölükten müteşekkil bir baloncu taburu mevcûdudur.

Nakliye Asâkiri

Almanya Devlet-i fehimesinin nakliye asâkiri: Her biri üçer bölüklü yirmi üç nakliye taburu ile bir de münferid nakliye bölüğünden ibarettir; bu halde Almanya'da 70 aded nakliye bölüğü var demek olur.

Nakliye taburlarından her biri bir kolorduya tabi olmakla mezbûr taburlar tabi oldukları kolorduların numarasını hâiz ve hizmet ve idâre için dahi mezbûr kolorduların sahrâ topçu livâlarından birine merbuturlar.

Her nakliye taburuna bir nakliye kolu (malzeme kolu ile bir ekmekçi takımı) merbuttur.

Her nakliye bölüğünde 4 zâbit ile 101-112 efrâd mevcûd olduğu gibi üç bölüklü bir nakliye taburunda 14 zâbit ile 307 efrâd ve 191 aded bârgîr vardır.

5. Almanya Ordusu'nun Arabaları

Almanya'da seferber hale geçen kolordulardan beherine âtîde gösterilen adette araba verilir:

Piyâde 24000 tüfenk için	368 araba
--------------------------	-----------

Topçu 144 top için	734 araba
Süvârî 1200 kılıç için	34 araba
İstihkâm (kazmacı) askeri için	12 araba
Köprü takımları için	62 araba
Seyyar hastahane takımları için	123 araba
Erzak ve me'külât kabileleri için	605 araba
Telgraf takımı için	10 araba
Erkân-ı harbiyye ve hizmet-i muhtelif için	55 araba
cem'an	2003

Malûmât-ı sabıkaya nazaran Almanya Devleti yalnız 23 kolordusu için cem'an 46069 arabaya malik ve vakt-i muharebede bunları sevke muktedirdir.

Lâhika

Almanya Devlet-i fehimesinin müstemlekât asâkiri.

Almanya Devleti'nin kendi müstemlekâtında mikdar-ı kâfi askeri vardır; asâkir-i mezkûrenin bir takımı Avrupalı olmakla beraber kısm-ı küllisini yerliler teşkil etmekte ve bunların muktedirlerinden küçük zâbit ve hatta zâbit nasb u tayîn olunmaktadır.

Almanya Devleti'nin muhtelif müstemlekâtında el-yevm mevcûd bulunan asâkirin mikdârı âtîde irâe olunmuştur:

Afrika cenûbî şarkî müstemlekesinde (Zengibar kıt'asında) bulunan asâkir	42 zâbit
	17 tabib
	15 veznedar
	64 küçük zâbit
	30 memûrin-i muhtelif
	1725 yerli asker (on iki bölüğe münkasımdır)

Kamerun ve Togo müstemlekesinde bulunan asâkir	6 zâbit
	2 tabib
	25 küçük zâbit
	750 yerli asker

Afrika-yı cenûbî garbi müstemlekesinde (Damara kıt'asında) bulunan asâkir	30 zâbit
	8 tabib
	10 veznedar
	700 Avrupalı asker (bu asâkir dört bölük)
	120 yerli asker (ve bir sahrâ bataryası teşkil etmektedir)

Bundan başka Keyuçeu müstemlekesinde bir topografya hey'eti ile bir hastahane teşkil olunduğu gibi son zamanlarda burada dahi yerlilerden asker teşkil ve ihdâsına başlanmış olan ve evvel emirde efrâdı Çinli ve zâbitânı Alman olmak üzere

âlâ tarikü't-tecrübe yüz kişilik bir numûne bölüğü teşkîl ve ihdâs kılınmıştır¹⁷⁸.

6. Askerliğe Dâir Muhtelif Yazılar

Osmanlı Topçuluğunun Asrı Güzin Hazreti Abdülhamid Hân Sâni'deki Terakiyyâtı

Umûm-ı ümmet-i islâmiyye ve bütün millet-i Osmaniyye için mebde-i feyz ve saadet olan yevm-i Cülûs-ı Hümâyûn'dan beri şu ebad-idâre ve aksâm ve devair-i hükûmetin her birinde hergün bin türlü cilveger olan bunca ıslâhât ve terakkîyâta zamime Ordu-yı Hümâyûnlar'ın tanzîmat ve tensikâtıyla her nevi' vesâit-i harbiyyenin ihzâr ve tedârikâtı hakkında masruf olagelmekte olan inayat-ı bî-gayat-ı tacdârâneleri cidden umûm Osmanlılarla beraber bütün ecânibi bile hayrette bırakmaktadır. bi'l-cümle asker kulları kumandan-ı mukaddeslerinin askerlik ve askerperverlik husûsunda bilâ-fasıla göstermekte oldukları müessir-i celile-i İskender pesendâneyi bir hiss-i şükrân ile görmekte olduklarından uğur-ı hümâyûnlarında fedâ-yı serr ve can etmeye her an ve zamân hâzır ve müheyyadırlar.

Padişah-ı Eflatun-siret efendimiz hazretlerinin umûm Ordu-yı Hümâyûnlarca vaz'-ı pişgâh inzâr-ı enam buyurdıkları na-mütenahi âsâr-ı aliyeyi ta'dât ve beyâna muktedir olamadığımız cihetle serîr ara-yı hilâfet-i kübra oldukları günden beri Osmanlı topçuluğu hakkında vücûda getirmiş oldukları nev-a-nev terakkîyât ve ıslâhâttan başlıcalarını ber-vech-i âtî ta'dât ile asr-ı güzîn hilâfet penâhinin edvâr-ı maziye meyanında bir mevki-i mümtaz tutacağına, gayr-ı kabîl ta'dât olan envâ-ı ıslâhât ve âsâr-ı makbule-i sâire gibi bunların dahi birer mikyas-ı adalet, birer berat-ı mefharet teşkîl edeceğine şüphe yoktur.

Devr-i celil-i cenâb-ı cihân-banide Osmanlı topçuluğunca saha-pira-yı husûl olan terakkîyât-ı azîmenin başlıcaları şunlardır:

1. Sahrâ topçuları mikdârının zaaf derecesinde tezyîdiyle mezbûr topçuların cihân-ı medeniyetin en âlâ toplarından madûd olan mantelli sahrâ toplarıyla tesellüh ve teşhîzi;

2. Sevâhil-i müdâfaası için âlem-i askerinin en müdhîş, en müessir toplarını teşkîl eden uzun tûlda 24 ve 35,5 santimetrelilik kebir çaplı Kruppvari topların kabûl ve tedâriki;

3. 12 ve 15 ve 21 santimetrelilik şişhâneli kuyruktan dolar havânların yeniden

¹⁷⁸ Ahmed Muhtar, "Makale-i Mahsûsa - Almanya Devlet Fehimesinin Kuvve-i Askeriyyesi (İki yüz altmış dokuzuncu nüshâmızdan mâ-bad)-", *Malûmât*, No. 270 (19 N 1318/ 10 Ocak 1901), s. 599-603.

kabûlüyle Osmanlı topları meyanına idhal ve ilâvesi;

4. Son zamânlarda gayr-ı mer'î hedefleri dökmek için kûs endâhtı icrâ eden topların kesb-i ehemmiyet-i fevkalâde eylemesine binâen ordu-yı hümâyûnlarda yeniden seyyar obüs âlâyaları teşkîliyle bu âlâyaların Krupp-kârî 12 santimetrelik kuyruktan dolar şişhâneli sahrâ obüsleriyle teslih ve teşhîzi;

5. 6,5 santimetrelik Cebel toplarının -silik- tarz-ı cedîdde 7,5 santimetrelik Krupp-kari Cebel toplarının yeniden kabûlü;

6. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'un yeniden küşâd ve ilâvât-ı münasebe ile küllî derecede tevsiiyle mevcûd şakirdânın zaaf derecede tezyîdi ve ders programlarının Fransa ve Almanya ve sâir düvel-i muazzama topçu ve istihkâm mektepleri ders programlarının tevfiken yeni baştan tadîl ve ıslâhıyla fabrika-i hümâyûnlarda imâlat umurunda ve sâir topçu ve istihkâm umûr-ı mühimmesinde istihdâm kılınacak topçu ve istihkâm mümtaz sınıflarının teşkîli ve bu vechle Avrupa askeri mühendislerine muadil mühendisler yetiştirilmesine ibtidâr olunması;

7. Tophâne ve Tersâne-i Âmire'ye mensûb çelik ve top imâlathânelerinin yeni baştan ıslâh ve inşâsı ile vatanımızda dahi Krupp-kârî toplar tarzında çelik topların ve şimdiye kadar yapılamamış olan her nevi' çelik topçu mermiyyâtının imâllerine muvaffakiyet hâsıl olması;

8. Topçulukça birinci derecede hâiz-i ehemmiyet olan topçu binek ve koşum bârgîrlerinin dâhil memâlik-i Osmaniyye'de yetiştirilmesi için küllî fedakârlık ihtiyârıyla taraf taraf haralar tesîs ve tedabir-i mühimme-i sâirenin mevki-i fiil ve icrâya vaz' buyurulması;

9. Topçu talîmât muhtelifesinin külliye tadîl ve ıslâhıyla yeniden bir takım topçu manevra ve endâht talîmnâmelerinin ve topçu sınıfına müteallik bunca kütüb-i fenniye'nin vücûda getirilmesi;

10. Kâğıthâne Poligon Hümâyûnu'nun mâsârîf-ı külliye ihtiyârıyla yeniden tesîs ve Çobançeşme Poligon Hümâyûnu'nun dahi alat ve edevât-ı lâzime ve sâiresinin yeniden tedârikiyle ihyasına müsâraat buyurulması;

11. Umûm Ordu-yı Hümâyûnlar için cihân-ı askerinin en yeni, en mükemmel tüfenklerinden madud olan mükerrer ateşli mavzer tüfenk -silik- ve mühimmâtının Tophâne-i Âmire fabrikalarında dahi imâline ibtidâr olunması;

12. Dumansız Osmanlı barutunun bir Osmanlı tarafından icâd olunması ve bu barutun Osmanlı top ve tüfenklerine kifâyet edecek bir mikdârda imâline muktezi baruthânenin tesîs olunmakta bulunması;

13. Gerek piyâde fişenklere ve gerek topçu mermiyyâtı nakline mahsûs olan tarz-ı cedîde demir cephâne arabalarının Tophâne-i Âmire’de imâlîne ibtidâr kılınarak bir haylisinin dahi yapılmış olması;

14. Almanya Orduları’nda ikmâl-i malûmât-ı askeriyye eden topçu zâbitânımız ile sâir müste’dan zâbitân-ı Osmanîyye vasıtâsıyla taraf taraf Osmanlı topçularının talîm ve talîmlerine himmet olunması ve mevasim-i lâzimesinde nişân talîmleri icrâsıyla hedef-i matlûbu vurmaya husûslarındaki meleke ve maharetlerinin tezyîd kılınması sayesinde Osmanlı topçularının harb-i nokta-i nazarından bir derece-i matlûbe-i mukemmeleğe is’âdı;

Gibi her biri topçuluk âlemince kader ve kıymeti gayr-ı kabil-i takdîr bir fayda ve ehemmiyet-i fevkalâdeyi hâiz olan husûsât-ı muhtelifî hep devr-i celîl-i hazret-i Abdülhamid Hân-ı akdesin topçuluğa müteallik olan âsâr-ı aliyyesindedir¹⁷⁹.

Muhaterat-ı Ahîreden 12 Santimetrelik Serî Ateşli Yer Obüsü Hâvî Gruson Geri Zırhlı Kundak

Muhteriat-ı ahîreden 12 santimetrelik serî ateşli bir obüsü hâvî Grayzon-kârî zırhlı kundak küçük zırhlı kale şekillerine nazar oluna.

Zırhlı kundakların ahîren kesb-i ehemmiyet-i mahsûsa eylemekte olmasına ve çünkü bunların mevâzi-i tedafüiyenin umûr-ı müdâfaasında pek azîm hizmetler görmesi memûl-i kavi idiği meşahir mühendisîn-i askeriyyeden bir takımlarının cümle-i müddeiyatından bulunmasına binâen anlardan 12 santimetrelik serî ateşli bir kıt’a obüs ile mücehhez olan en büyüğünün ber-vech-i âtî beyânına mübaderet olunur.

Mezkûr zırhlı kundak (küçük zırhlı kule) bir beton kütleli içine oturtulmuş olup arkasında bulunan kapısından içine dâhil olunur. Kulenin derûnu 600 atımlık cephâne (yani 600 adet metalik hartuclu mükemmel mermi) istiab eder. Hâvî olduğu obüs ile gâyet sürat ve suhûletle dikine ve yanılma nişânlar ahz edilebilir.

Mezbûr zırhlı kundağın hizmetini îfâ için iki adam kâfi olup bunlardan birisi obüsü doldurup sağa sola, yukarı aşağıya tahrik ile nişân alarak ateş edeceği gibi diğeri dahi metalik hartuclu mükemmel mermileri pey-der-pey mahallerinden alarak alet-i nâriyye derûnuna idhal sûretiyle birinciye muâvenet eyler.

Beyân olunan kuleye bir adam tek başına 30 sâniyede bir devr-i tamm icrâ ettirebildiği gibi iki adam devr-i mezkûru 15 sâniyede icrâ ettirebilirler.

¹⁷⁹ Ahmed Muhtar, “Fünûn-ı Askeriyye- Osmanlı Topçuluğunun Asrı Güzin Hazreti Abdülhamid Hân-ı Sâni’deki Terakkiyyâtı”, *Malûmât*, No. 12 (22 RA 1313/ 12 Eylül 1895), s. 233-234.

Bahs olunan obüs Grayzon sistemi nde şakûlî kamalı nev-icâd bir kapak takımına mâliktir. Obüsün tûlu 1550 milimetre = 13 çap olup tûl-ı mecefi 1340 milimetre = 11,16 çap ve şişhâneli kısmının tûlu 1194 milimetredir.

Kapak takımıyla beraber namlu 500 kilogram sıkletinde olup kendisine 5 dereceden 35 dereceye kadar zaviye-i remy itâ olunabilir.

Silâh-ı mezkûr ile atılan mermiyyât (dane ve şarapnel) 16,4 kilogram sıkletinde olup çakıl barutuyla endâhtında sürat-i ibtidaiye 119:243 metre ve silâhın menzil-i müessiri 5000 metredir.

Silâh-ı mezbûrun, 12 santimetrelik yani büyük çapta bir namluya mâlik olmakla beraber sürat-i endâhtı dakikada 10 olmakla bununla icâbında azîm bir tesîr husûle getirilebileceği aşikârdır. Kendisi ile bir çaryek inşâ devâm edilse 150 mermi endâht edilmek iktiza edip her mermi takriben 16 kilogram sıkletinde olduğundan düşmân üzerine bu müddette 2400 kilogram timur külçesi ve kurşun habbesi atılmış olur. Mezkûr el-mikdâr timur külçesi dahi nice binlerce parçalara ayrılmak kâide-i esâsiyeden olduğundan serî ateşli mezbûr toplar üzerine takarrüb ve hücûm eylemek teşebbüsünde bulunacak düşmân asâkirinin ne müdhîş ateş altında, ne hevl-nâk bir hal pür-meralde bulunacağı edna mûlahaza ile malûm olur.

Kal'a ve istihkâmâtan birçoğunun teçhizat-ı esâsiyesini 12 santimetrelik âdî topların teşkîl etmesi bir teamül-i kadîm sûretini almış idi. Bu topların dâneleri 7000 metre mesâfeye ve şarapnelleri dahi 4500 metre mesâfeye kadar endâht olunabildiğinden bu nevi' bir topun topçu muhârebesine en elverişli bir top olduğu müttefik-i aliye idi. Fakat mühendisîn-i askeriyenin bazı meşahiri ahîren bu kâide-i külliyyeyi bozmağa başladı: Son zamânlarda mezkûr topların mahalline serî ateşli 12 santimetrelik obüsler kullanılmak şiddetle tavsiye olundu. Katar mecefinin 13 misli tûlunda olan mezkûr obüs 12 santimetrelik topa nisbetle ziyâde hafif, daha ehven bir fiyatta olduğu misillû direkt endâhtı (yani doğru endâht) misillû en direkt endâhtı (yani hailli endâht) icrâsına da müsaittir, bu cihetle kendisine mahsûs olarak husufi kundaklar imâl ve istimâline de lüzûm yoktur; binâberin inşâtı gâyet sade ve kendisi pek hafif olmak gibi bir fayda-i mühimmeye mâliktir. Bundan başka bâlâda beyân olunduğu vechle beş bin metre mesâfeye kadar gâyet sıhhatli olarak dakikada on mermi endâht etmesi ise eslihâ-i hâzıra meyanında kendisine bir mevki-i mahsûs kazandırır.

Mezbûr obüsü havî zırhlı kulelerin 3,7 veya 5,7 santimetrelik serî ateşli topları hamil küçük zırhlı kundaklar (sâgir zırhlı kuleler) ile birlikte istimâl kılınması ve

bunlardan eşkâl-i mahsûsasına ve müretteb numûnelere tevfiken tabyalar tesîs ile mevâzi-i tedafüiyenin münhasıran bunlar vasıtâsıyla müdâfaasına ihtimam kılınması mühre-i mühendisîn-i askeriyyeden "Şuman" gibi bazı mühendisînin cümle-i efkâr ve mütâlaâtından olup bu nevi' zırhlı kuleler son zamânlarda İsviçre, Belçika gibi bazı hükûmet-i sagîre taraflarından kabûl edilerek istimâle başlanmış ve Romanya Hükûmeti misillû Avrupa'nın en yani en mükemmel silâhlarını kabûl ve tedârik eylemek yüzünden bütün cihân-ı askerinin takdîrini iktisâb eylemiş bir hükûmetin siret hatt-ı müdâfaasıyla Bükreş müstahkem ordugâhında bu nevi' sagîr zırhlı kulelerden (zırhlı kundaklardan) birçoğunu istimâl eylemesi gerçekten âlem-i askerinin inzâr-ı dikkatini bunlar üzerine celb etmiştir.

Siret hatt-ı müdâfaasında 40 adet -3,7 santimetrelik serî ateşli topa mâlik - kabil-i nakl zırhlı kundak (sâgir zırhlı kule) ile 15 adet -5,3 santimetrelik serî ateşli topa mücehhez- kûsufî zırhlı kundak ve bunlardan başka 12 santimetrelik obüs ile mücehhez mikdâr-ı kâfi zırhlı kundaklar ve havânlar istimâl edilmiştir.

Almanya sonbahar manevralarında kabil-i nakl zırhlı kundaklar (sâgir zırhlı kuleler) ile yapılan tecrübeler küllî faydalı netîceler vermiş olduğu gibi bunlarla Sırbistan'da, Bulgaristan'da ve Osmanlı topçuları vasıtâsıyla Çatalca'da yapılan tecrübeler dahi hüsn-i netâyic ile hitâm-pezir olmuşlardır.

Husûsât-ı marûzaya binâen mezkûr zırhlı kundakların ve bilhâssa anlar meyanında en büyük çapta bir alet-i nâriyyeye (12 santimetrelik obüse) mâlik olan marû'l-arz zırhlı kundağın atiyen daha ziyâde kesb-i ehemmiyet eylemesi ve bâ-husûs Almanlar tarafından muhârebâta istimâl kılınması memul ve muntazardır mülkümüzde topçuluğun bir muhyi-i hakikisi itlâkına bi hakkın sezavar olan ve nice nice efvâh-ı nâriyye-i müdhîşe ve en mükemmel eslihâ-i mütenevvia ile kal'a ve istihkâmât-ı şahânelerini Ordu-yı Hümâyûnlarını teçhîz ve teslih buyurmuş bulunan halife-i bî-medânı sevgili padişahımız şevketlü Gâzî Sultan Abdülhamid Hân-ı Sâni efendimiz hazretlerinin saye-i lütf ve inayetlerinde bu nevi' eslihâ-i müessire ile de satvet-i Osmaniye'nin bir derece daha isâl-ı mertebe-i âlü'l-âl kılınacağı vâreste-i kayd ve beyândır¹⁸⁰.

Osmanlılarda Fenn-i Harb Yâhûd Eski Osmanlıların Usûl Tabyası

Müsâbakat-ı kalemiyyeden Osmanlılar'da fenn-i harb yahut eski Osmanlılar'ın

¹⁸⁰ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Muhaterat-ı Ahireden 12 Santimetrelik Serî Ateşli Yer Obüsü Hâvî Gruson Geri Zırhlı Kundak", *Malûmât*, No. 68 (2 N 1314/ 4 Şubat 1897), s. 399-401.

usûl-i tabiyesi

Pek çok zamânlar pişgâh satvetinde Avrupa'yı lerze-nâk etmiş ve avalim-i ulviye-i askeriyyenin en namdar, en parlak devletlerine bi't-defaat şanlı galebeler çalarak saha-i cenk ve cidalin en şanlı kahramanları sırasına geçmiş bulunan eski Osmanlılar'ın harekât-ı askeriyyelerine yolda icrâ ettikleri ve ne sûretle muhârebe eyledikleri yani (fenn-i harb-i Osmanî) ile bunun âsâr-ı muhtelifede dûçar olduğu tahavvûlat-ı mütenevvia ve bu tahavvûlatın husûle getirdiği vukuat ve netâyic-i harbiyye herkesin ve hatta bütün âlem-i askerinin kemâl-i dikkat ve itinâ ile tedkîk ve teftiş eylemek istediği ve hele Avrupalılar'ın pek büyük merak içinde bi't-defaat tedkîkatına girişmekle beraber tamâmen kesb-i itlâ edemedikleri ahvâlden olmakla bu bâbda itâ olacak her türlü malûmâtın herkes tarafından mazhâr-ı hüsn-i kabûl olacağı ümidiyle ecdâd-ı kiramımızın fenn-i harbi hakkında şu makaleyi yazmağa mübaderet eyledik. Bu bâbda me'haz ittihâzına bihakkın sezâ kütüb-i askeriyye-i Türkiye ve efrenciyyenin hemen yok derecesinde kalil ve mahdûd olmasına binâen müteferrik birçok âsâra mürâcaât edilmeye zarûret hâsıl olmaktan mütekevvin kusurları kariîn-i kiram elbette nazar-ı afv ile görürler.

İnzâr-ı dikkatimizi devr-i istilâmıza kadar geriye götürüp de evvel vaktin muvaffakiyat-ı fevkalâdesine atf-ı inzâr dikkat eder ve ba'dehu edvâr-ı müteâkibede muvaffakiyat-ı Osmaniyye'ye emâle-i inzâr-ı teftiş eyler isek bu iki nevi' muvaffakiyat arasında pek azîm farklara müsâdif oluruz:

Devr-i istilâmızda nâil olduğumuz pek çok galebat ve muzafferiyât hayret-feza meyanında ecdâd-ı izâmımız mücerret padişahân-ı Ali-i Osman'ın eser-i himmetleri olarak iki büyük ve meşhûr meydân muhârebesi kazanmışlardır ki anlar dahi Varna melhame kübrası ile Mohaç* Meydân Muhârebesi'nden ibârettir. Cenab-ı kadir-i mütealin ummet-i necibe-i Osmaniyye'ye birer mevhub-e mahsûsa-i subhâniyesi olan iş bu iki muzafferiyât-ı azîme Osmanlılar'a rûy-ı zemînde pek büyük bir şan ve şöhrat, pek azîm ihtişam ve satvet kazandırmış olduğu gibi düşmân İslamiyet ve Osmaniyyet-i evvellere de pek azîm bir havf ve dehşet ilkâ eylemiş** ve bu muzafferiyât gerek milel-i Hristiyanıyye târihlerine ve gerekse tevarih-i Osmaniyye'ye pek parlak ve şanlı bir sûrette kayd ve tahrîr olunmuştur.

Osmanlılar'ın silâh satvetini Avrupa'ya iyice tanıttırması olan iş bu

* Hac Macaristan'ın merkezinde bir şehirdir.

** Meşhûr Kont de Marsigli'nin *Devlet-i Osmaniyye'nin Ahvâl-i Askeriyyesi* nâmıyla iki yüz sene evvel yazmış olduğu eser-i mühimin kısım-ı sânisinde sahîfe 119'a mürâcaat buyurula.

muzafferiyâtlar ile Niğbolu, Kosova, İşkodra, Rodos, Belgrad, Temeşvar, Sektüvar ve hâ-kezâ muzafferiyâtleri misillü nice nice muzafferiyât-ı azîme ve hele feht-i Kostantiniyye gibi Avrupa'nın vakâyi-i fevkalâdesinden sayılarak târih-i kurun-ı ahîreye bütün dünya için mebde ittihâz edilmiş bir muvaffakiyet-i celile devlet-i ebed-müddet-i Osmaniyye'nin azîmet ve şan ve şevketini Avrupa'da bir mertebe-i alü'l-ale isâd eylemiş ve Çaldıran muzafferiyet-i azîmesi gibi cihet-i şarkiye muzafferiyât-ı azîmesi ile feth-i Mısır gibi padişahân-ı izâm huzerâtını makâm-ı akdes-i hilâfete isâd eden muvaffakiyet-i kebîre-i kutsiye devlet-i Osmaniyye'ye gayr-ı kabîl ta'dât-ı menâbi kuvvet ve satvet küşâd ederek Osmanlılar'ı harb ve darbdan bıkmaz usanmaz, muvaffakiyat ve muzafferiyâtının arısı arkası alınmaz, mağlûb ve münhezim edilmesi bir türlü mümkün olmaz cengâver bir kavim sûretine koymuş idi.

Marû'z-zikr muzafferiyât ve muvaffakiyatın zamân-ı husûlü olan devr-i istîlâmızın bidâyetlerinde Osmanlıların usûl-i harbleri her tarafa havf ve dehşet iras eden gâyet serî ve şedîd ve fakat gayr-ı muntazam bir takım harekât-ı taarruziye ve Allah Allah tehli-i can fezâsıyla eflakı lerze-nâk eyleyen hücumat-ı mütevaliye icrâsı esâsına müstenid idi, fakat muahharan nezd-i Osmaniyyan'da usûl-i harb gittikçe bir nizâm-ı muayyen ahz ederek umûm ordu beş kısma taksîm edilmiş idi ki anlar dahi: Pîşdâr, sağ kol, sol kol, kısım-ı küllî ile dümdardan ibârettir. Vech-i marûz üzere Osmanlılar şarka mahsûs bir usûl-i harb ihdâs etmişler ve bunun için Çengiz Hân'ın Moğol Hükûmeti aksâmından teşekkül eden Tatar Hükûmetleri'nin usûl-i harbinden hayli şeyler istiare eylemişler idi*.

Ordu-yı Hümâyûn ile Nemse Devlet-i muazzaması arasında olmak üzere Macaristan'da icrâ olunan muhârebeler gerek Osmanlılar'ın istimâl ettikleri usûl-i tabiye ve gerek arazinin ahvâli îcâbatından olarak Avrupa'nın sâir mahallerinde edilen muhârebelerden kâmilen başka bir tarzda vukua geliyor idi. Osmanlı süvârîsi bugün

* Bütün şark hükûmetleri nezdinde eski Moğollar'ın ordu-yı usûl-i aşariye tevfikeyen taksim etmek usûlüne riâyet edilmiş olmakla bu usûl Ordu-yı Hümâyûn'da dahi nev-ân-ma nazar-ı dikkat ve itibâra alınmış ve Timurlenk'in istimâl ve ittihâz eylediği usûl-i tabiye Osmanlılar'ın usûl-i tabiyesinden hayli farklı olduğundan bu usûl-i tabiyeden dahi bazı şeyler istiare alınmıştır: Timurlenk'in bizzât tahrîr eylediği kavâid-i harbiyye şâyân-ı dikkat olup fenn-i harbde büyük bir maharete ve ahvâl-i maneviye-i harbiyyeyi istiknah husûsunda fevkalâde bir dirâyete delalet eylemektedir. Anın nizâm harbinde dümdar olmayarak ordu pîşdâr ve sağ ve sol kollardan ve kısım-ı küllîden ibâret dört kısma taksim olunur ve muhârebe esnâsında cenah kolları ileriye doğru sürülerek kısım-ı küllî anların gerisinde bırakılır idi. Timurlenk 1402 sene-i miladiyesinde Sultan Yıldırım Bayezid Hân hazretleriyle Ankara civârında ettiği muhârebe-i meşhûrede iş bu nizâm-ı harbi istimâl etmiş ve mazhâr-ı muvaffakiyet olmuş idi. Timurlenk orduların usûl-i iâşesini eyaletlere tahmil eder idi. Nitekim İnan memâlikini zabt ve istîlâ eyledikten sonra orduyu bu sûrette iâşe eylemiştir ki bu usûl Safevîlerin hükûmeti zamânında dahi baki kalmıştır (*Târih-i Fenn-i Harb'e mürâcaat*).

Rusya’da olduğu gibi pek külliyetli olup hücumlarının şiddeti sebebiyle pek dehşetli idi. Buna binâen Macaristan seferlerinde mezbûr süvârî gibi gâyet cesûr ve kuvvetli bir süvârîye Nemse Asâkiri’nin cemiyetli atışlar vasıtâsıyla mukâvemet eylemesi, arazinin müsâadesinden nâşî îcâbında dağınık avcı ateşleri kullanması ve sonraları müdâfaa fenninde maharetleri emsalsiz olan Osmanlılar’ın müdâfaa ettikleri istihkâmâta hücumlar icrâ etmesi velhâsıl Osmanlılar’a karşı tedabir-i serîa ve tertîbât -ı katiye ahz eylemesi îcâb ediyor idi.

Osmanlılar’a karşı istimâl ve ittihâzı zarûret-i mebrume şekl ve sûretini almış bulunan marü’z-zikr usûl ve kavâid-i harbiyyenin tatbîkatında ol-zamân şimdiki bütün Almanya memâlikiyle Avusturya ve Macaristan memâlikine mâlik bir devlet-i cesîme teşkil eden Avusturyalılar pek büyük müşkülata dûçâr ve birçok inhizamat-ı katiyyeye uğramış olmakla beraber harbin bir takım ahvâl-i nazike ve mühimmesine şu sûretle kesb-i itlâ eyleyerek bu sayede sonraları içlerinden Dük Dolovren, Dük Dolovi, Dük Dubad, Prens Ojen gibi büyük ve mahir kumandanlar yetişmiş ve bunların edvâr-ı muhtelifede ve bilhâssa on yedi sene kadar devâm eden Macaristan sefer-i tavili esnâsında Avusturyalılar’a büyük faydaları ve bilakis Osmanlılar’a mazarrat-ı adideleri dokunmuş ise de bu seferi Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye’nin Avusturya, Rusya, Leh, Venedik Hükûmetleri misillû evvel zamânın en büyük ve kuvvetli dört devletine karşı on yedi sene kadar devâm ettirmesi ve netîcesinde bu ittifâk-ı azîm ve mukaddesin semeratını gaye-i lâzımına isâl ettirmemeye muvaffakiyeti dahi cidden şâyân-ı mûlahaza ve takdîrdir.

Osmanlılar ettikleri seferlerde müntehab süvârî askeri vasıtâsıyla düşmân memâlikinin ta içerilerine doğru baskın ve akınlar icrâsıyla düşmânın memul etmediği yerlerden ansızın zuhûr edivererek ilk muvaffakiyat-ı harbiyyeyi iktisâb ile ba‘dehu muzafferiyetlerini tevâlî ettirmek gibi bugün süvârîsi kesir bazı devletler tarafından dâima tatbîk ve icrâ edilegelen en esâslı bir kâide-i harbiyyeyi kemâl-i muvaffakiyetle pek ziyâde istimâl ederler idi¹⁸¹.

Eski Osmanlı Lağımları

4. Eski Osmanlı lağımları Osmanlılarda husûsî atışlar

Muhârebe lağımlarını yapmak ve istimâl eylemek husûsâtında yani muhârebe lağımcılığı fenninde eski Osmanlılar pek mahir idiler ki bu husûs Marsigli gibi ecnebi

¹⁸¹ Mîrâlây Ahmed Muhtar, “Osmanlılarda Fenn-i Harb Yâhûd Eski Osmanlıların Usûl Tabyası”, *Malûmât*, No. 71 (23 N 1314/ 25 Şubat 1897), s. 467-468.

müverrihlerinin bile taht-ı tasdikindedir.

Malûmdur ki barutun malûm olan tesîrât-ı muharrebesini hâsıl edebilmesi için turâb veya duvar derûnunda sûret-i mahsûsada açılmış bir boşluk (yani fırın) derûnuna yerleştirilmesiyle muhârebe lağımları tekevvün eyler. Bir orduyu dâima takip eden ve derûnlarına barut vaz'ıyla andâht ve istimâl kılınan alât-ı harbiyyeden yani top enva'ından gayrı vesâit ile bir mahallin zorlanması veya hedm ve tahrîbi arzu olunduğu bi'l-cümle ahvalde lağımlar istimâl olunur.

Osmanlılar'ın lağım yapmak sanatını bazı mahir erbâb-ı sanayi vasıtâsıyla Kandiye muhâsara-i tavilesi esnasında öğrendikleri Marsigli'nin tarihinde mukayyed ise de muhâsara-i mezkûreden evvel Osmanlılar'ın lağım yapmak sanatına vakıf oldukları o zamanlar dahi Devlet-i Aliyye'nin mahsûs lağımçı askeri mevcûd olmasıyla müsebbet ve Osmanlılar'ın mezkûr muhâsaradan evvel dahi muhârebât-ı vâkıada lağımlar tertip ve istimâl ettikleri muhakkak olmakla Marsigli'nin itâ ettiği malûmat-ı mukarin-sahhat değildir. Kaldı ki Osmanlılar muhâsara-i medide-i mezkûre esnasında, bazı maharetli sanayi-i askeriye erbabının ve bilhassa lağımçı ustalarının vukua gelen tecârüb-i mütevaliyeleri sayesinde, lağımçılığı pek ziyâde ileri götürmüşlerdir. Mezkûr muhâsarada tertip ve istimâl olunan Osmanlı lağımlarının Venedikliler'in lağımlarına min-küllî'l-vücûda tefevvuk eylemesi muhâsara-i mezkûre esnasında lağımçılık sanatınca husûle gelen terakkîyâtımız delailindedir.

Kandiye Muhâsarası'ndan sonra burada iktisâb-ı mühlike ve maharet eden lağımçı ustaları malûmat ve tecrübelerinden taşradaki lağımçı asâkirini dahi agâh bilmek üzere muahharan memâlikin her tarafına gönderilmişlerdir. Bazı yerli masonların dahi lağımçılık sanatının Osmanlılar nezdinde intişâr ve terakkîsine hizmet ettikleri mervîdir.

Devletin menfaat-ı mahsûsasına hizmeti sebkat eden erbâb-ı sanatı türlü türlü imtiyâzlar ile ser-firâz eylemek ve bunlara külliyatlı ücret vermek hükûmet-i seniyyece öteden beri itibar edilmiş umurdan olmakla (lağımçı ustaları) gibi erbâb-ı sanayi dahi bu gibi in'am-ı devletten maa-ziyâde müstefid olurlar idi.

İstanbul'da lağımçı asâkirine lağımçılık sanatı bizzat talîm ve tedris eden lağımçı ustaları ve bunların cümlesinin amiri olmak üzere bir de lağımçı başı mevcûd idi. Meşhûr Marsigli İstanbul'da iş bu lağımçı ustalarıyla görüşerek lağımçılığın esasını teşkîl eden husûsât ve mesâil-i muhtelif hakkında îrâd ettiği suâllere pek yolunda cevaplar almış olduğunu tarihine kayd ve tahrîr eylemiştir. Ve iş bu mes'ele ve ucubeden istinbât kılınan usul ve kavâid âtîye derc edilmiştir:

Tahrîb edilmesi arzu olunan bir duvarın mesâfesini ölçmek: Bu bâbda muktedir ve işgüzâr bir lağımçı askeri istihdâm olunur idi. Merkum bir sicme bağlanmış bir taş beraber alarak lağım dehlizlerinin birinci deliği (methali) gündüz hangi mahalde açılmak talim olunmuş ise gece vakti ol-mahalle kadar gider ve yüz üstü yatarak veyahut ayakta durarak bu taş duvarın ayağına kadar atıp ba'dehu ipin fazla kalan kısmını kat ile kısım-ı dîğerini civâr istihkâmlardan biri derûnuna çekip orada mesaha eder ve bu usta ile lağım dehlizinin (galerisinin) hâvî olacağı hatt-ı esasın tûlunu tayîn ve hesap eyler idi. Husûsât-ı marûza sahîfe 1295'deki eşkâl meyânında † harfli şekilde irâe olunmuştur.

Lağım dehlizine ne gibi vesâit ile istikâmet verildiği:

Lağım dehlizine istikâmet vermek için ibre-i mîknatısı nâdire istimâl kılınır idi. Sûret-i umûmiyyede dehlize istikâmet vermek için lağım tabyası nâmıyla evvel emirde nısf-ı dâire şeklinde bir istihkâm (redodi) yapılarak bunun dâhilinde Kazaklardan şahıslar tertip olunur. Ve lağım dehlizinin tûlunca bir şâkul îanesiyle şahıslara nazaran ahz-ı istikâmet edilir idi. El-hâsıl gerek mebdede ve gerek ortada dehliz istikâmetinin nokta-i matlûbeye doğru gidip gitmediğini tedkîke her ne zaman ihtiyaç hâsıl olur ise dehliz derûnunda ocuna mum yağlı bir şâkul salıverilerek boşa kol vasitâsıyla lağım tabyası derûnundaki şahıslara istikâmet alınır idi. Sahîfe 1295'deki eşkâl meyânında ‡ ile gösterilen şekl-i lağım tabyasını irâe eder.

Lağım dehlizinin hangi şekilde olduğu

Osmanlı lağım dehlizlerinin kısım-ı ulyası † harfli şekilde gösterildiği vechle müdevver idi. Mezkûr dehliz bir adam boyunun nısfından biraz daha yüksek olmakla derûnlarında hafriyat bağdaş kurularak icra edilir idi. Osmanlılar dehlizleri mümkün olduğu kadar dar yaparlar ve bunların derûnlarını tahliye için derûnu turabla memlû sepetleri halatlarla cerr eylerler idi. Bu derece dar bir dehliz derûnunda lağımı doldurmak Osmanlı lağımçılarına ziyâde güç gelir idiyse de maa-hâzâ böyle dar dehlizli lağımlardan dâima pekiyi netâyic husûlüne ümit var olduklarından ve çünkü bu halde toprak ve yük torbalarıyla kapatılması lazım gelen açıklığın ol-kadar büyük olmayacağı be-dîdâr bulunduğundan Osmanlılar sâbıkü'z-zikr dar lağımları dâima istimâl eylerler idi.

Lağım dehlizine hava aldirmek için † harfli şekilde gösterildiği üzere mezbûr dehlizin kemeri bir burgu vasitâsıyla delinir idi.

Osmanlıların hazine dedikleri lağım fırını nısf-ı dâire şeklindedir † harfli şekilde bu tertipte bir fırın gösterilmiştir.

Lağımı doldurmak her fırının zemini üzerine bir bez sürülüp iş bu bezin üzerine tazyik edilmeksizin barut dökülür ve bunun üzerine dahi fırının arzı kadar bir arzı hâvî ve hazine ağacı nâmını hâiz ahşap bir ızgara (ج harfli şekle müracaat) vaz' edilir idi.

Lağım fırınının ağızını kapamak için yapılan tertîbât: Lağım fırınının methalini kapamak için oluk nâmında ve methal-i mezbûre bir şekilde iki ağaç kullanılır idi (د harfli şekle müracaat). İşbu ağaçlardan alet bulunan ağaçta lağım sucuğunun geçmesine mahsûs bir ح deliği mevcûd idi. Fitol denilen lağım sucuğu derûnu mevâd-1 müştâile ile memlû tûlânî bir üstüvaneden ibaret olup ا harfli şekilde ی ی ی harfleriyle gösterildiği vechle vaz' kılınır idi. Lağım dehlizinin derûnu turâb ve yük torbalarıyla imla olunur ve dehliz bu nice arızanı olarak vaz' kılınan ve merenk tesmiye kılınan direkler vasıtâsıyla mezbûr torbalar mesâfe bâ-mesâfe tespit edilir ki tertibiyet-i marûza bu vechle doldurulmuş bir dehlizin bir kısmını irâe eden و harfli şekilde tamamen irâe kılmıştır.

Şimdiye kadar itâ ve beyân olunan eşkâlin cümlesi kâmilten bitmiş bir Osmanlı lağımının ne sûretle vücûda getirileceğini tefehhüm ve irâe ederler ن ن ile irâe kılınan şeklin hey'et-i umûmiyyesi eski Osmanlılar'ın muhtelif muhâsara ve kale muhârebelerinde inşa ederek kullandıkları mükemmel bir eski Osmanlı lağımının şekil ve tertîbât-ı umûmiyyesini irâe eder. Lağıma ateş م mahallinden verilir ve bu ateş derûnu mevâdd-1 müşaile ile memlû bulunan lağım sucuğu vasıtâsıyla lağım fırınına sirayet ederek lağımı patlatır idi.

ا Bir duvarın mesâfesi ölçerek ana göre lağım dehlizinin tûlunu bulmak için bir lağımçı askerinin ucuna taş bağlı bir sicmi bir duvarın ayağına doğru atması.

ب Lağım tabyası denilen ve derûnuna şahısların makâmında çubuklar dikilen nisf-1 dâire şeklinde bir istikhâm (redodi) olup mezbûr şahıslar dehlizin bütün tûlunca kalavuz makâmında kullanılır ve daha bize istikâmet vermek için başıyla ötelinde şâkuller sarkıtılarak mezkûr şahıslar üzerine ahz-1 istikâmet edilir idi.

ح Eski Osmanlıların kısm-ı alası müdevver olan lağım dehlizinin şekli.

د Dehlizin hava alması için kemerinden burgu ile mailen açılan delik.

ح Hazine denilen lağım fırını.

و Hazine ağacı tesmiye olunan ahşap ızgara.

ز Lağım fırınının ağızını kapamak için müstâmel olan oluk nâmındaki iki ahşap kiriş.

ح Alet-i oluk kirişinde bulunan delik olup mezbûr delik şekl-i ه'de ی ی ی harfleriyle gösterildiği vechle dehlizin bütün tûlunca mevzû olan fitil nâmındaki lağım

sucuğunun geçmesine mahsûstur.

ﻝ Bir dehlizin toprak ve yük torbalarıyla doldurulmuş olan bir parçası.

ﻡ Lağım sucuğuna ateş verilen mahal.

ﻉ ﻉ ﻉ Eski Osmanlı sistemi nde mükemmel bir lağım¹⁸².

Düvel-i muhtelifenin kuvâ-yı bahriyyesi

Bütçe müzâkerâtında nazar-ı dikkate alınmak üzere geçenlerde İngiltere Hükûmeti tarafından düvel-i muhtelifenin kuvâ-yı bahriyyesi hakkında tanzim olunan bir layihanın sûreti bu kere neşr edilmiştir. Bu layiha İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, İtalya, Cemahir-i müttefike-i Amerika, Japonya Hükûmetleri'nin el-yevm malik oldukları filoları (donanmaları) kemâl-i sıhhatle göstermekte ve bu filoları terkîb eden ve inşâ olunmuş veya alât inşâ olunmakta bulunmuş olan süfün harbiyyenin muhtelif numûne ve tertîbâtını pek mükemmel bir sûrette irâe ve beyân eylemektedir. Layiha-i mezkûreden muktebes olan cetvel-i âfî her devlete müteallik her sınıf-ı süfün harbiyyenin cem'an mikdârını irâe eder.

Düvel-i muhtelifenin mevcûd ve derdest inşâ olan süfün harbiyyesi

	İngiltere		Fransa		Rusya		Almanya		İtalya		Cemahir-i müttefike-i Amerika		Japonya	
	Mevcûd olan	İnşâ olunmakta bulunan	Mevcûd olan	İnşâ olunmakta bulunan	Mevcûd olan	İnşâ olunmakta bulunan	Mevcûd olan	İnşâ olunmakta bulunan	Mevcûd olan	İnşâ olunmakta bulunan	Mevcûd olan	İnşâ olunmakta bulunan	Mevcûd olan	İnşâ olunmakta bulunan
Zırhlı	53	17	31	4	12	12	18	7	15	4	5	11	3	4
Zırhlı Kruvazör	17	14	8	12	10	2	3	2	3	4	2	3	3	1
Himâyeli Kruvazör Himâyesiz Kruvazör	17	9	36	4	3	8	13	4	15	3	14	7	14	4
Zırhlı sâhil muhafızı	15	-	14	-	3	-	21	-	1	-	6	-	9	2
Süfün-i husûsiye	13	-	14	-	15	1	11	-	-	-	19	4	4	-
Süfün denilen torpido sefâini	3	-	1	-	5	2	3	-	2	-	1	-	-	-
Süfün (torpido geçer) denilen torpido sefâini	35	-	10	-	17	-	2	-	15	-	-	-	1	-
Süfün denilen torpido sefâini	75	33	2	10	1	35	1	9	-	11	1	19	8	-
Süfün denilen torpido sefâini	95	-	21	47	17	6	11	-	11	10	16	14	29	4
			9		4		3		4				2	9

Fransa Devleti'nin tarz-ı cedîdde tahtü'l-bahr hareket eder üç sefinesi mevcûd

¹⁸² Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Eski Osmanlı Lağımları-", *Malûmât*, No. 115 (13 Ş 1315/ 7 Ocak 1898), s. 1293-1295.

olup bu nev‘den dokuz kıt‘a sefine derdest inşâdır. Sâir devletlerden hiçbirisinin gerek inşâ olunmuş ve gerek derdest inşâ bu cinsinden süfün harbiyyesi mevcûd değıldir¹⁸³.

Maârif-i Askeriyyemizde Bir Terakkî-i Cedîd Yahut Tabiye-i Muhâsara ve Müdâfaa

Şu devr-i bî-adîl-i hazret-i hilâfet penâhinin -kalemle ta‘dât ve tavsifi hemen hariç az imkân denilebilecek derecede kesir ve vefîr olan- bunca terakkîyât meşkuresinin pek mühim bir kısmı da maârif-i askeriyemiz üzerinde cilvegerdir. Mücerred padişah eaz ve akdes efendimiz hazretlerinin sâye-i teşvîkât ve inâyât-ı mülükanelerinde maârif-i askeriyemiz mazide gene kıyas kabul etmeyecek derecede hakikaten pek ileri gitmiş, askerliğimizin pek âlî bir dereceye itilasına vasıta-i kaviyye olacak nice nice âsâr ve müellifât-ı makbûlenin pey-der-pey kütüphâne-i askerimizi tezyîd edegelmekte olduğı kemâl-i mefharet ve şükran ile görüle gelmekte bulunmuştur.

Âsâr-ı mezkûre meyanında cidden bir mevki-i mahsûs işğâl etmesi tabii olan bir eser-i cedîd ki tabiye-i muhâsara ve müdâfaa namını hâizdir. Maârif-i askeriyemizde bir mevki-i güzini hâiz olacak âsâr-ı makbûle-i askeriyededir. Bu kitâb-ı mühimin adresini âtiye derc ediyoruz:

Fenn-i Muhârebât-ı Kılâ‘ Yâhûd Tabiye-i Muhâsara ve Müdâfaa: Eser, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn muhâsara muhârebesi ve sâhil müdâfaası, tarih-i muhârebât-ı kılâ‘ dersleri muallimi Erkân-ı Harbiyye Kaymakâmları’ndan İbrahim Neşet, hasılatı Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn Matbaası’na terk ve teberru edilmiştir, mahal-i tab‘ı Halıcıoğlu’nda vâkî Mühendishâne-i Hümâyûn Matbaası, tarih-i tab‘ı: 1317, maa-atlas fiyatı: 20 kuruş.

Pek büyük, pek ali bir himmetin mahsulü olan ve mükemmel ve cesîm bir de atlası ihtiva eyleyen şu eser-i mühim-i askeri mekteb-i harbiyye-i şahane tedkîk-i müellifât komisyonu ile Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn meclis maârifinin tasdik ve takdirlerini hâizdir.

Kitâb-ı mezkûr Belçika topçu ve istihkâm tatbîkât mektebinde istihkâmât ve muhâsara muhârebesi fennleri muallimi istihkâm binbaşlarından Deniz’in *Muhâsara Muhârebesi Tabiyesi* namında olan eser-i meşhûr ve mergubu me’haz-ı esasi ittihâz olunarak ve sâir Avrupa müellifin-i meşhûre-i askeriyyesinden yedi zatın her yerde ve bilhâssa Avrupa’da iştihâr eyleyen âsâr-ı makbûlelerine dahi müracaat edilerek vücûda

¹⁸³ Ahmed Muhtar, “Düvel-i Muhtelifanın Kuvâ-yı Bahriyesi”, *Malûmât*, No. 273 (10 Ş 1318/ 3 Aralık 1900), s. 672.

getirilmiş ve nice haşiyelerle mündericatinin teşrihatı yoluna gidilmiş olup metni vasat kıtada 367'den müteşekkil ve bir takım cedavil-i mahsûsayı hâvî ve nihayetinde ayrıca 25 sahîfelik gâyet mükemmel bir de lügatçeye maliktir. Eser oldukça güzel sûrette tab' edilmiş ise de ve çünkü hâiz-i ehemmiyet-i mahsûsa olduğundan, tab'-ı sânisinde daha iyi kâğıt üzerine daha nefis bir sûrette tab' olunacağına intibâh olamaz.

Kitâb-ı mebhûsun büyük kıtada olan atlası güzel kâğıt üzerine tab' edilmiş olup en büyük kıtada denilebilecek 9 levha ile tatbikâta mahsûs ve müteallik 3 haritadan müteşekkil ve kitâb ile atlas ale'l-ade mücelleddir.

Sâhib-i eser ifâde-i meram ser-levhâlî mukaddime-i kitâbta ber-vech-i âtî idâre-i efkâr ediyor: "... Abd-ı acîz çend seneden beri muhâsara muhârebesi fennini tedris ile meşgul bulunduğumdan ihtiraat ve ceddüdat-ı ahîreyi şamil bir me'haz taharrîsinde idim. Geçen sene Belçika'da neşr olunan *Muhâsara Muhârebesi Tabiyesi* nâm eserî maksada pek muvafık add eyledim.

Sâhib-i eserin keşide-i silk tahrîr eylemiş olduğu: Muhâsara muhârebesine ve sûret-i tedrisine dair mütâlâa ser-levhâlî ifâdâtı min-küllî'l-vücûh pek çok fevâidi hâvîdir.

İktidâr ve liyâkâtı cihetiyle hakikaten bir mevki-i imtiyâz ihrâz eylemiş olan izzetli Neşet Bey birâderimizin kütüphâne-i askerimize cidden şeref verecek âsâr-ı nefise ve makbûle sırasında ta'dât lazım gelen böyle bir eser-i mühim ve mükemmeli -pek büyük bir mesâi ve himemât-ı mahsul-ı mücerredî olmak üzere- vücûda getirmeleri min-küllî'l-vücûh şâyân-ı takdir ve tahsin-i mevâddan bulunduğunu min-gayr-ı hat arz ile sâye-i terakkîyât vâye-i hazret-i hilâfet penahîde ana mânend daha nice nice âsâr-ı nefise ve makbûle tahrîr ve neşrine muvaffakiyetlerini eltaf-ı Hüdâ'dan temenni eder ve eser-i mezkûr gibi âsâr-ı mühimmeyi pey-der-pey husûle getirmeye sâir muharririn-i askeriyemizin dahi bi-diriğ himmet buyura geldiklerinin kemâl ve şükrân ile görüle gelmekte olması da şu devr-i mesûdun cümle-i müesser meşkûresinden bulunduğunu müstağni-i şerh ve tafsîl add eylerim. Ve min-Allah et-tevfîk¹⁸⁴.

¹⁸⁴ Mirlivâ Ahmed Muhtar, "Edebiyat-ı Askeriyye – Maruf Askeriyyemizde Bir Terk-i Cedit yâhud Tabiye-i Muhâsara ve Müdâfaa -", *Malûmât*, No. 346 (18 R 1320/ 25 Temmuz 1902), s. 1882-1883.

İKİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

XVII. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti, değişen yenedünya düzenine ayak uydurmak için bir dizi girişimlerde bulundu. Bu girişimlerin başında ise askeri alandaki ıslâhâtlar gelmekteydi. Yapılan askeri düzenlemeler ile birçok eğitim kurumu yeniden yapılandırıldı veya yenileri ile değiştirildi. Revize edilmeye çalışılan Osmanlı askeri teşkilatında nitelikli eğitmen ve modern eğitim müfredatı önemli bir ihtiyaç idi. Bu ihtiyaca yönelik askeri alandaki değişimleri takip etmek, yapılan modern silahları incelemek ve bunları orduya kazandırmaya çalışmak dönemin askeri kademelerindeki subayların görevi idi. Bunların başında ise Ferîk Ahmed Muhtar Paşa gelmektedir. Muhtar Paşa, aldığı eğitim ve tecrübeyi hocalık yaptığı okullarda ders vererek, yazdıklarını kitaplaştırarak veya dönemin gazete ve dergilerinde yayımlayarak askerî teknoloji hakkında yazılar neşretmiştir. Askeri sisteme dâir yazdığı yazıların birçoğunu kendi döneminin önemli yayın organlarından biri olan Malûmât Dergisi'nde yayımlayarak, askeri tarihçiliğin temelini oluşturacak yayınlara imza atmıştır.

Mezkûr dergide yayımlanmış yazılarında genel olarak; Osmanlılar'da askerlik, Osmanlı silahları ve Osmanlı topçuluğu, 1894-95 Rus-Japon Muhârebeleri'nde kullanılan askeri malzemenin niteliği hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca 19. yüzyılda top teknolojisi ile Avrupa'daki top döküm sanayisi, kale savunma stratejileri, seri ateşli sahra toplarının özellikleri, eski Osmanlılar'da top dökme metotları, Avrupa'daki harp akademilerinin eğitim programları, Osmanlı bahriye topçuluğunun imalatı ve buna benzer farklı konularda yazmış olduğu yazılar ile genel olarak Osmanlı ve çağdaşı olan devletlerin askerî ve harb teknolojisinin bir panoramasını çizmektedir. Müellif, *Müsâbakât-ı Kalemîyyeden* ana başlığı altında "Osmanlılar'da Askerlik" ve "Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlılar'ın Fenn-i Eslîhâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet" adlı yazılarını neşretmiştir.

1. Müsâbakat-ı Kalemîyyeden

Müsâbakat-ı Kalemîyye'den ana başlığı altında "*Osmanlılar'da Askerlik*" ve "*Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlılar'ın Fenn-i Eslîhâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet*" nâmıyla iki ayrı makale kaleme almıştır. Muhtar Paşa, "*Osmanlılar'da Askerlik*" başlığı ile kaleme aldığı makaleyi Malûmât'ın 5 ayrı sayısında, birbirinin devamı şeklinde peyderpey yayınlamış olup, öncelikle askerlik müessesesinin ortaya çıkışı ve bu çıkışı gerektiren etmenlerden bahsetmektedir. Harb müessesini İslamiyet

öncesi ve sonrası olarak ele alan yazar, İslamiyet'in doğuşunu askeri teşkilatlar ve müesseseler açısından bir milat olarak kabul etmektedir. İslamiyet öncesinde, özellikle de Arap dünyasının cehâlet ve zillet içinde bulunduğu dikkat çekerek, bu coğrafyada dünyevi hırslar yüzünden yapılan savaşların İslamiyet ile birlikte “*Allah yolunda gaza ve/veya cihat*” anlayışına dönüştüğünü, savaşların amacının dünyevilikten ziyâde daha çok ahiret inancı doğrultusunda şekillendiğini beyân etmektedir. Bu sebeple İslamiyet'in harb sanatına yeni bir bakış açısı kazandırdığını ifade etmektedir. Müslümânlar'ın askeri teşkilatlarında, İslâmiyet ile verilmeye çalışılan nizâm ve intizamın Kur'an-ı Kerim'e göre şekillendiğini ve “İslâm Ordusu”nun “merhamet” doğrultusunda hareket ettiğinden bahsetmektedir.

Müslümânlar'ın rehber kitâbı olan Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde “*Allah yolunda öldürülenlere “ölüler” demeyin. Bilakis onlar diridirler, lâkin siz anlayamazsınız*” meâlindeki ayetler ile Müslümânlar “*Allah yolunda cihat eden kullar*” olarak görevlendirilmiş ve bu sayede Müslümânlar arasında gaza ve cihat yolunda, harbe memur “dâhî” olarak adlandırılacak savaşçılar yetişmiş ve harb biliminin gelişmesine katkı sunmuşlardır. Yazar, askeri alanda evrensel katkılar sağlayan İslamiyet ile Müslümanlar arasında Halid b. Velid gibi olağanüstü askeri emîrlerin yetiştiğini ve askeri öğretilerin geliştiğini ifade etmektedir.

Yazar, Müslümânlar'ın klavuzu Hz. Peygamber'in mirasını devr alan Müslüman Devletler'in yanı sıra Orta Asya'dan gelerek Anadolu coğrafyasında bu görevin birer neferi olan Türkler'in İslam'ın fetih anlayışına uygun olarak hareket ettiğini ve kısa süre içerisinde İslâmın temsilcisi konumuna geldiğini belirtmektedir. Ayrıca, Osmanlı sülâsinin özellikle de düzenli orduların kurulmasıyla beraber, Yeniçeriler'in gaza ve cihat amacıyla Dârü'l-harb topraklarında ayak basmadık yer bırakmayarak, Osmanlıların *İslâm Ordusu* hüviyeti kazandığını ve İslâmın yayılmasına hizmet ettiğini ifade etmektedir.

Osmanlı Devleti, kuruluş yıllarının akabinde topraklarının gittikçe genişlemesi üzerine düzenli bir orduya ihtiyaç duydu. Padişah II. Murad Dönemi'nde Devşirme Usûlü ile devletin askeri teşkilatına yeni birlikler ihdâs edilmiştir. Gayrimüslim çocukların teşkilat bünyesinde yetiştirilerek, devletin hizmetine verilmesi sonucu Yeniçeri Ocağı denilen muazzam bir ordu teşkil edildi. Bu teşkilatın içerisinde Sokullu Mehmed Paşa ve Rüstem Paşa gibi becerikli sadrazamlar da yetişmiştir. Yeniçeriler'in ihdâsı sonrası ise askerlik bir meslek haline getirilmiş ve bu meslek erbâbı başka işlerle uğraşamaz hale gelmiştir. Başka meslek ile uğraşamayan askerin

masraf ve giderlerini karşılamak ve devletin yükünü hafifletmek maksâdıyla *Tîmâr Sistemi* denilen toprak sistemi organizasyonu oluşturulmuştur. Devlet hazinesinden toprakların bölünerek, gelirlerinin beylerin sorumluluğuna verilerek bunun karşılığında asker yetiştirmesi usûlü getirilmeye başlanmıştır.

Askerlik teşkilatının nizâm ve intizâmından dolayı zaferlerin beraberinde geldiğini vurgulayan yazar, Osmanlı Askeri teşkilatını Avrupa ile kıyaslamaktadır. Avrupa’da profesyonel askerliğin ortaya çıkışının Büyük İskender’in Babası Philip’in ilk düzenli orduyu kurması sonucunda oluştuğuna dikkat çekerek, Philip’in kurduğu bu düzenli ordunun zaferlerinden ve ordunun kullanmış olduğu ilkel savaş aletlerinden bahs edilmektedir.

Yazar, Avrupa’da askerlik teşkilatının farklı birlikler bünyesinde yeniden teşkilatlanma sürecini ele alırken bu sürecin İstanbul’un Fethi’ni müteâkib yıllarda gerçekleştiğini ve Avrupa’nın modern anlamda ilk düzenli ordusunun Fransa’da 16.000 piyâde ve 9.000 süvârî askeri birlikleri şeklinde teşkil edildiğini belirtmektedir.

Anadolu coğrafyasında top teknolojisinin 1402 Ankara Savaşı’ndan birkaç yıl önce (1390’larda) kullanıldığını; Yıldırım Bayezid Dönemi’nde, elde taşınır şekilde hafif top tarzındaki tüfenklerin icadından bahs eden müellif; böylelikle ok ve sapana kıyasla ateşli hafif top silahların kullanışlılığı ve yararlılığı sayesinde ilkel savaş aletlerinin yavaş yavaş ordu içinde azaldığını beyan etmektedir.

1600-1700’lü yıllarda savaş ilmindeki değişimler ve Napoléon’un askeri savaş taktiklerine değinen yazar Napoléon’un bu tarihlerden sonra harp sanatına yeni bir bakış açısı kazandırdığını ve eski usûl savaş taktiklerinin önemini kaybettiğini vurgulamaktadır. Çünkü ağızdan dolan yivli tüfenkler, müstakil ve özel taburların teşkili bu dönemde başlamıştır. Eski silahların istenilen başarıları getirememesi sonucunda askeri teşkilatlarda silah teknolojisinin önemini arttırmıştır. Silah teknolojisinin yanı sıra profesyonel askeri birliklerde savaş taktikleri, stratejiler, askerin nizam ve terbiyesi önem kazanmış, askeri üniformaların önemi artmış, askeri kumandanların en yüksek makamlara ulaşma süresinin artık daha meşakkatli ve uzun bir ihtisas sürecini kapsadığı dile getirilmektedir.

Osmanlı padişah ve kumandanlarının İslâm bayraktarlığı yaparak nice zaferler kazanmasını ve muvaffakiyetleri nail olmasının sebebini ise İslâmın getirdiği cesâret ve vatan aşkından kaynaklandığını; bu cesaretin kaynağının ise İslâmın manevi gücünden ve Hz. Peygamber’e duyulan muhabbetten kaynaklandığı ifade etmektedir. Dolayısıyla söz konusu başarıların, dini bütün yöneticilerin samimiyetinden

kaynaklandığı ifade edilmektedir. İslâmın getirmiş olduğu manevi ruh ile Osmanlıların Kosova’da, Varna’da ve daha birçok büyük zaferler kazanarak, devletin gelişmesinde cihat anlayışının sergilendiği örnekler sunulmaktadır. Bu anlayışın ise Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan itibaren yıkıldığı dönemlere kadar sürdüğü belirtilmektedir.

Son olarak da İslâmın yayılmasını ve İslâm ışığında vatanın savunmasını yapan kahramanlara duâ eden yazar, atalarının mirasını devr alanların bu mirasa layık şekilde davranması gerektiğini vurgulayarak, memleketin her karışını müdâfaa ile sorumlu olduklarını belirtmektedir.

Muhtar Paşa; “*Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslîhâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet*” adlı makalesinde ok, yay, kılıç, külüng ve mızrak gibi eski Osmanlı silahları hakkında genel bir malûmât verdikten sonra Yeniçeriler’in ortaya çıkışı ve ateşli silahların ilkel silahlara nazaran daha etkili olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla ateşli silahların zuhûrundan sonra ok, yay, kılıç ve külüng gibi araçların önemini kaybettiğini vurgulamaktadır. Ateşli silahların genellikle fitilli tüfenkler ve daha sonraları ise çakmaklı tüfenk ve tabancalar şeklinde imâl edildiği ifade edilmektedir.

Eski Osmanlı silahlarını ise yakın ve uzak mesafede kullanılmak üzere iki gruba ayıran yazar; yakın mesafede kullanılan silahlarını, gürz veya topuz denilen silâhlar (adi gürzler, şeşper ve kamçı denilen gürzler), meçler (adi meçler, şiş meç, gadara meç), Doğru Kılıç, Eğri Osmanlı Kılıcı, Acem Kılıcı (yatağan kılıç), hançer, kama, külüng, balta ve teber (el baltası, âdi teberler, tırpanlar, haleli bâridler), mızrak, kostaynçe, kargı, zıpkın, çatal ve süngüler şeklinde sıralamaktadır.

Yakın mesafede kullanılan koruma araçları ise; kalkan, miğfer ve zırh takımlarından ibaret olduğu, bunların küçük halkalardan oluştuğu ve zırhların gömlek şeklinde imal edildiği belirtilmektedir. Bu zırhlar, vücudu saracak şekilde imal edilirken, askerin karın ve göğüs gibi hayati önem taşıyan vücûd bölgelerini korumak amacıyla tasarlanacak şekilde dizayn edilmiş ve sadece askerin değil aynı zamanda binek hayvanları darbelerden korumak için, boyunluk muhafazasında da kullanılmıştır.

Uzak mesafeden kullanılan silahlar ise genellikle ateşli silahlar olmak üzere tüfenk ve tabancalardan ibarettir. Bu tüfenk ve tabancalar genellikle İspanyol tarz ve sistemine göre tasarlanmış silahlar idi.

Yeniçeriler’in ateşli silahları bir adet fitilli misket ile bir kılıçtan ibaret idi. Fakat bazılarına bu silahlardan başka bir tabanca ve bir de hançer verilirdi. Yeniçeriler,

İstanbul'da veya karargâhlarda buldukları zamanlarda yalnızca hançer veya tabanca taşırlandı. Savaş dışındaki bu zamanlarda taşınan silahların müdafaadan ziyâde daha çok süs amaçlı veya selamlama merasimlerinde kullanılmak için idi. Bunların dışında bir de ellerinde beyaz bir değnek buldurlardı.

Osmanlı askerinin hafif ateşli silahlarının geneli ve özellikle de Mısır Yeniçerileri'nin silahları gümüş, sedef, mercan, fildişi ile süslü olup bunlardan bazıları Kur'an-ı Kerim ayetleri ile süslenmekteydi. Tüfenkler kendi kurşunlarının ağırlığı miktarınca barut ile doldurulduğunda büyük etkilere yol açabilirdi. Osmanlılar, silah gibi önemli savaş gereçlerini pas gibi etkenlere karşı muhafaza etmek amacıyla üzerleri bakır levhalar ile korumaya çalışmıştır. Süslü bir görünüm vermek için ise genellikle hafif tüfenkler tercih edilmiş ve ağız tarafı *ejder ağzı* biçiminde tasarlanmıştır.

Müellifin verdiği malûmâta göre, Osmanlı Devleti'nde ateşli toplar ve özellikle de eski Osmanlı topunun savaş ortamındaki ilk kullanımı Kosova Muhârebesi'nde gerçekleşmiştir. Ardından Kandiye Muhârebesi'nde tecrübe edilerek kullanımına devam edilmiştir. Bu toplar; humbara, obüs ve mitralyözlerden oluşan seri ateşli silahlar olarak değerlendirilmektedir. Osmanlı topları ise *Efvâh-ı Nâriyye-i Esâsiyye* ve *Efvâh-ı Nâriyye-i Müteferria* isimleriyle iki büyük sınıfa ayrılarak taksîm edilmektedir.

Osmanlılar'ın muharebelerde kullandığı asıl toplardan oluşan toplar üç sınıfa ayrılmıştır ki bunlar *toplar*, *humbaralar (havânlar)* ile *obüslerdir*. Osmanlılar topu ilk defa olarak Sultan II. Murad Dönemi'nde yapılan Kosova Muharebesi'nde kullanılmaya başlamışlar ise de Osmanlı topçuluğunun esâs devri Fatih Sultan Mehmed tarafından bizzat çizimi ve dökümü yapılan Fatih Topları'dır. Fatih Topları ise İstanbul Muhâsarası esnâsında kullanılmak amacıyla çizilmiş ve muhâsara sırasında defalarca yapılan tecrübeler neticesinde son şeklini almıştır.

Fatih'in İstanbul'un Fethi için tasarladığı iki top etkileri açısından Osmanlı askeri teşkilatı ve silah sanayisi açısından emsali görülmemiş etkiler bırakmıştır. Birisi Urban nâmında bir Macar mühendisinin ve diğeri Saruca isminde bir yeniçerinin yardımları neticesinde ortaya çıkan bu iki toptan büyüğünün taşınmasında 50 çift sığır ve 700 kişiye ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Söz konusu eski Osmanlı topları; Ejder Dehn Toplar, Martin Toplar, Şahi Harbazanlar, Balyemez Toplar, Kalanburna Toplar, Saçma Topları, Humbaralar (Havânlar) ve Şapka toplar olarak adlandırılmıştır.

Son olarak Osmanlı topları kundakları bakımından çeşitlerine ayrılmaktadır.

Bunlar ise Atik Mitralyözler, El havânları, Çakaloz Topları, Revolver Topu, Aragnon Topları, Kuyruktan Dolar Atik toplar olarak sıralanırken, mezkûr topların 19. Yüzyıl başlarına kadar devletin birçok muhasara ve savaşlarında kullanıldığına dikkat çekilmektedir.

2. Fünûn-ı Askeriyye

Muhtar Paşa, *Fünûn-ı Askeriyye* ana başlığı altında “*Yalu Muhârebesi*”, “*Top Fabrikaları ve Zamân-ı Hâzır Topları*”, “*Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ‘ ve İstihkâmâtı*”, “*Seri Ateşli Sahrâ Topları*”, “*Eski Osmanlılarda Top Dökme Sanatı*”, “*Avrupa’da Erkân-ı Harblik*”, “*Osmanlı Bahriye Topçuluğunun İmalatı*” isimleriyle birbirinden bağımsız makaleler ele almıştır.

Muhtar, Paşa “*Yalu Muharebesi*” başlıklı makalesinde, Çin ile Japonya arasında gerçekleşmiş olan 1894-95 Harbi’nden bahsetmektedir. Kore Körfezi ağzındaki Yalu Nehri’nde gerçekleşen muharebede her iki tarafın kullanmış olduğu askeri teçhizatın mukayesesini yapan müellif, Çin Ordusu’nun sayıca askerî üstünlüğüne rağmen Japonlar karşısındaki yenilgisinden bahsetmektedir. Öncelikle savaşta kullanılan ve *Kok* denilen teknelere dikkat çeken yazar, kullanılan gemi malzemesinin yapılan ateşler sonucu tahrip edildiğini, Çin’in söz konusu dayanıksız gemilerinin yanında Japonlar’ın Fransa’dan almış oldukları gemilerin daha dayanıklı malzemeden imal edildiğine vurgu yapmaktadır. Buna binaen Japon gemilerinin zırh ile kaplanmış olması, gelen darbelere karşı daha uzun süreli mücadele etmelerine olanak sağlamıştır. Dolayısıyla Çin’in almış olduğu yenilginin önemli sebeplerinden biri de gemi inşasında kullanılan malzemeye dayandırılmaktadır. Çin gemilerinde, demir nikeli gibi sert maden yerine ahşap ve tahtanın yoğun kullanılmış olması, savaş esnasındaki ateşler karşısında dezavantaj oluşturduğu belirtilmektedir.

Çin açısından, bu savaşın sonucuna etki eden önemli faktörlerden bir diğeri ise kullanılan vapur kömürü ve gemilerin ön tarafına taktıkları mahmuzların kullanışsız olmasıdır denilebilir. Japon filosunun, Çin filosunun top atışlarından korunacak şekilde manevralar yapması ve uygun mesafede durması da önemli bir etken olmuştur. Mevzubahis savaşın önemli bir sonucu ise deniz savaşlarında tüfenklerin fazla bir öneme sahip olmadığıdır. Çünkü daha çok mitralyöz denilen çok namlulu silahlar ile cereyan eden muharebede, tüfenklerin fazla bir katkısı olmamıştır. Mitralyözlerin yanı sıra muharebenin Japonlar’ın lehine sonuçlanmasının sebebi, Çin donanmasına karşı kullanmış olduğu ve deniz lağımları da denilen torpillerin kullanılmış olmasıdır.

Muhtar Paşa, Yalu Muharebesi'nde Japon donanmasının Çin'e karşı üstünlüğünün sebebinin "*kestirme olarak denebilir ki Çin Donanması'nı mağlup ve perîşân eden toptur*" şeklinde açıklayarak, Japonlar'ın kullandığı topların önemine vurgu yapmaktadır. Zira Çin donanmasında kullanılan en geniş çaplı topun 30.5 santimetrelik *Krupp Topu* iken Japon donanmasındaki topların en büyüğü 40 çap tolundaki 32 santimetrelik *Kane Topu* idi ki söz konusu topun tesiri yaklaşık 100-110 tonilatoluk Armstrong toplarının tesirine denk gelmekteydi. Öyle ki bu toplardan bazıları Çin gemilerine fırlatıldığında gemiyi ortadan ayıracak şekilde tesir etmekteydi. Dolayısıyla Japonlar'ın kullanmış olduğu askeri teçhizat ve silah üstünlüğü sayesinde sayıca üstün durumdaki Çin donanması, Yalu Nehri ağzında perîşân edilerek, Japonlar'ın galibiyetiyle neticelendirilmiştir. Muhtar Paşa, Japonlar'ın zaferini "*eslihâ-i tedafüye hezîmeti tehîr eder fakat galebe ve zafer yalnız eslihâ-i taarruziyye ile istihsâl olunur*" cümlesiyle sonlandırmaktadır.

Muhtar Paşa, "*Top Fabrikaları ve Zamân-ı Hâzır Topları*" adlı makalesinde, öncelikle devrin padişahı olan Sultan II. Abdülhamid'in askeri sisteme dair hayallerine değinmektedir. Padişahın en büyük arzusunun Osmanlı Ordusu'nu Avrupa'nın seçkin orduları seviyesine getirmek olduğunu ifade etmektedir. Sultan II. Abdülhamid'in ordu konusunda oldukça hassas olduğunu ve ordu zaferlerinin ancak ve ancak modern teçhizatlı silahlar ile donanmasına bağlı olduğunu belirtmektedir. Bu sebeple de II. Abdülhamid, ordu silahlarına önem vererek, gerekli olan silah ve topları Avrupa'nın en büyük silah tedarikçilerinden temin etmeye çalışmıştır. Avrupa'nın silah teknolojisine meraklı olan padişah, devamlı olarak güncel silah envanterini takip etmiş ve bu silahları Osmanlı Ordusu'na kazandırmaya çalışmak için büyük gayret sarfetmiştir.

Muhtar Paşa, 1860'lardan 1895'lere değin Avrupa'nın birçok yerinde çelikten top imalat sektörünün hızla geliştiğini belirtmektedir. Bu sektörün hem resmî hem de gayr-i resmî şekilde imalat yaptığını vurgulayarak, isteyen devletlerin istediği firmaya sipariş vererek dilediği gibi toplar dökülebileceğini belirtmektedir. Abdülhamid'in bu sebeple uzun süredir iş yapılmayan Tophâne ve Tersâne-i Âmire'de yeniden toplar dökürmeye başladığını belirtmektedir.

Muhtar Paşa, 1895'li yıllardan bahsederken dönemin top imal eden sivil fabrikaların en meşhurlarını *Krupp Fabrikası* (Almanya), *Armstrong Fabrikası* (İngiltere), *Kruzov* ve *Kane Fabrikaları* (Fransa) ve *Obuhuf Fabrikası* (Rusya) olarak sıralamaktadır. Söz konusu fabrikaların Avrupa'daki en büyük top imalatı yapan

fabrikalar olduğunu ve bunların yanı sıra irili ufaklı birçok fabrikanın daha olduğunu zikretmektedir. Söz konusu fabrikalar şunlardır;

1. *Krupp Fabrikası*: Kendi döneminin “*en mükemmel, en zengin, en namdar fabrikalarından biri*” olarak nitelendirilmektedir. Frédéric Krupp ismindeki bir girişimci tarafından kurulan fabrika, önceleri bir çelik imalat yeri olarak hizmet verdikten sonra daha sonraları enva-i çeşit top, mermiyyât, barut vs. askeri mühimmat imalathanesine dönüşmüştür. Dolayısıyla mezkûr fabrika sadece top imalathanesi olmayıp, aynı zamanda üretilen toplar için gerekli mermi ve barutu da tedarik edebilmekteydi.

Almanya'nın Essen Şehri'nde kurulmuş olan Krupp Fabrikasının gerek Essen Şehri ile civarında bulunan ve gerek Almanya'nın sair mahallerinde bulunan işçileri ile İspanya'daki demir madenlerinde istihdam edilen toplam memur ve amelenin toplamı yaklaşık 18.000 kişi civarında idi. Krupp Fabrikası, özellikle de top çelikçiliği alanında yaratmış olduğu ün sayesinde büyük devletlerin ekserisinin siparişini aldığını ve top imalatındaki bu prestijinin uzun zaman Osmanlı basınında yer aldığı dile getirilmektedir.

2. *Armstrong Fabrikası*: İngiltere'de bulunan Armstrong Fabrikası da önemli bir top fabrikası olup, büyük top siparişlerini kendi üzerlerine çekebilmiş ve en son tarz ve sistemde ürettiği dökme çelikten mamûl, kuyruktan dolar top üretimi yapmaktadır. İngiltere *Elswick*'de kain Armstrong Fabrikası'nda 12 muhtelif çapta kuyruktan dolar ateşli toplar imal olunmaktadır ki bu topların çapları; 17, 16, 13.5, 12, 11, 10, 9, 2, 7, 8, 6, 5, 4, 72 postluk toplardır. Armstrong Fabrikası'nda mezkûr çaplarda olarak 36 çeşit top imal edilmekteydi.

3. *Kruzov Fabrikası*: “*Kâinatın en cesîm çelik ve top fabrikalarından biri*” şeklinde değerlendirilen bir fabrika olup gerek kendisinde ve gerek şubelerindeki atölyelerinde çalışan amele ve işçi sayısının 10.000 civarında olduğu belirtilmektedir. Fransa'da kâin olan bu fabrika, 1885 yılında neşr edilen bir kânûnnâme ile top imal etmeye başlamış olup, daha önceleri sadece topların taslaklarını hazırlamakta idi. Fakat kânûnnâme ile beraber tesis etmiş olduğu fabrikada kendi hizmetine mahsus küçük, orta ve büyük çaplı, sahil müdafaalarında gemilerde kullanılmaya elverişli olan *Şınayder Sistemi*'ni geliştirmişlerdir. Kısa süre içinde geliştirilen 12 santimetrelik Sahra Obüsü ve geri tepmesi oldukça az olan Sahra Topları sayesinde kısa süre içinde askeri camiada kendini kanıtlamış duruma ulaşmıştır.

1870 tarihinde vukua gelen Fransa-Almanya Muharebesi'nde Fransa

Hükûmeti sivil fabrikalara mürâcaât edince Kruzov Fabrikası Fransa Ordusu'na az bir zaman içinde 250 aded top imal eylemiş olup bunlardan 138 adedi tunç ve 12 adedi çelik top olup, 100 adedi ise “kurşun topu” denilen bir nevi mitralyöz topları idi. Mezkûr ateşli silahlardan başka 22 ve 24 santimetrelik toplarla 22 ve 27 santimetrelik birçok kuyruktan dolar havan dökümü yaparak Fransa Donanması'nın hizmetine sunmuştur. Netice itibariyle Kruzov Fabrikası, Krupp Fabrikası'ndan uzun yıllar hizmete girmesine rağmen, kısa süre içinde gerek top imali ve gerekse her çeşit mermiyât üretimi ile çağdaşı olan silah fabrikaları ile rekabet edebilecek, dünyanın silah ticaretinde büyük bir pay alabilecek seviyeye ulaşmıştır denilebilir.

4. *Kane Fabrikası*: Fransa'da 1885 Kânûnu'nun neşrinden sonra açılmış olduğu hâlde döneminin büyük top fabrikalarıyla rekabet edebilecek seviyede bir müessese haline gelebilmiştir. Kane Fabrikası; özellikle Fransa, Çin, Japonya, Yunan, İspanya, Portekiz, Haiti, Danimarka, Şili, Brezilya, Fas, Meksika, Rusya devletlere ateşli silah imal eden bir kurum idi. 1889 tarihine kadar Fransa Hükûmeti'ne 1800 adet, Çin Hükûmeti'ne 12 adet, İspanya Devleti'ne 130 adet, Portekiz Hükûmeti'ne 10 adet top imâl etmiş olduğu gibi 14 adet de Nordenfield usûlünde serî ateşli top ve 6 adet hareketli, seyyar maksim topu yapmıştır. Söz konusu topları, özellikle de sahil güvenliği müdafaasında kullanılan, 27 santimetrelik olup, 216 kilogram ağırlığındaki mermiyi 570 metre süratle atabilmektedir.

Furjie Şantiye Şirketi tarafından yönetilen Kane Fabrikası, harb donanması imalathanelerinde yaklaşık 7.000-8.000 kişilik bir istihdam sağlamakta idi ki bu işçi gücü sayesinde yıllık ortalama 200 ile 600 arasında modern top üretebilmekteydi.

5. *Obuhuf Fabrikası*: St. Petersburg yakınlarında olan bu fabrika, esasen sivil bir fabrika ise de Rusya Devleti tarafından kendisine nakit yardımları bulunmakta ve bilhassa Rusya Bahriye Nezareti mezkûr fabrikayı himâye eylemekteydi. Kurulduğu yıllarda o kadar da büyük bir imalat ağına sahip olmayan fabrika, Rus Hükûmeti'nin himayeci politikaları sayesinde kısa süre zarfında Rusya Devleti'nin kara ve denizlerindeki askeri teçhizatın imal edildiği bir yer haline almıştır.

Obuhuf Sistemi'nde üretilen ateşli silahlar, ekseriyetle çöl, muhasara ve kale muharebelerine, sahil müdafaalarında kullanılmaya elverişli olan Obuhuf Çeliği (dövme çelik)'nden imal edilmekteydi. Bu ateşli silahların en büyüğü ve önemlileri ise sahil ve gemi topları olup, kendilerine mahsus dumansız barut ile ateşlenmekteydi.

Muhtar Paşa, kendi döneminin önde gelen yukarıdaki büyük askeri silah üretim merkezlerini değerlendirdikten sonra sırasıyla; İngiltere, Belçika, Çin, Japonya,

Avusturya, Norveç, İtalya, İsveç, İspanya, Belçika, Portekiz, Amerika, Danimarka gibi ülkelerdeki irili ufaklı birçok silah üretim teknolojisi ve imalathaneleri hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır.

Söz konusu silah üretimi ve teknolojisi hakkında bilgi veren Muhtar Paşa, devletlerin silah sanayisinde genellikle kendi harb usulüne göre silah seçtiğini ve bu işi de farklı farklı üreticilerden tedarik ettiğini belirtmektedir. Devletlerin sadece bir üretim yerine muhtaç kalmaması gerektiğine dikkat çekerek, bu durumun olumsuz neticeler doğurabileceğini belirtmektedir. Bu manada Osmanlı Basınında sıklıkla yer alan "*Krupp Fabrikası'nın gayrı bir fabrikada iyi top yapılamaz; her devlet oraya mürâcaat ediyor ve etmeye mecbûrdur*" suretindeki gazete haberlerini eleştirerek, güncel silah teknolojisinin takip edilmesi gerektiğini ve gerekirse güncel bilginin kendi fabrikalarında uygulanmasının askeri teçhizat açısından elzem olduğu belirtilmektedir. Basında yer alan haberlere binaen,

“Osmanlılar Cihân-ı Medeniyetin en cesîm, en müdhîş toplarını yollarda ve hattâ harb meydânlarında kendileri isâga ve imâl etmişler ve havân topları gibi her devir ve zamânda pek büyük ehemmiyetle kullanılmış” cümleleriyle Osmanlı Devleti'nin de silah teknolojisinde ilerleyebileceğini, geçmişte Tophâne-i Âmire ve Hasköy Dökümhâneleri'nde yapılan top döküm örneklerini referans göstererek desteklemektedir.

Dönemin büyük devletlerindeki silah üretimini ayrıntılı ele alan Muhtar Paşa, Osmanlı Devleti'ndeki silah sanayisinin gelişmesinde dönemin padişahı olan Sultan II. Abdülhamid'in icraatlarının önemine de değinmektedir. Avrupa'daki silah üretim tesislerinin birçoğunda padişah tarafından zâbitânların gönderildiğini, bu zâbitânların özellikle de Almanya ve Fransa'daki modern askeri silah üretimini Osmanlı Devleti'ne uygulamak görevlendirildiğini belirtmektedir.

Muhtar Paşa, "*Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ' ve İstihkâmâtı*" başlığıyla neşrettiği makalesinde öncelikle Osmanlı Devleti'nde kalelerin eski ve yeni istihkâm usulleri hakkında malûmât vermektedir. Devletin kurulduğu dönemlerde ve sonraki yüzyıllarda ateşli silahların henüz fazla gelişmemiş olması sebebiyle kale muharebelerindeki çetin zorluklara ve bu zorluklara rağmen Osmanlı Ordusu'nun başarılarına dikkat çekmektedir. Osmanlılar, gerçekleştirmiş olduğu fetih hareketleri neticesinde kale muharebelerine ayrı bir önem göstermiştir. Mümkün mertebe mecbur kalmadıkları sürece fetih alanlarındaki kalelere zarar vermemeye çalışmıştır. Zarar gören kalelerin ise tekrar istihkâmalarını yapacak şekilde onarmıştır. Kalın ve yüksek

duvar inşası, mevcut duvarların aralarına dökülen topraklar vasıtasıyla surlarını tahkim ederek, gelebilecek darbeleri önleme yoluna gitmiştir.

Muhtar Paşa, *“herhâlde Osmanlı târîh-i askerîsinin en şanlı sahîfelerinden birçoğunu dahi birçok muhâsara ve kale muhârebeleri işgal eylemektedir”* cümlesiyle kale savunma ve muharebelerinin devlet tarihindeki önemini belirtmektedir. Zira İstanbul, Belgrad, Rodos, Temeşvar, Budin, Kanije, Sigetvar, Viyana kaleleri gibi dönemlerinin en çetin kalelerinden olan bu şehirlerin Osmanlı Devleti'nin kale muharebelerinde uygulamış oldukları stratejik taktikler sayesinde gerçekleştiğini belirtmektedir. Söz konusu kalelerin, öncelikle savaşız ele geçirilmek istendiğini, aksi takdirde açılan sıçan yolları, dehliz veya yer altı lağımları ile kale adeta çembere alınarak, dışarıyla bağlantısı kesilecek şekilde teslim olmaya mahkûm bırakılmaktaydı.

Muhtar Paşa, kale istihkâmında kullanılan usûller, 1800'lü yıllardan sonra ateşli silahların icâdı ve 1870'li yıllardan sonra özellikle de kuyruktan dolar şişhâneli topların kullanımı ile önemini yitirdiğini veya yetersiz gelmeye başladığına dikkat çekmektedir. Ağızdan dolar şişhâneli topların zuhûru, kalelerin istihkâmatını ve savunma metotlarını alt üst etmiştir. Bu sebeple de kalelerin duvarlarından uzak tabyaların inşası ve gelebilecek saldırı ve bombardımanlardan şehirler koruma çareleri hâsıl olmuştur. Bu sebeple de kale etrafında kurulacak bentlerin şehrin hayli ilerisine inşası gerekliliği hâsıl olmuştur. Yeni istihkâm taktiklerinin uygulanması ise çok büyük miktarda para sarfını gerektirerek, devletlerin bütçelerinin önemli bir bölümünü savunma sanayilerine ayırmalarını gerektirmiştir. Askeri savunma sanayisi alanında kalelerin istihkâmında yeni bir model geliştirilmeye başlanmıştır. Kale ve şehirlerin korunmasında eski usûl duvarlar yerine beton ve zırh kullanımına başlanmıştır. Bu yeni savunma modellerini ise başta büyük paralar sarf ederek, memleketlerine uygulayan devletler sırasıyla; Fransa, İsviçre, Romanya, Belçika gibi Avrupa devletleri olmuştur. Ayrıca yeni zırhlı kulelerden kopullar, zırhlı bataryalar, seyyar vagonlar üzerine kurulu serî toplar da kullanılmaya başlanmıştır.

1870-1885 yılları arasında kuyruktan dolar şişhâneli topların zuhuruyla kalelerin ve savunma usullerine olan etkisi ele alındığında, bu etki ilk kez 1859 Yılında Fransızlar ile Avusturya arasında meydana gelen İtalya Seferi'nde görülmeye başlanmıştır. Şişhâneli topların kullanımı ile ilk defa topların menzilleri 2.000 metreden 7.000 metreye ulaşmış ve bu durum kale ve şehirleri adeta savunmasız bir hale getirmiş ve teslim olmaya mecbur bırakmıştır. Yeni topların oluşturduğu etkiler

ile siperler arkasındaki bulunan, asker dışındaki sivil insanların da ölümüne sebebiyet vermeye başlamıştır. Bu sebeple de savaşları şehirlerin dışına çekmek ve masum insanlardan uzak tutmak gerekmektedir. Ayrıca bu durum eskisi gibi yakın mesafeden savaşan orduların mevzilerini birbirlerine karşı 2.000-3.000 metre mesafede tutmalarını icap etmekteydi.

Söz konusu topçuluk alanından meydana gelen gelişmeler, devletlerin güvenliklerini yeniden gözden geçirmek için yeni gelişmelere girişmiştir. Topların meydana getirdiği tahribat ve etkilerin incelenmesi, buna karşı uygulanacak olası tedbirlerin alınması için öncelikle Almanya'nın Cosel ve Kummersdorf Şehirleri'nde çeşitli tecrübeler yapılmaya başlanmıştır. Kale duvarlarının merminin tesirinde delinmemesi, beton karışımını çakıllar ile güçlendirme yolları denenmeye çalışılmıştır. Yine Fransa tarafından 1886 Senesinde Forand'da *Malmaison Tabyası*'nda yapılan tecrübeler kalelerin savunma teknikleri gözden geçirilmiş, alınabilecek tedbirler raporlar halinde neşr edilmiştir. Yapılan bu tetkikler neticesinde gelişen top modelleri ve yeni mermilerin kalelerin ve şehirlerin savunma mekanizmalarına verdiği etkinin şiddeti azaltılmışsa da tamamen ortadan kaldıracak köklü bir çözüm üretilmemiştir.

Muhtar Paşa, Avrupa'daki bu gelişmelerin yanı sıra Belçikalı General Briyalmon dönemin kaleler istihkâmatına dâir önemli eserler kaleme aldığını, 1885'te kaleme aldığı "*Zamân-ı Hâzır İstihkâmâtı*" adlı eserinde kale savunması hakkında ayrıntılı malûmât verdiğini ve özellikle de zırhlı istihkâmâtın önde gelen savunucularından olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Muhtar Paşa, General Briyalmon'un eserlerinde kale savunmalarında kullanılabilecek teknik tavsiyelere ve bu tavsiyeleri Bükreş civarındaki bir poligonda tatbik ettiğine dikkat çekmektedir. Son olarak da Rus ve diğer bazı devletlerin askeri mühendislerinin kale ve şehir savunmasına dâir taktik ve strateji örneklerini sunmaktadır.

Muhtar Paşa, "*Serî Ateşli Sahra Topları*" adlı makalesinde 1900'lü yıllarda tüm askeri dünyayı meşgul eden konuların başında *Serî Ateşli Sahra Topları*'nın imâl ve kullanım mes'elesi olduğunu belirtmektedir. Avrupa'daki incelemeler yapıp, raporlar tutan Muhtar Paşa, söz konusu bu makalesini Osmanlı askeri zümresini Avrupa'daki gelişmelerden haberdar etmek amacıyla neşr etmiştir. Bu amacını ise dönemin en büyük top dökümhanelerinden olan Almanya merkezli Krupp Fabrikası ile Fransa merkezli "Kruzov Fabrikası"nın mukayesesini yaparak başlamaktadır.

Beyân olunan toplardan; Alman topunu "28 çap tûlunda 1895 model kruppkârî

7,5 santimetrelik Serî Ateşli Sahra Topu” adıyla belirtilirken, Fransız topu ise “33 çap tûlunda 1895 model Şınayderkârî 75 milimetrelik Serî Ateşli Sahra Topu” ismiyle belirtilmektedir.

Kruppkârî ve Şınayder Sistemi’nde imâl edilen Serî Ateşli Sahra Topları’nın belirli bazı özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır; öncelikle, ağırlıklarına rağmen yoğun mermi atma tekniğine sahip olmaları gelmektedir. Bunun yanında yalnız bir hareketle açılıp kapanan kapak takımına sahip olmaları, piyâde tûfengi gibi yoğun mermi kullanabilmeleri, kundak kısmı sabit iken namlu ile yanlama nişân alınabilmeleri, namlunun dingil ortasından geçerek onu ikiye taksîm eylemesi ve atışlarda geri tepmenin namlu ucundan yayılarak gerçekleşmeleridir.

Mezkûr topların faydaları ise şu şekilde belirtilmektedir: Yalnız bir hareketle açılıp kapanan kapağın ve metalik hartucun serî kullanımından dolayı topların süratle doldurulabilmesi, nişân ahzının topların doldurulmasına mâni olmaması, topların merkez ağırlığının yerden yüksekte bulunması sebebiyle topa sabit ve denge vermesi, atış zamânlarında nişânın az bozulması, geri tepme miktârının az olması ve nişân alınarak dakikada on mermi atabilmesidir. Ayrıca mezbûr topların ortalama 660 metre süratle ve BN Barutu’ndan 0,50 ile 0,850 kilogram barut hakkı ile 6,5 kilogramağırlığında bir mermi fırlatabilmesinin top teknolojisi açısından son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Osmanlı sahra topçuğunun söz konusu Avrupa sahra topçuluğu alanındaki gelişmeleri takip etmesi durumunda parlak bir istikbâlin yakalanabileceğini vurgulayan Muhtar Paşa, özellikle de Sultan II. Abdülhamid’in Osmanlı Ordusu’nu Avrupa usulüne göre şekillendirmek istediğini, Avrupa ülkelerindeki silah üretim merkezlerindeki gelişmeleri yakından takip ederek, Osmanlı silah malzemesini derhal tedarik etmek ve güncel silah teknolojisinin Osmanlı fabrikalarında da imâl edilmesi için gösterdiği gayreti vurgulamaktadır.

Osmanlı Ordusu’na temin edilecek olan topların, ordu faydasına olacak şekilde seçilmesi gerektiğini belirten Ahmet Muhtar, bu topların; kolay kullanılabilir, hareket kabiliyeti yüksek ve mermi atma mekanizmasının yüksek olanlardan seçilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca sahra toplarının her türlü arazide kullanma düşüncesi göz önüne alınarak, beraberinde cephanesinin ve nakillerinin de esâs alınarak hafif olanlarından seçilmesinin faydalarını sıralamaktadır.

Muhtar Paşa, topların özelliklerinin yanında özellikle de Almanya’da topçuluk alanında neşr edilen yayınların da önemine dikkat çekiyor. Bu tür eserlerin, askeri

malzemenin kullanımı ve bakımı için elzem olduğunu belirten Muhtar Paşa, Alman Yüzbaşı Zwenger tarafından neşr olunmuş ve sahra topçusu arabacılarının talim ve terbiyesi hakkındaki malûmât içeren "97 model sahra topçu mâlzemesi" ünvânlı risâleyi örnek vermektedir. Ve yine "1896 model mâlzemeye müteallik koşulmamış top talimnâmesi"nin ve "22 Hâziran 1893 târîhli sahra topçu endâht talimnâmesinin 1896 mâlzemesine müteallik tebeddülâtı" adlı risâlelerin, söz konusu toplar hakkında önemli bilgiler sunduğunu belirtmektedir.

Sahra topçusunun hedeflerini açıklayan Muhtar Paşa, topçu birliklerinin muharebe esnasında süvari birliklerinin ilerlemesi açısından hayati önem taşıdığına dikkat çekmektedir. Bu sebeple de topların hafif, pratik ve ani manevra kabiliyetine sahip bir kullanıma uygun olması gerektiğine inanmaktadır. Topların, bir ordunun ilerlemesini, önünü açmasında kolaylıklar sağladığını belirtmektedir. Böylece hem ordunun ilerlemesi hem de zayıf düşürülebileceğini vurgulamaktadır. Kullanılacak topların, her türlü arazi ve koşulda piyadeye yanaşık bir nizamda yürütülmesini ve hatta gerekirse piyadenin önünde set kuracak hareket kabiliyetine sahip olması gerektiğini savunmaktadır.

Netice itibarıyla Muhtar Paşa, Osmanlı Ordusu'nu batı tarz ve usullerine göre donatmaya çalışan, aynı zamanda Avrupa silah teknolojisini Osmanlı silah üretim merkezlerinde uygulamaya çalışan öncü modernist bir askerdir. Bu bağlamda, dönemin top teknolojisini değerlendirirken devletlerin kendi savaş tekniklerine göre ordusunu teçhizatlandırması gerektiğini savunmaktadır. Avrupa'daki top döküm teknolojisini en ince ayrıntısına kadar inceleyerek, silah ve topların her türlü aksamının ayrıntılı düzeneğine kadar incelemelerde bulunarak, kendi devletine en faydalı bulduğu malzemeleri örnekleyerek önermektedir. İncelemiş olduğu silahların; ölçüleri, ağırlıkları, sürat ve menzillerine varıncaya kadar her türlü mekanik aksamını inceleyerek, bu silahların kullanım sırasında doğurabileceği olumlu ve olumsuz her türlü olasılıkları değerlendirmektedir.

Muhtar Paşa, "Eski Osmanlılar'da Top Dökme Sanâtı" başlığıyla neşr ettiği söz konusu makalesinde; Tophâne-i Âmire'de dökülen eski Osmanlı top döküm teknolojisi ve topçu kışlarına dair malûmât vermektedir. Asya ile Avrupa kıt'aları arasında kurulan ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun enkazı üzerine kurulan Osmanlı Devleti'nin topçuluk alanında göstermiş olduğu gayret ve gelişmelerin dünya askeri tarihi açısından önemine değinmektedir. Askeri alandaki başarıları sayesinde Viyana'dan Hint Denizleri'ne, Hazar Denizi'nden Fas'a kadar geniş bir coğrafyada

hükümranlık sürdürdüğünü ifade etmektedir.

Osmanlı Topçuluğu'nun en zirve noktasına ulaşmasını ise Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul kuşatmasında kullandığı toplar olduğunu belirten Muhtar Paşa, bu topların Edirne'de Fatih tarafından bizzat çizimleri yapılarak, İstanbul Boğazı kuşatmasında kullanılmak üzere döktürüldüğü ifade edilmektedir. "Kemerlik" adı verilen dönemin en büyük toplarının Osmanlı dökümhanelerinde yapılarak, bu topların Belgrad, Kandiye, Rodos, Bağdat gibi önemli coğrafyaların Osmanlı topraklarına dâhil olmasındaki önemini belirtmektedir.

Silah teknolojisinin fazla gelişmemiş olduğu Ortaçağ dönemlerinde, büyük topların dökümü, bu büyük topların yolların olmadığı araziler üzerinden sevki, hattâ bazen yollarda yeni topların yapılması gerektiğini vurgulayan Muhtar Paşa, imkânsızlıklar içinde Osmanlı Ordusu'nun çetin şartlara rağmen fetih faaliyetlerini hayretler içerisinde gerçekleştirdiğini dile getirmektedir. Karada olduğu gibi denizlerdeki kuşatmalarda da top teknolojisini kullanan Osmanlılar'ın *Seydi Reîs*, *Piri Reîs*, *Kemâl Reîs*, *Murad Reîs*, *Süleyman Reîs*, *Hayreddin Paşa*, *Turgut Paşa*, *Kılıç Ali Paşa*, *Salih Paşa*, *Piyale Paşa* ve *Cezayirli Gazi Hasan Paşa* gibi dünyada emsalleri olmayan donanma amirallerinin yetişmesinde katkıda bulunduğunu ve Karadeniz ile Akdeniz'i bir Türk gölü haline gelmesindeki hizmetlerini belirtmektedir.

Fatih Sultan Mehmed'den sonra Kânûni Sultan Süleyman'ın özellikle de Avusturya Seferleri'nde kullanılmak üzere Osmanlı Topçuluğu'na ilerleme kaydettirdiğini ifade etmektedir. Silah üretim merkezlerine ve ustalarına ayrı bir ilgi göstermeye başlamıştır. Hatta Avrupa'dan bile mahir ustalar getirtip, Fatih Sultan Mehmed ve Sultan Bayezid'in inşâ ettikleri top döküm yerlerini yeniden inşâ etmiştir.

Eski Osmanlı Tophânesi'nin (Kârhânesi'nin) bir *Top İmâlathânesi* ile *Dökmeci Âsitânesi* ve *Topçular Âsitânesi* adlarında iki kışladan ve bazı diğer binalardan oluşmaktaydı.

Muhtar Paşa, söz konusu tophâneyi şu şekilde tasvir etmektedir: *Top Kârhânesi* veya *Top Kârgahı* adlarıyla da bilinen eski top imâlathânesi şimdiki Tophâne-i Âmire'nin bulunduğu yerde olup fakat o vakit deniz kenarından yüz adım kadar geride bulunan büyücek bir sırtın eteğinde inşâ olunmuş idi. Çevresi ise yüksek kale duvarları gibi yüksek ve sağlam olarak yapılmış idi. İmalathânenin ortasında her biri kırkar arşın uzunluğunda olmak üzere dört köşe bir bina mevcut olan bu binanın etraf duvarları yüksek ve üstü ahşap bir çatı ile kaplı ve çatının üstünde dumanın dışarı çıkması için yapılmış büyük bacalar olup ve adamın gezebileceği şekilde yolları

mevcut idi. Ayrıca çatının üstünde ve dört tarafında yüzlerce bal fiçileri su ile doldurulmuş şekilde hazır bulundurulur ve tunç eritildiği sırada ateşten çıkan kıvılcımların olası bir yangına sebep vermemesi için çatıda nöbetçiler hazır bulundurulurdu”.

Top Kalıbı Dolapları: Top Kârgahı (İmâlathânesi) yüzlerce dolap şeklindeki hücrelerden oluşmaktaydı. Burada top kalıpları imal edilirdi. 40-50 bin yumurta ile karıştırılan ve macun şekline getirilen dökme demirler, kırkar veya ellışer okkalık güller haline getirilip top kalıplarına dökülmekteydi. Bu kalıpların içine ise kordan ateş ve tunç dökülüp namlusu oluşturulana kadar yumurta akı ile sıvanmaktaydı.

Tunç Fırını: İmalathânenin iki yerinde iki büyük tunç fırını mevcut idi. Fırınlardan iç kısmı "od taşı" denilen ateş taşlarından müteşekkil idi. Mezbûr taşlar, diğer taşların fırındaki yüksek ısıya dayanamaması sebebiyle bazı adalardan getirilerek kullanılmaktaydı. Sonraki dönemlerde bu taşların yerine İngiltere’den getirilen “fırın tuğlası” kullanılmıştır. Buradaki işlemler devam ederken top döküm işleminin her aşaması kâtipler tarafından ayrıntılı bir şekilde deftere not edilirdi.

Dökmeciler Âsitânesi: Top İmâlathânesi’nin (Kârhânesi’nin) civarında dökmecilere ait büyük bir kışla mevcut olup, buranın Tophâne-i Âmire’nin ilk kurulduğu dönem olan Fatih Sultan Mehmed zamanında kurulduğu belirtilmektedir.

Topçular Âsitânesi: Dökmeciler Âsitânesi’ne bağlı olarak Sultan Mehmed, Sultan Bayezid ve Sultan Süleyman taraflarından dönem dönem eklemeler ve tadilatlar yapılarak tesis edilmiştir.

Top Kalıp Yerleri: Tunç fırınlarının önünde çukurlar mevcut olup bunlar top kalıplarına mahsus yerler (ocaklar) olduklarından, kalıpların ağızları yukarı gelecek şekilde içleri doldurulurdu. Her fırına ortalama yüz kalıp yeri tahsis edilir ve ortalama her fırın yüz top üretim kapasitesine sahip idi. İçleri doldurulan bu kalıpların ağızları Kâğıthane Balçığı (Lüleci çamuru) ile sıvanırdı. Fırınlardan kubbelerinin çevresi ise dağlar gibi çam odunları yığılarak fırında yakılmak üzere hazır ve amade tutulup ve bu odunlar bir sene evvel birer kulaç boyunda ve belli ölçülerde kesilerek kurutulurdu.

Topların döküm yapılacağı günlerde, bir gün evvel hulefâ (kalfalar), üstâdân, dökücü başı, topçu başı (Tophâne Müşiri], vardiyân başı, imâlathânenin (Top Kârhânesi’nin) imam ve müezzin ve duacıları, dua ve senâlar ile *Allah Allah* diyerek fırınları ateşe verir ve muvakkat tarafından kum saati tutularak tam bir gün bir gece ateş yakılmağa devam edilirdi. Çam odunlar fırın kubbelerinin iki taraf deliklerinden aralıksız atılır ve böylece fırın ateşindeki hararetin düşmemesine itina gösterilirdi.

Dökücüler ile odun atıcılar elbiselerini çıkarıp keçeden elbise ve bir çeşit külahlar giydiklerinde sadece gözleri görünür idi. Maden eritilip, gerekli kıvama ulaşınca derhal devlet erkânında sadrazâm da dâhil olmak üzere herkes imâlathânenin önüne toplanırdı. Bundan sonra dökücü ustalar ile bulunması elzem olan hademelerden kırk kişi içeride bırakılarak diğerleri *“tunç deryası aktığı vakit nazarı sevmez”* denilerek dışarı çıkarılır idi.

Muhtar Paşa, top dökümü sırasında kordan tunçları izleyen devlet erkânını şu şekilde betimlemektedir. *“Dökümhâne dâhilinde kalan vüzerâ ve meşâyih uzak safalar üzerinde oturup "la havle ve la kuvvete" evradına devam ettikleri sırada ustalar cem' olup ağaç küreklerle nice yüz kantar sıkletinde kâlây çubuklarını tunç deryasına atarlar idi. Bu esnâda dökücü başı tarafından huzzâra hitaben "Sultan din-i mübin aşkına zekât ve sadakanızdan altın kuruş ne olur ise olsun şu tunç deryasına pare bırakınız" sûretinde bir teklifte bulunmakla derhâl sadrazam, hazinedar vesâir vüzera taraflarından bir kaç kese altın dökücü başıya teslim olunur ve o dahi "Bismillah" diyerek bu akçeyi tunç deryasına atar idi ki maden derûnuna şu sûretle altın karıştırılmasının fevâid-i manevîyesinden başka madene salabet ve metanet îtâsıyla hâssınca tebeddülât-ı hâsenenin husûlüne dahi sebep olacağı erbâb-ı ihtisasın malumlarıdır”*.

Toplanan akçeler tunç deryasına atıldıktan sonra madenin karıştırılması işlemi devam eder ve bu akçenin madenin her tarafında sirayet etmesine özen gösterilirdi. Maden kaynamaya başlayınca istenilen kıvama geldiğini gören ustalar: *“Tunç deryasının akıtılması anı hulûl edince muvakkat derhâl anı dahi icap edenlere ihbar eder idi. Bunu müteakib ustalar keçe elbiseler ile nakkablı sivri külahlarıyla fırın başına gelip ellerinde bulunan çapalarıyla "Allah Allah" diyerek kapağı açar, tunç madeni mayi halinde bir ateş-i cevval gibi kemâl-i dehşetle cereyan etmeye başlar idi. Ateş halinde cereyan eden maden yüz adım ileride bulunanların bile yüzlerine, elbiselerine doğru dehşetli hararet ve şerareler neşr ederdi ve buna binâen bazı vüzera üzerlerine beyaz çarşaf alarak hayflarından Ezan-ı Muhammedî tilâvet eylerler idi”*.

Dökülen toplar kalıpların içinde soğumak için bir hafta kadar terk olunur ve soğuktan sonra çıkarılırdı. Bundan sonra ise toplar tesviye ve cila edecek ustalar ile marangozlar söz konusu topları, şefkat gösterecek şekilde itina ile temizler ve kalıbına sokarlardı. Top İmâlathânesi (Kârhânesi) içinde, top arabası imâl edenlere mahsus olmak üzere ayrıca bir marangozhâne var idi ki burada top kundağı, toparlak, cephan ve nakliye arabaları yapılmaktaydı. Top kalıbı yapmak için gerekli olan çamur ise

Karadeniz Boğazı'nda yer alan Sarıyer Dağları'ndan getirtilirdi.

Muhtar Paşa, söz konusu Eski Osmanlı Topları'nın şu şekilde adlandırıldığını belirtmektedir. Bu top adların Münakkaş Ali Paşa Topu, Süleyman Hân Topları, Fatih Topları, Bayezid Hân Topları, Üç Ağızlı Top, Şişhâne Top, Burma Top, Fransa Topları, Kırk Karış Küpeli Topu, Ali Bâli, Ese Bâli, Hamza Bali, Çöl Tutmaz, Kundak Tutmaz, Debu Bâli, Seki Bâli, Kara Bâli, Ejder Bâli, Kırk Mil Bâli, Şikkı Bâli, Palamar Kıran ve Deli Top şeklinde olduğu ifade edilmektedir.

Muhtar Paşa, Osmanlı Tarihi'nde önemli bir yer tutan Tophâne-i Âmire'de eskiden beri yapılan ve top döküm işleminin devletin gelişmesi ve yükselmesinde önemli bir faktör olarak görmektedir. Ayrıca burada dökülen ve kullanılmayan topların müzecilik tarihimizde önemli bir yer işgal edeceği ve ilelebet hafızlarda yer edineceğinin altını çizmektedir.

“Avrupa'da Erkân-ı Harblik” adıyla neşr edilen makale, 19. Yüzyılda Avrupa Devletleri ve Osmanlı Devleti nezdinde harbiye zâbitânının ne tarz ve usullerde yetiştirildiğini, hangi aşamalardan geçerek harp okullarına alındığı ve okullarda okutulan ders müfredatlarına dair malûmât içermektedir.

Muhtar Paşa, öncelikle Avrupa Devletleri'nden mukayeseye başlamaktadır. Avrupa'da ateşli silah teknolojisinin gelişmesi ile tüm orduların son model silahlarla donatıldığını ve devletlerin gelirlerinin önemli bir kısmını ordularına ayırdığını ifade etmektedir. Ordular, ağır ve şiddetli toplar, öbüsler, mitralyözler ile donatılıp; muhârebâtlarda askeri telgrafların, telefonların ve helyografların kullanılmasının oldukça yaygın bir şekil aldığı ifade edilmektedir.

Muhâsara trenleri sayesinde nakledilen ateşli silahlar sayesinde çok büyük yapı ve savunma alanlarının hemen yerle yeksan edebilecek seviyeye ulaştığı ifade edilmektedir. Bu gelişmeler neticesinde Avrupa âleminde “Corps d'Etat Major” olarak tabir edilen “Devletlerin Kolordusu”nun yeniden düzenlenerek tesis edildiği belirtilmektedir. Oluşturulan bu ordu sistemlerinin, dünya harp tarihinin en önemli askerleri tarafından tesis edildiği ifade edilirken, örnek olarak Alman Ordusu'nda yer alan ve daha sonraları da Almanya Genelkurmay Başkanı olarak Dünya Harbi'nde görev alan *Helmuth Karl Bernhard von Moltke*'nin modern askeri dünyanın şekillenmesindeki hizmetlerinden bahsedilmektedir.

Avrupa'daki askeri gelişmeler karşısında Sultan II. Abdülhamid'in bu gelişmeleri yakından takip ettiğini ve bu sebeple de Osmanlı Ordusu'nun modernizasyonu için Almanya'daki askeri sistemi yakından incelemek ve tahsil etmek

amacıyla zâbitânlar yolladığı ifade edilmektedir. Bu öğrencilerin, görmüş oldukları eğitimi Osmanlı Ordusu'na uyarlamaları ve orduyu modern bir hale getirmeleri görevi verilmiştir.

Muhtar Paşa, Alman Genelkurmay Başkanlığı'nın zâbit yetiştirme usûl ve istihdâmları hakkında şunları dile getirmektedir:

Alman Ordusu'nun zâbit yetiştirme merkezlerinden biri *Berlin* diğeri ise *Bavyera Eyaleti* içerisinde bulunan *Münih* şehri'nde bulunmaktadır. Bu iki merkezde yer alan okullar, *Akademie-Kriegs* yani *Savaş Akademisi* adıyla hizmet vermektedirler. Söz konusu okullardan Berlin Akademisi, 1765 yılında Büyük Frederik namı ile bilinen Friedrich Wilhelm tarafından, *Zadegân Akademisi* ismiyle kurulmuş olmakla beraber 1810 yılında yeniden ıslah edilerek, Alman Ordusu'nun hizmetine sunulmuştur. Berlin Savaş Akademisi'nde 300 kadar zâbit askeri eğitim görmekte ve bu zabitler bir *lieutenant* denilen bir teğmen rütbesindeki kumandan nezaretinde yetiştirilirler. Akademide tahsil süresinin üç sene olduğunu belirten Muhtar Paşa, en önemli dersinin ise *Askeri Tarih* dersi olduğunu özellikle belirtmektedir. Diğer derslerin ise istihkâm, balistik, coğrafya, riyaziye (matematik), endâht, idâre-i askeriyye, Fransızca ve Rusça'dan oluştuğu belirtilmektedir. Bir yıllık süre içerisinde dokuz ay ders gören öğrencilerin, bir ay boyunca çeşitli görevlerle seyahatler ve geri kalan iki ay boyunca da Almanya'da icra edilen çeşitli görevlere verilirler denilmektedir. Bu akademiden her yıl ortalama 100 kişinin mezun olduğu ve söz konusu akademiye girişlerin ise sadece liyakat esâs alınarak yapıldığı ifade edilmektedir.

Akademi'den mezuniyet işlemleri; öğrencilerin üç sene zarfında aldıkları notların toplamına göre çeşitli alanlarda (topçu, süvari, piyade vs.) istihdam edilirler ve sonrasında ise 18 ile 24 ay süren bir staj aşamasından geçirilirler. Bu süre zarfında muvaffak olanlar Alman Genelkurmay çatısında zabıt üniformalarını giyer ve unvanlarını alırlar.

Alman Ordusu'nun zabıt ihtiyacını karşılayan bir diğer önemli okul ise Bavyera Eyaleti dâhilinde olan Münih Akademisi'dir. Bu akademide yine öğrenci yetiştirme usûl ve kaideleri bakımından Berlin Akademisi ile aynıdır. Söz konusu akademi aynı zamanda Osmanlı'daki askeri okullarına numune teşkil eden önemli bir askeri okuldur. Adı geçen okullar dışında onlarca irili ufaklı akademi bulunan Alman Ordusu'nun eğitim programları, başta Osmanlı Devleti olmak üzere birçok Avrupa Devleti tarafından takdirle karşılanan ve eğitim programı takib edilen bir ordu teşkilatı

durumundadır.

Muhtar Paşa, Almanya'dan sonra Fransa Erkân-ı Harbiyyesi'nde zabıt yetiştirme usullerinden bahsetmektedir. Fransa Ordusu'nun zabıt ihtiyacı 1870 seferinden sonra Mekteb-i Ali-i Askerî (*l'École supérieure de Guerre*) adıyla Paris'te tesis edilen akademiden karşılanmaktaydı. Söz konusu akademi, Almanya'nın Berlin ve Münih'teki askeri okullarına muadil bir askeri okul konumundaydı. *l'École supérieure de Guerre*'nin tesisinden sonra Fransa'da erkân-ı harbiyye zâbitânı *Ecole d'application d'Etat-major* denilen genelkurmay tatbikat mektebinde yetişir idi ki Osmanlı Devleti'nin zabıt yetiştirme usullerinde önemli bir numune teşkil etmekteydi.

L'École supérieure de Guerre Akademisi'nde okutulan müfredatın içeriği ise şöyledir; *Mecbûri dersler*: Târîh-i Askerî, Sevkü'l-ceyş, Tabiye-i Umûmiye, Piyâde Tabiye-i Tatbikiyesi, Süvârî Tabiye-i Tatbikiyesi, Topçu Tabiye-i Tatbikiyesi ve Topçu Mâlzemesi, Fenn-i İstihkâm, Erkân-ı Harbiyye Vezâifi, Balonculuk-Hukuk-ı Milel, İlmü'l-arz ve Coğrafya, İlm-i İdâre, Fenn-i Furusiyet, Alman Lisânı, Topografya.

İhtiyârî Dersler: Rus Lisânı dersleri.

Ders Konferansları: Seferberlik, Şimendüfer, Hıfzıssıhha ve hizmet-i sıhhiye, Telgraf.

L'École Supérieure de Guerre Akademisi'ne öğrenci kabulü 20 Mart 1888'de yayınlanan nizâmnameye ayrıntılı verilmekte ve askeriyyeye girmekte herhangi bir yaş sınırı belirlenmemiştir. Her yaştan insanın başvurusuna açık olan akademi, her sene harbiyye nezâreti müsâbaka imtihânının târîhini, ilan eder ve ilana göre imtihanlar yapmaktaydı. Bu imtihanlarda öncelikle, altı adet soruya yazılı cevap istenir, ardından özellikle de yüzbaşılardan bir topoğrafya krokisi çizmeleri istenir ve fenn-i furusiyetten imtihan edilirlerdi. Zabıtlerin eğitimlerini başarı ile bitirmesi sonucu Erkan-ı Harbiyye Reîsi tarafından "*Erkân-ı Harbiyye hizmetinde istihdâma pek sâlih*"tir şeklinde mezuniyet belgesi alırdı.

Muhtar Paşa, Belçika Erkân-ı Harbiyyesi'nde zabıt yetiştirmenin hususi bir zabitan sınıfının işi olduğu belirtilmektedir. Bu sınıf ise ortalama 50 kişiden oluşmaktadır ve Belçika'nın başkenti Brüksel Şehri'nin güneyindeki Ixelles'de, Ixelles Mekteb-i Askerisi (*l'Ecole Militaire a Ixelles*)'nden mezun olan zabıtlar daha sonra Ixelles Mekteb-i Harbiyyesi (*l'Ecole de guerre d'Ixelles*) denilen harbiye mektebindeki eğitimlerinin sonunda diplomalarını almaktaydı.

Söz konusu okullarda eğitim süresi üç yıl ve bu süre sonunda liyakat

sınavlarına tabii tutulup imtihan edilmektedirler. Okullarda okutulan eğitim müfredatı ise genellikle Fransa ve Almanya'daki askeri harp okulları örnek alınarak oluşturulmuştur.

Muhtar Paşa, Romanya'daki askeri okullardan bahsederken, Romanya'nın Fransa ve Almanya'da tesis edilen askeri okullarında okutulan müfredatı aynen kabul ederek eğitim verdiğinden bahsetmektedir. Bu sebeple de eğitim ve sınav programlarında Fransızca ve Almanca Lisanları bilme becerisini istemektedir.

Muhtar Paşa, Avusturya-Macaristan, İtalya, İngiltere ve Rusya'daki Erkân-ı Harbiyye Nezâretleri'ndeki zabitan yetiştirme usullerini benzer şekilde tasvir ettikten sonra söz konusu okullarda okutulan dersleri, eğitim şekli ve mezuniyetlerinden sonraki istihdam tarzlarını ayrıntılı anlattıktan sonra Osmanlı Devleti'ndeki bu eğitimlerin nasıl ve nerede verildiğini ele almaktadır.

Muhtar Paşa, Avrupa Devletleri'ndeki askeri sisteme dair verilen malûmâtın sonra Osmanlı Devleti Erkân-ı Harbiyyesi'ndeki askeri sistemi izah etmektedir. Osmanlı zabitanının öncelikle Pangaltı'da kâin olan Erkân-ı Harbiyye Nâmzet Mektebi'nde piyade, süvari mektebinde veya Mühendishân-i Berriye-i Hümayûn nezdindeki topçu ve istihkâm mekteplerinde üç sene tahsil edildiğini ve ardından başarı durumuna göre "Erkân-ı Harbiyye Nâmzetleri" adıyla aday oldukları belirtilmektedir.

Bu askeri okullarda okutulan derslere bakıldığında öncelikle Fransızca veya öğrencinin seçimine göre Almanca ile Rusça'dan birinin öğrenilmesi mecburi gözükmektedir. Ardında topoğrafya ve harita ile harb tarihi derslerine özellikle önem verildiği gözükmektedir. Osmanlı Devleti'nin İstanbul ve taşrada bulunan askeri okullarını adları şu şekilde belirtilmektedir.

A. Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şahâne

- 1-Erkân-ı Harbiyye Nâmzet Mektebi
- 2-Piyâde ve Süvârî Mektebi
- 3-Askeri Baytar Mektebi
- 4-Sınıf-ı Mahsûsa

B. Mühendishâne-i Berri-i Hümayûn

- 1-Topçu ve İstihkâm Mümtaz Mektebi
- 2-Topçu ve İstihkâm Mektebi
- 3-Topçu ve İstihkâm Mekteb-i İdadisi
- 4-Hendese-i Mülkiye Mektebi

C. *Mühendishâne-i Bahri-i Hümayûn (Mekteb-i Bahriye-i Şahâne)*

D. *Mekteb-i Tıbbiyye-i Şahâne*

1-Askeri Tabib Mektebi

2-Askeri Eczacı Mektebi

E. *İzâh-i İdadiye-i Askeriyye*

F. *İzâh-i Rüştiye-i Askeriyye*

G. *Bazı İzâh-i Husûsiye ve Sanayi-i Askeriyye Mektepleri.*

Yukarıda adı geçen askeri okullar, Avrupa'daki askeri okullar örnek alınarak ve Ferik Ahmed Muhtar Paşa başta olmak üzere dönemin önde gelen Osmanlı subaylarının öncülüğünde revize edilmeye çalışılmıştır. Bu değişimde örnek alınan ülkelerin başında Almanya, Fransa, Belçika, Romanya, İtalya gibi dönemin önde gelen ileri askeri teknolojisine sahip ülkeler gelmektedir.

Muhtar Paşa, "*Osmanlı Bahriye Topçuluğunun İmalatı*" başlığı altında Sultan II. Abdülhamid'in girişimleri ile Tersâne-i Âmire'de tesis edilen Top Fabrikası ile Çelik Fabrikası (Çelikhâne)'ni ele alınarak Modern Osmanlı top döküm teknolojisi anlatmaktadır.

Söz konusu Top Fabrikası, Tersâne-i Âmire'nin Hasköy Kapısı civarında, deniz sahilinde kurulu olup, iki büyük daireden oluşmaktadır. Birinci daire olarak belirtilen kısım namlu, kundak ve mermilerin imal edildiği yerdir. İkinci daire olarak belirtilen yer ise, tüfenk ve mühimmat imalathaneleri ile küçük döküm işlerinin yapıldığı kısımdan oluşmaktadır. Söz konusu fabrikada üretilen silahlara namlu ve torna işleri tamamlandıktan sonra fabrika dışındaki bir yağ haznesinde daldırılıp, yağlama işlerine bırakılmaktaydı.

Top Fabrikası'nda, 30,5 santimetre çapına kadar büyük küçük her türlü çap ateşli toplar ve bunların mermileri imal edilmektedir. İmalatın yanı sıra mavzer tüfenkleri gibi hafif silahların tamirleri de burada yapılabilmektedir. Hafif silah tamir ve üretimine ait alet ve makineler ise İngiltere ve Almanya'daki ateşli silahlar örnek alınarak ithal edilmiştir.

Çelik veya Çelikhâne Fabrikası adıyla bilinen imalathane, büyük bir müştemilat ve dev bir fırından oluşmaktaydı. Top Fabrikası ve donanma için gerekli olan her türlü çelik imalatı burada eritilip, döktürülürdü. Söz konusu büyük çelikhânedeki fırının inşasında kullanılan malzeme ise parça parça İngiltere'den ithal edilerek, monte usûlü ile birleştirilmiştir. Fırın, hava gazını kendi çalışma mekanizmasından üretmekteydi. Büyük döküm işlerinde fırının harareti 7-8 bin

dereceye kadar yükselebilmekteydi. Çelikhâne'deki çelik külçeleri dövmek için kullanılan baskının ağırlığı ise 10 ton civarında olmakla beraber, bunun yanında hidrolik press denilen su baskıları da kullanılmaktaydı.

3. Edebiyat-ı Askeriyye

Edebiyat-ı Askeriyye ana başlığı altında “*Bibliyografya Yahut İlm-i Ahvâl-i Kütüb Denilen İlmin Ehemmiyet-i Fevkalâdesi Hakkında Bir İki Söz*” ve “*Bibliyografya-yı Askerî-i Osmanî Külliyyatı*” adlı makalelerini neşr etmiştir.

Muhtar Paşa, “*Bibliyografya Yahut İlm-i Ahvâl-i Kütüb Denilen İlmin Ehemmiyet-i Fevkalâdesi Hakkında Bir İki Söz*” başlığı altında “bibliyografya”nın ne olduğu ve yayınlarda bibliyografyanın önemini ele almaktadır.

Eski Yunanca’da *kitap* manasına gelen “*biblion*” ve “*yazıyorum*” manasına gelen “*grapho*” kelimelerinin yan yana kullanılarak oluşturulan terkîb sonucu “kitaplar hakkında yazıyorum” anlamına gelen bibliyografya kelimesinin ortaya çıktığını belirten Muhtar Paşa, bibliyografik neşriyatın önemine vurgu yapmaktadır. İnsanlık tarihinde bilgi ve ilmin, medeniyetlerin gelişmesinde en önemli olgulardan biri olduğunun altını çizmektedir.

Öncelikle Avrupa ve Amerikan ve diğer önemli medeniyetlerin göstermiş oldukları hayret verici gelişmelerin bibliyografik ilmi çalışmalar neticesince olduğu belirtilmektedir. İlmin önemi ve dolayısıyla kitapların ehemmiyetinin İslam Dünyası açısından önemine değinen Muhtar Paşa, peygamberlerin Allah’ın kelâmını insanoğluna ulaştırırken yine kitapların aracılık ettiğini ve ilmin, kitapların önemine ise “*Kitâbsız beşeriyet ruhsuz bir vücûda benzer; nimet-i hayât-ı insânîye ile cidden mütenaim olmak isteyenler kitâblanmalıdır. Kitâblanmak kitâbı sevmek, kitâba rağbet etmek, kitâbı okumak demektir*” cümlesiyle vurgu yapmaktadır.

İnsanoğlunun kitap ile olan ilişkisine değinen Muhtar Paşa, bunun iki türlü meydana geldiğini belirtmektedir. Birincisinin insanların kulluk vazifelerinin bir gereği olarak okumak zorunda oldukları kutsal kitapları okuma durumudur. Diğer ise maddi hayat içerisinde insanların beşeriyete katkıda bulunmak, istifade sunmak maksadıyla okudukları kitaplardır.

Bibliyografya ilminin asırlardır var olduğunu belirten Muhtar Paşa, yine de henüz emekleme aşamasında olduğunu düşünmekle beraber, zamanla bu ilmin olgunlaşıp, ilerleyeceğini ve bu tür çalışmaların kütüphaneleri dolup taşıracığı vurgulanmaktadır.

Bibliyografik çalışmaları, askeri literatür açısından ele alan Muhtar Paşa, Avrupa'nın ve bilhâssa Almanya'nın göstermiş olduğu askeri gelişmelerde, askeri alanda yazılan bibliyografik çalışmaların tesirini belirtmektedir. Bu sebeple de Alman Zâbiti'nin; Eski Yunan ve Roma'ya ait askeri harekât stratejilerini, İskender, Hannibal, Napoléon gibi savaş dahîlerini, Osmanlıların askeri teşkilatına hâkim olduklarını belirtmektedir.

Muhtar Paşa, “*Bibliyografya-yı Askerî-i Osmanî Külliyyatı*” başlığı altında, Osmanlı silah ve topçuluğuna dair malzeme ve parçaların kullanımını içeren resmi ve gayr-i resmi eserleri ele alarak, Osmanlı Devleti'nin askeri alandaki çalışmaları “açıklamalı bibliyografya” şeklinde sunmaya çalışmıştır.

Topçu Malzemesine dair eserler ve müellifleri;

1. Mecmuatü'l-Mühendisîn: Mühendishâne-i Berri-i Hümayûn'un ilk hocalarından olan Hüseyin Rıfkı Efendi tarafından hazırlanan eser, 1237 (1822) yılında Mekteb-i Fünûn Bahriye Matbaası'nda basılmıştır. Söz konusu eser, “Usûl-i Hendese” adıyla yayınlanan İngilizce bir eserin Osmanlı Türkçesi'ne tercüme edilerek hazırlanmıştır. Eserin yazarı, askeri teşkilat hakkında pek çok eseri Türkçe'ye kazandırmış ve Osmanlı Askerî Külliyyatı'na katkıda bulunmuştur. Eser; top inşâsı ve akşamlarına dair malûmâtı içerdiğinden, Osmanlı top döküm teknolojisi açısından önem taşımaktadır.

2. Usûlü's-Siyaga: Mühendishâne-i Berri-i Hümayûn'un eski baş hocalarından Hafız İshak Efendi tarafından, Sultan II. Mahmud Dönemi'nde, Matbaa-i Âmire'de basılmıştır. 167 sayfa metin ve 60 adet levhayı içermekle beraber iki makale ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Eser, Osmanlı topçuluğuna dair malûmât içermektedir. Osmanlı silahlarının ıslahı üzerine kurgulanmış eser, ayrıca silah sanayisinde kullanılacak madenlerin özellikleri hakkında da bilgi vermektedir.

3. Usûlü'l-İstihkâmât: Bu eser de yine Mühendishâne-i Berri-i Hümayûn eski baş hocalarından Hafız İshak Efendi tarafından, Matbaa-i Âmire'de, 1250 (1834) yılında basılmıştır. Eser, Hafız İshak Efendi tarafından Fransızca'dan tercüme yoluyla Osmanlı askeri yayınları arasına kazandırılmıştır. Üç makaleden oluşan kitâb, 463 sayfalık bir metne sahiptir. Eser, kalelerin muhâsarasında gerekli olan toprak ve lazım gelecek techîzât hakkında ayrıntılı istihkâmât usûllerini ele almak maksâdıyla hazırlanmış ve dönemin padişahı II. Mahmud'a takdim edilmiştir.

4. Dökücülük Sanâtı: Mühendishâne-i Berri-i Hümayûn Kütüphanesi'nde el yazması olarak mevcûd olup yazarı ve yayın tarihi meçhuldür. Eserin içeriği ve

basımında kullanılan kâğıt itibariyle III. Selim Dönemi'nin başlarında kaleme alındığı tahmin edilmektedir. Eser, Osmanlı bahriye dökümhânelerinde imâl edilen top teknolojisi hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir.

5. *Topçuluk Fenni*: Eser, Hüseyin Rıfki Bey tarafından yazılan eser 1281 (1864) yılında, Ahmet Kemâl Efendi'nin nezaretleri ve Ahmed Tahir Efendi'nin müdüriyeti döneminde Matbaa-i Âmire'de yayımlanmıştır. Dört makaleden oluşan kitâbın ilk makalesi barut hakkında, ikincisi döküm işlerini, üçüncüsü silahlardaki kundak mes'elesini ve sonuncusu ise ateşli silahlar bahsi hakkında malûmât içermektedir. Eser, kullanılacak barutun özellikleri, kalitesi ve etkisi hakkında, top döküm işleri hakkında açıklamalar getirmekle beraber, Osmanlı ateşli silahlarının kullanımı ve modernizasyonu hakkında detaylı açıklamalar sunmaktadır.

6. *Tathîr-i Eslihâ (Eslihâ-i Nâriyye-i Hafife ve Carihânın Hıfz ve Vikâyelerine Dâir Talîmât)*: Eser, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye eski topçuluk muâllimi Erkân-ı Harbiyye Kolağalarından Hakkı Efendi (Hakkı Paşa) tarafından Mekteb-i Harbiyye Litografya Destgâhı'nda, 1281 (1864) yılında yayımlanmıştır. Cepte taşınabilecek boyutta küçük olan eser, 207 sayfadan oluşup, 1840 model kapsüllü süvârî tüfenkleri, 1850 model kavval süvârî filintası (süngüsüz) süvârî tabancaları, ağır ve hafif süvârî askerlerine verilen kılıç ve mızraklar hakkında ayrıntılı malûmât vermektedir.

7. *Topçuluk Fenni*: Eser, Merhûm Şevket Bey tarafından, 1289 (1872) yılında Mekteb-i Harbiyye Matbaası'nda basılmıştır. 238 sayfa ve 13 levha olarak basılan eser, iki makaleden oluşmaktadır. Eser, genel olarak hafif silahların teknik özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi sunmaktadır.

8. *Kal'a Toplarının Mühimmâtına Dâir Cetvel*: Altı büyük sayfalık bir cetvel ve cetvele dair açıklamalar içeren bu eser, 1289 (1872) yılında Tophâne-i Âmire Matbaası'nda basılmıştır. Söz konusu cetvel, kavval toplar, meydan muhârebeleri, uzun ve kısa kale toplarının, ağızdan dolar şişhâneli ateşli silahların, obüslerin, kavval havânlar gibi her türlü mühimmât ve edevâtın teknik özellikleri belirtilerek açıklanmıştır.

9. *Eslihâ Hakkında Bir Makale*: Sâbık Tophâne-i Âmire İdâre Meclisi Âzâsı'ndan Kaymakam izzetli Ali Rıza Bey tarafından hazırlanıp, Bâb-ı Seraskeri Matbaası'nda yayımlanmıştır. Bu eser, 23 sayfadan müteşekkil olup, silah üretimi, ateşli silahlar, şişhâneli toplar ve mermiler ile tapalar ve kapsüllü tapalar hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca şişhâneli topların icadı ve eski Osmanlı toplarına dair ayrıntılı malûmât içermektedir.

10. *Kavânîn-i Eslihâ-i Hafîfe*: Eser, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şahâne'nin eski hocalarından Sağ Kolağası Ahmed Kemâl (Paşa) tarafından hazırlanıp, 1290 (1873) yılında Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye Matbaası'nda yayımlanmıştır.

Eserde, çeşitli iğneli hafif silahlar hakkında teferruatlı bilgiler sunulmakla beraber Tophâne-i Âmire'de oluşturulan bir komisyon tarafından kontrol edilerek, tabur ve alaylarda icrâ edilmek üzere yayınlanmış bir eserdir. Eser, Şınayder usûlü ile yapılan İnflet Piyâde Tüfenkleri, Şınayder İğneli Piyâde Tüfenkleri ve Revolver denilen yeni tarz silahların icadı ve bu silahlar hakkındaki tartışmalı görüşlere yer vermektedir. Söz konusu kitâba ait bir de zeyl bulunmaktadır. Bu zeyl, 1287 (1870) yılında İngiltere'den alınarak, süvârî askerine verilmiş olan Winchester adındaki filintalar ile 1289 (1872) yılında Amerika'dan getirilmiş olan Henry Martini tüfenkleri hakkında kullanım ve temizlikleri hakkında ayrıntılı malûmât içermektedir.

11. *Topçuluk Fenn-i Hülasası*: Mahrec-i İzâh-i Askeriyye Müdürü Kaymakamı Abdurrahman Bey (Bahr-i Sefid Boğazı Kumandan Vekili Abdurrahman Bey Efendi) tarafından hazırlanan eser, Ceride-i Askeriyye Matbaası'nda 1292 (1875) yılında yayımlanmıştır. Eser, 39 sayfadan oluşup, ateşli silahların kullanım tarifi, ateşli silahların taksîmi, ağızdan dolan şişhâneli toplar ile obüs ve havanlar hakkında rehber kitabı niteliğindedir.

12. *Sahra Topları'nın Hizmetine Dâir İhtârât*: Eser, Topçu Yüzbaşlarından İbrahim Ethem Bey tarafından hazırlanıp, Tophâne-i Âmire'nin emir ve izniyle 1296 yılında, Mühendishâne-i Berri-i Hümâyûn Matbaası'nda basılmıştır. Eser, 120 sayfa olup, iki makaleden oluşmaktadır. Sahra toplarının ve kamalarının temizlenmesi ve muhafazası hakkında bilgiler sunmaktadır. Ayrıca topçu zâbitânına tavsiye olunan eser, topların kullanımına dair tarifnameler içermektedir.

13. *Mühimmât-ı Nâfia*: Eser, Erkân-ı Harbiyye Binbaşlarından Manastırlı Mehmet Refet Bey tarafından hazırlanarak, 1298 (1880) yılında, Ceride-i Askeriyye Matbaası'nda basılmıştır. Silahlara ait mühimmat hakkında ayrıntılı bilgiler sunan kitâbın, her zabitin mutlaka yanında bulundurması gerektiği belirtilmektedir.

14. *Şenlik Fişenkçiliği*: Mühendishâne-i Berri-i Hümâyûn eski Fizik ve Kimya Muâllimi Binbaşı İhsan Bey tarafından tercüme yoluyla 1299 (1881) yılında hazırlanmış fakat yayınlanmamıştır. Eser el yazması şeklinde, Mühendishâne Kütüphânesi'nde muhafaza edilmiştir. Eser, 44 sayfalık bir metin hacmine sahip olup, şenliklerde kullanılan fişenklerin yapımı ve bu yapımda kullanılan kimyasal maddeler hakkında ayrıntılı malûmât vermektedir.

4. Takdîr-i Âsâr

“*Takdîr-i Âsâr*” başlığıyla verilen makalede bazı yeni askeri sistemi konu alan eserler hakkında açıklamalı bibliyografya verilmektedir.

1. *Küçük Çaplı Mavzer Tüfenklerinin Tarifâtı*: Eser, Dâire-i Askeriyye Matbaası’nda 1311 (1895) yılında yayımlanmıştır. Bu risâle 1890 ve 1893 modellerinde ve mavzer usûlünde doldurulan 7,65 milimetrelilik yani küçük çaplı ve mükerrer ateşli tüfenklerin tarifini ele alan ve 104 sayfadan müteşekkil, cepte taşınabilecek boyuttadır. Eser, tüfengin; namı, nişân düzeni, mekanizması, anahtar, kundak, tüfengin techîzât kısmı, teferruat kısmı, kasatura, tüfengin temizlenmesi vb. her türlü bakım onarım usûllerini ele almaktadır.

2. *Küçük Çaplı Mavzer Tüfenkleri*: Erkân-ı Harbiyye Mirlivâları’ndan Mahmud Şevket Paşa tarafından hazırlanan eser, 1311 (1895) yılında Matbaa-i Osmaniyye’de basılmıştır. Eser, Osmanlı Ordusu içinde kullanım açısından kabul bulan küçük çaplı mavzer tüfenkleri hakkında her türlü açıklamayı getirip, 160 sayfa metin ve 13 levhadan müteşekkil bir de atlas içermektedir. Bu eser de yine küçük çaplı mavzer tüfenkleri hakkında ayrıntılı bir kullanım kılavuzu niteliği taşımaktadır.

3. *Endâht Nazariyâtı*: Kim tarafından hazırlandığı meçhûl olan eser; merminin hareketi, nişangâh ve arpacığın işleyişi, tüfengin çeşitli hareket aksamaları, nişan alımı, nişan ve atışların intizamını bozan unsurlar ile merminin te’sîrini ele almaktadır. Ayrıca içinde bir zeyl barındıran eser, zeyl kısmında tüfengin çeşitli kısım ve parçalarının ağırlığını bir cetvel sûretinde açıklamaktadır. Eserin bir diğer önemi ise Zeytinburnu ve Baruthâne-i Âmire Fabrikaları’nca imâl edilen Dumansız Osmanlı Barutu” hakkında ayrıntılı malûmât içermesidir.

4. *Yeni Tüfenkler*: Eser, Topçu Yüzbaşlarından Bağdatlı Mehmed Muhiddin Efendi tarafından hazırlanarak, Mühendishâne-i Berri-i Hümâyûn Matbaası’nda, 1312 (1896) yılında yayımlanmıştır. Bu eser, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Avrupa orduları tarafından kabûl edilen ateşli tüfenklerin tarifini hazırlayıp, Mekteb-i Askeriyye’de okuyan öğrenciler ile piyâde zâbitânına dağıtılmak üzere basılmıştır.

5. *Sahra ve Cebel Topları Albümü*: Eser, Topçu Erkân-ı Harbiyye Mîrâlâyları’ndan Ferîk Ahmed Muhtar Paşa tarafından hazırlanmış, Meclis-i Maarif-i Askeriyye tarafından kontrol ve takdîr edilerek, Külliyyat-ı Ulum ve Fünûn-ı Harbiyye bünyesine alınmıştır. Eser, Pangaltı’da kâin Mekteb-i Harbiyye Matbaası’nda 1314 (1896) yılında yayımlanmıştır. Bu eser, Osmanlı Devleti ve Avrupa ordularının 1315 (1899) yılında kullandıkları sahra ve cebel topçu mâlzemesinin her türlü eşkâlini

içeren bir albüm olup, bünyesinde 31 adet büyük levha ve 624 adet şekli barındırmaktadır. Bu sebeple de söz konusu albüm bütün Avrupa Devletleri sahra topçuluğu ve topçuluktaki ilerlemeyi ele alan adeta bir *ayna eser* niteliğindedir.

6. *Kale ve Sahil Topçulukları*: Eser, Bahr-i Siyah Boğazı Topçu Âlâyının Birinci Taburu Binbaşısı İbrahim Hakkı Efendi tarafından hazırlanarak, Mühendishâne-i Berri-i Hümâyûn Matbaası'nda 1313 (1895) yılında yayımlanmıştır.

Eser, Mühendishâne-i Berri-i Hümâyûn Meclis-i Maarifi'nin tensibi ve topçu müfettişliğinin tasdiki ile topçu âlâyalarında okutulmak üzere hazırlanmıştır. Üç bölümden oluşan eser; barutlardan, ateşli silahlardan, top ve topların her türlü aksâmından bahsederken, kalelerin ve sahillerin korunmasında dikkat edilmesi gereken stratejik manevralardan ve savunma taktiklerinden bahs edilmektedir.

7. *Sahil Topçuluğu*: Topçu Mirlivâları'ndan Hüseyin ve Bahr-i Sefid Boğazı Topçu Binbaşları'ndan İzzet Beyler tarafından hazırlanan eser, Mühendishâne-i Berri-i Hümâyûn Matbaası'nda hazırlanmıştır. Eser, Osmanlı Devleti tarafından kullanılan her çeşit sahil topları ve bu topların muhtelif parçaları hakkında açıklama yapmaktadır.

8. *Son Usûl Fenn-i Harb-i Bahri*: Eser, Mîrâlây Mehmed Rasim Bey tarafından hazırlanan eser, Matbaa-i Bahriye'de 1312 (1894) yılında yayımlanmıştır. 163 sayfa ve 13 levhadan oluşan eser, son dönem harb teknolojisi hakkında ayrıntılı malûmât vermektedir.

9. *Muhârebât-ı Bahriyye-i Osmaniye*: Bahriyye Fen Komisyonu Azâsı'ndan Kolağası Süleyman Lütfi Efendi tarafından hazırlanarak, Bahriyye Matbaası'nda 1307 (1889) yılında yayımlanmıştır. 132 sayfadan oluşan eser, Osmanlılar'ın denizle ilk münasebetlerinin başlamasından 1270 (1853-1854) Kırım Seferi'ne kadar Osmanlı Devleti'nin geçirdiği muhârebe ve deniz savaşları hakkında malûmât vermektedir.

10. *İstihkâmât-ı Dâime*: Eser, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şâhâne'de istihkâmât muâllimi Erkân-ı Harbiyye Kaymakamlarından Reşid Bey tarafından hazırlanarak, 1314 (1896) yılında Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye Matbaası'nda yayımlanmıştır. Düşman ordularına karşı savunma amaçlı yapılan istihkâmaların yapımı ve onarımı ile devam ettirilmesi hakkında ayrıntılı malûmât vermektedir. Özellikle kale ve siperler gibi inşaatların yapımı ve dayanıklılığı konusunda açıklamalar yapan eser, savaş esnasında dayanıklılık ve direnme gücünü arttıran istihkâmâtın önemini vurgulamaktadır.

11. *Seferiyye ve Tabiyye Tatbikâtı*: Eser, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye'de Erkân-

1 Harbiye Yüzbaşlarından Mehmed Vahit Bey tarafından Almanca'dan tercüme yoluyla, Bâb-ı âli Caddesi'ndeki Yuanaki Matbaası'nda 1315 (1897) yılında yayımlanmıştır. 293 sayfalık bir metin hacmine sahip eser, bir de haritalar içermektedir. Eser, sefer esnasındaki yürüyüş ve ikâmet halleri ile savaş yürüyüşleri, yürüyüş emirleri ve ileri karakollar için verilecek emirler hakkında bilgiler vermektedir.

12. *Müntehâbât-ı Usûl-ı Tabiyye*: Müellifi: Erkân-ı Harbiye Kaymakamlarından Süreyya Bey tarafından tercüme yoluyla hazırlanarak, ilk cildi Şirket-i Mürettibiye Matbaası'nda, ikinci cildi ise Karabet Matbaası'nda 1313 (1895) yılında yayımlanmıştır. İki ciltten oluşan eserin ilk cildi 204; ikinci cildi ise 153 sayfalık bir metin hacmine sahiptir. Eser genel olarak; askerin yürüyüş hizmeti ve emri, yürüyüş tertîbi veyâhûd yürüyüş nizâmı, muhârebe yürüyüşü, serî yürüyüş, sıkı yürüyüş, gece yürüyüşü, dumansız barut, topçu ve süvârînin vazifesi ve hücumlardan sonraki haller hakkında malûmât vermekle beraber Avrupa Devletleri tarafından yapılan askeri talimler hakkında da bilgi vermektedir.

5. Makale-i Mahsûsa

Muhtar Paşa, "*Makale-i Mahsûsa*" başlığı altında 19. Yüzyıl sonlarında Almanya Devleti'nin askeri kuvveti ve teşkilatı hakkında bilgiler vermektedir. Söz konusu yüzyılda Alman askeri teşkilatını dünyanın neredeyse tüm devletleri tarafından takdir edildiğini ve bu sebeple de dönemin padişahı II. Abdülhamid'in Osmanlı Ordusu'nu Alman usûlüne göre yeniden dizayn etme çabaları anlatılmaktadır.

Alman Ordusu'nun 1899-1900 yıllarına ait her türlü görevlisi dâhil olmak üzere 621.045 kişi civarında olduğu belirtilmektedir Alman Devleti'nin 1899-1900 yıllarına ait askeri bütçesi ise yaklaşık 803 Milyon Frank olarak belirtilmektedir. Bu bütçe içinde Jandarma masrafı ortalama 90 Milyon Frank civarındadır. Ordudaki askere tahsis edilmiş olan 117.000 bâr-gîr barındırmaktadır.

Almanya Devleti'nin ordusu, 46 nizâmiye süvârî livâsından (93 nizâmiye süvârî âlâyı) oluşmaktadır. Burada 574 adedi nizâmiye bataryası, 180 adedi ihtiyât bataryası, 180 adedi muhâfız bataryası olmak üzere her biri altı toplu toplamda 934 sahra bataryasına (5604 sahra topu) sahiptir.

Ordunun asker ihtiyacının son derece hakkaniyetli şekilde gerçekleştirilerek, nitelikli eleman ihtiyacının karşılandığını belirten Muhtar Paşa, aynı zamanda eğitim sürecinin oldukça sıkı olduğunu da vurgulamaktadır. Örneğin; orduya 1898-99

senesinde Alman zabitanından Erkân-ı Harbiyye kadrolarına dâhil olan kişi sayısının 262 olduğunu, bunlardan 13'ünün general, 28'inin mîrâlây, 221'inin de büyük zâbit ve yüzbaşı rütbeleriyle görevlendirildiğini belirtmektedir.

Netice itibariyle; Muhtar Paşa, Alman Ordusu'nun dönemin koşullarına göre sürekli yenilikler ile yapılandırılmaya çalışıldığını ve bu sebeple de ülkenin savunmasında gereken güce sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ordu içindeki disiplin ve nitelikli subayların varlığı, askeri teşkilata sirayet ettiğini belirtmektedir. Teçhizat bakımından son model silah ve toplarla donatılan ordunun, örnek ordu olarak diğer devletlere numune teşkil ettiği belirtilmektedir.

6. Askerliğe Dâir Muhtelif Yazılar

Muhtar Paşa, “*Askerliğe Dâir Muhtelif Yazılar*” başlığı altında tasnif ettiğimiz yazılarda ise birbirinden bağımsız askeri konularda ele alınmıştır. Bunlardan “*Osmanlı Topçuluğu'nun Asr-ı Güzin Hazreti Abdülhamid Hân-ı Sâni'deki Terakkiyyâtı*” başlığıyla ele alınan makalede Sultan II. Abdülhamid'in Osmanlı Topçuluğu'nun ilerlemesi adına yaptığı çalışmalar ele alınmıştır. Bu ilerlemeler Muhtar Paşa'nın penceresinden değerlendirilmiştir. Söz konusu ilerleme ve gelişmeler şu maddeler ile sıralanmaktadır.

1. Sahra topçuları dönemin en gelişmiş topları ile donatılması;
2. Sahil müdâfaalarında 24 ve 35,5 santimetrelik büyük çaplı Krupp-kari topların tedâriki;
3. 12 ve 15 ve 21 santimetrelik Şişhâneli Kuyruktan Dolar Havânlar'ın yeniden Osmanlı top envanterine katılması;
4. Seyyar Obüs Âlâyaları'nın teşkiliyle Krupp-kâri 12 santimetrelik kuyruktan dolar şişhâneli sahra obüslerinin tedâriki;
5. 7,5 santimetrelik Krupp-kâri Dağ Topları'nın tedâriki;
6. Mühendishâne-i Berri-i Hümayûn'daki eğitim programlarının Fransa ve Almanya ve benzeri topçu ve istihkâm mektepleri alanında gelişme göstermiş devletlerin ders programlarıyla yeni baştan eğitimin elden geçirilerek, ıslah edilmesi.
7. Tophâne ve Tersâne-i Âmire'ye mensup çelik ve top imâlathânelerinin yeni baştan ıslâh ve inşâsı;
8. Topçulukta büyük öneme sahip binek ve koşum atlarının Osmanlı Devleti tarafından yetiştirilmesi için girişimlerin başlatılması;
9. Kâğıthane ve Çobançeşme Poligonları'nın yeniden ıslah ve tesisi

çalışmaları;

10. Dumansız Osmanlı Barutu'nun bir Osmanlı vatandaşları tarafından icat olunması ve bu barutun Osmanlı top ve tüfenklerine yetecek şekilde imal edilmesi çalışmalar ele alınmıştır.

“*Muhâterât-ı Ahîreden 12 Santimetrelik Serî Ateşli Yer Obüsü Hâvî Gruson Geri Zırlı Kundak*” başlığı altında verilen makalede küçük zırlı savaş kulelerinin inşâsı, işlevi ve etkileri üzerinde durulmaktadır. Söz konusu zırlı kulelerin beton malzemeden imâl edilmiş olduğunu ve bünyesinde 600 atımlık obüs mermisi bulundurabildiği belirtilmektedir. Harp esnâsında oldukça müsbet sonuçlar doğurabileceği ve bu sebeple de kullanan tarafın üstünlüğü elde tutması açısından önemli bir savaş malzemesi olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca söz konusu obüsün uzunluğu 1550 milimetre olup, 500 kilogramağırlığı ve 5 km'ye kadar oldukça tesirli olduğu belirtilmektedir.

Muhtar Paşa, “*Osmanlılarda Fenn-i Harb Yâhûd Eski Osmanlıların Usûl Tabyası*” başlığında Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi ve sonrasındaki askeri gelişmelerini, silah kullanımı ve muharebelerini ele almaktadır. Bir zamanlar Avrupa'ya kadar ilerlemiş olan Osmanlılar'ın dünya coğrafyasına önemli bir kısmına hâkim olmalarını askeri alandaki başarılarından kaynaklandığı belirtilmektedir. Askeri ilerlemeler ve dahî kumandanlar sayesinde Osmanlılar'ın Varna, Mohaç, Niğbolu, Kosova, İşkodra, Rodos, Belgrad, Temeşvar ve benzeri birçok muzafferiyete imza attıklarının altını çizmektedir.

19. Yüzyıl Osmanlı Askeri teşkilatı değerlendirilirken, Osmanlılar'ın çağın gerisinde kalarak, teknoloji ve harp sanayisini memleketlerine uygulamadıklarını ve bu sebeple de Avrupa'nın önde gelen Almanya, Fransa ve Belçika gibi ülkelerden nitelikli asker ve askeri techîzâtı tedârik etmek yoluna gidildiği vurgulanmaktadır. Askeri teşkilatın, devletlerin gelişmişliğinin belirleyici bir unsuru olduğu belirtilmektedir.

Muhtar Paşa, “*Eski Osmanlı Lağımları*” başlıklı yazısında Osmanlılar'ın muharebelerde kullandığı lağım taktiği ele alınarak değerlendirme yapılmıştır. İtalyan asker ve araştırmacı olan Luigi Ferdinando Marsigli'nin Osmanlılar'ın lağım taktiğini Kandiye Muhâsarası'nda öğrendikleri iddiasını reddeden Muhtar Paşa, Osmanlılar'ın bu muhâsara tekniğini daha evvelden bilip, uyguladıklarını savunmaktadır. Osmanlı Lağım Teşkilatı, Lağımcı Baş denilen bir ustanın komutasında belli bir sınıf askerin talim edilmesinden oluşmaktadır. Yeniçeri Ocağı bünyesinde yer alan Lağımcılar,

muhârebe esnâsında girilmesi zor ve aşılması gereken sur vb. yerlerin tüneller kazılarak aşılması vazifesini üstlenen önemli bir askeri birliktir.

Lağımıcılar, öncelikle tahrib edilmesi arzu edilen yeri ölçerek, arazinin yapısı ve ne şekil bir kazı işlemi yapılacağını belirlemektedirler. Ardından kazılan araziye nasıl bir yön verileceği belirlenmektedir. Ardından arazini geçilmesi veya surun aşılması için nasıl bir tahrip taktiği kullanılacağı belirlenip, uygulanmaktadır. Bu uygulamalar genelde ateşlenerek veyâ dinamit yerleştirilerek patlatılma esâsına dayanmaktaydı. Söz Konusu Osmanlı Lağımıcılar askerinin vazifeleri esnâsında yapacakları işler, sırasıyla *Ek:7*'de, ayrıntılı bir görsel üzerinde gösterilmiştir.

Muhtar Paşa, “*Maarif-i Askeriyyemizde Bir Terakkî-i Cedîd Yahut Tabiye-i Muhâsara ve Müdâfaa*” başlığında Osmanlı Devleti'nin askeri eğitim alanındaki gelişmelerinden biri olan askeri eğitim kitaplarına değinmektedir. Askeri eğitim kitaplarının, yine dönemin padişahı olan Sultan II. Abdülhamid'in teşvikleri ile ortaya çıktığını vurgulanırken, künyesi verilen aşağıdaki eserin öneminden bahsedilmektedir:

Fenn-i Muhârebât-ı Kula' Yâhûd Tabiye-i Muhâsara ve Müdâfaa: Eser, Mühendishâne-i Berri-i Hümâyûn Muallimi ve Erkân-ı Harbiyye Kaymakamlarından İbrahim Neşet Efendi tarafından hazırlanarak, Mühendishâne-i Hümâyûn Matbaası'nda 1317 (1899) tarihinde yayımlanmıştır.

Muhtar Paşa, söz konusu bu eserin büyük bir hizmetin mahsulü olduğunu ve büyük harîtarlar içerdiğini belirtmektedir. Eser, 367 sayfalık bir metin hacmine sahip olup, cetveller içeren ve 25 sayfalık bir de sözlük bulundurduğu belirtilmektedir. Avrupa Devletleri'nde meşhur askeri müelliflerin eserlerine mürâcaat edilerek hazırlanan eser, kale muhârebelerini muhâsara ve müdâfaa konularını görsel şekilde ele alınarak değerlendirilmiştir.

Netice itibariyle Osmanlı Devleti'nin askeri teşkilatı ele alan müellif, Osmanlı askerî teşkilatı, evveliyatı ve mevcut hali ile değerlendirilirken yapılması gereken değişimler çerçevesinde sistemin yapılandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Malûmât'ta yıllarca başyazarlık görevini üstlenen yazarlardan biri olarak, askeri teşkilat hakkındaki fikirlerini yayınlayarak kamuoyu ile paylaşma yoluna gitmiştir. Ele almış olduğu konulardan da anlaşılacağı üzere, Ahmed Muhtar Paşa'nın hem bir araştırmacı kimliği ile yazılar ele aldığı hem de teknik askeri konularda bir mühendis kadar hâkim olduğu görülmektedir. Yazılarının genelinde tarih bilgisinin önemine vurgu yapan Ahmet Muhtar Paşa, geçmişten ibret alınması ve gençlerin eğitilmiş bir şekilde yetiştirilmesine dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

a. Malûmât

Ahmed Muhtar, “Osmanlılarda Askerlik”, *Malûmât*, No. 15 (14 R 1313/ 4 Ekim 1895), s. 302-303; No. 16 (21 R 1313/ 11 Ekim 1895), s. 322-323; No. 17 (28 R 1313/ 18 Ekim 1895), s. 350-352; No. 18 (6 CA 1313/ 25 Ekim 1895), s. 371-374; No. 19 (13 CA 1313/ 1 Kasım 1895), s. 394-395.

Ahmed Muhtar, “Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet”, *Malûmât*, No. 37 (10 Z 1313/ 23 Mayıs 1896), s. 777-778; No. 39 (24 Z 1313/ 24 Haziran 1896), s. 830-831; No. 40 (29 Z 1313/ 11 Haziran 1896), s. 866-867; No. 42 (14 M 1314/ 25 Haziran 1896), s. 931-932; No. 43 (20 M 1314/ 1 Temmuz 1896), s. 938-939; No. 46 (26 S 1314/ 6 Ağustos 1896), s. 1019; No. 47 (4 RA 1314/ 13 Ağustos 1896), s. 1029-1030; No. 52 (10 R 1314/ 18 Eylül 1896), s. 77-78; No. 53 (17 R 1314/ 25 Eylül 1896), s. 92-93; No. 60 (3 B 1314/ 8 Aralık 1896), s. 241; No. 63 (26 B 1314/ 31 Aralık 1896), s. 302-303; No. 71 (23 N 1314/ 25 Şubat 1897), s. 469; No. 72 (30 N 1314/ 4 Mart 1897), s. 493-494; No. 74 (14 L 1314/ 18 Mart 1897), s. 522-524; No. 75 (21 L 1314/ 25 Mart 1897), s. 541-543; No. 76 (28 L 1314/ 1 Nisan 1897), s. 563-565.

Ahmed Muhtar, “Çin-Japonya Muhârebesi”, *Malûmât*, No. 15 (14 R 1313 /4 Ekim 1895), s. 312-313; No. 16 (21 R 1313/ 11 Ekim 1895), s. 329-330; No. 17 (28 B 1313/ 14 Ocak 1896), s. 363-364; No. 18 (6 CA 1313/ 25 Ekim 1895), s. 379-382.

Ahmed Muhtar, “Top Fabrikaları ve Zamân Hâzır Topları”, *Malûmât*, No. 18 (6 CA 1313/ 25 Ekim 1895), s. 377-379; No. 19 (13 CA 1313/ 1 Kasım 1895), s. 401-404; No. 20 (20 CA 1313/ 8 Kasım 1895), s. 423-425; No. 21 (27 CA 1313/ 15 Kasım 1895), s. 442-446; No. 22 (4 C 1313/ 22 Kasım 1895), s. 467-471.

Ahmed Muhtar, “Zamân-ı Hâzır-ı Kılâ‘ ve İstihkâmâtı”, *Malûmât*, No. 20 (20 CA 1313/ 8 Kasım 1895), s. 425-427; No. 21 (27 CA 1313/ 15 Kasım 1895), s. 446-447; No. 22 (4 C 1313/ 22 Kasım 1895), s. 471-474; No. 23 (11 C 1313/ 29 Kasım 1895), s. 495-496; No. 24 (18 C 1313/ 6 Aralık 1895), s. 518-519; No. 25 (25 C 1313/ 13 Aralık 1895), s. 540-543; No. 26 (3 B 1313/ 20 Aralık 1895), s. 564-566; No. 27 (10 B 1313/ 27 Aralık 1895), s. 588-589; No. 28 (17 B 1313/ 3 Ocak 1896), s. 612-613; No. 29 (8 Ş 1313/ 24 Ocak 1896), s. 640-641; No. 30 (16 Ş 1313/ 1 Şubat 1896), s. 656-657; No. 31-32 (11 ZA 1312/ 6 Mayıs 1895), s. 677-679; No. 33-34 (18 ZA 1312 /7 Mayıs 1895), s. 708-710; No. 35-36 (2 Z 1312/ 27 Mayıs 1895), s. 744-746;

No. 37 (10 Z 1313/ 23 Mayıs 1896), s. 787-789; No. 39 (24 Z 1313/ 24 Haziran 1896), s. 835-836; No. 41 (8 M 1314/ 19 Haziran 1896), s. 894-898; No. 44 (12 S 1314/ 23 Temmuz 1896), s. 974; No. 46 (26 S 1314/ 6 Ağustos 1896), s. 1019-1020; No. 47 (4 RA 1314/ 13 Ağustos 1896), s. 1033-1034; No. 51 (29 R 1314/ 7 Ekim 1897), s. 54; No. 53 (17 R 1314/ 25 Eylül 1896), s. 93-94; No. 55 (1 CA 1314/ 8 Ekim 1896), s. 129-130.

Ahmed Muhtar, “Serî Ateşli Sahrâ Topları”, *Malûmât*, No. 61 (12 B 1314/ 17 Aralık 1896), s. 260-261; No. 87 (23 M 1315/ 24 Haziran 1897), s. 785-788; No. 90 (14 S 1314/ 25 Temmuz 1896), s. 836-838; No. 173 (19 L 1316/ 2 Mart 1899), s. 1071-1072; No. 174 (26 L 1316/ 9 Mart 1899), s. 1089-1090; No. 176 (11 ZA 1316/ 23 Mart 1899), s. 1132; No. 189 (12 S 1317/ 22 Haziran 1899), s. 1388-1389; No. 190 (19 S 1317/ 29 Haziran 1899), s. 1410-1411; No. 191 (28 S 1317/ 9 Temmuz 1899), s. 1428-1429; No. 194 (19 RA 1317/ 28 Temmuz 1899), s. 32-33; No. 197 (10 R 1317/ 18 Ağustos 1899), s. 95-96; No. 200 (1 CA 1317/ 7 Eylül 1899), s. 151-154; No. 223 (15 L 1317/ 16 Şubat 1900), s. 619; No. 225 (29 L 1317/ 2 Mart 1900), s. 659; No. 228 (21 ZA 1317/ 23 Mart 1900), s. 727; No. 231 (12 Z 1317/ 13 Nisan 1900), s. 791; No. 232 (20 Z 1317/ 21 Nisan 1900), s. 811; No. 233 (27 Z 1317/ 28 Nisan 1900), s. 832; No. 237 (25 M 1318/ 25 Mayıs 1900), s. 916; No. 238 (2 S 1318/ 1 Haziran 1900), s. 939-940; No. 239 (9 S 1318/ 8 Haziran 1900), s. 959-960; No. 247 (6 R 1318/ 3 Ağustos 1900), s. 133-134; No. 249 (20 R 1318/ 17 Ağustos 1900), s. 180-182; No. 251 (6 CA 1318/ 1 Eylül 1900), s. 226-227; No. 252 (11 CA 1318/ 6 Eylül 1900), s. 248; No. 260 (8 B 1318/ 1 Kasım 1900), s. 402-404; No. 327 (19 ZA 1319/ 10 Mart 1901), s. 1568-1571; No. 335 (14 M 1320/ 23 Nisan 1902), s. 1699; No. 343 (26 RA 1320/ 3 Temmuz 1902), s. 1839; No. 345 (11 R 1320/ 18 Haziran 1902), s. 1870-1871; No. 347 (25 R 1320/ 1 Ağustos 1902), s. 1903-1905; No. 348 (3 CA 1320/ 8 Ağustos 1902), s. 1919-1924; No. 354 (26 C 1320/ 30 Eylül 1902), s. 2019-2020; No. 356 (7 B 1320/ 10 Ekim 1902), s. 2050-2051; No. 383 (2 S 1321/ 30 Nisan 1903), s. 3406-3408.

Ahmed Muhtar, “Eski Osmanlılarda Top Dökmek Sanâtı”, *Malûmât*, No. 121 (26 N 1315/ 18 Şubat 1898), s. 13-14; No. 123 (10 L 1315/ 4 Mart 1898), s. 45-46; No. 124 (17 L 1315/ 11 Mart 1898), s. 65-66; No. 126 (1 ZA 1315/ 24 Mart 1898), s. 102-103; No. 127 (9 ZA 1315/ 1 Nisan 1898), s. 121-123; No. 128 (16 ZA 1315/ 8 Nisan 1898), s. 147-149.

Ahmed Muhtar, “Avrupa’da Erkân-ı Harblik”, *Malûmât*, No. 129 (23 ZA 1315/ 15 Nisan 1898), s. 168-170; No. 131 (7 Z 1315/ 29 Nisan 1898), s. 219-220; No. 133

(27 Z 1315/ 19 Mayıs 1898), s. 267-268; No. 135 (12 M 1316/ 2 Haziran 1898), s. 313-314; No. 136 (19 M 1316/ 9 Haziran 1898), s. 331-333; No. 138 (3 S 1316/ 23 Haziran 1898), s. 373-374; No. 140 (17 S 1316/ 7 Temmuz 1898), s. 411-412; No. 141 (24 S 1316/ 14 Temmuz 1898), s. 431-432; No. 142 (2 RA 1316/ 21 Temmuz 1898), s. 452-453; No. 143 (9 RA 1316/ 28 Temmuz 1898), s. 472-473; No. 146 (30 RA 1316/ 18 Ağustos 1898), s. 535-536; No. 147 (7 R 1316/ 25 Ağustos 1898), s. 556; No. 148 (14 R 1316/ 1 Eylül 1898), s. 574-575; No. 149 (21 R 1316/ 8 Eylül 1898), s. 593; No. 156 (11 C 1316/ 27 Ekim 1898), s. 735; No. 157 (18 C 1316/ 3 Kasım 1898), s. 755-756; No. 158 (25 C 1316/ 10 Kasım 1898), s. 775; No. 159 (3 B 1316/ 17 Kasım 1898), s. 794-795; No. 172 (12 L 1316/ 23 Şubat 1899), s. 1050-1051; No. 173 (19 L 1316/ 2 Mart 1899), s. 1070-1071; No. 175 (4 ZA 1316/ 16 Mart 1899), s. 1109; No. 178 (25 ZA 1316/ 6 Nisan 1899), s. 1171-1172; No. 311 (26 B 1319/ 8 Kasım 1901), s. 1309-1312; No. 312 (3 Ş 1319/ 15 Kasım 1901), s. 1319-1322; No. 316 (1 N 1319/ 12 Aralık 1901), s. 1389-1390; No. 317 (8 N 1319/ 19 Aralık 1901), s. 1409-1411; No. 318 (15 N 1319/ 26 Aralık 1901), s. 1419-1423; No. 319 (22 N 1319/ 2 Ocak 1902), s. 1442-1444; No. 320 (29 N 1319/ 9 Ocak 1902), s. 1455-1458; No. 321 (6 L 1319/ 16 Ocak 1902), s. 1472-1473; No. 322 (13 L 1319/ 23 Ocak 1902), s. 1479-1483.

Ahmed Muhtar, “Osmanlı Bahriye Topçuluğunun İmalatı”, *Malûmât*, No. 156 (11 C 1316/ 27 Ekim 1898), s. 734-735; No. 154 (27 CA 1316/ 13 Ekim 1898), s. 695-696; No. 158 (25 C 1316/ 10 Kasım 1898), s. 774-775; No. 159 (3 B 1316/ 17 Kasım 1898), s. 795; No. 160 (10 B 1316/ 24 Kasım 1898), s. 813-814; No. 161 (17 B 1316/ 1 Aralık 1898), s. 833-834; No. 162 (24 B 1316/ 8 Aralık 1898), s. 853-854.

Ahmed Muhtar, “Bibliyografya Yâhûd İlm-i Ahvâl-i Kütüb Denilen İlmin Ehemmiyyet-i Fevkalâdesi Hakkında Bir İki Söz”, *Malûmât*, No. 33-34 (18 ZA 1312 /7 Mayıs 1895), s. 722-724; No. 35-36 (2 Z 1312/ 27 Mayıs 1895), s. 740-744.

Ahmed Muhtar, “Bibliyografya-yı Askerî-i Osmânî Külliyyatı (Ellinci nüshâdan mâ-bad)”, *Malûmât*, No. 37 (10 Z 1313/ 23 Mayıs 1896), s. 789-792; No. 39 (24 Z 1313/ 24 Haziran 1896), s. 836-838; No. 41 (8 M 1314/ 19 Haziran 1896), s. 892-894; No. 43 (20 M 1314/ 1 Temmuz 1896), s. 942-943; No. 46 (26 S 1314/ 6 Ağustos 1896), s. 1018; No. 49-50 (22 RA 1314/ 31 Ağustos 1896), s. 27-28; No. 61 (12 B 1314/ 17 Aralık 1896), s. 259-260; No. 64 (3 Ş 1314/ 7 Ocak 1897), s. 314-316; No. 81 (10 Z 1314/ 12 Mayıs 1897), s. 678-681.

Ahmed Muhtar, “Takdîr-i Âsâr”, *Malûmât*, No. 126 (1 ZA 1315/ 24 Mart 1898), s. 107-108; No. 127 (9 ZA 1315/ 1 Nisan 1898), s. 127-128; No. 132 (21 Z

1315/ 13 Mayıs 1898), s. 248; No. 133 (27 Z 1315/ 19 Mayıs 1898), s. 270-271; No. 140 (17 S 1316/ 7 Temmuz 1898), s. 415; No. 141 (24 S 1316/ 14 Temmuz 1898), s. 434-435; No. 143 (9 RA 1316/ 28 Temmuz 1898), s. 475-476; No. 152 (13 CA 1316/ 29 Eylül 1898), s. 655-656.

Ahmed Muhtar, “Makale-i Mahsûsa”, *Malûmât*, No. 269 (21 N 1318/ 12 Ocak 1901), s. 580-584; No. 270 (19 N 1318/ 10 Ocak 1901), s. 599-603.

Ahmed Muhtar, “Düvel-i Muhtelifanın Kuvâ-yı Bahriyesi”, *Malûmât*, No. 273 (10 Ş 1318/ 3 Aralık 1900), s. 672.

_____, “Osmanlı Topçuluğunun Asrı Güzin Hazreti Abdülhamid Hân-ı Sâni’deki Terakkiyyâtı”, *Malûmât*, No. 12 (22 RA 1313/ 12 Eylül 1895), s. 233-234.

_____, “Eski Osmanlı Lağımları-”, *Malûmât*, No. 115 (13 Ş 1315/ 7 Ocak 1898), s. 1293-1295.

_____, “Topçuluğun En Son Muhtıratından Sûrat ve Suhûletli Kabil-i Nakil Sökülür Sahrâ Topu-”, *Malûmât*, No. 199 (24 R 1317/ 1 Eylül 1899), s. 131-132.

_____, “Muhaterat-ı Ahireden 12 Santimetrelik Serî Ateşli Yer Obüsü Hâvî Gruson Geri Zırhlı Kundak”, *Malûmât*, No. 68 (2 N 1314/ 4 Şubat 1897), s. 399-401.

_____, “Osmanlılarda Fenn-i Harb Yâhûd Eski Osmanlıların Usûl Tabyası”, *Malûmât*, No. 71 (23 N 1314/ 25 Şubat 1897), s. 467-468.

_____, “Maruf Askeriyyemizde Bir Terk-i Cedid Yâhûd Tabiye-i Muhâsara ve Müdâfaa -”, *Malûmât*, No. 346 (18 R 1320/ 25 Temmuz 1902), s. 1882-1883.

b. Araştırma-İnceleme

[ALUS], Sermed Muhtar, *Müze-i Askerî-i Osmanî Züvvârına Mahsûs Rehber*, Necm-i İstikbâl Matbaası, İstanbul 1920.

[Yazar Yok], “Ahmed Muhtar Bey Efendi”, *Malûmât*, No. 61 (12 B 1314/ 17 Aralık 1896), ss. 265.

Ahmed Muhtar Paşa, *Bahriyede Zafer Rehberi (Rehber-i Muzafferiyat-ı Bahriyye)*, (Yay. Haz. Ali Fuat Örenç), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

Ahmed Muhtar Paşa, *Sen Gotar’da Osmanlı Ordusu*, (Yay. Haz. Raif Karadağ), Emre Yayınları, İstanbul 2005.

Ahmet Muhtar Paşa, *İstanbul'un Fethi 1453*, (Yay. Haz. Yakamoz Yayınları), İstanbul 2012.

AYNUR, Hatice, "Mâlûmatçı Mehmed Tâhir (1864-1912)" *TDVİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, C. 27, Ankara 2003, ss. 545-546.

ÇORUHLU, Tülin, "Ahmed Muhtar Paşa, Ferîk", *TDVİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, C. 2, İstanbul 1989, ss. 106-108.

Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Feth-i Celîl-i Kostantiniyye*, Bedir Yayınları, İstanbul 1994.

Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Kırım Harbi'nde Silistre Müdafası 1853-54 Tuna Seferi*, (Yay. Haz. Gültekin Yıldız-Fatih Tetik), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

Ferik Ahmed Muhtar Paşa, *Muhârebât-ı Meşhûre-i Osmaniyye Albümü (Meşhûr Osmanlı Muhârebeleri Albümü)*, (Bugünkü dile çeviren: Öğ. Alb. Kemal Yılmaz), Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1971.

Ferîk Ahmed Muhtar Paşa, *Türkiye Devleti'nin En Mühim ve Meşhûr Esfârından 1244-45 (1828-29) Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muâhedesi "Vakitsiz Seferin İbret ve İntibâh Dersleri"*, Büyük Erkân-ı Harbiye Reisliği Ankara Matbaası, Ankara 1928, C. 2.

KOÇU, Reşat Ekrem, "Ahmed Muhtar Paşa", *İstanbul Ansiklopedisi*, Tan Matbaası, C.1, İstanbul 1958, ss. 397-398.

TOROS, Taha, "Sermet Muhtar Alus", *Tarih ve Toplum*, S. 122 (Şubat 1994), ss. 35-42.

UÇMAN, Abdullah, "Ma'lûmât", *TDVİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, C. 27, Ankara 2003, ss. 542-543.

EKLER

Ek-1: *Malûmât*, 61. sayının kapağı.

71636590

خاتمه ورفقا سنه جنازه مراسم

۱- ماه حاد و رنیک اورده آلتی بختی کونی اولکلورده صورکه ساعت کزده کوموسه صوبی فته خان سنده حرکت اوله جفده. [نقیب- بیگلر- تراوی جاده ک- کای خان جاده ک- ایلیم [هریت لیدی ۹]

پننه کیدیل جفده.

۲- جنازه آلاینه اوکنده بر طاق سوازی آتی اوله رسد کیده جفده. محکم نظایم و طومور صاحب بر لیل سوازی آلاینه کونده بر ضابط قولا ناسنده یکر بیتر نقره کوندر بیگلرک بونلر جنازه آلاینه کونده بر لیل قولن نظا سنده حرکت ایسه جکلورده. سواحل آلتی آت فی کلک اوزره اورموزده آ صیل جفده. اوکنده کیده جفده آلتی سوازی طاق سنده مادی اریکل بالجهل سوازی و طومور بیگلر یا یا بولنه جفده.

۳- قطعات ساعت پدی جفده کوموسه صوبی فته خان سنده تقسیم میدانته جیقاده بیلده جاده نیک طرفته اوردده کوندرینه کوندر بر جفده صره ایل طومور و سوازی و بگریه افرادی فته خان هجته بولمکنه اوزره و پیداره طومور کوندر بیگلرک وده صورکه و اصل اوله جفده صره ایل صره لیه جفده. جنازه لر جیقته سلیم طومور جفده. افرادک ایکی طرفته نشیلا اینکی فطره افراده ضابط کلرک و مجلس اعیانه و بیغرا نه ایضا سیل سائر و نه اولکلور و رجال دولت و علمای اسلام و شهادت افراسی، رؤسای روحانیه و مائوریه اینه بولنه جفده.

۴- جنازه آلاینه اوکنده کوندر سوازی طاق سنده صورکه جنازه نیک اوکنده و دکانه و علمای اسلام بولنه جفده و جنازه ضابطه طرفته اورموزده نقل اییل جفده. جنازه نیک طرفته جنازه یی طایفه جفده آلتی صره ضابطه بولنه جفده. جنازه نیک آفرسنده و کلور و نه اوپا کوندر امر او ضابطه مائوریه اینه و رؤسای روحانیه بولنه جفده. افراده و پدیسلر آلتی سوازی آفرسنده و عکس نه اینده ایکی صره تشکیل ایل محافل انتظام جفده و فطره اصالی عکس فطره خا جفده اوله رسد جنازه آلاینه نقیب ایسه بیل جکلورده.

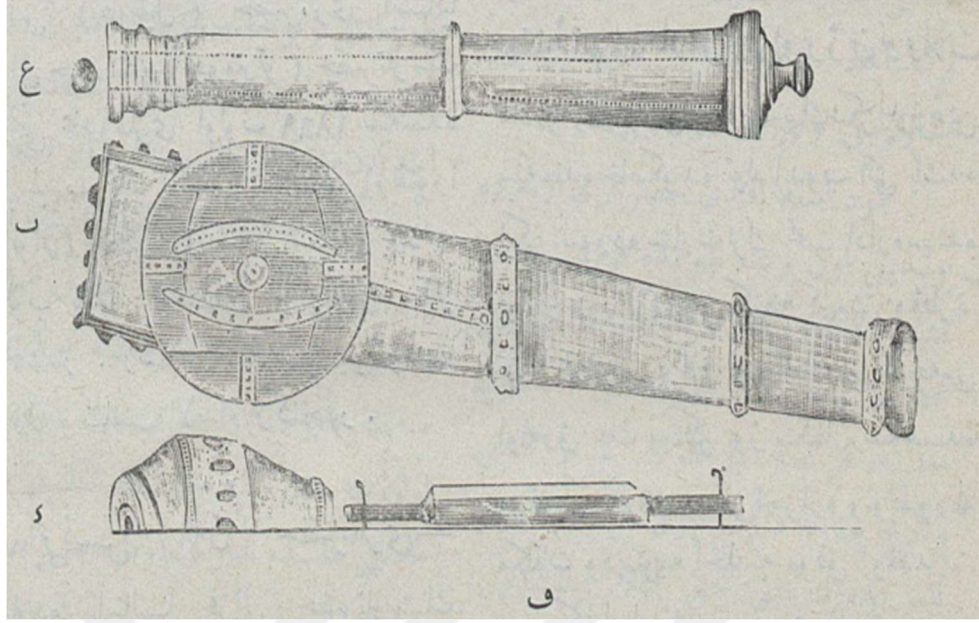
۵- شهادت قبره واردده علمای اسلام کوندر خانته بولن هجته و جنازه آلاینه اوردده کیده سائر ذوات و دیگر طرفته و عکس نه بوندر افراننده ایکی صره اولکلور اوزره افرده موقع ایسه جکلورده.

۶- اولعلمای کرا نده بری طرفته و مائوریه کیده صورکه اولوا اعیانه بر ذوات تعاقباً بیغرا نده بر ذوات و ان صورکه او صیغرا دو و حرکت اوردک قولا ناسنده و سوکت پات طرفته طرفته بر زلمه ایراد اییل جفده.

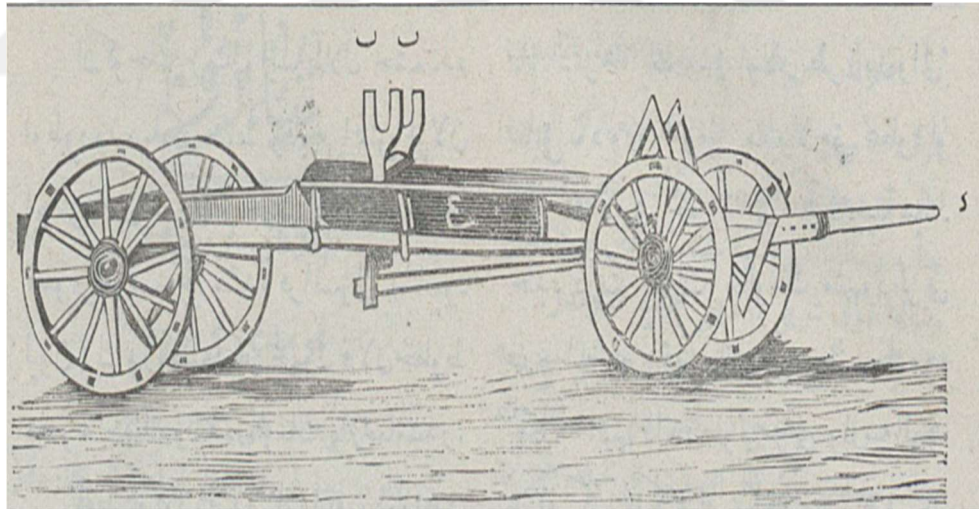
بقیه جفده کیده طرفته ایراد کلور او لیه جفده.

¹⁸⁵ Taha Toros (TT) Arşivi, No: 636590.

EK-3: *Malûmât*, No. 63'de, metin kısmında açıklaması verilen levha¹⁸⁶.

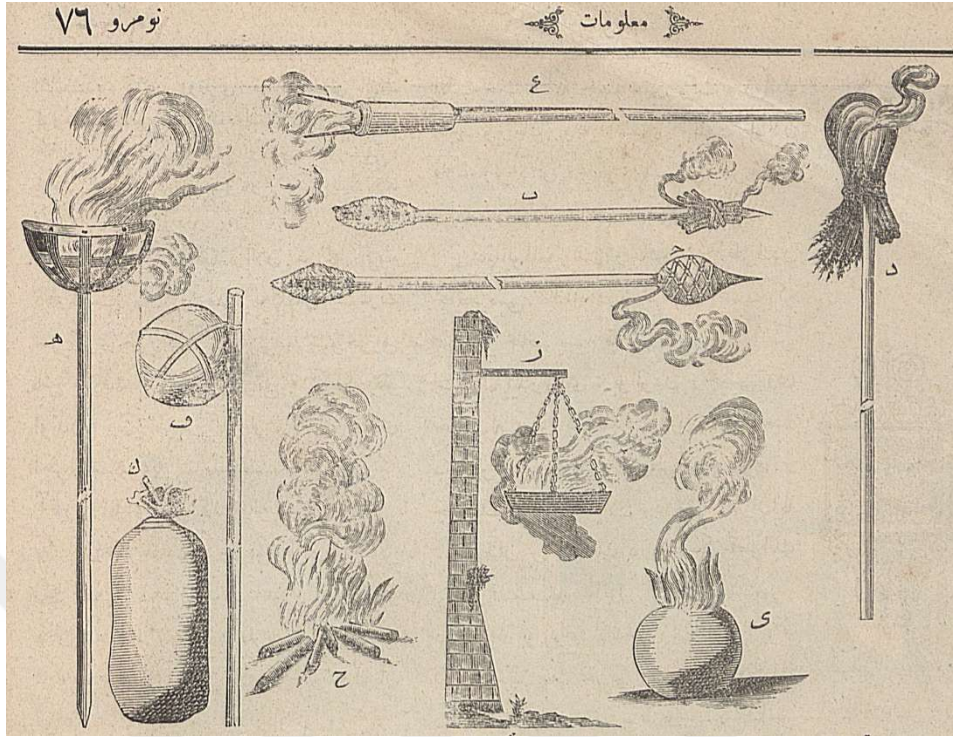
EK-3a: *Malûmât*, No. 63'de, metin kısmında açıklaması verilen levha¹⁸⁷.

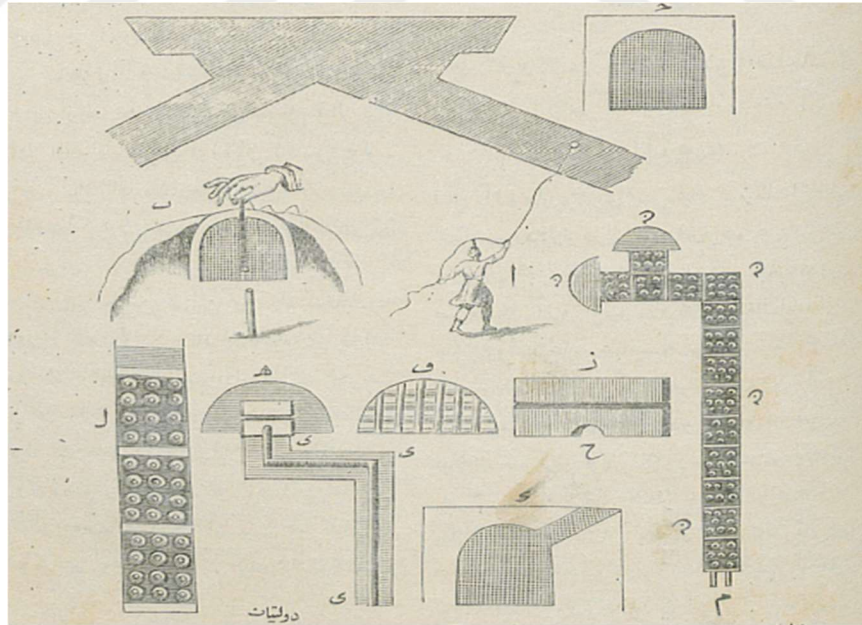
¹⁸⁶ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslîhâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet", *Malûmât*, No. 63 (26 B 1314/ 31 Aralık 1896), s. 302.

¹⁸⁷ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlı Silâhları Yâhûd Osmanlıların Fenn-i Eslîhâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet", *Malûmât*, No. 63 (26 B 1314/ 31 Aralık 1896), s. 303.

EK-4: *Malûmât*, No. 76'da, metin kısmında açıklaması verilen levha¹⁸⁸.

EK-5: *Malûmât*, No. 115'de, metin kısmında açıklaması verilen levha¹⁸⁹.

¹⁸⁸ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Eski Osmanlı Silahları yâhud Osmanlıların Fenn-i Eslihâ ve Topçuluğa Ettikleri Hizmet", *Malûmât*, No. 76 (28 L 1314/ 1 Nisan 1897), s. 564.

¹⁸⁹ Mîrâlây Ahmed Muhtar, "Fünûn-ı Askeriyye – Eski Osmanlı Lağımları-", *Malûmât*, No. 115 (13 Ş 1315/ 7 Ocak 1898), s. 1295.

ÖZGEÇMİŞ
(Eda ÇAPARLAR)

1989 yılında Hatay'ın Dörtyol ilçesinde doğdu. İlk, Orta ve Lise öğrenimini Dörtyol'da tamamladı. 2009 yılında başladığı Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden Haziran 2013'te mezun oldu. 2014 Yılı şubat ayında Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı. Evli ve bir kız çocuğu annesidir.

(BOŞ SAYFA)

